

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Қазақстан халқы Ассамблеясы кафедрасы

**ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ
ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚОҒАМДЫ БІРІКТІРУДЕГІ РӨЛІ**

*Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ*

8 сәуір 2015 жыл

**АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА
И ЕЕ РОЛЬ В КОНСОЛИДАЦИИ
КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА**

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
Международной научно-практической конференции

8 апреля 2015 года

Астана, 2015

УДК 323/324 (574)
ББК 66.3 (5 Каз)
Қ18

Редакционная коллегия:

Сыдыков Е.Б.	ректор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, д-р ист. наук, академик НАН
Қамзабекұлы Д.	проректор по социально-культурному развитию ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, д-р филол. наук, чл-корр. НАН
Талтенов А.А.	проректор по научно-исследовательской работе ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, д-р хим. наук
Башмаков А.А.	заместитель Председателя Ассамблеи народа Казахстана, заведующий кафедрой АНК ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, д-р экон. наук
Козыбаева М.М.	заместитель заведующего кафедрой АНК ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, докторант PhD (отв. ред.)
Маслов Х.Б.	старший преподаватель кафедры АНК ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, докторант PhD
Жанатаева А.Н.	инженер кафедры АНК ЕНУ им. Л.Н. Гумилева (отв. секретарь)

Қ18 Қазақстан халқы Ассамблеясы және оның қоғамды біріктірудегі рөлі: Халықар. ғыл.-практ. конф. материалдар жинағы (8 сәуір 2015 ж.) = **Ассамблея народа Казахстана и ее роль в консолидации казахстанского общества.** Сб. мат-лов Междунар. науч.-практ. конф. (8 апреля 2015 г.) – Астана: «Изд-во ЕНУ им. Л.Н. Гумилева», 2015 – 304 б. – қазақша, орысша.

ISBN 978-9965-31-693-7

Жинақта Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Қазақстан халқы Ассамблеясы кафедрасында 2015 жылдың 8 сәуірінде өткізілген «**Қазақстан халқы Ассамблеясы және оның қоғамды біріктірудегі рөлі**» атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның еңбектері ұсынылды. Жинақта этникалық саясаттың халықаралық тәжірибесі, Қазақстандағы этнодемографиялық процестердің тарихы, Қазақстан халқы Ассамблеясы қызметіне талдау және этнографиялық зерттеулер жүргізуде ғылыми-әдістемелік қолдау көрсетілу туралы мақалалар қамтылған. Жинақ ғылыми қызметкерлерге, оқытушылар, студенттер және Қазақстан халқы Ассамблеясының қызметі мен көпұлтты қоғамның қазақстандық моделін зерттеушілерге арналған.

В сборнике представлены труды Международной научно-практической конференции «**Ассамблея народа Казахстана и ее роль в консолидации казахстанского общества**», прошедшей 8 апреля 2015 г. на базе кафедры АНК Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева (Астана, Казахстан). В сборнике содержатся научно-методические статьи, посвященные мировому опыту этнополитики, истории этнодемографических процессов в Казахстане, анализу деятельности Ассамблеи народа Казахстана, научно-методическому обеспечению этнографических исследований. Сборник адресован научным сотрудникам, преподавателям, студентам и всем, кто интересуется изучением казахстанской модели полиэтнического общества и деятельностью Ассамблеи народа Казахстана.

© Издательство ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, 2015

ҚҰТТЫҚТАУ СӨЗ

ПРИВЕТСТВЕННОЕ СЛОВО

*ректора Евразийского национального университета
им. Л.Н. Гумилева, профессора Е.Б. Сыдыкова*

Құрметті конференцияға қатысушылар!

Баршаға аян, 2015 – жыл Қазақстан халқы Ассамблеясының 20 жылдық мерей тойы. Елбасы атап өткендей: *«Қазақстан халқы Ассамблеясы - ол әрі іргетас, әрі бейбітшілік, рухани келісім мәдениетінің негізгі қағидаты. Ассамблея - мемлекеттік органдардың халықпен жемісті үнқатысуын, барлық этностар өмірлерінің өзекті мәселелерінің шешілуін қамтамасыз етуші ұйым. «Дамудың сыры - бірлікте, Табыстың сыры - тірлікте».*

Демек, Қазақстан халқы Ассамблеясының 20 жылдығына арналған іс-шаралар жоспарынан Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Қазақстан халқы Ассамблеясы кафедрасы да тыс қалмайды. Бүгінгі ұйымдастырып отырған **«Қазақстан халқы Ассамблеясы және оның қоғамды біріктірудегі рөлі»** атты Халықаралық ғылыми-практикалық конференция – осының айғағы.

Кафедра меңгерушісі ҚХА төрағасының орынбасары, қоғам қайраткері, экономика ғылымдарының докторы, профессор **Анатолий Афанасьевич Башмаковтың** басшылығымен университетімізде қоғамдық келісім мен тұрақтылықты нығайтуға бағытталған түрлі іс-шаралар өткізіліп, студент жастарымызды өзара татулық пен бірлікте өмір сүруге үндейтін талай игі жұмыстар атқарылды. Біз әсіресе кафедраның қоғаммен, депутаттық корпуспен байланысын ерекше айтқымыз келеді. Алда бәрімізді жауапты істер күтіп тұр.

Уважаемые участники конференции!

Наша сегодняшняя конференция проходит в стенах нашего университета в рамках объявленного Президентом Н.А. Назарбаевым Года Ассамблеи народа Казахстана с целью пропаганды этнополитики в сфере укрепления межэтнического мира и согласия в Казахстане.

Для нас, профессорско-преподавательского состава, студентов университета это вдвойне важно, ведь наш университет носит имя выдающегося ученого Льва Николаевича Гумилева. В его теоретических работах заложены основы этногенеза тюркских народов с присущей им комплементарностью и толерантностью, он писал о гармонии культур, о почитании традиций предков, дружбе и согласии этносов, проживающих на территории Евразии.

Именно на базе нашего Вуза 28 июня 2013 года на основании меморандума о взаимопонимании и сотрудничестве Ассамблеи народа Казахстана и ЕНУ была открыта уникальная кафедра Ассамблеи народа Казахстана. Целью кафедры является выработка теоретико-методологического обеспечения преподавания дисциплин, связанных с этнополитической сферой, а также развитие методологии этнополитических исследований.

Кафедра Ассамблеи народа Казахстана – это ее трибуна, её научный и политический рупор. Сотрудники кафедры работают над созданием научно-методического обеспечения работы Ассамблеи народа Казахстана. Так планируется проводить совместную работу с другими научными подразделениями ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, а также НПО по разработке памятки по формированию толерантного стереотипа поведения молодежи.

Как известно, под эгидой Ассамблеи пройдет празднование таких знаковых событий как 550-летие образования Казахского ханства, 70-летие Великой Победы, 20-летие Конституции. Этот факт не случаен и означает признание достижений мирной политики независимого Казахстана, торжество уникальной казахстанской модели этнического мира и

согласия. Эти торжества составляют четыре субстанции единого духовного полотна, лежащего в основе патриотизма казахстанского общества.

Показательно, что наша конференция проходит накануне исторического события, призванного сплотить народ перед глобальными вызовами в виде экономических и цивилизационных кризисов, - Выборы Президента Республики Казахстан. Именно Ассамблея, представляя интересы единого казахстанского народа, выступила с предложением о проведении досрочных выборов Президента РК. Выборы мобилизуют общество. Сегодня каждый гражданин суверенного Казахстана имеет возможность отдать свой голос в пользу своего кандидата 26 апреля, отдав тем самым мандат доверия в пользу общенационального мира и согласия. Еще одно мероприятие, которое ожидает широкая общественность – это на предстоящая XXII сессия Ассамблеи народа Казахстана, которая пройдет 23 апреля 2015 года в городе Астана под лозунгом: «Мәңгілік Ел: одна страна - одна судьба».

Желаю участникам конференции творческих успехов и благополучия!

Конференция сәтті өтсін! Ғалымдар мен қайраткерлерге зор шығармашылық табыс тілеймін. Ал, ҚХА кафедрасы талай асуларды бағындырады деп сенемін.

ВСТУПИТЕЛЬНОЕ СЛОВО

*заместителя Председателя Ассамблеи народа Казахстана,
заведующего кафедрой АНК ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
профессора А.А. Башмакова*

Уважаемые участники конференции!

Добро пожаловать на Международную научно-практическую конференцию на тему: «Ассамблея народа Казахстана и ее роль в консолидации казахстанского общества», посвященную 20-летию Ассамблеи народа Казахстана, организованную кафедрой Ассамблеи народа Казахстана ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. Ассамблея народа Казахстана и модель межэтнической толерантности и общественного согласия Нурсултана Назарбаева стали самыми яркими внутренними и международными брендами нашей страны.

Кафедры Ассамблеи народа Казахстана - это не классические академические кафедры, задачи перед ними стоят несколько иные. Наши кафедры – это своего рода рупор Ассамблеи народа Казахстана, и их основная задача - способствовать максимально эффективной реализации государственной политики в сфере межэтнических отношений. Кафедра в Евразийском национальном университете самая первая – она была создана в 2013 году, но с тех пор по всему Казахстану их открылось уже больше десятка, практически во всех регионах. В октябре прошлого года создана Ассоциация кафедр АНК для того, чтобы координировать и направлять их работу.

Каждая кафедра призвана решать три основные задачи. В первую очередь, это участие в общественно-политической жизни региона. Кафедра стала своего рода опорным пунктом в формировании этнической толерантности, внедрения принципов казахстанской модели общественного согласия. Вторая функция – образовательная. Например, сотрудниками наших кафедр уже разработан типовой спецкурс по этнической толерантности, по культуре межнациональных отношений, который после утверждения будет внедряться в качестве факультативного междисциплинарного курса в программу высших и средних специальных учебных заведений. И третья задача – это научное обеспечение внутренней политики Казахстана в области межэтнических отношений.

В целом, большая работа предстоит по изучению зарубежного опыта проведения этнополитики. Самое главное принципиальное отличие западной идеи мультикультурализма от казахстанской модели межэтнического мира и согласия в том, что, как показала практика, мультикультурализм в его европейском понимании и построении во многом неэффективен. В то время как казахстанская модель успешно функционирует на протяжении вот уже двух десятилетий. Мультикультурализм структурно предполагает развитие отдельно взятого этноса, его культуры и так далее в рамках замкнутого пространства. То есть представители этнической группы развиваются внутри своего сообщества, а не в контакте с другими культурами и этническими анклавами. Происходит самоизоляция, и это самая главная проблема – они не становятся частью гражданского общества страны проживания, они не вписываются со своими правилами в жизнь в контексте того государства, что стало им домом.

Казахстанская модель предполагает гармоничное сосуществование всех этносов. Думаю, здесь уместно прибегнуть к метафоре и сравнить наше общество, нашу модель сосуществования с симфоническим оркестром. Каждый инструмент, как и каждый этнос, самостоятельный, уникальный, хорошо различимый, но все они исполняют общую мелодию, которая возможна во всей своей полноте и красоте только в том случае, если все инструменты звучат слаженно, не перебивая, и не заглушая друг друга. Это своего рода этническая диффузия – в самом позитивном смысле этого слова. Есть ядро – это государствообразующая нация, и та оболочка, которая формируется вокруг него – это представители всех этносов, населяющих страну. Идет взаимопроникновение культур, но при этом каждая сохраняет свою уникальность и самобытность. Не должно быть границ во

взаимодействии представителей различных этносов друг с другом, представители любой национальности должны в равной мере ощущать свою принадлежность к обществу, стране и свою принадлежность к тому или иному этносу.

Как известно, нынешний год объявлен Главой государства Годом АНК. При этом не раз подчеркивалось, что это не будет просто празднованием 20-летия этой структуры, смысл мероприятия гораздо глубже. Когда в 1991 году Казахстан обрел суверенитет, он считался зоной повышенной опасности в плане межнациональных отношений. Но благодаря мудрой политике Главы государства, чьим именем сейчас названа наша модель межэтнического согласия и толерантности, наш конфликтогенный потенциал стал нашим стратегическим преимуществом. Во многом здесь помогла Ассамблея народа Казахстана, идею создания которой Президент озвучил еще в 1992 году, уже тогда сумев понять и, самое главное, сумев дать понять всем казахстанцам, что стабильность и мир – это единственный путь для нашей страны и народа.

Мы часто слышим фразу, что межэтническое многообразие и дружба – это международный бренд Казахстана. Каждый казахстанец должен с новой силой осознать, что сохранение мира и согласия – это дело всех вместе и каждого в отдельности. Это будет год толерантности, время для того, чтобы люди смогли заглянуть себе в душу и сердце и найти там новый источник, подпитывающий эти наши самые главные ценности, – стабильность и единство.

Актуальность темы конференции подтверждает тот факт, что высокими гостями нашего мероприятия стали представители посольского корпуса зарубежных государств, Ассамблеи народа Казахстана, ученые, общественные деятели, преподаватели и сотрудники ВУЗов, этнокультурных центров г. Астана. На конференции предполагается рассмотрение актуальных вопросов в сфере этнополитики, международного взаимодействия по вопросам культуры и формирования толерантности в эпоху глобализации. По итогам конференции планируется публикация сборника материалов, включающего более 80 научных докладов ученых Казахстана, ближнего и дальнего зарубежья.

Желаю участникам конференции успехов и плодотворной работы!

ПЛЕНАРЛЫҚ ОТЫРЫС

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА – УНИКАЛЬНЫЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ ИНСТИТУТ

Ничкасов А.И.

*Чрезвычайный и Полномочный Посол
Республики Беларусь в Республике Казахстан*

Қош келдіңіздер!
Уважаемые друзья!
Паважанья сябры!

2015 год – год особенный и богат юбилейными событиями, как для Казахстана, так и для Беларуси.

Это год 20-летия Конституции Республики Казахстан, 550-летия Казахского ханства, 70-я годовщина Победы в Великой Отечественной войне.

2015 год – это и год председательства Казахстана в СНГ и год вступления в силу Договора о Евразийском экономическом союзе, а также год председательства Беларуси в ЕАЭС и год 20-летия Ассамблеи народа Казахстана.

В период становления независимости Казахстана на Первом Форуме народа Казахстана в 1992 году Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым была высказана идея о необходимости перевода работы форума на постоянную основу.

1 марта 1995 года на общественно-политической арене суверенного государства появился новый институт в области национальной политики – Ассамблея народа Казахстана.

Казахстан стал первой страной на постсоветском пространстве, в которой был создан уникальный институт — Ассамблея народа Казахстана. Этот уникальный институт во многом способствовал становлению и утверждению казахстанской модели полиэтнического общества, деятельность которого направлена на укрепление межэтнического и межконфессионального согласия.

Ассамблея с момента своего образования играла большую роль в укреплении мира и согласия между этносами и народами, проживающими в Казахстане. С удовлетворением отмечаем, что в последние годы консолидирующая роль в обществе стала особенно заметной и значимой.

По случаю 20-летия Ассамблеи в марте текущего года Президент Республики Беларусь Александр Григорьевич Лукашенко направил поздравительное послание в адрес Президента Казахстана, Председателя Ассамблеи народа Казахстана Нурсултана Абишевича Назарбаева.

В частности, в Послании Главы государства говорится: «Созданный по Вашей инициативе уникальный общественный институт Ассамблеи народа Казахстана способствовал сохранению и развитию национальных культур, языков и традиций многочисленных этносов и национальностей, которые в мире и согласии живут на казахстанской земле. Сформированная в Казахстане модель межэтнических отношений стала примером подлинного взаимопонимания и уважения прав и свобод граждан независимо от их национальности, важным фактором обеспечения стабильности в регионе».

Как мы с Вами хорошо знаем, 6 февраля 2015 года в столице Казахстана – г. Астане был дан официальный старт Году Ассамблеи народа Казахстана. Этот день золотыми буквами вписан в летопись новейшей истории независимого Казахстана. И белорусские этнокультурные центры Казахстана не остались в стороне. Сегодня в Казахстане в мире и согласии проживает порядка 70 тысяч этнических белорусов.

Мы искренне рады тому, что наши соотечественники белорусы волей исторических перипетий и человеческих судеб обрели на казахстанской земле свою вторую Родину.

Сегодня в Казахстане существует 13 белорусских культурных центров, деятельность которых направлена на укрепление духовного единства народов Казахстана, межнациональной дружбы и согласия среди 130 наций и народностей, проживающих одной дружной семьей на казахстанской земле.

В Республике Беларусь высоко ценят гостеприимство казахстанского народа, который собрал вокруг себя более сотни национальностей и народностей, за поддержку общественных объединений белорусов руководством Республики Казахстан.

В мае-июне этого года ряд белорусских этнокультурных объединений также будут отмечать и 15-летие своей деятельности.

Например, Общественное объединение «Культурный центр «Беларусь» г. Павлодара и Павлодарской области, который имеет 6 филиалов в Павлодарской области. Возглавляет центр – Богнат Любовь Ивановна, которая входит в состав Ассамблеи народа Казахстана Павлодарской области. Л.И.Богнат с 2012 года является членом Консультативного совета по делам белорусов зарубежья при Министерстве культуры и Республики Беларусь, а в марте с.г. включена в состав Консультационного совета по делам белорусов зарубежья при Министерстве иностранных дел Республики Беларусь.

В сентябре 2014 года в городе Минске делегация Республики Казахстан в лице представителей этнокультурных объединений приняли участие в работе Второго фестиваля белорусов зарубежья.

На страницах белорусских СМИ и в республиканской газете «Голас Радзімы» - (Голос Родины) читатели узнают о белорусах Казахстана и деятельности белорусских этнокультурных центров.

Ассамблея народа Казахстана — это результат уникального политического новаторства Казахстана. Сегодня опыт ее работы становится привлекательным и полезным для Беларуси и многих стран мира.

Доверие, традиции, транспарентность, толерантность, — это основополагающие принципы, которые легли в основу многонационального процветающего государства – Республики Казахстан. В основу политики государства в межэтнической сфере положен принцип «Единство в многообразии».

Создание и плодотворная деятельность Ассамблеи стало логическим продолжением взвешенной внутренней и внешней политики Казахстана и его лидера – уважаемого Нурсултана Абишевича Назарбаева с момента обретения независимости. Казахстан изначально взял курс на построение современного, светского государства, приверженного идеалам мира, толерантности и конструктивного диалога. Создание Ассамблеи стало институциональным оформлением сферы межэтнических отношений в республике, своего рода органом народной дипломатии.

Деятельность Ассамблеи способствует росту международного авторитета Республики Казахстан как страны эффективно решающей проблемы межнациональных отношений. Вклад Ассамблеи по достоинству оценен на самом высоком уровне.

Пользуясь данной возможностью, позвольте поздравить всех участников и гостей нашего прекрасного мероприятия с 20-летием Ассамблеи народа Казахстана и пожелать Вам крепкого здоровья, неиссякаемой энергии и новых созидательных успехов, а дружественному народу Казахстана – новых свершений, мира и процветания.

Благодарю за внимание!

Дзякуй за увагу!

Рахмет!

ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ УКРАИНОЙ И КАЗАХСТАНОМ: ПОЛИТИЧЕСКИЙ ДИАЛОГ

Токарь П.В.

*директор Украинского центра науки и культуры
при Посольстве Украины в Республике Казахстан,
зарубежный профессор ЕНУ им. Л.Н.Гумилёва*

Рубан С.

*магистрант кафедры политологии
ЕНУ им. Л.Н. Гумилёва*

Отношения между Украиной и Казахстаном своими корнями уходят в эпоху скифов и саков, Киевской Руси и Золотой Орды. Великая степь от Алтайских до Карпатских гор, от Иртыша до Днепра и Дуная издревле служила связующим мостом между народами Азии и Европы. С востока на запад и с запада на восток перекатывались через славянские, кыпчакские и половецкие степи племена и народы: скифы, сарматы, гунны. Все они были вскормлены этими землями, оставляя свой уникальный след на территориях, входящих сегодня в состав Украины, Казахстана и других государств.

Наши народы соединены миллионами нитей, в которых переплетены нити истории судеб двух народов со времен становления двух государств Киевской Руси и Золотой Орды. Общие страницы нашей истории дополнились в новое время, когда в 1768 году на территорию нынешнего Казахстана стали высылать участников гайдамацкого национально-освободительного движения против Российской империи и многие другие.

После уничтожения Запорожской Сечи казахстанская земля стала второй родиной для многих тысяч гонимых и преследуемых по указаниям российских императоров украинских казаков, предки которых живут в Казахстане и поныне. А Тарас Шевченко, прославившего на весь мир Украину, достойно почитается в Казахстане как народный акын Тарази (народный поэт Тарас). Очень похожие судьбы украинцев с казахами как минимум в последние 350 лет, находящиеся под давлением Российской, Австро-венгерской и других империй.

В 20 веке Украина и Казахстан практически одновременно взяли на себя целенаправленные тяжелейшие удары Голодомора и репрессий против наших народов, организованных сталинским политическим режимом. Казахстанцы бережно хранят память о депортированных сюда почти 500 тыс. украинцев (а также сотни тысяч немцев, поляков, литовцев, крымских татар, словаков, корейцев и других народов) и мы искренне благодарны им за это. Мы помним и о том, что тысячи казахов, в основном состоятельные баи, были также переселены в украинские степи, многие из которых сохранили свою этническую идентичность поныне. Прежде всего потому что эти нити сегодня сплетенные узами дружбы и взаимопонимания. Результатом всей истории стали дружеские и бесконфликтные партнерские двусторонние межгосударственные отношения, которые в новейшее время, несмотря на глобальные вызовы, обозначенные в Послании Президента РК [1], особенно успешно развиваются.

Так исторически сложилось, что обе страны в силу объективных географических, политических, экономических, демографических факторов занимают ключевые позиции в своих регионах. И с этого закономерно вытекает сходство геополитических интересов наших государств: Казахстан стремится укрепить свои позиции в европейском регионе, а Украина - расширить свое присутствие в Центральной Азии. Стать звеньями одной цепи, которая бы соединяла Европу и Азию, входит в намерения и Украины, и Казахстана.

Дух Великой степи и сейчас продолжает жить в наших народах. Этот дух на подсознательном уровне роднит наших людей и вызывает неизменное взаимное расположение. Главная задача политиков, предпринимателей дипломатов, научно-

образовательной и культурной интеллигенции двух стран - помочь всепроникающему велению духа Великой степи реализоваться в реальных делах.

После распада Советского Союза на политической карте мира появился ряд новых независимых государств. Руководство молодой перспективной Украины изначально выбрало курс на европейскую и евроатлантическую интеграцию, но пыталось максимально поддерживать связи с ключевым партнером в Центральной Азии - Республикой Казахстан, избравшего многовекторную внешнюю политику, главным из которых, явился вектор экономических связей со странами ЕС. Обычно это было обусловлено традиционными историческими, политическими, экономическими и культурными связями. В течение многих лет сотрудничество с Украиной для РК происходило в рамках СНГ. Основными направлениями сотрудничества для Украины с Казахстаном являются: вопросы энергетической политики, развития новых энерготранспортных коридоров, расширение своего присутствия на казахстанском рынке, участие в разработке нефтегазовых месторождений на территории Казахстана, привлечение казахстанских инвестиций в экономику нашего государства, поддержка многочисленной украинской диаспоры в Казахстане и расширение культурно-гуманитарных связей. Так, бывший посол Республики Казахстан в Украине Амангельды Жумабаев в ряде интервью определяет современное состояние отношений между двумя государствами как перспективные [2; 3; 4]. В первую очередь он выделяет важность экономических связей, развитие межрегионального сотрудничества и культурно-гуманитарных аспектов сотрудничества. Посол Украины в Казахстане Олег Демин в своей статье в газете "Казахстанская правда" [5] подчеркивает значение политического диалога между Казахстаном и Украиной, а именно поддержку друг друга в международных организациях. В. Литвин достаточно глубоко проанализировал историческое становление отношений между украинским и казахским народами и показал динамику развития экономических отношений [6].

Поэтому вопросы анализа основных направлений и эффективности двустороннего сотрудничества, сложившихся на современном этапе развития обоих государств, выявление путей его углубления и развития является чрезвычайно актуальным.

Еще в 1991 году между Украинской Советской Социалистической Республикой и Казахской Советской Социалистической Республикой был подписан Договор, в котором определялся формат отношений между сторонами как сотрудничество [7]. Одним из первых государств, которое сразу после провозглашения Республикой Казахстан независимости (16 декабря 1991) признало его независимость, была Украина. Дипломатические отношения между странами были установлены 23 июля 1992 года. С этой даты установления дипломатических отношений сотрудничество между обеими странами динамично развивается и укрепляется во всех сферах жизнедеятельности. С каждым годом находится все больше и больше точек соприкосновения, расширяется поле активного взаимодействия. Это касается и политики, и экономики, и гуманитарных отношений во всем их разнообразии. Важным этапом развития договорно-правовой базы стали 1994-1997 годы, когда в рамках взаимных визитов президентов наших государств в целом было подписано более 30 двусторонних документов, то есть почти половина из числа ныне действующих. Именно в этот период нарабатывались основные концептуальные аспекты сотрудничества между Украиной и Казахстаном, определялись приоритеты взаимодействия, разрабатывалась законодательная база двусторонних отношений, а в Алматы и в Киеве на взаимной основе открылись дипломатические миссии. С мая 1994 в Казахстане действует Посольство Украины в Алматы (с 2001г. в Астане), а с декабря 1994 - Посольство Республики Казахстан в Киеве. Кроме этого, в г.Алматы было открыто Генеральное консульство Украины (2001г.), а затем и офисы Почетных консулов в г.Львов (2008), г.Костанай (2004), г.Караганда (2012).

Политические контакты на высшем уровне засвидетельствовали политическую волю и обоюдное желание обоих государств развивать взаимовыгодное сотрудничество в различных

сферах, углублять сотрудничество с учетом современных геополитических и геоэкономических процессов и национальных интересов. Во время официального визита Президента Казахстана в Украину в январе 1994 года были подписаны базовый Договор о дружбе и сотрудничестве и Декларация президентов «Современный мир мир: вызовы и опасности» [8], которая обозначила основные общие задачи внешней политики обеих стран на ближайшую перспективу. Среди них наибольшее значение приобрели вопросы разоружения и отказа от ядерного арсенала времен Советского Союза. В числе прочего, были созданы комиссии по вопросам сотрудничества в сфере внешней политики, ставили на повестку дня вопросы европейской и евроатлантической интеграции, сотрудничество в ООН, СНГ и других международных организациях. Украинско-казахстанский диалог был в значительной степени активизирован официальными визитами Президента Украины Л. Кучмы в Казахстан в сентябре 1995г., в октябре 1997, с рабочим визитом Президента в новую столицу Казахстана Астану в июне 1998 года. Большим вкладом в развитии двусторонних отношений стал визит Президента РК Н. Назарбаева в Украину в 1999 году. Итогом визита стало подписание договора об экономическом сотрудничестве на 1999-2009 годы [9]. Этот договор способствовал развитию торгово-экономического сотрудничества, основная задача которой - диверсификация источников и путей поставок нефти и газа в Украину.

На украинский энергорынок пытались выйти казахские нефтяные компании, появились идеи совместного участия Украины и Казахстана в достройке нефтепровода Одесса-Броды до Плоцка; путем использования морского пути поставок энергоносителей в порты Украины через Грузию планировалось дать толчок идее восстановления «шелкового пути». Это геополитическое задание является крайне важным для РК. Во-первых, это бы открыло косвенный доступ Казахстана до Черного моря. Во-вторых, дало бы географическому положению Казахстана нового геополитического значения, сделав его вместе с Украиной своеобразным мостиком между Европой и Азией, что в перспективе могло принести не только политические дивиденды, но и экономические. Для Украины тогдашнее оживление сотрудничества с Казахстаном имело стратегическое значение, ведь программа диверсификации источников и маршрутов поставок энергоносителей получила практическое измерение.

Энергетический сегмент во внешней политике Украины и РК является одним из самых важных. Идея создания программы диверсификации источников и путей поставок энергоресурсов возникла еще в 90-х годах, но утверждение её реализовалось лишь в 2006 году. Она предусматривала налаживание диалога в формате ЕС - Украина - Казахстан для реализации проекта Евро-Азиатского нефтетранспортного коридора, предусматривающего создание условий для поставки азиатских нефти и газа в европейские страны и является стратегиями проектом платформы ЕС «Энергетическая безопасность» в рамках инициативы «Восточное партнерство» [10].

Справка: за годы новейшей истории двустороннее украинско— казахстанское сотрудничество сформировало прочную нормативно-правовую базу. В течении 25 лет подписано около 90 договоров, соглашений - более 60-ти из которых действуют и укрепляют наши ... и сегодня. Ни одна страна в мире, кроме Украины, сегодня не имеет право на 90 дней пребывания без визы на территории Республики Казахстан.

Новый импульс украинско-казахстанскому сотрудничеству дал визит Президента Украины В. Ющенко в Астану в мае 2005 года.

В последующие годы, в дополнение к этому вектору внешнеполитического сотрудничества, расширилось сотрудничество в культурно-гуманитарной сфере, в направлении поддержки украинской диаспоры в Казахстане и налаживании тесных межэтнических отношений между народами. С этой целью 2007-2008 годы стали соответственно Годом Казахстана в Украине и Украины в Казахстане [11].

Проведение Года Казахстана в Украине в 2007 году и Года Украины в Казахстане в 2008 году стало демонстрацией настоящей дружбы между народами двух стран. Неудивительно, что желание наших народов больше общаться, обмениваться своими достижениями в различных областях, расширять межрегиональное сотрудничество вышло за рамки официально запланированных мероприятий. В который раз была подтверждена важность и эффективность двустороннего сотрудничества, открылись новые возможности для дальнейшего развития политических и деловых связей, углубления партнерства, совместной работы, культурного обмена.

Снова вспомнить о возможности диверсификации энергетических ресурсов с помощью азиатских источников Украину заставили велики цены на российский газ, а также слишком частое использование РФ рычагов энергетического давления, что приводило к конфликтам Украины с европейскими государствами (2006, 2009 годы). Поэтому уже в сентябре 2010 года, во время официального визита Президента РК Н. Назарбаева в Украину, была достигнута договоренность о восстановлении поставок казахстанской нефти в нашу страну в соответствии с ранее подписанными соглашениями, в частности Соглашения о принципах сотрудничества в нефтегазовых отраслях и Соглашения о сотрудничестве о поставках казахстанской нефти в Украину и её транзите по территории Украины [12].

Сотрудничество в направлении европейской и евроатлантической интеграции выявило общие задачи Украины и Казахстана в сотрудничестве с Организацией по безопасности и сотрудничеству в Европе. Соответственно Украина поддержала РК во время её выдвижения и председательства в ОБСЕ в 2010 году и переняв опыт казахских коллег в 2013 году, сама председательствовала в этой влиятельной международной организации.

Стороны находят общие задачи и в рамках сотрудничества в ООН. Так, Украина и Казахстан являются активными лоббистами идеи разоружения и отказа от ядерного оружия, ведь обе страны имеют большой и трагический опыт, связанный со взрывом на Чернобыльской АЭС (Украина) и действием в течение 40 лет Семипалатинского полигона по испытанию ядерного оружия (Казахстан) [13].

Глава казахстанского МИД Ержан Казыханов в канун 20-летия установления дипломатических отношений с Киевом в августе-2012 подтвердил желание Астаны развивать эти отношения: «Экономические отношения с Украиной являются приоритетными в нашей внешней политике. Украина - государство с огромным человеческим ресурсом, промышленным потенциалом, с уникальным географическим расположением, она имеет выход к морю, обладает вместительным внутренним рынком и развитой транспортно-транзитной инфраструктурой. Взаимный товарооборот неуклонно растет. В прошлом году он составлял 4.4 млрд. дол. и подошел к отметке докризисного 2008 года, когда цифра достигла почти 5 млрд. За I квартал текущего 2012 года показатель составлял 1.2 млрд. долларов и по сравнению с аналогичным предыдущим периодом, вырос на 27,7%. Таким образом, Казахстан остается одним из ключевых торговых партнеров Украины». [14]

Следует отметить значение Совместной Межгосударственной украинско-казахстанской комиссии по экономическому сотрудничеству. Комиссия является постоянно действующим органом, в соответствии с возложенными на него функциями, представляет Украину и Республику Казахстан в их взаимоотношениях и обеспечивает выполнение обязательств страны, вытекающих из межгосударственных и межправительственных двусторонних Соглашений и договоренностей. Заседания Комиссии проводятся по предложению одной из сторон, но не реже одного раза в год, поочередно в Республике Казахстан и в Украине. С момента создания Комиссии проведено 11 совместных заседаний. Последнее, двухдневное заседание было проведено 1-2 апреля 2013 года в Киеве. В результате обсуждения актуальных вопросов двустороннего экономического сотрудничества, Комиссия поручила министерствам и ведомствам Украины и Казахстана принять меры по активизации двустороннего сотрудничества, разработать и подготовить к подписанию План действий Украина-Казахстан на 2013—2014 годы («Дорожная карта-4»), [15].

Таким образом, в течении 25 лет, широкий круг глобальных, региональных и двусторонних вопросов часто обсуждается во время встреч глав государств, правительств, парламентов, министров иностранных дел, других высших должностных лиц. Такие политические контакты подтверждают взаимный интерес к обсуждению различных направлений сотрудничества, свидетельствуют о желании к взаимовыгодному развитию отношений.

После «Революции Достоинства» первым контактом на высшем уровне была встреча Президента Украины П.А. Порошенко с Президентом Казахстана Н.А. Назарбаевым в рамках консультаций в формате ЕС-Украина-«Евразийская тройка» (26 августа 2014 г. Минск). Петр Порошенко поблагодарил Нурсултана Назарбаева за поддержку Украины в борьбе за независимость и суверенитет нашей страны. «Я знаю Вашу твердую принципиальную позицию. Спасибо за решительные действия и поддержку в вопросе защиты суверенитета и территориальной целостности Украины, установлении мира!», - сказал Президент Украины. Президент Казахстана отметил, что его страна настроена на развитие двустороннего сотрудничества с Украиной. Он подчеркнул, что в этом контексте «для Казахстана не является препятствием Соглашение об ассоциации между Украиной и Европейским Союзом». Президент Украины также отметил, что форма взаимодействия и построения модели сотрудничества между Зонай свободной торговли Украины и Европейского Союза, с одной стороны, и странами Таможенного союза, с другой, должен снять все барьеры в развитии торговых отношений. «Мы имеем значительный потенциал взаимоотношений в этом направлении», - отметил Петр Порошенко [16].

Последняя встреча на высоком уровне состоялась 22 декабря 2014 во время рабочего визита Президента Казахстана в Украину. По итогам переговоров достигнуты принципиальные договоренности по активизации сотрудничества в энергетической, машиностроительной, авиастроительной, космической отраслях и углубления кооперации в военно-технической сфере. Также обсуждались вопросы сотрудничества в космической сфере, в частности, объединение возможностей производств украинских КБ "Южное", "Южмаш" и "Хартрон" с возможностями казахской стороны, включая космодром "Байконур". [17].

На сегодняшний день Нурсултан Назарбаев прикладывает усилия по продвижению процесса мирного урегулирования конфликта в Луганской и Донецкой областях Украины. Так в ходе телефонных разговоров с лидерами стран «нормандской четверки» было предложено провести её следующую встречу и переговоры в Астане [18]. И даже после подписания договора «Минск -2», актуальность организации такой встречи в Астане осталась.

Следует отметить, что по данным исследования Украинского центра экономических и политических исследований имени Разумкова, которое было посвящено вопросу стратегического партнерства Украины, были приведены результаты общенационального опроса, о том, какие страны должны стать стратегическими партнерами страны, Казахстан в рейтинге занял пятую позицию (59,9%) [19].

В Украине высоко ценят дружественные отношения с Казахстаном - нашим надежным партнером как в сфере развития двусторонних отношений, так и в совместных действиях, направленных на решение актуальных проблем международной политики, глобального и регионального развития, противостояния современным вызовам и угрозам, сохранения и поддержания мира и безопасности .

Сегодня мы с уверенностью можем констатировать наличие в политике двух государств общих взглядов и подходов к ключевым вопросам современной международной жизни. Прежде всего это четкие позиции политического руководства наших стран относительно выполнения Будапештского меморандума (Меморандум о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия» [20] о гарантии неприкосновенности границ стран, отказавшихся от ядерного

оружия). Эти позиции повсеместно поддерживаются Европейским Союзом и многими другими странами, желающими сохранению независимости и территориальной целостности наших государств и мира на планете.

Список использованной литературы:

1. Официальный сайт Президента Республики Казахстан /Послание Главы государства народу Казахстана «НҮРЛЫ ЖОЛ – ПУТЬ В БУДУЩЕЕ» 11 ноября 2014 года /[Электронный ресурс] Режим доступа http://www.akorda.kz/ru/page/page_218338_poslanie-glavy-gosudarstva-narodu-kazakhstan
2. Жумабаев А. Украина - стратегический партнер / А. Жумабаев // Дело. - 2006. - 11 июля. - № 171.
3. Жумабаев А. Казахстан и Украина: в нового этапа взаимоотношений / А. Жумабаев, Л. Мазуко // День. - 2008. - № 42 - 6 февр. - С. 1, 3 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/197592/>.
4. Сирук М. Амангельды Жумабаев: Транзитные возможности Украина вызывают интерес в Казахстане / М. Сирук // День. - 2006. - № 217. - 12 дек. - С. 3 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/173929/>
5. Демин О. Украина - Казахстан: Вековая дружба, Взаимовыгодное партнерство [Электронный ресурс] / О. Демин // Казахстанская правда. - № 83-84. - 10 августа, 2012. –Режим доступа: <http://kazpravda.softdeco.net/c/1344558532>
6. Литвин В. Украина-казахстанские отношения: исторические корни и современность / В. Литвин // Голос Украины. - 2005. - 11 нояб. - С.2-3.
7. Договор между Украинской Советской Социалистической Республикой и Казахской Советской Социалистической Республикой [Электронный ресурс] // Лига Закон - главный правовой портал Украины. - Режим доступа: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU91004U.html
8. Договор о дружбе и сотрудничестве между Украиной и РК // Официальный вестник Украины. - 2007. - № 19. - С. 70; Декларация Президента Украины Л. М. Кравчука и Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева «Современный мир: вызовы и опасности» // Официальный вестник Украины. - 2006 г. - № 43. - С. 337.
9. Договор об экономическом сотрудничестве между Украиной и Республикой Казахстан на 1999 - 2009 годы // Официальный вестник Украины. - 2000. - № 21. - С. 5.
10. Постановление КМУ от 8 ноября 2006 № 1572 «Об утверждении Программы диверсификации источников поставок нефти в Украину на период до 2015 года. Программа диверсификации источников поставок нефти в Украину на период до 2015 года // Правительственный курьер. - № 215. - 15 ноября, 2006. - С. 8.
11. Указ Президента Украины «О проведении Года Республики Казахстан в Украине» от 10.01.2006 [Электронный ресурс] // Верховная Рада Украины. - Режим доступа: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1/2006>.
12. Угода между Правительством Украины и Правительством Республики Казахстан о принципы сотрудничества в нефтегазовых отраслях [Электронный ресурс] // Законодательство Украины. Режим доступа: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=398_006; соглашение между Кабинетом Министров Украины и Правительством Республики Казахстан о сотрудничестве по поставкам казахстанской нефти в Украины и ее транзита территорией Украины [Электронный ресурс] // Законодательство Украины. Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/398_064.
13. Краткий отчет ГА ООН: Действие атомной радиации. – Нью – Йорк. – 22 октября, 1997. – С. 5.
14. Ержан Казыханов – Казахстан - Украина: веками закреплена дружба [Электронный ресурс] Ержан Казыханов День 2012 № 140 10 августа – Режим доступа <http://www.day.kiev.ua/uk/article/panorama-dnya/kazakhstan-ukrayina-stolittyami-zakriplena-druzhba>

15. Правительственный портал / Состоялось 11-е заседание совместной Межгосударственной украинско-казахстанской Комиссии по экономическому сотрудничеству/ [Электронный ресурс] Режим доступа: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=246213788

16. Официальное интернет-представительство Президента Украины / Президент Украины провел встречу с Президентом Казахстана / [Электронный ресурс] Режим доступа <http://www.president.gov.ua/news/31087.html>

17. Посольство Украины в Республике Казахстан / Политические отношения между Украина и Казахстаном [Электронный ресурс] Режим доступа <http://kazakhstan.mfa.gov.ua/ua/ukraine-kz/diplomacy>

18. Официальный сайт Президента Республики Казахстан / О Возможно проведении встречи лидеров Украины, России, Германии и Франции в Астане / [Электронный ресурс] / Режим доступа http://www.akorda.kz/ru/page/page_218866_o-vozmozhnom-provedenii-vstrechi-liderov-ukrainy-rossii-germanii-i-frantsii-v-astane#page

19. Стратегические партнеры Украина: декларации и реалии (Аналитический доклад УЦЭПИ) // Национальная безопасность и оборона. - 2000. - № 12. - С. 7.

20. Меморандум о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия [Электронный ресурс] // Законодательство Украины. –Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_158

НОВОЕ ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ ПО ДАЛЬНЕЙШЕМУ УКРЕПЛЕНИЮ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО МИРА И СОГЛАСИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Мәлібекұлы Ж.

*Автор Государственного герба Республики Казахстан,
директор НИИ «Этноархитектура»*

Казахстан – это символ межэтнической толерантности и общественного согласия, национального единства, закрепленного Доктриной национального единства Казахстана. В стратегии «Казахстан-2050» Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев подчеркнул, что на современном этапе мы должны научиться жить в сосуществовании разных культур и религий. В этой связи в исторической науке особую актуальность приобретает объективный анализ этно-конфессиональных концепций.

Наше государство вступило в новый этап своего существования, актуализируется изучение национальной истории всех этносов, проживающих в Казахстане. Перед наукой стоит грандиозная задача по своим масштабам на пути к «Мәңгілік Ел» по укреплению и сохранению межнационального и межконфессионального мира и согласия в нашей стране.

Исследовательская группа ЕНУ им. Л.Н. Гумилева предлагает построить в Астане настоящий жилой комплекс дружбы, где в мире и согласии проживали представители разных этносов Казахстана. Архитектурно-планировочные и объемно-пространственные решения градостроительной концепции экспериментальной застройки микрорайона (квартала) «Тамыр» позволят познавать жизнь, традиции и культуру народов Казахстана, обычаи и уклад жизни, историю, фольклор и мифологию, национальную кухню и ремесло.

Создание мобильного жилища нового типа «Тамыр» на основе традиционных многонациональной культуры различных народов Казахстана будет востребована к новой декларации Ассамблеи народа Казахстана, станет консолидирующей средой вокруг «Мәңгілік Ел».

Главная задача проекта – предложить новые архитектурно-планировочные и градостроительные концепции «Умного города», «Умного квартала» и «Умного дома» жилого этнокомплекса «Тамыр» в виду особенностей, исторических традиций и уклада жизни людей Казахстана.

Будут созданы благоприятные условия для труда, быта и отдыха проживающих людей на этой экспериментальной жилой застройке. Научно-исследовательский проект включает в себя реализацию новых инновационных проектов по системе «Smart-Водопровод», «Smart-Лифт», «Smart-led», «Smart-Air». Особое внимание будет обращено на экологическое решение в сфере ландшафта городской среды. Будут даны рекомендации по проблемам и озеленения и благоустройства жилой застройки и окружающей среды, качества зданий, комфорта их внутренней среды и человеческого здоровья, что достигается за счет: эффективного использования энергии, воды и других ресурсов; сокращения отходов, выбросов и других воздействий на окружающую среду.

В ходе реализации архитектурно-планировочной, объемно-пространственной и градостроительной концепции в экспериментальной застройке микрорайона-квартала «Тамыр» на практике реализуется развитие казахстанской модели межэтнической толерантности и общественного согласия с учетом исторического и традиционного уклада жизни людей.

Проект позволит познакомить с жизнью, традициями и культурой народов Казахстана, с этнической архитектурой, обычаями и укладом жизни, историей, фольклором и мифологией, национальной кухне каждого народа и ремеслами. В жилом комплексе будут проходить наиболее яркие календарные праздники с традиционной культурой разных народов, а так же с непосредственно связанными традициями каждой индивидуальной личности.

Реализация проекта в рамках концепции этноархитектуры может стать началом активного развития и внедрения «зеленых» технологий в строительстве и привлечения инвестиций. Внедрение возобновляемых и альтернативных источников энергии и новые методы утилизации бытовых отходов в жилой среде даст новый импульс в развитии городского строительства. «Пилотный» проект станет моделью для дальнейшего развития этноархитектуры в других областях Казахстана.

Экспериментальный проект «Тамыр» будет являться уникальным для г. Астаны и Казахстана объектом, обеспечивающим сочетание высокого уровня комфорта, будет привлекательным для решения социальных вопросов разных этнических групп в ходе обеспечения жильем нуждающихся жителей г. Астаны. В результате реализации научного проекта градостроительный комплекс будет являться действующим образцом для последующего проектирования и строительства на основе применения еврокодов и примером комплексной недвижимости на территории столицы, что позволит г. Астана уверенно подняться на высокие позиции в рейтинге «умных городов» мира.

Таким образом, интегративный характер информации, содержащейся во всех исследовательских практиках, позволит определить необходимость в дальнейших изысканиях и разработке концептуальных проблем этнополитической и социально-культурной трансформаций сущности формирования политических институтов. На основе комплексного анализа исследования выполняет историческую задачу определения основных закономерностей ее функционирования и синтеза этносферы толерантности.

ДИАЛОГ КУЛЬТУР И РЕЛИГИЙ КАК ОСНОВОПОЛАГАЮЩИЕ ПРИНЦИПЫ РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Муратбеков Е.Б.

*Директор Международного центра культур и религий
Комитета по делам религий Министерства культуры и
спорта Республики Казахстан, кандидат юридических наук*

Құрметті ханымдар мен мырзалар!

Бүгінгі таңда Қазақстан халқы Ассамблеясы – ұйымдық құрылым ғана емес, ол – біздің өміріміздің ажырамас бір бөлігі, біздің бірлігіміз бен тыныштығымыздың белгісі десек асыра айтқандық болмас.

Біздің Қазақстандағы діндер барлық этностардың рухани-мәдени дамуының ажырамас бөлігі болып келеді. Еліміздегі конфессияларымыздың басшылары– Қазақстан халқы Ассамблеясының мүшелері.

Ассамблеяның барлық сындарлы істері мен бастамаларын біз бәріміз жақсы білеміз.

Уважаемый Анатолий Афанасьевич!

Уважаемые участники конференции!

Дамы и господа!

Позвольте поблагодарить организаторов конференции за приглашение и предоставленную возможность выступить на ней, и поздравить всех присутствующих с юбилеем - 20-летием образования Ассамблеи народа Казахстана. Пожелать столь уникальному политическому институту в дальнейшем успехов, благополучия и процветания.

За годы своей деятельности Ассамблея народа Казахстана накопила большой консолидирующий и интеллектуальный потенциал, трансформировалась в настоящий институт народной дипломатии.

Уникальная структура, объединяющая представителей более 130 этносов и 18 конфессий нашей страны, сыграла огромную роль в сохранении стабильности и поступательном развитии республики, обеспечила необходимые пути конструктивного диалога и общения со всем полиэтническим и поликонфессиональным народом Казахстана.

В Казахстане сложилась устойчивая модель взаимодействия этносов и религий, обеспечивающая стабильность атмосферы созидания и согласия в обществе.

На фоне новых вызовов и угроз современности, незатухающих очагов напряженности, региональных конфликтов, роста проявлений экстремизма и терроризма наша страна продолжает оставаться островком мира и благополучия, своеобразным связующим мостом между Востоком и Западом, этносами и религиями, культурами и традициями.

В условиях глобализации наша страна активно участвует в интеграционных процессах. Следовательно, Казахстан заинтересован не только в обеспечении пояса добрососедства, а также в развитии равноправного и мирного диалога со всеми странами и народами мира.

Ярким примером тому служит деятельность Ассамблеи народа Казахстана, демонстрирующая всему миру успешность политики, проводимой нашим государством в области межэтнических отношений.

Необходимо отметить, что безопасность в XXI веке не может быть обеспечена без развития равноправного диалога различных культур и религий. Весьма логичным является тот факт, что Казахстан последовательно проводит принципы межконфессионального равенства и согласия на международной арене.

Авторитет нашего государства под руководством Президента Н.А. Назарбаева, чья политическая мудрость уберегла нашу страну от межэтнических и межконфессиональных конфликтов, дает Казахстану моральное право выступать с глобальными миротворческими инициативами, в том числе в качестве посредника в межрелигиозном диалоге, быть услышанным во всем международном сообществе.

Казахстан не случайно становится местом проведения международных форумов высокого уровня.

Одной из таких диалоговых площадок является Съезд лидеров мировых и традиционных религий. Это конкретный вклад Казахстана в развитие диалога цивилизаций, культур и религий, выступающий сегодня одним из действенных механизмов поддержания глобальной и региональной безопасности.

Как Вам известно, специально для Астанинского межрелигиозного форума в самом центре нашей столицы возведен уникальный архитектурный шедевр – «Дворец мира и согласия», который по праву сегодня является настоящим духовным центром не только нашего государства, но и мира.

10-11 июня т. г. состоится V Съезд, который вновь соберет во Дворце мира и согласия религиозных лидеров и политических деятелей для обсуждения насущных вопросов современности.

Рабочим органом данного форума и его Секретариата является Международный центр культур и религий, основная цель которого заключается в пропаганде уникального опыта нашего государства по укреплению межрелигиозного и межконфессионального согласия и единства народа на международном уровне.

В основе работы Международного центра культур и религий лежат базовые принципы дальнейшего укрепления культурной, религиозной и цивилизационной идентичности, а также всемерного развития диалога религий.

В этом отношении опыт Казахстана уникален и показателен, в котором за тысячелетия накоплен богатейший опыт сосуществования и взаимодействия различных этносов и религий.

Уважаемые участники конференции!

Сегодня казахстанцы известны миру своей толерантностью, межэтническим, межконфессиональным согласием и диалогом. В сфере этнических и религиозных отношений в республике проводится взвешенная государственная политика.

В своей политической практике Лидер нации – Президент страны Н.А. Назарбаев исходит из того, что светское демократическое государство с многоэтническим, а значит поликонфессиональным составом не должно допускать привилегий какой-либо одной отдельно взятой религии.

Казахстанская модель – эффективное взаимодействие государства и религии ради безопасного настоящего и будущего нашей страны на принципах уважения прав и свобод человека, независимо от его национальной принадлежности и вероисповедания.

Для нас сохранение межэтнического и межрелигиозного согласия, формирование толерантного общества, развитие в нем атмосферы конструктивного диалога религий и культур является важной составляющей гражданского мира и политической стабильности в стране.

Нам необходимо дальше продвигаться по этому магистральному пути, сохраняя культуру и духовные традиции всех этносов, нашего государства.

В заключение позвольте выразить признательность организаторам международной конференции и пожелать всем успешной плодотворной работы.

Благодарю Вас за внимание!

ФЕНОМЕН КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МИРА И ОБЩЕСТВЕННОГО СОГЛАСИЯ Н. НАЗАРБАЕВА

Калашникова Н.П.

*Директор РГУ «Қоғамдық келісім» при Президенте РК,
доктор политических наук*

С первых дней Независимости государственная этнополитика Казахстана направлена на построение казахстанской государственности, реальное воплощение идеи единства и целостности народа Казахстана.

Казахстанская модель межэтнического согласия явилась реакцией на кризисы идентичности, порожденные новыми социально-экономическими условиями, информационными и коммуникационными технологиями.

Логическим стержнем межэтнических отношений стала политика Первого Президента Республики Казахстан, направленная на общественное согласие.

Благодаря такой политике Казахстан рассматривает гражданский мир, общественное согласие, межэтническое и социальное спокойствие как концептуальные основы демократии. Она претерпела трансформацию от парадигмы разъединяющих начал в межэтнических отношениях к принципам объединяющих интегрирующих взаимоотношений. Принципиальной казахстанской особенностью является тот состоявшийся факт, что именно народ Казахстана под руководством Лидера Нации выстраивает собственную модель общественного развития, модель межэтнической толерантности и общественного согласия, признанной в мировой политике как модель Нурсултана Назарбаева.

Именно национальное единство и общественное согласие являются индикаторами Независимости и целостности государства, обеспечивая формирование единой сплоченной нации в лице народа Казахстана. Приверженность этим базовым ценностям стала мощным консолидирующим фактором казахстанского общества. Эти гуманистические ценности в качестве идеологической платформы заложены в основу казахстанской модели.

Общественное согласие, включая гражданский мир, межэтническую и межконфессиональную толерантность, всегда были и остаются основой внутривнутриполитической стабильности в Казахстане. Этот постулат дальновидной внутренней политики Главы государства проверен временем, и на деле не раз доказал свою эффективность на протяжении всего развития суверенного государства.

Фундаментальную роль здесь играл конституционный процесс и особенно принятие Конституции. Историческое значение Основного Закона заключается в том, что в нём было отражено достигнутое обществом единство по жизненно важным вопросам: характера государственности, собственности на землю и, в одном ряду с ними, языка, единого народа Казахстана. Согласно Конституции народ Казахстана рассматривается как единая общность граждан разной этнической принадлежности.

На X сессии АНК, в декабре 2003 г. Глава государства одним из первых заговорил о построении собственной модели, открыто демонстрируя казахстанский опыт в сфере оптимизации процессов взаимодействия различных этносов и конфессий, при этом справедливо называя имеющиеся проблемы.

В мировой практике реализуются несколько видов моделей регулирования сферы межэтнических отношений: ассимиляция или «плавильный котёл»; «лоскутное одеяло» или «крупно нарезанный салат»; культурный плюрализм или мультикультуризм. Безусловно, что каждое конкретное государство в какой-то степени повторяет общие, универсальные черты той или иной модели, и в то же время привносит свои уникальные особенности. Причём для решающих эту задачу выработки модели и политики и здесь может быть два пути – «зеркальное отображение», т.е. применение уже наработанного, апробированного чужого опыта со своими поправками или путь создания собственной оригинальной модели.

Вопрос формирования общественного согласия тесно связан с полиэтничным характером казахстанского общества. Поэтому формула «общественное согласие» является

реальным инструментом сохранения стабильности и укрепления национального единства, оно прочно утвердилось в качестве основополагающих принципов политики развития страны.

Становится очевидным, что общественное согласие не может поддерживаться искусственно – общество должно участвовать в этом процессе само, на основе взаимодействия государственных и гражданских институтов в сфере межэтнических и межконфессиональных отношений. Об этом убедительно свидетельствуют данные социологических исследований и замеров. Межэтническую ситуацию в стране позитивно расценивают 94,9% граждан, 94,5% ощущают себя представителями единого народа Казахстана.

Как показали социологические данные, государственная политика в сфере межэтнических отношений пользуется поддержкой - 95,7% населения страны. Уровень толерантности к представителям других этносов составляет – 83,7%. Это не просто цифры. Это огромный и каждодневный труд, направленный на укрепление сплоченности нации. К примеру, данные социологических опросов показывают, что согласие в контексте общекзахстанского принципа: «Одна страна – одна судьба» выразили - 93,8% (2013 г. – 88,9%); 89,5% граждан страны убеждены, что Ассамблея представляет интересы «народа Казахстана».

Это убедительное подтверждение, что для полиэтничного и унитарного по своему устройству Казахстана, внутривластная стабильность и общественное согласие являются главными ценностями, условиями успешного проведения социально-экономических и политических реформ. А уникальный институт Ассамблеи сформировался как органическая структура обеспечения устойчивого развития государства, гарантия прочности и надежности жизненного пространства для граждан страны.

Формула и содержание Модели – это действенные политические и общественные механизмы, признанные в мире, проверенные временем, доказанные практикой. В ней заложены прочные основы консолидированной демократии, вдохновителем которой является Лидер нации.

Казахстанская модель имеет 8 принципиальных особенностей:

1. Председателем Ассамблеи является сам Президент – гарант Конституции и этим определен ее высокий статус как общественно-политического института.

2. Казахстанская модель сформирована «снизу» на основе гражданской инициативы.

3. Высокий в гражданско-правовом отношении и общественном восприятии статус этнических групп в РК.

4. Общественное согласие является важнейшей политико-идеологической ценностью. Данный принцип Основного закона объективно раскрывает неисчерпаемый потенциал Конституции Республики Казахстан.

5. 9 депутатов Мажилиса Парламента, избираемых Ассамблеей народа Казахстана, обеспечивают гарантированное парламентское представительство всех этносов.

6. Сохранению и умножению культурного многообразия способствует неизменная политика государства по поддержке этнических языков и культур.

7. Межэтнические отношения в Казахстане деполитизированы, что закреплено законодательно в Конституции РК «неконституционными любые действия, способные нарушить межнациональное согласие».

8. Ключевое место в модели межэтнических отношений занимает Ассамблея народа Казахстана, представляющая живой инструмент общественного согласия и национального единства.

Мудрость Главы государства заключается в высокой степени его прагматизма. В своем Послании «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» от 17 января 2014 г. Президентом-председателем Ассамблеи народа Казахстана была провозглашена консолидирующая общество идея, новый тренд дальнейшего общественного развития, формирующий ценностную основу национальной идеологии – «Мәңгілік Ел».

Логичным продолжением казахстанской традиции укрепления стабильности, доверия, межэтнического согласия явилась - Новая экономическая политика «Нурлы Жол». Президент неоднократно подчеркивал, что без общественного согласия, образно называя межэтническое согласие «живительным кислородом», невозможно стабильное развитие государства, укрепление человеческого капитала, эффективное проведение реформ, призывая «быть толерантными друг к другу».

Вместе с тем, Президент постоянно предлагает не останавливаться на решении только текущих проблем, вызванных кризисом, а идти дальше и осуществить новый план дальнейшей социально-экономической и политической модернизации.

На XVI съезде партии «Нур Отан» Н. Назарбаев озвучил пять новых институциональных реформ, направленных на укрепление государственности: формирование современного автономного государственного аппарата; обеспечение верховенства закона; индустриализация и экономический рост, основанный на диверсификации; нация единого будущего; транспарантное и подотчетное государство.

В совокупности эти реформы позволят создать условия для укрепления казахстанской государственности. Эти реформы представляют собой механизм реализации «Стратегии-2050». Успех таких реформ может быть обеспечен только при твердой воле власти и активном участии народа. Концепт «Мы, народ Казахстана» - формула, которая реально отражает принципы деятельности государства, одним из которых служит общественное согласие, ставшее основополагающим демократическим принципом казахстанской национальной политики.

Устремленные в будущее модернизационные процессы через призму участия в них консолидирующего института гражданского общества – Ассамблеи народа Казахстана – это новые концепты современной демократии, которые потребуют глубокого научного осмысления и междисциплинарных обобщений.

Таким образом, в Казахстане выстроена и вертикальная, и горизонтальная системы функционального управления, позволяющие проводить единую государственную политику по сохранению и укреплению стабильности и национального единства в обществе, ядром которой выступает Ассамблея. Сегодня она взаимодействует в общенациональном масштабе с гражданским сектором, международными организациями, государственными структурами, научной и творческой интеллигенцией, средствами массовой информации, тем самым обеспечивает формирование и развитие этнополитических и этнокультурных компетенций для интеграции национальной идеологии и принципов всеказахстанской идентичности в систему новых общественных отношений. Общественное согласие обретает широкое международное значение как важный фактор внутренней стабильности государств, их успешного развития и безопасности.

С первых дней Независимости Республика Казахстан демонстрирует всему миру, что страна может успешно выстраивать государственно-конфессиональные отношения, поддерживать и развивать межэтническое согласие и одновременно решать проблемы государственного строительства, и все это в условиях углубления процессов глобализации и нарастания общей нестабильности в мире, проявления старых и возникновения новых вызовов и угроз. Успехи страны всегда связаны с деятельностью ее Президента. И казахстанская модель мира общественного согласия убедительно доказала важную роль личности Лидера Нации в эпоху грандиозных политико-идеологических и социально-экономических перемен, его правоту, мудрость и политическую дальновидность.

ЗЕМЛЯ МИРА И СОГЛАСИЯ

Салахов В.К.

Президент ОО «Союза азербайджанских культурных центров Казахстана», председатель Научно-экспертного совета АНК г. Астана, доктор исторических наук

Как известно, психологическое сознание коренного населения Казахстана – казахов – на генетическом уровне является толерантным. Оно складывалось на протяжении многих веков. Территория казахов географически расположена так, что все интеграции между Европой и Азией проходили через ее территорию. В этом особую роль играл Шелковый Путь, который всеми ветками проходил через эти земли. Находясь на стыке древнего Востока и Европы, казахи консолидировали в себе ценности, как Востока, так и Запада. Именно казахская народная философия, передаваемая из поколения в поколение, аккумулировала в себе ту толерантность, которую сегодня имеет. За всю историю казахов никогда не отмечалось ни одного конфликта или войн на религиозной или языковой почве. Если учесть, что в Казахстане испокон веков проживали представители разных этносов и ни один из них не покинул казахскую землю, то это только благодаря казахской толерантности.

Казахстан – единственная страна в мире, в которой права и свободы всех этносов закреплены в основном законе страны – Конституции. Отсюда и создание общественного политического института – Ассамблеи народа Казахстана, через которую осуществляется государственная политика межэтнического и межконфессионального согласия.

Как отметил Председатель Ассамблеи народа Казахстана Президент страны Н.А. Назарбаев: «У нас один народ, одна страна, одна судьба». И это выражение с глубоко философским смыслом и политическими последствиями говорит о том, что все этносы – составные части единого народа Казахстана. Эта философия и политика нуждается в глубоком научном раскрытии для всех слоев населения. В данное время секретариатом Ассамблеи создан научный экспертный совет, который имеет свои подразделения во всех областных центрах и в г. Астана и Алматы. Эти центры осуществляют научно-методическую деятельность.

Накануне празднования 20-летия Ассамблеи народа Казахстана Правительством принята программа о проведении юбилейной даты. Это политическое событие еще раз подтверждает твердость и последовательность политики главы государства и все мировое сообщество это признает и высоко ценит. Не случайно многие государства стараются внедрять в своем обществе казахстанскую модель Ассамблеи.

О НЕКОТОРЫХ СПЕЦИФИЧЕСКИХ ФАКТОРАХ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ И ПУТИ ЕЕ ДАЛЬНЕЙШЕГО УКРЕПЛЕНИЯ

Кабульдинов З.Е.

*Директор НИЦ «Евразия» ЕНУ им. Л.Н. Гумилева,
ученый секретарь Национального конгресса историков,
доктор исторических наук, профессор*

В настоящее время Казахстан представляет из себя уникальную евразийскую страну, где сохраняется мир и согласие между представителями различных этносов. И причем «казахстанская модель межэтнического согласия и мира» выгодно отличаются от аналогов ряда постсоветских стран. Основа межнациональной стабильности и согласия в Казахстане, в основном, базируются на нескольких специфических факторах, которого нет в большинстве стран, в первую очередь, постсоветских республиках.

Первое. Руководство страны в лице нашего Президента Нурсултана Назарбаева, с самого начала нашей независимости, проводит целенаправленную и последовательную

политику формирования толерантного отношения к представителям других культур и этносов, проживающих в нашей стране.

Более того, наш Президент обязывает нациобразующий казахский народ быть ответственным за безопасность других этносов. С личным участием Главы государства была создана новая модель идеологии сохранения межнационального диалога и мира. Он отстаивал и горячо пропагандировал ее в стране и во всем мире. Так, в Конституции были признаны неконституционными любые действия, нарушающие межнациональное согласие. Выступления сепаратистов, террористов и националистов одинаково жестко пресекались центральной властью. Наш лидер запретил участвовать в качестве наемников в военных конфликтах на территории зарубежных государств.

В стране проводится сбалансированная языковая политика, Казахстан – один из немногих, разрешивших эту проблему без острых потрясений. Сегодня продолжается процесс овладения государственным языком всеми гражданами страны: он обогащает культуру и выступает важным фактором укрепления единства многонационального Казахстана. Глава государства поставил перед молодежью важную задачу - овладеть тремя языками: казахским, русским и английским. Глава государства проводит хорошо продуманную кадровую политику, в местных и центральных органах исполнительной власти работают представители разных этносов. На первый план поставлены прежде всего деловые качества человека. В 2006 году состоялось открытие Дворца мира и согласия, где размещены офисы национально-культурных центров и крупнейших религиозных объединений.

Во всех регионах страны открыты «Дома дружбы», где объединены национально-культурные центры регионов. Изменения и дополнения в Конституции страны 2007 года позволили Ассамблее делегировать в Парламент страны 9 своих представителей от наиболее крупных национальных групп Казахстана: белорусы, украинцы, немцы и т. д. По инициативе членов Ассамблеи и при поддержке государства в стране действуют национальные и воскресные школы, где изучаются языки различных диаспор. В трех школах национального возрождения работают отделения по изучению более 10 языков. На их содержание Правительство страны выделяет ежегодно миллионы тенге, им оказывают помощь местные исполнительные органы власти. Они могут участвовать в многочисленных грантах, выделяемых Министерством культуры и спорта Республики Казахстан. В свое время Генеральный секретарь ООН Кофи Аннан назвал Казахстан «примером межнационального согласия, стабильного и устойчивого развития для других государств мира». Высокую оценку состоянию межнациональных отношений в Казахстане дал во время своего визита в 2001 году Папа Римский Иоанн Павел II. Сегодня созданы кафедры АНК и ассоциация кафедр АНК.

Второе. На протяжении последних почти 130 лет мы стали многонациональным и поликультурным обществом, когда у нас в мире и согласии проживают многочисленные диаспоры с нациообразующим казахским этносом. Массовые переселения крестьян из европейской части России на рубеже XIX- XX веков и последующая депортация целых народов – немцев, корейцев, поляков, евреев, закавказских и северокавказских народов, калмыков в 1937-1944 годах сделали нас уникальным уголком земного шара, где **сформировались неповторимые и особые традиции мирного сосуществования и добрососедства, взаимоуважения и взаимообогащения, живущих по принципу «Единство в многообразии».** Все диаспоры страны себя вполне комфортно и уютно, безопасно и свободно, правда, в рамках существующих законов и общепринятых правил поведения.

Третье. Многое заложено в традиционной ментальности и национальном характере казахов. На протяжении почти пяти последних тысячелетий кочевого и скотоводческого образа жизни номады на территории благословенного Казахстана выработали в себе такие прекрасные и неповторимые черты национальной ментальности, этнического характера как: открытость миру, толерантность, гостеприимство, уважения к представителям других этносов. Наши традиционные суды биев (степные судьи) обязывали наших предков выплачивать значительные штрафы в случае недостойного приема

чужестранцев. Эти качества, мы, современные казахи и казахстанцы, не только не утратили до сих пор, но и развиваем дальше, в цивилизованном и модернистском духе и русле. Оно формировалось на протяжении многих веков. В конце XIX российский исследователь *Виктор фон-Герн* писал: «*Как казахи, так и кыргызы вообще и до сих пор отличаются приветливостью, добродушием и гостеприимством, которое возведено у них даже в культ*». Гость всегда находился под защитой хозяина. Один из немецких исследователей Казахстана XIX *Ф. фон Хелльвальд* писал «*Киргиз-кайсаки в высшей степени гостеприимны, так что чужестранец может спокойно спать в юрте, не боясь быть ограбленным или убитым*». Так, у казахов существовал обычай *конак-асы*, согласно которого каждый казах обязывался предоставлять бесплатное угощение и ночлег любому гостю. В случае отказа оставшийся без угощения и приюта путник мог заявить об этом бию. Нередко за несоблюдение и оскорбление священного обычая гостеприимства скупых хозяев наказывали штрафом - *ат-тон айны*. Отказавший в *конак-асы* подвергался и общественному осуждению. **Четвертое. Казахи – народ синкретического характера, вобравшие в себя части разных народов и представителей разных государств.** То есть казахи изначально и сейчас находятся в плане готовности к межэтническим контактам без каких-либо предубеждений и предрассудков, без агрессивной политики ассимиляции других этносов.

Пятое. Высокая степень подвижности и адаптивности кочевых казахов и их тюркоязычных предков позволяла им активно и легко вступать в культурно-языковые, социальные, экономические и политические контакты с соседними народами и государствами. У нас практически не было никаких предубеждений и предрассудков: мы воспринимали окружающий мир таким, каким он есть. Более того, зная наши великолепные контактные качества, нас охотно приглашали на троны других государств. **Шестое. Казахи исповедуют ислам суннитского направления ханифитского масхаба,** что само по себе закладывает основы толерантности. Этот масхаб подразумевает с одной стороны – мирное сосуществование с другими конфессиями, с другой – допускает мирное вкрапливание с народными обычаями и обрядами казахов и представителей других этносов.

Седьмое. Более того, наша многонациональность формировалась немного иначе, чем, скажем, в той же братской и дружественной нам России: **преимущественно у нас полиэтническая карта кроилась в ходе массовых депортаций, ссылок, голода, заключения в казахстанские лагеря и других катаклизмов,** сотворенных руками не всегда умелых политиков прошлого. Поэтому многие из наших вынужденных переселенцев знают цену истинной дружбы, когда казахи делились своим кровом, куском хлеба с обездоленными, дав выжить прибывшим в вагоны для скота нашим согражданам, ставшим друг для друга больше, чем родными и близкими. Представители этих этносов знают цену дружбы и взаимопомощи и их трудно подтолкнуть на абсурдные и братоубийственные межэтнические конфликты. **Восьмое. Массовое прибытие соотечественников (оралманов) также придает устойчивость в сфере межэтнических отношений,** если принимать во внимание уникальную ментальность и религию нациообразующего этноса. Существует четкая закономерность: чем больше прибывают в страну зарубежные этнические казахи, тем меньше вероятность грубого вмешательства извне и раскачивания межэтнического согласия.

Девятое. Одним из немаловажных факторов внутренней устойчивости является **традиционного уважение в стране старшего поколения, вне зависимости от родовой, жузовой, национальной и религиозной принадлежности.** Это присуще многим народам, но в большей степени традиция получила распространение среди тюркских и мусульманских народов: уйгуров, узбеков, дунган, чеченцев, ингушей, азербайджанцев, карачаевцев, турков-месхетинцев и так далее. Не были исключением и казахи, которые сегодня составляют почти 70 % населения республики. Так, в конце XIX века один из немецких исследователей – *Ф. фон Шварц* писал: «Кроме султанов и батыров, у киргиз-кайсаков пользуются особым уважением и почетом еще и все старые мужчины, невзирая на их происхождение». На всех

праздниках им отводили почетные места. На собраниях они играли заметную роль. К их словам практически беспрекословно прислушивалась молодежь. Для молодого человека считалась знаком высшей награды получить из рук асакала горсть мяса из общего блюда по обычаю «асату». Младший без разрешения старшего никогда не садился за стол. Младший никогда не переходил дорогу старшему. Младшим по возрасту категорически запрещалось поднимать голос на старших. При беседе младший никогда не перебивал старшего. Перед отправкой в дальнюю дорогу и созданием семьи молодые получали благословение старших. Вот эти качества и обычаи не должны быть утеряны. Более того, эту ставшую святой традицию следует распространять во всем нашем поликультурном и мозаичном обществе. Они придают ему дополнительную устойчивость...

В то же время **есть ряд мер, реализация которых должна способствовать дальнейшему укреплению мира и согласия в нашей стране.** Ассамблеи народа Казахстана, национально-культурным объединениям, идеологическому активу страны есть широчайшее поле для деятельности, которые и дальше призваны способствовать укреплению мир и стабильности в нашем общем доме. Одного озвучивания «уникальности» казахстанской модели межэтнического мира и согласия сегодня весьма мало. Нужны более действенные и более конкретные шаги в этом направлении. Мир изменился. Появились новые угрозы и вызовы. Послевоенный мир заметно расшатан. Лиссабонский договор 1994 года о гарантиях ядерных держав не срабатывает. За последние 20 лет появились непризнанные государства, искусственно образованные некими неоимперскими государствами.

Первое. Государственный язык должен выступить языком консолидации всего народа Казахстана. А то у нас получается казус: народ есть, а общего языка на основе государственного языка, почти нет. Казахскоязычная часть нашего общества, как минимум, - двуязычная, а русскоязычная, - одноязычная. Одна часть народа (нациообразующая) понимает и себя, и другую часть общества (русскоязычную), а последняя – почти не понимает и не является носителем хотя бы разговорного государственного языка. Поэтому АНК должна начать с себя, со своих активных членов, а потом - призывать преимущественно русскоязычную молодежь к более активному овладению государственным языком. И только лишь в этом случае, мы сможем говорить о полной незыблкости межэтнического мира.

Второе. В информационном отношении Казахстан оказался наиболее уязвимым от поползновений СМИ других государств: США, Европы, России и т.д. К примеру, последние события в Украине разделили наше общество на две части, когда некоторые наши сограждане оказались вовлеченными в этот конфликт как на ментальном уровне, так и впрямую, пытаясь напрямую влиять на событие в этом взрывоопасном регионе. Поэтому **нашей стране надо усилить информационную безопасность, ограждая наших мирных и толерантных граждан от излишней порции агрессивности и навязчивости, идущей от СМИ других государств.**

Третье. Надо усилить приток в страну соплеменников - оралманов. По данным политологов, если в стране не будет нациообразующего этноса в 75-80 % и равномерного и пропорционального его распределения по всем регионам страны, то эта страна – весьма уязвима перед внешними силами, которые могут развернуть сценарий по усилению сепаратизма и расчленения страны. События в Азербайджане, Молдавии, Сербии, Украине наглядно показали верность этого тезиса-аксиомы. Благодаря мудрой политике Главы государства Н.А. Назарбаева с 1991 году до 2015 года численность коренной нации увеличилась с 39 % до почти 70% и это, надо открыто признать, придало заметную стабильность и устойчивость государству. Учитывая уникальную ментальность казахов, добрый их нрав, а также исповедуемую ими веру, можно быть вполне уверенным, что если даже через несколько лет численность нациообразующих казахов достигнет 90%, то оставшиеся 10% будут чувствовать себя вполне комфортно.

Четвертое. Искусству мудрого и мирного сосуществования надо обучать и прививать его следует через обязательные дисциплины и курсы в школе и вузе. В

противном случае, эксплуатируя одни только вышеуказанные факторы, мы далеко «не уедем». В общеобразовательной школе есть дублирующие в старших классах дисциплины. Они же перекочевывают в вузовский уровень. Так почему же вместо них не ввести обязательный курс «Основы межэтнической толерантности»? Круглые столы, конференции, семинары – это хорошо, но вовлечь и «пропустить» через них все подрастающее поколение практически невозможно.

Пятое. Надо заметно усилить социальную защиту наших граждан, вне зависимости от национальной принадлежности и укрепить элемент доверия в обществе, когда малыми и большими коллективами должны управлять только самые лучшие, отборные, честные и справедливые по принципу «разное происхождение - равные возможности», одна страна - одна судьба».

Таким образом, мир и согласие в Казахстане обречен на многие века и тысячелетия. Задача будущего поколения - беречь и сохранять их. Для этого надо бережно относиться друг к другу, быть более терпеливыми, уважать язык, культуру всех народов, проживающих на территории страны. К этому призывает наш Президент. К этому должны стремиться АНК, кафедры АНК, национально-культурные объединения. Выверенная сегодняшняя политика и вчерашняя история позволяют нам уверенно утверждать, что Казахстан – страна межнационального и межконфессионального мира и согласия. Корни нашей толерантности создают все условия для стабильности и прочности, взаимопонимания и добрососедства. Над усилением и укреплением крепкого каркаса межэтнической стабильности трудится единый народ Казахстана.

ЕВРАЗИЙСКАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ: ДУХОВНАЯ ГЛУБИНА И ЖИЗНЕННАЯ СИЛА

Байниязов Р.С.

*Приглашенный профессор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева,
доктор юридических наук, профессор*

Евразия есть пространство, для которого толерантность фундаментальна. Без толерантности действительность Евразии в судьбе человечества невозможна. Феномен евразийской толерантности представляет собой духовное событие всего человечества, реальность диалогичности человеческого бытия. В евразийской толерантности человек открывает истинность человеческого сопереживания, независимо от конфессиональной, национальной и социальной принадлежности другого человека, фальшь цинизма, осуждающего духовность толерантности. В этом смысле евразийская толерантность есть утверждение духовного как первичной ценности.

Евразийская толерантность выражает духовную глубину и жизненную силу объединения народов и наций на основе духовных ценностей, а не согласно требованиям политической идеологии. В силу этого западная политика мультикультурализма потерпела сокрушительное поражение, ибо идеологемы не могут быть константой человеческих отношений, их межнациональной проявленности.

Евразийская толерантность невозможна и в контексте политической демагогии и популизма, искусственного нагнетания межнациональной напряженности, когда есть попытки противопоставить интересы титульной нации и иных этносов. Это всегда бессмысленный удар по нации, ибо человек нуждается в духовности, а не в радикализме человеческих намерений; невозможно защищать интересы нации, если в основе человеческой деятельности будет находиться идея национализма. Мирное существование нации, независимо от страны и государства, не может осуществляться вне толерантности. Духовное в человеке предполагает способность к миру как к отказу от зла, к осуществлению добра как внутри своего народа, так и в отношении других наций и народностей.

Глубина евразийской толерантности есть проявление духовного в человеческих отношениях, способность человека выражать свою религиозную и этническую принадлежность в диалогичности уважительного отношения к другой идентичности, к иной духовной культуре. Это возможность сопереживания представителям другой религии и этноса в их поисках и жизненном существовании. Евразийская толерантность позволяет людям восточной и западной культуры, отражающих цивилизационное богатство мира, объединять фундаментальные ценности для возможного движения к новому мироустройству. По своей сущности евразийская толерантность есть духовное состояние и духовное усилие, направленное на преодоление конфессиональной и этнической раздробленности человечества; в евразийской толерантности диалог, понимание и взаимоуважение наполнены духовным смыслом, более глубоким ощущением его необходимости в совместном существовании народов, конфессий и государств. Евразийская толерантность есть одно из открытий духовной общности человечества, Востока и Запада, возможности их сближения, реальности евразийства, евразийского пути сотрудничества в противовес межцивилизационной напряженности, евразийской диалогичности в контексте необходимости изменения человечества.

Евразийская толерантность отражает возможность межконфессионального сотрудничества, когда на одном жизненном пространстве конфессии различных вероисповеданий (не секты), неодинакового количества приверженцев, выходят на уровень диалога, а не конфликта. Евразийский дух миролюбия и терпимости ограничивает существенные различия между конфессиями в пользу понимания, сдерживает противостояние между людьми, убежденных в истинности своего вероисповедания. Такое противостояние может привести к социальным потрясениям, разрушающим общество и государственность. Евразийская толерантность направлена против межконфессионального конфликта, ведущего человека к духовному падению.

В духовной глубине и жизненной силе евразийской толерантности присутствует возможность взаимодействия народов на духовной основе, когда очевидно зло порабощения какого-либо народа. Дух евразийской толерантности созидает духовную конфигурацию межэтнических отношений, наполняет их смысловыми оценками, исключая унижение человека по национальному и расовому признаку. Безусловно, сама по себе евразийская толерантность, без духовных усилий человека не может его привести к этнической и конфессиональной терпимости; но в духовном обрамлении евразийской толерантности согласие и мир между людьми предстает как ценность человеческого бытия. Для человека с евразийским духом толерантность есть духовная ценность, способность человека к диалогу на основе культуры.

Евразийская толерантность не есть попытка скрыть противоречия между Европой и Азией, пренебречь их цивилизационными особенностями и культурной идентичностью. Напротив, евразийская толерантность открывает действительность духовного состояния, выражающего общечеловечность миролюбия, показывающего бессмысленность национализма и расизма. Евразийское пространство человеческих взаимоотношений открыто к межконфессиональному и межэтническому сотрудничеству как ценности духовного развития человека. Евразийский дух не представляет собой слабость человеческой воли, не желающей преодолеть конфессиональные и этнические конфликты, которые имеют большое распространение в современном мире. Евразийский дух по своей сущности есть непреклонная убежденность в необходимости следования духовному началу в различных проявлениях человеческих отношениях. В этом случае невозможно обоснование и оправдание исключительного положения какой-либо конфессии, шовинизма и дискриминации по этническому признаку. Жизненная сила евразийской толерантности противостоит политике национализма, с ее желанием разобщить народы, создать атмосферу тотальной бездуховности и лжи, геноцида неугодного народа, унижения достоинства человека.

В своей основе постсоветское пространство евразийское, что, в частности, выражается в евразийском интеграционном процессе, в осуществленной возможности Евразийского экономического союза. Поэтому идея о необходимости создания Евразийского Союза, высказанная в 1994 году Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым соответствует природе евразийской толерантности, ее духовной глубине и жизненной силе, ибо евразийское объединение есть реальность евразийского духа. Евразия продолжает свое движение, в том числе в контексте евразийской толерантности.

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИЭТНИЧЕСКОЙ СРЕДЫ В КАЗАХСТАНЕ

Козыбаева М.М.

*Заместитель заведующего кафедрой Ассамблеи народа
Казахстана ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, докторант Ph.D*

Уважаемые участники конференции!

Как известно, под эгидой Ассамблеи пройдет празднование таких знаковых событий как 550-летие образования Казахского ханства, 70-летие Великой Победы, 20-летие Конституции. Этот факт не случаен и означает признание достижений мирной политики независимого Казахстана, торжество уникальной казахстанской модели этнического мира и согласия. Эти торжества составляют четыре субстанции единого духовного полотна, лежащего в основе патриотизма казахстанского общества.

Формирование полиэтнической среды в Казахстане началось еще в XV-XVI вв. Численность населения в Казахском ханстве в XV в. составляла около 200 тыс. человек. В результате собирания казахской народности на начало XVI в. подданные хана Касыма составили 1 млн. человек. В это же время здесь проживали бежавшие от преследований российских властей русские, украинцы, татары и представители других национальностей, которые объединялись в казачьи вольницы.

В колониальный период (1730 – 1917 гг.) национальный состав населения данного региона менялся в зависимости от миграций из внутренней России в Казахстан крестьян и строительства первых крепостей (1730-х гг. до 1888 г.) до организованных миграций на основе ряда законодательных актов. Возникли четыре казачьих войска - Оренбургский, Сибирский, Уральский и Семиреченский. В ходе военной и миграционной экспансии России, в Казахстане были построены первые колониальные города, заселенные по преимуществу русскими, украинцами и татарами.

К началу XX в. в крае проживали представители около 60 национальностей: кроме тюркоязычного населения (узбеки, уйгуры, киргизы, каракалпаки, татары, башкиры и т.д.) здесь жили также немцы, поляки, мордва, дунгане, таджики, евреи и др.

В советский период в 1917–1926 гг. усилились миграционные оттоки из Казахстана в связи с жестоким подавлением восстания 1916 г., событиями гражданской войны, голода 1918 и 1921–1922 гг., когда значительная часть казахов спаслась бегством в Китай, Афганистан, а также в другие регионы Российской Федерации; в 1926–1939 гг. возрастают миграционные потоки в Казахстан в трудармии первых депортаций отдельных народов, ссылок политических, кулаков и других спецпереселенцев, а также бегства казахов от голода 1931–1933 г. в другие регионы СССР, Китай, Монголию, Афганистан и другие страны.

В годы второй мировой войны (1939–1945 гг.) произошла депортация целых народов, эвакуация населения и рабочих из европейской части Советского союза, из республики ушло более 2 млн. чел. на фронт и в трудовую армию и т.д. В последующий период происходило возрастание миграций в Казахстан в связи с притоком рабочей силы на промышленные стройки республики, освоение целины и отток представителей депортированных народов и

эвакуированного населения в прежние места жительства, в том числе возвращение из Китая казахов, уйгуров и других в Казахстан; казахи составили 40% всего населения.

В современный период казахи достигли роста удельного веса 65,5% в связи с отрицательным сальдо в 1991–2003 гг., когда из Казахстана уезжали большое количество русских, украинцев, белорусов, немцев и других на свою историческую Родину и возвращением в Казахстан за период 2004–2013 гг. почти 1 млн. оралманов.

Общая численность населения Казахстана по данным на 1 февраля 2015 г. составляет 17 439 271 человек. Согласно последним данным, казахи, составляют большинство населения (65%). Крупными этносами, населяющими страну, являются русские (21,8%), узбеки (3%), украинцы (1,8%), уйгуры (1,4%), татары (1,2%) и другие. Всего в Республике Казахстан проживает более 120 национальностей.

В Казахстане твердо придерживаются принципа равенства наций, населяющих нашу страну. Для каждого казахстанца созданы все условия для национального самовыражения и предоставлены права на осуществление своих этнокультурных интересов, развитие своего языка и культуры. Около 40 % средних учебных заведений и 70 % ВУЗов республики осуществляют учебный процесс на русском языке. В местах компактного проживания малочисленных национальностей функционируют школы с уйгурским, узбекским, таджикским, украинским, немецким, польским и другими языками обучения. В настоящее время в 170 воскресных школах и 3 школах национального возрождения изучается 23 языка этнических групп Казахстана.

Получила большое развитие такая форма поддержания национальной самобытности, как национально-культурные центры. Их высшая трибуна – Ассамблея народов Казахстана. Сегодня Ассамблея народов Казахстана стала важным элементом политической системы Казахстана, она скрепила интересы всех этносов, обеспечила соблюдение прав и свобод всех граждан, независимо от их национальной и религиозной принадлежности. Данный орган превратился в очень важный инструмент согласования межэтнических отношений и создания баланса в этой сфере в Казахстане.

Перед учеными поставлены задачи, которые должны способствовать укреплению национального единства, формированию национально-государственной идентичности в Казахстане на основе научных подходов. С этой целью при Ассамблее в 2009 году был создан Научно-экспертный совет. Работа НЭС построена на основе междисциплинарного подхода. В его составе представители гуманитарных направлений и специалисты технических наук. Научно-экспертные группы ассамблеи работают во всех областях, Алматы и Астане. Всего в них вовлечено около 200 человек: ученые, руководители этнокультурных объединений, государственные служащие. Например, в рамках формирования исторического сознания НЭС АНК реализует такие проекты как: «Память во имя будущего», «Депортация народов в Казахстан в 30-50 гг. XX века», «Сөнбесін от алауы» и др.

С целью выработки научно-методологических подходов на основе меморандума о сотрудничестве АНК и ЕНУ 28 июня 2013 г. на базе нашего университета была открыта кафедра Ассамблеи народа Казахстана. Заведующим кафедрой назначен общественный деятель, заместитель Председателя АНК Анатолий Башмаков. Сотрудники кафедры работают над созданием научно-методического обеспечения работы Ассамблеи народа Казахстана. По этому примеру в республике открыто 12 подобных кафедр в ведущих вузах, 22 октября 2014 г. создана Ассоциация кафедр с целью формирования общей научно-теоретической, информационной, учебно-методологической базы.

Основные итоги межэтнической политики в Казахстане выражаются в следующих показателях:

- в стране создана правовая база, обеспечивающая равенство прав и свобод граждан независимо от их этнической и религиозной принадлежности;
- создан эффективный механизм реализации национальной политики и межнационального диалога в лице Ассамблеи народов Казахстана.

- сформировано поликультурное общество с общечеловеческими ценностями, духовная идентичность дополняет гражданское и политическое единство наших соотечественников;
- достигнуто проведение сбалансированной языковой политики. Лингвистическое богатство Казахстана обогащает общеказахстанскую культуру и выступает важным фактором укрепления единства многонационального Казахстана;
- обеспечено межконфессиональное согласие и толерантность.

С каждым годом наша страна становится краше, с каждым годом растет новое поколение граждан, принимающих мир и единство в Казахстане за данность. В нашей толерантной стране за все годы независимости не имели место конфликты на этнической или религиозной почве. Мир и спокойствие, единство народа - это и есть самый важный результат работы Ассамблеи народа Казахстана. Считаем, что 2015 год, объявленный Годом Ассамблеи народа Казахстана, дает уникальную возможность определить новые цели и возможности использования огромного потенциала данного общественного института во благо сохранения единства и согласия в нашей стране.

Список использованной литературы:

1. Алексеенко Н.В., Алексеенко А.Н. Население Казахстана за сто лет (1897 - 1997 гг.) - Усть-Каменогорск, 1999
2. Агентство по статистике РК. Численность населения Республики Казахстан. 2015 г.

КАЗАХСТАНСКАЯ МОДЕЛЬ НАЦИОНАЛЬНОГО ЕДИНСТВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ИНФОКОММУНИКАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА

Кабенова М.Ф.

студентка 3 курса специальности «Международные отношения» ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Научный руководитель: *Козыбаева М.М. заместитель заведующего кафедрой Ассамблеи народа Казахстана ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, докторант PhD.*

Сегодня в склонном к конфликтам мире большое значение имеет проводимая внутренняя политика государства, в том числе и в области межэтнических отношений, которые, могут привести к фатальным, порой даже не прогнозируемым последствиям. В условиях нестабильности на мировой арене нашей стране, как и любой другой, необходимо сохранение и укрепление национального единства. Как неоднократно показывала история, для поддержания стабильности в государстве важен рост национального самосознания и чувства ответственности населения за те процессы, которые проходят в нашем общем доме.

Во все времена наиболее развитые страны стремились к преобразованию и развитию общества, в основе которого лежали бы общемировые, общечеловеческие ценности. Точно такие же процессы происходят и в Казахстане: идет тенденция обращения общества к тем ценностям, которые стоят выше и не зависят от этнических или религиозных особенностей. Для формирования этих ценностей необходимо признание уникальности отдельных этнических групп и религиозных течений, основанной на четкой идентификации личности. Таким образом, по нашему мнению, идея идентичности может основываться на трех столпах:

1) *Свобода.* Свобода вероисповедания, свобода сохранения своей культуры, те человеческие свободы, которые прописаны как в общемировых правовых актах, так и наших национальных.

2) *Равенство.* Равенство прав и возможностей каждого гражданина нашей Республики вне зависимости от его этнической, конфессиональной, социальной принадлежности, гарантом и символом которых является Конституция.

3) *Толерантность*. То есть терпимость к другим культурным, религиозным и другого рода воззрениям и приверженностям, основанная на уважении к ним. Иными словами, толерантность народа основывается исключительно на истинном патриотизме и уважении к своей культуре и своим традициям, без чего невозможно уважение к другим, даже братским народам.

Обозначенные ценности в большей своей степени легли в идейную основу Всеобщей Декларации прав человека и Устава ООН, так как свойственны всем демократическим обществам [3].

В данном плане, по нашему мнению, высшей ступенью идентичности является гражданственность, то есть восприятие человека самого себя не только как часть определенного этноса или представителя религиозной конфессии, но прежде всего как гражданина своей страны - Республики Казахстан. В свою очередь, большую роль в формировании гражданской, общенациональной идентичности играют следующие факторы, способствующие укреплению национального единства и самосознания населения:

1) *общее историко-политическое прошлое* (например, память о Великой Отечественной Войне, общем вкладе в победу братских народов);

2) *единые общечеловеческие ценностные ориентиры*, лежащие в основе настоящего развития любого гражданского общества, в том числе и казахстанского;

3) *общее видение будущего нашей страны*, то есть взгляд каждого из нас и будущих поколений, обуславливающий национальное самосознание и чувство ответственности в реализации общекзахстанской Стратегии развития 2050 [1].

В современном мире, в результате трансформации общества из объекта в субъект информационной деятельности возникают потенциальные угрозы вовлечения новых акторов, чью деятельность можно охарактеризовать как информационный терроризм, экстремизм, пропаганда радикальных идей.

Мы считаем, что в условиях плюрализма общественного мнения и распространения радикальных, крайних взглядов, преимущественно через инфокоммуникационное пространство, особое значение приобретает работа с молодежью. Это обусловлено тем, что большую часть аудитории, подвергающейся идеологическим и пропагандистским воздействиям, представляет собой молодежь. Именно молодежь в силу отсутствия определенного опыта и четко сформировавшейся политической позиции легче поддается влиянию движений радикального характера и контркультур, противодействующих сформированным устоям общества. В условиях, когда молодое поколение не помнит ужасов предшествующих их рождению конфликтов, угроза возрождения радикальных настроений существенно возрастает, что мы наблюдаем во многих странах, где большие масштабы принимают неонацизм и даже неофашизм. Такого рода тенденции не только противодействуют консолидации общества, но и в совокупности являются существенной угрозой, дестабилизирующей и ослабляющей страну изнутри. Такая ситуация является одним из последствий глобализации и возможна в любом обществе. Это возникает в результате слабого контроля государства, что приводит к непредсказуемым последствиям. Наша задача заключается в укреплении национального единства, способствующем противостоянию новым угрозам и вызовам.

В данном контексте трудно переоценить важность работы Ассамблеи народа Казахстана, которая непосредственно задействована в укреплении национального единства, общественно-политической стабильности, мира и согласия нашей Родины. Особый статус Ассамблеи определен ее законодательной функцией, как средство реализации совокупных интересов всех этносов общекзахстанского общества. Также значительную роль в консолидации общества играет «Мәңгілік Ел», как национальная идея общекзахстанского дома, которая определяя ценностные ориентиры в условиях современных реалий, составляет фундамент будущего нашей общей страны. [1]

Как уже упоминалось ранее, построение общенациональной идентичности является важной составляющей государственной стратегии, направленной на укрепление

государственности и решения вызовов глобализации. В данных целях, мы считаем важным укрепление диалога между властью и обществом, для чего наиболее эффективным инструментом выступает медийное пространство и общенациональные символы. Большое значение приобретают PR-технологии, или, как их еще называют, технологии связи с общественностью, как один из ключевых инструментов государственного управления, так как они оказывают заметное влияние на мнение общественности и ее политическое сознание. В условиях становления информационного общества инфокоммуникационные процессы оказывают влияние на мировоззрение людей, их восприятие окружающей действительности и отношение, как к политическим тенденциям, так и государству в целом, формируя внутригосударственные процессы. Полагаем, очевидно, насколько большое значение имеет развитие PR-технологий в качестве важного инструмента коммуникативной системы между обществом и властью. В контексте межэтнических отношений и формировании нового образа казахстанского общества, как нации единого будущего [2], задачей PR технологов становится укрепление государственной национальной идентичности. Мы считаем, важно учитывать, что медийное пространство констатирует социальную действительность населения и мировоззренческие ориентиры в основном через символы и образы, к восприятию которых аудитория больше предрасположена.

Иными словами информация оказывает влияние на мнение общественности, а соответственно на внутригосударственные и даже международные процессы, а в определенных случаях и на разжигание неприязни в межконфессиональных и межэтнических взаимоотношениях. Примером может служить образ радикального исламизма в современном мире, который соответствует идее «исламской угрозы» часто упоминаемой в СМИ и отдельными политическими деятелями. Суть этой формулировки заключается в том, что угроза исходит не от отдельных экстремистских группировок, и уж тем более не от отдельного человека, а от целого духовного течения, исповедуемого более тысячи лет, приверженцы которого расселены по всему миру. Более того эта идея была подкреплена и определенными фактами, как к примеру, всем известный теракт 11 сентября 2001 года и последующие войны на территории ближневосточных стран, широко освещаемые СМИ, что плотно укоренило образ «исламской угрозы», «исламского терроризма» во всем мире.

Одним из способов противодействия экстремизму, радикальным течениям и другим подобным угрозам внутри страны является идеологическая политика государства, объединяющая общество.

При этом наибольшую общественную угрозу представляют не только активисты и агитаторы, но и широко распространенные в обществе убеждения и стереотипы, в результате которых падает степень доверия и лояльности граждан к политическим и социальным институтам, что ставит под угрозу в определенной степени легитимность самой системы. Снижение такого доверия приводит к совершению определенных действий широкими слоями населения. По этой причине, меры по обеспечению информационной безопасности должны фокусироваться именно на ломке стереотипов в обществе.

Для успешной консолидации общества необходимо укрепление информационного суверенитета, так как существенной угрозой является то, что если территориальные границы остаются нерушимыми, то в информационном пространстве они являются проницаемыми, что обуславливает вовлечение и воздействие на общество негосударственных акторов, которые могут нести определенные угрозы.

Использование информационного пространства способствует не только сохранению стабильности в государстве, но и формированию определенного имиджа в масштабе международных отношений.

Как показывает исторический опыт и доказано исследованиями в области социальной психологии, к примеру, в теории референтных групп Р. Мертона, большое значение на мнение общественности оказывают референтные группы, определяющие ценности, нормы и другие социальные установки, действие которых усиливается с учетом склонности

индивидов к конформному поведению, под которым обычно понимается совершение действий, направленных на соответствие установленным ценностным ориентирам. У человека появляется интерес к привычкам и вкусовым предпочтениям относительно многих сфер жизни референтной группы или индивида, с которым он себя идентифицирует, и стремится приблизить свое поведение и ценности к поведению и ценностями выбранного объекта [4]. То есть индивид сам перенимает определенные установки, ценностные ориентиры и другую информацию через свое эмоциональное восприятие.

Поэтому, как вывод можно считать, что референтные группы являются инструментальным средством, способом «достучаться» до широких слоев населения и объединить их; являются механизмом, который, по нашему мнению, достаточно эффективен в силу его эмоциональной близости к аудитории. Представителями референтных групп являются не только политические и общественные деятели, но и представители шоу-бизнеса, сферы культуры, искусства, спорта, в общем, все те, чья деятельность получает широкий отклик общественности. Примером может являться агитационные ролики за Путина перед выборами 2012 года, с участием звезд соответственно их целевой аудитории или предвыборная кампания Б. Обамы.

Резюмируя вышесказанное, необходимо отметить, что для укрепления государства и поддержания стабильности важны: консолидация общества и укрепление коммуникативной системы его диалога с властью, а для этого желательно использование в качестве инструментальных средств: медийное пространство, в том числе и PR-технологии, а также объединяющие символы нерушимости общественных ценностей.

Таким образом, становится очевидным, что Казахстан добился значительных успехов в построении модели стабильного общества, основанного на равенстве всех граждан вне зависимости от этнических, национальных, конфессиональных различий, на равенстве прав каждого гражданина, гарантируемых Конституцией нашей страны. Эта модель является основой казахстанской идентичности и создания единого будущего нашей страны и каждого из нас в частности. Более того, мы считаем, что модель казахстанского общества является в своем роде универсальной, так как основана на синтезе европейских ценностей и восточной культуры, путем сохранения многонационального разнообразия и установления диалога культур. Ассамблея народа Казахстана является гарантом социально-политической стабильности, гражданского равенства и единства народа нашей страны.

Соразмерно с вышеуказанными преимуществами казахстанской модели межэтнического согласия и национального единства, есть явные угрозы, являющиеся результатом процессов глобализации, в противодействии которым, мы считаем, необходимым представляется усиление использования властью инфокоммуникационного пространства с целью не только вовлеченности своего населения в проводимую государством политику, но и формированию имиджа в масштабе мировой арены.

Список использованной литературы:

1. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 17 января 2014 г. [Электронный ресурс]:URL: http://www.akorda.kz/ru/page/page_215750_poslanie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-n-nazarbaeva-narodu-kazakhstana-17-yanvaryaya-2014-g
2. Выступление Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева на очередном XVI съезде партии «Нур Отан». [Электронный ресурс]: URL: http://www.akorda.kz/ru/page/page_219337_vystuplenie-prezidenta-respubliki-kazakhstan-predsedatelya-partii-
3. Обращение Кофи Аннана. I Съезд мировых и традиционно-национальных религий в Астане в 2003 г. [Электронный ресурс]:URL: http://www.akorda.kz/ru/page/sezd-mirovykh-i-traditsionno-natsionalnykh-religii-v-astane_1337063395
4. Фейгина О.А. Теория референтных групп в работах Роберта К. Мертона [Электронный ресурс]:URL: <http://www.unn.ru/fsn/k2/students/hopes/19.htm>

РАССЕЛЕНИЕ БАШКИР НА ТЕРРИТОРИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Халелова Р.А.

Студентка ЗКГУ им. М. Утемисова, г. Уральск

Изучение развития народонаселения означает анализ основных этнических и демографических изменений, которые произошли за определенный исторический период. Поволжские народы, представленные башкирами, мордвой, чувашами, удмуртами и марийцами, издавна проживали на земле Западного Казахстана, имели сложившиеся этнические и культурные связи с коренными жителями [1, с.271].

В Полном географическом описании нашего Отечества «Киргизский край» под редакцией В.П. Семенова-Тянь-Шанского описывается история соприкосновения казахского и башкирского народов в царское время.

«Малая и оставшаяся независимой часть Средней орды передвинулись на северо-запад - к Сибирской границе русских и к башкирам. Тот же характер носило завоевание и современной Тургайской области. Небольшая, северо-западная часть ее была населена башкирами, а юго-восток – киргизами Младшей и Средней орды. Первые, т.е. башкиры, с появлением среди них фанатиков-мусульман, стали беспокойным соседом для русских, что, в связи с волнениями Яицкой вольницы, не могло не казаться опасным для правительства. Не встретив открытого сопротивления, русские стали занимать места по течению правых притоков Урала и Тобола, где были построены и крепости; их постройка вызывала среди башкир возбуждение, перешедшее потом в восстание. Но все восстания кончались поражением башкир и усилением русской власти. В 1731-1732 гг. прикочевали к границе Башкирии средняя и младшая Киргизская орды и отдалась в подданство России. Это заставило усилить положение русской власти на границе, отчасти для защиты киргиз от джунгар, отчасти для поддержания мирных отношений между башкирами и киргизами.

Отдача русской администрацией башкирской земли по Илеку прикочевавшим киргизам вызвала большое восстание (1735-1740), кончившееся страшным избиением башкир.

Большую услугу правительству для упрочнения власти оказал один из первых начальников этой границы Неплюев. Он основал современный Оренбург и от него провел три линии укреплений, которые прорезали край и действовали сдерживающим образом на население. Одна из таких линий – Нижне-Яицкая дистанция шла по правому берегу Урала до Каспийского моря: здесь было устроено 9 крепостей и 19 форпостов, защита которых была возложена на яицких казаков» [2, с.138]. Таким образом, присоединение казахов к России, восстания башкир послужили взаимодействию между двумя этносами.

В Первой всеобщей переписи населения Российской империи 1897 года под редакцией Н.А. Тройницкого Уральской области представлена информация о распределении неместного населения по их месту рождения в таблице 1. В частности показано количество проживающих башкир на территории Казахстана, родившихся в Уфимской губернии.

Таблица 1.

Распределение неместных уроженцев по месту рождения (чел.) [3, с.40]

Место рождения: губернии, области и иностранные государства	Уральский уезд	г.Уральск	г.Илецк	Гурьевский уезд	г.Гурьев	Темирский уезд	г.Темир
	Всего	Всего	Всего	Всего	Всего	Всего	Всего
Уфимская	790	203	177	8	16	4	13

Ситуация распределения уроженцев Уфимской губернии в Уральском уезде выглядит как наибольшая по количеству проживания составляя 790 человек, в г. Уральск 203 человека, в г. Илецк 177 человек. В Гурьевском уезде проживали - 8 человек, в г. Гурьев 16 человек. Темирский уезд самый малочисленный составляя 4 человека, в г. Темир 13 человек.

В Первой всеобщей переписи населения Российской империи 1897 года под редакцией Н.А. Тройницкого Уральской области [3, с.66]

Таблица 2

Распределение населения по родному языку (чел.)

Группы и языки Уезды и города	ТУРЕЦКО-ТАТАРСКИЕ		
	Башкирский		
	М.	Ж.	Оба пола
В области	398	315	713
в городах	24	26	50
в уезде без городов	374	289	663
1. Уральский уезд	355	284	639
в г. Уральск	10	6	16
в г. Илецк	8	10	18
в уезде без городов	337	268	605
2. Гурьевский уезд	1	-	1
в г. Гурьев	-	-	-
в уезде без города	1	-	1
3. Темирский уезд	7	10	17
в г. Темир	6	10	16
в уезде без города	1	-	1

Таким образом, число башкирского населения говорящего на родном языке в области составило 713 человек (оба пола), в городах 50, в уезде без городов преобладающее количество 663 человека. В Уральском уезде самое наибольшее число говорящих на башкирском языке составило 639 человек, в самом г. Уральск 16, в г. Илецк 18 и в уезде без городов 605 человек. В Гурьевском уезде (ныне Атырауская область) наименьшее количество говорящих на башкирском языке - 1 человек, в г. Гурьев отметившие родной язык отсутствуют, в уезде без города - 1 человек. Темирский уезд - 17 людей отметивших родным языком башкирский, в г. Темир 16 человек и в уезде без города - 1 человек. Возможно это было связано со смешанными браками башкир с др. национальностями или же считавшие своим родным языком русский или татарский языки в результате сочетания и слияния нескольких культур.

Численность башкир в современном мире – около 2 миллионов человек. В России по данным Всероссийской переписи населения 2010 года проживает 1 584 554 башкир, из них 1 172 287 – в Башкортостане[4][5], составляя 28,7 % населения республики Башкортостан. Помимо собственно Республики Башкортостан, башкиры живут во всех субъектах Российской Федерации, а также в государствах ближнего и дальнего зарубежья. За пределами Республики Башкортостан в настоящее время проживает до трети всех башкир. В Казахстане по данным на 1 января 2014 года проживает башкир – 16983 чел.

Таблица 3

Численность башкир по данным переписей населения (человек):

Годы	Российская Федерация	Республика Башкортостан	Республика Казахстан
1959	953801	737711	8742
1970	1180913	892248	21134
1979	1290994	935880	32499
1989	1345273	863808	41847
1999			23224
2002	1673389	1221301	21855
2010	1584554	1172287	20297
2014			16983

С 1959-2002 гг. численность башкир по России стабильно увеличивалась достигая 1673389 человек. В Республике Башкортостан в 1959 году численность башкир составляла 737711 чел., с 1970-1979 гг. численность башкир достигла цифры 935880, и в 1989 г. идет на

понижение до 863808. В Республике Казахстан с период 1959 по 1989 года наблюдается тенденция роста численности башкир, составляя в 1989 году максимальное количество 41847 человек, с 1999-2014 гг. прослеживается снижение численности башкир до 16983 человек, это прежде всего связано с развалом Советского Союза и получением независимости Республики Казахстан, в следствие чего значительное количество башкир эмигрировала на свою историческую родину или в приграничные, соседние регионы.

Темпы роста в России и Казахстане с период 1959-2014 гг. идет на понижение.

Таблица 4

Динамика численности башкир по областям Казахстана (чел.)

Область	Численность населения		Доля в %	
	1999	2009	1999	2009
Восточно-Казахстанская		708		0,00
<u>Восточный Казахстан</u>		<u>3374</u>		<u>0,02</u>
Атырауская				0,00
Западно-Казахстанская		804		0,00
Мангистауская				0,00
Актюбинская		1530		0,00
<u>Западный Казахстан</u>		<u>2334</u>		<u>0,01</u>
Костанайская	2459	7962	0,01	0,05
Северо-Казахстанская		1510		0,00
Акмолинская		3976		0,02
Павлодарская		2666		0,01
<u>Северный Казахстан</u>	<u>2459</u>	<u>13448</u>	<u>0,01</u>	<u>0,08</u>
Карагандинская	5652	8540	0,03	0,05
<u>Центральный Казахстан</u>	<u>5652</u>	<u>8540</u>	<u>0,03</u>	<u>0,05</u>
Жамбылская				0,00
Кызылординская		382		0,00
Южно-Казахстанская		1738		0,01
<u>Южный Казахстан</u>		<u>2120</u>		<u>0,01</u>
г. Астана		1850		0,01
<u>Казахстан</u>	<u>8111</u>	<u>29816</u>	<u>0,05</u>	<u>0,18</u>

Численность башкир в Казахстане в 1999 году прослеживалась только в Костанайской и Карагандинской областях Северного и Центрального Казахстана соответственно, в других областях страны этнос башкир не наблюдалось. Больше всего башкир в 1999 г. проживало в Карагандинской области – 5652 человек что составляло 0,03 % доли от всего населения Казахстана. Перепись 1999 года демонстрирует абсолютное сокращение численности башкир, в основном вследствие эмиграции и так же из-за отрицательного естественного прироста, приобрело большие масштабы.

Концентрация башкирского населения была характерна для северного региона нашей страны, составляя в 1999 г. 23224 человек, в 2001 г. 21855 человек и в 2009 г. 17263 человек. Таким образом, можно сказать, что население башкирского этноса с период 1999 по 2009 гг. сокращалась.

Наименьшее число башкир проживает в Южном Казахстане, составляя в 2001 г. 2048 человек, а в 2009 г. 2120 человек.

По территории современного Казахстана башкиры расселены неравномерно.

По данным статистической отчетности на 1 января 2014 года в Казахстане башкиры составляют 16983 человек составляя 0,10 % от всего населения страны.

Расселение башкир по областям на 2014 год.

Регион	Башкиры
Акмолинская	1916
Актюбинская	778
Алматинская	352
Атырауская	62
Восточно-Казахстанская	328
Жамбыльская	391
Западно-Казахстанская	421
Карагандинская	4065
Костанайская	3850
Кызылординская	181
Мангистауская	147
Павлодарская	1312
Северо-Казахстанская	727
Южно-Казахстанская	840
г. Астана	1061
г. Алматы	552

Больше всего башкир проживают в Карагандинской области составляя 4065 человек, затем в Костанайской области 3850 человек, наименьшее число в Атырауской области – 62 человека. Таким образом, расселение башкир на территории Казахстана является неравномерным.

Список использованной литературы:

1. Сдыков М. Н. История населения Западного Казахстана.(18-нач.21вв) Алматы, 2004.с.271
2. Полное географическое описание нашего Отечества «Киргизский край» под редакцией В.П. Семенова-Тянь-Шанского, 1903 г., С-П.
3. Первая всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года под редакцией Н.А. Тройницкого Уральской области, 1904 г.
4. Сайт <https://ru.wikipedia.org/wiki/Башкиры>
5. Официальный сайт Всероссийской переписи населения 2010 года. http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm Информационные материалы об окончательных итогах Всероссийской переписи населения 2010 года http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/perepis_itogi1612.htm

**I СЕКЦИЯ
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОДЕМОГРАФИЯЛЫҚ
ПРОЦЕСТЕРДІҢ ТАРИХЫ**

**ИСТОРИЯ ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИХ
ПРОЦЕССОВ В КАЗАХСТАНЕ**

**ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ
В ГОРОДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА
В ПОСЛЕВОЕННЫЕ ГОДЫ**

Абдрахманова К.К.

*КГУ им. Е.А. Букетова, г. Караганда,
кандидат исторических наук*

Ассамблея народа Казахстана, созданная в 1995 г., является одной из важных составляющих нашей страны. Она объединила интересы более 120 этносов, проживающих в Казахстане, а также помогла избежать столкновения на межэтнической почве и раскола общества. Согласие между этносами является нашим главным достижением, символом Казахстана, гарантией и основой успешного социально-экономического и общественно-политического развития страны. Полиэтничность в Казахстане имеет свои глубокие исторические корни. Одним из таких этапов являются послевоенные годы.

1940 – 1950-е гг. вошли в историю нашей страны как годы серьезных социально-экономических и политических изменений, которые оказали существенное влияние на демографическую ситуацию в целом. Последствия насильственной депортации народов, Великой Отечественной войны, дальнейшее освоение угольных месторождений, крупное промышленное и транспортное строительство и т.д. затронули демографические структуры и повлияли на развитие демографических процессов Центрального Казахстана. Изучаемый период охватывает десятилетие, в котором в СССР не проводилась перепись, поэтому поиск репрезентативных материалов был достаточно сложным.

Однако в архивах нами были обнаружены статистические данные Центрального статистического управления (ЦСУ) СССР и ЦСУ Казахской ССР о численности населения, которые длительное время находились под грифом «секретно». Отдел демографии, функционировавший при ЦСУ Казахской ССР, ежегодно проводил ориентировочные расчеты численности населения по Казахской ССР, в том числе и по Центральному Казахстану. Имеющиеся расчеты численности населения, ввиду их неполноты и неточности, категорически запрещалось давать каким-либо организациям или учреждениям. Материалы могли выдавать только при официальном запросе Первого секретаря ЦК КП(б)К, Председателя Совета Министров, Первого Секретаря Областного комитета для ознакомления их с расчетами. При этом им строго запрещалось разглашать или помещать эти данные в какие-либо документы [1, с.16]. Подсчет численности населения был ориентировочный, так как в основе статистических данных находились не материалы прямой переписи, а сведения, получаемые из вторичных документов, где содержались цифровые данные о численности населения. Это статистические материалы по контингенту, находившемуся на государственном снабжении хлебными карточками; сведения отдела здравоохранения о численности детского населения; данные отдела образования о численности учащихся в средних школах, училищах, ФЗО и т.д.

Для исчисления городского населения на 1 января 1948 г. органами ЦСУ Казахской ССР были использованы следующие материалы: итоги учета детей и молодежи до 18 лет по состоянию на 1 февраля 1948 г.; итоги подсчета избирателей по выборам в местные советы депутатов трудящихся на 11 января 1948 г.; итоги регистрации актов гражданского состояния и итоги миграционного движения населения за январь 1948 г. [2, с. 97].

При подсчете численности населения в 1950 г. отдел демографии расширил свою исследовательскую базу и стал использовать большее количество материалов. В частности, это данные ежемесячной отчетности органов ЗАГС о числе родившихся и умерших; данные о количестве призванных в фабрично-заводское обучение и в рабочие училища; данные сектора статистики труда о численности рабочих и служащих; данные о числе избирателей в местные советы, а также итоги ежемесячной разработки отрывных талонов адресных листков на прибывших и выбывших по городам и городским поселениям [3, с. 233].

Таким образом, в течение исследуемого периода, согласно инструкциям ЦСУ СССР, ориентировочные расчеты проводились исключительно по гражданскому населению. Учитывая специфику региона, который являлся не только промышленным центром всесоюзного значения, но и местом концентрации депортированных народов и заключенных, нами были параллельно использованы документы и статистические материалы органов внутренних дел СССР. Так как учет депортированных спецпереселенцев, а также лиц, находившихся в воинских частях или в местах заключения, был в исключительной компетенции органов НКВД СССР, а с 1946 г. МВД СССР [2, с. 67-68].

На основе имеющегося материала рассмотрим процесс формирования городского населения и особенности демографического развития региона в послевоенные годы. Согласно данным ЦСУ СССР за рассматриваемый период по Центральному Казахстану наблюдается стабильный рост численности населения, о чем свидетельствуют показатели таблицы 1.

Таблица 1

Численность населения Карагандинской области в 1945 – 1953 гг. (тыс. чел.)

Годы	Городское население	Сельское население	Всего
01.01.1945	292,4	142,3	434,7
01.01.1946	302,5	144,0	446,5
01.01.1947	318,4	144,5	462,9
01.01.1948	384,7	161,2	545,8
01.01.1949	416,9	160,4	577,3
01.01.1950	484,3	159,2	643,5
01.01.1951	531,3	157,6	689,0
01.01.1952	560,7	164,0	724,7
1	2	3	4
01.01.1953	593,1	162,9	756,0

Примечание – 1 Таблица составлена на основе данных ЦГА РК, ф. 698, оп. 14, д. 280, л. 11; д. 287, л. 18; д. 299 а, л. 11, 59; д. 340 а, л. 35; д. 369, л. 27, 109; д. 387, л. 15; д. 405, л. 23.
2 В численность городского населения включены в том числе и сведения о численности населения поселков городского типа.

Данные таблицы 1 демонстрируют динамику резкого роста городского населения Центрального Казахстана. За исследуемый период численность населения в городах увеличилась в 2 раза, т.е. на 300700 человек. Если рассматривать по отдельным годам, то в 1947 г., по сравнению с данными 1945 г., численность населения увеличилась на 8,8 %, в 1949 г. – на 42,5%, в 1951 г. – на 82%, в 1953 г. – на 102%.

Зачастую органами ЦСУ Казахской ССР в состав городского населения включались данные по численности горожан не только населенных пунктов, имевших статус города, но и рабочих поселков городского типа. Их количество было значительным, так как на протяжении исследуемого периода в регионе было зарегистрировано 13 поселков городского типа: Агадырь, Акчатау, Атасу, Байконур, Большой Жезказган («Жезказган» согласно административно-территориальному делению на 1946 – 1953 гг.), Жезказган, Жезказганский (рабочий поселок при Жезказганском марганцевом руднике), Карсакпай, Коунрад, Моинты, Семиз-Буга, Токаревка, Успенский [4 – 6].

Для сравнения, хотелось бы отметить, что за исследуемый период рост численности сельского населения был незначительным, так как увеличение, по сравнению с 1945 г.,

колебалось от 11 до 15 %. В целом по региону сложилась благоприятная демографическая ситуация, так как численность населения региона по сравнению с данными 1945 г. возросла на 321300 человек, или на 74 %, при этом большая часть приходилась на увеличение городского населения. В частности, удельный вес городского населения в абсолютной численности составлял: в 1945 г. – 66,5 %, в 1948 – 70,5, в 1951 – 77,1, в 1953 г. – 78,4 %. Рассмотрим общую численность населения в разрезе городов в таблице 2.

Таблица 2

Численность населения в городах Центрального Казахстана в 1945 – 1953 гг. (тыс. чел.)

Города	1945.	1946	1947	1948.	1950	1951	1952	1953
Караганда	196,9	203,7	197,0	251,6	327,4	351,4	370,9	386,9
Балхаш	37,1	38,4	43,5	32,9	33,9	35,3	38,5	41,0
Темиртау			18,5	23,9	34,0	38,2	40,6	43,6
Каркаралинск	-	3,8	4,1	4,7	4,8	5,3	7	-
Итого	234	242,1	259	308,4	395,3	424,9	450	471,5

Примечание – 1 Таблица составлена на основе данных ЦГА РК, ф. 698, оп. 14, д. 280, л. 25; д. 287, л. 14; д. 299 а, л. 6, 143; д. 369, л. 26, 138; д. 387, л. 22; д. 405, л. 26.; ГАКР, ф. 68, оп. 1, д. 16, л. 5; д. 12, л. 9.;

2 В численность населения городов не включены сведения по численности населения поселков городского типа;

3 Население города Темиртау за 1945 – 1946 гг. включено в численность населения Караганды.

Население Караганды в исследуемый период увеличилось с 196900 чел. в 1945 г. до 386934 чел. в 1953 г., т.е. в 2 раза (на 190034 чел.). Резкий рост населения наблюдался в г. Темиртау. В 1948 г., по сравнению с данными 1947 г., население города увеличилось на 29 %, в 1950 г. – 84 %, в 1952 г. – 106 %, в 1953 г. – 119 %.

Согласно данным ЦСУ Казахской ССР, численность населения г. Балхаша в 1946 г. увеличилась, по сравнению с 1945 г., на 3,5 %, в 1947 г. – 17%. В 1948 – 1951 гг. произошло уменьшение численности населения. Однако, с 1952 г. ситуация стабилизировалась, и численность населения города, по отношению к 1945 г., возросла на 3,7 %, в 1953 г. – 10 %. В Каркаралинске наблюдался стабильный рост численности населения, который в 1947 г. увеличился на 8 %, в 1950 г. – 26 %, в 1952 г. – 84 %. Итак, как свидетельствуют статистические данные, городское население Центрального Казахстана за 1945 – 1953 гг. увеличилось значительно, почти в 2 раза. Наиболее высокий прирост населения наблюдался в гг. Темиртау, Караганде и Каркаралинске, незначительный – в Балхаше.

Проанализируем основные причины резкого увеличения численности населения, изучив данные миграционного и естественного прироста за 1945 – 1953 гг. Рассмотрим особенности миграционных процессов и их влияние на численность городского населения в регионе (таблица 3).

Таблица 3

Миграционное движение городского населения в городах Центрального Казахстана в 1945 – 1953 гг. (кол-во чел.).

Годы	Прибыло	Выбыло	Сальдо миграции
1945	15309	7914	7395
1946	26920	15793	11127
1947	61752	11553	50199
1948	38203	13879	24324
1949	69096	17394	51702
1950	52914	21966	30948
1951	41988	27792	14196
1952	39864	24933	14931
1953	31524	18742	12782

Примечание – 1 Таблица составлена на основе данных ЦГА РК, ф. 698, оп. 14, д. 280, л. 5 – 55; д. 287. л. 8 – 48; д. 299 а. л. 2 – 156; д. 340 а. л. 35 –84; д. 369. л. 27, 109; д. 387. л. 23, 168; д. 405. л. 23.;
2 Сведения 1953 г. за 1 – е полугодие.

Как видно из таблицы, сальдо миграции городского населения Центрального Казахстана на протяжении рассматриваемого периода было положительным. Следует обратить внимание на значительное, начиная с 1949 г., возрастание числа лиц, выезжавших за пределы города. Это привело к общему снижению миграционного сальдо населения. В 1950 г. по сравнению с 1949 г. сальдо миграции было ниже на 20754 чел.; в 1951 по сравнению с предыдущим на 16752 чел.; в 1953 – на 2149 чел. Однако показатели естественного прироста позволили сохранить высокий уровень урбанизации: в 1953 г. удельный вес городских жителей в общей численности населения по Центральному Казахстану составил 78,4 %, что было на 12 % выше показателей 1945 г.

Основным центром миграционных процессов в Центральном Казахстане была Караганда, которая стала крупнейшим промышленным городом республики. Появление гг. Темиртау и Балхаш было связано со строительством «Казахстанской Магнитки» и освоением богатейших медных месторождений в регионе. Достоверную информацию о миграции в городах Центрального Казахстана можно получить из «Сведений о передвижении населения, зарегистрированного в городах и прочих паспортных пунктах». Согласно данным, за период с 1945 по 1953 гг. количество прибывших в Караганду составило 273088 чел., выбывших – 131232 чел. Миграционный прирост – составил 141856 чел. В Балхаше за период с 1945 – 1953 гг. прибыло 35039 чел., выбыло – 22629, миграционное сальдо равнялось 12410 чел., т.е. показатель был меньше, чем в Караганде, в 11 раз. Высокий миграционный прирост наблюдался и в г. Темиртау [7].

За исследуемый период в город прибыло 40043 чел., выбыло – 22194. Сальдо миграции составило 17849 чел. В отличие от промышленных городов, отрицательное миграционное сальдо сохранялось в Каркаралинске. Согласно данным паспортного пункта, количество прибывших составило 1361 человек, тогда как выбывших 2316 человек. Отрицательное сальдо миграции было значительным и составило – 955 чел. Нельзя не отметить удельный вес детей в возрасте от 0 до 16 лет в общем миграционном приросте городского населения В 1945 – 1953 гг. сальдо миграции детей в г. Караганде составило 13228 детей, или 9,3 % от общего миграционного сальдо населения города. В городе Балхаше – 1312, или 10,5 %; в Темиртау – 3528 детей, или 19,7 % [7].

Таким образом, миграционное движение в регионе было связано с экономическими потребностями страны. Центральный Казахстан, будучи крупным промышленным центром, остро нуждался в высококвалифицированных профессиональных кадрах. В советское время одной из форм пополнения трудовыми ресурсами тяжелых отраслей промышленности являлась добровольная трудовая миграция. С этой целью руководство проводило активную агитацию среди рабочих других промышленных центров СССР по оказанию братской помощи. На добровольной основе осуществлялось вербовка рабочих-коммунистов и комсомольцев.

Значительное место в пополнении рабочей силой промышленных предприятий занимала принудительная миграция в регион спецпереселенцев, заключенных и военнопленных. Их труд использовался в угольной, металлургической промышленности, а также в жилищной строительстве и строительстве промышленных предприятий, в благоустройстве городов и других населенных пунктов региона. Как считает российский исследователь О.В. Хлевнюк, в советское время принудительный труд стал одним из важных факторов развития советской экономики [8, с. 73–84.]

В силу незначительности расходов на содержание и высокой нормы эксплуатации «спецконтингент» обходился дешевле вольнонаемных рабочих. Возможность беспрепятственной эксплуатации труда заключенных, спецпереселенцев в любых условиях,

их быстрой переброски с объекта на объект высоко ценилась как политическими, так и хозяйственными руководителями.

В Центральном Казахстане можно выделить следующие этапы принудительной миграции: 1) насильственное выселение кулаков в ходе коллективизации (начало 1930-х гг.); 2) депортация народов (вторая половина 1930-х – 1940-е гг.); 3) этапирование заключенных и военнопленных (1930 – 1950-е гг.).

С начала 1930-х гг. территория Карагандинской области стала местом кулацкой ссылки крестьян из других регионов страны. Национальный состав трудпереселенцев был разнообразным. Основную часть составляли русские, украинцы, немцы, поляки, белорусы, татары, евреи, казахи, армяне, литовцы и т.д. Из протокола закрытого заседания бюро Карагандинского горкома ВКП (б) от 7 мая 1932 г. отмечалось, что «в Караганде и ближайших ее окрестностях проживает 65 тыс. спецпереселенцев, заключенных Карлага и других антисоветских элементов» [9, с. 6].

Первая партия спецпереселенцев была размещена в трудовые поселки: Новая Тихоновка, Майкудук, Компанейский, Пришахтинск. Спецпереселенцам приходилось самим обживать места расселения, так как на момент их приезда эти земли были полупустынными. Жить приходилось в тяжелых условиях. Бывшая спецпоселенка Якушева А.Е., прибывшая из Оренбургской области вспоминает: «Привезли нас в Старый город, который назывался тогда Копай – город. Жилье мы строили из канав, которые мы сами и выкапывали шириной 2 м, длиной 10 м. Крышу покрывали бревнами и плетнями. Нас туда поселили и поделили на роты. Я помню, мы были в 19 роте. Почему я это запомнила, потому что когда раздавали привозной хлеб его выдавали по ротам на каждого члена семьи по определенным порциям» [10]

Первая зимовка была очень трудной и многим спецпоселенцам запомнилась на всю жизнь. В частности, бывший спецпоселенец Г. Попов вспоминает: «В Караганду прибыло свыше 60 тыс. спецпоселенцев. Много было детей и стариков. Строительных материалов не было. Бараки, сложенные из самана и дерна не просохли, а зимой промерзли. Да и в этих бараках жили по 70 человек. «Скученность» людей, сырость, голод породили массовые заболевания. Пошли корь, скарлатина, дифтерия, тиф. Многие семьи убавились наполовину» [11].

Со второй половины 1930-х гг. в СССР депортация народов приняла массовых характер. Если ранее политическим обоснованием являлась борьба против кулаков, то теперь – обеспечение безопасности страны. Жертвами государственной политики стали целые народы, которые были обвинены в «неблагонадежности». В апреле 1936 г. Совнарком СССР принял постановление «О переселении, как политически неблагонадежных, поляков с Украинской ССР в Казахскую ССР». Кроме поляков из территории Прибалтийских республик, Западной Украины и Западной Белоруссии были высланы и немецкие семьи. На территории Карагандинской области было размещено 15000 хозяйств – 45000 немцев и поляков (поляков 35820, немцев не менее 10000 чел.) [9, с. 7]. В августе 1937 г. по аналогичным обвинениям из пограничных районов Дальневосточного края в Казахстан были насильственно высланы корейское население; в октябре 1938 г. иранцы из пограничных районов Азербайджанской ССР и т.д. [9, с. 7].

В годы Великой отечественной войны, в соответствии с решениями правительства СССР немцы, карачаевцы, калмыки, чеченцы и ингуши, балкарцы, крымские татары, греки, болгары и армяне были представлены изменниками, врагами народа, и вследствие этого они подлежали немедленной депортации из родных мест. В послевоенные годы с территории Западной Украины было депортировано более 150 тыс. оуновцев и членов их семей. Из них 3019 семей или 7433 человек были расселены на территории Карагандинской области [9, с. 161.]

Другой категорией населения Центрального Казахстана были заключенные Карагандинского исправительно-трудового лагеря ГУЛАГА НКВД, а также военнопленные и интернированные Спасского лагеря № 99. Согласно Указу Президиума Верховного Совета

СССР «О направлении особо опасных государственных преступников по отбытии наказания в ссылку на поселение в отдаленные местности СССР», список спецпереселенцев на территории Карагандинской области пополнился лицами, освобожденными из Карагандинского исправительно-трудового лагеря МВД и поставленными на учет в спецкомендатуры [9, с. 8].

Основная часть лагерных отделений Карлага, Спасского лагеря располагалась в черте городов Карагады, Темиртау и рабочего поселка Сарань. Заключенные данного лагеря вплоть до самой ликвидации работали в трестах «Кировуголь», «Ленинуголь», «Молотовуголь» по добыче угля, а также в строительстве промышленных и жилых объектов при тресте «Промжилстрой», «Карагандашахтстрой» и т.д. Они строили бараки, хозяйственные помещения, строили и ремонтировали железные пути, и особенно, использовались на подземных работах по добыче угля в шахтах по таким специальностям как навалоотбойщики, машинисты подземных кранов и т.д. В частности, в декабре 1945 г. свыше 2000 военнопленных были определены в особую строительно-монтажную часть треста «Прибалхашстрой» для работы на кирпичном, деревообделочном заводах, в шламовом хозяйстве и на земляных работах по рытью траншей и котлованов для промышленного и гражданского строительства, а также свыше 600 военнопленных для работы в металлургическом и ремонтно-строительном цехах, техснабе, железнодорожном транспорте и рудном дворе Балхашского медеплавильного завода [12, с. 113].

Следует отметить, что вышеприведенные статистические данные неполные, так как нет точных статистических сведений по спецпереселенцам, заключенным, военнопленным и интернированным, которые проживали в городах Центрального Казахстана в данный период. Имеющиеся по ним статистические данные носят фрагментарный характер, однако, имеющиеся материалы дают нам право заключить, что принудительная миграция составляла немалую долю в общем миграционном потоке населения Центрального Казахстана в послевоенные годы.

Таким образом, характеризуя этнодемографическую ситуацию городского населения Центрального Казахстана в послевоенный период, можно сделать ряд выводов.

В 1945 – 1953 гг. Центральный Казахстан представлял собой регион с высоким уровнем урбанизации. Удельный вес городского населения значительно превышал долю сельского населения по всему региону. Абсолютный прирост численности населения объяснялся положительным миграционным и естественным приростом. Если в сельской местности увеличение численности населения происходило исключительно за счет естественного прироста, то доминирующую роль в формировании численности населения городов сыграло положительное сальдо миграции.

Причиной тому послужила политика советского государства, которая была направлена на форсированный подъем тяжелой индустрии. Отсутствие рабочего потенциала не позволяло достаточной мере освоить промышленный регион. Вследствие этого руководству было выгодно пополнить трудовые ресурсы за счет добровольной и принудительной миграций из других регионов Союза.

Миграционный прирост, который был представлен в принудительной депортации, насильственной репрессии и т.д., а также в добровольной миграции оказал непосредственное влияние на формирование многонациональной структуры городского населения в послевоенный период.

Список использованной литературы:

1. Центральный государственный архив республики Казахстан (далее – ЦГА РК). ЦГА РК. Ф. 698. Оп. 14. Д. 387.
2. ЦГА РК. Ф. 698. Оп. 14. Д. 299 а.
3. ЦГА РК. Ф. 698, Оп. 14. Д. 369.
4. Административно-территориальное деление на 1 января 1945 г. Информационно-статистический отдел Президиума Верховного Совета Казахской ССР. – Алма-Ата: Изд-во КазОГИЗ, 1946. – 99 с.

5. СССР. Административно-территориальное деление Союзных республик. – М.: Изд-во Известия Советов депутатов трудящихся СССР, 1949. – 484 с.
6. СССР. Административно-территориальное деление Союзных республик. Издательство: «Известия Советов депутатов трудящихся СССР. – М., 1954. – 488 с.
7. Подсчитано по ГАКО (Государственный архив Карагандинской области). Ф. 596. Оп. 1/10. Д. 20, Лл. 139 – 242; Д. 25. Лл. 12-298; Д. 28. Лл. 1-157; Д. 31. Л. 1-158; Д. 34, Лл. 2-341; Д. 51. Лл. 1-216; Д. 56. Лл. 1-209.
8. Хлевнюк О.В. Принудительный труд в экономике СССР (1929 – 1941 годы) // Свободная мысль. – 1992. – №13. – С. 73 – 84.
9. Спецпереселенцы в Карагандинской области. Сборник документов и материалов // Сост. Р.М. Жумашев, Л.В. Михеева / Под. ред. Е.К. Кубеева. – Караганда: Изд-во КарГУ, 2007. – 325 с.
10. Аудиозапись биографической беседы с Якушевой А.Е. (1922 г.р.), записано К.К. Абдрахмановой в Караганде в 2008 г.
11. Индустриальная Караганда. – 1990. – 28 октября.
12. Михеева Л.В. Иностранцы военнопленные и интернированные в Центральном Казахстане (1941 – начало 50-х гг. XX века): дис. канд. ист. наук. – Караганда, 2007. – 183 с.

ТУЫСТЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚОҒАМДЫҚ ҚАТЫНАСТЫҢ БІР БӨЛШЕГІ РЕТІНДЕ

Айқынбаева Г.Қ

п.ғ.к., доцент Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Ата бабаларымыз «адам адаммен бай», «кісі болар адамның кісімен ісі бар, кісі болмас адамның кісіменен несі бар» деп адам арасындағы қарым-қатынасқа зор мән берген. Үлкенді сыйлау, кішіге қамқоршы болу, тіпті бейтаныс жолаушыға қой сойып, дастархан жаю, сот-абақтысыз-ақ ел арасындағы түрлі дау-жанжалдың әділетті шешімін табу және т.б. – бұның бәрі қазақтың қоғамдық қарым-қатынастың имандылыққа, жалпы адамгершілікке сүйенген негізін, бір тәртіпке орнаған жүйелілігін дәлелдейді.

Қоғамдық қарым-қатынастың бір бөлшегі – туыстық қарым-қатынас [1].

Қазақ халқында туыстық қарым-қатынас (ер адам тарапынан) жеті атаға, яғни жеті ұрпаққа созылады. Жетінші ұрпақты қазақтар «немене», «туажат» деп атайды. Мұның өзіндік мәнібар, «немене» деген атаудың өзі беймәлім, түсініксіз деп сұрақ қойып тұраған сияқты. Ал «шөпшек» шөбереден кейін. Шөпшек деп қазақтар ағаштың қурап сынып түскен жіңішке бұтағын айтады. Осыған қарағанда жеті атаға толғанда сегізінші ұрпақтың туыстық мәні жойылып, туажан (бөтен) елге саналады да, қыз алысуға жол ашылады.

Қазақтың әсіресе туысқан арасындағы қарым-қатынасының берік болуы көбінде екі себепке байланысты. *Біріншіден*, рулас, жақын адамдардың әр түрлі жағдайларда қыз ұзату, келін түсіру, т.б. думандарда; өлген кісіні жерлеу, оның жетісін, қыркын, жүзін және жылын беруде; кездейсоқ апатқа ұшырағанда көмек көрсету. Мұндай көмек қазақ арасында «жылу», «үме», «емеурін» деп аталған. «Алмақтың да салмағы бар», «Көп түкірсе көл» деген мақалдар осындай туыстық бірліктің, ынтымақтастықтың көрінісі. *Екіншіден*, туыстық қатынас өлген ағайынның артында қалған мұраға иелікке етуге жол берген [2]. Қазақтың әдеттік құқы бойынша әке мұрасына иелік ететін марқұмның балалары, әйелдері, аға-інілері, жақын туыстары, қала берді аталас ағайындары болатын. Өлген адамның баласы болмаған жағдайда оның малына, үй мүлкіне аға-інілері, олардың балалары, тағы өзге туыстары мұрагерлік еткен, ал өлгеннің шаңырағында және оның әйеліне не ағасы, не інісінің біреуі ие болған. Осындай әдеттік құқықтық қазақ арасында күшті дамуының нәтижесінде меншігіндегі мал мүлкін өз туысынан басқа бөтен адамға қалдыруға хақысы болмаған.

Егер, әке орта жастан асып немесе қартайып өлген уақытта артында қалатын мұрагерлеріне тиісті үлесін беріп «Ұлын ұяға, қызын қияға қондырып» үлгерген жағдайда қара шаңыраққа мал-мүлкіне ешкімнің дауы болмай оған енші алмаған кенже баласы

түгелдей ие болған. Мұндай жағдайда әке артында тірі қалған шеше «мирас» қатарынан шығып қалады да, кіші баласының үйінде отыра береді.

Әке жастай өліп, артында жас балалары мен жас әйелі қалса, әмеңгерлік салты бойынша жесірге қайнысы, немесе қайнағасы олар болмаса басқа жақын туыстары үйленіп, балаларын өз қамқорлығына алатын да, мал-мүлкіне заңды түрде иелік ететі, сөйтіп әйелдің мұрагерлік құқысыздығы «Жесір ерден кетсе, елден кетпейді» дегендей, оның бас бостандығына жол бермейтін.

Жесір әйел әмеңгерлік әдетке көнбей, басқа біреуге өз еркімен шыққысы келсе, немесе төркініне кетпек болса, оған өзінің киім-кешек, төсек орын мен мінер атынан басқа ештеме берілмейді. Шешесі басқа күйеуге шығып кеткен жағдайда жас балалар әкесінің туыстарында қалатын да, әкеден қалған мал мүлікке олардың қамқоршысы ие болатын.

Сонымен, туысқандық қатынас мұрагерлік жағдайларымен де тығыз байланысты болған.

«Жігіттің үш жұрты болады: өз жұрты, нағашы жұрты, қайын жұрты» деген сөз туыстық қарым-қатынастың бағытын, орнын көрсетеді [3].

Қазақта қандық туыстық ер адам тарапынан ғана жүргізіледі.

Қандас туыстыққа қатысты атаулар – баба, ата, ана, іні, әке, шеше, аға, апа, қарындас, ұл, қыз, немере, шөбере, шөпшек, немене, немере апа, немере аға, немере қарындас, немере іні, шөбере іні, шөбере апа, шөбере қарындас [4].

Әрбір шаңырақтың ең құрметті, сыйлы иесі – атасы мен әжесі. Қазақ ежелден ата-ананы, қарияларды қадірлеп, күте білген. Көпті көрген беделді қариялар үйде де, түзде де өскелең ұрпақты тәрбиелеуге ат салысып, бүкіл ауылдың елдің қамқоршысы, ақыл қосатын ел бабасы болған.

Мал бағу, егін өсіру, аң аулау әке міндеті болса, үй ішіндегі жұмысты әйел басқарған. Сондықтан халқымыз «еркек –бас, әйел –мойын», «әке- бәтерек, бала-жапырақ» деп сипаттаған.

Ерлі-зайыптылардың, бала шағалардың үй ішіндегі береке бірлігін, ынтымақтастығын халқымыз әрқашан жоғары қойып, бағалай білген.

Халық даналығында ағалы-інілі, апала-сіңілі адамдар арасында туыстық қарым-қатынастар ерекше орын алады.

Халқымыз: «Ағасы бардың жағасы бар» «Үлкен тұрып кіші сөйлегенне без», «ағаға қарап іні өсер, апаға қарап сіңлі өсер» деп тегін айтпаған [5]. Туысқандар арасындағы өнегелі қарым-қатынас үлкенлі-кішілі адамдардың өзара сыйласуынан, қайырымдылығынан, кішіпейілдігінен, адалдығынан туындайды. Жас ұрпақтың ақыл есінің, мінез-құлқының қалыптасуына оның өскен ортысының, алған тәрбиесіне байланысты. Сондықтан да қазақ ежелден ағалы-інілі, апалы-сіңілі арасындағы татулықты, бауырмалдылықты дәріптеген.

Жігіттің екінші жұрты – шешесінің ел жағынан, яғни нағашы жұрты. Нағашы жұртын қатысты туыстық атаулар: нағашы ата, нағашы әже, нағаша апа, нағашы іні, жиен, жиеншар, туажат.

Қазақта қандас туыстық әке тарапынан ғана жүргізілетіндіктен жиендерді бөтен ру деп санағандықтан да халық «Жиен ел болмас, желке ас болмас» деп, оның туыстық алшақтығын айтса, жиендер «Жиен неге ел болмас, малы болса, желке неге ас болмас, майы болса» деп өзінің нағашы құртымен де туыстықта болғандығын көрсетеді.

«Жетімнің азасы, жиеннің назасы ауыр» дегендей, нағашы мен жиен арасындағы қатынас көбінде бір-біріне деген қайырымдылықпен, ыйластықпен сипатталады. Жиенді баласында әрекетшә ардақтау қазақ халқының қанына сіңген дәстүр. Нағашыға жиен батым келеді, халық дәстүрі бойынша нағашы жиеніне «қырық серкеш беруі» керек. Жиен нағашысынан үш рет қалағанын алуға ерікті болған. Жиеннің қандай еркелігі болмасын нағашы жұрты көтерген, әрі оған нағыз қамқорша болған.

Әдетте жиен нағашы атасынан гөрі нағашы ағаларына өте батыл келеді. «Жиенге тигеннің қолы қалтырайды»идеп анағашы жұрты жиеннің алдынан шықпайды, аузынан қақпайды.

Жігіттің үшінші жұрты – әйелінің туыстар – қайын жұрты.

Екі елдің арасында қыз беріп, қыз алысса, құдалық қарым-қатынас, күйеу мен қайын жұрт арасындағы қарым-қатынас пайда болады.

Құда пайда болған ауылдың барлығы құдағи, қыздарының барлығы құдаша деп аталуы – қазақ халқының ат тергеу дәстүрінің көрінісі.

Қайын жұрты «Пайғамбар да күйеуін сыйлапты» деп күйеуді әр уақытта сый тұтады. Алған әйеліне дұрыс ұарап, жақсы адамгершілік мінезін білдірген күйеулер қайын жұртына сыйлы, ерке болады. Қайын жұрттың әр шаңырағы күйеудің сыбағасы деп арнайы төс дайындайды. Күйеуге тартылған табақта төс болмаса ол төсін даулап жеңгелерімен қалжыңдасып жатады. Тартылған төсті табақтан күйеудің өзі алып, табақтас қыз келіншектермен бөліседі [6].

Күйеу мен қайын жұрттың арасындағы қарым-қатынастың ұзақтығы – қыздың ұзақ өмір сүруіне, төркінін ұмытпай жиі қатынас жасап тұруына, ақылына, күйеуі мен түскен жеріндегі беделіне байланысты болады. Ал ұзатылған қыз ұзақ жасамаса, оның орнына балдыз беру салты орындалмаса, сол жылдан бастап басқа жерден екінші әйел алған күйеудің де алғашқы қайын жұртымен қарым-қатынасы аяқталады. Бірақ бұған байланысты екі елдің арасындағы құдандылық қарым-қатынас тоқталмайды.

«Сүйек жаңғырталық» деп қайта құда болып, бір-бірінен қайта қыз аласып, қарым-қатынасты жалғастыра береді [7]. Сондықтан болу керек қазақта «күйеу жүз жылдық, құда мың жылдық» деген мақал қалыптасқан. Сыйлас құдалар бір-біріне керек болған жағдайларда көмектесіп, ренішіне бірге қайғырып, бір-біріне сүйеу болатын.

Күйеуіне әйелінің әпкесі – қайын бике, сіңлісі – балдыз. Әйелдің сіңілілерімен бауырларына оның күйеуі – жезде.

Жезде мен балдыз арасындағы қарым-қатынас қазақ халқында ерекше сыйластықпен, ойын күлкімен, әзіл қалжыңдасумен сипатталады. Осындай еркін, жарасымды қарым-қатынас қайындар мен жеңгелер, құда балалар мен құдашалар арасын да сақталады.

Әр елге ұзатылған апалы-сіңілі қыздардың, тіпті аталас елдің қыздарның балалары бір-біріне «бөле» болып келеді. Бөлелер арасында олардың аналарының туыстық жақындығына байланысты ас бір сыйласымды, қайырымды қатынас болады. Оларды туыстық жағынан жалғастыратын – нағашы жұрты, яғни бұл екі жаққа да бірдей шешелерінің төркіні.

Бір елге келін болып түскен апалы-сіңлілердің балалары да бір-біріне бөле болып есептелгенмен, әкелерінің туыстық жақындығына байланысты бөлелік қарым-қатынастан гөрі туыстық қарым-қатынастар үстем болады.

Ағайынды кісілердің әйелдер – абысын, ағасының әйелі – жеңге, інісінің әйелі – келін, апалы – сіңлілердің күйеулер – бажа, олардың балалары – бөле, апаның күйеуі – жезде, сіңлісінің күйеуі – күйеу бала (баласы – жиен).

Ауыл ішіндегі туысқан адамдар арасындағы береке бірлік, кіріс-шығыс, алыс-беріс, сыйласу, татулық көбінде әйелге байланысты. Екі көрші әйел бір-бірімен сыйласса, үй-іштері де, балалары да тату болады.

Екі ағайынның әйелдері – абасындар бір-бірімен сыйласса, «Абысын тату болса, ас көп, ағайын тату болса, ат көп» дегендей, ағайындардың ауыз бірлігі, туытқы қарым-қатынасы ұлғая түседі.

Апалы-сіңлілердің күйеулері – бажалар көбінде бір-бірімен өте тату болады. «Екі аяқтыда бажа тату, төрт аяқтыда бота тату» деп тегін айтылмаған. Апалы-сіңілі екі әйелдің татулығы бажалар арасындағы туыстық қарым-қатынастың ұзақ болуына мүмкіндік туғызады.

Үй ішіне келетін жаңа мүше – келін. Жаңа түскен жас келін үйдің баласындай болып кетеді. Күйеуге әйелінің әкесі «Қайын ата» делінсе, әйеліне күйеуінің әкесі «Қайын ата» делінеді. Әйел күйеуінің атасын ата, әжесін әже дейді.

Күйеуінің ағаларына «үлке аға», «жақсы аға», «ағакем», «көке» деген аттар қойса, інілеріне «сал жігіт», «мырза жігіт», «ортаншым», «тетелес», «інішегім», «кенже» т.б. қайын сіңілілеріне «шырайлым», «айдарлым», «кекілдім», «еркем», «еркежан», ал бұын ұзатылған

қыздарды апа деп, не олардың күйеулерінің аттарымен бәлендегі қыз, түгендегі қыз дей салады.

Жас келіндер күйеуінің бірге туған немере, шөбере туыстарының өздеріне де жоғарыдағыдай ат қоюмен қатар олардың әйелдерін яғни абысын-ажындарын да «үлкен апа», «кіші апа», «жеңешем» т.б. деп атайды. Ал өзі келін боп түскеннен кейін туған балалардың атын атай береді.

Әркімнің туыстық жақындығына, туыстар арасындағы жалпы қауым алдына алатын орны мен беделіне қарай орына ат қойғыш келіндерді халық аса ұнатады [8]. Әдепті келіндер ат тергеуге соншалықты мән беріп, үлкендердің аттарын тура атамйды, ол тұрмақ қайын ата, қайын ағаларымен аттас бөтен адамдарды да, мәселен «қажы аттас», «ағакем аттас» деген сияқты сөдермен білдіреді. Ал аты аталмайтын кісілердің есімдері Сарыбай, Сұлушаш, Бүркітбай, Биеке сияқты болып келсе, мұндайда келіндер, мысалы Сарысу өзенін «шикіл су», Сұлутөбе деген жерді «әдемі төбе» бүркітті «қыран», бүйенді – «жуан ішек» деп өзгертіп айтады.

Қазақ әйелдері күйеулерінің де атын атамай, оларды «отағасы», «біздің үйдің кісісі», «бәленнің ағасы» дейтін. Күйеуінің құрдастарының да атын атамай, оларды «құрдас» атандыратын.

Сонымен, қазақта туыстық және қатынастық салттарға байланысты әр түрлі қарым-қатынас, алыс-беріс, өзара көмек сияқты шымшытырық әрекеттер болады. Бұл жоралғылардың әрқайсысының өзіне ғана тән сан қилы бөлекше міндеттері мен жауапкершілігі бар. Оларды әр уақытты орындау қасиетті борыш екенін кез келген қазақ жақсы білетін де, оны бұлжытпай жүргізуге тырысуы қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Елікбаев Н. Ұлттық психология: көмекші оқу құралы. - Алматы: Қазақ университеті, 1992.- 96 б.
2. Жарықбаев Қ. Психология. энциклопедиялық сөздік. - Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2011.- 624 б.
3. Оразбекова К. Иман және инабат. Алматы, 1993. -152 б.
4. Табылдиев Ә. Әдеп әліппесі. Алматы, 1997. -149 б.
5. Төлендиев Т., Иманбаев Қ. Қызым саған айтам.... Алматы, 1991. -176б.
6. Халық сөзі. Алматы, 2013. -528б.
7. Айкинбаева Г.К., Умирзакова А.М. Жас отбасындағы жұптардың өзара бейімделуінің әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктері. – Астана: Мастер ПО ЖШС, 2014.- 164б.
8. Жарықбаев Қ. Қазақ тәлім-тәрбиесі. - Алматы: Мектеп, 1995.89-96б.

ПРИНЦИПЫ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ В КАЗАХСТАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Амантаева А.Б.

КГПИ, г. Костанай, Республика Казахстан

Принцип демократизации как фактор развития социальной справедливости связан, прежде всего, с обеспечением политических гарантий. Под этим подразумевается не только избирать и быть избранным. Не менее важно обеспечивать средствами закона реальные гарантии защиты интересов социальных групп и индивидов. Этот вопрос можно считать политическим. Одной из самых опасных социальных болезней является почти полная беззащитность прав многих социальных групп перед бюрократией. Важно обеспечить надежные законные гарантии законной защиты интересов каждого человека от незаконных посягательств на них кого бы то ни было – будь то государственные работники, полиция, суд, прокуратура. Здесь принцип социальной справедливости должен быть один. «Каждому – равногарантированное право защиты интересов» Именно тут в политической сфере, где

определяются гарантии законной защиты прав и интересов, сегодня как нам представляется, лежат наиболее острые проблемы социальной справедливости казахстанского общества. Можно с уверенностью сказать, что пока в этой сфере не будет установлен должный порядок, население не будет воспринимать общественное устройство как социально справедливое. Правовая защищенность личности, создание всех условий для того, чтобы гражданин мог пользоваться всеми правами, естественно выполняя свои обязанности перед государством – важный шаг по формированию современного правового государства. Ибо не может общее благо строиться на несправедливости, допущенной в отношении хотя бы одного человека. Чтобы перейти к более демократическим структурам и более эффективным функциям, нужно добиться не только законопослушания, а утверждения законов, адекватных индивидуальной свободе человека. Плохие и неудачные законы, как считает Г. Спенсер, лишь порождают деструктивность и зло. Но при этом важно, чтобы мера политического контроля не подавляла функциональность индивидов, т.е. цивилизованный характер взаимоотношения личности и государства.

На динамику межэтнических отношений влияет совокупность таких взаимозависимых факторов, как уровень социально-экономических отношений контактирующих народов и исторически сложившиеся особенности их политического, культурного и демографического развития. В связи с этим межэтнические отношения зачастую могут порождать и порождают целый комплекс проблем. Однако известно, что согласие между народами зиждется на равенстве перед законом и правовой свободе.

Свобода не есть раз и навсегда неизменная категория, сущность ее заключается в предоставлении возможности человеку беспрепятственно осуществлять свою волю в соответствии со своими интересами и стремлениями, не нарушая при этом чужих. Поэтому свобода как бы выражается несвободой, т.е. ограничением рамками закона. Свое конкретное выражение свобода находит в системе прав, закрепленных в качестве соответствующих законов и норм.

По мере расширения демократических прав и свобод все больше выявляется их зависимость от социально-экономического состояния общества, материальных условий жизни основной массы населения: в силу этого неравенства, обусловленного определенным характером разделения труда, отношениями к собственности и распределением власти, свобода одних людей нередко сужает свободу других и противостоит ей. В подобных условиях относительно свободными становятся лишь те граждане, которые обладают достаточными средствами, чтобы пользоваться формально предоставленными всему обществу политическими свободами и правами. Вследствие социальной дифференциации и материального неравенства возникает неравенство во всех других сферах жизни.

Социальная справедливость расценивается в современном обществе через целый ряд социальных и этических явлений: законы, поступки людей, социальные институты и общественные системы, решения, установки, позиции людей. Идеал справедливости, идея справедливости порождены проектированием в сознании человека элементов равенства во взаимодействии, наличия одинаковых условий, согласия, а это имеет прямое отношение к демократическому обществу. Проектность человеческого сознания, следует понимать, как имманентное свойство человеческого сознания мысленно создавать свое будущее бытие, проявляющееся в способности формировать образы желаемых будущих результатов жизнедеятельности, выливается в стратегии, направленные на предвидение реальных последствий наших действий и изменяющие наше поведение. Благодаря проектности сознания возможно социокультурное воспроизводство человека, представляющее созидание человеком самого себя в соответствии с высшими, всеобщими, духовно-нравственными, правовыми и другими ценностями. Тесно связана с проектностью сознания категория цели и производные от нее категории идеала, мечты, воображения. Идеал справедливости человеческих взаимоотношений является таким мысленным проектом, исходя из которого, строятся и многие другие, воплощающиеся в реальные действия и поступки.

Вот почему признаками социальной справедливости выступают согласие и взаимность. Очень важно именно понятие согласия. Ведь там, где присутствует согласие, даже если нет справедливости, то уж точно отсутствует несправедливость. Из одного только факта согласия еще невозможно вывести идею справедливости, но можно создать нейтральную ситуацию, которая не является ни справедливой, ни несправедливой, однако это согласие выступает признаком возможной справедливости. Отсутствие справедливости или несправедливости становится терпимым, если необходимо избежать еще большей несправедливости.

В этих условиях решение проблем социальной справедливости в казахстанском обществе в современных условиях, при смене одних ценностей другими, осуществляется через становление политических, экономических, социальных, этических, религиозных интересов людей.

Как замечает А.Н. Нысанбаев: «Мы подходим к новому историческому рубежу, побуждающему остановиться, оглянуться, взывающему к самосознанию и к самопониманию. Мы шли семимильными шагами по пути социальной и экономической трансформации, созидания гражданского общества и демократического государства. Мы сформировали новую историческую общность – народ Казахстана, ориентированный на ценности согласия и толерантности. Мы явили миру бесценный опыт межкультурной, межэтнической коммуникации. Мы по праву входим в число самых цивилизованных стран мирового сообщества, составляя вместе с Россией ядро евразийского содружества. Но самое главное – стоит, как следует обдумать эту мысль – мы сами стали совершенно другими людьми, с иным мировоззрением и системой ценностей, с новыми запросами и идеологическими ориентациями. Ценности, которые возвышают и одухотворяют жизнь, – любовь, справедливость, милосердие, совесть, истина, красота, добро – становятся для современного человека условием его выживания» [1, с. 11].

Это свидетельствует о чрезвычайной заинтересованности всех казахстанцев темой национальной идеологии, которая носит отнюдь не академический характер, но касается жизненных судеб миллионов.

Национальная идея, будучи, понятой, даёт возможность приблизиться к пониманию национального характера, национальной психологии. Она позволяет приблизиться к пониманию внутренних принципов поведения и норм жизни народа.

В советские времена идеология трактовалась в духе марксистских принципов, прежде всего классового подхода, как защита интересов определенного социального слоя. Поэтому после обретения независимости идеологию, отождествляемую с тоталитарным диктатом, решили заменить плюрализмом, позволяющим разномыслие. Но со временем обнаружилось: идеология, понимая как совокупность ценностей, мировоззренческих ориентаций и установок всех слоев общества, совершенно необходима. Именно она способствует единению, консолидации, национальной безопасности, воспитанию чувства патриотизма и гражданской ответственности.

Пришла пора, как считает А.Н. Нысанбаев поиска общенациональной идеи, которая могла бы сплотить, объединить всех казахстанцев в единый народ со своим национальным самосознанием и национальной гордостью. Все, что связано с разработкой и обоснованием общенациональной идеи, носит многоплановый, междисциплинарный, многовекторный характер. «Идея взаимопонимания, согласия, толерантности действительно ключевая для современного человечества. Насилию, угрозам, терроризму и экстремизму может противостоять только духовное согласие, диалог, доверие и межкультурная интеграция, сохраняющая самобытность культур» [1, с. 11].

В Казахстане это стало возможным благодаря выбранному курсу на сохранение гражданского мира и внутривнутриполитической стабильности в обществе, разработке и осуществлении эффективных механизмов регулирования межнациональных и межконфессиональных отношений.

Одним из факторов установления социальной справедливости в условиях демократизации казахстанского общества по праву следует считать проводимые мероприятия по сохранению и поддержанию межнационального и межконфессионального согласия. В свете принимаемых решений, одним из таких стабилизирующих факторов выступает, как всегда, национальная идея или идеология, проводимая в той или иной стране.

Как справедливо утверждают Д. Аубакир и А. Пивоваров, идеологию формирует политико-мировоззренческий фундамент, определяемый тремя уровнями. Первый – национально-государственный (язык, суверенность, независимость, идеологическая зрелость общества – дух, ментальность). Второй – межнациональная и межконфессиональная толерантность. Третий (определяется выходом на мировой рынок), конкурентоспособность, культура международной политики. Инновационная технология и культура устойчивого рынка [2, с. 11].

Существует множество точек зрения относительно методов формирования и содержания национальной идеи.

А. Калмырзаев отмечает, что «национальную идею невозможно изобрести, придумать, она формируется в самом народе, в его историческом мировоззрении, культуре, религии. Постепенно обретая целостную форму, данная совокупность ложится на плоскость системы ценностей. Система этих ценностей формулируется теоретиками и политиками, затем воспринимается властью и обществом как национальная идея. Идея не прочувствованная самим народом не может перерасти в идею национальную, а те или иные установки, приоритеты, иницируемые властью под видом «национальной идеи» зачастую обречены на провал [3, с. 19].

Трудно не согласиться и с А. Бухаевой, который считает, что национальной идеей может быть лишь та, которая сыграет решающую роль в становлении и развитии той или иной нации. Эта идея, обладающая интеграционной и мобилизирующей силой для всех представителей наций, служит катализатором национального прогресса. Национальной она является потому, что выражает такое важное условие национальной жизни, как принадлежность различных народов к определенной цивилизации (европейской, евразийской, американской и т.д.), которые осознают себя единой исторической, политической, социально-экономической и духовной общностью, смысл которой и выражается в определенной идее [4, с. 56].

К идее люди относятся разнообразно, избирательно, оценочно. Идея в своём роде является надстроечным элементом, которая в дальнейшем способствует развитию базисных отношений (экономических, социальных, духовных и т.д.). Без экономического фундамента любые провозглашаемые идейные принципы носят характер политического шоу, которое способствует в дальнейшем формированию в сознании масс идейного нигилизма.

Прошлый век дал немало поводов усомниться в необходимости создания, какой либо идеологии, скептически относиться к любым идеям, в том числе и национальной.

В советской идее движущая сила всей человеческой истории связывалась с борьбой классов. Поэтому придание частному противоречию априорной значимости, трактовка его, как всеобщего движущего начала, породило классовый тип псевдоидеологии. Наряду с этим, надо отменить высокую эффективность советской идеологической «машины» в ее воздействии на население.

Тоталитаризм, характеризующийся идеологическим господством, ничем не ограниченной идейной монополией явился ярким примером уничтожения любой справедливости, в том числе социальной, подавления общественного самосознания. Отсюда и понятны опасения академика Д.С. Лихачева, который в своем письме к съезду «Яблоко» писал следующее: «Общенациональная идея в качестве панацеи от всех бед – это не просто глупость, это крайне опасная глупость» [5, с. 9].

Понятна и неприязнь демократической интеллигенции к идеям – в каждой из них им видится зародыш нового тоталитаризма. По их мнению, как только идеи соединяются с властью, обретают характер официальной идеологии.

Справедливости ради надо сказать, что страны, выступавшие как идеологические противники СССР, также были и остаются носителями псевдоидеологии, по критериям универсальных требований. Более того, прагматизм, как характерная черта психотипа «западных» этносов, их малая чувствительность к идеям, идеальному, осложняет перспективу их перехода к подлинным идеологиям.

Задача мировых сообществ заключается в том, чтобы научиться улаживать противоречия, которые существуют или будут существовать между различными идеями такими способами как переговоры, посредничество, консультации. В мире социальной науки сегодня одно из центральных мест занимает положение, согласно которому общественное развитие предполагает не столько конфронтационность, непримиримое столкновение различных идей, культур, ценностей, сколько их взаимное обогащение, диалог и через это их гармонизацию. Таким образом, если говорить о конце истории, то это скорее конец истории войн, насилия, и нет смысла связывать конец истории с победой либеральной идеологии

Казахстан, как полиэтничное образование, обретший независимость, вследствие распада Союза, оказался перед вопросом формирования новой, отличной от прежней коммунистической, общенациональной идеологии, т.е. идеологии определяющей формирование мировоззрения казахстанцев, разумной организации общенациональных принципов сознания, упорядочения представлений о нашем обществе.

Если анализировать состояние идеологии, проводимой в нашей стране, то, как мы считаем, её можно охарактеризовать как развивающееся в направлении совершенствования социально-политической и экономической системы общества, установление гражданского мира и духовного согласия между людьми как фундамент процветания и прогресса. Другими словами, в национальной идеологии преобладают те ценности и убеждения большинства, которые обеспечивают суверенитет и независимость страны.

Вместе с тем, анализ реальной ситуации позволяет сделать вывод о том, что общая существующая идеологическая установка, направленная на модернизацию страны не всегда носит всеобщий, массовый характер.

Дело в том, как нам кажется, что на уровне отдельных слоев общества, идеология дифференцируется, иногда приобретает атрибутивность индивидуализма и эгоизма западного образца. Идея общего блага подменяется идеями блага отдельного человека. Что парадоксально, подмена иногда доходит до крайности, обостряя общую ситуацию в сфере социально-экономических отношений. И на этом фоне, идеи экономического либерализма у казахстанцев, мягко говоря, вызывают опасения в том плане, что государство как субъект рыночной экономики не в состоянии что-либо сделать в плане её регулирования, так как экономический либерализм переходит все мыслимые и немыслимые границы, утверждая всевластие рынка и безграничной свободы.

Сегодня при обсуждении проблемы национальной идеи Казахстана, на первый план выдвигаются различные варианты и подходы в определении данной идеи. В условиях глобализации необходимость выдвижения национальной идеи Казахстана становится еще более актуальной задачей. В этой связи возникает ряд непростых вопросов: Какой должна быть национальная идея? Какими должны быть её принципы? Существует ли возможность определения степени реализации социальной справедливости в ходе данного процесса? Какое отношение казахстанцев к ней и степень их участия в решении данного вопроса? Каким образом национальная идея определяет характер политической и социально-экономической стабильности общества?

На наш взгляд, в современных условиях необходимость в национальной идее обусловлена несколькими задачами, касающимися непосредственно как государства, так и общества в целом. Прежде всего, это задача по консолидации общества, выражаемая в таких принципах, как равенство всех составных частей казахстанского народа, включающего титульную нацию и меньшинства, что создает объективную основу для дальнейшей консолидации; определение положения и роли титульной нации, с которой связано становление и развитие казахстанской государственности; религиозная идентичность народа,

основанная на принципе толерантности; воспитание у казахстанцев законопослушания; установление социальной справедливости, выраженная в равноправии возможностей всех казахстанцев.

В настоящее время процесс национальной идентификации еще в Казахстане до конца не завершен. Общество разделено по большому числу параметров: по отношению к собственности, по уровню доходов, по характеру и степени участия в политической жизни страны и т.д. Социальные устремления наших граждан разновекторны, не всегда интегрированы.

В этих условиях национальная идея становится еще более актуальной в плане сохранения политической стабильности общества. Как отмечает Президент РК Н.А. Назарбаев: «Необходима сегодня четкая и конкретная концепция развития казахстанского общества, дающая каждому возможность увидеть азимуты нашего движения, обрести уверенность в предсказуемости событий, в достижении конкретного результата» [6, с.25].

Решение этой задачи соответствует основным подходам экономической, социальной и политической модернизации нашей страны на ближайшие годы, которые были озвучены в Посланиях Президента Республики Казахстан «Казахстан на пути ускоренной экономической, социальной и политической модернизации», «Новый Казахстан в новом мире». Реализация задач, заложенных в данных документах, требует консолидации всего казахстанского общества вокруг определенной идеи и парадигмы общественного развития, которые и составляют основу национальной идеи.

В этом смысле национальная идея должна стать фактором мобилизации страны и всего казахстанского общества. Реализация национальной идеи должна стать адекватным ответом на современные вызовы глобализации с тем, чтобы обеспечить дальнейшее поступательное развитие нашей страны во благо всего общества и каждого казахстанца.

Сегодня, когда Казахстан признан как суверенное и независимое государство выдвигаются на первый план новые идеи. По мнению отечественных ученых в суверенной республике народ должен консолидироваться вокруг следующих идей: «Недопущение политической дестабилизации», «сохранение межэтнического согласия», «демократизация общества», «социальный характер проводимых экономических реформ», «правовая защищенность», «свободное развитие языков и культуры этносов, проживающих в Казахстане». Эти идеи понятны и близки каждому казахстанцу и поэтому они носят исключительно позитивный характер.

Иной раз звучит и такая версия национальной идеи: «Это достойная жизнь людей». Здесь содержательность национальной идеи не раскрыта. Все спрятано в термин «Достойная жизнь». А какое бытие людей можно считать достойным? Если идти от требований самих людей, то возникнет список с указателем уровня материального обеспечения, ряда «прав и свобод» и т.д. В данном определении ответы на эти вопросы не даны – тем самым содержательность национальной идеи не введена. Хотя данное определение, возможно, предлагает другую систему вопросов и ответов на них тогда их надо предъявить.

Тем самым становится ясно, что формулировка национальной идеи, или идеи страны – это совсем непростая задача. Она требует больших продолжительных усилий со стороны философов, ученых, методологов - историков.

Идея, если она попадает на благодатную почву, быстро овладевает умами людей и тогда идея перерастает в идеологию, иными словами идея в действии, признаваемая обществом и есть идеология.

Все, начиная с отдельной личности и кончая государством, имеют свою точку зрения, взгляды, позиции, которые получают концентрированное выражение в виде идеологии. Приоритетами современной идеологии являются процесс демократизации системы государственной власти, вопросы социальной стратификации общества, формирования культа знаний и профессионализма, внешнеполитическая конкурентоспособность государства.

В заключении следует отметить, что реализация национальной идеи невозможна без ее восприятия и активной поддержки со стороны представителей среднего класса, включающего в себя людей наемного труда – инженеров и техников, экономистов и врачей, менеджеров и финансистов, других работников сферы управления, науки, производства, образования и средств массовой информации, здравоохранения и культуры, квалифицированных рабочих, крестьян, других специалистов, а также собственников среднего и малого бизнеса. Среднему классу принадлежит ведущая роль в формировании и реализации национальной идеи казахстанского народа.

Список использованной литературы:

1. Нысанбаев А.Н. Национальная идея и идеология независимого Казахстана // Казахстанская правда. – 2006. – 22 июля.
2. Аубакир Д., Пивоваров А. Глобализация и триединая философская платформа казахской национальной идеи // Саясат. – 2004. – №4. – С. 10 – 14.
3. Калмырзаев А. Национальная идея и национальная идеология // Мысль. – 2001. – №6. – С. 18 – 27.
4. Бухаева А. Идеология Казахстана: проблемы становления // Мысль. – 2005. – №5. – С. 56 – 57.
5. Межуев В.М. О национальной идее // Вопросы философии. – 1997. – №12. – С. 3 – 9.
6. Казахстан на пути к ускоренной экономической и политической модернизации. – Алматы, 2005. – 48 с.

ПРОБЛЕМЫ ПОЛИКОНФЕССИОНАЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА

Амантаева А.Б

*к.ф.н, старший преподаватель Костанайского
государственного педагогического института, г. Костанай*

Современная религиозная ситуация в Казахстане во многом определяется специфической полиэтнической структурой населения, живущая в условиях мира и согласия. Длительное совместное проживание около 130 этносов, которое сложилось в силу ряда исторических причин, объективно обуславливает субъекту государству управление о необходимости учета особенностей различных религиозных конфессий.

Сегодня Республика Казахстан, согласно Конституции является светским государством, в котором законодательно закреплены свободы вероисповедания. Религиозные объединения отдалены от государства.

Главными позициями государства в сфере религии являются:

- последовательная взвешенная политика в сфере многоконфессиональных отношений;
- законодательство, предусматривающее равные права для всех конфессий;
- толерантность;
- отсутствие протекционизма со стороны государства в отношении той или иной конфессии.

Государство исходит из того, что в многонациональном и многоконфессиональном обществе, каким является Казахстан, необходимо следовать принципам демократического светского государства и не ставить в привилегированное положение ни одну из религий. Конструктивный диалог конфессий является одним из главных путей достижения стабильности и сохранения мира в стране. Религия в истинном её понимании способна играть позитивную роль в развитии общества. Это позитивное начало религиозности связано главным образом с внутренней установкой подлинной религии на высшие общечеловеческие и духовные ценности. В стране, по мнению Подопригора Р. сложилась принципиально новая религиозная ситуация, которая характеризуется большим ростом религиозных объединений,

появлением огромного числа миссионеров, возросшей активностью, как и известных, так и новых религиозных формирований. [1, с. 69] К примеру, в Казахстане действует более 2 тысяч религиозных объединений, представляющих 45 конфессий, ведущими из которых являются ислам и христианство. Надо ли вмешиваться государству в этот процесс? Бытует мнение, что хватит государству быть сторонним и нейтральным наблюдателем, пора государству активно вмешиваться в религиозные процессы, определиться и разобраться с «чуждыми» для казахстанского общества религиями. В качестве аргументов, доя такой точки зрения, приводятся зарубежные примеры, когда государство поддерживает, или выделяет определенную религию. Но при этом не учитываются важные моменты: роль той или иной религии, ее статус, традиции, корни в конкретной стране, конфессиональная структура и степень религиозности общества. Надо быть осторожным с опытом европейских стран, где религия традиционно пронизывает многие институты общественной и государственной жизни, в том числе вмешивается в политику и даже, казалось бы, близких нам стран. Роль ислама в Узбекистане и Казахстане различна, равно как православие в России и Казахстане.

Наша страна уникальна по своим религиозным характеристикам. Здесь никогда не были сильны религиозные настроения. Не выделялась, какая-то конкретная религия. Казахстан, по истечению обстоятельств в советский период был местом, где по разным причинам оказывались многие народы, различные по своей религиозной принадлежности, сталкивался со многими религиями. В этом плане удивляет отнесение религиозных образований к числу традиционных и нетрадиционных. К примеру, малочисленные протестантские организации, которые действительно имеют давние традиции и корни в Казахстане, вдруг признаются нетрадиционными для страны. Такими же удивительными выглядят рассуждения о полезности или вредности новых религиозных движений для общества, а лишь только ислам и христианство это то, что нужно народу. Кому дано право определять коэффициент полезности и бесполезности религиозных идей. Государству? Из истории мы знаем, каким образом государство выполняло данную ей функцию. Физическое истребление еретиков в средневековье, гонение староверцев в русской истории, политика атеизма в советскую эпоху. Проблема здесь лежит в другой плоскости, в плоскости общественной.

У всех религий есть доброжелатели и недоброжелатели. Если первые стараются вести работу по объединению общества, по поддержанию его целостности, то вторые - на религиозной почве - к его разобщению, а то и к столкновению. Конечно, нельзя отрицать существование социально опасных религиозных организаций или объединений, прикрывающихся религиозными одеждами. Пропагандируемые ими принципы и идеи, скрываясь за фасадом миролюбия, призыва к интеграции верующих зачастую носят характер открытого сепаратизма, призыва к противодействию существующей системе, призыва к выражению нетерпимости к представителям другой религии, тем самым, неся в себе опасность дестабилизации государства и мирового сообщества в целом. Но все - таки в каждом конкретном случае необходимо разбираться и не вешать ярлыки на те из них, на которые не распространяются наши симпатии, что гораздо сложнее, чем установить административный шлагбаум. Но тем и отличается демократическое, светское общество от авторитарного и религиозного, когда каждый гражданин сам решает вопросы своей совести и вероисповедания, а не государство.

Следовательно, назрела необходимость пересмотреть закон, касающегося статьи свобода вероисповедания РК и внести соответствующие изменения и дополнения. Руководствуясь демократическим принципом, верховенство закона в целях сохранения целостности и стабильности политической системы по отношению такого рода группировкам назрела необходимость действия с позиции силы. Действующая статья Конституции РК, характеризующая республику как светское государство и налагающая запрет на политизацию по конфессиональным признакам, с одной стороны обеспечила благоприятные условия для создания в Казахстане различных конфессий. Так на 1 января 1989 года в Казахстане действовало 617 религиозных объединений, на 2001 год – 2618, то на

сегодняшний день более 3000 тысяч. С другой стороны, данная статья не предусматривает четкого механизма, позволяющего осуществлять регулирование их деятельности. Его отсутствие обуславливает стремительный рост численности религиозных конфессий тем самым, создавая в религиозной сфере определенные проблемы. Во - первых, одним из основных направлений деятельности любого религиозного объединения является распространение своей религии и поэтому понятно появление многочисленных миссионеров, идеи которых не всегда соответствуют идеям духовности. К сожалению люди, считающие себя верующими, недостаточно знающие историю своей религии, историю своего народа, вводят себя и других в заблуждение по поводу истинности предлагаемых им религиозных идей. Незрелость религиозного сознания граждан позволяет миссионерам готовить почву для распространения, к примеру, идей вахабизма, "исламского ленинизма", равенства, социальной справедливости, недоверия к традиционным религиям. Во - вторых, отсутствие механизма идеологической работы с населением в масштабе государства увеличивает шансы тех миссионеров вовлечь в свои ряды как можно больше граждан. В - третьих, рассмотрению подлежит вопрос финансирования конфессий, культурных центров, действующих в Казахстане иностранными конфессиональными движениями и союзами, такими как « Комитет мусульман Азии», международное общество «Мекка-Медина» государства Кувейт, благотворительное общество «Фонд Ибрагим Бин Абдул-Азиз» - Саудовской Аравии, а также союзами государств Узбекистана, Кыргызстана, Таджикистана, Афганистана и др. В - четвертых, запрещать надо не сами формирования, а противозаконную деятельность, которую они проводят, что, кстати, уже сделано в казахстанском законодательстве. В - пятых, следует не предполагать вину таких организаций, путем установления изначальных запретов на их существование (что тяжело юридически и фактически), а наказывать их за конкретные правонарушения, вести активную пропагандистскую работу, в том числе и силами самих религиозных объединений. Запрет "без вины" вряд ли приведут к прекращению активности социально опасных организаций, а, скорее, придадут им ореол преследуемых за веру и способствуют рекламе (судебные процессы над лидерами АУМ Синрикё в Японии). [1, с.70]

В этих условиях основным способом решения данных проблем является использование миротворческих методов, путем прихода к единому компромиссу, формирования идейного консенсуса через определение национальной идеологии, воспитание у казахстанцев правового сознания, принятия конструктивных решений, регулирующие деятельность конфессий на территории Казахстана. Хотелось бы лишь отметить, что правовое невежество в вопросах деятельности религиозных объединений, ярко проявившееся при подготовке изменения, продолжает иметь место на практике. Причем его показывают даже те государственные органы, которые по долгу своей деятельности должны хорошо знать законодательство.

Учитывая эти моменты, необходимо развивать отношения между государствами, религиозными объединениями и верующими, тогда исчезнет «гипотетическое» недоверие верующих к государству. Государство признано уважать любые религиозные чувства граждан и наказывать не за принадлежность к религии, а за конкретные правонарушения.

Наше государство выступило с инициативой проведения встреч лидеров мировых религий в целях регулирования и стабилизации отношений между ними и принятия конструктивных решений по предотвращению деятельности экстремистских движений религиозного толка. В Казахстане дважды проводились съезды лидеров мировых и традиционных религий. Если в 2003 году в первом съезде приняли участие конфессиональные делегации из 17 стран, то 2006 году из 29 стран. Это говорит об авторитете форума, Казахстан демонстрирует миру, что ислам не является источником терроризма, наоборот, оказывает, как могут мирно сосуществовать многие конфессиональные течения не только в отдельно взятой стране, но и могли бы аналогично жить в дружбе и согласии во всем мире. Второй съезд мировых религий, проведенный в Астане под лозунгом «Обеспечение достаточного и безопасного будущего» явился новым

направлением в звене международной политики. То, что представители сели за один стол переговоров, уже является достижением съезда. Он призван для межрелигиозного диалога на постоянной основе. Центральное место на нем заняло «тема развития межрелигиозного партнерства с целью сохранения и упрочения ценностей современной цивилизации». [2, с.4] С этой целью под эгидой съезда было принято решение о создании Международного центра культур и религий. Помимо религиозной и культурной проблематики, центр мог бы осуществлять образовательные, научно- исследовательские и гуманитарные проекты, издание книг заниматься изучением потенциально конфликтных аспектов религиозных ситуаций в мире. Важной задачей такого центра - проведение международных мероприятий и содействие контактам по налаживанию взаимопонимания между религиозными деятелями и политическими элитами различных стран, т.е. деструктивной идеологии терроризма нужно противопоставить идеологию толерантности, согласие и диалога. Факт проведения подобного съезда рассматривается как огромный успех, исторический прорыв, может быть, даже начало нового этапа развития человечества. Религиозные лидеры приняли на съезде декларацию, где признали право каждого человека на свободный выбор религии, заявили, что диалогу культур, цивилизации религий в мире нет альтернативы. В этом емко отразилась глобальная потребность в замене «идеологии противостояния» - « культуры и мира». Декларация второго съезда лидеров мировых и традиционных конфессий определила следующие направления: во - первых, предотвращение использование религиозной идеологии ради оправдания сомнительных идей; во-вторых, развитие межрелигиозного партнёрства с целью сохранения и укрепления ценностей современной цивилизации (гуманизм религиозного сознания, культурное наследие религий, их многообразие, равенство и уважение религиозных традиций, духовное воспитание и наставничество); в-третьих, выступление против терроризма, насилия, отходящие от норм самой религии; в - четвертых, призыв к добру и диалогу; в- пятых, против насилия по отношению одной религии к другой; в-шестых, подтверждение основополагающей роли образования, молодежной политики, воспитание общей культуры в деле достижения взаимопонимания, солидарности и социальной гармонии. «Обсуждение и анализ проблемы духовного согласия, трудно переоценить, - считает академик Российской академии образования, народной учитель РФ Шалва Амонашвили,- как и другие важнейшие инициативы, они зародились в Казахстане и уже начинают приобретать мировое значение. И это не случайно ведь человечество имеет несколько основных институтов, способных развить согласие и толерантность. Среди них - религия, образование и духовная культура». [3, с.3]

Примечательно то, что лидеры мировых конфессий для проведения очередных съездов выбрали именно Казахстан, так как наше государство на сегодняшний день является центром межнационального согласия и духовного единства. Как отмечает председатель комитета Сената Парламента РК по социально- культурному развитию Ахан Бижанов: «Межнациональное согласие в казахстанском обществе - это не результат какой то особой природы тех или иных народов, а плод длительной кровопролитной работы государства при поддержке институтов гражданского общества. В республике удалось создать модель взаимоотношений между всеми этническими группами населения, основанную на взаимопонимании и терпимости, патриотизме и гражданской ответственности за судьбу страны у представителей всех народов, живущих на древней казахстанской земле». [3, с.3] Свое отношение высказали представители политических организаций. К примеру, в Казахстане действует целый ряд партий и движений разной идейно – политической направленности, объединяющим фактором является то, что все они провозглашают принципы терпимости, равноправия, свободы совести, уважительной отношении к чувствам верующих.

Благодаря иницируемым мероприятием Президента РК в мире все больше количество стран начинают узнавать Казахстан, в том числе и как страну, относящуюся к исламскому миру. Пятнадцать лет назад на карте мира не было страны под именем Республика Казахстан. «С обретением независимости Толегенулы, - началось духовное возрождение

казахской нации. Люди начали возвращаться к вере предков. Как казахи, мы, естественно, относим себя к исламской культуре. Большинство населения Казахстана считают себя мусульманами. Но хочу подчеркнуть, что доминанта ислама в Казахстане никаким образом не препятствует полноценному функционированию других вероисповеданий. Современный Казахстан строит общество, которое основано на уважении прав верующих всех конфессий. Казахстан не приемлет «датскую модель, когда « дружба с Западом любой ценой» или когда «верность демократии американского образца» заменяет религиозную цивилизационную идентичность казахского народа, служит оправданием разгулу религиозного прозелитизма в стране и переходу определенной части молодежи в секты «баптистов», «евангелистов», «кришнаитов», «маронитов» и прочих течений. Глава нашего государства, неоднократно заявляя и отстаивая чистые помыслы ислама, приводил в пример аяты и хадисы, говорил об отсутствии какой либо связи терроризма и экстремизма с исламом... Казахстан, являясь частью исламского мира, частью является частью евразийского мира (сообщества). Ведь объединение стран, дружественные связи по интересам могут происходить не только, но и политические мировоззрение». [2, с.4]

По словам руководителя международной ассоциации «Мир через культуру - Европа», ректора Международного института этики (Австрия) Вильгельма Аугустана: «Духовное единение между людьми возможно только через инвестиции. И Казахстан благодаря инициативам Президента Нурсултана Назарбаева инвестирует энергию в глобальный диалог народов и религий».

Список использованной литературы:

1. Подопригора Р. Государства и религиозные объединения: проблемы и перспективы. / Саясат/ январь 2010.
2. Толегенулы Б. Казахстан и исламский мир / Казахстанская правда/ 01.12.2006 г. С. 4
3. Шминский М. Несгибаемый дух согласия. / Казахстанская правда/ 19.10.2007 г. С.3

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ КӨШІ-ҚОН ПРОЦЕСТЕРІНІҢ ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ САЛДАРЫ

Баураева Г.А.

*Қазақ Ұлттық Өнер Университетінің магистрі,
аға оқытушысы, Астана қ*

Еліміздің егемендік алған жылдары көші-қон процестерінің күшейген кезі болды. Көші-қон бағыттарындағы өзгерістер дәл осы жылдары бастау алды. Қазақстан тәуелсіздігін алған жылдан бергі уақыттағы елімізде жүрген көші-қон процесін мәніне, халық өсіміндегі орнына, бағыттары мен ауқымдылығына орай екі кезеңге бөлуге болады:

Бірінші кезең 1991-2003 жж. аралығын қамтиды. Бұл кезеңде көші - қон векторының сыртқа бағытталуы халық санының өзгерісінде шешуші факторға айналды. Сыртқа көші - қон (эмиграция) аса өткір әлеуметтік-демографиялық мәселеге айналып, халық санының кему құбылысына себеп болды. Одан бөлек, туу азайып, өлімнің көбеюі тереңдей түсті. Бұл, әрине өз кезегінде халықтың табиғи өсімін тежегені белгілі.

Міне, осындай жағдайларда 1991 жылдары Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге қоныс аударушылар қатары күшейді. Кеткен этностардың ішінде орыс, украин, белорус, неміс және татарлар өздерінің тарихи отандарына қоныс аудара бастады [1,25б.]. 1991 - 1992 жылдан бастап жағымсыз көші - қон айырымы орын алды. Әсіресе ТМД елдеріне, алыс шетелдерге қоныс аударудың жоғары деңгейі байқалады. Сыртқы көші-қондағы теріс айырымының ең жоғары көрсеткіші 1994 жылы 410,4 мың адамға жетті. 1995 жылы - 58,1 пайыз; 1996 жылы - 42,8 пайыз; халық санының кему процесі жалғасқанымен эмигранттардың кері қайтуы орын алды. Сыртқы көші – қонның көлемінің ең жоғары мөлшері жақын шетелдерге тиесілі болды. Мәселен: 1993 – 1999 жылдар аралығында ТМД

елдеріне 1 524,0 мың адам кетіп, 391,4 мың адам келді. Теріс айырым 1 132,6 мың адамдай құрады. Кетушілердің басым бөлігі тұрғылықты мекен етуге Ресейге бағытталды. Ресейге кеткендер, жалпы кеткендердің 2000 жылы 93 пайызы, 2001 жылы 93,8 пайызы, 2003 жылы 92,2 пайызын құрады. Ал келгендердің басым бөлігі Өзбекстаннан келді.

Десек те, 1999 жылы 12024 адам кеткен болса, 2003 жылы 49260 адам елден кеткенімен 2,5 есеге азайғанын көрсетіп отыр.

Сыртқа көші - қондағы теріс айырымның ең жоғары шегі 1994 ж. келді, осы жылдағы теріс айырым 410,4 мың адам болды.

1991 - 2003 жылдар аралығында Қазақстанға шетелден 983456 адам келіп, 2874621 адам кеткен. Көші - қонның ара қатынасы осы 12 жылдың бір ғана 1998 ж. басқа уақытында үнемі теріс сальдоға келіп отырады. Қазақстаннан кетушілер келушілерден басым болып отырған. Яғни, 12 жыл ішіндегі теріс айырым 1891165 адамды құрады [2,456.].

Көші-қонның екінші кезеңі 2004 ж. басталды. Бұл кезеңнің ерекшелігі, 1992 ж. басталған халық санының кему үрдісі тоқтап, 2004 ж. бастап республиканың шетелдермен көші-қон айырбасындағы оң айырым есебінен халық санында өсім байқалды. Көші - қон қозғалысы 2004 жылы 2789 адамға оң айырым көрсетті. 2004 - 2009 жылдары Қазақстандағы көші - қон процесіне 1806,8 мың адам кетіп, 1877,3 мың адам келіп, барлығы 3684,1 мың адам тартылды.

2004-2009 жылдары аралығындағы сыртқы көші-қондағы 70,5 мың адамдық өсім мен табиғи өсім есебіне халық санында өсім байқалғанымен, 2009 жылы республика халқының 1557,1 мың адамдық деңгейі 1991 жылы көрсеткішке жете алмады. КСРО ыдырау қарсаңындағы санақта Қазақстанда 16527,6 мың адам тұрса, 1991 жылы 1 қаңтарында 16793,1 адам есептелінген еді [3,556.]. Сонымен, ХХ ғ. 90 – жылдарынан бастап Қазақстан тұрғындарының жақын және алыс шетелдерге көшуін көлеміне, себептеріне қатысты ерекшеліктеріне орай бөлінген әрбір кезеңіне тоқталайық. Алдымен, көші - қон мәселесінің тәуелсіздік алғаннан кейінгі негізгі бағыт, үрдістеріне себеп болған алғы шарттарға қысқаша тоқталайық. Ұзақ уақыт бойғы жүргізілген отарлық саясат негізінде қазақ жері шикізат өндіретін аймаққа айналдырылып, оның экономикасымен табиғатын сақтауға ешқандай назар аударылмады. Сондықтан да, Семей мен Арал мәселесі, тың және тыңайған жерлер апаты, еліміздің қалаларының көпшілігінің ірі зауыттар мен комбинаттарының зиянды түтіндерінен тұншығуға жетуі де осының нәтижесі болды. Яғни, Кеңес Одағының барша аймақтары сияқты қазақ өңірі де уақытша екпінді құрылыстарға, соғыс өнеркәсібі орындарына, уақытша келушілердің мекеніне айналды. Міне, осылай, ХХ ғ. 90 – жылдарға дейін Қазақстан Кеңестік империяның орыстар басымдық танытқан көп ұлтты аймағына айналдырылды. Кеңестік орталық қазақ жерінде өз қалаулары бойынша аймақтар, облыстар мен өлкелер құра бастады. Ел байлығын талан - таражға салды. «Республиканың дербестігі - расында тек сөз жүзінде қалып қойды. Қазақстанның шекарасын қайта құруға Орталық бірнеше рет әрекет жасаған болатын. 1960 жылы әкімшілікпен бөлу туралы шешім бойынша тың өлкесі құрылғанда, ұзынкұлақтан өлкені РКФСР құрамына бермекші деген хабар тарап, ол республика студенттерінің үлкен толқуын тудырған еді. Сондай-ақ, кезінде Өзбекстанға мақта өсіруші болғандықтан ғана берілген Шымкент облысының үш ауданы кері қайтарылғанша да осындай толқулар басылмай қойған [4,36.]. Еліміздегі көшіп - қонушылардың көлеміне, енді олардың ұлттық құрамына мән берсек жөн болар.

Соңғы жылдары елімізге келгендердің саны біртіндеп өссе де, 2004 – 2005 жж. жоғарғы көрсеткіштерге жете қойған жоқ. Қазақстанда 2004 жылы келген халықтың саны алғаш елден кеткендерден 2789 адамға артық болды. Мысалы: 1995 жылы кеткендерден 237 мың 542 адамға артық еді. 2006 жылы көшіп келгендер саны 33 мыңға, яғни жоғарғы деңгейге жетті. 2007 жылдың 1 қаңтарына дейін елге оралған қазақтардың жалпы саны 565 мың 757 адамға жетіп, республикадағы халықтың ішіндегі қазақтың санын 60 пайызға жақындатты. [5,66.]. 2006 жылға дейін елге оралғандардың 57,6 пайызы Өзбекстаннан, 26,5 пайызы Ресейден болды. Өзбекстандағы әлеуметтік – экономикалық жағдай күрделі болғандықтан елге оралғысы келетіндер әлі де көп [1, 46].

Жоғарыда айтып өткендей қазақтың санын 60 пайызға көтерілгенін анықтауда, осы елімізге келіп жатқан жекелеген этностардың, халық санағына қосар үлесі мен санын меңгеруіміз керек. Бұл туралы 1 – кесте мәліметтеріне жүгінейік.

Кесте 1.

Жекелеген этностардың үлесі мен саны [1,7б.].

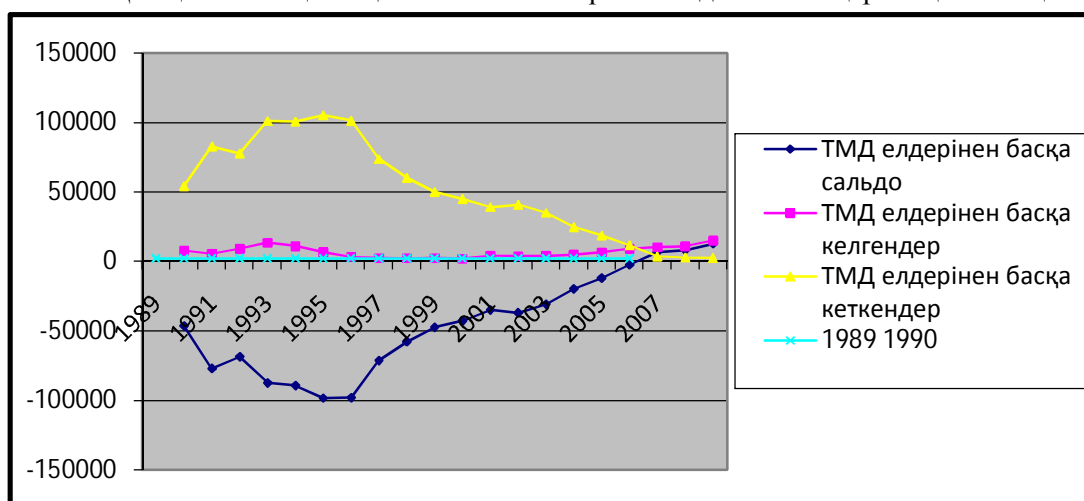
Этностар	Халық саны		Үлесі %	
	1999 ж	2009 ж	1999 ж	2009 ж
Барлық халық	14981,9	16196,8	100,0	100,0
Қазақтар	8011,5	10098,6	53,5	63,1
Орыстар	4481,1	3797,0	29,9	23,7
Өзбектер	370,8	457,2	2,5	2,8
Украиндер	547,1	333,2	3,6	2,1
Ұйғырлар	210,4	223,1	1,4	1,4
Татарлар	249,1	203,3	1,7	1,3
Немістер	353,5	178,2	2,4	1,1
Басқа этностар	758,4	714,2	5,0	4,5

Бұл кестеден байқап тұрғанымыз, 1999 жылы болған санақ мәліметі бойынша жалпы халық саны 14981,9 екенін көріп отырмыз. Оның 8011,5 қазақтар немесе 53,5 пайызын құрайды. Ал, 2009 жылы болған санақ мәліметі бойынша жалпы халық саны 16196,8 болғаны, оның 10098,6 қазақ ұлты немесе 63,1 пайызын көрсетеді. Өз кезегінде 1999–2009 жылдар аралығында 8,6 пайыз жоғарылағанын яғни, біз қазақтар басым көрсеткіштеміз. Демек бұл жақсы көрсеткіш. Енді қазақ жерінде бір ғасырдан астам уақыт тұрып келе жатқан орыс халқы 1999 жылғы санақ көрсеткіші бойынша, жалпы халық санының 29,9 пайызын, 2009 жылы 23,7 пайызын құрағанын көрсетеді. Немесе екі санақ арасында 6,2 пайызға біз жоғарыда талдаған белгілі факторлар себебімен кемігенін көріп отырмыз. Осы соңғы 2009 жылғы халық санағына қорытынды жасасақ, қазақтар 63,1 пайызын, орыстар 23,7 пайызын, қалғандары өзбек, украин, татар, ұйғыр, неміс, тағы басқа ұлттар 13,2 пайызын көрсетеді.

Сондай-ақ, осы 1991–2003 жылдар аралығында Қазақстан тұрғындарының шетелдерге көші-қонының аса көлемді, мәнді бөлігі бірінші кезеңде жүзеге асты. Қарағанды, Ақмола, Жамбыл, Семей, Талдықорған облыстарында 1990 жылдарда көші-қонның теріс айырымы байқалды. Көші - қон халықаралық шеңберде де жүріп отырды. Бұған дәлел 1-диаграммадағы көрсеткіш.

Диаграмма1

Қазақстан халқының 1991-2003 жж. аралығындағы халықаралық көші - қоны

[6,956].

Алыс шетелге көшушілердің басым көпшілігі Германияға ағылды. Германия көші – қоншыларды қабылдауы жағынан екінші орынды иемденді. 1996 жылы Германияға көшіп

барғандардың 94,4 пайызын, 1999 жылы 91,3 пайызын Қазақстаннан шыққан эмигранттар құрағанын айтады. «Қазақстан тұрғындары Израилге, Грецияға, АҚШ-қа, Канадаға және тағы да басқа елдерге кетуде. Алыс шетелдермен көші - қондық теріс сальдо бүгінге дейін 506,1 мың адамды қамтиды. Алыс шетелге кетушілердің үлес салмағы: немістер 65,5 пайыз, орыстар 22,3 пайыз, украиндар 4,3 пайыз, қазақтар 1пайыз, белорустар 0,8 пайыз, кәрістер 0,2 пайыз, басқа ұлт өкілдері 5,9 пайыз болды [7,746].

Бұдан біздің байқап отырғанымыздай, алыс шетелдерге кеткендердің басым бөлігі өз тарихи отанына, немесе (1991-2003 жж.) елдің саяси, экономикалық және әлеуметтік дамуындағы шиеленісті жағдай мен демократиялық қоғам құру кезіндегі реформалық өзгерістер салдары болмақ. Көші-қон құбылысына ерекше әсер етіп республика халқы күрт кемісе, сол жылдардағы халықтың әлеуметтік-экономикалық әл - аухаты төмендігі табиғи өсімнің толастамауын көрсетті. Қазақстандағы бұл көрсеткіш, яғни орташа туу көрсеткіші төмендегідей болды:

Кесте 2

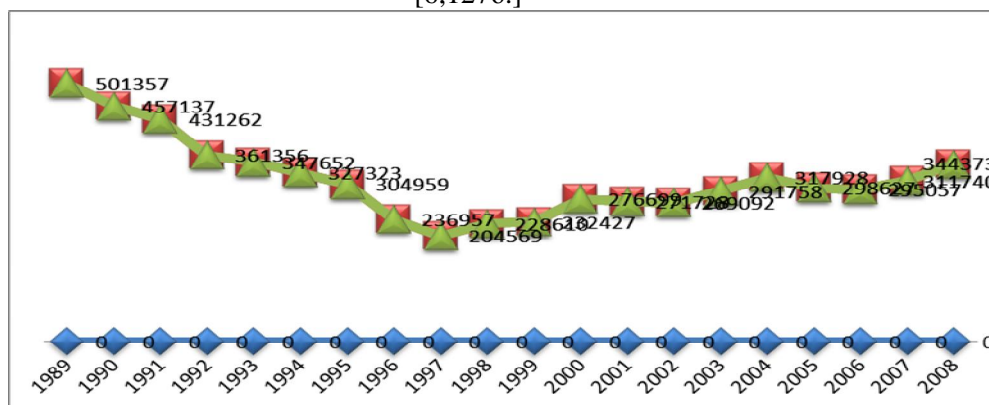
Қазақстандағы туудың жиынтық көрсеткіші [3,676].

ж.	1990	1991	1999	2003	2004	2005	2006	2007	2008
%	1,7	1,5	1,8	2,03	2,21	2,28	2,5	2,47	2,68

4 - кестеден көретініміз, 1990 жылдардың басында туудың жиынтық көрсеткіші 1,5 - 1,7 деңгейінде болса, 1999 жылы 1,8 адамға түсіп кеткен. Бұған себеп болған негізгі фактор көші-қон негізіндегі халық санындағы кері айырыммен бірге, нақ осы кездегі табиғи қозғалыста да кему үрдісі үстем болды. Елдегі туудың ортақ жиынтығы 1990 жылдары күрт төмендеген. Қазақстан бұл шамадан 2004 жылы ғана асты. Оның басты себебі елдегі саяси тұрақтылық пен әлеуметтік - экономикалық дамудағы жетістіктерге негізделген демографиялық саясаттағы тууды көтермелеу шарасы болды.

Диаграмма 2

Қазақстандағы ішкі көші-қон қозғалысына түскен адамдар динамикасы (1989-2008 жж.) [6,1276.]

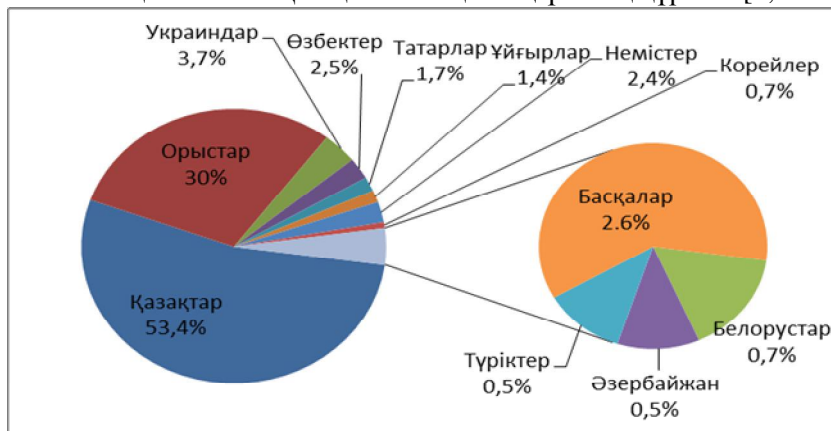
Еліміз егемендігін алып, өзінің даму жолында көші - қон процесінің ішкі көші - қон деңгейі де бірде жоғарылап, бірде төмендеп отырды. 2004 жылдан бастап, Қазақстан халқы көші - қон қозғалысындағы оң айырым мен табиғи өсімдегі өсу үрдісіне орай нығайып отыр. Бұған дәлел 2009 жылғы халық санағының қазақтардың көрсеткіші 63,1 пайыз болуы демекпіз.

1989-2008 жж. Қазақстандағы ішкі көші - қонға түскен адамдардың мөлшерін графикалық сызық бойынша көрсетсек, жоғарыдағы суреттен көрінеді. Республика көлемінде ішкі көші - қон деңгейі 1992 ж. бастап төмен құлдылап, төменгі шегі 1997 ж. келеді де, 1998 ж. бастап жоғары көтеріледі. Бұл диаграммадан байқап отырғанымыз. Егемендік алған мерзімдік шеңберінде ішкі көші - қонның ең жоғары шеңбері 1991 жылы 431 мың 262 адам қозғалысқа түскенін, ал ең төменгі шегі 1997 жылы болғанын көреміз. (3-диаграмманы қараңыз). Қорыта аясақ бұл диаграммада жалпы көші - қон үрдісіне ішкі көші -

қонның өзіндік ықпалы болғанын көреміз. Біздің зертеп отырған көші – қон үрдісінің мерзімдік шеңбері 1991 - 2009 жылдарды қамтиды. Сол себепті осы жылдар аясына екі халық санағы кіреді. Бұл жылдарда Қазақстандағы көші - қонның сипаты мүлде өзгерді.

Диаграмма 3

1999 жылғы санақ бойынша Қазақстан халқының ұлттық құрамы [2, 23 б.].

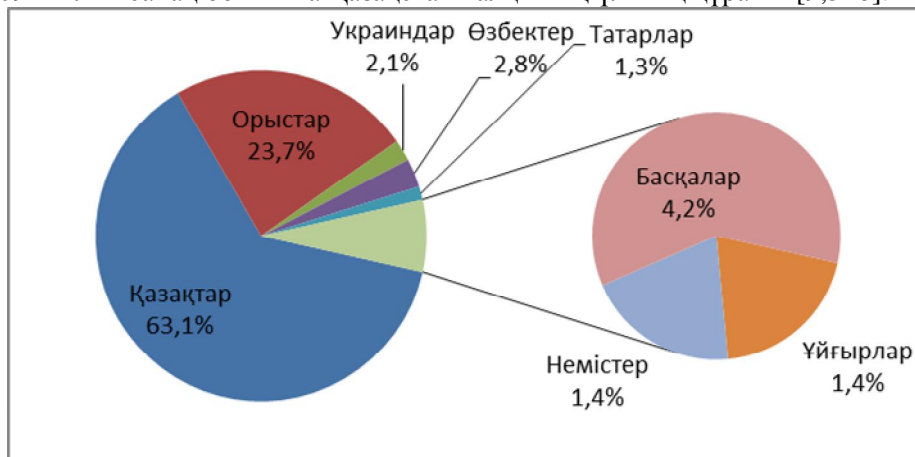
Еліміз егемендік алғаннан кейінгі ең алғашқы санақ 1999 жылы болғаны бәрімізге мәлім. 1999 жылы болған санақ мәліметі бойынша жалпы халық саны 14981,9 миллион екені бізге мәлім.

Бұл диаграммадан байқап тұрғанымыз. Оның 53,4 пайызын немесе 8011,5 қазақтар құрайды. Орыс халқы 1999 жылғы санақ көрсеткіші бойынша, жалпы халық санының 30 пайызын немесе 4481,1 адамды құрағанын көрсетеді. Ал, басқа украин, өзбек, татар, ұйғыр, неміс, корей ұлттары 16,6 пайызын құрағанын көреміз.

Бұл диаграммадан байқағанымыздай 1999 жылы қазақ халқы екінші рет басым көпшілік халыққа айналуы. Бұлай дейтін себебіміз: алғаш рет тарихтан бізге мәлім 1913 жылғы Бүкілодақтық санақ қорытындысы 6 миллион делінген. Ал, 1924 жылы орта есеппен 4 миллион делінген [8,306]. Ал, 2009 жылғы халық санағының қорытындыларына үңілсек бұл жағдайдан да, қуантарлық басым көрсеткішке куә боламыз.

Диаграмма 4

2009 жылғы санақ бойынша Қазақстан халқының ұлттық құрамы [9,346].

Ал, 2009 жылғы болған санақ мәліметі бойынша жалпы халық саны 16196,8 болғаны, оның 10098,6 қазақ ұлты немесе 63,1 пайызын көрсетеді. Өз кезегінде 1999 – 2009 жылдар аралығында жоғарылағанын яғни, біз қазақтар басым көрсеткіштеміз. Демек бұл жақсы көрсеткіш.

Орыстар - 23,7 пайызды, өзбектер – 2,8 пайызды, украиндар – 2,1 пайызды, ұйғырлар – 1,4 пайызды, татарлар – 1,3 пайызды, немістер – 1,1 пайызды басқа этностар – 4,2 пайызды құрады.

Санақ аралық кезең ішінде республика халқының саны 1022,9 мың адамға өсті, өткен 1999 жылғы ақпандағы санақпен салыстырғанда халық санының өсімі 6,8

пайызды құрады. Қала халқының саны 8939,1 мың адамды, ауыл халқы – 7365,7 мың адамды құрады. Сонымен бірге, қала халқының саны 195,1 мың адамға немесе 2,3 пайызға, ал ауыл халқы 827,8 мың адамға немесе 12,7 пайызға Елдегі қала халқының үлесі 54 пайыз, ауыл халқы – 46 пайыз құрады, 1999 жылы олардың ара - қатынасы тиісінше 56,4 пайыз және 46,6 пайыз құраған еді. Ең шаһарланған өңірлер Қарағанды (мұнда 77 пайыздан астамы қала халқын құрайды), Павлодар (67,9 пайыз) және Ақтөбе (61,1 пайыз) облыстары болып табылады. Ауыл халқы негізінен Алматы (барлық халықтың 76 пайызы), Солтүстік Қазақстан (61,5 пайыз), Қызылорда (60,8 пайыз) және Жамбыл (60,5 пайыз) облыстарында шоғырланған.

Ерлер саны 7222,8 мың адамды, әйелдер 8282,0 мың адамды құрады. Өткен санақпен салыстырғанда ерлер саны 507,1 мың адамға немесе 7 пайызға, ал әйелдер саны – 515,8 мың адамға немесе 6,6 пайызға өсті. Ерлер мен әйелдер санының ара – қатнасы әйел халқы үлесінің ерлерден артуымен қалыптасты (тиісінше 51,7 пайыз және 48,3 пайыз). Ерлер 1999 жылғы халық санағы бойынша әрбір 1 мың әйелге 929 ер адамнан келсе, 2009 жылғы санақ бойынша - 932.

Қазақтар саны өткен санақпен салыстырғанда 26,1% –ға өсті және 10098,6 мың адамды құрады.

Өзбектер саны 23,3 %–ға өсіп, 457,2 мың адамды,

Ұйғырлар – 6 –ға өсіп, 223,1 мың адамды құрады.

Орыстар саны 15,3% –ға азайып, 3797,0 мың адамды құрады,

Немістер – 49,6 %–ға азайып, 178,2 мың адамды,

Украиндар – 39,1% –ға азайып, 333,2 мың адамды,

Татарлар – 18,4% –ға азайып, 203,3 мың адамды,

Басқа этностар - 5,8 %–ға азайып, 714,2 мың адамды құрады [1,746.].

Халық саны мәселесінің Қазақстан үшін айрықша маңызы бар. Халық санының тығыздығы республика бойынша тұтастай алғанда бір шаршы километрге 5,5 адамды құрайды. Мысалы, Қытайда бұл көрсеткіш бір шаршы километрге 140 адамды құрайды. Жер көлемі бойынша әлемде 7 - шы орында тұрған Қазақстан үшін халық санын көбейту өзекті болып отыр. Мемлекетіміз 2020 жылға дейін 50 дамыған мемлекеттердің қатарына қосылу және халқының санын 20 миллионға жеткізу міндеттерін алдына қойып отырғанын ескеруіміз қажет. Осындай болашағымызға деген мемлекеттік мүдделілік артуда. Ұлтымыздың жанашыры белгілі демограф - ғалым Мақаш Тәтімөвтің «Дербестігіміз - демографияда» - деуі тегін емес. Бұл Қазақстанды демографиялық жағынан керегесін керіп, босағасын бекітіп, уығын шаншып, шаңырағын биік орнықтыру деп түсінеміз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Демографический ежегодник Казахстана. –Алматы: Информцентр, 1994. -228 с.(Сс. 220, 221); Миграция населения. Итоги переписи населения 1999 г.–Алматы: Агентство Республики Казахстан по статистике, 2000. -130 с.; 2007 жылғы Қазақстан Республикасы халқының көші-қоны. – Серия 15. Демография.–Алматы: Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі, 2008. -389 б.; 2008 жылғы Қазақстан Республикасы халқының көші-қоны. – Серия 15. Демография. – Астана: Қазақстан Республикасы Статистика Агенттігі, 2009. – 38 б.

2. Статистический ежегодник. 1999. –Алматы: Агентство РК по статистике, 1999. – 392 с. С. 24; Статистический ежегодник Казахстана 2000. – Алматы: Агентство РК по статистике, 2000. – 466 с.

3. Статистический ежегодник Казахстана. 2000. –Алматы: Агентство Республики Казахстан по статистике, 2000.- 466 с. (С.-23).; 2007 жылғы Қазақстан Республикасы халқының көші-қоны. – Серия 15. Демография.–Алматы: Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі, 2008. -389 б.; 2008 жылғы Қазақстан Республикасы халқының көші-қоны. – Серия 15. –Алматы: Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі, 2009. – 38 б. (Автордың есептеуі.)

4. Аспантаудың қос қапталы – қатар қоныстанған халықтардың құт мекені. // Егемен Қазақстан. 2004 ж. 24 тамыз, 1, 4 - б.

5. Қазақстан Республикасы көші - қон саясатының 2007 – 2015 жылдарға арналған Тұжырымдамасы. Алматы, 2007ж.7б.

6. Сборник документов, касающихся беженцев и лиц, находящихся в ситуации, сходной с ситуацией беженцев в Республике Казахстан с анализом и сравнительным исследованием по странам Центральной Азии и СНГ. / Под ред. Л. Дрюке и др. – Алматы: INTEL Service, 1998.138с.

7. Найманбаев Б.Р. Қазақстандағы 1970 – 1999 жылдар аралығындағы көші –қон процестерінің тарихы т.ғ.к. дисс. – Алматы, 2004 ж.

8. Қозыбаев М.К., Абылхожин Ж.Б. Коллективизация в Казахстане: трагедия крестьянства. – Алма – Ата, 1992. – 35с.

9. Национальный состав населения Республики Казахстан. Т-4, Алматы: 2004.; 2006 жылғы Қазақстан Республикасы халқының көші-қоны. Серия 15. Демография. -Алматы: Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі, 2007. – 118 б. (78-81 бб.); Қазақстанның демографиялық жылнамалығы. Статистикалық жинақ. –Астана: Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі, 2008 - 754 б. (673-676 бб.); Миграция населения Республики Казахстан в разрезе областей и городов республиканского значения за 1989-2006 гг. Материалы для служебного пользования Агентства статистики Республики Казахстан. - Астана: Агентство РК по статистике, 2009. -500 с.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭТНОДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДАМУ ТАРИХЫ

Бегімбетова Г. М.

М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университеті, Қаратау қ.

Қазақстан Республикасы егеменді мемлекетінің халқы өзінің этникалық аумағын және демографиялық құрамын құру процесінде күрделі, ауыр тарихи жолдан өтті.

XV ғ. ортасында жинастыру кезеңінде Қазақ хандығындағы тұрғындардың санын 200 мыңдай адам құрды. Келесі 70 жыл бойы қазақ халқын және оның аумағын жинау арқылы тұрғындардың үдемелі өсуі жүрді. XVI ғ. басында Қасым хан құзырындағы азаматтар саны 1 млн. адамды құрды.

Қазақстан халқы көп ұлтты құрамының құрылу басына орыс үкіметінің қудалауынан қашқан орыс, украин, татарлар және басқа ұлт өкілдері казак еркіндігіне біріккен кездегі XVI ғ.-на жатады. 1890-шы жж. Ресей және Украинадан шыққан шаруа отарлауы күшейеді. Ресейдің әскери және көші-қон экспансиясы барысында құрылған, бекініс негізінде орыс, украин және татар басымдылығы бойынша орналасқан алғашқы колониалдық қалалар пайда болды. 1881-1883 жж. Синьцзяннан (Қытай) 50 мыңға жуық ұйғырлар мен дүнгендер көшіп келді, олардың көбі Қазақстан аумағында орналасты.

Қазақ халқының Ресейге бағынғаннан бергі этнодемографиялық тарихи жолын негізінде ірі-ірі үш дәуірге бөлуге болады. Бірінші дәуір – отарлық дәуір, XVIII ғ. 30-жылдарынан бері 1917 ж. дейін; бұл Қазақстанның Ресейдің отары, қазақтардың этнодемографиялық дамуы отарлық-миграциялық (соның ішінде қоныстандыру) саясатының ықпалында болған дәуір. Сырттан келген көші-қонның стихиялық, әскери, ұйымдасқан, өз бетінше және басқа түрлері іске асқан, әсіресе Столыпиннің аграрлық саясаты кезінде өрістеген дәуір, сонымен бірге қазақтардың арасында табиғи өсім төмен, әртүрлі эпидемиялар, жұқпалы аурулар, жұттар көп дәуір. Осының бәрінің нәтижесінде қазақтардың саны түрлі өзгерістерге ұшырап, Қазан революциясына дейін, бұрын өз елінде үлесі едәуір (90%) болғанымен, XX ғ. екінші онжылдығы соңында, аймақтардың тұрғындарының әлі де жартысынан көбі (58,7%) болған дәуір. Оңтүстік, Батыс және Орталық аймақтарда қазақтардың басымдығы сақталған, Солтүстік және Шығыс аймақтарда славян, басқа этностар өкілдерінің көпшілікке айнала бастаған дәуір. Дегенмен Қазақстандағы этнодемографиялық даму көрсеткіштерін қазақ ұлтының өзі (этногендік негізде) анықтаған дәуір.

Екінші дәуір – 1917-1991 жж., яғни Кеңес заманы. Бұл қазақтардың екі орыс революциясын, азамат соғысын, талай ашаршылықты (1918, 1921 және 1931-1933 жж.), қуғын-сүргінді, зорлық-зомбылықты көрген, ұлттық дәстүрлер мен тілге нұқсан келген,

әліппенің үш рет өзгерген, сырттан көші-қонның ірі-ірі толқындары елдегі демографиялық ахуалды күрт өзгерткен және т.б. келеңсіз жағдайлардың салдарынан қазақ ұлтының өзі ата қонысында азшылыққа айналған дәуір. Бұл дәуірді екі үлкен кезеңге бөлуге болады: 1-кезең 1917-1959 жж. – қазақтардың өз елінде 58,7%-дан, 28,9%-ға түскен кезеңі; 2-кезең – 1959-1991 жж. қазақтардың біртіндеп үлесі өскенімен (40%). Соның нәтижесінде қазақтар өз еліндегі этнодемографиялық көрсеткіштерін анықтап, белгілеуден айырылып қалған еді.

Үшінші дәуір – Тәуелсіздік дәуірі – 1991-2015 жж. қазақтардың өз елінде біртіндеп, көпшілікке айналған дәуір, бұл дәуірді екі кезеңге бөлуге болады: 1-кезең – 1991-1999 жж. – қазақтардың үлесі Республика халқының жартысынан асқан кезең (40%-дан 53,4%-ға жеткен кезең); 2-кезең – 1999-2011 жж. – қазақтардың өз Республикасында басым көпшілікке айнала бастаған кезеңі 53,4%-дан 67,7%-ға дейін өскен кезең). Бұл кезең енді ғана басталды, әрі қарай жалғаса береді.

1897 ж. Ресей империясы халқының есеп-санағы деректері бойынша Қазақстан аумағында үш аса ірі этникалық топтар ерекшеленді: халықтың 81,7% құрған қазақтар, орыстар — 10,9 және украиндықтар — 1,9%. Бірақ 1914 ж. қазақтардың салыстырмалы салмағы 65,1-ге дейін төмендеді, ал шығыс славяндар (орыс, украин, белорустар) саны 29,6%² өсті. Демек, 1897-1914 жж. қазақтардың салыстырмалы салмағы 16,6 пунктіне төмендеді, ал славян халқының саны 16,8 пунктіне дейін өсті.

Орыс және украин халқы көші-қонның оң айырмасы байырғы халықтар салыстырмалы салмағы төмендеуінің басты себебі және оның басқа этникалық топтарымен қатынасы болып табылды. XIX ғ. соңғы он жылдығында – XX ғ. басында столыпин аграрлық реформаға байланысты Қазақстанның шаруалық отарлауы ерекше күшейді. 46 жыл ішінде (1871-1917 жж.) өңірде 1,6 млн. астам адам мекендеді, олардың басым көпшілігі 1907-1916 жж. келді. Осының нәтижесінде XIX ғ. соңында – XX ғ. басында Қазақстан халқының көп ұлттық құрамының құрылу процесі жылдамдатылды. XX ғ. басында өңірде 60-қа жуық ұлттардың өкілдері өмір сүрді, олардың арасында түркі тілдес халықтан басқа (өзбек, ұйғыр, қырғыз, қарақалпақ, татар, башқұрт және т.б.), немістер, поляктар, мордавалар, дүнгендер, тәжіктер, еврейлер және т.б. болды.

1926 ж. санағы бойынша Қазақстанның қазіргі шекарасында 6198,4 мыңнан астам адам өмір сүрді, олардың ішінде қазақтар - 58,5%, орыстар – 20,6, украиндықтар – 13,9, өзбектер – 2,1, татарлар – 1,3, ұйғырлар – 1,0, немістер – 0,8 және т.б. Егер 1897 ж. Бүкілресейлік санақтың деректерімен салыстыратын болсақ, осы 29-30 жыл ішінде республиканың тұрғындары шамамен 1,5-ке өсті, соның ішінде орыстар – 2,8-ге, басқа ұлт өкілдері – 4,3-ке, қазақтар тек – 234,8 мың адамға өсті, яғни 7%. Қазақтардың салыстырмалы салмағы 23,2 пунктіне төмендеді, орыстар -9,6 пунктіне, басқалары – 13,7 пайыз пунктіне дейін өсті.

1939 ж. санағы бойынша республикада 6094 мың адам өмір сүрді, яғни 1926 ж. салыстырғанда, республика тұрғындарының саны 105 мыңға немесе 1,7%-ға қысқарды. Үлкен шығын қазақтарға келді, олардың саны енді 2 314 мың адамды құрды, 1926 ж. салыстырғанда, 1 314 мыңға немесе 63,8%-ға төмендеді. Таза украиндықтар саны 203 мыңға, өзбектер – 26 мыңға, ұйғырлар – 28 мыңға аз болды. Бірақ 1926-1939 жж. кезеңінде басқа этностар санының көбеюі болды, әсіресе орыс – 1174 мың адамға, яғни 92%, татар – 27 мыңға - 34%, белорустар – 6 мыңға - 22% көбейді.

Сөйтіп, 1939 ж. Қазақстанда этностардың жаңа арақатынасы қалыптасты. Көші-қон экспансиясы қарқынды түрде жүрді. 1926 ж. теңеуі бойынша қазақтардың салыстырмалы салмағы 20,5 пунктіне төмендеді және 38% тең болды, украиндықтар үлесі 13,9-дан 10,8%-ға қысқарды, өзбектер – 2,1-ден 1,7 %-ға дейін, ұйғырлар – 1,0-ден 0,6%-ға дейін. Орыстар Қазақстанның ең үлкен этникалық тобын өкілдік етті, олардың салыстырмалы салмағы 20 пунктіне дейін өсті және 40,2%-ға жетті. Немістер 1,5%, көрейліктер – 1,6, белорустар – 0,5% және т.б. құрады.

Этно-демографиялық дамудың осы және басқа тенденциялары, әсіресе Қазақстанның көпұлтты тұрғындарының күшею процесі қазаннан кейінгі кезеңде, Кеңес өкіметі жылдарында көркейе түсті, бұл әлеуметтік индустриаландыру, ұжымдастыруды жүзеге

асырумен, басқа әлеуметтік-экономикалық өзгертумен, Ұлы Отан соғысының салдарларымен байланысты болды.

Қазақстан көші-қон экспансиясының келешектегі күшеюі Ұлы Отан соғысы кезеңінде және одан кейін де республиканың ежелгі тұрғындар мүддесінің зарарына және мигранттардың салыстырмалы салмақтардың күшеюімен жалғасты.

1944 ж. ақпанда Орта Азия және Қазақстанға шешендер мен ингуштар, наурызда – балқарлар, қарашада – түрік-месхетиндер, сонымен қатар қрым татарлары, қарашайлар және т.б. халықтар күшпен көшірілді.

1957 ж. шешен және ингуш халықтары автономиясын қалпына келтіргеннен кейін олардың Солтүстік Кавказға оралуы басталды. Қарашай, балқарлар, калмықтардың қайтарылуы қарқынды түрде жүрді. Бұрынғы өмір сүрген орындарына гректер, түрік-месхетиндер, қрым татарлары, поляктар, корейліктер, Волга өңіріндегі немістердің бір бөлігі қайтты. Алайда олардың орташа салмағы Орта Азия және Қазақстанда қалды. Кеңес Прибалтика республикасына латыштар, эстондықтар, литвалықтар қарқынды түрде қайтты.

Соғыстан кейін 50-шы жж. ортасына дейін Қазақстанға ұйымдастырылған қоныс аударылуы әлсіз жүрді. Республикаға аса ірі көші-қон ағыны тың және тыңайған жерлерді игеруіне байланысты өтті, ол уақыт бойынша ірі өнеркәсіптік құрылыстарына сәйкес келді. Тың және тыңайған жерлерді игеру үшін 1954-1962 жж. Қазақстанға 2 млн.-ға жуық адам, негізінен елдің еуропалық бөлігінен келді. Республикааралық ұйымдастырылған жұмыс күшін жинау бойынша өнеркәсіп, құрылыс және көлік үшін 1954-1965 жж. 0,5 млн. шамасында адам келді, бұл республиканың ұйымдасқан жинағы бойынша 80% құрады. 1959 ж. республиканың тұрғындары 9294741 адамды құрды, яғни соғысқа дейінгі санын 1,5 есеге асырды.

1970 ж. 40%-ға көбейіп, Қазақстан халқын 13 млн. адам құрды, оларда қазақтар саны 4234 мың (32,6%), орыстар – 5522 мың (42,5), украиндықтар – 933 мың (7,2), немістер — 858 мың (6,6), татарлар — 288 мың (2,2), өзбектер — 216 мың (1,7), белорусстар — 198 мың (1,5), ұйғырлар — 121 мың (0,9), корейліктер — 81 мың (0,6), әзербайжандар — 58 мың (0,4), басқа ұлттар — 498 мың болды.

1939, 1959, 1970 жж. санақтары арасында Қазақстанның көптеген этностары болып, орыстар қала бергені айқын. Орыстар, украиндықтар, белорусстар 1939-1970 жж. абсолюттік көпшілікті құрды.

Дегенмен, 1959-1970 жж. қазақ халқының демографиялық дамуында бетбұрыс пайда болды. Оған көптеген факторлар қатары әсер етті: салыстырмалы жоғары табиғи өсуі, көші-қон экспансиясы тиімділігінің төмендеуі, теріс көші-қон айырмасы. Нәтижесінде қазақтардың жалпы санының ғана емес, сонымен қатар республика тұрғындары құрамындағы салыстырмалы салмағының бұлжымайтын өсу тенденциясы көзделді.

Қазақстан тарихшы-демографтары еліміз халқының тәуелсіздік жағдайындағы әлеуметтік демографиялық дамуы мен көші-қон ерекшеліктері мен нәтижелерін зерттеуге көбірек көңіл бөлді. Сол зерттеулердің тарихи демография саласындағы басты-басты нәтижелеріне тоқтала кетейік:

а) Тәуелсіздік жылдары Республика халқының саны күрт азайды, ал ұлттық құрамында күрделі өзгерістер болды. Тек соңғы жылдары ғана 1989 ж. деңгейіне жақындай түсті. 1991-2003 жж. арасында ел халқы 1,5 млн.-нан аса адамға кеміп кетті, 2010ж. елде 16,038,1 мың адам болды, ал 1991 ж.-16,358,1 мың адам бар еді.

б) Халық санының күрт кемуі себептері:

1) Қазақстаннан сыртқа бағытталған шығыс славян өкілдері мен неміс, татар және басқалардың өз тарихи отандарына қайтқан ірі-ірі толқынды көші-қон (теріс айырылымы – сальдо) нәтижелері;

2) өлім-жітім көбейіп, туу азайғаны арқасында табиғи өсімнің, (әсіресе шығыс славян өкілдері арасында) төмендеп кетуі болды.

г) Халықтың ұлттық құрамында күрделі өзгерістер болды, әсіресе қазақтардың саны көбейе түсуде, табиғи өсім мен Отанына қайтқан қандастарымыз (шамамен 1 млн.)

арқасында қазақтар 2009 ж. санақта 10 млн асып түсті, яғни 20 жыл ішінде олардың саны 3,564 мыңнан аса көбейіп, үлесі 39,7% дан 63,1%, яғни 23,4%-ға көтерілді. Орыстардың үлесі 39,7%-дан 23,7% -ға түсіп, 16,0% төмендеді, ал саны 2,430,5 мыңға кеміді. Немістер 726 мыңға, украиндар 653 мыңға қысқарып, үлестері 1,4% және 2,7%-ға түсті. Бұған керісінше өзбектер, ұйғырлар әзербайжандар, түріктер, тәжіктер және басқа түркі-мұсылман этностары өкілдері саны өсе түсуде. Бұл өзгерістер еліміздің ұлттық құрамын түбірлі түрде басқаша қалыптастырып үлгерді.

д) Халықтың жыныстық құрамында әйелдердің еркектерден көбірек болуы сақталып келе жатса, жастық құрамда қартаю көрсеткіштері көрініс табуда, бұл жағдай негізінде шығыс славян өкілдерінің көбі қартай түскенінен болып отыр. Қазақтар негізінен жас ұлттар қатарына жатады.

е) Қазақстан Республикасында негізгі этностардың аймақтарда орналасу ерекшеліктері өзінің дәстүрлік қасиетін нақтылай түсуде. Оңтүстік пен Батыста Қазақтарының басымдығы күшейе түсуде, ал Солтүстікте, Шығыста және Орталықта қазақтардың үлесі едәуір көтерілгенімен шығыс славян өкілдері әлі де басымдықтарын сақтап қалуда.

ж) Қазақстан Республикасы халқының ұрбандану (қалалану) процесінің бір-қатар ерекшеліктері пайда болды: 1) «қазақ қалаға бет бұрды», олардың саны да, үлесі де қала тұрғындары арасында көбейе түсуде; 2) Қала тұрғындары саны негізінде екі астанада (Астана мен Алматы), ірі облыс орталықтарында ғана өсуде; көп қалалар да (Түркістаннан басқа) тұрғындар саны кеміп кетті ал 1990-жж. тоқырауға (депрессияға) ұшыраған қалалар пайда болды.

з) Республика халқының, әсіресе қазақтардың білім деңгейі өсіп келеді. Дегенмен қазақтар білім жөніндегі көптеген көрсеткіштер бойынша европалық ұлт өкілдерінен едәуір артта қалып келеді.

и) Тәуелсіздік жағдайында, Қазақстан Республикасында жаңа саяси және экономикалық құрылым пайда болып, қалыптасты. Сонымен бірге жаңа әлеуметтік құрылым да қалыптасып үлгерді. Бұрынғы Кеңес дәуіріндегі бірыңғай, жұмысшы, ұжымшар шаруасы мен интеллигенциядан тұратын әлеуметтік құрылым орнына экономикалық тұрғыдан белсенді халық (жұмыс күш) төмендегіше әртүрлі әлеуметтік топтарға (таптарға десе де болар): Жұмыспен қамтылғандар: Жалдамалы (ақы төленетін) қызметкерлер, жұмыс берушілер (жеке меншік иелері), өз бетінше жұмыс істейтін қызметкерлер, өндірістік кооператив мүшелері, отбасылық ақы төленбейтін қызметкерлер, әскерилер, дін қызметкерлері және т.б. жұмыссыздар болып бөлінді. Қазіргі Қазақстан қоғамында мүлктік жіктелу күшеюде, байлар мен кедейлер арасы алшақтай түсуде, әлеуметтік, экономикалық және саяси құрылымның негізі салатын орта тап қалыптасу үстінде, бірақ әлі әлсіз 2,6 млн-нан асатын өз бетінше жұмыс істейтін қызметкерлердің әлеуметтік қорғанысы еңбекпен қамтылғандар ішінде өте төмен. Жұмыссыздық проблемасы, ауыл халқының басым көпшілігі болып отырған қазақтардың, әсіресе олардың жастарының жағдайы мемлекеттік күрделі шараларды іске асыруды қажет етеді, жаңа инновациялық-индустриялық даму мақсаты ұлттық кәсіби техникалық мамандар кадрларын даярлап, тәрбиелеп өсіруді талап етеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Заңы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне әлеуметтік қамсыздандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы»
2. Құдайбергенова Ж.А. Влияние миграционных процессов на изменения историко-демографической ситуации в Казахстане (вторая половина XIX – начало XX вв). – Алматы, 2010
3. Аймбетов С. 1926-1939 жылдар арлығындағы Қазақстан халқының этнодемографиялық және әлеуметтік құрылымындағы өзгерістер. Алматы, 1998.

ДЕМОГРАФИЯ ЖӘНЕ ЕҢБЕК ӘЛЕУМЕТІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Берикболова У.Д.

Қорқыт Ата атындағы ҚМУ магистрі, Қызылорда қ.

Халықты көптеген қоғамдық және жаратылыстану ғылымдары зерттейді. Осылардың ішінде демография ерекше орын алады. Демография бұл әлеуметтік, экономикалық сонымен қатар биологиялық және географиялық факторлар, себептер мен әртүрлі жағдайлар негізінде халықтың орналасу құрылымындағы, орналасуындағы, динамикасындағы болып жататын құбылыстар мен процестердің заңдылығын зерттейтін қоғамдық ғылым.

Демография гректің «demos» - халық, «grapho» - жазамын, сипаттаймын деген ұғым береді, яғни халықтың халық болып қалыптасып, өмір сүріп тіршілік етуіне байланысты ғылыми тұжырымдар жүйесінің жиынтығын бейнелейтін ғылым саласы болып табылады. «Демография» термині тұңғыш рет француз ғалымы А.Гийярдың 1855 жылы шыққан «Элементы статистики человека или сравнительная демография» атты кітабында қолданылды [1,бб.]. Халық кең мағынасында (немесе ел, жұрт) адамдардың жиынтығын білдіреді, сондай-ақ қоғамдық дамудың әртүрлі сатыларындағы таптық және топтық құрамы, тарихи өзгеріп отыратын әлеуметтік үлкен топтардың бірлігі. Ол белгілі бір территорияда өмір сүреді, іс-әрекет, қызмет жасайды. Демография халықтың құрамын, санын және оның өсуін, өнуін, көбеюін, азаюын зерттейді. Бұл процесте адамның жынысы, жасы, атқаратын қызметі, жұмысы, т.б. жақтары негізге алынады, сөйтіп жалпы халықтың әр түрлі қозғалыс өзгерістерін (мысалы, некелесу, туу, миграция, өндіріске әсерін, т.б.) зерттейді. Әр қоғам халқының өзінің өсу, өнудегі ерекше даму заңдылықтары болады. Ал, мұның өзі қоғамның нақтылы әлеуметтік- экономикалық жағдайына байланысты Халықтың санын, құрылымын оның қозғалысын, дамуын, өзгеруін демография ғылымы, дәлірегі, оның демографиялық статистика зерттейді. Кейінгінің негізін ғылыми экономикалық теориялар, тұжырымдар құрайды. Туылу, өлім, некелесу, ажырасу, миграция демографияның негізгі анықтаушы көрсеткіштері болып есептеледі.

Ғаламдық тұрғыда демографиялық проблема маңызды орын алады. Себебі, планетадағы халықтың өсуі экономикалық, әлеуметтік, экологиялық жағдайлармен анықталады. Сондықтан да демографиялық проблема барлық уақытта күн тәртібіндегі көкейтесті ғаламдық проблема болып саналады. Адамзаттың демографиялық тарихында шартты түрде демографиялық проблеманың бір-біріне қарама-қарсы екі бағыт бар:

1. бірінші бағыт – бірқатар дамыған елдерде халықтың ұдайы өсуінің бұзылуына, оның қартаюуына және санының азаюуына әкеліп соғып отырған – демографиялық дағдарыс. Мұндай процесті демографтар халық санының азаюуы немесе депопуляция деп атаған;

2. екінші бағыт- Азия, Африка, Латын Америкасы елдерінің көпшілігінде халық санының тез өсуі байқалады. Оның үстіне, бұл елдерде жастардың үлес салмағы өте жоғары. Оларда халықтың табиғи өсу қарқыны кемиді деп күту қиын.

Қазіргі таңда еліміз бәсекелестік басымдыққа қол жеткізуде, экономикалық өсудің сапалық көрсеткіштерін қамтамасыз етуде еңбек ресурстары маңызды рөл атқарады. Экономиканың болашақта дамуы нақты осы ресурстарға байланысты болатыны сөзсіз. Сондықтан, ел экономикасының еңбек ресурстарымен қамтамасыз етілуін, олардың қалыптасу көздерін қарастыру өзекті мәселе. Еңбек ресурстарының негізгі көзі – халық. Еңбек ресурстары еңбекке жарамды жастан төмен тұлғалар есебінен толығып отырады. Демографиялық саясат деп - мемлекеттік тұрғыдан қоғамның ең өміршең және бастапқы қажет тіршілігін, оның ішінде - халықтың өсіп-өнуі мен сақталып дамуын, өлім-жітімі мен көші-қонын және мекен-жайға дұрыс орналасуын қамтамасыз ететін шаралар мен іс-әрекеттердің біртұтас жүйесі. Демографиялық саясаттың негізгі мақсаты - мемлекеттік дамуды, қоғамдық ахуалды және ұлттық мүддені қамтамасыз етуге арналған өзіне ғана тән, қажетінше тиісті, әрі тікелей тиімді жолдармен жетуді нысана етіп алады. Демографиялық

саясатымызды тиімді, әрі белсенді мемлекеттік саясат ретінде толыққанды етіп қалыптастыру үшін, осы бағытта бар өткенімізді жақсы шолып, жоғалтқанымызды іздеп тауып, болашақты болжай алатындай, зерттеушілік жұмыстар жасау қажет. Демографиялық саясат дегеніміз - есеп-қисап түгендеу, күрделі үрдістер мен құбылыстардың бүгінгі жүрісін үзбей бағалау, соңында барлығының қорытындысы ретінде, ғылыми айқындалған болжамдар негізінде, пәрменді саяси шаралар белгілеу болып табылады.

Кез-келген мемлекеттің даму деңгейін анықтауда сол мемлекеттің табиғи байлықтары, жер асты ресурстары, ауыл шаруашылығына жарамды жер алқабының көлемі сияқты негізгі экономикалық көрсеткіштерімен қатар, халық саны мен өндірістік қабілеті, білім деңгейі мен денсаулығы да есепке алынады. Германия, Жапония, Корея сияқты дамыған мемлекеттерде қарағанда адам ресурстарының табиғат ресурстарынан маңыздырақ екені аңғарылады. Қазақстан Республикасының соңғы жылдардағы тұрақты экономикалық даму қарқыны көңілді көншіткенімен, халықтың саны мен денсаулығы, туу мөлшері, табиғи өсуі мен өлім мөлшері, әлеуметтік-мәдени қажеттіліктерінің қамсыздандырылу деңгейі сияқты көрсеткіштері әлде де нашар деңгейде. Аталған проблемалардың негізінде әлеуметтік, экономикалық, экологиялық, биологиялық себептердің болғаны белгілі.

Қазақстанның халық саны 42 мың адамға өсіп, 2013 жылдың 1 наурызына 16 млн. 953 мың адамға жетті. Осы жылдың алғашқы екі айында 66,4 мың сәби дүниеге келді. Бұл өткен жылдың көрсеткіштерінен 0,8 пайызға артық. Өлім көрсеткіші 2012 жылдың алғашқы екі айымен салыстырғанда 2,3 пайызға кеміп, 25 мың адам болды. Біздің елге келгендер – 3209 адам, елден кеткендер – 2650 адам, осылайша миграциялық сальдо 559 адамды құрады [2].

Жалпы, демографиялық мәселе біздің ел үшін қазіргі таңдағы маңыздылардың бірі. Кеңес Одағы орнаған тұста қазақ халқының демографиялық потенциалы өте жоғары болатын. Сол кезеңде қазақтар Орталық Азияда басқа этностардың арасында саны жағынан ең көбі болды. Қазіргі күнді алатын болсақ, көршілес Өзбекстанның халық саны 30 миллионға жетіп отыр, ал Қазақстанда 17 миллионға жуықтап қалды (оның ішінде 11 млн. қазақ) [2].

Кейбір тарихи оқиғалар қазақ халқының демографиясына үлкен соққы тигізді. Оның ішінде қазақ даласында орын алған ашаршылықтың зардабы ауыр болды. Белгілі демограф Мақаш Тәтімовтың айтуынша, аштық әсерінен қазақтар халық санының жартысына жуығынан айырылған. Сонымен қатар, екінші дүниежүзілік соғыста 2 миллионнан аса қазақтың 350 мыңы соғыста қайтыс болды. Демографтың ойынша, егер осы оқиғалар болмағанда, қазақтардың саны осы күні 32-35 миллионға жетуі мүмкін еді.

Мемлекетіміздің қазіргі демографиялық бейнесіне толығырақ тоқталайық. Территориясының көлемі бойынша тоғызыншы орын алатын Қазақстанда бір шаршы шақырымға не бары 6,2 адамнан ғана келеді екен. Халық тығыздығы бойынша мемлекетіміз әлем елдері арасында 184-орында тұр. Тәуелсіздік алғаннан кейін Кеңес Одағының көптеген бұрынғы мемлекеттеріндегідей Қазақстанда да демографиялық дағдарыс басталды. Экономикалық жағдайдың нашарлауы бала туу көрсеткішінің күрт төмендеуіне алып келген болатын. Бірақ соңғы жылдары әлеуметтік жағдайдың жақсаруы бала туудың үздіксіз өсуіне септігін тигізді. Төмендегі кестеде бала туу көрсеткіші бойынша ақпараттар берілген.

Кесте 1

Қазақстан Республикасындағы бала туу көрсеткіштері, мың адам

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Қазақстан Республикасы	247946	273028	278977	301756	321963	356575	357552	367752	372544
1000 адамға шаққанда									
Қазақстан Республикасы	16,63	18,19	18,42	19,71	20,79	22,75	22,00	22,53	22,50
Дерек көзі: Қазақстан Республикасының статистика агенттігі									

Кестедегі сандарға сараптама жасайтын болсақ, 2003 жылмен салыстырғанда 2011 жылы туылған балалардың саны 1,5 есеге (124598 адам) өскен. 1000 адамға шаққандағы туу көрсеткіші 22,50 болып отыр. Бұл дегеніміз 2011 жылы халық санының 2,25%-на тең сәби дүниеге келді. Біріккен Ұлттар Ұйымы, АҚШ Орталық барлау басқармасы, Дүниежүзілік банк секілді құрылымдардың деректеріне сүйенсек, 1000 адамға шаққандағы туу көрсеткіші бойынша біз бұрынғы Кеңес Одағы мемлекеттері арасында Тәжікстан мен Қырғызстаннан кейінгі үшінші орында тұрмыз [3].

Жалпы, демография мен мемлекет дамуының арасындағы байланысты байқауға болады. Демографиялық жағдай елге оң немесе кері әсерін тигізе алады.

Қазіргі таңда біздің шығыс көршіміз Қытай экономика көлемі бойынша АҚШ-тан кейінгі екінші орынға жайғасты. Көптеген мамандардың пайымдауынша, оның қарқынды дамуына әсер еткен факторлардың бірі – халық саны. Соңғы деректерге сүйенсек, ҚХР халқы 1,3 млрд. болып отыр [3].

Батыстағы және Азиядағы дамыған елдердегі жұмыс күшінің қымбаттауы ондағы ірі компаниялардың арзан және сапалы еңбек ресурстарын іздеуге мәжбүрледі. Осы орайда, халық саны бойынша бірінші орын алатын Қытай мүмкіндікті дұрыс пайдаланып, инвестициялардың келуіне тиімді жағдайлар жасады. Әлемнің әйгілі компаниялары өзінің зауыттарын аспан асты елінде сала бастады. Осылайша олар «әлемнің фабрикасына» айналды. Бұл ҚХР-дың дамуына үлкен бір серпіліс берді. Қазіргі таңда Қытай экспорт көлемі жөнінен әлем бойынша бірінші орында.

Еліміздің болашағы, ішкі және сыртқы қауіпсіздігіміз, экономикалық динамикаларымыздың артуы тікелей халықтың санының өсуіне байланысты. Бүгінгі күні Қазақстан мемлекетінің алдында тұрған ең маңызды проблеманың демографиялық проблема екенін ерекше атап айтқымыз келеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. А.Гийяр «Элементы статистики человека или сравнительная демография», 1855
2. Современная демографическая политика: Казахстан и зарубежный опыт (информационно-аналитическая записка) <http://www.ipd.kz/index.php>
3. <http://www.stat.kz>
4. <http://www.sarap.kz/>Қазақстандағы демографиялық ахуал, 22 мамыр 2013

ПОЛИЭТНИКАЛЫҚ ҚОҒАМДАРДАҒЫ ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТ, ӘДЕТ-ҒҰРЫП ЖӘНЕ ДӘСТҮР МӘСЕЛЕЛЕРІ (КӨПЭТНОСТЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ НЕГІЗІНДЕ)

Есенбекова Ұ.

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық
университетінің доценті, Астана қ.*

Көпэтносты қоғамдарда мәдениет, салт-дәстүр сабақтастығы этностар арасындағы қарым-қатынаспен тығыз байланысты. Әр халықтың мәдениеті өзіне тән ерекшеліктерімен дараланып, көзге шалынады. Алайда, басқа халықтардың әсерінсіз таза, дара ұлттық мәдениет тіпті де кездеспейді. «Ұлттар халықтардың материалдық және рухани байланысы, қарым-қатынасы арқылы бірін бірі мәдени байлығы жағынан толықтырады», – дейді С.Н.Артановский.

Өртүрлі ұлт пен халықтарда кездеспейтін, қайталанбайтын таза ұлттық салт-дәстүр ешбір елде болмақ емес. Бір ұлтта бар салт дәстүрлер, ою-өрнек әшекейінде, әр ұлтқа тән ерекше белгілері байқалады. Ұлттық болмыс бітімі адам мінезінен, іс әрекетінен ерекшелене көрінетін тұрақты құбылыс. Ұлттық мінез-құлық сол ұлтқа тән қызуқандылық, жан-күй рухани сапамен ерекшеленіп, өзіне тән менталитетімен көзге түседі.

Кез-келген ұлттық мәдениетті алсақ та, ондағы салт-дәстүрлер жүйесіне бірден көзіміз түседі. Бұл туралы белгілі философ Гердер: «Салт-дәстүр – тіл мен мәдениет бастауларының анасы», – деген салмақты пікір айтса, ғалым-зерттеуші Ғ.Ақпанбет: «Мәдениет өзінің кең мағынасында бір ұрпақтың келесі ұрпаққа жолдаған өмір сүру тәсілі болғандықтан, осы жалғастықты, мұрагерлікті жүзеге асыратын салт-дәстүрлер жүйесі – мәдениет өзегін құрастырады», – дейді. Әсіресе, жазу-сызуы болмаған халық ерте заманда мәдени ырымдар мен сәуегейлікке, сенім-нанымдарға, дәстүрлі түсініктерге иек артқан. Олар терең философиялық ойдың, ғасырлар бойы жинақталған тәжірибесінің сұрыпталған тұжырымы, негізгі нәрі, қысқа да көркем бейнесі. Бірақ мәдениет деген терминнің тек Батыс Еуропада ғана 250-ден астам анықтамасы бар екендігін естен шығармауымыз керек. Бұл оның жергілікті, аймақтық, ұлттық және халықаралық аядағы мәні мен болмысы туралы пікірлердің әртүрлі болатындығын білдіреді. Осыған орай әлеуметтік-экономикалық және саяси жүйесі әртектес, даму деңгейлері әртүрлі елдердің мәдениет туралы ұғымдарына ден қойған ЮНЕСКО мәдениеттанушылары мынадай нәрсені анықтаған.

Жапондардың ұғымынша, мәдениеттің шарықтау шыңы шәй беру рәсімінен көрінсе, поляктар мәдениеттілікті бауырсақ пісіру арқылы да танытуға болады деп есептеген. Ал, танзаниялықтардың ұғымынша мәдениеттің ең жарқын үлгісі – жақсы жасалған татуировка. Сөз жоқ, мұндай жауаптар мәдениеттің тек қана ұлттық қасиеттер аясында көрініс табатынын пайымдатады. Олар Қазақстан телеарналарында хабар, сюжет, репортаж түрінде беріліп, насихатталуда.

2002 жылдың қазанында құрылған «Достық» шығармашылық бірлестігі дайындаған мазмұнды хабарлар ұлттық-мәдени бірлестіктердің өмірі жайлы, Қазақстанда тұратын аз ұлт өкілдерінің тілін, мәдениетін, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін сақтауға бағытталған. Осы секілді «Хабар» агенттігінде «Біздің көшенің тұрғындары» деп аталатын түрлі этностың мәдениеті мен өнерін көрсететін бағдарламалар да көрермен көңілінен шығып жүр.

Осындай топтасу мен достықтың тағы бір жақсы нышаны Қазақстан халықтарының достығы күні болып жарияланған еліміздің ұлттық мерекесі – 1-мамыр. 1-мамыр – Қазақстан халқының бірлігі күні.

Бұл мереке 1995 жылдан бері мемлекеттік мәртебеге ие болып, баршамыздың ынтымағымыз бен бауырмалдығымызды жарқыратып көрсететін күн болды. Осы мерекеде өткізілетін іс-шаралардың негізгі өзегі – халықтар достығы мен бірлігі. Оған дәлел Астана алаңдарында жылда өтетін Қазақстан халықтары бірлігі мерекесі. Бірлік сөзі немісше – «айнихкайт», корейше – «тхонил», ингуштар – «бар», татарша – «бердамлек», еврейше – «бэяхад». Әртүрлі айтылғанымен бұл сөздердің бір ғана мағынасы бар. Ол – достық пен ынтымақ.

Бүгінде татулығы жарасқан Қазақ шаңырағының астында 130-дан астам этнос өкілдері өмір сүруде. Республикада 350-ден аса этно-мәдени бірлестіктер жұмыс істейді. Барлық этностардың өкілдері тең дәрежеде бейбіт өмір сүріп отыр. Татар-башқұрт, неміс, орыс, кәріс, шешен-ингуш, украин халықтарының өнері мен дәстүрлерін этно-мәдени бірлестіктер көрсетеді. Олар өздеріне тән әуендермен ән салып, ұлттық билерін билейді. Осындай шаралар арқылы достығымыз нығайып, бірлігіміз күшеюде.

Бұның сыртында көркемөнер мәдениеті, экономикалық мәдениет, экологиялық мәдениет, ғылым мәдениеті, әлеуметтік мәдениет, оқу мәдениеті, бұқаралық ақпарат құралдарының мәдениеті, тағы басқалар деп мәдениетті біртұтас әлеуметтік-экономикалық қоғам аясында жіліктеп қарауды ұсынатындар да бар. Тарихи қалыптасқан сондай ерекшеліктердің негізгілеріне тоқтала кетейік. Біріншіден, қазақтардың көшпелі сипаты, ұдайы мал бағып, оның соңында көшіп-қонып жүруі. Ол үшін көбінесе ең дала, жазық жайлаулардың, тіпті шөлді жерлердің қажеттілігі де бар еді.

Екіншіден, көшпелі халықтың бүкіл өмір сүру тәсілі, әдет-ғұрпының сол көшпелі тұрмысқа бейімделуі, көшпелі мал өсіруші елдің бүкіл тұрмысы, тұрған үйі, киген киімі, ішкен тамағы, бәрі-бәрі де сол жағдайға сәйкестендірілген.

Үшіншіден, көшпелілердің бір жерге шоғырланбай мал бағу жағдайына сәйкес ауыл-ауыл болып, бірінен-бірі алшақ тұруы. Осыдан келіп, отырықшы ел уәкілі, айталық, қала тұрғыны, далалы жерге барып, өзімен-өзі болуды аңсайтын болса, көшпелі ел адамдары басқа адамдармен кездесуді, сөйлесуді аңсайды. Сол аңсау мен армандау сарынын кешегі, бүгінгі теледидар бағдарламаларының әрбірінен бағамдап-байқап, талғампаздықпен танып, көреміз.

Сан алуан дәуірмен, қилы кезеңдерді басынан өткізсе де, қазақ халқы өздерінің көшпелі тұрмысында қалыптасқан әдет-салтын рухани азық ете білді. Халық өмірдің бел қайыстырар қиыншылығына да, жарқ еткен қуанышына да төзе отырып, осы әдет-ғұрыптарын, толғау жырлары мен әсем әндерін, толғау күйлерін – көңілашар қуанышы, қайғы-шерін тарқатар алданышы етіп, ауыр күндерде ой тербететін жұбанышы етіп отырды.

Ұлттың жай-күйі мен ұлттық мәдениет арасында тығыз байланыс бар. Ұлттық мінез-құлық ерекшелігі ұлт мәдениетінің түрлерінен көрініс береді. Ол жөнінде атақты композитор Н.А.Римский-Корсаков: «Музыка ұлттан тысқары өмір сүрмейді. Қандай да болмасын музыка мәдениетінің мазмұны жалпы адамзаттық болып келгенімен, оның түрі ұлттық болып қала береді. Ұлы композиторлардың шығарған ән-күй, музыкасы бүкіл адамзат мәдениетінің қорына қосылған, идеясы барлық ұлтқа ортақ мұра болғанымен, оның ұлттық жай-күйінің өзгешелігі сақталады», – дейді.

Әр ұлттың өзіне тән мінез-құлқы, қызуқандылық ерекшелігі сол елдің музыка мәдениетінен қалай сезілсе, би өнері мен қол өнерінен де сондай айқын сезіліп, көрініп тұрады.

Рас, музыканың құдіретіне шек жоқ. Өйткені сонау «Елім-ай» әні адамды жылатса, бүгінгі ырғақты, ойнақы, эстрадалық шығармалар жігерлендіреді, патриоттық рухтағы ұлттық туындылар, күйлер қайрат, жігер береді. Кезінде домбыра күмбірінің адам өлімін естірткені де бізге аңыз-әфсаналардан жақсы мәлім. Ал, кинофильмдердегі музыка ше? Кейде актердің шеберлігі онша жетіспей, оқиғаның шиеленісу деңгейі режиссер ойлағандай ширекпей тұрғанда, көмекке әсерлі музыка келіп, бәрінің тігісін жатқызып кетпейтін бе еді? «Гауһартас» фильмінде Салтанат айтқандай: «Тыңдай білген адамға даланың, табиғаттың өзі де ән салып тұрады». Музыка – өзіндік ерекшеліктері бар айрықша дін іспеттес. Ол адамның ықыласы мен дүниетанымын бір бағыттан екінші бағытқа өзгертіп жіберуге де қабілетті.

Кешегі кеңестік империя кезеңінде 1985-1990 жылдар аралығы Қайта құру дәуірі болғаны бәрімізге де жақсы таныс. Ол дәуірді бәріміз де көзбен көріп, басымыздан өткердік. Әрине, өктемдіктің оты өршіп тұрған заманда ұраншылдықтың туы желбіреп, өмірді қасқағым сәтте өзгертіп, гүлдендіріп жіберетіндей науқаншылдықтың берекесіздікпен белең алғандығына кеңінен куә болғанымыз бар. Бірақ, қанша айғай-аттан болғанымен алға жылжыған ауқымды жұмыстарды көре алмағанымыз анық. Сол кезеңде де ұлттық Қазақ теледидарымыздың хабарларының тынысы тарылып, еркіндікпен еңсесін тіктеп көтере алмады. Қырағылықтың қыспағы қазақша хабарларға әдеттегісіндей берік тосқауылдар қойып отырды. Соған қарамастан қайта құру жылдарында Қазақ теледидары ұлттық дәстүрімізді жаңғыртып, бірнеше тележобаларды дүниеге әкелді. Бұл хабарлардан көрермен ұмытылып бара жатқан ұлттық рухани болмысын танып, жаңаша қабылдап жатты.

Қазақ халқының мәдениеті – ұлттың тарих сахнасында қалыптасқан мәдени мұрасы, халық білімі, сенімі, әдет-ғұрып, салт-дәстүрі. Бүгінгі таңдағы ғылыми түсінік ғылымды да, әдебиет пен өнерді де ел-жұрттың білім өрісі мен сауатын да, халықтың тұрмыс-тіршілігі мен өндіріс ауқымын да, ойдың орамдығы мен тілдің құнарын да материалдық және рухани қажеттіктердің деңгей дәрежесін де, ең арғысы талғамның татымына дейін мәдениеттің аясына сыйғызады. Мәдениеттің өзі – адамзат баласының ақыл-ойы мен мандай тері тудырған жетістіктердің бәрін қамтиды емес пе?!

Қазақ мәдениеті, ең алдымен, халықтың барлық қиындықтарын еңсеріп, осы заманғы дүниеде дербес мәдени құбылыс ретінде сақталып қалуына мүмкіндік берген ғасырлар бойы жинақталған дәстүрлердің жиынтығы.

Қазақ елінің дархан көңілінің арқасында елдегі жүздеген этнос өкілдері Қазақ жерін сыйлап, ұлтымызға ризалышығын білдіруде. Қазақстан халқы Ассамблеясының атқарған ауқымды істерін, 20-жылдағы жүріп өткен жолын мерейлі деп бағалауда. Ал, Қазақ елінің жаңа ғасырдағы өсуі мен ұлттың сақталуы – қазақтың рухани майдандағы жеңісіне тікелей тәуелді екені уақыт дәлелдеген шындық.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.А. Стратегия трансформации общества и возрождения евразийской цивилизации. М., 2002. – 512 б.
2. Грачев М.Н. Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития. М.: Прометей, 2004.
3. Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. Л., 1990 – 251 б.
4. Евразийство и Казахстан. Труды Евразийского научного форума «Гумилевские чтения». – Астана: ЕНУ, 2003. – т.1-2.
5. Ершова Г.Г. Антропосистема: коммуникативные модели и регулируемая интеграция // Исторический журнал: научные исследования. – 2012.
6. Жарников А.Е. Теория этногенеза Льва Николаевича Гумилева (опыт системного изложения). М., 2002. – 128 б.
7. Гумилев Л.Н. Ритмы Евразии. Наш современник.–1992 жылы, № 10.
8. Гумилев Л.Н. Этногенез және жер биосферасы. – М., 1994 жыл.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ НЕМЕЦКОЙ ДИАСПОРЫ В КАЗАХСТАНЕ

Кабульдинов З.

д.и.н., профессор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана

Бейсекеев А.

старший преподаватель ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана

В XVIII-XIX веках немцы весьма активно переселяются в различные страны Америки и Европы. Часть из них оказывается и на территории Российской империи. Их охотно приглашает царское правительство.

Здесь они появляются в разное время. К примеру, к середине XVII века в Москве была Немецкая слобода, где жили немцы, а также голландцы, фламандцы и другие. Приток в Россию немецкого населения усилился при Петре I и его преемниках. Это были в основном представители нужных и востребованных профессии: ремесленники, врачи, учёные, купцы и военные. К середине XVIII века в России уже жило около 100 тысяч немцев, которые преимущественно населяли прибалтийские губернии. Позднее некоторая их часть стала активно заселять малолюдные - Самарскую и Саратовскую губерний. Здесь они создавали свои кантоны.

Им были объявлены значительные льготы и привелегий. Но к середине 70-х годов XIX века начались некоторые ограничения и притеснения немецкого населения. Особенно уродливые формы они приобрели в годы I мировой войны.

После Февральской революции 1917 года российские немцы создали «Временный комитет». 19 декабря 1918 года они объявили создание немецкой автономии (Трудовая коммуна Немцев Поволжья), преобразованная в 1924 году в Автономную республику Немцев Поволжья. Центр немецкой автономии находился в городе Энгельс. Около 67 % населения республики составляли немцы, 21 %- русские, 9 %- украинцы, 3 % - малочисленные народы. В небольшом количестве на временной основе были и казахи-арендаторы. Немцы Поволжья поддерживали торговые связи с Германией.

Что касается появления немцев в Казахстане, то первые их группы появляются уже в XVIII веке в составе военных соединений. Значительная их часть были выходцами из немецкой Прибалтики.

К примеру, из 13 лиц, занимавших должности командиров Сибирских линий большинство были генералами из числа немцев: *Х.Т. Киндерман, И. Крафт, Д. Риддер, К.Ф. Фраундорф, Г.Г. Вейрман, И. Шпрингер, И. Клапье де Колонг, Г.Э. Штрэндман* и **Г.И. Глазенап**. Генерал-губернатором Туркестанского края был *К.П. фон Кауфман*, военным губернатором Тургайской области – *Л.Ф. Баллюзек*, генерал-губернатором Степного края – *М.А. фон Таубе*.

Немцы были инициаторами исследования истории, географии и этнографии местного населения. Немало было их и среди врачей, учителей, горных инженеров. В основном, они проживали в таких приграничных крепостях как Омская, Петропавловская, Семипалатинская, Усть-Каменогорская, Ямышевская и другие. К концу XVIII столетия их численность достигала до 400 человек. Увеличение численности немцев наблюдалось на рубеже XIX-XX веков. Первые поселения немцев на юге Казахстана появляются в конце XIX века на территории Аулиеатинского уезда Сырдарьинской области. С разрешения в **1882** году Туркестанского генерал-губернатора К.П. Кауфмана образуется 4 селения. После этого начинается постоянные переселения немцев.

К концу 19 века их было в крае чуть более 2, 5 тысячи человек. В основном немецкие переселенцы занимались земледелием, работали в обрабатывающей промышленности.

К **1914** году территории Казахстана насчитывалось 93 немецких предпринимательских структур. Они преобладали в сферах сбыта продукции машиностроения, торговли металлами и фармацевтическими товарами. Немцы проявляли активность в освоении нефтяных месторождений, разработке золота, меди и руд.

Они имели свои молитвенные дома и школы. Среди них были сильны традиции самоуправления. Немецкие поселения отличались зажиточностью, аккуратностью и трудолюбием населения. Они старались сохранять национальные язык и религию, обычаи и обряды. Немецкое население расселялось компактно. Часто жители того или иного немецкого поселка являлись в подавляющем большинстве своем и выходцами из одной местности. Большинство из них были образованными людьми (55 %). В социальном плане в 1897 году 85 % немцев были крестьянами.

Большинство немцев проживали в Акмолинской области: недалеко от города Омска и на территории Акмолинской области в поселках *Преображенский, Романовский, Канкринский* и другие. Значительная группа была их и в Сырдарьинской области. Во время Столыпинской аграрной реформы приток немцев усиливается из колоний на Волге, Вольни и Причерноморья. Также немцы начали переселяться в степной край напрямую из Германии и Австрии.

В 1941 году с началом Великой Отечественной Войны немцы европейской части СССР были насильственно переселены в восточные регионы Советского Союза, а в частности в Казахстан. Автономная республика немцев Поволжья прекратила своё существование. Численность депортированных немцев составило около 800 тыс. человек. Из них 420 тысяч немцев были переселены в Казахстан. Расселяли их в практически во всех областях республики, кроме прифронтовых Гурьевской и Западно-Казахстанской областях. Наибольшее количество переселенцев отправили в Кустанайскую, Акмолинскую и Северо-Казахстанскую области. Мужчин отправляли в трудовую армию.

На фронтах Великой Отечественной войны находилось небольшое число немцев. Многие из них меняли фамилии и записывались русскими. Эта была вынужденная мера, так как немцев-фронтовиков отзывали с театра военных действий и отправляли в трудовую армию.

В **1959** году в Казахстане проживало 659751 человек. Расселены они были во всех регионах страны. Основная часть проживала в северных областях. Так, в Кустанайской области 79836 человек, Акмолинской - 96 562, в Северо-Казахстанской - 35 246.

На территории Казахстана они занимались земледелием, выращивали скот. В значительной степени от направленности хозяйства зависела пищевая система немцев. На

севере преобладает картофель и различные блюда из него, ржаной хлеб, на юге - мучные изделия и пшеничный хлеб. А молочные и мясные блюда больше распространены на юге.

Как известно, язык, на котором разговаривают немцы, относится к западногерманской группе индоевропейских языков. Разделяется на два диалекта: верхненемецкий и нижненемецкий. Письменность существовала на основе латинской графики.

Большинство немцев являются протестантами и католиками. Религиозные праздники занимают в немецком обществе важную роль. Частично сохранились некоторые календарные и семейные обряды.

Из Германии в XIX веке берет распространения обычай украшения ёлки на Новый год или Рождество. В зимнее время устраивают карнавалы. В устном народном творчестве преобладают короткие комические рассказы - шванки, саги, сказки. Пение является одним из способов в воспитании у подрастающего поколения любви к народным традициям.

В советское время на территории Казахстана немцы создавали образцовые колхозы.

В настоящее время в Казахстане проживает около 150 тысяч немцев. Есть случаи возвращения в Казахстан немцев из Германии. Значительная часть немцев проживает в Акмолинской, Актюбинской, Алматинской, Восточно-Казахстанской, Карагандинской, Костанайской, Павлодарской, Северо-Казахстанской областях, а также в Астане и Алматы.

В **1989** году в Казахстане начали создаваться общественные организации немецкой диаспоры. В **1992** году первый съезд немцев принял решение о создании республиканской общественной организации «Возрождение», которая должна была объединить все региональные культурные организации немцев. В **1996** году организация была зарегистрирована в Министерстве юстиции РК как Ассоциация общественных объединений немцев Казахстана «Возрождение». Правительство Германии оказывает помощь казахстанским немцам для преодоления последствий репрессий и сохранения национальных особенностей.

С **2000** года выходит еженедельная газета ассоциации немцев Казахстана «Дойче Альгемайне Цаутиг». Эту газету читают немецкое население республики, специалисты в области немецкого языка, а также наши соотечественники, эмигрировавшие из страны.

На телеканале «Казахстан» среди немцев Казахстана пользуется особой популярностью программа «Гутен Абенд». На казахском радио существует немецкое радио.

В Саранском педагогическом колледже ведется подготовка учителей начальных классов. В Казахском национальном университете им. Аль-Фараби ведут подготовку журналистов на немецком языке. В театрально-художественной Академии им. Т. Жургенова ведется обучение актеров на немецком языке для немецкого театра. В Караганде открыта начальная школа и детский сад. А с **1980** года в Казахстане работает Республиканский немецкий театр драмы.

Значительная часть немцев владеют казахским языком, особенно в местах смешанного расселения с казахами.

Много среди них работают в государственной службе, представлены они и в Парламенте РК. Одним из самых уважаемых представителей немецкой диаспоры был Герольд Бельгер, который творил на трех языках: немецком, казахском и русском. Он пользовался огромнейшим авторитетом среди казахской интеллигенции. Его не случайно назвали совестью казахской нации.

В целом, немцы Казахстана продолжают играть огромную роль в социально-экономической и культурной жизни современного Казахстана.

ФОРМИРОВАНИЕ КАЗАЧЬЕГО НАСЕЛЕНИЯ КОКЧЕТАВСКОГО УЕЗДА

Каженова Г.Т.

КГУ им. Ш. Уалиханова, к.и.н., г. Кокшетау

Формирование полиэтничного населения Северного Казахстана началось вследствие военно-казачьей колонизации края. Еще в конце XVIII столетия значительная часть кочевников Казахской степи признала русскую власть. С целью укрепления завоеванного края, в 1822 году царизм начал новый решающий этап в освоении казахской степи. Был принят «Устав о сибирских киргизах», согласно которому ханская власть в Среднем жузе упразднена. По новой системе управления территория, занятая кочевьями казахов Среднего жуза, вошедшая в состав России, была причислена к Омской области. В нее входило 12 округов: 4 внутренних; 8 внешних. Началось строительство военных укреплений в степи, которые должны были служить опорными пунктами колонизации края и центрами округи. Первым из внешних округов был основан Каркаралинский приказ 8 апреля 1824 года. Кокчетавский приказ был торжественно открыт 29 апреля 1824 года. При открытии первых внешних округов были отправлены в степь небольшие казачьи отряды.

Казаки наряду с регулярными войсками располагались в казахской степи со времени принятия Средним жузом подданства России. До 1822 г. отряды высылались из полков Сибирского линейного казачьего войска на временную двухгодичную службу. Для несения службы при окружных приказах в Области сибирских казахов так же командировались казаки из Сибирского казачьего войска. Они составляли стражу внешних окружных приказов. Однако ежегодное командирование казаков на службу во внешние округа оказалось для них затруднительным. Поэтому военный губернатор Западной Сибири П. Капцевич предложил переселять казаков с Новоишимской линии в степные укрепления на постоянной основе, создавая при них казачьи станицы.

Открытие внешних округов должно было решить задачу постепенного вхождения казахов в состав России и требовало увеличения численности уже не просто казаков-военнослужащих, а казачьего населения в целом. Согласно уставу о сибирских киргизах казачьи отряды составляли во внешних округах внутреннюю стражу. Предусматривалось, что по мере возможности эта стража должна проживать там постоянно и, кроме того, 87 параграф «Устава» предусматривал, что «внутренняя стража в пограничных округах должна быть многочисленнее, чем в прочих».

В начале, когда были открыты первые два округа – Кокчетавский и Каркаралинский, там оставались довольно значительные отряды казаков. К «Приказу по линейному казачьему войску» от 12 августа 1827 г. за № 55, в котором речь идет о назначении смены для находившихся в Кокчетавском и Каркаралинском отрядах казаках, приложена ведомость о числе офицеров и казаков, находившихся в указанных округах. Согласно этой ведомости в Кокчетавском было 199 строевых и 24 резервных, а в Каркаралинском – 209 строевых и 27 резервных» [1]. С увеличением количества внешних округов войско уже не могло себе позволить посылать такие силы далеко в степь, тем более, что их приходилось постоянно сменять. Поэтому, когда открылось еще пять округов к 1834 году, то количественный состав казачьего отряда в Кокчетавском округе составлял 83 человека [2].

Согласно ведомости о водворении казачьих семейств во внешние округа с 1826 г. по 1836 г. число переселенных составило: в Кокчетавском округе – 131 и пикетах оному принадлежащих: Азатском, Ханском, Джанысутском, Каратомарском, Емантузском, Камышловском - 34, всего – 165 семейств [3].

В последующие годы «увеличение численности войска и улучшение внутреннего положения так же считалось делом крайне необходимым. По новому Положению о войске, утвержденному 5 декабря 1846 г. в целом к сибирскому войску было причислено 6000 казенных крестьян и 4000 переселенцев из внутренних губерний» [4]. 16 марта 1846 г. число

казаков в Кокчетаве составило 181 человек вместе с прибывшими (строевыми, нестроевыми и резервными) [5, Л.326-327]. После подавления восстания под руководством Кенесары, в июне 1847 г. в Казахскую степь были направлены обер-квартирмейстер полковник барон Сильвергельм, штабс-капитан корпуса топографов Какоулин и 4 топографа для сбора сведений «о количестве удобной земли для заселения «киргизских» степей русскими крестьянами с целью усиления частей Сибирского линейного казачьего войска... причислением крестьян из великорусских губерний» [6, Л. 5-8, 14].

Командир отдельного Сибирского корпуса Генерал-губернатор Западной Сибири князь П.Д. Горчаков 22 июня 1847 г. сообщал военному министру о том, что по количеству удобных земель представляется возможность поселить в степи более чем предполагаемые 3 600 душ, но при этом ограничиться этим числом «дабы не обеспокоить киргиз, чье доверие нам столь полезно сохранить и которые при всех внушениях начальства не совсем чужды опасению видеть себя обиженными» [6, Л. 41-42].

По велению императора 21 мая 1848 г. было определено переселить в степь в течение двух лет (1849 и 1850 гг.) 3600 душ крестьян и поселить среди них несколько семей казаков и офицеров, так сказать для обучения и присмотра. Согласно донесению Гасфорда от 22 марта 1852 г., было переселено 3852 души мужского пола и из этих переселенцев сформировали 10-й полк, который по принятой позже нумерации стал полком № 1, расположившийся в Кокчетавском округе [7, Л. 6 - 9.].

Для образования степных поселений в 1849-50 гг. «были вызваны» малороссийские казаки и крестьяне Оренбургской и Саратовской губерний в числе 3 852 душ, которые, «водворившись на лучших земледельческих участках Кокчетавского уезда, образовали здесь богатые многолюдные станицы и положили тем основание для колонизации киргизской степи». Так началось образование существующих и теперь Щучинской, Котуркульской, Зерендинской, Арык-Балыкской и других станиц, «всего 13 поселений независимо от Каракаралинской, Баян-Аульской, Кокчетавской, Атабасарской и Акмолинской станиц, образованных таким же принудительным выселением казаков с линии еще в 20-х и 30-годов минувшего столетия» В описании этих мест, предполагаемых для поселения говорится, что местность «представляет все необходимые удобства к заселению».

В 1849-1851 гг. зачислили в казачье сословие 7500 крестьян, прибывших из соседних Саратовской и Оренбургской губерний (русские и мордовцы), а так же Полтавской губернии, вызванных для поселения в Кокчетавский округ. Значительную часть переселенцев в Кокчетавский округ составили крестьяне из Кузнецкого округа Хвалынского уезда Барановской волости Саратовской губернии. Круг лиц зачисленных в войско в 1840-1850-е гг. был расширен не только за счет вызова крестьян из российских и сибирских губерний, но и за счет ссыльнопоселенцев (31 марта 1857 г.), получивших право на свободное водворение в Сибири, и нижних чинов регулярных войск (3 мая 1859 г.).

Одновременно шло и единичное зачисление в войско. Этому способствовало «Положение о Сибирском казачьем войске» от 5 декабря 1846 г., согласно которому разрешалось принимать в казачье сословие казаков Сибирского ведомства. Положение 1846 г. запрещало разночинцам оседать в казачьих станицах, им предоставлено было это право при записи в казачье сословие. Омский исследователь Ю.Г. Недбай отмечает, что количество служилых казаков почти не увеличилось. А записанные в казаки крестьяне приписанных деревень и водворенных в степи почти все зачислились в резерв и практической, военной службы не несли [8, с. 43-44]. С. Целью правительства было заселение и колонизация районов в степи, наиболее важных в военно-стратегическом отношении и наиболее благоприятных с точки зрения хозяйственного освоения.

Прибывшие на новые места переселенцы в большинстве были с ограниченными средствами, и сколько-нибудь сносное устройство их в течение 2-х лет требовало правительственной помощи «на домообзаводство, покупку скота, продовольствие, обсеменение полей и пр.». Поэтому им были определены пособия и льготы. Величина денежных пособий зависела от степени удаленности места переселения и составляла: штаб-

и обер-офицерам по 100 руб., а нижним чинам, водворявшимся на Улутау, - по 30 руб., Атбасаре и Акмолинске – по 14 руб. А в селении Кокчетав – по 7 руб. Казаки на два года освобождались от службы, а их жены и дети в течение трех лет получали «дачу провианта». Офицеры же получали усиленный оклад жалования. Кроме того, переселившиеся в степь и зачисленные в казаки крестьяне получали от войска зерно для посева с возвратом в течение трех лет, льготу от службы на два года, 30-десятинный душевой надел.

Во время путешествия в 1881 г. в Кокчетавский уезд И.Я. Словцов писал, что весь он был заселен почти исключительно кочевниками-киргизами, с кое-где лишь разбросанными между ними казачьими поселками и пикетами. Но при заселении переселенцев, лучшие земли изымались из пользования казахов. Казахские аулы подлежали выселению из этого района. Однако выселить все аулы сразу было невозможно, поэтому зачастую казаки вынуждены были жить с казахами бок о бок. В то же время наиболее плодородные участки земель Акмолинской области приходились на Кокчетавский внешний округ, поэтому здесь более активно происходил процесс изъятия земель у казахского населения.

Так, в Кокчетавский округ первоначально входило 17 волостей, в которых насчитывалось 13810 юрт с населением 41450 человек. Согласно сведениям Красовского, составленным по отчету военного губернатора области сибирских киргизов за 1863 г., казачье населения Кокчетавского округа составляло 14 957 душ обоего пола. По этим же сведениям на 100 человек кочевых жителей приходилось 24 оседлых жителей обоих полов. Это самый высокий процент численности казачьего населения из всех внешних округов. Так, например, эта цифра в Атбасарском округе составляла 8, в Акмолинской – 6, в Баян-аульской – 1,9, в Каркаралинской – 1,6 оседлых жителей на 100 кочевых [9, С.388].

В описываемом районе было расположено 9 казачьих станиц и поселков: Челкарский, Аиртавский, Лобановский, Имантавский, Арыкбалыкский, Верхне и Нижне-Бурлуцкие, Аканбурлук и Якшиянгизтавский. Население этих казачьих поселений не было однородным ни в этническом, ни в конфессиональном отношении

Так, население станицы Щучинская составила мордва, переселившаяся сюда в 1849 - 1850-х гг. из Хвалынского уезда, одного и того же села Николаевской волости. В Зерендинскую станицу так же были выселены в 1850 г мордовцы и приписаны в казачество. По сведениям за 1895 г. в Зерендинской станице было 1733 души обоего пола, в том числе причислявших себя к мордве 459 душ, назывались малороссами 743 души и великороссами – 524 [10, Л. 21, 62].

Аиртавский выселок был основан в 50-х годах. Население состояло большей частью из переселенцев Саратовской, Пензенской, Пермской и Тобольской губерний, приписавшихся к казачеству. Население Имантавского выселка составляли старые казаки (около 60 семей), мордва и татары из Пермской губернии. Выселок разделялся на татарскую и русскую половины.

Население Якши Янгистава известный казачий историк Г.Е Катанаев характеризовал следующим образом: «Поселок состоит из небольшого числа дворов старых казаков–инструкторов, мордвы и, задающих, по-видимому, главный тон, хохлов. Мордва из того же Хвалынского уезда Барановской волости что и щучинцы, но только других деревень, прибыли совместно с прочими переселенцами по вызову начальства. Хохлы – Харьковской губернии Старобельского уезда и таковой волости, Слободы и Лимань». [10, Л. 62].

Население станицы Котуркульской и Акан-Бурлука составили преимущественно украинцы, «пришедшие сюда не из малороссийской губернии, а из Самарской губернии, где они долго жили» [10, Л. 52, 66].

Население Нижнего Бурлука состояло главным образом из бывших крестьян великороссов Оренбургской губернии и бывших сибирских казаков Пресногорьковской и Ишимской линии. «Было изначально хохлов, мордвин и чувашей. Но последние исчезли - совершенно вымерли. Мордва совершенно слилась с великороссами и уже ничем не отличается от последних, ни по одежде, ни образу жизни», - описывал Катанаев. «В селении Александровском живет, как и Дорофеевке почти исключительно мордва, переселившиеся

лет 10-15 тому назад по письмам Щучинцев, из того же Хвалынского уезда Барановской волости, и большей частью тех же деревень» [10, Л. 68].

Таким образом, основное население станиц Кокчетавского округа было представлено выходцами из крестьянского сословия. Национальный состав сибирских казаков был преимущественно, но не исключительно русским. Из всего числа 25 878 душ обоего пола собственно казаков, населявших Кокчетавский уезд, причислявших себя к великороссам было 10 532 души, к малороссам - 7 553, белорусам - 1033, мордве - 5 834 души, к татарам 830 и к черемисам 96 душ» [11, С. 33].

Характеризуя конфессиональный состав Кокчетавских казаков, можно отметить, что большинство сибирских казаков (96%) являлись православными; небольшую часть составляли староверы, а также сектанты; магометан среди казаков было 3%. «Набожностью казаки не отличаются», - отмечали авторы XIX в. Основная часть раскольников и мусульман в составе сибирских казаков появилась в середине XIX века в результате переселения крестьян – последователей раскола и ислама из Харьковской, Саратовской и Оренбургской губерний в Киргизскую (Казахскую) степь и зачисления их в войсковое сословие. Поэтому до последнего десятилетия XIX века (до притока переселенцев-крестьян) своеобразным центром раскола и сектантства на территории войска были именно казачьи поселения Кокчетавского уезда. Особенно выделялись поселки станиц Акан-Бурлукской, Арык-Балыкской, Кокчетавской. В 1898 г. здесь проживало 2/3 казачьих раскольников и сектантов (более половины среди всего населения войска) [12, С.191].

Исследователь XIX века Усов Ф. о здешних раскольниках пишет, что в них нет той нетерпимости и религиозной ненависти, которые характеризуют раскол; они легко сходятся с православными, ведут жизнь скромную, трезвую трудолюбивую и неуклончиво исполняют наравне с другими все, лежащие на казачьем населении, повинности [13, С. 87].

По численности последователей второе место занимала магометанская религия. Мусульмане в Сибирском казачьем войске были представлены преимущественно татарами. Ядро сибирских казаков, исповадавших ислам, составили татары из государственных крестьян Саратовской губернии, переселенные в 1851 г. в поселок Имантавский (так же в Кокчетавском уезде) с зачислением в казачество. Таким образом, основное население мусульман-казаков составили Имантавские татары-казаки. В поселке ими построена мечеть; должность муллы исполняет один из казаков. Православные жители имеют свою особую церковь. К 1 января 1896 г. в Имантаве числилось более 500 домов и 2 536 душ жителей обоего пола, в том числе татар 830 душ [11, С. 33]. Хотя каких-либо религиозных преследований в отношении раскольников и мусульман со стороны войсковой администрации не было, и всеми сословными привилегиями и льготами они пользовались наравне с казаками – православными, но они не имели возможности получить офицерский чин.

Колонизация края с военными преимущественно целями к концу 1860–х годов была прекращена, так как в казачестве, как в «постоянно готовой боевой силе», в это время перестала уже чувствоваться столь острая нужда, как раньше, вследствие того, что государственная граница передвинулась в Туркестан.

Таким образом, формирование казачьего населения Кокчетавского округа явилось результатом военно-казачьей колонизации степной части Казахстана в первой половине XIX в. Все казачьи станицы Кокчетавского округа были образованы в 1849 - 1850-х годах (кроме Кокчетава). Основную часть населения составили крестьяне из русских, мордовцев и татар, черемисов и белорусов, выселенных из приграничных со степью Пермской, Саратовской и Оренбургской губерний, украинцы из Харьковской, а так же приграничной с краем Самарской губернии. Меньшую часть составили собственно сибирские казаки, которых правительство выселило в образованные степные станицы из Пресногорьковской и Ишимской линий. Небольшую часть составили ссыльные и разночинцы, так же зачисленные в казачье сословие. После открытия внешних округов и расселения казаков, которые по

своему этническому и конфессиональному составу были неоднородны, в Кокчетавском округе, установилась территориальная этническая чересполосица.

Список использованной литературы:

1. ГАОО. Ф.67. Оп. 1. Д. 158. Л. 50, об. – 51.
2. ГАОО. Ф.366. Оп. 1. Д. 164. Л. 9, об.
3. ГАОО. Ф.3. Оп. 1. Д. 122. Л.30.
4. Тарыкин А.П. Казачьи войска. Популярный очерк для казачьих школ, строевых казачьих частей и войскового населения. Омск. Типогр. Шт. Омск. в окр. 1913 г. С 43.
5. ГАОО. Ф.67. Оп. 1. Д. 466. Л.326-327.
6. ГАОО. Ф.6. Оп.1. Д. 201. Л. 5-8, 14.
7. ГАОО. Ф.366. Оп. 1. Д. 246. Л.6 - 9.
8. Ю.Г. Недбай Ю.Г. Сибирское казачье войско. Книга 3 (1846-1861). Омск, 2004. С. 43-44.
9. Красовский М.И. Материалы для географии и статистики России. Область сибирских киргизов. Ч.3. СПб., 1868. С. 388.
10. ГАОО. Ф.336. Оп.1. Д. 417.
11. Примечания Г.Катанаева // Словцов И. Путевые записки, веденные во время поездки в Кокчетавский уезд. С. 33.
12. Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. Настольная и дорожная книга для русских людей. Под. ред. В.П.Семенова. Том 18. Киргизский край. СПб. 1903.
13. Усов Ф. Статистическое описание Сибирского казачьего войска. СПб., 1879. С.87.

ИСТОРИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ТОЛЕРАНТНОСТИ В КАЗАХСТАНЕ

Капаева А.Т.

д.и.н., профессор Университета Менеджмента, г. Алматы

Проблема толерантности в Казахстане очень актуальна, поскольку Казахстан – полиэтническое, поликультурное и многоконфессиональное государство. Политика толерантности – это политика взаимоуважительного, благожелательного, терпимого отношения людей друг к другу.

Современная ситуация в мире характеризуется демократическими преобразованиями, крахом режимов тоталитаризма, позитивными изменениями в международной политике. Однако наряду с этим человечество сталкивается с такими реальными опасностями, угрожающими реализации прав и свобод человека и гражданина, как международный экстремизм, обострение ксенофобии, национально-этнические и религиозные конфликты, международный терроризм. Острота этих глобальных проблем современности выдвинула на первый план в качестве неотложного императива необходимость сохранения целостности и многообразия современного мира. Избежать конфронтации цивилизаций, культур, возможность которых сегодня реальна, можно только на пути диалога, отказа от индивидуального и культурного своецентризма, путем совместного решения тех трудностей, с которыми столкнулся в своем развитии современный мир. То, что недавно выглядело только как идеал, сегодня должно превратиться в практический императив.

Международный демократический опыт утверждения и реализации идеи толерантности нашел свое отражение во Всеобщей декларации прав человека, принятый ООН в 1948 году. Наиболее масштабное определение феномена толерантности принято Государствами – членами Организации Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры, собравшимися в Париже на двадцать восьмую сессию Генеральной конференции 25 октября – 16 ноября 1995 года, В «Декларации принципов толерантности» отмечается:

«Толерантность означает уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур нашего мира, наших форм самовыражения и способов проявлений человеческой индивидуальности. Ей способствуют знания, открытость, общение и свобода

мысли, совести и убеждений. Толерантность – это гармония в многообразии. Это не только моральный долг, но и политическая и правовая потребность. Толерантность — это добродетель, которая делает возможным достижение мира и способствует замене культуры войны культурой мира.

Толерантность – это не уступка, снисхождение или потворство. Толерантность – это прежде всего активное отношение, формируемое на основе признания универсальных прав и основных свобод человека. Ни при каких обстоятельствах толерантность не может служить оправданием посягательств на эти основные ценности, толерантность должны проявлять отдельные люди, группы и государства» 1[2].

Толерантность – не только определенное понятие, но – система гуманных принципов, которые должны определять взаимодействия, отношения между этносами, религиями, группами людей.

Понятие «толерантность» не является каким-то открытием или новым концептом для казахстанского общества.

Сегодня в Казахстане сформирована собственная модель межэтнического согласия, получившая высокую оценку в мировом сообществе. Наше государство владеет собственным ноу-хау согласия между народами. Об этом заявил на открытии 10-й сессии Ассамблеи народов Казахстана председатель ассамблеи, глава государства Нурсултан Назарбаев. "Наш опыт получил признание на самом высоком международном уровне, – сказал Президент. – Его отметили Генеральный секретарь ООН и Верховный комиссар по делам меньшинств ОБСЕ, Совета Европы, политические и духовные лидеры, общественные деятели многих стран мира. Наша модель межэтнического согласия рекомендована государствам планеты как воплощенная на практике формула гражданского мира в многонациональном обществе".

Нынешний независимый Казахстан появился не вдруг и не на пустом месте, во имя его свободы миллионы людей проливали кровь, отдавали жизни, вынесли неисчислимые беды и лишения. День, когда Казахстан обрёл свою государственную независимость, явился вековой мечтой наших предков, желанной мечтой жертв беспощадной колониальной системы, голода тридцатых и сталинских репрессий, тех, кто не вернулся с полей Великой Отечественной войны, и той нашей молодёжи, которая в памятные декабрьские дни решительно отстаивала национальную честь и достоинство. На протяжении веков на исторической земле казахов перекрещивались судьбы многих народов - носителей различных культур, религий и традиций. В результате сложилась уникальная ситуация, когда вместе с казахами мирно живут представители 140 этносов и 40 конфессий. При этом длительное совместное проживание различных этносов сформировало в обществе устойчивые традиции толерантности.

В полиэтничном обществе сохранение национального единства - это основное условие целостности и безопасности государства, его независимости, реализации стратегических приоритетов социально-экономического и политического развития.

Исследование истории этносов Казахстана – одна из важных задач исторической науки в нашей стране. Здесь важно выделить такие проблемы, как предпосылки и причины появления той или иной этнической группы в Казахстане, их расселение и особенности культурного развития этнических групп в годы советского и суверенного Казахстана.

История развития межэтнических отношений есть всесторонне обоснованная система мер, осуществляемых государством в сфере национальных отношений, направленная на реализацию национальных интересов и разрешение национальных противоречий. Это составная часть политики государства, политических партий, организаций и объединений, указывающая стратегический курс в этническом (национальном) вопросе, в развитии межэтнических отношений, в культурно-языковом развитии этносов (т.е. всей нации государства) и, как правило, нашедшая закрепление в специальных национальных программах и соответствующих разделах Конституции государства.

Казахстан является полиэтническим государством. Поэтому культурный процесс здесь вбирает в себя явления, связанные с взаимодействием и взаимовлиянием национальных культур. При этом следует отметить, что как ни в какой другой сфере социального развития в Казахстане, в области культуры национальное выступает в наиболее индивидуальном, можно сказать «чистом» виде, впитывая все лучшее из инационального. В то же время, культурные процессы в казахстанском обществе не ограничиваются национальными культурами географических масштабов страны. В Казахстане, благодаря происходившему на его территории многообразным политическим, историческим, общественно-экономическим изменениям, выработалась благодатная почва, которая способна впитывать все наилучшее из духовного наследия человечества.

Опыт нашего государства свидетельствует, что народы с различной национальной психологией, культурой, ментальностью, вполне могут уживаться друг с другом и устанавливать конструктивные связи, перерастающие в отношения дружбы и духовной близости. Безусловно, имеющиеся активы во взаимодействии народов Казахстана не являются продуктом и результатом одного дня. Достаточно вспомнить о недавнем колониальном прошлом казахского и других народов. Очевидно, поэтому Казахстан и его титульный этнос гостеприимно принимали тех, кто в силу объективно-исторических причин оказывался на казахской земле.

Объединяющим началом и предметом заслуженной гордости всех поколений казахстанцев является наша общая история.

В истории почти столетнего формирования полиэтнического и мультикультурного населения Казахстана можно выделить два главных периода: во-первых, с рубежа XIX–XX вв. и до конца 50-х годов, и во-вторых, с начала 1960 гг. и до распада СССР. В течение первого периода население Казахстана формировалось главным образом за счет механического прироста, т.е. миграционных процессов. Второй период характеризуется тем, что почти полностью преобладает естественный прирост населения, а роль и значение миграционного фактора постепенно сводится к минимуму [3].

С середины 90-х годов XIX века началось интенсивное переселение в Казахстан русских крестьян. Крестьянская колонизация охватила почти все области Казахстана. Тогда же были образованы первые русские крестьянские деревни, а в конце XIX – начале XX веков осуществлена массовая колонизация края. При этом наиболее крупным началом миграционных волн послужила «переселенческая политика» российского министра П.Столыпина, основанная на поиске решений осложняющихся экономических, социальных и демографических проблем России за счет освоения новых территорий и «оземеливания» крестьян. Новый курс переселенческой политики российского самодержавия признавал свободу переселения всех без исключения этнических и социальных групп подданных без какой-либо регламентации права на такой переезд со стороны местных органов власти. Этот курс получил оформление в законах «О добровольном переселении сельских обывателей и мещан на казенные земли» от 12 марта 1903 г., 6 июня 1904 г., 3 ноября 1905 г. и 10 марта 1906 г.

По оценкам экспертов, в ходе крестьянской колонизации в дореволюционный период в Казахстан из России, Украины, Белоруссии прибыло 1 миллион 150 тысяч человек

На данном историческом этапе царское правительство не заботило какие отношения сложатся между коренным населением и переселенцами, поскольку Казахстан превратился в колонию российской империи, считавшейся «тюрьмой народов».

С 1881 по 1884 гг. происходило переселение уйгуров и дунган в Казахстан, в основном в Семиречье, согласно Санкт-Петербургского договора (1881 г.) по которому жители Илийского края имели возможность выбрать либо российское подданство, либо китайское. По переписи 1897 г. численность уйгуров и дунган достигла 71 091 чел. (55 815 уйгуров и 15 276 дунган)[4].

В 20-30 годах, в Казахстан были депортированы из других регионов СССР общей сложностью 360 тыс. человек в т.ч.– кулаки, религиозные лица, аристократы, чиновники,

работавшие в административных органах царской власти 4[5]. В постановлении, принятом Исполнительным Комитетом Советского Союза от 31 октября 1924 года, сказано, что по уголовному кодексу Союзных республик по мере совершенных преступлений, по решению суда о необходимости депортации в особенности граждан, признанных особо опасными, в отдаленные края, от союзных республик 5[6]. Во время коллективизации из центральных районов СССР в Казахстан было сослано 250 тысяч крестьян. Для строительства промышленных предприятий в предвоенные годы, в основном из европейской части, в Казахстан было переселено 1 миллион 200 тысяч человек. В 1930 году в Казахстане проживало 5 миллионов 873 тысячи человек - почти столько же, сколько сюда было переселено. Однако к 1933 году численность населения снизилась до 2 миллионов 493 тысяч человек. Это стало результатом сталинской коллективизации села, вследствие которой насильственное внедрение оседлых условий жизни кочевого населения повлекло гибель около полутора миллионов казахов. При этом в 1930-1933 годах 1,3 миллиона казахов безвозвратно откочевали за пределы СССР. Вторая половина 30-х гг. знаменуется резкой активизацией миграционных потоков, которые не просто стимулируются тоталитарным государством, осуществлявшим нередко оргнаборы рабочих на промышленные предприятия, но и прямо организуются и направляются им вплоть до депортации целых народов на территорию Казахстана.

Со второй половины 30-х гг. стала проводиться политика насильственного переселения людей по этническому признаку.

Целые народы: с Дальнего Востока – корейцы, от южных границ – ассирийцы, курды, иранцы, турки (1937-1938), от западных рубежей – поляки (1940), с Поволжья – немцы (1941), с Северного Кавказа – карачаевцы, балкары и чеченцы (1944) насильно выселялись из своих родных и обжитых мест. Насильственному выселению, депортации подверглись более 40 народов бывшего СССР 6[7].

Первый этап политики депортации начался в 1935 году, первыми пострадали корейцы Дальнего Востока. Советская власть депортировала корейцев по подозрению в том, что они якобы могут быть пособниками японским властям. Второй этап депортации корейцев продолжался в 1937 году. Были депортированы 20 789 семей, которые составляют 98 454 корейца, населявших на Дальнем Востоке 7[8]. К концу 1937 г. подверглись депортации некоторые представители тюркского народа, из республик Азербайджан, Армения, а также курдские, армянские, персидские народы 8[9]. В 1936 г. по постановлению СНК СССР от 28 апреля 1936 г. из пограничных районов Украинской ССР были высланы поляки. Всего было переселено 35 820 поляков, из них 35 739 (99,8 %) - в Казахстан, в основном в северные области республики.

Постановлением Президиума Верховного Совета СССР от 28 августа 1941 года была проведена депортация немецкого народа, населявшего побережье реки Волга 9[10]. Причина, как указывалось в данном постановлении «в том, что немцы, обитающие в этом регионе, занимаются шпионской деятельностью по заданию германской власти». В 1941 – 1945 годах в СССР жили около 1.4 млн. немцев. После начала войны была ликвидирована немецкая автономия.

К ряду таких постановлений относится распоряжение Верховного Совета СССР от 12 октября 1943 года «О ликвидации карачаевской автономной республики и об административной перестройке ее территории», в нем говорится о том, что при наступлении немецких оккупантов, многие карачаевцы якобы предали республику.

Общее число депортированных в Казахстан составило 1 млн. 200 тыс. чел. 10 [11]. На 1 января 1948 года общая численность переселенных народов в Казахстан составила 781 170 чел. (216 802 семьи), из них: чечено-ингуши – 338 238 чел. (87 860 семьи), карачаевцы – 37 019 чел. (10 013 семьи), балкары – 18 142 чел. (5 164 чел.), немцы – 343 998 чел. (101 479 семьи), калмыки – 2 137 чел. (809 семей), грузины – 27 210 чел. (6 767 семей), из Крыма – 4 574 чел. (1 549 семей).

В 1949 году на казахскую землю переселились 36% депортированных народов. Это больше, чем депортированных во всех республиках Средней Азии.

Одна из главных особенностей этнического состава населения Казахстана – практически все этнические группы Казахстана расселены неравномерно, имеют четко выраженные ареалы компактного проживания. Если большая часть, корейцев, уйгуров, курдов, турков-месхетинцев сосредоточена в Южно-Казахстанской области, Джамбульской, Кызылординской, Талды-Курганской областях, то представители европейских национальностей (русские, немцы, украинцы и др.) в основном сконцентрированы в Восточно-Казахстанской, Павлодарской, Костанайской и Северо-Казахстанской областях.

Сотни тысяч людей разных национальностей, подвергшихся насильственному выселению со своих территорий, имели статус «спецпоселенцев» и находились под жестким контролем органов НКВД.

Надо отметить, что казахи, несмотря на свое очень трудное положение и запреты общаться с переселенцами, стремились делиться последним с людьми, которые были выселены в Казахстан. Очень много теплых слов благодарности высказано в адрес коренного населения, пришедшим на помощь депортированным народам, о чем свидетельствуют документы архивов, а также многочисленные мемуары.

Десятилетие 1951-1960 гг. составляет особую страницу в истории формирования многонационального населения Казахстана. Февральско-мартовский пленум ЦК КПСС в 1954 г. поставил задачу массового освоения целинных и залежных земель в кратчайшие сроки. 15 мая 1954 года было принято постановление Совета Министров СССР №918 «О мерах по оказанию помощи переселенцам пожелавших добровольно переселяться на освоение целинных земель». 36 семей из рабочих поселков и горных регионов были переселены вне плана 11[12].

С 1940 по 1950 гг. население республики увеличилось на 7,7%. Этот прирост был осуществлен за счет механического прироста – мигрантов. Население республики за 20 лет увеличилось на 2900 тыс человек. Причем, доля русских в этом приросте составляла - 46,1%, немцев-19,8%, украинцев – 2,9, «прочих» национальностей – 15,4%. Доля казахов составила всего лишь 15,8 % 12[13]. На целину прибыло 1,5 миллиона человек. Закрытые военные объекты на территории Казахстана приняли еще 150 тысяч. В итоге, только с начала прошлого века в Казахстан было переселено 5 миллионов 600 тысяч человек, в том числе 3,5 миллиона за последние 40-50 лет

Исторически казахская земля стала родиной для представителей более чем 100 народов и наций. В этих условиях первостепенную значимость приобретает проблема их сближения, взаимодействия, взаимоуважения и совместимости через понимание, самобытности и взаимовлияния национальных культур. Нравственно-этические нормы, ценностные и этнокультурные традиции оказывают влияние не только на характер поведения человека в различных жизненных ситуациях, но и первостепенно запечатлеваются на культуре народов.

Феномен дружбы и сотрудничества национальных групп Казахстана не результат чьей-то субъективной воли, а рожден исторической практикой многонациональной страны.

Говоря о проблеме преемственности во взаимодействии культур, следует обратить внимание и на опыт просветительства. Подобная постановка проблемы, как известно, прослеживается в наследии великого Абая. Последовавшее за Абаем реформаторское движение казахской национальной интеллигенции в лице А.Букейханова, А.Байтурсынова, М.Дулатова, М.Жумабаева и др. выдвинуло идею о встречной комплиментарности между народами. Суть ее состоит в том, что на стыке старого и нового тысячелетий следует сместить акцент в сторону встречной комплиментарности между родственными народами. Это подразумевает и комплиментарность по отношению к их культурам.

С первых дней обретения независимости консолидация казахстанского общества, обеспечение равноправного сосуществования всех этнических групп стали основополагающими направлениями национальной политики государства.

Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев пишет: «Национально-государственная идея отличается от обязательной тоталитарной государственной идеологии тем, что она не насаждается сверху, но вырастает из реального развития общества. И эта национально-государственная идея формируется вокруг главной политической ценности – единого, территориально целостного и независимого Казахстана – Родины всех казахстанцев, независимо от национальной принадлежности. Единство, целостность и независимость Казахстана – это ценности, которые не носят конкурентного или конфликтного характера для представителя любой этнической общности. История судит о делах человеческих, как правило, с расстояния. И через несколько десятилетий значение этих простых и ясных принципов будет гораздо более очевидным, нежели сегодня». У многих этносов, населяющих Казахстан, в период существования советской системы не было возможности активно участвовать в политической жизни страны. После того, как Казахстан стал суверенным государством, перед руководством республики встала задача создания структуры, представляющей интересы всех этносов страны. Такая структура должна была бы удовлетворить интересы и запросы этносов, регулировать их развитие путем решения общих политических, культурных и социальных проблем. Решению именно этих задач призвана содействовать образованная согласно Указа Президента Республики Казахстан от 1 марта 1995 года Ассамблея народов Казахстана. Идея создания Форума, который смог бы взять на себя функции проведения в жизнь идей межнационального согласия и единения была высказана Президентом Казахстана Н.А. Назарбаевым в 1992 году. Он считал, что в составе Ассамблеи "нужно предусмотреть представительство всех этнических групп, известных общественных деятелей, наиболее авторитетных в республике личностей, глав администраций". В соответствии с Положением об Ассамблее народов Казахстана, "Ассамблея является консультативно-совещательным органом при Президенте Республики Казахстан", а ее решения носят рекомендательный характер. С 2003 года по инициативе президента в Астане прошли три Съезда лидеров мировых и традиционных религий, которые дали жизнь уникальному форуму межконфессионального диалога.

С обретением Казахстана независимости в 1990-е г. появляются первые национально-культурные центры этнических диаспор. Только в независимом Казахстане представители разных национальных групп получили возможность изучать родной язык, историю своей родины, возрождать национальные традиции, обычаи и культуру в целом.

Уделяется большое внимание развитию многообразия культурной и информационной сферы. Так, кроме казахских и русских театров успешно функционируют 4 национальных (этнических) театра - узбекский, уйгурский, корейский и немецкий. Причем 3 из них - единственные на территории СНГ.

Активно работают с различными диаспорами средства массовой информации республики. В стране издаются газеты и журналы на 15 национальных языках, наиболее крупными из них являются: корейская «Коре ильбо», немецкая «Дойчеальгемайнецайтунг», украинская «Украиньскиновини» и уйгурская «Уйгур авази». 44 телестудии вещают на 12 языках и 18 радиостудий – на 7 языках. Первый национальный канал «Казахстан - 1» транслирует программы на уйгурском языке – «Алитах», корейском – «Коре Сарам», немецком – «ГутенАбенд». Цикл просветительских передач «Наш дом – Казахстан» на казахстанском республиканском телевидении посвящен истории, самобытной культуре различных диаспор, проживающих на территории страны 13[21].

Открываются также национальные детские сады, школы. В местах компактного проживания диаспор в дошкольных учреждениях вводится обучение родных языков: татарского, узбекского, уйгурского, украинского, турецкого, немецкого, корейского и др. 14[22]. Кроме изучения родного, здесь уделяется особое внимание овладению казахским и английским языками, знакомству с историей, культурой и традициями народов.

В целом, созданная в Казахстане для всех этнических меньшинств образовательная, культурная, языковая среда, наличие информационно-культурных объектов: Домов Дружбы, национальных театров, музеев, средств массовой информации, расширяющиеся

международные связи вносят свой вклад в общее дело культурного развития Казахстана и всего его народа.

Для казахстанцев присущ высокий уровень толерантности по отношению к образу жизни, обычаям, чувствам, мнениям, идеям, верованиям представителей всех этносов, конфессий, социальных групп.

В то же время разнообразие и диалог этнических культур в стране являются источником постоянного обогащения и развития всех казахстанцев.

Обеспечение национального единства является важным условием создания демократического, светского, правового и социального государства.

Экономический рост, социальный прогресс и демократическое развитие страны возможны только при консолидации и сохранении единства казахстанского общества.

Для решения этой задачи у Казахстана как независимого, суверенного и признанного во всем мире государства имеются все необходимые экономические, социальные и политические ресурсы.

Список использованной литературы:

1. Декларация принципов толерантности. 16 ноября 1995 г.
2. История Казахстана: народы и культуры. А., 2001. С.400.
3. Там же. С.221
4. Алдажуманов К.С. Депортация народов и проблема прав человека. Алматы. 1998. С.10.
5. Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. М. 1993. С.18.
6. Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. М. 1993. С.18.
7. Алексеенко Н.В. Историческая демография Казахстана. - Усть-Каменогорск. – 2001. – 67 с.
8. Кан Г.В. Корейцы Казахстана. – Алматы: Казахстан, 1994. С.240.
9. Козыбаев М.К. История Казахстана // (учебник для 10 класса русской школы) – А. 1992. С.209-215. Его же. История Казахстана. Хрестоматия. Авт. – сост. Козыбаев М., Козыбаев И. – А.: Атамұра – Казахстан. – 1994. С.256. Его же. История и современность. А-Ата. Гылым. 1991. С.252.
10. Сборник законодательных и нормативных актов о репрессиях и реабилитации жертв политических репрессий. М. 1993. С.18.
11. Алдажуманов К.С. Депортация народов и проблема прав человека. Алматы. 1998г. С.10.
12. ЦГА РК. Ф.1137, Оп.17, Д. 426, Л.1.
13. Байтурсева К. Процесс формирования полиэтнического общества в Казахстане: исторический анализ // Высшая школа Казахстана. – 2007. - № 3. - С. 173-177.
14. Этнокультурное образование в Казахстане (цифры и факты). Материал подготовлен по данным Госкомстата, министерств образования и культуры, Национального агентства по делам печати и массовой информации // Мысль. – 1996. - № 9. – С. 65-75.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІК АЙМАҒЫНДАҒЫ ПОЛЯК ҰЛТЫНЫҢ ӨКІЛДЕРІ: ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫ МЕН БҮГІНІ

Каринбаев Ж.Ә.

*ҚР Президенті жанындағы Мемлекеттік басқару
академиясының аға оқытушысы, Дипломатия институты, Астана қ.*

Бүгінгі Қазақстан – жүз отыздан астам ұлт пен ұлыс өкілдері татулық мен бірлікте өмір сүріп жатқан жас мемлекет. Мемлекетіміздің көпұлтты халқының қалыптасуында қазақ жеріне түрлі жағдайда, тағдырдың тәлкегімен аяқ басқан әрбір ұлт өкілдерінің өзіндік орны бар. Солардың бірі, мақаланың тақырыбына арқау болып отырған поляк ұлтының өкілдері.

Халық туралы қысқаша ақпарат берер болсақ, поляктар – славян текті, ішкі тілдік бөлінісіне сай батыс славян тіл тармағында сөйлейтін, басым көпшілігі христиан дінінің

католик тармағын ұстанатын еуропа халықтарының бірі. Негізгі көпшілігі тарихы отаны Польша аумағын мекендейді [1, 382 б.]. Әлемнің бірқатар елдеріне шашырай қоныстанған поляк диаспоралары жалпылама «Полония» атауымен таныс. Қазақстандық, оның ішінде оңтүстік аймағы поляктарының қалыптасуы - түрлі саяси жағдайда жүзеге асқан, ұзаққа созылған күрделі үдеріс болып табылады.

Қазақ даласына поляк ұлты өкілінің алғаш аяқ басуы XIII ғасырда тіркелген. Атап айтқанда, 1245 -1247 жылдары Джованни да Пиан дель Карпини елшілігінің құрамында Вроцлавтық монах –францискандық Бенедикт Поляк (Бенедиктус Полонус) та өткен болатын[2,7-8 бб.].

XVI – XVIII ғғ. аралығында Еуропа құрлығының Орталық және Шығыс аймағында, қала берді құрлықтың саяси өмірінде Польша мен Литваның бірлескен Речпосполита мемлекеті маңызы рөлге ие болды. Бірақ, XVIII ғасырдың екінші жартысынан қуатты мемлекеттің әлсіреуі басталып, көршілес орналасқан Австрия, Пруссия және Ресей сынды алпауыт бәсекелес мемлекеттер оның аумағына мүдделілік таныта бастады. Сыртқы күштерға тойтарыс беру мақсатында ішкі күштер де белсенділік танытып, 1768 жылы Подолиядағы Бар қаласында (қазіргі Украинаның Винница облысындағы қала) дінді және Речпосполитаның Ресейден тәуелсіздігін қорғау мақсатында конфедерация құрылды. Бірақ, бірқатар жетістіктерге қарамастан, конфедерацияның тәуелсіздік жолындағы миссиясы жеңіліске ұшырады [3,150–151бб.]. Оның қатысушылары Ресей тарапынан қатаң жазаланып, бірқатары Сібірге, оның ішінде қазіргі Қазақстан және іргелес аумақтарға жер аударылды.

1772 жылы үш мемлекет Речпосполитаны алғашқы бөліске салды, бірақ, аумағының үштен бірінен, халқының 30 % - нан айырылғанымен поляк – литов мемлекеті өмір сүруін жалғастыра берді [3, 151 б.]. 1793 және 1795 жылдары мемлекет аумағы кезекті бөліністерге ұшырап, поляк әскерлерінің басқыншыларға табанды қарсылығына қарамастан, тұрақты, поляктар жақсы қаруланған көрші мемлекеттердің әскерлеріне төтеп бере алмады. Қарсылық басылып, офицерлердің бір бөлігі эмиграцияға кеткен болса, екіншілері қатаң бақылауға алынды. Ал қатардағы көтерілісшілердің едәуір бөлігі Сібірге жер аударылып [3,157-161 бб.], жекелегендері орыс әскерлерінің қатарын толықтырды [4, 325 б.]. Мемлекетті үшінші бөліске салудың барысында поляк –литов біріккен мемлекеті халықаралық қатынастардың дербес субъектісі ретінде өмір сүруін тоқтатты [3, 162 б.].

Он жылдан астам тәуелділікте өмір сүрген поляк халқы саяси сахнаға шыққан Наполеон Бонопартқа үлкен үміт артып, қолдау күтті. Француз армиясы Пруссияға қарсы әскери қимылдарын бастағанда поляк еріктілерінің саны 30 мыңнан асып, соғыс тағдырына едәуір ықпал етті. Нәтижесінде, Наполеон уақытша үкімет – Билеуші комиссияны құрып, 1807 жылы Варшава княздығын негіздеді, конституциясын бекітті. Билікке саксон королі Фридрих Август келді. 1812 жылы Ресейге қарсы соғысты бастаған Наполеон поляктардан қолдау алу мақсатында Речпосполитаның бұрынғы барлық аумақтарын қайтаруға уәде етті. Ресейге қарсы соғыста Наполеон әскері сапында 70 мың поляк жауынгерлері соғысты [5, 235 б.]. Алғашқы кезеңдегі жеңістер, Бородино шайқасы, Мәскеуді басып алу жүзеге асқанымен, Наполеон ресей әскерлерін талқандай алмады. Қайта өз әскерімен шегініп, аяздар мен бұрқасындар әскерлердің шегінісін жеңіліске ұластырды. Нәтижесінде, Наполеон жеңіліске ұшырап, соғыстан кейінгі Еуропаданың тағдыры мен шекаралар жайы 1815 жылғы Вена конгрессінде қаралды. Бірақ, «поляк мәселесі» өзгеріссіз қалды.

Бұрынғы Речпосполита аумағының басым бөлігін иемденген Ресей империясы поляк жерлері есебінен Поляк Королдігін құрып, королдіктің өз үкіметі, сеймі (поляк парламенті) мен әскерінің болуына кепілдік берілді. Королдік 127 мың шаршы шақырым аумақты қамтып, елде 2,7 млн. халық тұрып жатты [3, 169 -172 бб.]. Ресей билігі Наполеон жағында соғысқан поляктар қатаң жазалап, тұтқынға түскендері империяның шалғай аумақтарына жер аударылды. Қолда бар мәліметтерге сәйкес, 1812 жылдың қарашасы мен 1813 жылдың тамызы аралығында Астрахань губерниясына жер аударылған 999

наполеондық тұтқындардың басым бөлігін (83 %) поляктар құраған [6, 306-307 бб.]. Сонымен қатар, поляк тұтқындары Сібірге де жер аударылып, олардың бір бөлігі Қазақстан шекарасына таяу Есіл (Ишим) бекінісіне орналастырылған. Аталған мәліметтерге негіздей отыра XIX ғасырдың алғашқы ширегінің өзінде еліміздің бірқатар аймақтарында, атап айтқанда, Батыс Қазақстан және Солтүстік Қазақстанда аймағында аз болса да поляк халқы өкілдерінің қоныстана бастағандығын сеніммен айта аламыз.

1830 жылдың 29 қарашасында жаңа ұлт – азаттық көтерілісі басталып, қысқа уақыт ішінде Польшамен қатар поляк ұлты мекендеген Батыс Украина мен Литва аумақтарын да қамтыды. Он айдан астам уақытқа ұласқан көтерілісті империяның тұрақты армиясы күшпен басып, жасақшылар жеңілді [3, 178 -180 бб.].

Көтеріліс үшін поляктар өздерінің бірқатар саяси артықшылықтарынан айырылды. Сейм өз жұмысын тоқтатып, жеке құрылым ретінде поляк әскері таратылды. Поляк королдігі жойылып, аумақтар империяның өзге аймақтарындағы секілді губернияларға бөлінді. Ұлт – азаттық көтерілісіне қатысушы мыңдаған поляктар мен олардың туыстарының дүние – мүліктері тәркіленіп, империяның шалғай аймақтарына жер аударылды [2, 36-37 бб.]. Оның ішінде қазіргі Қазақстан аумағына жіберілгендері де көптеп саналды. Осылайша, Польшадағы саяси бетбұрыстар барысында еліміз аумағындағы поляк ұлтының саны өсе түсті.

Патша үкіметінің Қырым соғысында (1854-1856 жж.) жеңіліс табуы Ресейдің белсенді сыртқы саясатын біршама тежеді. Бірақ, мемлекеттің әлеуеті өсе түскен өнеркәсібі мен саудасына жаңа нарықтар қажеттігі туындай бастады [7, 368 б.]. Сонымен қатар, Британ империясының Оңтүстік Азия мен Орта Шығыстағы белсенді саясаты патша үкіметінің күнтәртібіне Орталық Азия аймағын игеруді өткір қойды. Отарлау екі тәсілмен жүргізілді. Біріншіден, оңтүстік аймақтарға әскери, әскери – барлау және жазалау экспедициялары жіберілсе, екіншіден, стратегиялық қолайлы орындарға бекініс шептерін салу жүзеге асырылды. Орталық Азияға жол ашатындықтан, аймақты басып алуға дайындық жұмыстары Орынбор және Сібір шептері арқылы да қызу жүргізілді. Сібір шебінен бастап, Ақтау (1835 ж.), Ұлытау (1835 ж.), Қапал (1846 ж.), Сергиополь (Аягөз, 1831 ж.) және өзге де Ресейлік бекініс пунктері салынды [7, 370 б.].

Қазақстанның оңтүстік аймақтары негізінен қоқан хандығының қоластында болғандықтан, Ресейдің аймаққа ішкерілей енуі орыс – қоқан соғысына ұласты. 1860 жылдың 26 тамызында Токмақ, 4 қыркүйегінде Пішпек (Бішкек), 1864 жылдың 4 маусымында Мерке бекінісі, 6 маусымда Әулиеата (Тараз), 12 маусымда Түркістан, 21 қыркүйекте Шымкент алынды [7, 371 -379 б.]. 1865 жылдың 17 маусымында тіке шабуыл барысында Ташкенттің алынуымен Қазақстанның оңтүстік аймағы толықтай патша үкіметінің қарамағына енгізілді. 1867 жылдан бастап құрамына Сырдария облысы және Жетісу облыстары енген Түркістан генерал - губернаторлығы құрылды. Жаңадан енгізілген аумақтарда кадр тапшылығы өткір тұрғандықтан, негізінен, орта немесе жоғары білімі болған түрлі мамандықтағы ұлты поляк саяси тұтқындар да қызметке кеңінен алына бастады.

1863 жылдың 22 қаңтарында Польшада Уақытша ұлттық үкімет жарияланып, поляк халқы мекендеген аумақтарда (Польша, Литва мен Белоруссияның, Украинаның жекелеген аймақтарында) кезекті ұлт – азаттық күрес басталды. Бірақ, бір жылдан астам уақытқа созылған көтеріліс жеңіліске ұшырады. Ондаған мың адам опат болып, мыңдағаны империяның шалғай аумақтарына, басым түрде Сібірге күштеп жер аударылды [3, 191 -194 бб.]. Жер аударылғандар қазақ халқы мекендеген Астрахань, Орынбор губерниялары мен Батыс Сібір аумақтарына, Алтайға, соңынан, Сыр бойы мен Жетісуға да көптеп жіберілді. Аталған саяси оқиғалар барысында оңтүстік аймағындағы поляк саяси тұтқындарының саны ұдайы өсу үстінде болды. Бірақ, саяси айдауда болғандармен қатар, өз еркімен қоныстанушылар да аз емес еді.

1897 жылы жүргізілген алғашқы халық санағының мәліметтеріне сәйкес, сол кезеңдегі Орта Азияны (қазір Орталық Азия) 11 576 поляктар мекендеген. Олардың – 10

361, яғни басым көпшілігі қалаларда шоғырланған. Қалалық поляктардың жыныстық құрамы: 9421 ер азаматтардан және 940 әйел азаматтардан құралған [8]. Мәліметтерді сараптау арқылы поляктардың негізінен жергілікті билік пен әскерилер орналасқан қалаларды (ол кезеңде қалалар шағын) мекендегендігін, сонымен қатар, көпшілігінің саяси тұтқындар мен әскери, әкімшілік қызметтегілерден құралғандықтан, қатарында ер азаматтардың саны бір жақты басым болғандығына көз жеткіземіз (10 ер азаматқа бір әйелден келеді). Поляк ұлты арасында қалыптасқан демографиялық, жыныстық диспропорция жағдайында халықтың тілдік, мәдени тұрғыдан жақын орыс халқы тарапынан жоғарғы деңгейде ассимиляцияға ұшырағандығы күмәнсіз. Аймақтағы поляктардың ең үлкен бөлігі – 2 206 адам Ташкент қаласын (орналасуы бойынша Сырдария облысының құрамында) мекендеген болса [9, 179 б.], тұтас алғанда Сырдария облысында – 2825 [9, 18 б.] поляктар тұрған. Жетісу облысында – 185, оның ішінде Верныйды (Алматы) – 78 [10, 52 б.] поляк мекен еткен.

Саяси себеппен айдауда болған поляк ұлты өкілдерінің арасында сауатты азаматтардың саны көптеп саналатын. Және олардың бірқатары қазақ арасында түрлі қызметтер атқарғандықтан, жергілікті ұлтпен тығыз қарым – қатынаста болды, қоян – қолтық араласты. Нәтижесінде, жекелеген поляк зиялылары қазақ халқының тұрмыс салты, рухани дүниесі, дәстүрі, өнері хақында танымал әрі құнды еңбектерді жазып қалдырды. Олардың қатарына Адольф Янушкевичтің «Қазақ даласына саяхаттың күнделіктері мен хаттары», Бронислав Залескийдің «Қазақ сахарасына саяхат», Северин Гросстың «Қырғыздардың (қазақтардың) заң жөніндегі әдет – ғұрпын үйренуге арналған материалдар» және т.б еңбектерді жатқызуға болады. Аталған еңбектер бүгінгі күні де ғылыми тұрғыда өз маңызын жоймай келеді.

Бүгінде аталғандай халық арасында кең танымал болған, тұлғалардан басқа, Қазақстанның оңтүстік аймағына қатысы бар, елеулі еңбек атқарған өзге де поляк ұлтының өкілдері аз емес. Қазақ жерінде геологиялық зерттеулер жүргізген алғашқы экспедициялардың бірі Алексей Бутаковтың экспедициясы болатын. Экспедиция патша үкіметінің құрамына жаңа қосылып жатқан Арал теңізі мен оның жағалауын геологиялық тұрғыда зерттеу үшін арнайы жіберілгенді. Нәтижесінде, алғаш рет сол аймақтың топографиялық суреттері де жасалды. Көмір кеніштерін барлайтын геологтардың тобын алдымен Орынборда әскери қызметін өтеп жатқан, жер аударылған поляк, Варшава гимназиясының түлегі Томаш Вернер басқарды. 1848 жылдың тамыз айында теңіздің жағалауынан жарты шақырымдай жерден көмір кеніштерін тікелей сол ашады [12, 68 б.]. Вернерден кейін Бутаков геологтарын кенші және геолог, 1846 жылғы Краков көтерілісіне қатыспақ әрекеті үшін Орынборға жер аударылған Людвиг Турно басқарды. Оның қызметкерлері Польша корольдігінің Тау –кен басқармасының бұрынғы мамандары еді, топ құрамында: Александр Храбчинский, Роберт Копроковский, Станислав Круликевич, Хиколит Плашевский, Северин Пшелокский, Хиполит Завадский және Рудольф Жуковский болды [12, 69 б.].

Қазақ жеріне еңбегі елеулі еңбегі сіңген поляктардың бірі – Ян Козелл – Поклевский. Аталған тұлға 1837 жылы дүниеге келген. 1858 жылы Николай инженерлік академиясын бітірген. Мамандығы бойынша инженер –құрылысшы. 1863 жылғы поляк ұлт –азаттық көтерілісіне қатысады. 1863 жылдың сәуірінен Ұлттық үкімет, Әскери бөлімінің референті, шілдеден Варшава қаласының коменданты болады. Көтеріліс жеңілгеннен кейін эмиграцияға кетеді. Бірақ, 1872 жылы қайта оралып, үкіметке өз еркімен беріледі. Нәтижесінде, Орталық Азияға, атап айтқанда, Верный қаласына жер аударылады. Верныйда инженер Ян Козелл – Поклевскийдің тікелей қатысуымен үлкен ауқымдағы жұмыстар атқарылады. Атап айтқанда, Түркістан епархиясы епископының үйі мен ауласы, Қонақ үйі, Бас арық салынып, Кіші Алматы өзені бойында диірмендер негізделеді. Қаскелең шатқалында мәрмәр өндіретін зауыт салынады. Ол алғашқы болып, Шығыс Түркістан мен араны жалғайтын, Іле өзеніндегі кемешілік кәсібін зерттеді [13, 408 - 409 бб.]. 1883 жылы амнистияға ілігеді.

Қазақстанның оңтүстік аймағының табиғаты, жануарлар дүниесі, этнографиясы, геодезиясы, геологиялық қыртыстары туралы сөз болғанда соңынан қомақты зерттеу жұмыстарын қалдырған, ұлты поляк зерттеушілер: Петр Залевский, Стефан Козловский, Рышард Закшевский, ағайынды Юзеф және Станислав Жилиньскийлер, танымал инженер, географ Бронислав Громбчевский, Леон Барщевский, Кароль Богданович, Мечислав Пташицкийді, Владислав Массальскийді, Антони Кульчицкийді [12, 71 -76 бб.] атап өтпеу мүмкін емес. Бұл өз алдына бір іргелі зерттеуді қажет ететін тақырып.

XX ғасыр Антанта мен Үштік Одақ блоктарының қарым – қатынасының күрт шиеленісінен басталды. Саны көп, әлеуеті үлкен поляк халқының сеніміне ие болу мақсатында империялар (Австро – Венгрия, Германия, Ресей) соғыстан кейінгі «саяси жеңілдіктерін» жариялап, поляктарды әскер қатарына ала бастады. Нәтижесінде, поляктар үш империя әскерлерінің сапында, жекелеген жағдайларда біріне –бірі қарсы соғысты.

1918 жылы 11 қарашада батыс майданында бейбіт бітімге қол жеткізіліп, әскери қимылдар тоқтады. Ұзаққа созылған әрі күрделі Версаль конференциясының барысында тәуелсіз Польша мемлекеті құрылды [3, 224 -225 бб.]. Бірақ, әскери тұтқындар мәселесі ашық күйінде қалып қойды. Ресми ақпаратқа сай, тек Австро – Венгрия, Германия мемлекеттерінің өзінен 100 мыңнан астам ұлты поляк жауынгерлер Ресейдің тұтқынына түскен [14, 19 б.]. Жекелегендері Қазақстан аумағында болған әскери тұтқындардың бір бөлігіне елдеріне қайту мүмкіндігі берілсе, екіншілері кеңес азаматтығын қабылдап, қалып қойды.

Ұзақ жылдар Ресей империясының бодандығында болып, тек әкімшілік – аумақтық бірліктерден тұрған Қазақстан 1920 жылы автономды, ал 1936 жылы КСРО құрамындағы одақтық республика ретінде қайта құрылды. 1926 жылғы халық санағына сәйкес Қазақстандағы поляктардың саны – 3 762 адамды құраған [15] және олар басым түрде саяси жер аударылғандардың, Ресей империясында түрлі әскери және өзге қызметтерде болғандардың ұрпақтары еді.

Тәуелсіз Польша мен Кеңес мемлекетінің (КСРО) қарым – қатынасы алғашқы жылдардан өзара сенімсіздік жағдайында дамыды. Польша батыс мемлекеттерінің жақын саяси одақтасы ретінде қарастырылса, КСРО мемлекетке қауіп төндіруші ел ретінде бағаланды. Оған поляктардың ұзақ жылдар Ресейден көрген озбырлығы, 1920-21 жж. кеңес – поляк соғысы да теріс ықпалын тигізсе керек. Кеңес – поляк қарым – қатынастарындағы қиындықтар, елдің (КСРО) ұлты поляк азаматтарына да өз салқынын тигізді.

1936 жылы КСРО Халық Комиссарлары Кеңесінің «Украинадан қоныс аударушылар» бойынша қаулысы қабылданып, «саяси сенімсіз элементтер» ретінде бағаланған жергілікті поляктар басым түрде Қазақстанға күштеп жер аударылды. Депортацияланғандар негізінен поляк және неміс ұлтынан құралып, Украинаның Житомир, Киев, Винница және Кировоград облыстарынан көшірілді [16, 6 б.]. 1936 жылдың 20 мамыры мен 5 маусымы аралығындағы алғашқы депортация барысында Қазақстанға – 5570 отбасы алып келінген. Украина мұрағаттарынан табылған деректерге сәйкес 1936 жылы Украинадан Қазақстанға жалпы саны 14,9 мың отбасы депортацияланып, шамамен, 60 мың поляктар мен 10 мың шамасындағы немістер қоныстандырылған [17].

1939 жылдың 23 тамызында Германия мен КСРО арасында «Өзара шабуыл жасаспау туралы» шарт (Риббентроп – Молотов шарты) жасалып, шартқа құпия қосымша хаттама енгізілді. Хаттамаға негізінде, Германия мен КСРО өзара ықпал ету аймақтарын бекітіп, соның ішінде Польша аумағы да ықпал ету аймақтарына бөлінді. 1939 жылдың 1 қыркүйегінде Германия Польша аумағына батыстан шабуыл жасап, II Дүниежүзілік соғысы басталды, ал 17 қыркүйегінде кеңес әскерлері құпия хаттамаға сәйкес Шығыс Польша аумағына енеді [18,270-271 бб.]. Барысында, кеңес үкіметі енген аумақтардағы «саяси сенімсіз» халықтың өкілдері Сібір, Орталық Азия мен Қазақстан аумақтарына депортацияланады. Солтүстік Қазақстан, Павлодар, Ақмола, Талдықорған, Алматы және

Жамбыл облыстарының аумақтарына көшірілгендер көтерілісші ұйымдар қатысушыларының қуғындалған отбасы мүшелері, бұрынғы Поляк армиясының офицерлері, поляк мемлекетінің полицейлері, түрмедегілері, помещиктері мен шенеуніктері еді. Ресми мәліметтерге сәйкес, 1941 жылы Орталық Азияға шамамен 150 мыңдай поляк мемлекетінің азаматтары депортацияланып, олардың 100 мыңдайы Қазақстан аумағына алып келінді. Бірақ, олардың ұлттық құрамы тек поляк халқы өкілдерінен тұрған жоқ [18, 89 б.]. Мұндай адамдар тобының қоныстандырылуы мемлекеттің (ҚазКСР) ұлттық құрамына елеулі өзгерістер енгізді.

1941 жылдың 22 маусымы күні Германияның КСРО – ға шабуыл жасауы мемлекеттің өзгертіп ұстанымын, 30 шілдеде Лондон қаласында КСРО –нҰлыбританиядағы елшісі И. Майский мен поляк премьері В. Сикорский (эмиграциядағы Поляк үкіметі) екі мемлекет арасындағы дипломатиялық байланыстарды қайта орнату және Германияға қарсы соғыста өзара көмек көрсету туралы келісім жасасты [19, 177 б.]. Келісімге сәйкес, КСРО аумағында поляк әскери бөлімдерін құруға уағдаластық жасалды. Келісімге қосымша бекітілген хаттамада: «Кеңес үкіметі, осы уақытта, кеңес аумағында қамауда ұстаудағы немесе әскери тұтқындағы, және өзге де жетімді негіздердегі поляк азаматтарына дипломатиялық байланыстар орнаған сәттен амнистия жариялайды» делінген болатын. Келісімнің орындалу барысы көп күттірмеді. ҚазКСР –н ХКК –н 1942 жылғы 23 қаңтардағы қаулысына сәйкес ел аумағындағы поляк әскери бөлімдерін Отар, Луговая станцияларында, Мерке ауданында, Оңтүстік Қазақстан облысының Шақпақ пунктінде орналастыру көрсетілді [20, 177 б.].

Келісім негізінде Қазақстандағы II Речпосполита азаматтарының көпшілігі Андерс армиясы қатарында (генерал Владислав Андерс) КСРО аумағынан шығарылды [18,89-90 бб.]. 1942 жылы 1 қыркүйекте Андерс армиясының эвакуациясы толықтай аяқталды. Екі эвакуация барысында КСРО аумағын 75 491 әскери қызметкер және 37 756 қатардағы азаматтар тастап шықты [21, 155 – 156 бб.]. Бұрынғы поляк мемлекеті азаматтарының қалған бөлігі 1945 жылғы 6 шілдедегі кеңес – поляк келісіміне сәйкес КСРО аумағынан өз отандарына қоныс аударды [18, 89 б.]. 1956 жылы Қазақстандағы поляк халқына орнатылған арнайы бақылау тоқталып, еліміздегі поляк ұлтының өкілдері (кеңестік поляктар үшін) КСРО аумағында еркін қозғалуға мүмкіндік алды .

Ал Қазақстан аумағындағылары империя кезеңінде қоныстанғандардың ұрпақтары мен Украинадан күштеп көшірілген поляктардан құралды. Халық санақтарына сәйкес, Қазақстандағы поляктардың саны 1959 жылы – 53 102 адамды құраса, 1979 жылы – 61 136, 1999 жылы – 47 297, ал соңғы 2009 жылғы санақ бойынша – 34 057 адамды [22, 21 б.] құраған. Бұл Республика халқының 0,2%. Бүгінде қазақстандық поляктардың үлкен бөлігі – Солтүстік Қазақстан облысын мекендейді. Облыстағы поляктар ең көп шоғырланған аумақ – Тайынша ауданы. Аудан халқының – 11 467 поляк халқының өкілдері [23, 27 б.].

Мақалаға арқау болған Қазақстанның оңтүстік аймағына келер болсақ, бүгінде аймақтағы тегі поляк халық саны – 2,5 мың адам шамасында. Алматы облысында – 1221 [24, 5 б.], Алматы қаласында – 807 [25, 5 б.], Жамбыл облысында – 155 [26, 5 б.] Оңтүстік Қазақстан облысында – 136 [27, 5 б.], Қызылорда облысында - 11 [28, 5 б.] ұлты поляк ұлтының өкілдері тұрып жатыр.

Қазақстандық поляктар негізінен христиан дінінің католик тармағын ұстанады. Орыс тілді ортаның ықпалымен үлкен ассимиляцияға ұшыраған және бұл көрсеткіш аймақтар бойынша әркелкі. Мысал ретінде, сұрау бойынша Солтүстік Қазақстан облысы поляктарының небәрі 4,9 % ғана поляк тілін ана тілі ретінде көрсеткен, қалған 95,1 % ана тілі ретінде өзге халықтың тілін көрсеткен [23, 35 б.]. Ал Алматы облысы поляктарының 27,9 % ана тілі ретінде поляк тілін көрсетсе, қалған 72, 1 % [24, 46 б.] ана тілі ретінде өзге тілді меңзеген. Және бұл тұрғыда қала және ауыл халқының арасында да өзгерістер байқалады. Мысалы, сөз болып отырған Алматы облысы поляктарының қалалық бөлігі 15,1 % ана тілі ретінде поляк тілін көрсеткен болса, қалған 84,9 % [24, 51 б.] ана тілі

ретінде өзге тілді көрсеткен. Ауыл тұрғындары бойынша бұл көрсеткіш тиісінше 31, 1% және 68,9 % [24, 57 б.] құраған. Алматы бойынша бұл көрсеткіш өзгеше. Алматы поляктарының 22,9 % ана тілі ретінде поляк тілін көрсетсе, қалған 77,1 % [25, 71 б.] ана тілі ретінде өзге тілді көрсеткен. Тілдік ассимиляция тұрғысындағы жағдайды сараптар болсақ, жалпы Алматы облысының ауылдық жері мен қаласындағы поляктар басым түрде II Речпосполита (1918 -1939 жж. Польша) азаматтарының ұрпақтары емес, шығу тегі Украиналық поляктардың ұрпақтары. Сондықтан, қалалы жерде тұрақтағандары орыс тілінің үлкен ықпалымен басым түрде орыс тілді азаматтар қалыптасқан. Ал ауылдық жердегілері тілі жақын украин ұлтымен бірге мекендегендіктен, салыстырмалы түрде орыс тілінің ықпалына азырақ ұшыраған.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан бастап еліміздегі барша өзге ұл өкілдеріне тілі мен дәстүрін дамытуға қажетті жағдай жасалып келеді. Ел конституциясы *«Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілік құра отырып...»* [29, 3 б.] деген сөздерден басталады. *Алғашқы кезеңде тілдік ахуалға көңіл бөлініп, ұлттық мәдени орталықтар құрыла бастады. 1992 жылы Қазақстан халықтарының алғашқы форумында Президент Н. Назарбаев республикадағы барлық этностарды консолидациялаушы қоғамдық органды құру идеясын көтерген болатын. Нәтижесінде, Қазақстан Халқы Ассамблеясы негізделді [30, 14 -15 бб.]. Бүгінгі қазақстандық поляк халқының өкілдері мемлекет халқының ажырамас бір бөлігі. Қазақстандық поляктар республиканың дамуына өз үлестерін қоса отырып, Қазақстан мен Польша республикаларының арасында алтын көпір міндетін атқаруда.*

1992 жылы құрылған Қазақстан поляктарының одағы (ҚПО) бүгінде 14 облыстық және қалалық бірлестіктерден тұрады, мүшелер саны 1700 адамнан астам [20, 6 б.]. Мемлекет деңгейіндегі ұйымның жұмысы Республикалық үйлестіру кеңесі арқылы жүзеге асырылады.

Мемлекеттің оңтүстік аймағында поляк ұлтының өкілдері басым түрде Алматы облысында, Алматы қаласы мен оның маңайында шоғырланған. Атап айтар болсақ, Алматыда – 807 [25, 5 б.], Еңбекшіқазақ ауданында - 418 [24, 21 б.], Талғар ауданында – 269 [24, 37 б.], Іле ауданында – 248 [24, 42 б.], Талдықорған қаласында - 72 [24, 10 б.], Ескелді ауданында - 64 [24, 38 б.], Қапшағай қаласында – 61 [24,13 б.], Қарасай ауданында – 43 [24, 30 б.] ұлты поляк азаматтар мекендейді. Өзге облыстарындағы көрсеткіш мынадай: Жамбыл облысында – 155 адам, оның – 115 Тараз қаласының тұрғындары [26, 5 б.]. Оңтүстік Қазақстан облысында – 136 адам, оның – 111 Шымкент қаласының тұрғындары [27, 11 б.]. Қызылорда облысында – 11 адам, олардың – 9 Қызылорда қаласының тұрғындары [28, 9 б.].

Қазақстан поляктары одағының, жергілікті этно – мәдени бірлестіктердің жұмысы ұлттық салт – дәстүрлерін, ана тілін оқып – үйренуге бағытталған. Алматыда 1992 жылдан «Вензь» (қазақша, байланыс) поляк мәдени орталығы жұмыс жасайды. Тараз қаласында «Полонез» этнобірлестігі, Шымкент қаласында «Ojczyzna» (қазақша, Отан) облыстық поляк мәдени орталығы жұмыс атқаруда. Аймақтық барлық этно –мәдени орталықтар жергілікті әкімдіктермен, облыстық және қалалық ассамблеялармен, өзге де этно –мәдени орталықтармен тығыз антымақтастықта жұмыс атқаруда.

Тәуелсіздік алған жылдары елімізде ондаған костелдер салынып, діни қызмет жүргізілуде. Қазақстан мен Польшаның құзырлы министрліктері арасында жасалған келісімге сәйкес қалалар мен селолардағы 16 мектепте поляк тілінде сыныптар жұмыс жасаса, балалар мен үлкендерге арналған 22 жексенбілік мектептер жұмыс атқарып, сабақты Польшадан шақыртылған мұғалімдер жүргізуде. Алматыдағы шетел тілдері университетінде «поляк тілі мен әдебиеті» бөлімі ашылған [30, 117 -118 бб.]. 2012 жылдың қараша айынан бастап Алматыдағы Поляк мәдени орталығы **«Almatynski Kurier Polonijny»** тоқсандық басылымын шығарып келеді [20, 7 б.].

Қазақстанның оңтүстік аймағында поляк тілін оқыту негізінен Алматы қаласында жақсы жолға қойылған. Қазір Алматы қаласындағы № 23 мектеп – гимназияда 8 - 11

сыныптарда оқушыларға ана тілі ретінде поляк тілін тереңдетіп оқытатын поляк сыныбы жұмыс жасайды. Сыныпта поляк тілінен өзге поляк мәдениеті мен тарихы да тереңдетіп оқытылады.

Бүгінгі күні Қазақстан мен Польшаның мемлекетаралық байланыстары өзара сенімділік пен ынтымақтастықта дамуда. Астана және Алматы қалаларындағы көшелерге поляк зиялысы Адольф Янушкевичтің аты берілген. Польша халқы да ХХ ғ. 30 – 40 жж. зобалаң уақытында қазақ халқының поляк ұлты өкілдеріне көрсеткен көмегін, мейірімін ұмытпайды. Алғыс ретінде ел астанасының тарихи әрі ең көрікті жерлерінің бірі – Вилянув ауданындағы көшелердің біріне «Қазақ көшесі» (полякша ulica Kazachska) атауы берілген [31]. Польшадағы Адам Мицкевич университетінде қазақ тілі оқытылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Ұлттық энциклопедия. Бас ред. Б. Аяған. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, 2005. -728 б.
2. Резонтова М.М. История заселения поляков на востоке Казахстана. Журнал «Новая Польша» 2011 г., № 2.
3. A.Dybowska, J. Zaryn, M. Zaryn. Polskie dzieje od czasow naidawniejszych do wspolczesnosci. Wyd. Naukowe PWN. Warszawa 1994. 372 s.
4. Historia Polski 1795 -1918. Andrzej Chwalba. Wyd. Literackie. Krakow 2000. 600 s.
5. Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы. Алматы: Арыс – Қазақстан, 1998 – 428 с.
6. Отечественная война 1812 года. Источники. Памятники. Проблемы. Можайск, 2009.
7. История Казахстана (с древнейших времен до наших дней). В пяти томах. Том 3. – Алматы: «Атамұра», 2000. 768 с.
8. Первая Всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. Под ред. Н.А.Тройницкого. т. II. Общий свод по Империи результатов разработки данных Первой Всеобщей переписи населения, произведенной 28 января 1897 года. С.-Петербург, 1905. Таблица XIII. Распределение населения по родному языку.
9. Первая Всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. Под ред. Н.А.Тройницкого. LXXXVI. Сыр – Дарьинская область. С.-Петербург, 1904.
10. Первая Всеобщая перепись населения Российской Империи 1897 г. Под ред. Н.А.Тройницкого. LXXXVII. Семиречинская область. С.-Петербург, 1905.
11. Бронислав Залесский. Жизнь казахских степей. А, 1991.
12. Рышард Бадовски. Польские певцы Казахстана. – Алматы, МКА, 2005.
13. Алма-Ата. Энциклопедия, — Алма-Ата, 1983.
14. Миловидов Б.П. Военнопленные поляки в Сибири в 1813 – 1814 гг. Отечественная война 1812 года. Источники. Памятники. Проблемы. Можайск, 2009. С. 325 - 359.
15. Всесоюзная перепись населения 1926 г. Т. VIII. М., 1928. С. 15–46.
16. Машимбаев С.М., Исова Л.Т. Проблема истории польских переселенцев в Казахстане (1936- 1946 гг.). Алматы, 2000.
17. «Прощай Украина!...». «Зеркало недели. Украина». № 36, 7 октября 2011.
18. Studia BAS. № 2 (34) 2013.
19. История Второй Мировой войны 1939-1945 (в 12 томах). Ред.колл., гл. ред. А.А. Гречко. том 4. М., Воениздат, 1975.
20. Almatynski Kurier Polonijny. № 1 2013.
21. Польское рабочее движение в годы войны и гитлеровской оккупации (сентябрь 1939 — январь 1945). М. Малиновский, Е. Павлович, В. Потеранский, А. Пшегонский, М. Вилюш. М., Политиздат, 1968.
22. Аналитический отчет. «Итоги Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года». Под ред. Смаилова А.А./ Астана, 2011 – С. 65.
23. Северо – Казахстанская область. Итоги Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года. Том 2. Статистический сборник. Под ред. Смаилова А.А. Астана, 2011 – 138 с.
24. Алматинская область. Итоги Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года. Том 2. Статистический сборник. Под ред. Смаилова А.А. Астана, 2011 – 163 с.
25. Город Алматы. Итоги Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года. Том 2. Статистический сборник. Под ред. Смаилова А.А. Астана, 2011 – 119 с.

26. Жамбылская область. Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года. Том 2. Статистический сборник. Под ред. Смаилова А.А. Астана, 2011 – 133 с.
27. Южно – Казахстанская область. Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года. Том 2. Статистический сборник. Под ред. Смаилова А.А. Астана, 2011 – 151 с.
28. Кызылординская область. Национальной переписи населения Республики Казахстан 2009 года. Том 2. Статистический сборник. Под ред. Смаилова А.А. Астана, 2011 – 107 с.
29. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Алматы: Юрист, 2006.
30. Ассамблея народа Казахстана: исторический очерк. Е.Л. Тугжанов, Г.В. Кан, В.С. Коробков, Н.У. Шаяхметов. – Алматы: Раритет, 2010.- 304 с.
31. Варшавадағы «қазақ» көшесі. Егемен Қазақстан, 2006, 7 шілде.

ҚАЗАҚСТАНҒА ЭТНОСТАРДЫҢ КЕЛУ ТАРИХЫ

Касабекова А.И.

Қазақ ұлттық өнер университеті, Астана қаласы

Қазақстан жеріне басқа этникалық топтардың алғаш келіп қоныстануы XVI ғасырдан бастау алды. Ал орыс - казактық отарлау Украинадан, Ресейдегі басыбайлылық қанаудан қашқан шаруалардың казак еркін жұртына қосылып, Жайық пен Ертіс өңіріне келуінен басталады. Казактар XVIII ғасырдан бастап Ресейдің геосаяси стратегиясын жүзеге асыруға белсене қатысады. Тарихтың қатал шындығы казактардың қаналған халықтың ұлт-азаттық қозғалыстарын аяусыз басып-жаншитын патшалықтың екпінді күшіне айналғандығын айғақтайды.

Қазақстан бір күнде көпұлтты мемлекет болып құрыла салған жоқ. Қазақстанның полиэтникалық қоғамға айналу процесі ұзақ тарихи кезендерді қамтиды. Қоныс аударуды үш кезеңге бөлуге болады.

1 - кезең 1861-1890 жылдар-Ресей шаруалары қазақ даласына еркін түрде көшіп келе бастады. Бұл кезең Ресей империясының Қазақстанды отарлауының басталуымен байланысты. Патша үкіметі славян ұлттарын қазақ жеріне қоныстандыру арқылы XX ғасырдың басында өз меншігіне айналдыруды көздеді. Олар қазақ жеріндегі пайдалы қазба көздерін уысында ұстауда республика көп ұлтты мекенге айналдырудың үлкен мәні барын және бұл өлке түрлі сынақ жүргізуге аса қолайлы екенін есепке алды. Осы кезеңде Қазақстанның солтүстік-батыс және солтүстік-шығыс өңірлеріне казактар көшіп келе бастады. Жайық казак әскерінің құрамында славяндардан басқа башқұрт, түркімен, татар, қалмық, қарақалпақтар да болды. Жүз мыңдаған орыс, украин, беларусь шаруаларының Сібір, Қазақстан және Орталық Азияға қоныс аударуы Ресейдің аграрлық саладағы саясатымен тығыз байланыста дамыды. 1861 жылғы реформадан кейін помещиктер өз пайдасына шаруалардың реформаға дейін өңдеп келген жерінен үлес алуға құқықты болды. 1891—1892 жылдардағы Ресейдегі аштыққа байланысты өз бетімен еркін қоныс аудару көлемінің өсуіне орай, патша үкіметі қоныс аударуды заңдастырып, өз ырықанда ұстауға тырысып бақты. Осы кездері «орыс тұрғындарын» көбейту керек болған жерлерде қоныс аударушыларға ерекше жағдай жасалды. Оларға ең алдымен империя құрамына біршама жақында енген Жетісу, Зайсан приставтары және т.б. жерлер жатқызылды. Мысалы, үкіметтік ұйымдар «...орыс адамдарын орналастыру біздің Қытаймен шекарамызды қорғау мақсатында Өскемен және Зайсан уездері үшін ерекше маңызды... бүкіл шекара өңірі... орыс поселкелері тұтас жабылар еді» деген тілек білдірді [1].

1868 жылы Жетісуға көшіп келген әрбір отбасы азаматтарына 30 десятина жер бөлінетін, шаруашылық жүргізу үшін қарыз берілетін және 15 жылға салықтардан босатылатын ереже қолданылды. 1868 – 1880 жылдар аралығында Жетісуда 36 шаруа селолары пайда болды. 80 – жылдардың орта шенінде мұнда егіс салуға жарамды жер жетіспейтін болғандықтан үлес мөлшері 10 десятинаға дейін азайтылды, ал жеңілдікті кезең 5-10 жылға дейін қысқартылды. Түркістан жеріне қоныстауға «селолық тоғышарлар

санатына жататын, христиан дінін ұстанатын орыс бодандарына ғана» рұқсат берілді деп жариялады. 1889 жылғы ереже Қазақстанды Ресейден қоныс аударушыларға іс жүзінде ашып берді, бірақ ол содан кейінгі барлық заң актілері сияқты, қоныс аударушылар қозғалысын тәртіпке келтіре алмады.

2-кезең - 1891-1905 жылдарда - қоныстандыруды «заңды» түрде жүргізуге тырысты. Қоныс аударудың бұл кезеңінде қазақ даласын жаппай отарлауға бағыт алынды. Шаруаларды қоныстандыру Ақмола, Жетісу, Семей, Орал, Торғай облыстарында 1865 жылдардан басталып, 1892 жылы Сібір темір жол комитеті құрылғанға дейін жалғасын тапты. Ақмола облысында 1870—1895 жылдары 87 шаруа қоныстары пайда болып, отырықшы халық саны шаруа қоныс аударушылар есебінен 2 есеге артты. XIX ғасырдың соңына қарай Еуропалық Ресей мен Украинадан қоныс аударушылардың келуі себебінен халықтың ұлттық құрамы өзгере бастады. Қазақ, қырғыздармен бірге орыс, украиндар, татарлар, тәжіктер, түрікмендер, башқұрттар, чуваштар, қараноғайлар, армяндар саны өсе түсті. 1881- 1884 жылдары 5-ші Жетісуға 45373 ұйғыр және 4682 дүнген қоныс аударған болатын. 1897 жылы Қазақстан тұрғындарының саны 4 млн 150 мың адамға толықты. Солардың ішінде қазақтар 3 млн 400 мың адамды құраса, қалған 750 мыңдай адам басқа ұлт өкілдері болды. 1897 жылы қазақтардың үлес салмағы 81,7 пайызға төмендеді.

3-кезең - 1906-1917 жылдарда қоныстандыру бұрын соңды болмаған деңгейде күшейді. Ресей экономикасындағы аграрлық дағдарыс патша үкіметінің Қазақстандағы отаршылдық саясатын күшейте түсті. Қазақстан аумағындағы артық жерлерді есепке алу мақсатында Ф.Щербина, В.Кузнецов, П.Румянцевтің экспедициялары қазақ тұрғындарына қатысты жер көлемін азайтып, болыстардың иелігіндегі «бос жерлерді» есепке алып отырды. Ресей орталығындағы аграрлық қайшылықтардан шығудың тағы бір жолы - П.А.Столыпиннің 1906 жылы 6 қарашадағы жарлығы бойынша шаруалар қауымын таратып, қауымдық жерлерді кулактардың басып алуына жағдай жасалды. Помещиктік жер иеленуді сақтауға тырысқан үкімет қоныс аударуға бостандық берді. Столыпиннің жарлығы негізінде шаруа өз үлесін сатып, еркін түрде басқа жаққа кетуге мүмкіндік алды. Қоныстандыруды реттеу мақсатында 1905 жылы қоныстандыру мекемелерінің Басқармасы құрылды. 1905—1917 жылдардағы мекеменің 12 жылғы қызметі нәтижесінде бір миллионға жуық қоныс аударушылар Қазақстан жеріне орналастырылды. 1908 жылы қоныс аударушылар легі ең жоғары деңгейді көрсетті. Жылына 665 мың қоныс аударушы келіп, есепке алынып отырды. Патша өкіметінің қоныс аудару саясаты қазақтардың шаруашылығына көп нұқсан келтірді. Тек 1906—1915 жылдары Жетісу мен Сырдария облысындағы қазақтардан 2,5 млн. десятина жер тартып алынып, қоныс аударушыларға бөліп берілді. Қазақстанда тартып алынған жер XX ғасыр басында 17 млн. десятина, ал 1917 жылға қарай 45 млн. десятинаға жетті. Жүздеген жеке меншік хуторлар бой көтерді. Патша офицерлері, кулактар, көпестер көлемді жер телімдеріне ие болды. 1905—1907 жылдардағы Ресейдегі бірінші буржуазиялық-демократиялық революциядан кейін үкімет барлық шектеуді жойып, барлық шет аймақтарға қонысаударуға жол ашып берді. Осылайша XIX ғасырдың екінші жартысында Қазақстан тұрғындарының көп ұлтты құрамының қалыптасуы қарқынды белең алды.

Қазақстанның көпұлтты елге айналу процесінің келесі кезеңі Қазақстанның КСРО құрамына енуімен байланысты. Кеңестік биліктің алғашқы жылдары мен бірінші дүниежүзлік соғыс және 1916 жылғы ұлт - азаттық көтеріліс кезеңдерінде Қазақстанның демографиялық жағдайында болған миграциялық қозғалыстар жалғасқан болатын. 1917 жылғы ақпан, қазан төңкерістері, Азамат соғысына ұласып, одан соң дағдарыс пен ашаршылыққа әкеп соқты. Осы кезеңдерде Қазақстандағы 307 өндіріс орындарының 250-і істеп шығып, Темір жолдардың жеткіліксіздігі мен жолдардың бұзылуы себебінен шаруашылық толыққанды жұмыс істеуге мүмкіндік болмады. Әсіресе, ауыл шаруашылығы күйреп, егіс көлемі 2 млн. десятинаға, ал өнім 3 есе кеміп, мал басы 10,8 млн. басқа азайды. Осының бәрі халықты күйзеліске ұшыратты.

Кеңестік алғашқы 1920 жылғы санақ бойынша Қазақстан халқының саны 5 млн. 400 адамды құрады. [2, 40-41бб]. 1921 жылы жазында Қазақстанда қуаңшылық болып, Орал,

Орынбор, Ақтөбе, Қостанай облыстарында егіннің барлығы дерлік күйіп кетті. Табиғат апатының кесірінен Республикада өлім – жетім көбейіп және апат жайылған аудандардан басқа елге көшу көбейгені байқалды. 2,5 млн. адам аштыққа ұшырады [3, 536 б.]. 1922 жылы халық саны 1914 жылмен салыстырғанда 1 млн. адамға азайды.

1926 жылғы екінші бүкілресейлік халық санағы бойынша Қазақстанның этникалық құрамында: қазақтар – 58,5, орыстар – 20,6, украиндар – 13,9, өзбектер – 2,1, татарлыр – 1,3, ұйғырлар -1, немістер – 0,8 пайызды көрсетті. Ал, сандық көрсеткіші бойынша қазақтар – 3627612 адам, орыстар – 1275056, украиндар – 860201, өзбектер – 129399, татарлыр – 79758, ұйғырлар - 63432, немістер – 51094, белорустар – 25584, өзге ұлт өкілдері – 88.453 адам болған.

Ал, 1930 жылы индустрияландыру, ұжымдастыру және күштеп депортациялау саясаты жүзеге асырылған уақытта Қазақстан халқының ұлттық құрамында біршама өзгерістер болды. Осы ұжымдастыру жылдарында Қазақстанға көшірілгендер саны 250 мың адамға жетті. Сталиндік зұлматтың барлық зардаптарын басынан өткерген қазақ қоғамы басқа халықтың тағдырына қатысты бұл қасіретті жақсы түсінді.

Қазақстан Кеңес кезінде жер аударуға жақсы мекен болды. Сондықтан кеңес үкіметі шекара маңындағы халықтарды ішке, яғни қазақ жеріне әкеліп орналастыра бастады. Қазақстанға қуғынға ұшыраған ұлттарды күшпен қоныстандыру 30-жылдың соңында қарай көбейе бастады.

Қазақстандағы орын алған голощекиндік «кіші қазан» науқаны кезінде орын алған аштықтың әсерінен қазақ халқының саны азайған еді. 1931 жылы Қарағанды мен Семей облысының 8 ауданына Ресейден жер аударылған 150 мың адам орналастырылды. Бұл кезеңдері республика аумағына басқа ұлт өкілдерінің келуі жалғаса берді [4, 42-43 бб.].

XX ғасырдың 30-40-жылдарындағы шекара маңында мекендеп жатқан аз ұлттарды көшіру мәселесі үкіметтің саясатымен жүзеге асырылды. Ұлт мәселесіне қатысты ұстанып отырған үкімет саясатына қарсы шыққан, тіпті көшірудің жай не үшін екендігін білмек болғандар «халық жауы», «шпион», «фашизмнің жақтасы» деген айыптармен сотталып, кейбіреулері атылды, кейбірі ұзақ жылдарға түрмеге, лагерьге қамалды. Көшіріліп келген ұлттар ұзақ жылдар бойы үкімет қысымшылығын көрді. Тіпті ұлттық нышанынан да айырылып қалуға шақ қалды. Кеңестік жүйе олардың рухани, мәдени дамуына кедергі жасады.

Украина территориясында қоныстан поляктардың өкілдерін Қазақстанның Оңтүстік, Солтүстік облыстарына орналастырды. Соғыс қарсаңына қарай Қазақстанда 102 мың қоныс аударылған поляктар болған. 1939-1940 жылдары Гитлер армиясының Польшаға басып кіруіне байланысты Батыс Украина, Белоруссиядағы поляктар тағы да Қазақстанға көшірілді [5].

Күштеп қоныс аударылған корей ұлты негізінде Қиыр Шығысқа XIX ғасырдың 60-жылдары қоныстана бастаған. 1937 жылдың шілдесінде Жапонияның Қытайға басып кіруіне орай кеңес өкіметі елдің Қиыр Шығысындағы қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін 1937 жылдың 21 тамызында «Корей халқын Қиыр Шығыс өлкесінің шекаралық аудандарынан көшіру туралы» қаулысы шықты. Бұл негізінде корейлердің Жапон үкіметіне жасырын қызмет атқарулары мүмкін деген күдікпен туындаған еді. Қиыр Шығыстың 23 ауданынан көшірілген корейліктер Қазақстанның Оңтүстік өңіріне, Арал теңізі мен Балқаш көлі маңына орналастырыла бастады. [6].

Кеңестік үкімет Түркия мен Иран шекараларына жақын орналасқан күрд, ирандық, ассириялықтар мен түріктерді ішкі аймақтарға 1937-1938 жылдары көшірді. Түркіменстан, Әзірбайжан, Грузия мен Армян КСР-нен күрд, армян және түріктерді көшіру себебі олардың шетелдердегі туыстарынымен байланыс жасауынан қауіптенді.

1939 жылғы санақ бойынша КСРО-да 1 427222 немістер мекендеген Екінші дүние жүзілік соғыс басталған кезде, гитлерлік әскерге көмектесуі мүмкін деген желеумен немістер Еділ бойынан қудаланып 1941 жылдың қыркүйегінде Қарағанды, Жамбыл, Қызылорда, Оңтүстік Қазақстан облыстарына орналастыру шешілді .

Осы 1939 жылғы санақ бойынша Қазақ АСР – і халқының құрамы мынадай болды: қазақтар – 2307 мың, орыстар – 2427 мың, украиндар – 656 мың, өзбектер – 102 мың, кәрістер – 96 мың, ұйғырлар – 35 мың, немісер – 92 мың, татарлар – 107 мың, белорустар – 31 мың, әзірбайжандар – 12 мың, дүнгендер – 7 мың, басқа ұлттар – 190 мың.

Соғыс алдындағы жылдарда өнеркәсіп құрылысы үшін елдің барлық аймақтарынан, әсіресе еуропалық бөлігінен 1 миллион 200 мың адам келген болатын. Қазақстанға жыл сайын зорлықпен 800 мыңға таяу немістер, 18,5 мың корейлердің отбасы, 102 мың поляк, Солтүстік Кавказ халықтарының 507 мың өкілдері көшірілді. Қазақстанға келген ұлт өкілдерінің көбі өз еркімен келмеген, олар қырым татарлары, түріктер, гректер, қалмақтар мен басқа да халықтардың өкілдері болатын. Осы күштеп көшірудің салдарынан республика халқы 1 миллион 500 мың адамға көбейді [7, 136 б.].

1943 жылдың 12-қазанында «Қарашай автономиялық облысын жою және оның территориясын әкімшілік төңірегін қайта құру» туралы қаулы қабылдады. Кеңес үкіметі бұдан кейін «Қарашай Республикасына басып кірген неміс басқыншылығына көптеген адамдарды сатқындықпен ұстап берген және неміс – фашистерінің құрған ұйымына кіріп, Кеңес үкіметіне қарсы соғысты» деп осы жылы 14 қазанда оларды жер аудару туралы астыртын қаулы шағарды. Олардың көбіне «Закавказье асуынан өтер кезде немістерге оларға жол көрсетті» деген айыппен тұтқынға алынып, түрмеге жабылды. 70 мыңдай тұрғыны бар Қарашай Автономиялық облысын аз кем уақытта жойып жіберді. Қарашай облысынан 45529 адам Жамбыл және Оңтүстік Қазақстан облыстарына орналастырылды.

Қалмақтар 1943 жылдың 28 қазанында елдің шығыс, солтүстік аудандарына және Оралға жер аударылған. Қысқа мерзім ішінде 99252 адам көшіріліп, оның 2268-і Қызылорда облысына орналастырылған [5, 27 б.]. Жалпы 1936-1951 жыл аралығында Сталиндік қуғын-сүргінге 17 халық, яғни 3 600000 адам іліккен. Осы жылдың 31 шілдесіндегі мемлекеттік Қорғаныс Комитетінің шешімімен месхеттік түріктерді көшіру мәселесі 1944 жылыдың қарашасынан 1945 жылға дейін жүргізілді. Жалпы Грузияның территориясындағы барлық мұсылмандарды ішкі аймаққа қарай қоныс аудару көзделінді. Грузиядан көшіріліп әкелінген 115, 5 мың адамның 27 883-і Қазақстанға орналастырылды.

1948 жылдың басында республикамызға шешен-ингуш, қарашай, балқар, неміс, қалмақ және т.б. ұлттардың 781 170 адамдық 216 802 отбасы қоныстанған. Ал, 50-жылдары Кеңестік өкімет қоныс аударылғандарды республикаға көшіру жұмыстарын жалғастырып, оларды орналастыру жайындағы жоғарғы өкіметтің нұсқауларын бұлжытпай орындады. XX ғасырдың 50-жылдары Кеңес Одағы басшылары бұрын ашықтай іске асырған, қол астындағы халықтарға қарсы күштеп қоныс аудару - қылмыс деп қарауды бастады.

Күштеп көшірілген ұлттар мен этностардың құқықтарының сақталмауының және ұлттық мемлекеттік автономияларының жойылуына негіз болып отырған, мемлекеттің Жоғарғы органдарының актілері күшін жойды, өзгертілді. Оларда қойылған еріктен тыс талаптар мен шектеулер алынып тасталды. Осы қаулы шыққаннан кейін республика бойынша шешендер мен ингуштердің көшу үрдісі байқалды. 1952 жылы сәуір айында Жамбыл облысына Солтүстік Кавказдан шешен, ингуш, қарашай, балқарды, Грузиядан келген әзірбайжандарды, немістерді, гректерді, ал Қырымнан татарлар көшіріп әкеліп жайғастыра бастады. 1955 жылы қоныс аударылған ұлттар мен этностардың құқықтық жағдайлары бірқалыпқа келтіріліп, кейбір шектеулерінің алынуы туралы қаулы шығып, осы ұлттар арасында бір облыстардан екінші облыстарға, туған - туыстарына жақынырақ, өз атамекендеріне көшу басталды.

Қазақстан лагерлерінде тек кеңес Одағының көптеген ұлттары мен ұлыстарының өкілдері ғана емес, сонымен бірге Еуропа және Азия елдерінің азаматтары да қамауда ұсталды. Мәселен, тек Қарағанды лагерінде ғана 1947 жылы КСРО – дағы 19 – дан аса ұлттардың өкілдері мен оның үстіне 12 – ден астам шет елдердің құзырындағы 887 азаматта лагерлерде азап шекті. Сталин қайтыс болғаннан кейін лагердегі тұтқындардың саны біртіндеп азая түсті. Еңбекпен түзеу лагерлері XX ғасырдың 60 – жылдарының бас кезіне дейін жұмыс істеді [8,129 б.].

Сол кездегі өзге ұлттардың елдеріне кетуі мен келу қарқыны қауырт жүргізілу нәтижесінде 20 жыл ішінде Қазақстан халқының саны бір жарым еседей өсіп, 9 294 741 адамға жетті.

Қазақстандағы тың игеруге байланысты 1954—1959 жылдары 1 млн 500 мың адам келді. Қазақстандағы тың эпопеясын жүзеге асыруға, орталық ұйғаруымен жоспарлы ұйымдастырған көші-қон ғаламат этнодемографиялық өзгерістерге әкелді. Нәтижесінде Қазақстанның ұлттық құрамы түбірлі өзгеріп, қазақтар өз жерінде азшылыққа айналды. Жалпы, 1953—1965 жылдары ауыл шаруашылығы тұрғындары Қазақстанда 2 млн-ға көбейді, демек, 1,5 есеге артты. Қазақстандағы халық санының көбеюі табиғи өсім есебінен емес, механикалық өсу жолымен жүрді. [9]. 1954 – 1958 жылдардың ішінде ғана 730 жаңа өнеркәсіп орындары салынды және пайдалануға берілді. Республикалық өнеркәсі, құрылыс және көлік саласына жұмыс күшін ұйымдасқан түрде тарту бойынша 0,5 млн – ға жуық адам келді[10, 164 б.].

1959 жылғы бүкілодақтық халық санағының деректері бойынша қазақ халқының саны 2 794 966 болса, яғни небәрі 474 мың адамға немесе 20 пайызға ғана көбейді, ал орыстардың үлесі – 62 пайызға, татарлар - 79 пайызға, өзбектер – 32 пайызға, белорустар – 3,4 пайызға, ұйғырлар – 69 пайызға, басқа ұлттардың саны 2,6 есеге көбейді. [10, 163 б.].

Тәуелсіз Қазақстанның 1999 жылы ең алғаш өткізілген санағы бойынша елдің демографиялық жағдайында үлкен өзгерістер бар екенін көрсетіп берді. Республикадағы халық саны 14 млн. 953 мың 246 адамды құрады. Соңғы екі халық санағы аралығында Қазақстан халқының саны 800 мың адамға азайды. Республикадағы халық санының азаюы, шығысславяндық халықтардың эмиграциясына байланысты болды. Бірақ сол кездері татарлардан басқа түркі халықтарының саны мен үлес салмағы арта түсті. 1998 жылдың басында Қазақстан халықтарының құрылымында қазақтардың үлес салмағы 5 пайызға және саны жағынан 1,6 млн. адамға өсті. Бұл негізінен өз Отанына оралған қазақтар есебінен артқан еді.

Эмиграция, әсіресе, 1992 – 1995 жылдары күшті көрініс беріп, барлық эмигранттардың 48 пайыз осы 4 жылда қоныс аударған еді. Миграцияның шарықтау шегі 1994 жылға сәйкес келеді. Осы жылдары республикадан тыс жерлерге 481 мың адам көшіп кеткен болатын.

Мемлекеттегі соңғы халық санына байланысты Қазақстан тарихында халық саны 17 млн. – межесін құрап отыр.

2013 жылы өткізілген халық санағының қорытындысы бойынша халықтың этноқұрамы келесідей болды: қазақтар - 65,2, орыстар - 21,8, өзбектер - 3, украиндар - 1,8, ұйғырлар - 1,4, татарлар - 1,2, немістер - 1,1, корейлер - 0,6, түріктер - 0,6 пайыз.

Қазақстан халқы Ассамблеясының 2013 жылы сәуір айында өткен мерейтойлық XX - сессиясында «Бір халық – бір ел – бір тағдыр» деп аталатын 2020 жылға дейінгі стратегиялық бағдарлама қабылданды. Бұлай аталудың астарында үлкен мән бар. Кезінде тағдырдың жазуымен қасиетті қазақ даласына сан түрлі ұлт өкілдері қоныс тепкен еді. Бүгінде олар тегі басқа болғанмен арманы ортақ біртұтас халыққа айналды. Ел иесі – қазақ халқы да ешкімге шетқакпайлық көрсеткен жоқ. Ұлтына, тілі мен діліне қарамай барша этнос өкілдерінің теңдігі Ата Заңда айқын жазылған.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР ОММ 25-қ, 1-т, 472-іс, 6- арты 7.
2. Омарбеков Т. Омарбеков Ш. Қазақстан тарихына және тарихнамасына ұлттық көзқарас. Алматы, 2004. 225 б.
3. Дахшлейгер Г.Ф. Социально – экономические преобразование в ауле и деревне Казахстана. (1921-1929) А., Наука, 1965, 536-б.
4. ҚХА тарихи очерк. «Реаритет». 2010. 40-41 б.
5. Сон Ен Хун. Қазақстандағы аз ұлттардың қатынастары және әлеуметтік-саяси тарихы.: т.ғ.к автореф.: 07.00.02. Алматы, 2010.4 б.
6. Қазақстандағы кәрістердің тарихы. Мұрағат құжаттарының жинағы. Т.1. Алматы-Сеул. 1998. 166-б.

7. Воспроизводство населения СССР. М., 1983 134-135-б.
8. Асылбеков М.Х. Қазақстан тарихи демографиясының қалыптасуы. Көкшетау. 2010.
9. <http://kk.wikipedia.org/wiki>
10. Итоги Всесоюзной переписи населения 1959 г. Казахская ССР. М., ЦСУ СССР, 1962, 162-185-б.

ИСТОРИЯ ВОЗРОЖДЕНИЯ ТАНЦА «КАРА ЖОРГА»

Копбаев А.С.

*Магистрант группы МКТ-22. факультет социальных наук,
ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.*

Научный руководитель - Медеуова К.А. д.ф.н., профессор

В период с 2010-2012 года в Казахстане прошли массовые флешмобы с использованием танца «Кара Жорга». В средствах массовой информации разгорелись споры о том, что это за танец, какова его история, почему он считается национальным, если выросли целые поколения, которые впервые слышали об этом танце. Стремительная популярность танца, эффектность массовых исполнений привлекала все больше новых adeptов. Если во время флешмоба в сентябре 2010 года, организованного Казахским гуманитарным юридическим университетом в Астане, было задействовано 3000 студентов, то через месяц в октябре в городе Атырау участвовало уже 15000 человек. Танец в одночасье стал символическим инструментом, работающим на идею консолидации, на идеи возрождения, на идеи патриотического воспитания подрастающего поколения.

В этой статье я рассмотрю некоторые аспекты исследования истории танца «Кара Жорга».

Я считаю, что множество вопросов, которые возникают об этом танце, могут быть поводом для исследования не только истории, но и актуальных проблем танцевальной культуры в Казахстане. Например, вопрос о том, действительно ли этот танец является казахским национальным и вопрос о месте возникновения являются взаимодополняющими. Существующие точки различаются по степени принятия этого танца как элемента актуальной казахской культуры.

Первоначально я рассмотрю историю возникновения танца «Кара Жорга», затем рассмотрю особенности танца и его хореографию, проанализирую спорные аргументы о принадлежности танца казахской культуре.

Исследователь казахской танцевальной культуры А. Исмаилов считает, что народным танцам казахов присущи много разновидностей: танцы воинственные, охотничьи, имитационные танцы (наподобие танцев буркут-коян), танцы с чучелом («ортеке-би»), танцы баксы, сольные танцы, носящие индивидуальный почерк народного исполнителя, танцы с элементами танцев других народов («калмакша би») [1, с. 55].

Танец «Кара Жорга» появился в 12 веке н.э. Дословно «Кара Жорга» с казахского языка означает «черный иноходец». Конь играл важную роль в жизни казахского народа, поэтому исполнитель данного танца подражал грациозным движениям человека, сидящего в седле. Существует множество танцевальных разновидностей, элементы которых свойственны верховой езде, к примеру: («ормек би» или танец ткачей), охотничьи пляски («коян би» – охота с беркутом на зайца), («кусбеги-дауылпаз» – обучение охоте ловчей птицы), а еще танцы-соревнования («утыс би»), сатирические, шуточные, юмористические («насыбайши»), пародии на животных («ортеке» – архар-прыгун, «тепенкок», «аю би» – медвежья пляска).

Впервые танец «Кара Жорга» был поставлен в 1934 году на мотив кюя «Кара Жорга» в пьесе М. Ауезова «Айман Шолпан».

Танец «Кара Жорга», вновь возникший в Казахстане в 1997 году, когда более 1000 человек иммигрантов (этнических казахов) из Китая исполнили впервые этот танец в его современной интерпретации, очень быстро стал популярным среди населения. Сегодня танец

«Кара Жорга» танцуют все: от мала до велика. По некоторым сведениям главной причиной возрождения танца «Кара Жорга» как народного стало то, что данный вид танца был забыт представителями казахского народа, а предки эмигрировавших в Китай, сохранили данный вид танца. Но так ли это или нет: об этом, уже в течение 10 лет спорят историки, хореографы, да и все жители нашей республики. Но тем временем танец уже превратился в национальный бренд и представляет Казахстан за рубежом.

В целом, танцы казахского народа принято делить на обычные и маскарадные, на танцы в одиночку, вдвоем или групповые танцы

Я также поддерживаю эту точку зрения, но считаю что, такие простые классификации не раскрывают потенциала вопроса – какова же подлинная танцевальная культура казахов. Считаю, что казахский народный танец не раз претерпевал изменения, и поэтому многие авторы считают, что казахскую танцевальную культуру условно можно разделить на до и после прихода знаменитой Шары Жиенкуловой. Творчество самой знаменитой танцовщицы Казахстана является ключевым в понимании того, как происходила адаптация элементов традиционной казахской танцевальной культуры к особенностям сценического исполнения. Долгие годы Шара Жиенкулова была знаковой фигурой в популяризации казахского танца, была своеобразным символом новизны, изменения, творческого прочтения народного танца.

В советской хореографии был более известен танец «Камажай» но про танец «Кара Жорга» очень мало сведений. При этом хореография первого танца является более советским продуктом. Это достаточно типичная интерпретация национального танца, которая варьировалась от одной национальной республики к другой. Советская хореография отталкивалась от поэтизации элементов труда, элементов повседневной жизни и поэтому этот рисунок танца легко адаптировался к восприятию носителей традиционной культуры.

С возрождением танца "Кара Жорга", стали считать что танец «Камажай» является танцем девушек, а вот танец «Кара Жорга» - танцем девушки и джигита.

По словам Аубакира Исмаилова: «Кара-Жорга - танец, воплощающий в себе различные оттенки, приемы, в нем соединились воинственность и скоморошество, мягкая колыбельность и мобильность, быстрота и спокойная грациозность» [1, с. 56].

Кара-Жорга имеет в народе несколько названий: «жоргалау», «жорганы еликтеу», «шайтанкок». Возможно это связано с тем, что характер исполнения различается от региона к региону.

Многую были изучены различные стили исполнения этого танца в разных регионах Казахстана. Существуют следующие разновидности исполнения танца "Кара Жорга: «кос-жорга» и «еркек-жорга».

В Восточном Казахстане Кара-Жорга исполняют в стиле парного танца на манер «кызалу-кашу», когда девушка и парень исполняют сопровождающие па.

Кроме того, особая манера исполнения данного танца характерна для казахов из Китая, примечательно, что они также различают нюансы исполнения среди танцоров Алтайского округа (территория Восточно-Казахстанской области), танцоров из Сары-Сум и Тарбагатай.

Первые записи о танце «Кара-жорга» были сделаны Аубакиром Исмаиловым в 1928 году в ходе диалогов с Актаем Мамановым, руководителем художественной самодеятельности интерната Казкомуну в Петропавловске [1, с. 56]. Информация о данном виде танца практически отсутствует в специальной литературе советского периода, встречаются лишь разовые упоминания о том, что такой танец существовал, описаний, конкретизации особенностей исполнения не имеется. То есть о существовании этого танца практически умалчивали.

Есть одно важное обстоятельство, которое может объяснить почему происходило это замалчивание. Ответ может быть дан через раскрытие вопроса о происхождении танца Кара-Жорга. Наши респонденты считают, что этот танец исполняли в большинстве случаев во время проведения казахского обряда «шилдехан», обрядов связанных с рождением детей.

Исполнение танца «Кара Жорга» в самые важные минуты жизни для ребенка, возможно, имело несколько значений. Считалось, что танец, которому характерны

очистительные и защитные свойства может помочь избавиться от злых духов. И тогда понятно, что в случае замены традиционных ритуалов на советские, этот танец становился неугодным.

С другой стороны, А. Исмаилов пишет, что важность этого танца заключается в «знакомстве ребенка с миром номадов, т.е. миром кочевников: он приобщался к образу жизни кочевника, всегда находящегося в седле. Темп танца передавал главный настрой жизненной реальности кочевника, он создавал основное направление будущей жизни новорожденного – движение вперед, несмотря на препятствия, направление конструктива, оптимизма и мобильности» [1, с. 56].

В ходе интервью среди отечественных деятелей культуры, представителей государственных органов, молодых участников флеш-мобов, профессиональных танцоров, хореографов были выявлены две большие группы, которые различаются по отношению к танцу «Кара Жорга».

Первая группа представлена теми, кто полностью поддерживает этот танец, кто считает, что такой танец является исторически достоверным и необходимым для современных идеологических задач. В число данной группы входят те, кто уже имел опыт участия в проводимых мероприятиях по популяризации и пропаганде танца как исконно народного.

Одним из подтверждений того, что танец «Кара Жорга» является истинно народным танцем казахов, может служить картина «У Даулеткерей», на которой изображен мужчина, танцующий в юрте. Но так как данная картина была нарисована во времена советской власти, о ее истинной подлинности никто судить не берется.

Следующий аргумент о принадлежности танца Кара-Жорга связан с деятельностью Джанибекова Узбекали Джанибековича, который занимался тем, что возвращал утраченные национальные традиции казахского народа. Известны его версии казахских мужских танцев, о существовании которых не имели представления даже отечественные историки. Первый такой танец, «Буын би», во время которого молодые ребята, раздетые по пояс, показывают свою силу, был поставлен во время премьеры оперы «Кыз-Жибек» в ГАТОБе [2, с. 109].

Вторая группа представлена теми, кто высказывает сомнения в подлинности этого танца, его идентичности казахской культуре и сомнения в необходимости его популяризации.

Так историк, доктор наук, автор книг по истории казахских диаспор Гульнара Мендикулова считает, «что танец «Кара Жорга», который считается национальным танцем казахов, никогда таковым не являлся. Он был перенят у этнических казахов из Китая, а кроме того движение танца зомбируют людей. «К сожалению, танец «Кара Жорга» пытаются нам навязать. Как историк и как гражданин Казахстана я не могу согласиться с этим. Это другая философия. Она не традиционна для нашего народа» [3]. Мендикулова подчеркнула, «что на протяжении всей истории у казахского народа никогда не было мужского танца» [3]. Историк обеспокоен тем, что нехарактерные казахам вещи выдаются как народные, она подчеркнула: «Этого танца тут никогда не было, а нам сейчас говорят, что мы - казахи, ничего не знаем. Он появился в Китае. Я его впервые увидела в Стамбуле. Его исполняли проживающие в Турции этнические казахи из Китая» [3].

Я считаю такую позицию недостаточно аргументированной, если говорить о танце «Кара Жорга», как привнесенным переселенцами из Китая, нужно понимать то, что культура не стоит на месте, бывают трансформации, заимствования, - иногда удачные, а иногда - нет. Так и в истории казахов были разные периоды, действительно выросли поколения, которые даже и не допускают наличия таких культурных кодов. Называть этот танец «оралманским», считаю неэтичным, и проявлением, возможно, постколониальных синдромов.

Можно считать, что этот танец соответствует духу современного неотенгрианства. Танец «Кара Жорга» стал актуальным, несмотря на многие негативные реакции. Сегодня большое число казахов очень заинтересовано новым танцем, который на самом деле не новый, а возрожденный.

Список использованной литературы:

1. Абирова Д., Исмаилов А. Казахские народные танцы. Алматы. «Искусство», 1982.
2. Джанибеков У. Ата-баба мұрасы: Уақыт пен өмір талаптары тұрғысынан. Алматы, Рауан, 1996.
3. Танец Кара-Жорга зомбирует людей // <http://tengrinews.kz>

ФИННО-УГОРСКИЕ ЭТНИЧЕСКИЕ ГРУППЫ КАЗАХСТАНА: СОЦИАЛЬНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА

Кошман Т.В.

старший преподаватель ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана

По результатам национальной переписи 2009 года в Республике Казахстан численность населения составила 16 009 597 человек. За межпереписной период численность населения увеличилась на 1 028 316 человек (6,4 %). На территории Казахстана проживают представители 125 наций и народностей. Из них на долю 7 этносов (казахи, русские, узбеки, украинцы, уйгуры, татары и немцы) приходится 95, 6 % населения страны.

Объектом нашего исследования будут представители финно-угорских народов, проживающих на территории Казахстана. Финно-угры это группа народов, говорящих на языках финно-угорской языковой семьи. К финно-уграм относятся венгры, ханты, манси, коми, коми-пермяки, удмурты, марийцы, карелы, финны, эстонцы, вепсы, саамы, мордва, ижора и ливы. Общая численность в мире оценивается в 25 миллионов, из них около 14 миллионов венгров, 5 – финнов, около 1 миллиона – эстонцев, каждый из остальных народов имеет численность менее миллиона человек. Все финно-угорские народы являются коренными на своих территориях.

Появление и расселение представителей данных народов на территории Казахстана происходило путем миграции нескольких потоков одновременно с приходом сюда русских переселенцев. Наибольший миграционный поток был связан с государственной политикой 50-х гг по освоению целины и трудовыми миграциями.

Данные о численности финно-угорских этнических групп в Казахстане сегодня можно проанализировать по материалам статистических сборников «Итоги переписи населения Казахстана 2009 года», а так же в региональных сборниках, где даны характеристики данных по национальностям и родному языку. Общая численность данной группы составляет 21575 человек [1, с.14-15]:

Динамика численности финно-угорских групп в период с 1970 по 2009 гг.

	1970	1979	1989	1999	2009
Все население	13026274	14709508	16222324	14981281	16009597
Мордва	34315	31403	29157	16145	8013
Удмурты	15786	15460	15520	9095	5824
Марийцы	9089	10589	11912	6495	4416
Эстонцы	4083	3505	3329	1819	986
Коми-пермяки	1556	1777	1562	935	561
Карелы	688	639	742	411	518
Ханты	35	49	53	24	429
Финны	1259	1074	987	547	373
Венгры	832	595	674	440	357
Ливы	0	0	7	3	49
Манси	14	36	37	8	32
Коми	1538	1345	1237	387	15
Вепсы	27	33	44	30	1
Ижорцы	3	19	5	15	1
Саами	2	13	14	2	0
Итого	69227	66537	65280	36356	21575

По сравнению с последней Всесоюзной переписью населения 1989 года численность финно-угоров в Казахстане уменьшилась в 3 раза или на 47 705 человек. На снижение численности этнических групп повлиял как миграционный поток, так и общая тенденция сокращения рождаемости.

Среди них наиболее многочисленными являются мордва, удмурты, марийцы, на долю которых приходится 84,6 % от общего числа представителей финно-угорских народов.

Из общего числа финно-угоров, проживающих в Казахстане, наибольшая численность населения принадлежит мордве, по данным переписи населения 2009 года она составила 8013 человек (37, 14 %), удмуртов – 5824 (27 %), марийцев – 4416 (20,5 %). При этом численность мордвы уменьшилась с 1989 г. в 3,6 раз, удмуртов и марийцев – в 2,6 раза. В то же время увеличилась численность хантов (на 87,7 %) и ливов (на 87,5%).

Представители финно-угорских этнических групп представлены практически во всех областях Казахстана. Преобладающая доля представителей указанной группы проживает на территории Карагандинской (4422 чел.), Костанайской (4225 чел.) и Акмолинской (3429 чел.) областях. Это около 56% от всей численности группы. Можно так же отметить места наиболее компактного проживания представителей финно-угорских народов.

Мордва проживает преимущественно в Карагандинской области – 2235 чел (28%), Костанайской – 1511чел. (19%), Акмолинской – 954 (12%) областях.

Удмурты проживают в Костанайской -1559 (28%) и Акмолинской – 1162 чел (20%) областях.

Марийцы проживают в Акмолинской – 1001 чел (23 %) и Костанайской – 817 чел. (19 %) областях. В двух областях Магистауской и Атырауской численность группы насчитывает лишь 322 человека (1,5%).

Преобладающая численность финно-угорских народов в трех вышеназванных областях вызвана в первую очередь государственной политикой по освоению целинных земель, а в дальнейшем разнарядками трудовых миграций населения с союзных республик.

Преобладающая численность финно-угорских народов в трех вышеназванных областях вызвана в первую очередь государственной политикой по освоению целинных земель, а в дальнейшем разнарядками трудовых миграций населения с союзных республик.

По результатам переписи населения в качестве родного языка указали язык своей национальности 14965,6 тысяч человек (93,5%), язык другой национальности - 1044,0 тысячи человек (6,5%) [1, с.45-48]:

Степень владения языком представителей финно-угорских этнических групп Казахстана:

	Численность лиц данной национальности	Из них назвали родным языком язык своей национальности	
		человек	%
Все население	16009597	149656,6	93,5
из них			
Мордва	8013	1310	16,4
Удмурты	5824	1067	18,3
Марийцы	4416	1030	23,3
Эстонцы	986	179	18,2
Коми-пермяки	561	23	4,1
Карелы	518	88	17
Ханты	429	1	0,2
Финны	373	60	16,1
Венгры	357	103	28,9
Ливы	49	8	16,3
Манси	32	14	43,8
Коми	15	3	20
Вепсы	1	0	0
Ижорцы	1	0	0
Саами	0	0	0

Как видно из таблицы указали родным языком язык своей национальности 43,8 % манси, 28,9 % венгров, 23,3 % марийцев, 18,3 % удмуртов, 16,4 % мордвы, 16,3 % ливов. Сохранность родного языка как языка своей национальности вновь показали области компактного проживания представителей этносов Акмолинская, Карагандинская и Костанайская области.

Представленные данные Национальной переписи населения Республики Казахстан конечно не в полной мере дают картину расселения и сохранения этнической принадлежности ряда представителей этнических групп. Материала переписи позволят проследить места компактного проживания той или иной национальности и как это влияет на сохранение языка. Так среди удмуртов удмуртский язык назван родным языком в большей степени среди городского населения, хотя большая часть из них проживает в сельской местности. Что касается возрастных характеристик, то конечно, в большей степени, носителями языка являются представители старшего поколения.

Динамику численности можно проследить по численности удмуртов на основании данных переписей 1939, 1959, 1970, 1979, 1989 гг. Результаты подсчетов выглядят следующим образом: по переписи 1939 — насчитывалось 1 576 удмуртов, 1959 — 3 891, 1970 — 15 764, 1979 - 15460, 1989- 15855 [2, с.532].

Приведенные данные показывают большой скачок численности данной этнической группы в период освоения целинных и залежных земель в Казахстане и периода политики переселений и организованных наборов молодежи на промышленные города-новостройки. В последующее время увеличились внутренние миграционные процессы, особенно из сельской местности в город.

Доказательством может служить подробное рассмотрение расселения удмуртов по областям. В 1939 году наибольшее количество удмуртов было зарегистрировано в Алма-Атинской области — 194, Чимкентской — 171, Целиноградской — 168, Карагандинской — 166. Южные области в начале XX века явились регионом правительственного заселения окраин империи, чем и объясняется появление там выходцев с Поволжья. Из 19 областей в пяти удмурты не были отмечены, это Джезказганская, Кокчетавская, Магыстауская, Талды-Курганская, Тургайская.

По данным переписи 1970 года удмурты зарегистрированы во всех областях Казахской ССР. 54 % всех удмуртов (8585) были учтены в 4 областях: Кустанайской — 2929, Целиноградской — 2286, Карагандинской — 1734, Павлодарской — 1636. Численность удмуртов в указанных областях есть так же последствия трудовых миграций и организованных наборов рабочих в 60-70 гг. XX века. Карагандинская область как центр развития промышленности вошел в список районом, в который осуществлялся оргнабор молодежи.

По данным переписи населения 1999 г. численность удмуртского этноса составляла 9090 человек. Это на 6640 человек (41%) меньше по сравнению с 1989 г. В связи с этим есть необходимость отметить, что общая численность населения республики в данное десятилетие уменьшилось. Снижения численности удмуртского этноса в целом связано с уменьшением численности населения республики. Распад СССР, переход Казахстана к суверенному существованию и рыночной экономики увеличили миграционную мобильность населения как за пределы страны так и внутри. 1990-е гг. были периодом массовой эмиграции, пик которой пришелся на 1994 год, когда из страны выехало 481 тыс. человек [3, с.139].

Расселение удмуртов по областям практически не изменилось, лидируют те же три области компактного расселения: Кустанайская - 2309(25,4%), Акмолинская (бывшая Целиноградская) - 1748 (19,2%), Карагандинская - 1252 (13,8%), это практически больше 58 % от общего числа удмуртов Казахстана. Всего по 35 человек удмуртской национальности отмечено согласно переписи в Кызылординской и Атырауской областях. Отдельно выделено проживание удмуртов в городах Алматы — 212 и Астане — 256 человек.

Статистические данные 2009 года свидетельствуют, что более 49 % всей численности удмуртов являются городскими жителями. Так в Магыстауской области удмурты все 100% проживают в городах, в Атырауской, Карагандинской, Восточно-Казахстанской в городах более 80%, Кызылординской, Павлодарской – более 70%, Актюбинской и Жамбылской – более 50%. В областях Акмолинской, Костанайской, Северо-Казахстанской, Западно-Казахстанской с достаточно высокой численностью удмуртов, они по-прежнему продолжают проживать в сельской местности в силу традиционной привязанности к земле. Этот факт можно объяснить тем, что в данные области были направлены посланцы Удмуртии в годы освоения целинных и залежных земель, которые по-прежнему компактно проживают в совхозах и поселках указанных областей. Павлодарская область, принявшая часть новоселов, позднее была изменена в своих границах и частично некоторые целинные районы вошли в состав Акмолинской области [1, с.189-191].

Этнические стереотипы и взгляды изучаемой группы людей во многом определяют стратегию развития этнической группы, в том числе и процесса этнической социализации.

Связь со своим этносом у опрошенных респондентов проявляется, прежде всего, через язык и культуру. Это неудивительно: именно в них наиболее ярко отражаются этнокультурные отличия практически любого народа. Значимость языка как основного этнического признака осознается почти каждым респондентом. Мотивировки были следующие: многие видят в этом способ сохранения языка и народа, другие – хотят развивать культуру, и небольшая доля справедливо считает, что таким образом легче познавать другие этнокультуры. В то же время большинство (56%) не смогли обосновать свой ответ. Подобное затруднение скорей всего можно объяснить тем, что для этой части респондентов знание родного языка является как само собой разумеющееся, не подлежащее обсуждению.

На вопрос «Что объединяет человека с людьми его национальности» в большинстве случаев (78 %) ведущую роль было отдано языку. Меньшее значение языку в ответах молодого поколения объясняется коммуникативной ролью русского языка, для некоторых это язык, который связывает не только представителей этнических групп и выходит за рамки этничности. Молодежь общается на русском языке и не утруждает себя изучением языка своего этноса.

На новом месте изменялся уклад жизни, привычки, происходила адаптация к новым условиям. Однако и собственные традиции не забывались. В семейном этикете удмуртов угощение и застолье играют важную роль, символизирующую достаток и благополучие. При этом преобладающая часть обрядов, связанных с гостеприимством, выполняет функцию приумножения имеющихся благ.

До настоящего времени сохраняется обычай у марийцев, согласно которому на второй день свадьбы молодая должна была печь блины. Ее кулинарные способности оценивали присутствующие гости.

Надо отметить, что пища – элемент материальной культуры, несущий в себе традиционные черты, и в то же время этот элемент быстрее других принимает заимствования, вариации и новации. Даже при утрате национальных особенностей в одежде, утвари, домашней обстановке, в народе живёт привязанность к пище предков, особенно к праздничным блюдам. В системе питания сохраняется преобладающая роль хлеба, без которого не мыслим прием любой пищи. Большая часть марийцев называли более пяти национальных блюд: подкоголь – вареники с творогом; шово – квас; салмамуно – яичница; тувыртыш – запеченное в дузовке молозиво; шергинде – пресные лепешки. Шонгарям – пшенная каша, цемант – пельмени, пачат – блины, сурон ям – пшеничные блины национальные блюда мордвы.

Одним из актуальных направлений по сохранению и развитию традиционной национальной культуры и народного творчества является поддержка традиционных праздников, фестивалей, ярмарок и других форм культурной деятельности. Сегодня в Казахстане нет национальных культурных центров, но традиционные костюмы мордвы и

луговых удмуртов можно посмотреть в Восточно-Казахстанском областном архитектурно-этнографическом природно-ландшафтном музее заповеднике. В 2013 году областной историко-краеведческий музей города Кокшетау в ходе краеведческой экспедиции пополнил свои коллекции традиционным удмуртским костюмом, приобретенным в Атбасарском районе Акмолинской области.

Стабильность и сохранение этнических традиций, безусловно, зависят от сохранности традиционных знаний в конкретных локальных группах. Важное значение имеет государственная политика в области межэтнических отношений и большая заслуга в этом принадлежит Ассамблее народа Казахстана, силами которой сегодня поддерживается интерес к национальным культурам и предоставляется возможность ярко представить историю и культуру той или иной этнической группы.

Список использованной литературы:

1. Национальный состав, вероисповедание и владение языками в Республике Казахстан. Итоги национальной переписи населения 2009 года в Республике Казахстан. Статистический сборник/Под ред. А.Смаилова/ - Астана, 2010. - 297 с.

2. История Казахстана: народы и культуры. Алматы: Дайк-Пресс, 2001.- 600 с.

3. Алексеенко А.Н., Алексеенко В.Н., Козыбаев М.К., Романов Ю.Н. Этнос Казахстана. - Астана: Ел-орда, 2001. - 167 с.

КЕҢЕСТЕРДІҢ ҚАЗАҚСТАНҒА КҮШТЕП ҚОНЫС АУДАРУ САЯСАТЫ

Қабдөшев Б.Ж.

*Алматы энергетика және байланыс университетінің
т.ғ.к., доцент, Алматы қ.*

1930-40 жылдары КСРО саясатының құрбандығына ұшырап Қазақстанға арнайы қоныстандырылған негізінен азшылық болып есептелетін мұндай ұлттар, ұлт өкілдері республикамызда баршылық. Олардың қатарында немістер, поляктар, месхет түріктері, чешендер, ингуштер, қарашай, балқар ұлтының өкілдері бар. Егеменді еліміздің тең құқылы азаматтары болып есептеліп, республикамыздың экономикасының өркендеуіне елеулі үлес қосып жүрген ұлт өкілдерінің туған жерінен қоныс аударуының негізгі себебі-жалған интернационализмді бетперде қылып ұстанған КСРО саясатында жатыр. Қиыр Шығыстан алғаш құрбандыққа ұшырап жер аударылған корейлер болатын. Корейлер киген кепті арада аз уақыт өткеннен кейін поляктар, немістер, т.б. ұлт өкілдері киеді.

Қазіргі күнде Қазақстан жерінде 51 мыңдай поляктар тұрады. Егер 1989 жылғы санақ бойынша олардың республика көлеміндегі жалпы саны 60 мың адам шамасында болғанын ескерсек, славяндардың батыс тобына жататын осы ұлт өкілдерінің санының кеміп келе жатқанын бағамдау қиын емес. Таңданарлық жай, соғыс кезінде күштеп қоныс аударылған халықтардың қатарында бұлар жоқ. Сонда поляктар Қазақстанға қалай келіп жүр? Енді мына төмендегі құжатқа көз жүгіртіп көріңіз.

«КСРО ішкі істер халық комиссары, 1-ші дәрежелі мемлекеттік қауіпсіздік комиссары жолдас Л.П.Берияға (18 қазан 1940 жыл).

КСРО Халық Комиссарлары Кеңесінің 10 көкектегі № 497-178 санды қаулысы бойынша Батыс Украина мен Беларусь КСР-нен поляктардың әртүрлі қуғынға түскен топтары өкілдерінің: бұрынғы поляк армиясы офицерлерінің, полицейлерінің, түрмедегілерінің, жандармының, ірі жер-фабрика иелерінің, сондай-ақ бұрынғы поляк мемлекеттік аппаратындағы чиновниктер отбасы мүшелерінің 50667 адамы (кейбір деректерде 61092 адам) Қазақ КСР-іне қоныстандырылды.

Олар негізінен Ақтөбе, Ақмола, Қостанай, Солтүстік Қазақстан, Семей облыстарына орналыстырылған. Қазақ КСР-інің халық шаруашылығындағы жұмыс

қолының орасан жетіспеушілігіне қарамастан арнайы қоныстандырылушыларды еңбекке тарту өте қанағаттанарлықсыз күйде. Павлодар облысында арнайы қоныстандырылушылардың тек 40 проценті ғана еңбекке пайдаланылуда.

КСРО НКВД ГЭУ-і 6-шы бөлімнің бастығы, мемлекеттік қауіпсіздік капитаны Безруков». [1]

Бұған дейін Қиыр Шығыстан корей ұлты өкілдерін 1937 жылы дәл осындай жолмен негізінен Қазақстанға күштеп қоныс аударған КСРО сыңды қатаң тәртібі бар үлкен ел үшін бұл жай, әрине, жаңалық емес. Бірақ мұның Ұлы Отан соғысы кезінде әдеттегі заңдылыққа айналғаны анық. Сонымен корей мен поляктар киген кепті кімдер киді. КСРО көлеміндегі олардың саны төмендегідей. (1948 жылғы санақ бойынша).

1. Немістер – 1 млн 24 мың 722 адам.
2. Чешен, ингуш, қарашай, балқарлар -608 мың 749 адам.
3. Қырым татарлары, армяндар, гректер – 228 мың 392 адам.
4. Түріктер, курдтар, хемшиндер – 94 мың 955 адам.
5. Қалмақтар – 91 мың 919 адам.
6. «Оуновшылар» - 100 мың 310 адам.
7. «Власовшылар» - 148 мың 079 адам.
8. Литвалықтар – 49 мың 331 адам.
9. «Жазалылар» - 16 мың 465 адам.
10. «Фолкдойче» ұйымдағылар – 5 мың 914 адам.
11. Бұрынғы кулактар – 962 мың 251 адам.

Барлығы 3 миллион 290 мың 367 адам.

Міне, осы халықтар, топтар өкілдерінің үштен бірі 1941 жылдан 1948 жылға дейін негізінен Орта Азия республикаларында, мұның ішінде Қазақстанға 774 мың 730 адам; Қырғызстанға 124 мың 282 адам; Өзбекстанға 167 мың 274 адам қоныстандырылады. Жоғарыдан көріп отырғандарыңыздай, қоныс аударылғандардың көпшілігі негізінен әртүрлі саяси айып тағылған ұйым, топ, сондай-ақ тап мүшелері екенін ескерсек, республика жеріне арнайы қоныстандырылғандар негізінен «қошқар қойдың сақасы» екенін бағамдау қиын емес. Осындай арнайы жүргізілген күштеп қоныстандыру шараларының саны 2 миллион адамға жуықтап, 1 миллион 976 мың 746 адамға жетеді. Ұлттық құрамына назар аударсақ, ол төмендегідей.

Еуропа өңірінен: немістер – 448626 адам; поляктар – 35960 адам; **Солтүстік Кавказдан:** чешендер – 244674 адам; ингуштер – 80844 адам; қарашайлар – 35735 адам; балқарлар – 16819 адам; басқа ұлт өкілдері – 1032 адам. **Қара теңіз жағалауынан:** гректер – 37619 адам, түріктер - 18 адам, армян дашнактары – 17 адам, басқа ұлт өкілдері – 69 адам. **Грузиядан:** (1951-1952 жылдары) «Оуновшылар» - 8011 адам; басқа ұлт өкілдері – 3574 адам. **Қырымнан:** татарлар – 2511 адам; кабардалықтар – 1717 адам; гректер – 1240 адам; ирандықтар – 4707 адам; армяндар – 575 адам; басқа ұлт өкілдері – 366 адам. **Краснодар өлкесі мен Ростов облысынан:** орыстар – 6057 адам (кулак). **Молдовиядан:** (1940-1941 жылдары) молдавандар – 3681 адам. **Волгоград маңайынан:** қалмақтар – 2472 адам. **Орта Азия Республикаларынан:** 2747 адам (басмашы). Сондай-ақ **Прибалтика республикаларынан:**– 12. Оның ішінде 4 литвалық, 4 латыш, 4 эстондық арнайы қоныстандырылады.

Әрине, бүкіл КСРО-ны шарпыған жалынан қазақтар да кенде қала қоймаған. Арнайы қоныстандыру қармағына ілініп құқай көрген олардың саны 2074. Қазақтар мұндай «ұлы» арнайы қоныстандырылу тізімінде өзбектерден кейін 25-ші орында тұр. Теперіш көруден алдыңғы орында тұратын халқымыздың бұл «игі» шарадан шет қалуының негізгі себебі 1930 жылдардағы аштықтың кесірінен қырылып және 1937-1938 жылдарда бас көтерерлерінен тұтастай айрылып қалғандығынан болса керек.

Сондай-ақ арнайы қоныстандырылушылардың республика көлемінде орналастырылуы төмендегідей (1952 жылғы 1 шілдедегі мәлімет, облыстар бойынша):

1. Ақмола – 117 183 адам.

2. Ақтөбе – 31618 адам.
3. Алматы – 55587 адам.
4. Шығыс Қазақстан – 45055 адам.
5. Жамбыл – 65581 адам.
6. Батыс Қазақстан – 1335 адам.
7. Қарағанды – 133 017 адам.
8. Қызылорда – 25225 адам.
9. Көкшетау – 98128 адам.
10. Қостанай – 81091 адам.
11. Павлодар – 66680 адам.
12. Солтүстік Қазақстан – 47343 адам.
13. Семей – 25517 адам.
14. Атырау – 8128 адам.
15. Талдықорған -38115 адам.

Барлығы 974 мың 469 адам (Бұл жерде арнайы қоныстандырылушылардың 17 жастан асып арнайы есепте тұрғандарының ғана саны алынып отыр).

Әрине, «қоныс аударушылардың» жағдайы көңілдегідей болды деп ешкім де айта алмайды. Мысалы, КСРО көлемінде жер аударылған 608 мың 749 қарашай, чешен, ингуш, балқар ұлты өкілдерінің 144 мың 704-і;

- 228 мың 392 қырым татарлары, армян, гректердің – 44 мың 125-і;
- 94 мың 955 курд, түріктердің – 14 мың 185-і;
- 91 мың 919 қалмақ ұлты өкілдерінің – 16 мың 017-і;
- 100 мың 310 «оуновшылардың» - 10 мың 384-нің жағдайының ауырлығынан, әртүрлі

аурудан өлгенін ескерсек, қоныстандырылушыларға жасалған жағдайдың «құдасының үйіне келгендегідей» емес екенін пайымдауға болатындай.

Үлкен елдің бір пұшпағы саналатын Қазақстанда да мұндай келеңсіз жай көпке дейін түзеле қоймаған.

Бұл тұрғыда 1949 жылғы 14 мамырда КСРО Ішкі істер министрі генерал-полковник С.Кругловқа жазған баяндамасында КСРО бойынша арнайы қоныстандыру бөлімінің бастығы полковник Шиян төмендегідей жайды мәлімдеуге мәжбүр болады.

«1948 жылғы астық өнімдерінің нашар шығуына байланысты Қазақстанның солтүстік және солтүстік шығыс аудандарындағы халықты, әсіресе арнайы қоныстандырылушыларды азық-түлік өнімдерімен қамтамасыз ету өте қанағаттанарлықсыз жағдайда.

КСРО Ішкі істер министрлігіндегі арнайы қоныстандыру бөлімінен алынған толық емес мәліметтер бойынша Ақмола, Ақтөбе, Көкшетау, Солтүстік Қазақстан және Семей облыстарында көшіп келушілердің 118 мың 259 адамы тамаққа өте мұқтаж екені анықталды. Бұлардың 2590-ы дистрофиямен ауырады, сондай-ақ тамақтың жеткіліксіздігінен 18 адамның қайтыс болғандығы тіркелді »...[2]

Сондай-ақ бұл баяндамада арнайы қоныстандырылушылардың Ақмола облысындағы 110 097 адамның – 28 405-і;

- Көкшетау облысындағы 91 634 адамның – 16 302-і;
- Солтүстік Қазақстан облысындағы 45 314 адамның – 5 355-і;
- Семей облысындағы 49 787 адамның – 9 142-і;
- Ақтөбе облысындағы 30 112 адамның – 6 442-і аштыққа ұшырағандығы көрсетіледі.

Сосын салдарынан кейбір аудандардағы «қоныстанушылардың» тышқан, мысық еттерін жеу оқиғалары кездескендігі айтылды. Әрине, бұл сол заманның шындығы.

Үкімет сол кезде Қазақстанға қоныстандырылушыларға жағдай жасауға, оларды құтқарып қалуға қолдан келгенді жұмылдырғанын архив құжаттары дәлелдейді. Ол кезде қысқа жіп күрмеуге келмей, республиканың байырғы тұрғындарының да шекесі шылқып тұрмағаны тағы белгілі. Соған қарамастан қазақ халқының тікелей өз тарапынан да, жергілікті үкімет тарапынан да қоныстандырылушыларға қал-қадірінше көмек көрсетіліп,

жағдай жасалғанына тарих куә. Қазақтардың қонақжай, қайырымдылығы арқасында көшіп келгендер зауалдан аман қалып, есіп жиып, еңсесін көтерді. Оған сол кездегі бала – қазіргі ақсақал, - аға толқын, немере-шөбере сүйіп, өсіп өркендеген ақ самайлы әжелер куә... «Аштықта жеген құйқаның дәмі кетпес» дегендей, көзі тірі қоныс аударушылар мұны ұмыта қойған жоқ. Оларға жасалған нақты қамқорлықты төмендегі архив құжаты да растай түседі.

**«Министру внутренних дел СССР
тов. Чернышову В.В**

...На территории Казахской ССР на 1.X.1946 г. из числа получивших скот имелось в республике 5123 семьи спецпереселенцев, в том числе 56 семей калмыков. Спецпереселенцев из Грузии в Казахскую ССР было вселено 6295 семей. На IX.1946 г. их имелось – 6573 семей. Последним было отпущено – 1332,3 тонн, что могло обеспечить из расчета 215 кг на семью 6192 семей.

Как видно, выделение скота оказалось недостаточным для обеспечения спецпереселенцев из Грузии, и по той причине 165 семей этого контингента получили скот, предназначенный для спецпереселенцев с Северного Кавказа.

Учитывая изложенное, Совет Министров Казахской ССР не имеет возможности удовлетворить Вашу просьбу.

**Д.Кунаев,
заместитель Председателя Совета
Министров Казахской ССР.
11 февраля 1947 год».[3]**

Сондай-ақ республика көлемінде қоныстанушыларды арнайы үй-жаймен қамтамасыз ету, жұмысқа орналастыру, балаларын мектепке оқыту мәселесі де назардан тыс қалмаған. Мысалы, 1946 жылға дейін арнайы қоныстанушылардың жұмысқа жарамды 169 мың 881 адамның 160 мың 390-ы әртүрлі жұмысқа алынып, шаруашылықтың, өндірістің әр түрлі саласында жұмыс істесе, 1945-1946 жылдары 1000-ға жуық адам әртүрлі зәру мамандықтар бойынша арнайы мамандық алып шығады. Нақтырақ айтсақ, олар елімізге сол кезде өте қажет (трактористер – 189 адам, комбайыншылар – 74 адам, жүргізушілер – 159 адам, ұсталар – 114 адам, жөндеушілер – 432 адам) мамандық иелері-тұғын. Әрі сол жылы 92 мың отбасы тұрғын үймен қамтамасыз етіліп, 60800 отбасы колхоз-совхоздарға әртүрлі артельдерге мүшелікке қабылданды.

Дегенмен Қазақстан көлеміндегі сол кездегі қалыптасқан қиын жағдай қоныстандырушылар балаларының мектепке оқуы тұрғысындағы мәселені көпке дейін күн тәртібінен түсірмейді. Әрі ол кезде қоныстандырушылар өздерінің тұрған жерінен тек НКВД органдарының арнайы рұқсат беруімен ғана шыға алатын еді. Осындай-ақ олардың балаларының мектепке не үшін «құлық» танытпағанын бағамдау қиын емес.

Осындай қиындықтардың әсерінен 1946-1947 оқу жылында қоныстанушылардың мектеп жасындағы 89102 балаларының тек 22000-ның ғана мектеп партасына отыру мүмкіндігі болады.

Сөз орайында айта кетейік, жағдайлары қиын болғандықтан «қоныстанушылар» арасында ұрпақ мәселесі, яғни туу, өсім жалғастыру мәселесі көңілдегідей болды деп айта алмаймыз. Мысалы, 1945 жылғы мәлімет бойынша қоныс аударушылар арасындағы туу мен өлімнің арасалмағы төмендегідей:

Реті	Қоныс аударғандар	Туу	Өлім
1	Солтүстік Кавказдан келгендер арасында		
2	Немістер	2230	44652
3	Бұрынғы кулактар	1914	6930
4	Грузиядан	1691	8194
5	Қырымнан	1691	6202
6	Қалмақтар	1099	15997
7	Неміс пособниктері	351	3735
8	Литвадан келгендер	6	118
9	Таза право	3	142
9	славиелік христандар	1	72

Барлығы	8039	89659
---------	------	-------

Көріп отырсыздар, туу өлімнен 11 еседен астам аз...

Әрине, кімге болсын туған жерінен күштеп қуылу оңай емес. Атамекенді, сондай-ақ бостандық аңсау сезімі қоныс аударылғандардың кейбіреуін ғана жүрек жұтқандарын, КСРО-ның темір тәртібіне мойынсұнбай қашып кетуге мәжбүр етеді. Мысалы, НКВД, басқа да құқық қорғау органдары осындай тәртіпке мойынсұнбаған қоныс аударушылардың 1947 жылға дейін 24 мың 524-не, 1947 жылы 10 мың 897-не, 1948 жылы 15 мың 424-не, 1949 жылы 11 мың 205-не іздеу салып қуғындаған. Соғыс жүріп жатқан кезде де тіпті сонан кейінгі уақытта да қашқындарды ұстау, жазалау жүйелі түрде жүргізіліп, 1948 жылдың соңына қарай ұсталып жазаланғандардың саны 30 мың 67 адамға жетеді. Егер бұл жылдардағы жалпы «қашқындар» санының жиынтық мөлшері 50 мың 805 адам болғанын ескерсек, темірдей тәртіп олардың 60 проценттен астамын, түрмеден бір-ақ шығарды. Бейбіт кезеңдей емес, сол аласапыран уақытта да қашқындарды ұстап жазалауға деген мұндай мұқияттылыққа таңданбау мүмкін еместей... Ал ұсталғандар туралы 1948 жылғы мәліметке көз жүгіртсек, олардың 6577-і неміс, 2208-і солтүстік Кавказдан, 2293-і қырымнан, 315-і курд-түрік, 227-і қалмақ ұлтының өкілдері болатын.

Жалпы халыққа сенімсіздік көрсетіліп отырғанда, қоныстандырушылардың құқық қорғау органдарында істейтін қызметкерлеріне де сенім көрсетілмегені белгілі. Бұл тұрғыда соғыс аяқталғанына төрт жылдай уақыт өтсе де КСРО Ішкі істер министірлігі тарапынан генерал-лейтенант Рясной қол қойған төмендегідей өкім қабылданады.

«КСРО Ішкі істер министірлігі бойынша ӨКІМ. Өлкелік және облыстық Ішкі істер басқармаларының бастықтарына!

Келіп түскен сұрау салуларға орай КСРО ІМ талап етеді.

Ұлы Отан соғысы кезінде тұрақты тұруға қоныс аударылған халықтардың (чешендердің, қарашайлардың, ингуштердің, балқарлардың, қалмақтардың, немістердің, қырым татарларының тағы басқаларының) бұрынғы НКВД – НКГБ, МВД (ІМ) – МГБ-дағы (МҚМ) қызметкерлері отбасы мүшелерімен бірге шұғыл түрде жергілікті жердегі арнайы қоныстандырылушылар қатарына есепке алынсын.

КСРО ХКК-нің 1945 жылғы 8 қаңтарда «Арнайы қоныстандырылушылардың құқықтық жағдайы туралы» №35 санды қаулысын және КСРО Жоғарғы Кеңесінің 1948 жылғы 26 қарашадағы «Қоныстандырылушылардың ... уақытша және тұрақты тұрған жерден қашуына байланысты қылмыстық жауапкершілігі туралы» жарлығын басшылыққа ала отырып, КСРО НКВД-ның 8 мамырдағы №00246 және 1945 жылғы 7 желтоқсандағы жарлықтарына сәйкес (оларға) әкімшілік бақылау күшейтілсін. Орындау жайында мәлімделсін.

**Генерал-лейтенант Рясной,
КСРО Ішкі істер министрінің орынбасары.
12 наурыз 1949 жыл».[4]**

Міне, кезінде КСРО-ның Сталин тұсындағы аз ұлттарға жасаған «интернационалистік» саясатының көрінісі осындай. Халықтар көсемінің қайтыс болуына байланысты ұлттар тағдырына қарсы жасалған қастандықтың темір құрсауы сәл-пәл босаңсығанымен көпке дейін үзіліп кете қоймағаны да көпшілікке белгілі. Ал үзілу КСРО-ның ыдырауымен мүмкін болды.

Қазіргі күнде мақалаға арқау болған ұлт өкілдері егемен елдің тең құқылы азаматтары ретінде байтақ Қазақстанда, ынтымақты тірлікпен бейбіт күй кешіп жатыр.

«Бірлік болмай тірлік болмайды» дейді халқымыз. Сондай-ақ Ата Заңымыздың 1-бабында: «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады: оның қымбат қазынасы адам және адамның өмірі мен бостандықтары» деп жазылған. Сондай-ақ Конституциямыздың 10-бабында: «Республиканың азаматын ешқандай жағдайда азаматтығынан, өзінің

азаматтығын өзгерту құқығынан айыруға, сондай-ақ оны Қазақстаннан тыс жерлерге аластауға болмайды» деп көрсетілген[5].

Мұндай жайдың Қазақстанды атамекен етіп отырған барлық халықтар мен ұлттардың өкілдеріне, сондай-ақ кешегі күні кеңес өкіметінің қатал саясатының салдарынан туған жерінен қол үзіп қазақ даласына келген, қазіргі күнде республикамыздың тең құқылы азаматтары болып отырғандарға да қатысты екеніне дау жоқ. Лайым солай болғай.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚРОМА, 30-қор, 10-тігін, 8-іс, 118-парақ.
2. Бұл да сонда, 1137- қ., 1-т., 15- іс, 1-п.
3. Бұл да сонда, 1137- қ., 1-т., 10-іс, 7-п.
4. Бұл да сонда, 1987-қ., 1-т., 19-іс, 27-п.
5. Қазақстан Республикасының Конституциясы. -Алматы, 1999.

БЕЛОРУС ХАЛҚЫНЫҢ ТЫҢ ИГЕРУ ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ТАРИХЫНАН ҚЫСҚАША ШОЛУ

Маслов Х.Б.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ,

Қазақстан халқы Ассамблеясы кафедрасының аға оқытушысы

Кеңестер Одағының тарихында ұмытылмас беттердің бірі болып саналатын, алайда бүгінгі көз қарастар тұрғысынан басқа да қисында сұрақтар туындатып отырған аса ірі эпопеялардың бірі – Тың және тыңайған жерлерді игеру мәселесі. Аграрлық факторға қатысты болғандықтан, төмендегі мына бір тарихи ақиқаттарды да аттап өтпегеніміз лазым.

Столыпин аграрлық реформасынан кейінгі ірі көлемді қоныс аудару Тың және тыңайған жерлерді игеру болып табылады. Бұл аймақтарға негізінен Ертістің оңтүстік өңірлері, дәлірек айтқанда, оңтүстік Омбы, Алтай өлкесі мен Қазақ ССР – нің солтүстік аудандары енген болатын – ды. Ресей өлкелерінің де далалық аймақтары игеріліп жатқанына қарамастан, Қазақстанның солтүстік облыстары көбірек назарға ілінгендіктен, дәл осы жерлерге Украина мен Белоруссиядан қоныстанушылар легі көптеп келіп жетті.

1954 жылы «Тың жерлерді игеру» деген ұранға Бүкілкеңестік Одақтың, соның ішінде Белоруссияның комсомол жастары да үн қатқан болатын. Ал ең алғашқы болып ниет білдірген Т.Волкович атты азамат болатын. Осы жылы Солтүстік Қазақстан облысының колхоздарына жалпы саны – 7105 жанұя, ал келесі жылы, дәлірек айтсақ, 1955 ж. – 12969 жанұяны қоныстанандыру жоспарланды. 1954 жылы 25 – қазандағы облыс колхоздарының жағдайына қарай, Белоруссия мен Украинадан – 89 жанұя қоныстанып үлгереді [1,58].

1956 жылы Брест облысы, Баранавоцк ауданы, Чешевлянск ауылынан көшіп келген бес жанұя жаңа жерде жақсы бейімделе бастайды. Мұрағат құжаттарындағы мәліметтерге сүйене отырып әр бір қоныстанған отбасы туралы ақпаратты келтіруге болады. Мысалы: Близнюк Иван – ағаш ұстасы, Ткаченко Петр – тракторлық бригадаға есепші, Курова Александра – бұзау қамаушы, Толкач Иван – тракторшы болып жұмыс істеген. Бұған қоса, әр бір жанұя қосымша ақша мен нан өнімдерін де алды. Өздерінің жақсы өмірі туралы олар Серке ауылында тұратын өз жерлестеріне хабарлаған бойда, 1957 жылы наурыз айында Чешевлянск ауылынан тағы да бес жанұя көшіп келеді, олардың ішінде Шпаковка ауылынан қоныс тепкен Иван Николаевич Царюктің де жанұясы болды.

Билік назарына іліккен Хрущев атты колхоздың орталық үй – жайы негізінен – Ақмола облысынан 35 километр қашықтықта орналасқан Максимовка ауыл мекені еді. 1957 жылы колхозға Брест және Витебск облыстарынан тағы да 17 жанұя қоныстанады. Колхоздағы жақсы колхозшылардың қатарында Белоруссиядан келген жаңа қоныстанғандардың есімдері де аталады. Солардың бірі ретінде – Брест облысы, Сталин ауданы, Теревит ауылынан көшіп келген Прокопчук Денис Романовичтің отбасын айтуға болады. Шеберханада сегіз айдын

ішінде Денис Романович 540 еңбек күнін, жұбайы Юстиана Кузьминична – бұзау бағушы болып 432 жұмыс күнін істеді. Ал он жеті жасар ұлы Роман тіркемеші болып, 475 жұмыс күнін атқарған. Үш адамнан тұратын осындай жанұя өз еңбектері нәтижесінде 13 630 рубль табыс тапса, 2 726 килограмм бидай және басқа да өнімдерді жинап алған. Қазақстанға Тың игеруге келген белорустардың өмірлері турасында әр түрлі мағлұматтарды сол кездегі Кеңестік идеологиялық жүйеге орай, насихаттау тұрғысынан Белоруссия басылымдары, мәселен, төмендегідей газеттер мен журналдар айтарлықтай өз беттерін берді: «Знамя коммунизма». 24.02.1954 ж., №10 (Минск), «Витебский рабочий». 1954 ж. 2 наурыз №43 (9339) (Витебск), «За Радзиму». №92. 1954 ж. 9 мамыр (Могилевск), «Гомельская правда». №41. 1954 ж. (Гомель), «Путь победы». 1958 ж. (Гродно) [2].

Тың жерлерді игеруге келген белорус өкілдері туралы көптеген деректер мен құжаттар қазіргі уақытта Қазақстан республикасының мемлекеттік мұрағаттарында сақталған. Мысалы, Астана қаласының мемлекеттік мұрағатында сақталған мынадай мәліметтерге назар аударған жөн [3]:

Жылдар	1960 жыл		1961 жыл		1962 жыл	
	Жоспар бойынша	Нақты	Жоспар бойынша	Нақты	Жоспар бойынша	Нақты
Жанұя	620	643	700	725	638	665
Адам	2480	2470	2820	2618	2816	2720
Соның ішінде						
Жұмысшылар		381		539		501
Әскерилер		21		14		10
Шаруалар		118		78		79

1961 жылы Белорус КСР – нен Солтүстік Қазақстан облысы, Пресновск және Октябрьск аудандарына 644 жанұяның қоныстанғандығы, ал алғашқы жаңа қоныстанушылар санының 2 425 адамды құрағандығын көруге болады. Барлық еңбекке жарамдылар жұмысқа тез арада белсене кірісіп кеткен [4].

Қазақстан республикасының мемлекеттік мұрағаттарында құжаттардың бірінде тіпті Солтүстік Қазақстан облысы «Княгининский» савхозының сауыншы әйелі И.Маркинаның 1963 жылғы 23 – қаңтарда совхоз директорларының мәжілісінің алқа жиылысында сөйлеген сөздері де сақталған: «...мен сауыншы болып 1959 жылдан бері жұмыс істеймін, совхозға Белоруссиядан комсомол жолдамасы арқылы келдім. Айтайын дегенім, тын жерде жұмыс істеу және өмір сүру маған қатты ұнады! Өмір бойына осы жерде қаламын.....» [5].

Бұдан басқа, Ақмола облысының мемлекеттік мұрағаттарында да Белорус ССР – нен қоныс аударып, тын жерлерде жұмыс істеген көптеген жанұялар туралы қызықты мәліметтер сақталған. Мысалы: 1962 жылы 7 076 қоныстанушылардың арасынан 3 914 адам сол уақытта жұмыспен қамтылса, көптеген белорус өкілдері әр түрлі халықтардың арасынан өз адал еңбегімен үлкен құрметке бөленіп, жаңа жерлері игеруде беделге ие болғандағы көрсетілген [6].

Жергілікті комсомол комитеттері облыстарда совхоздар мен колхоздарда еңбек ететін комсомол жастарының санын көбейту мақсатымен еріктілерді барынша жұмысқа тартты. Сол уақытта Қазақстанда жоғары білікті аграрном және механиктер жетіспеушілігі айқын байқалған болатын.

1955–1958 жылдар аралығында Белоруссия ауылшаруашылық академиясының мыңға жуық студенті тың жерлерді игеру үшін Солтүстік Қазақстан облысына келген. Олар әр түрлі жұмыстарды атқарды, дәлірек айтқанда өнімдерді жинады, тұрғын үйлер мен жатақханалар құрылысына көмектесті. Бұл жайында Қостанай облысы, Камышин ауданы, Алтынсарин совхозының әкімшілігінің берген мінездемесінде де айтылады. Құрылыста еңбек еткен студент жастар бірнеше жатақхана тұрғызып, алты шахталық құдық қазды және малға

беретін азық өнімдерін дайындауда көмек көрсетті. Осылайша белорус студенттері қажырлы еңбек етіп, Тың жер тұрғындарының шексіз алғысына бөленді.

Нақ сол жылдардан бастап жыл сайын Белорус ауыл шаруашылық академиясының түлектерінің Тың жерлерді игеру үшін Солтүстік Қазақстан, Қостанай облыстарының совхоздары мен колхоздарына бағытталып отыруы тұрақты түрде қолға алынса, соның дәлелі ретінде, айталық, 1958 жылы Белорус ауыл шаруашылық академиясынан тағы да 21 түлек өз еркімен Қазақстан топырағын басты. Осылайша, республиканың солтүстік өңірлері тиісті мамандармен қамтамасыз етілді.

Жылдар бойы тәрбие жинақтаған жас студенттердің де қызметтері жоғарылады. 1970 жылдары Қазақстандағы жерге орналастыру институты және оның әр түрлі облыстардағы бөлімшелерінің ашылуына кезінде 1957 – 1959 жылдары Белорус ауыл шаруашылық академиясы түлектерінің Қазақстанға келуі де елеулі роль атқарды. Мысалы: Орал облысы бөлімшесінің бас мекемесінде – Константин Протасов, Александр Шингирей, Семейдегі бөлімшесінің бас мекемесінде – Лев Подольский, Петропавлдағы бөлімшесінің бас мекемесінде – Виктор Баранов, ал Павлодардағы бөлімшесінің бас мекемесінде – Леонид Авдеенко басшылық етті. Бұл бөлімшелердің жобалық - өндіріс бас мекемесінің басшысы лауызымында Борис Коваль отырса, ал сол кездегі Целиноград облысында – Виктор Клебанов болатын. Олардың кейбіреулері тамаша жетістіктерге жетіп, келелі биіктіктерді ала білді. Төмендегі мына бір мысал осыны айғақтай түседі.

Павел Атрушкевич жай ғана инженер қызметінен Қазақ Ұлттық сәулет – құрылыс Академиясының ректоры лауызымына дейін көтерілді. Ал кейін Қазақстан Республикасының парламент сенатына сайланды. Қазіргі уақытта Павел Атрушкевич Қазақстан халқы Ассамблеясының белді мүшесі [7].

Тың жерлерді игеруге келіп, өз тағдырларын Қазақстанмен байланыстырған белорус ұлтының өкілдері: Евгений Иванов, Михаил Каледич, Николай Агеев, Анатолий Новиков, Анатолий Рубашин, Петр Самостроенко, Владимир Лычковский, Эдуард Никончуктер де ауыз толтырып айтарлықтай дәрежелер мен деңгейлерге көтерілді.

Тың жерлерді игеру нәтижелері жоғарғы көрсеткіштерге қол жеткізді. Нақтырақ айтқанда, 1956 жылы Қазақстан алғашқы бір миллиард пұт бидай өндірісе, 1958 жылы жалпы егістік ауданы 28,6 миллион гектарға жеткізілді, соның ішінде 23,2 миллион гектарына таза бидай өнімдері егілген болатын.

1956 жылы Қазақ КСР – і ең ірі бидай алқабы үшін Ленин орденімен марапатталды. Өздерінің қажырлы еңбектері үшін 40,5 мың адам ордендер мен медальдарға ие болды. Бұлардың ішінде «Социалистік Еңбек Ері» атағына ие болған қазақстандық белорус өкілдерінің есімдері де аталады. Мысалы, Белоруссиядағы Копыльск ауданы, Пузова ауылында туып өскен Александр Нахманович та бар еді. Ол Ұлы Отан соғысы аяқталғаннан кейін Жамбылдағы қызылша өндіретін совхозда еңбек етіп, 1958 жылы Жамбыл ауданындағы «XXII партсъезд» атты колхоздың төрағасы болды. 1964 жылдан бастап Жамбыл облысы, Свердловск ауданы «Трудовой пахарь» колхозының төрағасы қызметін атқарды. Бір жылдан соң ауыл шаруашылығындағы үлкен жетістіктері үшін Александр Нахманович «Социалистік Еңбек Ері» атағына ие болып, 1967 жылы Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің депутаты болып сайланды.

Мұндай үлкен құрметке Белоруссияның Гродно облысы, Щучинск ауданы, Войскол ауылының тұрғыны Геннадий Ткачук те бөленген еді. 1956 жылы Целиноград облысы, Державинск ауданы «Отрадный» совхозында тракторист – комбайнер болып жұмыс істеген ол 1961 жылы жаңа Тың жерлерді нығайту қажеттілігі туындаған кезде, үздік механизатор ретінде «Титов» атындағы жаңа совхозға қызмет етуге іс сапарға жіберілді. Алты жыл бойы СК-3 комбайнімен жұмыс істеп, 12 790 гектар алқапты өңдеп, 63 290 центнер бидай өнімін ұнтақтады. Геннадий Ткачуктің көмегімен тағы да он сегіз жұмысшы комбайн мамандығын игерді. Осы еңбегі үшін ол 1967 жылы «Еңбек Ері» жұлдызымен марапатталды [8].

Витебск облысы, Меховск ауданы, Марчанка ауылының тұрғыны – Алексей Амбросенко 1956 жылдың өзінде ең жоғары сапалы теміржолшы маман атанып, алғашқы

қызметін Алексей Талдықорған облысындағы Ақтоғай темір жолын салудан бастаған болатын. Еңбектегі ерен ерлігі үшін 1961 жылы Алексей Амбросенко да «Еңбек Ері» атағына ие болды.

Қазақстандық белорустар арасында сол жылдары жоғары еңбек наградаларымен марапатталғандар арасында - «Московский» совхозының директоры – Аркадий Гаурлик, «Буревестник» совхозының басшысы – Николай Козлов, Қостанай облысы, «Борковский» совхозының комбайнері – Иван Крупский, Торғай облысының Тың жерлердегі суармалы егін алқабының бригадирлері – Нина Куриленок мен Алексей Старостин, Жамбыл облысынан сауыншы – Елена Свинковская сынды азаматтар да бар еді. Олар турасында Белорус КСР-нің баспасөздері де жазып жатты [9,10].

Тың жерлерді игеру науқаны кезінде Қазақстанның демографиясында елеулі өзгерістер орын алды. 1970 жылы белорус өкілдерінің саны 200 мыңға дейін жеткен еді. Қазіргі уақытта да осы Тың игерушілердің ұрпақтары өздерінің екінші Отаны – Қазақстанда еңбек етіп келеді. Бұған мысалдарды көптеп келтіруге болады. 1955 жылы Минск облысы, Слуцк ауданынан Қостанай облысына Дмитрий Чепурко – тракторист болып келген еді. 1996 – 2001 жылдар аралығында «Молсервис» консорциумының бас директоры қызметін атқарды. Қазіргі кезде Дмитрий Чепурко ЖАҚ «Молсервис АЗФ» (Ақтөбелік ферроқорытпа заводы) басқарып келеді. Қазақстан Республикасының медальдарымен екі мәрте марапатталған.

Шығыс Қазақстан облысы, «Камышинское» деп аталатын жеке ауыл шаруашылығының басшысы Владимира Акуловтың да өмірі тың жерлерді игерумен тығыз байланысты. Оның ұжымы облыстағы мал шаруашылығының өнімдерін өндірудің көшбасшысы ретінде саналады. Акулов аумақтағы әлеуметтік саланы көтеруге де өз үлесін тигізуде. Бұл күндері жеке кәсіпкердің көмегімен ауылдық жерде екі емхана, екі мектеп, мәдениет үйі салынған. Сонымен қоса, көп балалы отбасылар, әлеуметтік жағынан аз қамтылған жанұяларға және зейнеткерлерге дәйекті түрде көмек көрсетіліп тұрады [11,21].

Қазақстандық Тың жерлерді игерудің жаңа тарихы бүгінде жаңа көзқарастарды талап етуде. Бұл тарихшы мамандардың алдарындағы тұрған келелі мәселелер қатарынан ойып тұрып орын алады. Тың және тыңайған жерлерді игеру науқаны Қазақстан тарихының жаңа бір беттерін ашқанына ешбір күмән жоқ. Осы науқанға белсене қатысқан белорус халқы өкілдерінің сіңірген еңбектері мен атқарған қызметтері болашақтағы мейілінше объективті негізде жазылған Қазақстан тарихында өз орындарын алатындары тарихи ақиқат.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Астана қаласының Мемлекеттік мұрағаты (АҚММ). Қ.138, Т.12, Б.10, 58-59 бб.
2. АҚММ. Қ.137, Тізбе 9, Бума 8, 50-62 бб.
3. АҚММ. Қ.136, Тізбе 7, Бума 5, 3-10 бб.
4. АҚММ. Қ.136, Тізбе 7, Бума 6, 4 б.
5. АҚММ. Қ.138, Тізбе 12, Бума 4, 17 б.
6. АҚММ. Қ.137, Тізбе 9, Бума 5, 26 б.
7. Кабульдинов З.Е. Народы Казахстана: история и современность. Учебное пособие для 11 класса общеобразовательных школ. – Астана, 2007. Информационный бюллетень белорусских общественных организаций Казахстана №1. – Минск, 2006. – 36 б.;
8. Астана қаласының Мемлекеттік мұрағаты. Қ.138, Тізбе 12, Бума 4, 20 б.
9. Знамя коммунизма. – 24.03.1976, №11(Минск).
10. За Радзиму. №92. – 19 сәуір. – 1973 (Могилевск).
11. Информационный бюллетень белорусских общественных организаций Казахстана №1. – Минск, 2006. – 36 б

ҚАЗАҚСТАНДА ТАТАР ДИАСПОРАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ТАРИХЫ

Рахымбаева А.Б.

*Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ,
тарих факультетінің 4 -курс студенті, Астана қаласы*

XX ғ. әкімшілдік-әміршілдік жүйе заманында Одақ құрамындағы жеке халықтардың тарихын объективті түрде баяндау «ұлтшылдықтың белгісі» болып саналатын. Қазіргі кезеңде этнодемография мәселесін тарихи тұрғысынан қарастыру Қазақстан Республикасында өзекті мәселелердің бірі. Елбасы «Барлық қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әлауқатының артуы» атты халыққа Жолдауында демографиялық саясаттың маңыздылығын және оның ұлттық қауіпсіздіктегі жетекші роль атқаратындығын көрсетті.

Көпұлтты Қазақстан территориясында өмір сүріп жатқан әрбір диаспораның тарихы мен өмір сүру салты ерекше, солардың ішінде татар диаспорасына тоқталғым келіп отыр. Қазақстан территориясында өмір сүріп жатқан татарлардың тарихи-демографиялық сипаттамасын зерттеу әлі де толық ғылыми тоқтамға келмеген деуге болады. Қазақ пен татар – қос халықты көп нәрсе біріктіреді. Олардың мәдениеті, тілі, дәстүрі, менталитеті өте ұқсас, бірақ айырмашылықтары да баршылық. Бұл айырмашылық – Қазақстан халқының сан алуандығының тағы бір көрінісі.

Қазақстандық татар диаспорасының қалыптасу тарихы бірнеше кезеңнен өтті. Қазан хандығы ыдырағаннан кейін татарлар өздерінің жерлерін тастап кете бастады. Татар диаспорасының алғашқы өкілдері Қазақстан территориясына алғаш рет XVI ғасырда келіп қоныстанған. XVII ғасырда татарларды күштеп шоқындыру салдарынан олар жаппай басқа аудандарға қоныс аудара бастады. Олардың бір бөлігі қазақ жерлеріне келіп қоныстанды.

XVIII ғасырда татарларға саудаға рұқсат берілгеннен кейін олардың Қазақстанға қоныстануы күшейе түсті. Қазақ даласы татарларды тек кең жазиралығымен ғана емес, тілі мен діні жағынан ұқсас келетін жергілікті қонақжай халқымен де қызықтырды. Татардың алыпсатар көпестері мен қабілетті кәсіпкерлері осы жерден сауда-саттықтың пайдалы көзін көрді [1, 226].

XVIII-XIX ғғ. татарлар қазақ тілін, әдет-ғұрып және салт-санасын жақсы білгендіктен сауда-саттық саласында делдалдық рөл атқарды. Татар көпестерінің қазақ даласындағы ықпалы мен беделі бірте-бірте күшейе түсті.

Татарлардың ауқымды бір тобын Қазақстан аумағына Еділ бойы губернияларының помещиктері жер аудартып жіберді. Татарлар өлкенің ірі Петропавл, Семей, Орал, Көкшетау, Верный, Ақмола, Павлодар, Зайсан және Өскемен қалаларында қоныстанды. Олардың неғұрлым жиі орналасқан жерлерінде татар слободқалары пайда болды. Қазақ хандары мен сұлтандарының басым көпшілігі өздерінің жеке хатшылары етіп Орынборға таяу жердегі Сейітов слободасынан шыққан сауатты татарларды ұстады [2, 486].

Бұл халықтың өкілдері қазақ даласында жаңа әдіспен оқытатын жәдиттік мектептер ашудың бастамашылары болды. Қазақтар татар зиялылары шығарып тұрған газеттер мен журналдарды зор ықыласпен оқыды. Қазақтың алғашқы газеттері мен журналдарын көбінесе татар көпестері қаржыландырып тұрды. Кейінірек патша үкіметі исламның қазақ даласында күшейіп бара жатқанынан қауіптеніп, сауатты және іскер татарлардың қызметінен бас тарта бастады. Мысалы, 1897 жылы Бүкіл Қазақстанда тұратын татарлардың жалпы саны 56 мыңға дейін жетті. Мұның өзі Қазақстандағы бүкіл халықтың 1,3 %-ын құрады. Татарлардың 38 %-ы мещандар, 28 %-ы шаруалар, 10 %-ы қазақтар, 2 %-ы көпестер болды [2, 856].

Татарлардың Қазақстанға жаппай қоныс аударуы туралы алғашқы деректер 18 ғасырдың ортасына тап келеді. Олар ең алдымен республиканың батыс өлкелеріне қоныстанды. Кейінірек, патша үкіметінің рұқсатымен, олар Қазақстанның орталық және солтүстік аймақтарына да енді. Сол кезеңнің ресми деректеріне сүйенсек, олар көбіне дамыған, ірі қалаларды қоныс етуге ұмтылғандығын көруге болады. Алайда, 19 ғасырдың

соңына қарай істің жайы өзгерді. 19 ғасырда статистика көрсеткіштері татарлардың «қалалық халық» атанудан қалғандығын көрсетті. 1897 жылдың мәліметтері бойынша, татарлар ауылдық жерлерде де көптеп қоныстанған. Кейін Қазақстанның барлық аймақтарына тұрақтаған[3, 124б].

XIX ғасыр мен XX ғасырдың басында Столыпин реформасы тұсында татарларлар Қазақстан территориясына өз еркімен келіп қоныстана бастады. Қазақстанға славяндық шаруалардың жаппай көшуі XIX ғасырдың соңғы он жылында және XX ғасырдың басында Столыпиндік аграрлық реформаға байланысты ерекше күшейді. Небір 46 жылдың ішінде (1871-1917 ж.ж) өлкеге 1,6 млн. адам келіп тұрақтап қалды, олардың негізгі көпшілігі 1907-1916 жылдарға келеді. Осының салдарынан XIX ғасырдың аяғында және XX ғасырдың басында өлкеде 60-тай ұлт өкілдері тұрды, олардың ішінде татар тілдес халықтардан (өзбек, ұйғыр, қырғыз, қарақалпақ, башқұрт т.б.) басқа неміс, поляк, мордва, дүнген, тәжік, еврей және т.б. болды [4, 91б].

XX ғасырдың 20-40 жылдары Қазақстандық татар диаспорасының қалыптасуы индустрияландыру мен ұжымдастыру және қырым татарларының депортациялануына да байланысты. Қазақстан халқының көп ұлттық құрамының қалыптасуы XVIғ. басталды. Бұл кезеңде патшалық Ресей қудалауынан қашқан орыстар, украиндықтар, татарлар және басқа ұлттардың өкілдері де қазақ даласында бірікті. 1890 жылдары Ресей мен Украинадан қазақ даласына жаппай көшу толқыны нығая түсті. Ресейдің әскери және миграциялық экспансиясының барысында салынған бекіністердің негізін орыстар, украиндықтар және татарлар мекендеген алғашқы қалалар пайда болды [5, 127б].

1926 жылы халық санағы бойынша Қазақстанның қазіргі шекарасында 6198,4 мың адам тұрды, олардың 58,5 %-ы қазақ, 20,6 %-ы орыс, 13,9 %-ы украин, 2,1 %-ы өзбек, 1,3 %-ы татар, 1,0 %-ы ұйғыр, 0,8 %-ы неміс және т.б. [6, 61б].

1928–1930 ж.ж. ішінде жаңа құрылып жатқан совхоздарға елдің әртүрлі облыстарынан 65 мың отбасы көшіп келді. 1940 ж. Украина мен РКФСР-дің жері аз аудандарынан, әсіресе Молдавия, Чувашия, Татарстан және басқа республикалардан ерік білдірген шаруаларды ұйымдасқан түрде көшіріп әкелу басталды. Орталық Азия мен Қазақстанға 1944 ж. ақпанда-чечен және ингуш халықтары, наурызда–балқарлар, қарашада–месхет-татарлары, қырым татарлары, қарашайлар және басқа халықтар күштеп көшіріліп әкелінді [7, 164б].

Қазақстан өзінің территориясына XVII ғ. бірінші жартысынан – XVIII ғ. басынан бастап, еуропалық үлгідегі басқа этностарды қабылдай бастады. Бұл жүйе XIX ғ. екінші жартысында қайталанбайтын үдемелі сипатқа ауысты. Олар негізінен қатаң және ерікті түрдегі идеяны қолданды. Алайда Кеңес үкіметінің жеңіске жетуімен, бұл бағыт күш қолдану түріндегі мәнге ие бола бастады, республикамызды әртүрлі ұлттардың «полигонына» айналдырды. Демографиялық зерттеулердің қорытынды мәліметтері бойынша 1937-1938 және 1941-1945 жылдары Қазақстанда депортацияға ұшырап, зорлықпен көшірілгендердің саны 1 млн. 500 мың адамды құрады. Мұндай тәркілеу 1934-1944 жж. еңбекпен қоныс аудару, ал 1944 жылдан бастап арнайы көшіріп жіберу деген атпен аталды. 1944 ж. Грузиядан 81026 тұрғын (татар-халықтары) қуғындалды, ал 1949 жылдың 1 қаңтары бойынша 2 300 535 адам арнайы қоныс аударылғандардың есебінде тұрды. Аталғандардың 1 835 078-і өмірлік көшіріп жіберу категориясына жатқызылды. Олардың 365 173-і шешен-ингуштер, 57 491-і қарашайлар, 31 873-і балқарлар, 77 279-ы қалмақтар, 186 535-і қырым-татарлары, 1 035 701-і немістер еріксіз қоныс аударылды. Депортацияға ұшырағандардың 17 мыңға жуығы жаңа жерлерге таратып орналастыру кезінде темір жол эшелондарында қаза тапты [8, 112б].

Татарлармен өштес Кеңес өкіметі олардың тіліне өте ұқсас болған, әуелі әзірбайжандарға теліп, кейіннен түбі бір болғандықтан бірігіп кетуінен қорқып, 1925-1940 жж. зорлап татарлардың ұлтын, тегін грузин деп өзгертіп, осы ұлттың тамырына «балта шапты». Зұлымдық әрекетті мұнымен де доғармай, кейін грузин болып жазылған әзірбайжандарды да орналасқан жерлерінен күштеп көшіріп жіберді. Сол уақытта ата-анасы құжатында «татар» деп жазылса, баласы төлқұжат ала алмады.

Республикамызға татар-халқының алғашқы тобы, өз еріктерінен тыс күрдтер және армяндармен бірге 1938 ж. соңында қоныс аударылғандығын, ҚР ОММ мұрағат құжаттары дәлелдейді. Мысалы, олар №13 Алматы облысының Іле ауданындағы Каучук совхозына тіркелген. Қоныс аударылғандардың тұрғын үй және тұрмыстық жағдайы тек абақты-лагерлермен салыстыруға болатындай, мүлдем ауыр көрініске тап болды [9, 2036].

Татар халықтары жер аударудың дүмпуі өзіндік үлгідегі идеологиялық тұрғысына негізделіп, ұқыпты түрде жасалған. 1944 ж. 12 сәуірінде Грузияның ПХК төрағасы Г. Каранадзе КСРО ПХК төрағасы Л. Берияға күрд және әзербайжандардың бір бөлігі өздерінің елді-мекендерін тастап Тбилисиге келіп, осы жерде әлеуметтік зорлық-зомбылық тудырды деп жазды. Л. Берия 1944 ж. 24 шілдесінде өз хатында И. Сталинге КСРО-ның Грузиядағы шекаралық қауіпсіздік жағдайын жақсарту мақсатымен, осы мәселеге сәйкес Ахалцых, Адыген, Ахалкалак, Аспиндзы, Богданов аудандарындағы және Аджар АКСР кейбір елді-мекендерінен 16 мың 700 татар, күрд отбасыларын күштеп қоныс аударудың керектігін жазды. Оған қоса Грузияның басшылары көрсетілген аймақтарындағы барлық мұсылмандардан құтылғысы келді. Месхетия мұсылмандарын күштеп жер аудару 1944 ж. 14 қарашасынан басталып, 1945 ж. қаңтарында аяқталды. Оның барысында 220 елді-мекеннен 86 мың мұсылман көшірілу жоспарланған, ал шын мәнінде 96 367 адам күштеп қоныс аударылған. Осы тізімде татарлар 66 823, күрдтер 8843, хемшиндер 13 997 тұрғындарды құрады [9, 1466].

Татарларға қатысты Кеңес өкіметі тағы да осы сияқты болжаммен, шағын этникалық топ өкілдеріне байланысты қалыптасқан империалық әдісті нақты пайдаланды. Себебі И. Сталин қоныс аударылған этнос өкілдерін барған жерлерінде мұсылман халықтарымен сіңісіп кетеді деп ойлады. Бірақ, депортацияға ұшыраған халықтардың өздерінің ерекше тілі, діні, мәдениеті, әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрі болғандықтан, аталмыш саясат толығымен іс жүзінде орындалмай қалды.

Мұның саяси астары терең ойластырылып, яғни, жеткіншек ұрпақ және әсіресе балалар өздерінің тарихын, мәдениетін, әдет-ғұрпы мен тілін ұмыту үшін, оларды ассимиляциялауға бағытталған еді.

1944 ж. 11 қарашасының суық түнінде Грузияның оңтүстігіндегі Чороха және Куры өзен аралығында орналасқан Месхетия-Джавахетия, Татарстан, Ахалкелек, Аспиндза, Адыгон және Богданов аудандарының 220 – ауылынан жүз мыңнан астам татарларды көшіріп жіберді. Татарларға осылайша сатқындық туралы жалған айып тағып, туған жерінен қуып жатқан кезеңде де көптеген татарлар соғыста қан кешіп жатты [10, 2586].

Ағылшын жазушысы Роберт Конгуст бұл туралы: "200 000 адамы бар татар халқының отанынан айырылып, жат жерлерге күштеп қоныс аударылғандығы туралы 1968 жылға дейін Батыста ешкім білген жоқ. Бұл оқиға Исландияның немесе Жаңа Зеландияның, Кувейттің немесе Алясканың бүкіл тұрғындары бір мезеттің ішінде із-түзсіз ғайып болып кеткендей болды",- деп жазды [11, 46].

Жиырма бес жылдай уақытқа дейін осы оқиға туралы географтар да шатасып келді. Олардың ойлауынша татарлар әлі сол аймақтарда және өздерінің бұрынғы жерлерінде тұрады деп есептеді. Өйткені ресми басылымдарда 1945-1958 жылдарға дейін жер аударылғандар туралы шынайы хабарлар беруге тиым салынған болатын.

Татарстандағы татарлардың санына тарихи-демографиялық тұрғыдан назар аударсақ, 1939 ж. Кеңес Одағында жүргізілген Бүкілодақтық халық санағы бойынша Қазақстанда барлығы 6 093 507 адам тұрған, оның ішінде қазақтар – 2 313 674 адам, орыстар – 2 993 128 адам, татар ұлтынан барлығы – 518 адам. 1944 жылы Қазақстанның төрт оңтүстік облысында 27 833 татар тіркелген [12, 756].

XX ғасырдың 50-60 жылдары Қазақстандағы татар диаспорасының миграциялық өсім есебінен интенсивті өсуі байқалды: татарлар Қазақстанға өнеркәсіптік құрылысқа қатысуға және тың және тыңайған жерлерді игеру үшін көшті. XX ғасырдың 70-80 жылдары татарлардың миграциялық ағымы төмендейді, қырым татарларының өздерінің тарихи

Отанына қоныс аударуы басталады, туу азайып, өлімі көбейеді. Нәтижесінде татар диаспорасы санының табиғи өсімі баяулады[1, 211б].

Қазақстанға жер ауып келген татарлардың статистикалық мәліметтерде жоғары демографиялық көрсеткіште болды. Әдетте татар диаспорасының көп балалы отбасы болып келуі дәстүрлі құбылыс. Осыған байланысты әрбір татар отбасында 6-8 баланың дүниеге келуі міндетті болды. Себебі татар халқының саны Қазақстанға еріксіз қоныс аударылған кезде күрт азайған болатын. Бірақ, соған қарамастан олар жоғары демографиялық ұдайы өсімді сақтап отырды. 15 жылдан кейін – 1959 ж. халық санағының мәліметтері бойынша Қазақстанда барлығы 9 916 татарлардың ресми есепке алынғандығы жөніндегі деректермен толықтырылды.

Мұндай ақылға қонбайтын және шындыққа сәйкес келмейтін жағдай былайша түсіндіріледі: татарларға балаларын өзінің нағыз ұлтымен тіркеуге алудан бас тартқызып, олардың көбісін этникалық әзірбайжандар деп, ал бір бөлігін өздерінің төлқұжаттарындағыдай грузиндерге жатқызды [13, 99б].

Ал, татар-халықтары – 1970, 1979, 1989 жылдардағы халық санағы мәліметтерінде татар-халықтары, татарлар санымен есепке алынған. Егер, 1970 ж. жүргізілген арнайы халық санағына келетін болсақ, онда бұрынғы 1959 ж. санақпен салыстырғанда татар халқының әлдеқайда, тіпті, екі есе көбейгенін байқаймыз. Бұл бағыт біз зерттеп отырған татар диаспорасының демографиялық үрдістеріндегі табиғи жоғары өсімінің көрсеткішін нақтылап береді. Көрсетілген ресми статистикалық мәліметтер, татарлардың арасындағы этнодемографиялық жағдайды дұрыс, толығымен дәлелдеп бере алмайды. Оның себебі мынада: татарлардың негізгі бөлігі бұрынғысынша, өздеріне де, өз балаларына да, немерелеріне де өздерінің нағыз ұлтының атын алып бере алмады, бұрынғысынша әзірбайжан немесе грузин болып қала берді.

1970 ж. салыстырғанда 1999 ж. татарлардың халық санағының өсімі 57477 адамды құрады, қала халқының саны 14 849 адамға көбейді, ауыл халқының саны 42 628 адамға ұлғайды. 1979 ж. салыстырғанда барлық татар халқының саны 50 113 адамға өсті, оның ішінде қала халқының саны 12 440 тұрғынға артты, ал, ауыл халқының саны 37 673 тұрғынға көбейді. 1989 ж. салыстырғанда татарлардың жалпы саны 26 458-ге өсті, қала халқының саны 8 477 адамға ұлғайды, ауыл халқының саны 17 981 адамға өсті [14, 279б].

Алматы облысы татарлардың орналасуы бойынша бірінші орын алады. Қазақстанда тұратын татар халқының 38,6%, соның ішінде 37,3% ауылдық және 45,5% қалалық тұрғындар. (Алматы қаласы бойынша есепке алынбаған татарлар, барлық отандастарының санының 1,7% құрады). Республика көлемінде, Татар халқының аймақтық орналасуы жағынан екінші орында Жамбыл облысы болып табылады. Мұнда Қазақстандағы барлық татарлардың 34,6%-ы шоғырланады, соның ішінде 36,6%-ы ауылдықтар және 24,6%-ы қала тұрғындары. Егер ауылдықтарды алатын болсақ, онда олардың басым бөлігі осы облыстың Жамбыл, Меркі, Байзақ аудандарында тұрады. Келесі кезекте Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша орналасуы жағынан татарлардың халық санағы өзіндік орын алады. Бұл мынаған 22,3 – 20,2 – 12,8% сәйкес келеді. Егер олардың аудандарға орналасуын алатын болсақ, татарлар Сайрам, Төле-би, Сарыағаш және Мақтарал аудандарында шоғырланған және бұл жерде олар қазақ-өзбек халқымен көршілес орналасқан. Соңғы кезекте, татар этносының үлес салмағы бойынша орналасуы Қызылорда облысы болып табылады. Жалпы татар халқы мұнда не бары 1,7% құрайды, соның ішінде 1,5% ауыл және 2,4% қала тұрғындары. Олар негізінен Қармақшы ауданының III Интернационал ауылында топталып орналасқан [15, 132б].

XX ғасыр мен XXI ғасырдың басында республикадағы татар диаспорасының саны эмигранттардың санының көбейіп, иммигранттардың санының азаюы салдарынан төмен көрсеткішке ие болады. Осылайша, Қазақстан территориясындағы татар диаспорасының қалыптасуы бірнеше ғасырларға созылды.

Көріп отырғанымыздай, тарих беттерінен қазақтың татар диаспорасының тарихи қалыптасуы қиын жолдан өткендігін көреміз. Енді міне, Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін

ғана қазақ ұлтымен қоса, өзге ұлт өкілдеріне билік тарапынан көңіл бөліне бастады. Елбасы Н.А. Назарбаевтың ұсынысымен құрылған Қазақстан Республикасы халықтарының Ассамблеясы халықтардың мызғымас тыныштығын сақтау үшін бірден-бір септігін тигізіп отырған қоғамдық институт болып саналады. «Бір халық» – бұл барлығымыз үшін ортақ ұлттық мүдделер. «Бір ел» – бұл барлығымыз үшін ортақ Отан. «Бір тағдыр» – бұл біз бірге жүріп өткен қиындықтар мен жеңістер! Бұл біздің ортақ келешегіміз – игілікті және өсіп-өркендеген Қазақстан!», - деп, Елбасы Н. Назарбаев Қазақстан халқы ассамблеясының XX сессиясында сөйлеген болатын. Қазақстан Республикасында сан түрлі ұлттың бір ұлттық мүдде, ортақ Отан, бір мақсат жолында өмір кешіп жатқанына 23 жыл.

Қазірде татар диаспорасы тәуелсіз еліміздегі үлкен диаспоралардың бірі болып табылады. Олар Қазақстанның барлық аймақтарында өмір сүріп жатыр. Сонымен қатар, татар мәдени орталықтары республикамыздың мәдени дамуында белсенділік танытуда. Қазіргі күні көк байрағымыздың астында 100-дан астам ұлыс пен ұлт өкілдерінің тыныштықта өмір сүруі – жалпы халыққа ортақ, тең дәрежелі көзқарастың нәтижесі деп ойлаймын.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Хамидуллин А.Г. Татары в Казахстане. А; 1997 г.-245с.
2. Мамлютова–Бикмухамедова Р.Г. Татары на Севере Казахстана (история и современность). Издательство «Северный Казахстан», Петропавловск; 2004 г. - 157с.
3. Каримуллин А.Г. Татары: этнос и этноним. Казань; Татарское книжное издательство. 1989 г. - 156с.
4. Алексеенко Н.В. Население дореволюционного Казахстана (численность, размещение, состав) (1870-1914 гг.), Алма-Ата, 1981г.
5. Тәтімов М. «Қазақ әлемі»(Қазақтың саны қанша? Қазақ қашан, қайдан қуылған, қырылған және атылған?)., Атамұра., Алматы., 1993г. - 236б.
6. «Сборник материалов по вопросам народно - населения». Астана, Представительство ООН в РК; Изд.Дом «Сарыарқа», 2000 ж.- 83с.
7. Асылбеков М.Х., Галиев А.Б. Социально-демографические процессы в Казахстане (1917-1980). – Алма-Ата: Ғылым, 1991. – 256 с.
8. Алдажуманов К.С., Алдажуманов Е.К. Депортация народов тоталитарного режима // Депортированные народы и проблема прав человека. Материалы семинара (Алматы, 12 июня 1997 г.) / Ред.: И. Трутанов и др. – Алматы, 1998. – С. 151-154.
9. Хайруллин Г.Т., Хамидуллин А.Г. Татары. А; Білім, 1998 г. - 184с.
10. Анес Г. Выселение турок // Депортированные в Казахстан народы: время и судьбы. – Алматы, 1998. – С. 301-303.
11. Елемесов Е.Д., «Жас қазақ» № 6., 12.08.2002ж. - 12б.
12. Об основных показателях Всесоюзных переписей населения 1939, 1959, 1970, 1979 и 1989 годов. – Алматы: РИНЦ, 1996. – 78 с.
13. Малая Ассамблея народов Восточного Казахстана Восточно-Казахстанский областной татарский культурный центр. Татары на Востоке Казахстана., 2011. - 200с.
14. Численность и состав населения Республики Казахстан. Итоги переписи населения 1999 года в Республике Казахстан: Статистический сборник. – Алматы: РГП «Казстатинформ», 2000. – 323 с.
15. Рассчитано по: Национальный состав населения Республики Казахстан. Том 1. / Итоги переписи населения 1999 года в Республике Казахстан. Статистический сборник. (Под ред. А.Смаилова). – Алматы, 2000.- 199 с.

ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В СЕВЕРНОМ И ВОСТОЧНОМ КАЗАХСТАНЕ В XIX В.

Таскужина А.Б.

КГПИ, к.и.н., доцент, г.Костанай

За период существования государства вторую родину обрели более 130 наций и народностей. В результате миграционных процессов и депортаций страна стала полиэтничным. Так, на XV сессии Ассамблеи народа Казахстана было отмечено, что «...современный состав населения Казахстана сложился в результате того, что подавляющее большинство этносов, живущих в стране, появились здесь в сложных условиях стресса, различных форм вынужденной или принудительной миграции, включая депортацию. Историческая память – вот корень казахстанской модели межэтнической толерантности...» [1,с.3-5].

Формированию населения Казахстана в новое время повлияли следующие обстоятельства: военная колонизация, переселенческое движение в XIX- нач.XXвв. и соседство с народами Поволжья, Приуралья и Западной Сибири. Демографические изменения в Казахстане в рассматриваемый период происходили не только за счет внутренних процессов, но и по причине огромного воздействия со стороны внешних сил, которые изменили ход социокультурных, демографических, этнических процессов во всем регионе. Геополитическое расположение Казахстана повлияло на демографическую ситуацию в северо-восточном Казахстане.

Демографическая ситуация в северо-восточном Казахстане в первой четверти XIX в. выглядела следующим образом. Численность казахов составило 370 000 душ, а русское население равнялось 18.000 человек [2,с.96,98]. Коренное население, именуемое Сибирскими казахами, являлось главным населением области и управлялось по особому учреждению через окружные приказы, подведомственные областному правлению. Во многих округах проживали компактно следующие племенные объединения, например в Каркаралинском округе-16 волостей аргынов; в Кокчетавском округе из 17 волостей 9 составляли аргыны, 2 волости – кыпчаков, 2 волости - уаков. В Аягузском округе числилось 18 волостей найманов, шесть волостей кереев и 2 волости племени уак. Во многих округах не было доминирования какого-либо племени. Например, Акмолинский внешний округ насчитывал 10 волостей аргынов, 7 волостей кереев и 6 волостей кыпчаков, а Уч-Булакский округ состоял из двух племен - аргын и керей, аргынов насчитывалось 3142 юрт, а кереев -2507 юрт [3,с.99]. В состав населения области входили казахи, ташкентцы, бухарцы и кокандцы и т.д. Численность, которых составила -240774 душ обоого пола, а иностранцев - 479. В 1822г. правительство допустило их на зимовку в российские границы и на свободный проезд по селениям. В представлении Омского областного правления от 31 декабря 1823г. казахам воспрещалось переходить районы, принадлежащие заводскому ведомству Колыванского горного округа [4,л.5].

Во второй четверти XIXв. положение изменилось. Связано это было с началом активной колониальной политикой царского правительства в Казахстане. В степи постепенно стало вводиться пограничное управление, строительство окружных приказов. Воздействие миграционного потока повлияло на ход этнодемографических процессов в регионе. Состав жителей приказов был этнически и социально не однородным. Население формировалось из солдат, драгун, ссыльных, крестьян, купцов и тд. Значительную часть составляло казачество, которое обеспечивало безопасность учреждений, поддерживали сообщение между образованными пунктами оседлости посредством устройства коммуникационных пикетов (по 12 строевых и 8 резервных казаков в каждом) [5,с.98]. Первые округа охватили собою поселки казаков и крестьян, расположенные в северной части казахской степи, тогда как образование внешних округов было поставлено в зависимость от поступательного движения казачьих отрядов вглубь степи. Открытие округов было вызвано

необходимостью образования постоянных оседлых поселений при казачьих укреплениях или в окружных приказах [6,с.84]. В округах казахской степи кроме коренного населения проживали служащие, военные и гражданские чиновники, нижние чины разных команд, отставные казаки Сибирского линейного казачьего войска. [7,л.9об.]. Так, в Кокпектинске находилось 83 человека, в Уч-Булаке-72, в Баян-Ауле-84, в Аягузе-140, в Акмолинске-170, в Кокчетаве-58 и Каркаралинске-69 человек [8,л.9об.]. К 1840г. увеличилось население северо-восточного Казахстана в силу геополитического положения на 31908 человек обоего пола. Данный регион испытал мощное воздействие миграционных потоков и обусловил своеобразие демографической ситуации в Казахстане (коренное население и славяне) [9,л.519]. В Акмолинском округе проживало русских жителей -1096 м.п. и 325 ж. п., в Аман-Карагайском-459 м.п. и 82 ж. п., в Аягузском -531 м.п. и 114 ж. п., в Баян-Аульском-356 м.п. и 131 ж. п., в Каркаралинском-1025 м.п. и 316 ж.п. и в Кокчетавском-1112 м.п. и 520 ж. п. В Кокпектинском округе числилось 202 м.п. и 182 ж. п. [10,л.2об.-3]. Сравнение количественных показателей свидетельствует, что в округах больше проживало мужчин, чем женщин.

Царизм рассчитывал путем колонизации Сибири, северо-западных и юго-восточных районов Казахстана переселить крестьян из внутренних губерний России и Украины и создать в их лице социальную опору в степи. Как известно, к началу XIX века верхнее Прииртышье стало районом расселения большой группы русского крестьянства, - так, к 1820 году в 4 волостях—Усть-Каменогорской, Убинской, Крутоберезовской, Бухтарминской учтено было 38 крестьянских селений, в них насчитывалось 6567 чел. м. п.. Принятие законодательного акта от 10 апреля 1822г.(позволяющий переселение земледельцев в прилинейные местности) в определенной степени стимулировало миграцию русских крестьян из Орловской, Воронежской, Пензенской и других губерний Европейской части России в разные районы Северного Казахстана [11]. В этот период в Каркаралинском и Кокчетавском приказах обосновалось 214 государственных крестьян. В 30-х годах XIXв. они были причислены в казачье сословие. Во второй половине XIXв. продолжалось переселение в Казахстан русского и украинского населения. За период с 1849 по 1850гг. в казахскую степь переселилось 197 крестьянских семей из Оренбургской губернии, из Бугульминского округа в количестве 150 семейств в составе 39 м. пола и 23 ж. пола. Из Саратовской губернии 330 семейств, из Харьковской губернии 142 семейств. Уфимский округ направил 116 м. пола и 97 ж. пола, Челябинский округ 89 м. пола и 70 ж. пола, Мензелинский округ 290 м. пола и 246 ж. пола, Бузулукский округ 125 м. пола и 123 ж. пола, Бугурусланский округ 4 м. пола, 7 ж. пола и Оренбургский округ 43 м. пола и 48 ж. п.[12,л.32,61-89б.,104,142, 157,163об.]. В Кокчетавский уезд переселилось до 5500 малороссиян, выходцев из крестьянских семейств Харьковской губернии и 419 раскольников происходивших от русских переселенцев [13,с.58-59]. В 1871-1896гг. в Казахстане обосновалось 8,6% крестьян, которые в основном оседали в Акмолинской, Тургайской и Семиреченской областях. Это были преимущественно выходцы из Пермской, Тобольской, Самарской, Саратовской, Оренбургской, Курской, Воронежской, Орловской и Тамбовской губерний [14,с.67]. Переселение крестьян в Казахстан сопровождалось не только изменением демографической структуры населения края, но и насильственным изъятием лучших земель у коренного населения.

Третьей этнической группой по численности населения на территории Западного и Северо-Восточного Казахстана являлись татары. Следует отметить, что предпосылки огромного потока татар в Казахстан связано с колониальной политикой царизма. Татары наиболее привилегированный народ Российской империи являлся оплотом в развитии отношений между Российским государством и казахами. Татары являлись главными распространителями ислама среди коренного населения. Переселение татар в Казахстан определялось следующими причинами: во-первых, в необходимости толмачах, мулл для обучения детей казахской знати грамоте и исламу (в XVIII– первой трети XIX вв.); во-вторых, во второй половине XVIIIв. в Казахстан были переселены сибирские татары,

которые занимались торговлей скотом; в-третьих, татары прибывали, принудительно королевским правительством в перерасчет рекрутов (40-е гг. XIX в.).

Основными регионами миграций татар в XIXв. являлись Северный и Восточный Казахстан. Следует отметить, что в XIXв. количество татар росло за счет механического движения, и естественного прироста. В 1836г. в Петропавловске проживало 459 татар, в Семипалатинске-1451 и в Усть-Каменогорске-210 человек. В 80-90-х гг. XIXв. происходило довольно интенсивное переселение татар из Поволжья и пограничных западных уездов Степного края в Кустанайский уезд Тургайской области. К концу XIXв. здесь сложилась наиболее крупная в пределах области татарская локальная община, насчитывавшая 1735 человек. По данным Н. Е. Бекмахановой, в 1897 г. в Степном крае проживало 55, 9 тысяч татар, составлявших 1, 12 % от общего количества народонаселения [15,с.97]. Основным занятием татар была торговля. Татарские торговцы занимались торговлей мехами, коврами, галантерейными и кондитерскими продуктами, хлебом, кожей, тканями, восточными пряностями и специями, вытесняя из данных сфер купцов из числа местных народов.

Важную роль в усилении русско-казахской торговли царское правительство отводило среднеазиатским купцам, исполнявшим роль посредников. В 1850-1851гг. азиатские купцы завозили на алтайские ярмарки, выделанные юфтевые кожи, кожевенные изделия, сапоги, башмаки, рукавицы. Из продуктов питания привозили чай и сахар, которые доставляли на продажу из Семипалатинска и других мест торгующими людьми. В обратный путь купцы закупали на алтайских ярмарках хлеб, мед, пушнину [16,с.47]. В 1852г. в Семипалатинске узбекских подданных-купцов было 48 человек, вообще «называвшихся иностранными»- 306 [17,с.99]. По данным 1860г. в городах Усть-Каменогорске, Семипалатинске и Петропавловске проживало около 280 семейств бухарцев, ташкентцев и кокандцев в количестве 526 м.п. и 539 ж. п., не состоящих в подданстве России [18,л.2]. Многие из них избрали торговлю в качестве основного вида занятия. Правительство по-прежнему проявляло заинтересованность в расширении торгово-экономических связей со среднеазиатскими ханствами, всячески поощряя заселение городов и других поселений Восточного Казахстана бухарскими, узбекскими купцами, «чтобы те привозили свои товары» [19,с.99]. Они проживали в следующих городах: в Петропавловске, Семипалатинске и Усть-Каменогорске. По данным Ю.А. Гагемейстеру их численность составило 8510 душ обоего пола [20,с.38-41].

Наряду с коренной национальностью в степи проживали представители других национальностей. Так в Семипалатинском округе проживало 12 человек «иудейского вероисповедания», из которых - 8 мужчин и 4 женщины по данным 1825г. . В 1825г. согласно рапорту генерал-губернатора Западной Сибири, евреи проживали на линии военных укреплений, которая разграничивала внутреннюю часть Омской области от внешней, на которой кочевали казахи. Линейные укрепления служили пунктами торговли и обмена для европейских этносов и номадов. Сосланных евреев размещали в специальных поселках, расположенных в отдаленных местах. До 1837г. для еврейского населения постоянным местожительством являлась Сибирь. Каждый еврей должен был быть приписан к податному сословию-крестьянству или мещанству [21, с.8-10]. Первоначально бухарские (или среднеазиатские) евреи проживали в южных районах Казахстана, а с середины XIX в. они стали расселяться малыми группами в остальных его регионах. В Степном крае они находились в качестве иностранных подданных. Миграция евреев в Степной край по преобладающим мотивам переселения имела народнохозяйственный нрав и была ориентирована на наиболее совершенное удовлетворение собственных потребностей. Согласно переписи населения 1897 г. в Степном крае проживало 5465 лиц иудейского вероисповедания. Участие страны в миграционном движении еврейского народонаселения в Казахстан на начальных шагах может быть охарактеризовано как лояльное, так как перед правительством стояла задача освоения восточных окраин империи и предпринимательская активность евреев, их мобильность была как невозможно кстати. Однако в конце XIX в. политика страны в отношении евреев была ужесточена, что прямым образом проявилось в

ряде репрессивных мер против передвижения евреев в Казахстан. Евреям запрещалось получать в собственность земли в Степной окраине. В связи с существовавшими запретами и ограничениями, основная доля евреев стремилась заполучить высшее образование, которое давало им преимущество на повсеместное в Российской империи жительство и получать профессии, не связанные с политической деловитостью и нужные для сообщества при всех обстоятельствах. Наиболее распространенной среди евреев стала специальность медицинского труженика – доктора, акушера, фельдшера, фармацевта и дантиста. Преодолевая трудности, евреи в Казахстане воспринимали роль во всех допустимых для них сферах деятельности и вносили собственный умеренный вклад в облагораживание края, формирование инфраструктуры, индустрии и торговли [22].

Следующим народом из Поволжья, поселившийся на территории Казахстана, стал мордовский народ, в большинстве своем, хорошо говоривший на татарском языке. Они были расселены в следующие области: Акмолинскую, Тургайскую, Семипалатинскую. По данным 1897г. в Акмолинской области их численность достигла 8, 1 тыс. человек; в Тургайской – 2, 1 тыс. человек; в Семипалатинской и Ферганской – 0, 3 тыс. человек. В итоге передвижения мордовского народа в Азиатскую Россию значимые группы данного народонаселения оказались удаленными на многие тысячи верст от собственной этнической местности. Они попали в другие естественные условия и оказались распыленными инонациональным населением [23, с. 34].

На территорию Казахстана с 70-х гг. XIX в. все активнее стали проникать представители других этнических групп. Среди них были немцы, которые переселились из Таврической, Екатеринославской и других губерний. Больше всего их было из соседнего Поволжья. Основной миграционный поток немцев был направлен в районы Сибири и Северного Казахстана. Исходя из данных переписи населения 1897 г. численность немцев в Акмолинской области составила 1476 человек, в Семипалатинской-100, в Тургайской-60. В социальном отношении большинство немцев было представлено крестьянами (85%). 8% являлись мещанами и 3,7% -дворянами. Из общей осевших в регионе немецких мигрантов 600 немцев проживали в городах, а 2013 человек в сельской местности [24,с.239]. Поляки появились на территории Казахстана еще в конце XVIII-первом десятилетии XIXвв. Это были сосланные польские конфедераты, которых местные власти принудительно записывали в яицкие и сибирские казаки и расселяли на сибирских и оренбургских линиях. Во 2-ой половине XIX века они расселились по всему Казахстану. Ссылные поляки в местах своего пребывания привлекались к военно-административной деятельности в Оренбургском и Западно-Сибирском ведомствах. Они выполняли сложные дипломатические поручения в тех регионах Казахстана, которые еще не вошли в состав России, а также в сопредельных государствах Средней Азии. В середине 50-х годов XIXв. в Северном и Восточном Казахстане их насчитывалось около 223 человека. Наибольшее их количество концентрировалось в Семипалатинске и Усть-Каменогорске. После второго польского народно-освободительного движения 1863-1864гг. и принудительной ссылкой его участников появились поляки в азиатских регионах. Крупным центром политической ссылки поляков являлся город Семипалатинск. Здесь проживало много польских социалистов. По данным переписи населения Российской империи 1897 г., на территории Казахстана проживало 1253 поляка. В преобладающем количестве это были политические ссылки и члены их семей [25,с.225].

Таким образом, военно-казачья колонизация, массовое переселение из российских губерний славянского и других народов в XIXв. способствовали формированию полиэтнического состава населения в северном и восточном Казахстане, повлияв на его качественные характеристики, на хозяйственный уклад и социальную жизнь. В силу геополитического положения Казахстан испытал мощное воздействие миграционных потоков, прежде всего из России, которые в значительной степени повлияли на ход этнодемографических процессов и обусловили своеобразие демографической ситуации в стране.

Список использованной литературы:

1. Кудайбергенова Ж.А. Влияние миграционных процессов на изменение историко-демографической ситуации в Казахстане (вторая половина XIX-нач. XX вв.) // Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук.- Алматы, 2010.
2. Старков В. Краткое обозрение киргизской степи в географическом, историческом и статистическом отношениях. - Тобольск, 1860.
3. Джампеисова Ж.М. Казахское общество и право в пореформенной степи. - Астана, 2006.
4. ЦГА РК. Ф.338. Оп.1. Д.389. Л.5.
5. Усов Ф. Статистическое описание Сибирского казачьего войска. Издание Главного управления иррегулярных войск. - СПб., 1879.
6. Колонизация Сибири в связи с общим переселенческим вопросом. Издание канцелярии комитета министров. - СПб., 1900.
7. ГАОМО РФ. Ф.3. Оп.2. Д.2628. Л.9об.
8. ГАОМО РФ. Ф.366. Оп.1. Д.164. Л.9об.
9. ГАОМО РФ. Ф.3. Оп.2. Д.1995. Л.519.
10. ЦГА РК. Ф.374. Оп.1. Д.1468. Л.2об.-3.
11. sun-torrents.name>viewtopic.php?t=869729 // Терентьев М.А. История завоевания Средней Азии.- Т.3. – Санкт-Петербург, 1906.
12. ГАОМО РФ. Ф.3. Оп.2. Д.2619. Л.32,61-89об.,104,142,157,163об.
13. Сибирское казачье войско. Список населенных мест по сведениям за 1876г. составил секретарь по статистической части Сибирского казачьего войска войсковой старшина Ф.Усов. - СПб., 1877.
14. Бекмаханова Н.Е. Многонациональное население Казахстана и Киргизии в эпоху развития капитализма (60-е г. XIX-1917). - М., 1986.
15. История переселения татар в Казахстан. // Поиск. -2010. -№1.
16. Щеглова Т.К. Роль ярмарок в развитии трансасиатской торговли XIX в. (Западная Сибирь - Степной край) // Россия, Сибирь и Центральная Азия (взаимодействие народов и культур). Материалы II региональной конференции 26 октября 1999г. - Б., 1999.
17. Касымбаев Ж.К. Под надежную защиту России. -Алма-Ата, 1986.
18. РГИА. Ф.1265. Оп. 9. Д.37. Л.2.
19. Касымбаев Ж.К. Под надежную защиту России. -Алма-Ата, 1986.
20. Потанин Г.Н. Избранные сочинения в трех томах. Труды по истории, этнографии и фольклору. -Т.3.-Павлодар, 2005.
21. Из истории евреев в Казахстане XIX - начале XX вв. -Вып.1. –Алматы, 2001.
22. refdb.ru>look/1871750.html // Кудайбергенова Ж. А. Влияние миграционных процессов на изменение историко-демографической ситуации в Казахстане(вторая половина XIX – начало XX вв.) // Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук. – Алматы, 2010.
23. Смирнова И.Н. Мордва. Историко-этнографический очерк. –Казань, 1895.
24. История Казахстана: народы и культуры: Учебное пособие. -Алматы, 2001.
25. Политика царского правительства по отношению к иностранцам в период I мировой войны // Цивилизация человечества – история и современность. Материалы международной научной конференции. Университет «Кайнар». - Алматы, 2005.

РАССЕЛЕНИЕ МОРДВЫ В КАЗАХСТАНЕ

Терещенко Т.А

к.г.н., доцент ЗКГУ им.М.Утемисова, г. Уральск

Казахстан является уникальной страной по своему этническому разнообразию-здесь проживают представители более ста больших и малых народов, различных по языку, культуре, особенностям быта, но тесно связанных общностью исторических судеб. Количество этносов, численность которых более 1% от общего числа населения в Казахстане остается неизменным их 7. Это казахи, русские, украинцы, узбеки, уйгуры, татары, немцы [10]. Мордва относится к малочисленным народам, проживающим на

территории Казахстана. В России мордва входит в число десяти крупнейших народов страны является крупнейшим представителем финно-угорской языковой семьи.

Большинство историков склоняются к версии, что культура мордвы оформилась в первые века нашей эры на основании волго-камской, волоховской, а затем городецкой культур живших в междуречье Мокши и Суры. Складываются устойчивые этнические группы, начинают отличаться от своих соседей, но сохраняют с ними много общего. Именно эти группы явились, позднее, основой для формирования финно-угорских народов: венгров, финнов, эстонцев, вепсов, карел, коми, манси, марийцев, удмуртов, хантов и мордвы [2].

Из семьи мордовских племен формируется древнемордовская народность, известная средневековым европейцам под аллоэтнонимами *mordens*, *merdium*, *mordani* [3, с. 7]. Собственно наименование «мордва» принадлежит к кругу этнических названий финно-угров, таких как меря, мари, мурома, удмурты.

С падением Золотой Орды основная часть мордовских земель входит в состав Русского государства. Другие земли с мордовским населением до середины XVI века оставались в составе Казанского ханства, завоеванного в последствии Иваном IV. В XVIII веке они были переведены в разряд государственных крестьян. Крепостных среди мордвы было немного, около 10% [4]. С этого же времени начинает меняться и картина расселения мордвы. Во второй половине XVI века, в связи с раздачей земель мордвы русским феодалам, заметно увеличивается русское население расселившиеся на ее землях. Начинает наблюдаться уменьшение численности мордвы. Причины этого процесса различны. К одним из наиболее заметных можно отнести захват земель помещиками и увеличение недоимок, в связи с переходом на подушную подать. Немалое влияние оказало насильственное крещение. Определенное значение в этом имели и последствия крестьянских восстаний, когда спасаясь от репрессий, повстанцы бежали на Дон, низовья Волги, в Заволжье, Сибирь и другие места обширного государства. Начинаются наиболее заметные миграции мордвы на восточную территорию современных Самарской, Ульяновской, Саратовской областей, Татарстана, затем, в XVIII веке — в Заволжье и Предуралье, в Башкирию, Оренбургскую область. Эти миграции привели широкому расселению мордвы, которая, однако, и на новых землях сохраняла свою культуру, язык, этническое самосознание [5].

Во второй половине XIX в. характер миграции мордвы приобрел более интенсивный характер [2]. Так, в городах Азиатской России в 1897 г. проживало уже около 8 % всего мордовского населения этой части страны [5].

В начале XX в. отдельные группы мордвы продолжали переселяться на восток. Основные миграционные потоки были направлены в Приуралье, далее в южную часть Сибири, атакже на территорию современного Северного Казахстана.

К началу XX века расселение мордвы по территории страны приобрело смешанный характер. Мордва оказалась расселенной по 25 губерниям Российского государства [2]. Дисперсность и этнически смешанный характер расселения мордвы позволяет характеризовать её как российский народ с геополитической точки зрения. Тем более что в Сибири, на Дальнем Востоке, особенно в Средней Азии и Казахстане, мордовские переселенцы воспринимались местным населением как выходцы из центра России, как этнически русские, как проводники политики центральных властей, что порождало соответствующую обратную реакцию в виде элементов имперского сознания [7].

По данным переписи населения 2010 г. на территории Российской Федерации проживало 744237 человек мордовской национальности, в том числе на территории Мордовии проживало всего 333112 человек (44,7%). Крупная диаспора мордвы расселена в приграничных районах Самарской -8,7%, Пензенской 7,3%, Оренбургской и Ульяновской областях - более 5% , около 3% в Башкирии, а также в пределах 2,5% в Нижегородской области , Татарстане, Москве и Московской области [1].

За пределами Российской Федерации наиболее многочисленная диаспора мордвы сосредоточена в Украине и в Казахстане.

К 1991 году за пределами России оказалось более 80 тыс. человек мордвы, самый большое её ареал оставался в Казахстане - 30 тыс. человек.

Динамика численности мордовского населения в Казахстане в течение XX века характеризовалась положительными тенденциями практически до начала 90-х годов. Максимальная численность ее населения достигала, по данным переписи населения 1970 и 1979 годов, более 34 тысяч человек. Далее наметились процессы сокращения численности и к 2009 году достигла 8013 человек, что меньше, чем было в конце 19 века (таблица 1), а к 2014 году - 6855 человек.

Большая концентрация мордовского населения характерна была для северных и центральных областей Казахстана, в которых была повышена и доля русских среди всего населения. Одной из важных причин этого явился процесс освоения целинных и залежных земель в этой части Казахстана, который наиболее интенсивно проходил в середине XX в. Но уже с 1989 г. стала проявляться тенденция эмиграции мордвы за пределы Казахстана, что привело, соответственно, и к снижению её численности.

Таблица 1

Динамика численности мордвы в Казахстане [9]

	Годы								
	1897	1926	1939	1959	1970	1979	1989	1999	2009
Численность мордвы, чел.	11911	27244	25334	25449	34129	34124	30036	16147	8013
% от всего населения	0,35	0,44	0,41	0,27	0,27	0,21	0,18	0,11	0,05

В конце XX в. мордовское население в Казахстане начинает заметно сокращаться, если в 1989 г. мордва занимала 17 место среди народов этой страны, то в 1999 г. уже 19, а в начале 21 века, по данным переписи населения 2009 года – 22 место.

Современная ситуация с расселением мордвы в Казахстане характеризуется следующей особенностью: в 2014 году была зафиксирована самая низкая численность мордвы за последние более чем 100 лет - 6855 человек. По территории современного Казахстана мордва расселена неравномерно. Более половины живет в Северном Казахстане - 5102 человек, несколько меньше в Центральном Казахстане - 3101 человек. В Западном Казахстане проживает 1067 человек, а наименьшее количество жителей, принадлежавших к данному этносу, было зафиксировано в Южном (511 человек) и Восточном (471 человек) экономических районах Казахстана [10]. Причем анализ тенденций геодемографических процессов во всех регионах свидетельствует о том, что ранее достаточно обширная мордовская диаспора в Казахстане продолжает постоянно сокращаться.

Таким образом, Казахстан является государствами с полиэтничным составом населения. Но миграционные процессы во многих областях Казахстана приводят к формированию их моноэтнического состава населения, особенно в южных и западных. В приграничных с Россией областях остается повышенный удельный вес русских и других национальностей, и здесь же проживает в настоящее время большая часть народа, который называют мордва.

Список использованной литературы:

1. Итоги Всероссийской переписи населения-2010 ("РИА Новости", Россия) [Электронный ресурс]. – Режим доступа inoСМИ.Ru, свободный – Загл. с экрана. – Яз. Рус. [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://forum-eurasica.ru/index.php?/topic/>, свободный – Загл. с экрана. – Яз. Рус.
2. Мокшина, Е.Н. Этническая ситуация в Мордовии на современном этапе./Е.Н. Мокшина. – Саранск: Изд-во Мордов. ун-та, 1998. – 180 с.
3. Арсентьев, Н.М. История и культура мордовского края/Н.М. Арсентьев, В.М. Арсентьев, Э.Д. Богатырев и др. Издат. Центр ИСИ МГУ им. Н.П. Огарева. – Саранск, 2008. – 416 с.

4. Мордва в Казахстане [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.mordovia.info/wiki/](http://ru.wikipedia.org/wiki, свободный– Загл. с экрана. – Яз. Рус.
5. Становление и развитие мордовской диаспоры [Электронный ресурс]. – Режим доступа <a href=), свободный–Загл. с экрана. – Яз. Рус.
6. Терещенко Т.А., Пресняков В.Н. Расселение Мордовского народа в России и Казахстане/ Эволюция общественно-географической мысли. Под ред. А.Г. Дружинина и А.И. Чистобаева. Материалы международной научной конференции. Санкт-Петербург. 2012. С.230-235
7. Юрчонков В.А. Ураган на всех путях. Литературная газета, №13. 20.03.2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/](http://ru.wikipedia.org/wiki, свободный– Загл. с экрана. – Яз. Рус.
8. Логинова, Н.Н. Социально-экономическая география Республики Мордовия/ Н.Н. Логинова, В.Н. Пресняков. – Саранск: Изд-во Мордову н-та, 2004. – 152 с.
9. Агентство Республики Казахстан по статистике. Перепись 2009 (Национальный состав населения) <a href=)
10. Этнографическая карта Казахстана. - Астана. 2008. - 86 с.

ОСНОВНЫЕ ЭТАПЫ ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В КАЗАХСТАНЕ

Шремзер В. В.

КГУ им. Ш. Уалиханова, магистрант 2 курса, г. Кокшетау

Казахстан - это мультикультурная и поликонфессиональная страна, в которой проживают народы, говорящие на 126 языках разных генетических групп и типологических характеристик. Этноязыковой ландшафт современного Казахстана характеризуется, с одной стороны, высокой степенью этнического и языкового разнообразия, с другой - тем, что два этноса (казахский и русский) доминируют в количественном отношении над всеми остальными этносами. Демография любого государства напрямую влияет на работу и развитие ее экономики и политики как внутри, так и за пределами страны. Демографически сильные государства, всегда и во все времена влияли на судьбы соседних стран, континентов и мира. Количественный фактор, рано или поздно, переходит в качественный фактор. Казахстан, чтобы сохранить свою территориальную целостность и безопасность, должен по максимуму увеличить свое население, как за счет внутреннего резерва (увеличение рождаемости и уменьшение смертности), так и за счет внешнего резерва (этнических казахов). К сожалению, внешний резерв дает сбой, с каждым годом все меньше зарубежных казахов переезжают на историческую родину предков.

Этнодемографическое развитие населения Казахстана можно условно разделить на 3 периода: колониальный период (с 1730-х гг. до 1917 г.), советский период (с 1917 до 1991г.) и современный период (т.е. период Независимости).

В колониальный период казахи представляли подавляющее большинство на своей исконной территории. Тем самым этнодемографическое и социальное развитие населения, а также миграционные процессы края происходили на эндогенной основе. Несмотря на дислокацию четырех казачьих войск (Оренбургского, Сибирского, Уральского и Семиреченского) на территории Казахстана со значительным населением и приток крестьян-переселенцев, основные демографические характеристики населения определялись в основном показателями казахского народа.

Колониальный период можно разделить на 3 этапа. На 1-м этапе (1731-х гг. до 1888 г.) миграции происходили стихийно из пределов внутренней России в Казахстан, вместе со строительством первых крепостей. На 2-м этапе (1889-1905 гг.) миграции происходили организованно, на основе ряда законодательных актов переселялись крестьяне из России и Украины. В ходе военной и миграционной экспансии России, в Казахстане были построены первые колониальные города, заселенные по большей части русскими, украинцами и татарами [1, с.237].

На 3-м этапе (1905-1917 гг.), начинается активизация переселенческой политики царизма, связанная с проведением столыпинской аграрной реформы. В результате произошло значительное расширение крестьянской колонизации. Вместе с этим в годы первой мировой войны произошло сокращение численности казахов, связанное со снижением уровня естественного прироста и ростом смертности [2, с.114].

В конце XIX - начале XX в. ускорился процесс формирования многонационального состава населения Казахстана. К началу XX в. в крае проживали представители около 60 национальностей. В это же время, кроме тюркоязычного населения (узбеки, уйгуры, киргизы, каракалпаки, татары, башкиры и т. д.), появились немцы, поляки, мордва, дунгане, таджики, евреи и другие национальности. Всего за 46 лет (1871-1917 гг.) в Казахстан переехало свыше 1,6 млн. чел., подавляющее большинство, которых прибыло в 1907-1916 гг.

Советский период представлял собой постепенное снижение удельного веса казахов с 58,7% до 28,9 % (1959 г.). Однако в последующем наметилась тенденция повышения до 40% (1991). Данный период разделяется на следующие основополагающие этапы. На 1-м этапе (1917-1959 гг.) казахи оказались в меньшинстве на своей исконной территории, и основные демографические показатели населения Казахстана определялись не казахами, а пришлым населением, главным образом представителями восточнославянских этносов.

В 1917-1926 гг. происходит замедление (или упадок) миграций в Казахстан. В эти годы усилились миграционные оттоки из Казахстана в связи с жестоким подавлением восстания 1916 г., событиями гражданской войны, голода 1918 и 1921-1922 гг., когда значительная часть казахов спаслась бегством от этих трагических событий в Китай, Афганистан, а также в регионы Российской Федерации. К примеру, после подавления восстания в 1916 г. сотни тысяч казахов погибли от рук карателей и вынуждены были бежать за пределы империи. Только из Семиреченской области в 1916 г. эмигрировало 150 тыс. казахов.

1926-1939 гг. - вновь возрастают миграционные потоки в Казахстан. Кроме огромного притока рабочих по оргнабору (свыше 500 тыс. чел.), начались первые депортации представителей отдельных народов, переселение и ссылки политических, кулаков и других спецпереселенцев. Одновременно в результате голода 1931-1933 г. большое число казахов ушли в другие регионы СССР, Китай, Монголию, Афганистан и другие страны;

В годы второй мировой войны (1939-1945 гг.) увеличивалась численность некоренного населения за счет депортации народов, эвакуации населения и рабочих из европейской части Советского Союза в Казахстан, при том, что из Республики ушло более 2 млн. человек на фронт и в трудовую армию и т.д. [3, с.23-142].

В 1946-1959 гг. произошел новый всплеск миграций в Казахстане, связанный с притоком рабочей силы на промышленные стройки республики, освоение целинных земель и т.д. Хотя из Республики происходил отток представителей депортированных народов и эвакуированного населения в прежние места жительства, удельный вес казахского населения сократился до 29,6%. В 1959-1970 гг. в результате возвращения из Китая казахов, уйгуров и других в Казахстан, привела к ослаблению внешней миграции и отрицательному сальдо. В 1970-1991 гг. внешняя миграция переходит на постоянное отрицательное сальдо.

На 2-м этапе (1959-1991 гг.) удельный вес казахов постепенно вырос до 40% и к концу этого этапа они стали представлять наибольшую по численности нацию, хотя пришлое население - 60% - составляло еще большинство населения Казахстана [4, с. 265].

В современный период наблюдается то, что создающая государство казахская нация достигла роста удельного веса с 40% до 65,5%, тем самым вернула свое положение определять этнодемографические, социальные и миграционные характеристики всего населения страны. В условиях Независимости Республики Казахстан внешняя миграция принимает огромный размах в двух направлениях: 1) из Казахстана уезжают представители восточных славян, в первую очередь русские, а также немцы, татары и другие; 2) на свою историческую родину возвращаются казахи из России, Китая, Узбекистана, Афганистана, Ирана, Турции и др.

В 1991-1999 гг. казахи достигли более половины населения страны (53,4%). В 1999-2013 гг. казахи превратились в большинство населения своего государства (65,5%) [5, с. 230].

При этом 1991-2003 гг. - этап отрицательного сальдо, когда из Казахстана уезжали большое количество русских, украинцев, белорусов, немцев и других на свою историческую Родину. С 2004 по 2013 гг. миграции дают положительное сальдо, а в республику вернулись почти 1млн оралманов.

Таким образом, формирование этнической структуры Казахстана велось, главным образом, за счёт миграции из центральных областей России, Украины, депортированных народов и свободной миграции этносов и этнических групп. Этнодемографическая ситуация характеризовалась такими процессами как депортации, интернационализация, рост городов и городского населения Казахстана. Численная характеристика казахов в составе населения Казахстана характеризовалась сокращением, а ко времени обретения Независимости вернулась на свое положение в определении этнодемографических характеристик населения.

Список использованной литературы:

1. История Казахстана с древнейших времен до наших дней. Т.1. Алматы, 1996.
2. Казахско-русские отношения в XVIII-XIX вв.Сб. документов и материалов. А-А. 1964.
3. Дахшлейгер Г.Ф. Историография Советского Казахстана. А-А., 1969.
4. Садовская Е.Ю. Миграция в Казахстане на рубеже XXI века: основные тенденции и перспективы. - Алматы, 2001.
5. История переписей населения и этнодемографические процессы в Казахстане. - А., 1998.

II СЕКЦИЯ.
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ – БІРЕГЕЙ
ӘЛЕУМЕТТІК ИНСТИТУТ РЕТІНДЕ

АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА КАК УНИКАЛЬНЫЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ ИНСТИТУТ

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ РӨЛІ

Әбеу Б.М., Игембаев Р.К.
ЖББОМ, Қарағанды облысы

Қазақстан халқы Ассамблеясы-1995 жылы 1 наурызда Қазақстан Республикасының Президентінің Жарлығымен құрылды. Ел Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясын құру идеясын алғаш рет 1992 жылы Тәуелсіздіктің бірінші жылына арналған Қазақстан халқының бірінші форумында жариялады.

Мұндай институтты құру қажеттілігі саяси тұрғыдан, сондай-ақ жаңадан құрылған тәуелсіз, полиэтносты, поликонфессиялық мемлекеттің тұрақты дамуы тұрғысынан туындаған еді. Аталған бастама мәдениет аралық диалогты нығайтудың жаңа кезеңінен негізін қалап, этносаралық қатынастарды дамыту мәселелерін жоғары деңгейде шешуге мүмкіндік жасайтын әлемдік тәжірибиедегі тың бағыт болып табылады.

Өз тарихында Ассамблея ҚР Президенті жанындағы консультативті-кеңесші органнан мықты құқықтық негізге және қоғамдық-саяси мәртебеге ие конституциялық органға дейін өсті.

2007 жылғы мамыр айында Қазақстан Республикасы Конституциясына бірқатар өзгерістер енгізілді. Қазақстан халқы Ассамблеясына конституциялық мәртебе берілді, ол ҚР Парламенті Мәжілісіне тоғыз депутат сайлау құқығына ие болды. Осы арқылы Ассамблеяның қоғамдық-саяси рөлі айтарлықтай артты.

2008 жылғы 20 қаңтарда еліміздің Президенті «Қазақстан халқы Ассамблеясы» туралы әлемде баламасы жоқ заңға қол қойды. Сөйтіп, Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздің саяси жүйесінің толыққанды бөлігіне айналды. Оның қызметінің нормативтік құқықтық негіздері айқындалды.

Ассамблея мемлекеттік ұлттық саясаты әзірлеуге және жүзеге асыруға, Қазақстан Республикасындағы қоғамдық-саяси тұрақтылықты қамтамасыз етуге ықпал жасайды.

Ассамблеяның мақсаты – қазақ халқының топтастырушылық рөлін арқау ете отырып, қазақстандық патриотизм, Қазақстан халқының азаматтық және рухани-мәдени ортақтығы негізінде қазақстандық біркелкілікті және бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастыру процесінде республикадағы этносаралық келісімді қамтамасыз ету.

Ассамблеяның негізгі міндеті – этносаралық қатынастар саласында мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету, қоғамда этносаралық келісімді және толеранттылықты одан әрі нығайту үшін қолайлы жағдай жасау, ел бірлігін нығайту, қазақстандық қоғамының негіз қалаушы құндылықтары бойынша қоғамдық келісімді қолдау және дамыту. Сонымен қатар, Қазақстан халқы Ассамблеясы мемлекеттік органдарға экстремизм мен радикализм көріністеріне қарсы әрекет етуге, азаматтардың демократия нормаларына негізделген саяси-құқықтық мәдениетін қалыптастыруға көмек көрсетеді. Ассамблея этномәдени бірлестіктердің күш біріктіруін қамтамасыз етеді, этно мәдени орталықтардың, Қазақстан халқының ұлттық мәдениеттері, тілдері мен дәстүрлерінің өркендеуін, сақталуын, және дамуын қамтамасыз етеді. [1]

Жиырма жылдық тарихында Ассамблея қарқынды дамып, елеулі өзгерістерді бастан кешірді. Оның дамуы барысында Н.Ә. Назарбаевтың этносаралық толеранттылық және қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісі қалыптасты. Осы жылдар ішінде Қазақстан халқы Ассамблеясының институциялық құрылымы нығайып, қоғамды ұйыстырушы әлеуеті толысты, ол халық дипломатиясының маңызды күретамырына айналды. [2]

Бүгінде республикада Қазақстан этностарының мәдениеттері, тілдері, дәстүрлерінің дамуына қажетті барлық жағдай жасалған. Этномәдени бірлестіктерінің өзінің саны тұрақты өсуде, қазір олар 800-ден асады, оның ішінде 28-і республикалық, 15 тілде газет-журнал, 8 тілде радиобағдарламалар, 7 тілде телебағдарламалар шығады. Білім беру толықтай өзбек, тәжік, ұйғыр және украин тілдерінде жүргізілетін 88 мектеп жұмыс істейді. 108 мектепте 22 этностың тілі жеке пән ретінде жүргізіледі. Осымен қатар, балалардан басқа үлкендер де 30 этнос тілдерін оқуға мүмкіндік алған 195 этно-білім беру кешендері, жексенбілік және лингвистикалық мектептер ашылды. Қазақ және орыс театрларын қоспағанда елімізде тағы төрт ұлттық-өзбек, ұйғыр, кәріс және неміс театрлары жұмыс істейді. Әр жыл сайын Қазақстан этностарының тілдерінде бірнеше ондаған жаңа кітаптар жарық көреді. [3]

Қазақстандық үлгі Біріккен ұлттар ұйымында, ЕҚЫҰ-ға қатысушы елдер, Копенгагенде, Венада, Женевада, Нью-Йоркте өткен халықаралық форумдарда таныстырылып, оң бағаға ие болды.

БҰҰ-ның Бас хатшысы Пан Ги Мун елімізге сапары барысында, Ассамблеяның қызметімен танысып, Ассамблея принципі БҰҰ-ның жұмыс принципімен толық сәйкес келетінін баяндады.

2008 жылы 20 қазанда Қазақстан Республикасының «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңына қол қойды. Осы заң этносаралық қатынастар саласындағы негізгі принциптерді айқындай отырып, Қазақстан халқы Ассамблеясы мен оның құрылымдарының мәртебесін заң деңгейіне бекітті. Этносаралық қатынастар субъектілерінің жұмысының елімізде жүргізіліп келе жатқан саяси бағытпен үндес жаңа жүйесін қалыптастырды.

Заңға сәйкес Қазақстан халқы Ассамблеясы- заңды тұлға құрылмай, Қазақстан Республикасының Президенті құратын, мемлекеттік ұлттық саясатты әзірлеуге және іске асыруға ықпал ететін мекеме болып отыр. [4]

Қазақстан халқы Ассамблеясы-еліміздегі ауызбіршілік пен келісімнің түп негізі, тұрақтылық пен тыныштықтың құт дарыған шаңырағы. Қарапайым халықтың көкейінде жүрген маңызды мәселелер Ассамблея мінберінде талқыланып, шешімдерін тауып отырды. Ассамблея байсалды жолдан өтті, байыпты тәжірбие жинақтады. Ол еліміздегі этносаралық қарым қатынасты дамытудың іргелі институтына, ауызбіршілік пен сыйластықтың берекелі бекетіне айналды.

Ел Конституциясын сақтау, әрбір қазақстандық азаматқа тең мүмкіндіктер беру, олардың құқықтарын құрметтеуге негізделген Ассамблея идеясы- адамзат тарихында адами-рухани өлшем тұрғысынан асқақ идея. Оның жұмысы қазақ халқының бауырмалдылығы мен кеңпейілділік қасиетіне негізделі отырып, елімізде тұратын барлық ұлыс өкілінің ықыласын елдің дамуына, өркендеуіне бағытталған.

Жаңа замандағы Тәуелсіз Қазақстан уақыт-өзен толқынымен ілесіп, өркенді даму жолында нәтижелі қадамдар жасауда. Қазақ елі қазіргі таңда қабырғасы қатайған, пікіріне халықаралық қауымдастық өкілдері құлақ асатын беделді елге айналды. Көп этносты және унитарлы Қазақстанда ішкі саяси тұрақтылық пен қоғамдық келісім Тәуелсіздік дәуірінің басты құндылығына, орнықты әлеуметтік-экономикалық және саяси реформалар жүргізудің негізіне айналды.

Мемлекеттік және азаматтық институттар жүйесінде Ассамблея қызметі нақты нормативтік құқықтық тұрғыдан толықтай реттелген. Ассамблея өз іс-қимылын «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заң, Ассамблея туралы ереже аясында жүзеге асырып, ҚХА-ның парламенттік өкілдігі институты Ассамблея туралы заңнама арқылы қызмет етеді.

Елімізде Ассамблея арқылы қоғамдағы тұрақтылық пен ұлттық бірлікті нығайту жөніндегі бірегей мемлекеттік саясатты жүргізуге мүмкіндік беретін басқару жүйесі қалыптасты. Аталаған бағыттағы жұмысты Президент Әкімшілігінің құрылымдық бөлімшесі ретінде Ассамблея Хатшылығы іске асырады. Ассамблея Хатшылығының мемлекеттік басқару жүйесіндегі орныққан мәртебесі Ассамблея институтының тиімділігін Қамтамасыз етіп, этносаралық қатынастар саласындағы мемлекеттік ұлттық саясатты жүзеге асырудың нақты тетіктерін ұсынады.

Қазақстан Үкіметінің маңызды құрылымдары – Мәдениет пен ақпарат, Білім және ғылым, Ішкі істер, Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрліктері, Мемлекеттік қызмет істері жөніндегі агенттік Ассамблеямен бірлескен түрде іс-шаралар жосапрын, ынтымақтастық жөніндегі меморандумдар және нақты жобаларды іске асырып отыр.

Еліміздегі саяси жаңарудың жаңа кезеңінде Ассамблея қоғамдық-саяси алаңдағы өз жұмысын жаңа жолмен құрып, азаматтық қоғамның бейбітшілік және татулық мәселелері бойынша ұнқатысу алаңына айналды.

Кез келген қоғамда байқалатын саяси бәсекелестік, саяси күрес Тәуелсіздік, Ұлттық бірлік, Бейбітшілік пен келісім сияқты маңызды мәселелер бойынша жалпыұлттық консенсусты қажет етеді. Өйткені, аталған бағыттар қоғамдағы саяси және әлеуметтік тұрақтылықтың негізі, өркениетті экономикалық, әлеуметтік және саяси үдерістердің айқын көрінісі болып табылады.

Елбасымыз Қазақстан халқының Ассамблеясының мерейтойлық XX сессиясында тіл саясатына тоқталып, Қазақстан тәуелсіздігі жылдарында бірде-бір этностың өз тілін жоғалтпағанын айта келіп, десе де «бүгінде ұлтты біріктіруші басты фактор қазақ тілі- мемлекеттік тіл болып отыр» деді

Ұлт көшбасшысы- Ассамблея Төрағасы Н.Ә. Назарбаев бекіткен, елдегі татулықты нығайтуға ерекше үлес қосқан азаматтарға тапсырылаын Қазақстан халқы Ассамблеясының «Бірлік» алтын медалі ел тұрғындарының бейбітшілік пен келісімді сақтау, тұрақты қоғамда өмір сүру және болашаққа сеніммен қарау ұмтылысының айшықты көрінісі болып табылады. Болашаққа сеніммен көз тастай отырып, Қазақстан халқы Ассамблеясы ұрпақтан-ұрапқа ауысып келе жатқан дәстүр мен сабақтастық арқылы қоғамдағы ауызбіршілік пен тұрақтылықты нығайту, елімізді өркендету жолындағы қызметін іске асыра береді.

Азаматтар мемлекетке болашақ бар болса, даму үшін, жеке және кәсіби тұрғыдан өсу үшін мүмкіндіктер болса ғана сенім артады.

Егер мемлекет әр азаматтың өмір сапасына, қауіпсіздігіне, тең мүмкіндіктеріне және болашағына кепілдік беретін болса, біз елімізді сүйеміз, онымен мақтанамыз.

Біз-бәріміз тең құқықты, тең мүмкіндіктерді иеленген қазақстандықтармыз. Жаңа қазақстандық патриотизм барлық қоғамды, барлық этностық әркелкіліктерді біріктіруге тиіс. Қазақстан – біздің қасиетті мекеніміз. Кейінгі ұрпақ осынау қастерлі өлкеде өмір сүріп, өркен жаятын болды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. www.akorda.kz
2. www.kaztag.kz
3. www.forbes.kz
4. www.diapazon.kz

АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА – МОДЕЛЬ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО И МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНОГО СОГЛАСИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Абузьярова Ж.Р.

АГУ им. Х. Досмухамедова, г. Атырау

Укрепление межэтнического и межконфессионального согласия с первых дней независимости Казахстана стало для руководства страны в качестве приоритетной задачи государственной политики.

В период распада Союза, в начале 90-х годов, **Казахстану** предрекали массовые межэтнические и межконфессиональные столкновения. К счастью, все эти прогнозы не оправдались. Республика Казахстан известна сейчас всему миру своим межэтническим и межконфессиональным согласием, благодаря тому, что смогла сохранить мир в общем доме, взаимопонимание и доверие в душах людей разных национальностей и вероисповеданий.

Казахстанское общество на сегодняшний день является уникальным примером межэтнического и межконфессионального плюрализма и толерантности, где проживают представители 140 этносов и 17 конфессий. Основными принципами национальной политики за годы независимости государства, выделяющие Казахстан в мировом сообществе являются - мир и спокойствие, гражданское согласие, религиозная терпимость, равноправное участие представителей различных культур в жизни общества.

Мир и спокойствие, гражданское согласие, религиозная терпимость, равноправное участие представителей различных культур в жизни общества - эти принципы легли в основу нашей национальной политики за годы независимости государства и обеспечили отличительную черту Казахстана в мировом сообществе.

Обеспечение межэтнического согласия является стержнем политики государства, так как политическая стабильность и дальнейшее развитие, нашей страны в основном зависит от межнационального мира. В Казахстане межэтническое согласие не только закреплено законодательно, но и реализовано на практике. **Этническое равноправие граждан страны реализуется во всех сферах общества.** В настоящее время казахстанцы могут гордиться тем, что, избежали национальной нетерпимости и вражды.

За долгие годы в Республике Казахстан накоплен уникальный опыт мирного проживания разных народов. Становлению и утверждению казахстанской модели полиэтнического общества во многом способствовала Ассамблея народа Казахстана (АНК) - уникальный институт, деятельность которого направлена на укрепление межэтнического и межконфессионального согласия.

Идея о создании Ассамблеи народа Казахстана, была выдвинута Президентом Казахстана Н.А.Назарбаевым на I этническом форуме страны в 1992 году, посвященном годовщине независимости республики и воплотилась в жизнь в марте 1995 года. Выступая, на форуме Глава государства подчеркнул: «Не одно поколение казахстанцев создавало наше главное достояние - дружбу народов. Многое, переосмысливая заново, казахстанцы не вправе растрчивать это богатство, забывать добрые традиции. Они сформировались не в последнее десятилетие и не коммунистическими директивами. Надо повседневно слышать голос каждого народа, любой национальности. Именно поэтому необходимо перевести форум на постоянную основу, создать новый общественный институт». [1]

Председателем Ассамблеи избран Президент Республики Казахстан **Н. А. Назарбаев**. В апреле 2002 года вышел Указ Главы государства № 856 «**О Стратегии Ассамблеи народа Казахстана и Положении об Ассамблее народа Казахстана**» [2]. В апреле 2005 года Указ № 1561 «**Об укреплении института Ассамблеи народов Казахстана**» [3].

На сегодняшний день Ассамблея народа Казахстана стала существенным элементом политической системы республики, скрепившим интересы всех этносов, обеспечившим

неукоснительное соблюдение прав и свобод всех граждан независимо от их национальной принадлежности.

Определяя свои приоритетные направления, АНК ставит перед собой определенные цели и задачи:

- равенство прав и свобод граждан республики, независимо от расы, национальности, языка, отношения к религии, принадлежности к социальным группам

- обеспечение эффективного взаимодействия государственных органов и институтов гражданского общества в сфере межэтнических отношений, создание благоприятных условий для дальнейшего укрепления межэтнического согласия и толерантности в обществе.

- укрепление единства народа, поддержка и развитие общественного консенсуса по основополагающим ценностям казахстанского общества;

- оказание содействия государственным органам в противодействии проявлениям экстремизма и радикализма в обществе и стремлениям, направленным на ущемление прав и свобод человека и гражданина;

- возрождение, сохранение и развитие национальных культур, языков и традиций народа Казахстана [4].

АНК создавался в Казахстане для решения вопросов по осуществлению конституционных прав представителей каждого народа, проживающего в Казахстане, на пользование родным языком и культурой и для выработки стратегических задач национальной политики в стране.

С годами возрос международный авторитет этой организации. На сегодня Ассамблея народа Казахстана авторитетный, международно признанный общественный форум, который гармонично объединяет народы нашей страны и позволяет сообща находить ответы на самые сложные вопросы современности.

Генеральный секретарь ООН Кофи Аннан, назвавший Казахстан «примером межнационального согласия, стабильного, устойчивого развития для других государств», считает, что «благодаря деятельности Ассамблеи народа Казахстана разнообразные этнические, культурные, религиозные группы, составляющие великую нацию, могут участвовать в процессе принятия важных решений, влияющих на их жизнь».

Конкретными акциями Ассамблеи по обеспечению условий для развития культур и языков, проживающих в Казахстане этносов, являются проведение фестивалей народов Казахстана, фестивалей языков, смотров-конкурсов учащихся воскресных школ на знание государственного и родных языков, международных и республиканских научно-практических конференций и семинаров по вопросам языковой политики, «круглых столов», посвященных актуальным проблемам этнокультурного развития.

Во многих областях и городах республики открыты этнографические музеи различных народов, проживающих на территории Казахстана, а такие народы как уйгуры, немцы, корейцы и узбеки имеют свои национальные театры. Почти в каждом национально-культурном объединении имеются свои, уже известные даже за рубежом, художественные этнографические коллективы.

Межнациональное согласие в Казахстане во многом определяется межконфессиональным миром. В республике представлены практически все основные мировые религии. Среди верующих имеются последователи почти всех мировых религий: ислама, христианства (православия, католицизма, протестантских течений), буддизма, а также иудаизма, индуизма, древних политеистических культов и современных новообразований. Все религиозные группы в Казахстане свободно существуют без каких-либо очевидных негативных, экстремистских или фундаменталистских последствий.

За годы независимости в республике не было ни одного столкновения на межконфессиональной и межэтнической почве. По казахской земле прошли все мировые религии, поэтому нам чужды нетерпимость или религиозный фанатизм. Эта духовная традиция – одна из важнейших основ межконфессионального согласия в Казахстане.

Мы известны миру своей толерантностью, межэтническим, межконфессиональным согласием и диалогом. Растущий миротворческий потенциал нашей страны должен и дальше бережно сохраняться и развиваться.

2015 год важный для казахстанцев год – это 20-летие Конституции и 20-летие Ассамблеи народа Казахстана, а также будет отмечаться 550-летие образования Казахского ханства.

Наш опыт межнационального и межконфессионального согласия получил признание на самом высоком международном уровне. Его отметили Генеральный секретарь ООН и Верховный комиссар по делам меньшинств ОБСЕ, Совета Европы, политические и духовные лидеры, общественные деятели многих стран мира.

Современный Казахстан несравним с тем, каким он был еще несколько лет назад. Независимый путь суверенного Казахстана прошел под знаком радикальных изменений во всех сферах жизни нашего общества. Сделав ставку на радикальную реформу экономики, в сжатые сроки сумели провести рыночные реформы, создали соответствующее законодательство. Сегодня Казахстан имеет реально работающую рыночную экономику. В республике активно поддерживается малый и средний бизнес. Экономические достижения Казахстана нами ощущаются в повседневной жизни.

Созданная в Республике Казахстане при непосредственном участии Ассамблеи народа Казахстана образовательная, культурная и языковая среда для всех этнических меньшинств, наличие информационно-культурных объектов, расширяющиеся международные связи вносят свой посильный вклад в общее дело общественно-политического и культурного развития Казахстана.

Модель межэтнического согласия рекомендована государствам планеты как воплощенная на практике формула гражданского мира в многонациональном обществе.

Сегодня Ассамблея - основной стержень уникальной модели межэтнического и межконфессионального согласия, где каждый гражданин, независимо от этнической или религиозной принадлежности, обладает, и пользуется всей полнотой гражданских прав и свобод, гарантируемых Конституцией, имея все возможности сохранять и развивать свою этническую самобытность. Каждый этнос в Казахстане – важная и гармоничная часть общества.

То, что в Казахстане на протяжении двух десятилетий не произошло ни одного массового столкновения на этнической или религиозной почве, то, что в Казахстане нет террористических актов, то, что выдающиеся деятели ислама, христианства, буддизма, иудаизма, индуизма считают Астану площадкой, на которой можно вести диалог всем религиям мира, говорит о многом. Это самое яркое выражение того, что национальная политика в стране позволила выработать некие уникальные, своеобразные рецепты, которые были бы интересны международному сообществу. И конечно, в этом отношении велика роль лидера.

Казахстан - это единая земля, единый народ, единое будущее. Межнациональное и межконфессиональное согласие, равноправие всех граждан - наши вечные ценности. Только соблюдая эти канонические истины, мы сможем говорить о вечном народе, вечной столице и вечном государстве. У меня есть убежденность, что XXI век будет лучшим веком в истории Казахстана. Веком, который войдет в нашу историю, как столетие мира и созидания [5].

Межнациональное согласие, единство народов Казахстана – основа национальной политики государства, необходимое условие стабильности общества. Идея создания Ассамблеи народа Казахстана еще более активизировало процесс возрождения духовности народов, их национальных культур. Она отразила основную суть казахстанского общества – взаимопонимание людей разных национальностей. Ассамблея народа Казахстана содействовала укреплению суверенитета государства, интеграции в мировое сообщество, укреплению имиджа Республики Казахстан на мировой арене.

Казахстан стал общим домом для всех проживающих в нем наций и народностей и проводит курс на построение государственности, равных условий для развития культур и

этносов. Каждому этносу предоставлены возможность развивать свою национальную культуру, язык, избираться и быть избранным в органы власти, пользоваться всеми правами и свободами, гарантированными Конституцией.

Список использованной литературы:

1. Выступление Президента Н.А.Назарбаева на I этническом форуме.
2. Указ Президента Республики Казахстан от 26 апреля 2002 года № 856 «О Стратегии Ассамблеи народа Казахстана и Положении об Ассамблее народа Казахстана» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 24.04.2008 г.).
3. Указ Президента Республики Казахстан от 23 апреля 2005 года № 1561 «**Об укреплении института Ассамблеи народов Казахстана**».
4. Закон Республики Казахстан от 20 октября 2008 года № 70-IV «**Об Ассамблее народа Казахстана**».
5. <http://inform.kz>

ТАТУЛЫҚ – ТАРТЫЛМАС БАЙЛЫҚ

Ахатаева К.Б.

п.ғ.к., доцент Алматы технологиялық университеті, Алматы қ.

Тоталитарлық тәртіп күшейіп, әміршіл-әкімшіл жүйе толысқан тұсында идеологиялық өктемдік жасау саясаты жүргізілгені белгілі. Саяси билікті нығайту мақсатын көздеп, кейбір ұлттарды Отанынан күштеп қоныс аударып, тағдыр тәлкегіне ұшыратқаны мәлім. Әр түрлі әлеуметтік жіктер мен аз ұлттарды, этникалық топтарды күштеп жер аударту үшін әміршіл-әкімшіл жүйе жүйе басшылары өз тұсында оларды «ішкі жау», «сенімсіз ұлттар» деп қаралап, өз тарихи Отандарынан қуғын-сүргінге ұшыратқаны шындық.

«Тоталитаризм» (латын «totatis» - барлығы тұтастай, жиынтық) зорлық-зомбылық пен қокан-лоқыны негізіне алған саяси үстемдік жүйесі. Ол бүкіл қоғамды, оның экономикасын әлеуметтік, мәдени идеологиясын, рухани өмірін, тіпті тұрмыс-тіршілігіне дейін өз уысында ұстап тұрады [1, 26 б].

Саяси-әкімшілік тәртіпке бағынбаған этникалық топтарды қудалау, күштеп қоныс аударту мәселелерінің ақиқаты 1990 жылдардың басында ғана ашыла бастады.

Ал 1956 жылы жеке басқа табынушылықты айыптауға байланысты саяси репрессия құрбандарын ақтау басталып, жаппай жер аударылған халықтар тағдырында өзгерістер болды. Қудаланған халықтар этникалық түр сипаты жағынан әлсірей түскенімен, олар Қазақстанда өздерінің екінші Отанын тапты. Қазақ халқының бауырмалдық, кеңпейілдік, қонақжайлық қасиеттері оларды тәнті етті. Соның арқасында дархан қазақ ортасында еш жатырқамастан өсіп-өнді. Еліміздің өркендеуіне өз үлестерін тигізіп келеді. Сол бір зобалаң жылдарда біріне-бірі сүйеу, пана болған тағдырлас халықтар бүгінде, осы заманғы өркениеттің әлемдік шоғырында терезесі тең, демократиялық, нағыз құқықтық мемлекет құрап жатқан Қазақстанның көп ұлтты, біртұтас қауымдастығына айналып отыр.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев еліміздің тәуелсіздігінің алғашқы жылын мерекелеу қарсаңында Қазақстан халықтарының форумын өткізу жөнінде ұсыныс жасады.

1992 жылы желтоқсанда Алматы қаласында өткен алқалы кеңесте әртүрлі этностық топтардың өздерін біртұтас Қазақстан халқы ретінде сезінетіндігі айқындалды. Осылайша жаңа қоғамдық институт – Қазақстан халықтары Ассамблеясының негізі қолданды. «Ассамблея» - (француздың сөзі, жиналыс) ұғымын білдіреді [1, 28 б].

1935 жылы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаевтың басшылығымен №2066 бұйрығы негізінде 1-наурызда «Қазақстан Халықтарының Ассамблеясы» құрылды [2, 54 б]. Ассамблея – бейүкіметтік, бейсаяси, еліміздің Президенті жанындағы кеңесші орган, ол өз қызметін Конституцияға, Ассамблея туралы Ережеге сәйкес

жүргізеді. Ассамблея туралы Ережеде оның мүшелерінің тең құқықтары, жариялылық, демократия сияқты идеялар көрініс тапқан.

1996 жылы сәуірде Алматыда Ассамблея төрағасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қоғамдық келісім – Қазақстанның демократиялық дамуының негізі» деген баяндамасында мемлекетаралық ықпалдастықты тереңдету, егемендікті нығайту және Қазақстандық отаншылдықты қалыптастыру туралы мәселелер көтерілді.

Қазақстан халқына үндеуінде былай делінген:

«Қазақстан халықтарының Ассамблеясы біздің мемлекетіміздің барлық саяси күштерін тоталитаризмді қалпына келтіруді армандайтын реакциялық күштерге қарсы тұруға, қоғамның сындарлы, әлеуетін халықтардың бірлігі, бейбітшілік пен әлеуметтік прогресс жолында топтасуға шақырамыз!» [3, 1 б].

ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен құрылған Қазақстан халқы Ассамблеясы азаматтық бейбітшілік пен қоғамдық келісімнің сақталуындағы мемлекетте маңызды рөл атқаратын қоғамдық институтқа айналды. Ассамблея – мемлекет пен халық арасындағы алтын көпір болып табылады. Себебі Қазақстандағы 130-дан астам халықтың бейбіт өмір сүруінің, олардың мәдениетінің және әртүрлі діни сенімдерінің жүзеге асуының кепілі болатындығы сөзсіз.

Бұл ұйымның басты мақсаты – Қазақстанда тұратын барлық халықтардың өзекті дейтін мәселелерін дау-дамайсыз, жария түрде, әрі көп ұлтты мүдделерді есепке ала отырып шешуге бағытталған.

Сол сияқты еліміздің қауіпсіздігі мен тұрақтылығына, экономиканың, ғылым мен мәдениеттің дамуына ықпал ететіндігі даусыз.

Ассамблея диаспоралармен жұмысты ұйымдастырудың орталығына айналды. Оның жұмыс органдарына мемлекеттік мәртебе берудің арқасында ұлттық – мәдени орталықтардың өзекті мәселелері шешілетін болды.

Ассамблея кеңесінің шешімімен оның республикалық қоры құрылды. Бұл қор ұлттық – мәдени орталықтарға қаржы және ұйымдық көмек көрсетуге арналған.

Қазақстан халқы Ассамблеясы – бейбітшілік пен келісімнің қасиетті Отанымызда өмір сүріп жатқан барлық этностар достығының ең басты және берік іргетасы. Ол елдігіміздің қалыптасуы, Тәуелсіздігіміздің нығаю тарихында Қазақстан Республикасының Конституциясының жалпы халық болып қабылдауда, терең экономикалық реформалар жүргізуде және қоғамымыздың әлеуметтік және саяси негізін ауқымды жаңғыртуда айрықша рөл атқарды.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев: «Қазақстан халқы Ассамблеясы – біздің көп ұлтты халқымыздың бірлігін сақтайтын мәңгілік қорғанына айналды. Ол бірлік, тұрақтылық, толеранттық, жалпыға ортақ еңбек, құндылықтарымызды Қазақстандықтардың санасына сіңіруде. Ол ел азаматтарының жүрегіне мәңгілік елімізге және Қазақстан атты теңдесіз де тату отбасының мүшесі екеніне деген мақтаныш сезімі мен жоғары жауапкершілігін ұялатады» [4, 1 б].

Ия, мемлекет басшысының көп ұлтты Қазақстан Республикасын ынтымақтастыққа жұмылдырудағы саясаты – еліміздің өркендеуіне бағыт беріп отырған көрегенділігін анық аңғарамыз.

Сонау ежелден-ақ ата-бабаларымыз елдің бірлігін сақтауға айрықша көңіл аударған. «Ынтымақты елден ырыс кетпейді», «Бірлік болмай, тірліс болмас», «Татулық – тартылмас байлық» деген даналық нақылдары соны аңғартса керек. Міне, елбасының басты назары да ата-бабаларымыздың ұстанымын жалғастырып, қауіпсіздік, тыныштық, өзара түсіністік сияқты құндылықтарымызды барша әлемге насихаттаумен келеді. Жуырда ғана Қазақстан халқы Ассамблеясы кеңес мүшелерінің Президент сайлауын мерзімінен бұрын өткізу үшін жариялаған Үндеуін, Қазақстандықтардың бірауыздан мақұлдауының маңызы зор. Оған жауап ретінде Н.Ә.Назарбаев былай деген еді: «Біз өресі биік, рухы берік, отаншыл елміз.

Біз үшін туған елдің бір уыс топырағынан қасиетті жер жоқ, бір түп жусаннан жұпар иіс жоқ. Елдің бірлігін нығайтып, Отанымызды көркейтуге бағытталған кез-келген ұсыныс мен үшін құнды» [5, 1 б].

Кезінде Біріккен Ұлттар Ұйымының Бас хатшысы болған Қофи Аннан «Қазақстан халықтар Ассамблеясын шағын Біріккен Ұлттар Ұйымы» - деп атаған [6, 212 б].

Осы тұрғыдан, татулықтың арқасында мемлекеттік саясатты байыпты жүргізе білу де үлкен өнер.

Сондықтан Қазақстан халқы Ассамблеясы идеяларына адалдықты, тұрақтылықты, достықты және бақ-берекені сақтаудағы әрбір азаматтың жауапкершілігі кезек күттірмейтін мәселе.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Философиялық сөздік «Қазақ энциклопедиясы» Алматы, 1996 ж.
2. Б.Ө.Жақып, Н.Ә.Назарбаев – Тәуелсіз мемлекеттің негізін қалаушы – Алматы, 2010 ж.
3. Қазақстан халқына Ундеуі. Қазақстан халықтарының Ассамблеясы. 1996 ж. 29-сәуір
4. Мемлекет басшысының Қазақстан халқы Ассамблеясының 20 жылдығымен құттықтауы. // Президент және халық // 2015 6-наурыз
5. Мемлекет басшысының Қазақстан халқына Ундеуі // Президент және халық // 2015 27-ақпан
6. Н.Назарбаев – этносаралық және конфессияаралық келісімнің Қазақстандық үлгісінің негізін қалаушы. – Алматы, 2006 ж. 212б.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРҒА ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ШОЛУ

Байғабылов Н.О.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ доценті, Астана қ.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін алғаннан кейін қазақ этносының және оның әртүрлі кезеңде халық пен этнос ретінде қалыптасу саясатымен байланысты өткен тарихын зерттеу мүмкіндігі туды. Демек, Қазақстан этнологиясы үшін төл этностың шығу тегі мәселелерін жан-жақты оқудан маңызды міндет жоқ.

Жеке ғалымдардың пікірі бойынша, этнос ортақ тарихи тағдыры, өзіндік санасы, тіл, мәдениетінің ортақтығымен біріккен адамдардың үлкен қоғамдастығы этнология - бұл, этностарды немесе халықтарды зерттейтін ғылым [1]

Ұлт пен этнос ұғымдарын бір-біріне жақын, қос ұғымды алмастыра пайдалану объективті шындықты бұрмалау болмайды, әлеуметтік шындықтан алыстатпайды.

Этнос деп ортақ тілі, қалыптасқан мәдениеті, біріктіруші салт-дәстүрі мен ділі бар адамдардың әлеуметтік қауымдастығын атайды. Сонымен бірге көптеген этностардың ортақ аймағы, ортақ экономикасы, сол этнос өкілдерін біріктіретін мемлекеті болады. Этнос қалыптасуында адамдар бірлігінің бастауы болатын ортақ этногенетикалық тегі де маңызды рөл атқарады. Осындай талаптар тұрғысынан қарастырғанда, ұлт және этнос ұғымдары бір-біріне өте жақын; екіншісінен біріншісі туып, қалыптасады. Этнос этникалық қасиеттердің және сапалардың толысқан, піскен кезеңі деп бағалауға болады. Этностар этникалық белгілерге қоса, саяси, экономикалық және әлеуметтік белгілерге ие болады.

Әлемдік философиялық және саяси-әлеуметтік ойда «ұлт», «этнос» категориялары туралы бір арнаға тоғысқан түсінік осы күнге дейін жоқ. Сондықтан ұлт, этнос ұғымдарын дұрыс түсінудің ғылыми ғана емес, саяси-практикалық маңызы да өте өзекті. Бұл ұғымдар әлемде болып жатқан этникалық қайшылықтарды, қақтығыстар мен соғыстар мәселесін шешуде дұрыс жолды таңдауға көмектеседі. Себебі, этникалық қайшылықтар қазіргі әлемдік қатынастардағы ең күрделі қайшылықтар қатарында қалып отыр. Этникалық үрдістер өте күрделі, құпия құбылыстар мен ланттеті субъективті факторларға тікелей қатысты. Жаһандану заманында этностық өмірді сақтау, жандандыру үшін күрес бір сәт толастамай

отыр. Көптеген халықтар мен этностар тәуелсіз мемлекет құруға ұмтылыс жасауда. Этностық өмірді күйретіп, біріккен жаңа ортақ этнос жасауға ұмтылған Кеңес Одағы сияқты мемлекеттер этностық өмірдің табиғи жандануына қарсы күресте дәрменсіздік көрсетіп күйреді [2-3].

Ұлт дегеніміз-тарихи ұзақ кезең барысында тайпалар, рулар мен тайпалық одақтардың, нәсілдердің бірігуі мен араласуының нәтижесінде тарихи қалыптасып, әлеуметтік-этникалық бірлік, экономика, территория, тіл, діл, мемлекет сияқты белгілермен тығыз өрілген қандық-тектік (генетикалық) тұтастығы бір және антропологиялық бірегейлікпен байланысқан адамдар жиынтығы. Ал қазақ ұлтын қалыптастырушы, этнос жасаушы белгілеріне келетін болсақ, шешуші негіз ретінде – ортақ территория, мемлекет, тіл, салт-дәстүрлер мен діл, дін, психологиялық ерекшелік және бір этногенетикалық тектің болуын айтуымызға болады.

Қазақ халқына қатысты «этнос» және «ұлт» деген ұғымдарды қолдануға болады. Бұл деңгейлердің ерекшелігі – этногенетикалық тегінің, дәстүр – салты мен рухани мәдениетінің ортақтығы жағынан қазақ халқы этнос, ал, ортақ территориясы, ортақ шаруашылығы, өзіндік мемлекеттілігі болуы қазақ этносын ұлт деңгейіне көтереді. Оның мәнісі былай: «этнос» - «халық, тайпа» деген түсінікті білдіретін сөзі. «Этнос» терминін екі мағынада түсінген абзал: біріншіден, этникос; екіншіден, этноәлеуметтік организм ретінде. Бір этникосқа өз елінің ауқымынан тыс жерлерде тіршілік етуші сол этностың барлық топтары жатады. Мысалы, Түркиядағы, Қытайдағы, Германиядағы және әлемдегі басқа да елдердегі шашырап жатқан қазақтар біртұтас этникос құрайды. Ал, этноәлеуметтік организм міндетті түрде ұлттық мемлекеттілікпен үзілмес бірлікте. Мысалы, қазақы этноәлеуметтік организмге міндетті түрде тек Қазақстан Республикасында тұратын қазақтар ғана жатады. Сондықтан. Қазақстанның тарихи иесі – қазақ халқы, ол титулды, яғни төл этнос. Ал басқа ұлттар мен ұлыстардың кірме өкілдері Қазақстанды Отаным деп есептейтін, оның тең құқықты азаматтары, қазақ этносымен тыныс-тіршілігі тағдырлас республика тұрғындары. Бұлардың барлығы да ұлттық процестердегі өзара қатынасқа түсуші субъектілер болып табылады. Бұл қатынас ұлтаралық және этникааралық сипатта жүреді: ұлтаралық қатынастар – жеке мемлекет шеңберінен шығып, мемлекетаралық қатынастарға араласып, жекелеген ұлттардың әлемнің басқа ұлттарымен ара-қатынасын көрсететін ауқымы кең деңгей. Ал этникаарлық қатынастың ауқымы тар-ол көпұлтты мемлекет шеңберіндегі түрлі этникалық топтардың қарым-қатынасын көрсетеді [4].

Қазіргі ғылыми әдебиеттерде этнос мәселесін, этностық қатынастар мен этностық қозғалыстарды зерделейтін әлеуметтану, философиялық, саясаттану, мәдениеттану, тарихи-этнологиялық және психологиялық зерттеулер басым. Бұл туралы К.Марданов, Ә.Нысанбаев, Б.Аяғанов, Ш.Құрманбаева, М.Әшімбаев, А.Бижанов, Е.Ертісбаев, С.Жүсіпова, Р.Қадыржанов, А.Нұрмағанбетов, Е.Қарин, С.Көшкембаев, Г.Насимова, Р.Нұртаза, Г.Нұрымбетова, А.Рахимова, Д.Сатпаев, Б.Сұлтанов, А.Шоманов және тағы басқа қазақстандықтардың еңбектерінде кездеседі.

Қазақстан әлемдегі көп ұлттар қоныстанған мемлекеттердің бірі. Онда тегі, тілі, мәдениеті әр түрлі, бірақ тарихи тағдыры ортақ 130 ұлт пен ұлыстың өкілі (этностар) тұрады. Оларды әлеуметтік-тарихи және әлеуметтік-мәдени және био-антропологиялық тұрғыда үш топқа жіктеуге болады:

- 1) еліміздің негізгі халқы қазақтар;
- 2) бұрынғы КСРО республикаларында тұратын ұлттар тобы (орыстар, украиндар, белорустар мен молдавандар);
- 3) алыс шет елдерде тұратын ұлттар тобы (немістер, поляктар, еврейлер, кәрістер, гректер).

Қазақтар-елдің байырғы тұрғындары және мемлекетті қалыптастырушы этнос, ал қалған халықтардың өкілдері Қазақстанға әр түрлі себептермен және белгілі бір тарихи кезеңдерде көшіп келгендер. Осыған байланысты, республика халқының көп ұлтты (полиэтностық) құрамы – әртүрлі мақсатты себептермен: патшалық Ресей кезіндегі қоныстандыру, КСРО кезіндегі индустрияландыру, тың көтеру және 1941-1945 жылғы соғыс

жылдарындағы депортациялық қоныс аудару яғни жаппай көші-қонның нәтижесі деп тұжырымдауға болады.

Қазақстан Республикасының статистика агенттігінің мәліметтеріне сүйенсек, 2009 жылғы халық санағының қорытындылары бойынша Қазақстан Республикасы халқының саны 16009,6 мың адамды құрады.

Санақ аралық кезең ішінде республика халқының саны 1028,3 мың адамға өсті, өткен 1999 жылғы санақпен салыстырғанда халық санының өсімі 63,9 % құрады.

Қазақтар саны өткен санақпен салыстырғанда 26,0 %-ға өсті және 10096,8 мың адамды құрады. Елімізде өзбектер саны 23,3 %-ға өсіп, 457,0 мың адамды, ұйғырлар–6,8 %-ға өсіп, 224,7 мың адамды құрады. Орыстар саны 15,3 %-ға азайып, 3793,8 мың адамды құрады, немістер–49,5 %-ға азайып, 178,4 мың адамды, украиндар–39,1 %-ға азайып, 333,0 мың адамды, татарлар–18,0 %-ға азайып, 204,2 мың адамды, басқа этностар - 4,8 %-ға азайып, 721,7 мың адамды құрады.

Ел халқының жалпы санындағы қазақтардың үлесі 63,9 %-ды, орыстар–23,7 %-ды, өзбектер–2,9 %-ды, украиндар–2,1 %-ды, ұйғырлар – 1,4 %-ды, татарлар–1,3 %-ды, немістер–1,1 %-ды және басқа этностар–4,5 %-ды құрады [5]. Еуропалық ұлт өкілдері елімізде кеміп, өзбек ұлты өсімділігінің байқатып отыр. Қазақтар бүгінде өз атамекенінде негізгі басымдылық танытып, моноұлттық мәртебеге ие болып отырғаны әлеуметтік шындық.

Көп ұлттардың атамекеніне айналған Қазақстан Республикасында ұлтаралық қатынас ерекше көңіл аударуды қажет ететін мәселелер қатарына жатады. Қазақстан жерін мекендейтін халықтардың достық, туысқандық қарым-қатынасы, оларды біртұтас мақсатқа жетелейтін жетекші ұлттық мүдде болуы қазіргі саясаттың маңызды бөлігіне айналды. Ұлттық мүдде дегеніміз сол ұлттың рухани, әлеуметтік, қоғамдық дамуында шешуші роль атқаратын оның басты белгілері. Біздің пайымдауымызша бүгінгі күні қазақ халқының мемлекет құрушы ұлт ретінде оның басты мүдделері – тәуелсіздігіміздің нығаюы, жеріміздің тұтастығы, тіліміздің дамуы, дініміздің сақталуы, салт-дәстүріміздің өркендеуі және атамекенімізде қоныстанған өзге ұлт өкілдеріне ұлттық құндылықтарының сақталуына мүмкіндігінше жағдай жасау.

Бүгінгі күні Қазақстан тұрақты мемлекет . Этносаралық қатынастың оң дамуының себептерінің бірі Қазақстанның құқықтық мемлекет болуында. Республика территориясында тұратын барлық халықтарға этносына, діни сеніміне, саяси көқарасына қарамастан тең құқық пен бостандық берілген. Әрбір Қазақстан азаматының мәдени, рухани дамуы қамтамасыз етілген , ана тілінде сөйлеп түсінісуге, этносытық мұраларын, дәстүрлері мен рухани бағдарларын сақтап көбейтуге құқығы бар. Қазақстанның негізгі заңы Конституция нәсілдік белгілері, этностық тілге, дінге қатысы бойынша қандай-да бір кемсітуге тыйым салады, ана тілінде сөйлеуге, мәдениетін қолдауға және басқа да көптеген бостандықтар мен құқықтарға кепілдік береді. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Конституциясының «этносаралық келісімді бұзуға қабілетті кез-келген әрекет конституцияға қарсы деп танылады» деген 38 бабының 2 тармағында, бұл өте маңызды [6].

Қазақстан көп ұлт өкілдері шоғырланған республика болғандықтан, әрбір ұлт өкілдерінің ол үлкен, яғни сан жағынан көп не аз болғанына қарамастан олардың өзіне тән ұлттық ерекшеліктеріне сыйласымдылықпен қарайды. Себебі, олардың ұлттық мәдени, тіл, әдет-ғұрып, дәстүр, шаруашылық, психологиялық ерекшеліктерін ескермеу, талап тілектеріне немқұрайлық таныту, тікелей не жанамалай түрде болсын ұлттық мүддеге шек қою ұлт өкілдері арасында араздық, алауыздық туғызатыны белгілі және әлеуметтік мемлекет құндылықтарына қайшы.

Этносаралық қатынас дегеніміз этностар, этникалық топтар арасындағы ішкі өзара әлеуметтік қарым-қатынастар. Бүгінгі күні этникааралық қатынастар саласында келісім мен бейбітшіліктің осалдығын мойындау қажет, өйткені олар адамдар арасындағы қатынастардың өте нәзік саласы болып табылады. Этносаралық қатынастарды реттеу мәселесінің тарихи тамыры тереңде жатыр. Бұл мәселелер әлемнің көптеген елдерінде кездеседі. Қазақстанда одан тыс қалған жоқ.

Елдегі этноәлеуметтік-саяси жағдайды талдай келе Н.Ә.Назарбаев этностық-этникалық сұрақтарды шешудің үш тәсілің атап көрсетті. «Бірінші – кейбір елдер басып-жаншу саясатын жүргізеді» бұл көп этносты тұрғыны бар, қоныс аударғандарды бауырындай құшақ жая қарсы алған Қазақстан халқына тән емес. Екінші-өз-өзімен шешіледі деп сеніп, этностық сұрақтарға ешқандайда мән бермеу. Бірақ бұл тығырықтан шығармайды. Тек үшінші жол көлемді еңбек етіп, тер төгуді қажет ететін біз таңдаған жалғыз дұрыс жол. Бұл жанасу нүктесін іздеу, халықтар арасындағы келісім мен сенім аясын кеңейту [7].

Өткен ғасырдың басында теориялық тұрғыда негізделген бұл қағидаға Кеңес үкіметі назар аудармады, ал ғалымдар ұлт мәселесін көтеруге «ұлтшыл» деп айыпталудан қауіптеніп, бұл маңызды мәселенің өткір тұстарын айналып өтті. Осы жағдай бұрынғы Кеңес Одағында ұлттық проблемаларының шешілмеуінен, олардың шамадан тыс жинақталуын туғызды. Нәтижесінде қоғамның этномәдени өмірі бұзылды, этностар өздеріне тән этникалық ерекшеліктерің жоғалта бастады. Таулы Карабах оқиғаларың алмағанда, тек Қазақстанның өзінде 1979 жылғы Ерейментау оқиғасы, 1986 жылғы желтоқсан оқиғалары осы құбылыстың нәтижесі. Ақиқатына келсек, сан жағынан аз ұлттардың белгілі бір тарихи кеңістік пен уақытта жойылуына, жоғалуына әкелді. Ұлттық мемлекеті бар қазақ халқы да ұлттық дағдарысқа душар болды. Әр ұлт үшін басты құндылық ана тілі, сол кезеңде қазақ тілі күнделікті тұрмыстық қатынас тіліне ғана айналды, мемлекеттік қарым қатынас ресми құжаттар және ғылым тілінен біртіндеп ығыстырылып шығарылды. Мемлекеттік саясат 1930 жылдан бастап тіл мәселесін ескермеді, соңғы 40-50 жыл бойы Қазақстанның қоғамдық өмірінің барлық саласынан қазақ тілі ығыстырылды және қазіргі дейін орны толмай отыр. Себебі, қазақ тілі әлеуметтік қажеттілік жоқ салдарынан қызметтік мәні төмендеп, қазақ тұрғындарының кейбір бөлігінің ана тілің білмеуі мен меңгермеуіне әкелді. Сонымен, елдегі тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында болған мемлекеттіліктің жаңғыруының күрделі үрдісі этностық сана мен қазақ тілі мәртебесінің жаңғыруымен тығыз байланысты.

Кеңес Одағы ыдырар алдында елде бұрын байқалмаған толқулар күшейді. Н.Назарбаев «Ғасырлар тоғысында» кітабында: «Ең қауіптісі-олар таза ұлттық сипат ала бастады. Ұлт мәселесінің соншалық асқындауы әуелі теориялық дәрменсіздіктен етек алды», - деп жазды [8]. Ал ХХ ғасырдың соңында тек Кеңестер елінде ғана емес, бүкіл әлемде ауқымды ұлттық оярудың үдере бас көтеруі басталған болатын. Бүгінде Қазақстан жаңа дәуірге бейімделген өзіндік жолын таңдап алды. Ел Президенті өзгерген жағдайға сәйкес жаңа мемлекет құра отырып, қоғамда жаңа қатынастар жүйесін қалыптастыру мен жетілдіру бағыты қажеттілігін күн тәртібіне қойды. Қазақстандық ғалымдар әлемдік ұлт мәселесіне қатысты тәжірибені зерттеп, өзіне тән ұлттық, діни ерекшеліктері бар Қазақстан жағдайында мәселені шешу жолдарын іздеді.

«Қазақстан – 2030» стратегиялық даму бағдарламасында ұзақ мерзімді басым мақсаттар мен оларды іске асыру стратегияларың аясында ұзақ мерзімді жеті басымдықтың екіншісі ретінде ішкі саяси тұрақтылық пен қоғамның топтасуы атап көрестіледі. Ішкі саяси тұрақтылық және қоғамды біріктіру ұлтаралық қатынастар саясатында, ел ішіндегі тұрақтылықты сақтауда басты бағдарлама болатыны айқын.

Қазақстандықтар үшін әлеуметтік саладағы негізгі құндылық:- ұлтаралық таулықты сақтау, көп ұлттардың өкілдері бар Қазақстан жағдайында бірін бірі түсіну, сену мен құрметтеу және азаматтық келісімді орнықтыру. Ұлтаралық татулық сақталмайынша, азаматтық келісім болмайынша экономикалық даму, саяси тұрақтылық, халықтың әл-ауқатын көтеру мүмкін емес. Ұлтаралық тұрақсыздықтан, шиеленістен ешбір ұлт өкілдерінің ұтысқа шығуы мүмкін емес.

Осы орайда Павлодарлық қоғамдық пікірді зерттеу орталығының 2013 жылы 24 наурыз бен 4-ші сәуірі аралығында Қазақстандық қоғамның саяси-әлеуметтік көңіл күйіне қатысты сандық әдіспен жүргізілген сауалнама нәтижелеріне мән берсек [9].

Этносаралық қатынастардың бағасы (пайыздық % үлес)

Респонденттермен этносаралық қатынастардың бағалануы	саны	пайыздық қатынасы
өзара толық түсіністік пен ынтымастық орын алады	30	3 %
әртүрлі этнос өкілдері арасындағы қатынастар бір-біріне деген тұрақтылық пен төзімділік өзара сыйластықтан көрінеді	70	7 %
араларында өз ара тығыз қатынас байқалмаса да, барлық халық пен этнос өкілдері бейбіт өмір сүруде	870	87 %
Қарсытұрушылар	0	0 %
төзбеушілік	0	0 %
толық этносшылдық орын алады	0	0 %
жауап беруге қиналамын	30	3 %
Барлығы	1000	100%

Қоғамдық өмірдегі этносаралық және басқа да дау-жанжалдарды бағалау мақсатында респонденттерге еліміздегі әлеуметтік-экономикалық тұрақтылыққа қауіп төндіруі мүмкін негіздер мен құрылымдарды атау ұсынылған. Респонденттердің пікірі бойынша, ұлтаралық қатынасқа сәйкес келетін анықтамалар «араларында өзара тығыз қатынас байқалмаса да, барлық халық пен этнос өкілдері бейбіт өмір сүруде» - 87 %, «әртүрлі этнос өкілдер арасындағы қатынастар бір-біріне деген тұрақтылық пен төзімділік өзара сыйластықтан көрінеді» деп санайтындар респонденттердің – 7%, сұралғандардың 3 % қоғамда «толық өзара түсіністік пен ынтымақтастық орын алады» деп санайды. Алынған нәтижелер қоғамдағы этносаралық қатынастарды тұрақты және оң деп санауға мүмкіндік береді.

Біздің елімізде ұлтаралық қатынастар мәселесі, ұлт мәселесін шеше алмаған және ыдырауына себеп болған Кеңес Одағынан қалды. Кеңестік жүйе тұсында тоталитарлық-саяси әдістермен біріккен қауым, оның мәдени негізі идеологияландырылған кеңес мәдениетінен алшақтап, ұлт саясатындағы бір ұлтты жоғары қою арқылы, екіншілерін төмендету, империялық көңіл күйден парасаттылық деңгейіндегі әрекеттерге ұмтылды. Парасаттылықтың астарында әрбір қазақстандықтың өзін, ең алдымен, қазақстандық екендігін, сонан кейін өз ұлтының перзенті екендігін сезінгенде ғана ұлтаралық қарым-қатынастың жоғары мәдениеті қалыптасады. Сонда ғана шынайы ұлттық келісім мен шынайы саяси және қоғамдық тұрақтылыққа қол жеткізуге болады. Ол қазақстандық патриотизмге негізделуі қажет. Көптеген ұлттары бар Қазақстан үшін аталмыш патриотизмнің және ұлтаралық келісім маңыздылығы зор. Ұлтаралық, этностық топтар арасындағы келісім - барша азаматтың нәсіліне, ұлтына, діни сеніміне қарамастан қашанда бір-біріне көмекке келуге әзірлігі, психологиялық тұрғыдан дайындығы, достық қарым-қатынасын бейнелейді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Шаббаев Ю.П., Садохин А.П. Этнополитология. – М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 319 с.
2. Бауэр О. Национальный вопрос и социал-демократия. - М.: Мысль, 1995. - Т1. – 256 с.
3. Каутский К. Национализм и интернационализм. – СПб., 1918. – 107 с.
4. Мұсатаев С.Тау мен тасты су бұзар, ел мен жұртты сөз бұзар//Ақиқат №8, 2012. - Б. 46-50
5. Қазақстан Республикасы статистика агенттігі <http://www.kaz.stat.kz> ресми сайты
6. Толковый словарь Конституции Республики Казахстан. - Алматы:Жеті жарғы, 1996. - 334 с.
7. Назарбаев Н.Ә. Сындралы он жыл. – Алматы:Атамұра, 2003 – 240 б.
8. Назарбаев Н. Ә. Ғасырлар тоғысында / Н. Ә. Назарбаев; жауапты шығ. Б. Ғ. Мұхамеджанов. – Алматы : Жібек жолы, 2010. – 260 б.
9. Молдакимова А.С. Әлеуметтік саяси сауалнама нәтижелері. Павлодар:Эйкос, 2012. - 120 б.

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ – БІРЕГЕЙ ӘЛЕУМЕТТІК ИНСТИТУТ РЕТІНДЕ

Байғабылов Н.О.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Қазақстан Республикасы тәуелсіздігін алғаннан кейін этноәлеуметтік реттеудің және тоталитарлық режимнің салдарын жоюдың жаңа тұжырымдамасы жасалынып, Конституция мен заң актілері қабылданып, оларға өзгертулер енгізілді. Оларда бәрінен де бұрын орыс және орыс тілді аз санды этникалық қауымдармен қарым-қатынасты жақсарту қарастырылған [1].

Н.Ә. Назарбаев «Тарих толқыны» кітабында этностық бірлестікке қуатты импульсті бәрінен де бұрын өзінің тарихи тамырын тануы, қазақстандық өзіндік санасының қалыптасуы бере алады деп атап өтті [2].

Қазақстанның гүлденуі негізінен барлық қоғамның бірігуінен, біріншіден барлық этностар мен халықтар өкілдерінің қосқан үлесіне байланысты.

Жыл сайынғы Қазақстан халқына жолдауында Президенттің көршілермен татулықты, халықтар достығын бірінші дәрежелі маңызды деп бағалауы тегін болмаса керек. Алайда, егер елді ішкі қарама-қайшылық жайласа, онда ол шешусіз қалады.

Одақтан кейінгі кеңістіктегі этносаралық қатынастардың қарама -қайшылығының жиілеуі Республика Үкіметінен барлық халықтың мүддесі мен жалпы қазақстандық қоғамды біріктіру идеясының маңызды құрамдас бөлігі этностық саясатты жаңарту үшін негіз болатын әрекеттің тұтас бағдарламасын жасауды талап етті.

Транзиттік кезеңдегі тұжырымдамаларда өзіндік ерекшеліктерін сақтай отырып, олардың этностық талаптарын іске асыруға мүмкіндік беретін, этностар мен халықтардың заңды құқықтарын толық көлемде қалпына келтіру қарастырылды.

Этностық сұрақтарды шешуде негізгі рөлді Республика Президентінің Жарлығымен 1995 жылы құрылған үкіметтік емес құрылым – Қазақстан халықтарының Ассамблеясы атқарады, оған бірлік пен келісімді қамтамасыз ету мақсатында теңестіруші буынның рөлі берілген.

Кеңес Одағында «бір қазанда қайнату тәжірибесі» арқылы жаңа қауым «кеңес халқын» қалыптастыру деп аталатын ескі тұжырымдама Қазақстан үшін тиімсіз еді. Бұл ұлтаралық қайшылықты шиеленістіруі мүмкін еді. Осындай жағдайда Қазақстан басшылығы басқа елдер тәжірибесін есепке ала отырып, тыңнан жол іздеді. Қазақстан халықтарының Ассамблеясы осындай ізденістен туды.

Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан халықтары Ассамблеясын құру туралы» Жарлығымен елдегі қоғамдық тұрақтылық пен ұлтаралық келісімді нығайту мақсатында 1995 жылы наурыздың 1 құрылған. Қазақстан Халықтары Ассамблеясы (ҚХА)- Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы кеңесші орган. ҚХА-ның мақсаты - республикалық оқиғаларға баға беру және саяси жағдайларға болжам жасау негізінде қоғамдағы ынтымақты қамтамасыз ететін іс-тәжірибелік ұсыныстарды ойластыру, ҚР Президентінің республика азаматтарының құқықтары мен бостандықтарын қорғау кепілі ретіндегі қызметіне атсалысу. Ассамблея: мәдени-ағартушылық - тілдер мен ұлттық мәдениеттерді, салт-дәстүрлерді қайта жаңғырту және насихаттау; тәрбиелік-қазақстандық және ұлттық отан сүйгіштікті қалыптастыру; ұлтаралық қатынастарды қадағалау негізінде ұлтаралық татулық пен келісімді нығайту; Қазақстанды мекен еткен ұлт өкілдері арасында достық қарым-қатынастардың дамуына негіз болатын мемлекеттік саясат жүргізу жөнінде ұсыныстар дайындау ісімен айналысады.

2011 жылы 18 сәуірде Қазақстан халқы Ассамблеясының ХҮІІ сессиясындағы баяндамасында, Н.Ә.Назарбаев: «Біз, еліміздің басты жетістігі - ұлтаралық қатынас келісімі, біздің ортақ үйіміздегі тұрақтылық пен бейбітшіліктің орнауы болып саналады деп айтқанымызда, бұл тек жай ғана ақиқат емес. Бұл тұрақсыз дүниедегі елеулі табысымыз.

Мұнда Қазақстан халықтары Ассамблеясының ролі мен еңбегі өте жоғары», - деп бағалады. «Біздің жалпы ұлттық бірлігімізді нығайту жөніндегі жұмыстарды жалғастыруымыз қажет. Осы жұмыстардың ортасында Қазақстан халқы Ассамблеясы болуға тиіс» деді [3]. Этностық сұрақтарды шешуде негізгі рөлді, елдегі бірлік пен келісімді қамтамасыз ету мақсатында теңестіруші рөл аталмыш ұйымға беріліп отыр.

Еліміздегі ұлтаралық бірлік пен берекені баянды ету жолындағы жүйелі еңбек әлемдік этносаралық келісімнің қазақстандық үлгісін қалыптастырып отыр. Тәуелсіздік алған жылдар ішінде қазақ жеріне әр кездері қоныс тепкен 100-ден астам этнос өкілдерінің емін-еркін өмір сүруіне жан-жақты жағдай жасалып, сан алуан мәдени ұйым- бірлестіктер аясында қоғамға пайдалы еңбек етуіне мол мүмкіндік берілді.

Бүгінде Қазақстан халқы Ассамблеясы этносаралық қатынастады үйлестіретін мәртебелі қоғамдық институт ретінде танылады.

Қазақстанда бүгінде 471 өңірлік ұлттық мәдени орталықтар жұмыс жасайды. Мемлекет 19 республикалық пен аймақтық этностық газет, радио мен телебағдарламаларды, 6 этностық театрдың қызметін қолдауда. Республикада әр этностардың мәдениет күндері, діни мейрамдарымен қатар балалардың шығармашылық фестивальдеріде назардан тыс қалмайды [4].

Этникааралық қатынастарды конструктивті шешуде Қазақстанның тәжірибесі мол. Ұлтаралық қатынастарды жетілдіру, үйлесімділікті қалыптастыру Қазақстанның жетістігі ғана емес, басқа көршілес елдер үшін де жаңа даму үлгісі ретінде қабылданып, бағаланды.

Тәуелсіздік алған жылдардан бергі қоғамдағы жаңарулар, реформалар мен өзгерістер Қазақстан қоғамындағы әлеуметтік-саяси мәселелерді тыңғылықты зерттеу қажеттігін көрсетеді. Қазақстандықтар тәуелсіздіктің өткен 18 жылы ішінде қоғамдық тұрақтылық, ұлтаралық келісім мен жалпы қазақстандық патриотизм, ұлттық сәйкестілікті қамтамасыз етудің өзіндік үлгісін жасады. Президент айтып өткендей: «-бұл қазақстандықтардың өзіндік жаңалығы, біз оны мақтан тұтып, қорғай білуіміз қажет». Әлемде кез келген Қазақстан секілді көп ұлтты мемлекеттің өзінің тұтастығы мен тәуелсіздігін сақтаудың негізі шарттарының бірі – оның азаматтарының ұлтқа бөлінбей, бір қауымға, тұтас халық дәрежесіне біріктіру мәселесі алынады [4].

Экономикалық дағдарысты бастан өткізген жас қоғамның қиыншылықтарына қарамастан Қазақстандағы ұлтаралық қатынастар мен саясаты тұрақты қарқынмен дамуда. Әрбір ұлт, әрбір этнос қоғам мен мемлекет алдындағы жауапкершілігін осындай сәттерден таныта алады.

Әлемдегі қазіргі кездегі демократиялық көп ұлтты мемлекеттердің дамуына зер салып қарасақ, онда олардың барлығының қоғамдағы ұлты әр түрлі адамдардың бірлесіп өмірдің әр түрлі салаларындағы демократиялық тетіктерді нығайту мен полиэтникалықты сақталуының және ұдайы өндірілуінің арасындағы қарама-қайшылықтарды үнемі шешіп отырудың қиын жолдарынан өткендігін байқаймыз. Дүниежүзінің тарихи тәжірибесі көрсетіп отырғандай ұлт саясатының қандай кезеңде, қандай жағдайда болмасын мемлекет пен қоғам алдындағы маңызды проблемаларының бірі болып қала беруде. Сондықтан елімізде іске асырылып отырған ұлт саясаты ұлттық өмірде бейбіт жолмен реттеудің және дамытудың маңызды факторы болып табылады. Бұл бағыттағы Қазақстанның тәжірибесі, атқарып жатқан іс-шаралары әлемнің көптеген елдерінде болып өткен конференцияларда халықаралық сарапшылар тарапынан жоғары бағалауға ие болып отыр.

Біздің еліміздегі ұлт саясаты төмендегідей принциптерге сүйенеді: адам құқықтары мен ұлт құқықтарының парасатты түрде үйлесім табуы; ұлттар, ұлыстар мен халықтар арасындағы ізгілік, ұлтаралық келісім мен ынтымақтастық қатынастары, өзара көмек пен бірін-бірі қолдау; қоғамның тұрақтылығы мен тұтастығы; ұлттық құндылықтар мен жалпыадамзаттық құндылықтардың үйлестірілуі; конструктивті ұлттық ерекшелікті мүдделердің жүзеге асырылуы; елдегі барлық ұлттар мен ұлыстардың әлеуметтік-экономикалық және рухани-мәдени дамуының теңдігі мен теңестірілуі. Барлық этностар мен

халықтарды бір жерде тоғыстырған ортақ тарихи тағдыр олардың ортақ мұраттар мен құндылықтардың қалыптасуына себепші болуда.

Біздің елімізде жүргізіліп отырған ұлт саясаты өзінің бағыт-бағдары бойынша демократиялық және келісімшілдік, прогрессивті және жасампаздық сипатымен ерекшеленіп келеді. Сондықтан, еліміздегі ұлтаралық келісім мен бірлік қазіргі кезеңде орын алып отырған қоғам өміріндегі әлеуметтік-экономикалық мәселелерді еңсеруде де маңызды рөл атқарған басты факторлардың бірі бола алады. Өркениетті экономика, өркенді саяси-рухани құрылым және дамыған инфрақұрылым қалыптастыру үшін қазір ең керегі-ұлттық ынтымақтастық пен бірлік. Дүниежүзілік озық технология мен интеллектіге сүйенген саяси-экономикалық және әлеуметтік құрылыс қазақ халқымен біргі барлық қазақстандық халықты өркениетті өмірге әкелетіндігі сөзсіз [5].

Ел Президенті 2011 жылғы Қазақстан халқына Жолдауында «...біздің ең басты құндылығымыз - берекелі бірлігіміз», -деп атап көрсетті [6].

Қазақстанның даму, өсу, өркендеу жолындағы басым бағыттарының бірі - ұлттық келісім, ұлтаралық қарым-қатынас мәдениетінің жоғары деңгейі. Қазақстан Республикасындағы ұлт саясатының бағдарламасы саяси тұрақтылықтың кепілі болып қала бермек. Күллі қазақстандықтардың теңдігін қамтамасыз ету үшін әділеттік принципі негізінде ұлтаралық татулық санасын қалыптастыру маңызды. Осыған орай еліміздегі қазақ ұлты мен басқа этникалық топтардың әлеуметтік-саяси мәдениетін, жан-жақты дамуын қамтамасыз етудің маңызы зор.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Тарих толқынында. - Алматы: Атамұра, 1999. – 294 б.
2. Назарбаев Н.Ә. Қазақ тілін білу - әншейін ұран емес//Ақиқат. - №5. - 2011. – Б. 6-12
3. Қазақстан халықтары Ассамблеясының ресми сайты <http://www.assembly.kz/>.
4. Шаукенова З.К. Тәуелсіздігімізді тұғырлы ету кез келген қазақстандықтардың міндеті//Ақиқат - 2011. - №4. - Б.15-18.
5. Ләпбаева Н. Ұлтаралық қатынастардың кейбір аспектілері// №8. - 2010. - Б.22-23
6. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына 2011жылғы 28 қаңтардағы «Болашақтың іргесін бірге қалаймыз!» Жолдауы

ҚАЗАҚСТАН АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ ҮЛГІСІ

Бегімбетова Г. М.

М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университетінің магистрі, Қаратау қ.

Еуразиялық идеяның негізін қалаушылардың бірі болған Л.Н.Гумилев: «Халықтың күші оның санының көптігінде емес, оның ұрпақтарға және басқа әлемге бере алатын рухани мәдениетінде жатыр», деп айтқан екен. Осыған байланысты ұрпақтар сабақтастығы, оның ішінде қоғамда этностық, мәдени және діни татулықты сақтау тұрғысындағы сабақтастық мәселесі басым бағытқа ие болып отыр. Жас адамды мәдени құндылықтардың иесі ретінде қалыптастыруға, ұлттық-мәдени сәйкестік пен мәдениетаралық толеранттылықты қалыптастыру үдерісін үйлестіруге қабілетті педагогикалық шешімдерді жасап шығару - аға буын ұрпақтың алдында тұрған міндеттердің маңыздысы. Қазір жастарымыз өмірдегі алғашқы қадамын бұрын ата-баба жинақтаған бай мұраның үстіне өзінің жаңа білімі мен құндылығын қоса отырып, аға ұрпақ қол жеткізген биіктен бастай алатындай рухани трансмиссия тегігін қамтамасыз ету мәселесі аса өзекті бола түсуде.

Тәуелсіздіктің алғашқы күнінен бастап Қазақстанда мемлекеттік ішкі саясаттың басты бағыттарының бірі болып этносаралық және конфессияаралық келісім белгіленді. Азаматтардың ұлттық және діни тиесілігіне қарамастан, тең құқылығы қағидаты жоғары заңнамалық деңгейде бекітілді. Ұлтаралық, дінаралық араздықты қоздыратын әрекеттерге,

діни негізде саяси партиялар құруға заң тұрғысынан тыйым салынды. Ұлтаралық үнқатысуды нығайту, сондай-ақ, мемлекет тарапынан жүргізілетін саясатқа ондағы этностардың түгелдей қатысуын қамтамасыз ету мақсатында 1995 жылы Қазақстанның Тұңғыш Президенті - Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың бастамасы бойынша елде бірегей қоғамдық-саяси институт - Қазақстан халқы Ассамблеясы құрылды.

Конституцияда этностық азшылық құқықтарын қорғау жөніндегі халықаралық өлшемдерге жауап беретін қоғамдық келісім мен этносаралық толеранттылықтың қазақстандық үлгісінің құқықтық негізі қаланды. 2013 жылы 18-сәуірдегі Қазақстан халқы Ассамблеясының (2020 жылға дейінгі) даму тұжырымдамасында осы жағдайлар талданды.

Толеранттылық – бұл жергілікті халықтың басқа ұлт өкілдеріне және басқа діндегі адамдарға түсіністікпен қарап, оларды қудаламауының белгісі. Жалпы толеранттылық өркениетті қоғамға тән құбылыс. Мұндай қасиет тұтас ұлттың басына бір күнде орнай салмайтыны белгілі. Бұл – халықтың сана-сезімінің, дәстүрінің, рухани байлығының кемелденгенінің айқын көрінісі. Осы тұрғыдан алып қарасақ, Қазақстандағы қоғамдық қарым-қатынастардың белгілі бір дәрежеге көтерілгенін байқаймыз.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік, ұлттық саясатының негізгі бес қағидасының ішінен Ассамблеяның өзі атсалысқан «Толеранттылық пен жауапкершілік» қағидасын айрықша бөле-жара атауға болады. Бұл қағиданың жалпы қоғамның игілігі үшін жұмыс істейтіндігіне дәлел ретінде БҰҰ-ның бұрынғы Бас хатшысы Кофи Аннанның: «Қазақстан түрлі этностар бір жерде бейбітшілікте өмір сүретін, этникалық әртүрліліктен жамандықты емес, жақсылықты көре білетін мемлекеттің үлгісі бола алады», – деген сөздерін келтіруге болады. Ассамблея құрылған кезден бастап Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың оған тұрақты төрағасы болуы Ассамблеяның әлемдік қауымдастықтағы беделін арттыра түседі. Әлемдегі жетекші саясаткер Маргарет Тэтчер республикамыздағы толеранттылық саясатының нәтижесін бағалай келе: «Тәуелсіздік алған кезден бастап Сіздің алысты көре білетін саясатыңыз еліңізді бостандыққа апаратын жолға алып шықты. Бәлкім, пессимистер Сіздің еліңіздегі этникалық және діни әртүрлілік қақтығыстардың туындауына себепші болып, Қазақстанды әлсіретеді деп ойлаған шығар. Алайда, бәрі керісінше шығып отыр, Қазақстан өзінің әртүрлілігінің арқасында гүлденуде, ол өзіндегі әртүрлі дәстүрлер мен діндер байлығының арқасында одан сайын мықты бола түсті. Сіздер бұл жағынан көпке үлгі боласыздар», – деп жазды.

Елімізде ұлтаралық татулықтың салтанат құруы – біз мемлекеттің негізін құрайтын қазақ халқының саяси мәдениетінің биік деңгейге көтерілгенінің белгісі. Біле білсек, толеранттылық – үлкен құндылық. Мұны тәуелсіздікке қол жеткізген 20 жылдағы маңызды жетістігіміз десек артық айтқандық болмас еді. Қазақстандағы полиэтникалық қоғамда негізінен екі мәдениеттің үстемдік құрып отырғаны белгілі. Біріншісі, сөз жоқ қазақ мәдениеті. Бұдан кейінгі орында орыс мәдениеті тұр. Дәл қазір өзге ұлт өкілдерінің діні мен салт-дәстүрін жаңғыртуға барынша жағдай жасалған. Осындай ынтымақты тірлікке дүниежүзінің көптеген елдері қол жеткізе алмауда. Керек десеңіз, Қазақстан – Орталық Азияда ұлтаралық татулықты сақтап, алауыздыққа жол бермеген жалғыз ел. Бүгінде кең-байтақ қазақ жерінде 11 тілде жастарға тәлім беретін мектептер жұмыс істейді. Біздің билік мұндай білім ошақтарының барлық шығындарын көтеріп отырғаны белгілі. Осыдан-ақ еліміздегі өзге ұлт өкілдеріне қандай жағдай жасалғанын бағамдай беруге болады. Сондай-ақ, мұндай мектептер өзге ұлт өкілдері жастарының қазақ тілін оқып-үйренуіне негіз болып отырғанын тілге тиек ете кетуіміз керек. Бұдан басқа ел аумағында 13 тілде түрлі радиохабарлар тарайтыны белгілі. Бұны үлкен жетістік деп айтуымызға қақымыз бар.

Алдағы уақытта толеранттылық біздің халқымыздың күнделікті өмірінің дағдысына, дәстүріне айналуы керек. Сондай-ақ, біздер толерантты қоғам арқылы ұлттық болмысымызды жойып алмауға баса мән берген жөн. Қайта керісінше толерантты қоғамды пайдаланып тілдік, ұлттық басымдылыққа жетудің жолдарын қарастырғанымыз абзал. Мәселен, Қазақстан халқы ассамблеясы 2008 жылы Алматы қаласындағы «Достық үйі» жанынан «Лингва» тілдерді оқыту орталығын ашуды қолға алған болатын. Осы орталықта

соңғы жылдары 150-ден аса мемлекеттік тілді үйренуші әртүрлі этнос өкілдері және 50-ден аса орыс тілін үйренуші шеттен келген қандастарымыз бітіріп шықты. Үстіміздегі жылы Астана қаласында «Тілдарын» тілдерді оқыту технологияларының әдістемелік орталығы ашылды. Мұның бәрі мемлекеттік тілді дамытуға бағытталған нақты істер. Сонымен қатар әр этномәдени бірлестіктің осы бағытқа арналған арнайы бағдарламалары жүзеге асырылуда. Мысалы, Орыс қоғамы бірлестігі «Тіл - халық жанын танудың кілті», «Ахысқа» түрік қоғамы «Мемлекеттік тіл - менің тілім» конкурстары, өзбек орталығы «Мемлекеттік тілді білу - парызың» олимпиадасы, корей қауымдастығы «Мемлекеттік тіл - достық тілі» жастар форумы сияқты бағыттар арқылы мемлекеттік тілдің қолдану аясын кеңейту, өз этностық тобын қоғамдық белсенділікке тарту бағытында жұмыс атқарып жатыр.

Қазақстандағы аз ұлттардың өкілдерінің мұқтажыдығын өтеуге, ұлтаралық қарым-қатынас аясында үйлесім орнатуға барынша жағдай жасалған. Барша ұлттардың азаматтық, саяси, экономикалық, әлеуметтік, мәдени құқықтарын қорғауға байланысты жүзеге асырылатын шаралар халықаралық стандарттарға сай және осы орайда өзге мемлекеттерге үлгі бола алатынын айта еткен жөн. Сонымен бірге Қазақстанда жүзеге асырылып отырған ішкі саясаттың тағы бір ұтымды тұсы қазақстандықтарды түрлі діни конфессияларға деген толеранттылыққа тәрбиелеумен сабақтас. Соңғы жылдарда Республиканың түпкір-түпкірінде бой көтерген түрлі діни мекемелердің (мешіт, православие приходы, католиктердің костелы, ғибадатханалар және т.б.) жанданған құрылысы мемлекеттің өзара үйлесімді қоғамдық дамуға тиімді жағдай жасағандығын дәлелдей түседі. Өзара сыйластық пен төзімділікке, бейбітшілік пен келісімге негізделген қоғамдық қатынастар әлем сахнасында Қазақстанның шынайы имиджін қалыптастыруға игі ықпал жасауда.

Тәуелсіздікпен бірге есейіп келе жатқан Ассамблея еліміз үшін үлкен мән-мағынаға ие. Бүгінде қоғамдық институтқа республика бойынша 820 мәдени орталық мүше. Қой үстіне бозторғай жұмыртқалаған бүгінгі өміріміз дүниежүзіне үлкен үлгі-өнеге болып отырғаны даусыз. Қазақстандағы қоғамдық-саяси жағдайды сараптаған адам қазақ жерінде қандайда бір ұлтқа қатысты ксенефобиялық көзқарастың жоқ екенін бірден байқайды. Қазақ халқы Кеңес Одағы тарапынан аштық пен репрессияның тауқыметін көп тартқан ел. Бірақ біздер КСРО-ның заңды мұрагері Ресейге қарсы ешқандай өшпенділік пиғыл танытпадық. Ал басқа елдерде мұндай жағдай керісінше сипат алғанын көзіміз көрді. Іргеміздегі Ресейдің өзі әлі күнге дейін Кавказ бен Орталық Азияның кейбір халықтарына қатысты жағымсыз көзқарастан арыла алмай отыр. Өркениеттің шыңына шықты деген Францияның өзінде Ислам дініне қатысты қайшылықты көзқарастар туындап, үлкен мәселеге айналып отырғаны жасырын емес. Осындай жайттарды еске алғанда еліміздегі қалыптасқан толерантты қоғамның мәні мен мазмұнын жете түсіне бастайсың.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Н. Назарбаев – этносаралық және конфессияаралық келісімінің қазақстандық үлгісінің негізін қалаушы / Жалпы ред.басқ. Ж.Ә.Әлиев.- А., 2006.- б.163 – 182.
2. egemen.kz.2012/2912
3. el.kz.
4. www.assembly.kz/

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ – ЫНТЫМАҚ ПЕН БІРЛІКТІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҮЛГІСІ

Бижуманова С.А.

*М.Х.Дулати атындағы Тараз мемлекеттік
университетінің магистрі, Тараз қ.*

Елімізде құрылған Қазақстан халқы Ассамблеясы өзге елдерге, мелекеттерге үлгі көрсетіп қана қойған жоқ, бірліктің қазақстандық бірегей үлгісін қалыптастырды. Ассамблея мүшелері қашан да Қазақ елінің ынтымағы мен бірлігін жақтап келеді. Алғашқы референдумнан бастап бүгінгі күнге дейін Ассамблея өмірлік маңызды мәселелердің бел ортасынан табылып келеді. Достыққа - дәнекер, ұлағатты істерге - ұйытқы болуда.

Елбасы бір сөзінде: «Мені небір қиын күндерде де демеп жүретін халықтың қолдауы, Қазақстандағы ұлттар мен ұлыстардың достығы. Біз қоғамда қалыптасқан саяси тұрақтылықты, ұлттар арасындағы ауызбіршілікті, ағайын арасындағы сыйластықты, адамдардың бір-біріне деген мейірімділігін көздің қарашығындай сақтауды балаларымыздың балаларына аманат етіп өтуге тиіспіз!», - деп атап көрсеткен болатын. Ассамблея бұл бағытта, еліміздегі бірлікті сақтауда маңызды рөл атқарып отыр. Бір сөзбен айтқанда, Ассамблея өз міндетін орындап келеді. Соның арқасында Қазақстанда мекен етіп отырған ұлттар мен ұлыстардың достығы көрініс тауып отыр. Қазақстан дамуының бір модулі ретінде Ассамблеяның өз міндеті бар. Оның ішінде Қазақстанда мекендеп отырған әр түрлі ұлт пен ұлыстың өкілі өзінің мәдени және тарихи, этнографиялық өмірінен қалыс қалмай, осында өмір сүре отырып, өздерінің тарихи танымын байытуда, өздерінің мәдениетін, өнерін жоқтатпай отыр. Ассамблея Қазақстанда тұрып жатқан өзге ұлт өкілдерінің басын қосып, жан әлемінің бола ма, тағы да басқасының бола ма, көрініс табуына ықпал етіп, құрылым ретінде қызмет етуде.

Қазіргі таңда Ассамблея этносаралық және конфессияаралық қатынастар саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асырушы маңызды құралға айналып, елімізде тұрмыс кешіп отырған барлық этностардың өзара тең құқықты қатынасын қамтамасыз етуші рөлге ие бірден-бір ұйым. Жиырма жылдық тарихында аталған құрылым қоғамдағы тұрақтылықты сақтаушы құралға айналғанын уақыттың өзі дәлелдеп отыр. Үстіміздегі жылы елімізде Қазақстан халқы Ассамблеясының 20 жылдық тойы республикалық деңгейде мерекеленеді. Ұлт көшбасшысы Н.Ә.Назарбаев «Нұрлы жол - болашаққа бастар жол» атты халыққа арнаған Жолдауында «Ассамблея құрылуының 20 жылдығын атап өту арқылы біз қазақстандықтардың рухани күш қуатын арттыруымыз және толеранттылығын еселеуіміз керек. Сондықтан да, біз Қазақстан халқын ең үздік және мәңгілік құндылықтар - ел игілігі жолында ынтымақ пен жігерді, еңбекқорлықты және мақсаткерлікті арттыруға шақырамыз. Этносаралық келісім - ол өміршеңдік оттегісі» деп ерекше атап өтті. Ассамблеяның негізгі бағыты барлық этностық топтарды ортақ мақсатқа жұмылдыру болып табылатындығын атап өткен Елбасы Ассамблеяның өміршеңдігінің ең басты ерекшелігі - ол этностық топтардың қызметін бақылаумен айналысатын қарапайым ұйымға ғана емес, сонымен қатар еліміздегі барлық ұлт пен ұлыстың мүдделерін бір арнаға тоғыстырушы, барлық азаматтардың этностық, діни ерекшеліктеріне қарамастан құқығы мен бостандығын сақтаушы толыққанды саяси институтқа айналғандығын айтты.

Барлық Қазақстан халқын біріктіретін бірден-бір фактор - қазақ тілі. Қазақ тілі - ұлт пен ұлысты біріктіруші, ұйыстырушы, түсіндіруші, бір-бірімен ұғыстырушы құралға айналатын мемлекеттің ең басты тетігі. Мемлекеттік тіл арқылы түсінісе білсе оңай әрі жеңіл болады. Сондай күнге жетсек, Ата Заңымыздағы мемлекеттік тілдің конституциялық мәртебесін толық орындауға мүмкіндік болады деп есептеймін. Шынында түпкілікті елдің елдігі - айналып келгенде бір тілде түсінісуіне келіп тіреледі. Осы тұрғыдан алғанда Ассамблеяның көтерген жүгі де, ондағы Елбасы сөзінің салмағы да осы мемлекеттік тілге жаңа бір мазмұн бергендей көрінді. Онда орыс тілді ағайындарға да, өзге ұлт өкілдеріне де Елбасының баса

айтқан нәрсесі «Біз 20 жыл уақыт бердік, ешкімді көзге шұқыған жоқпыз, кеудеден итерген жоқпыз, тіл үйренуге барлық жағдайды жасадық, ал енді сөйлейтін болсаң, өзінді мәжбүрлеп, қинап сөйлеме, қазақ халқын құрметтеп сөйле» деді. «Қазақ халқы сондай құрметке татитын халық» деп баса айтты. Бұл Ассамблеяның үлкен жетістігі, көрінісі деп ойлаймын.

Қазіргі таңда отыз мыңға жуық басқа ұлт өкілдерінің балалары қазақ мектебінде оқып жатыр. Бұл - шын мәнінде үлкен жетістік. Соңғы Халық санағында «мемлекеттік тілді білемін» деген адамдардың саны 65 пайыз болды. Соның 57 пайызы «қазақша оқи аламын» деген екен. Діні бір, ділі бір өзбек, ұйғыр, түрік, эзирбайжан, татар, қырғыз, башқұрт халықтарын қоса алсақ, олардың қатары арта түседі. Яғни, бұл азаматтардың көпшілігі мемлекеттік тілді біледі, түсінеді деген сөз.

Қазақ тілін меңгеру ісінде біздің мемлекеттік қызметшілер Президентімізден үлгі алуы тиіс. Елбасы қазақ тілінде майын тамызып сөйлейді, орыс тілінде сөйлейді, елуден асқанда ағылшын тілін үйреніп алды. Қазір жаңа технологиялар заманы. Кез келген адам өз үйін, өз қаласын, қажетті координаттарды, басқа да деректерді интернет арқылы алуға аса қолайлы, сондықтан, GPS (global position system) жүйесін іске қосу қажет. Сонымен қатар, бүгінде қазақ латын код парағын алды, бірақ ол жаппай қолданысқа қосылған жоқ, соны Қазақстандағы әрбір компьютерге кіргізу керек. Орфографиялық көмекшілер, мысалы MSWord мәтіндік редакторы қателерді автоматты түрде түзететін болады. Қазақ тіліндегі sms-ақпараттарды, электронды поштаны жер шарының кез келген түкпіріне жіберуге мүмкіндік туады. Үшіншіден, бұл үшін ABC-net /эй-би-си нет/ негізіндегі қазақ әліпбиін IT-технологиялар саласына тездетіп енгізген дұрыс. Ол электрондық карта, электрондық банкинг, электрондық коммерция, e-mail, SMS жазбаларды реттеп, дауыс тану, роботтық технологиялар мен жасанды интеллект мәселелерін жедел шешуге мүмкіндік береді. Осындай әліпби мемлекеттік тілде білім беретін мектептердің беделін көтеріп, өзге ұлт өкілдерінің балаларына кең жол ашады. Бұл ұлтаралық қатынасты, іргесі берік достықты бекітудің осы заманғы бірден-бір озық әдісі болады деп ойлаймын.

«Елу жылда - ел жаңа» дейді қазақ. Қазақ қоғамы 50 жылда емес, 20 жылға жетпей-ақ жаңарды. Жаңа тұрпатты, жан-жақты жетілген жаңа ұрпақ қалыптасты. Қазақстан атты қуатты, жас та өршіл мемлекет өркениет көшіне қарқынды қадам басты. Бүгінгі таңда кең-байтақ Отанымызда ұрыс жоқ, ырыс бар. Берекеміз де, мерекеміз де бар. Ол - осы бірліктің арқасы. Ынтымақтың арқасы. Достық пен өзара жарасымның арқасы. Талай қиындыққа төзе білген қазақтың арқасы. Қазақты түсіне білген туыс-бауырлардың да арқасы.

БЕЙБІТШІЛІК ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ КЕЛІСІМ

Жармухаметова Р.О.

М.Әуезов атындағы Семей педагогикалық колледжі

Қазақстан құрамында 130-дан астам этностар және этникалық топтардың өкілдері тұратын полиэтникалық мемлекет болып табылады. Әрбір этностың арнайы ерекшеліктері бар, олардың ұлттық мәдениетіне және адам еңбектері дәстүріне, тұрмыстық ерекшеліктерге ықпал ететін өзіндік ұлттық мінездері немесе психикалық қоймалары бар, отбасылық өзара қарым-қатынастарда және өзге адамдармен өзара қарым-қатынастар туралы ұсыныстарға өзара әсер етеді.

Осы немесе басқа этностар тұратын табиғи-географиялық ортаға, экономикалық, әлеуметтік, діни және басқа жағдайларға әсер ететін этникалық ерекшеліктер құрылады. Әлеуметтік-экономикалық реформаның өткізілуімен адамдардың этникалық өзін – өзі танудағы қайта даму және жаңару үрдісінде жүзеге асырылатын саяси жүйенің және мемлекеттік тұрақтылықтың ауысуына байланысты Қазақстандағы қайта құрудың болуы.

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев - «Көптеген ұлттық мәдениеттің ашық нақышынан тұратын Еуразиялық саяси мәдениет шынымен ең үлкен адамдық рухтың қазына қоймасының бірі болып саналады және біздің бәрімізге оның сақталуына және артырылуына деген жауапкершілік жатады» - дейді.

Біз бейбітшілік пен келісімшілікте тұра, біз өзіміздің өмірімізде мынадай ерекше жаңалықтарға аса зор мән береміз, атап айтсақ өз ұлтымыздың оқу мүмкіндігі, кітаптар шығару, теледидар бағдарламаларын көру, газеттер оқу сияқты. Бұл Қазақстанның діні – еліміз, бұл жерде әркімнің тең мүмкіндіктері бар. Үлкен деңгейдегі төзімділік, мәдениеттің сұхбаты, көп мәдениеттілік, жаһандық, бұрын тарихымызда болғандай тек қана философиялық түсінік қана емес, этника аралық қарым – қатынас формаларының даму жағдайының практикасы.

Бүгінгі күні біздің қоғамымыздың алдында тұрған мәселелердің бірі жасөспірімдердің діни-мінездік мәдениет деңгейінің төмендеуі болып табылады, үлкендерден кішілерге мұра болатын еліміздің мәдени-тарихи мұрасын сақтауға арналған негізгі қақпа бола алады.

Ұлт аралық қарым-қатынас саласында жас өспірімдерді тәрбиелеу формалары мен әдістері өз кезегінде тиімді болып саналды, қазіргі кезеңде өздерін ақтай алмайды. Жастарды діни, тарихи және мәдени құндылықтарға құрметтеу дініне, ұлтпен, жалпы адамдық құндылықтармен тығыз байланыстырып гуманизм міндеттеріне тұлғаны жетілдіруге тәрбиелеу қажет.

Қазақстанның ЕҚЫҰ төрағалығы Қазақстанның бастамасы бойынша БҰҰ жарияланған 2010 жылғы 1-2 желтоқсандағы Астана қаласындағы мемлекет басшысы саммитының өткізілуі - ЕҚЫҰ мүшелері – бұның бәрі әр кімге үлкен жауапкершілікті танытады.

Нақты өмір Қазақстанның гүлденген және болашағы бар мемлекеттер қатарына енуі барлығынан бұрын оның азаматтардың бейбітшілік келісімді және теңдікті қамтамасыз етуіне мүмкін болғандығын куәландырады.

Осыған негіз болған 1995 жылғы 1 наурыздағы Қазақстан Республикасы Президентінің Жарғысына сәйкес ұлттық саясат саласындағы тиімді институт - Қазақстан Халқы Ассамблеясы.

Қазақстан Халқы Ассамблеясы институтының 20 жыл қолданыстағы болғаны аса маңызды эволюцияны бастан өткергені ешкімге де құпия емес, этника аралық келісімнің қазақстандық моделі құрылып, гармониялық және қайшылық туғызбас сипатқа ие болды. Этника аралық келісім және қазақстанның біртұтастығы қоғамның, экономикалық, саяси және әлеуметтік өмірінің маңызды нәтижелеріне жетуге мүмкіндік туғызды.

Біздің тарихымыздағы өткендер Қазақстан Халқы Ассамблеясының арқасында елімізде тұрақтылық қамтамасыз етілді және масштабын реформалар қуатты импульстары міндеттелді, Қазақстанның даму стратегиясын жылдар алдында алға басты.

Ассамблея этника аралық келісімнің мемлекеттік моделінің, қоғамдағы тұрақты қуатты фактор элементтің кілті болды.

Осы моделдің құқықтық негізі, Қазақстан Республикасының 1995 жылғы Конституциясын құрды, заңнама барлық этностардың құқығына тең, этника аралық қарым-қатынастар саласындағы мемлекеттік саясаттың негізін нығайтты. 1995 жылғы негізгі заң мемлекеттік құрылыс негізіне аймақтық, азаматтық-саясаттық қоғамның моделін тұрақтады. Бұдан басқа, Негізгі заңның 39 бабының 2-тармағы «ұлт аралық келісімді бұзу тәсілі бар кез келген әрекетке конституциялық емес деп таныды» деп анықтады.

Осы кезеңнен бастап мемлекеттік этникалық саясаты барлық этностар арасындағы өзара қарым-қатынастардың тиімді моделін құра алатын, азаматтардың қоғамы сияқты қазақстандық ұлтты құратынына арналып бағытталған болып табылды, әр түрлі мәдениет және конфессияны құра алатын, этникалық және дінге сенушіліктен тәуелсіз азаматтар теңдігін іске асырады. Қазақстанның этникалық үрдісіндегі орташа орнын Қазақстан Халқы Ассамблеясы мемлекеттік ұлттық саясат институты сияқтылар орын алады.

Оның құрылуы Қазақстан тәуелсіздігінің алғашқы жылдарында болды, ауыспалы кезеңнің дағдарыс жағдайында болғанда, Қазақстандағы этникалық үрдістердің дамуының

плюрализмінің саяси туындысы апатты және көбінесе басқарылмайтын сипаттамада болды. Қазақстанда этника аралық қарым-қатынастар шешілмеген мәселелері кезінде ешқандай дамудың мүмкіндігі болған жоқ; экономикалық реформа, әлеуметтік өсу, саяси жүйенің терең демократизациясы да болған жоқ.

Этника аралық мәселелер бойынша қоғамдық институтты құру идеясы ең алғаш 1995 жылғы 1 наурызда және Қазақстан халықтарының бірінші форумында, 1992 жылғы мемлекет басшысы ғана айтқан болатын, жоғарыда баяндалғандай өзінің практикалық нақты көрсетуге уақыт табылды: ҚР Президентінің Жарғысымен осындай қоғамдық институт құрылған болатын, Қазақстан Республикасы Президентінде жаңа кеңестік-мәжілістік орган құрылды. Оның негізіне этномәдени ұйымдардың тұлғасымен мемлекеттік достық және азаматтық қоғамдық институттар негізделген болатын.

Ассамблеяның негізгі потенциалы оның этностар мүдделеріне деген консолидацияға деген тәсілі, үкіметпен сұхбаттасу, этника аралық коммуникациялар оны Қазақстанның ұлттық саясатының басты құралы етіп айналдырды. Ассамблея этномәдени орталықтардың тұлғасымен азаматтық қоғамдық институттарға жақындай отыра этникалық өзін өзі тануды және мәдениетті тудырумен қамтамасыз етті, біртұтас саяси, құқықтық, этникалық үрдістердің мәдени алаңын құрды. Бұл қайта жаңару және қазақстандық этностардың тілдерін дамыту және мәдениетін дамыту кезеңінде ең мықтысы болды, олардың өздерінің тарихи көздеріне оралуы болды. Қазақ емес елдердің негізгі массасында ішкі тұрақтылық шешілген болатын, эмиграциялау үрдісі баяулатылды, қазақстандық этникалық модельдердің құрылуы бұдан әрі құрыла бастады.

ҚХА қызметі қазақстандық этностар арасындағы қатынастардағы төзімділік пен сенімділікті нығайтуға, этника аралық гармонизациялау қарым-қатынасына бағытталған; қазақстандық этностардың мәдениетін және тілдерін одан әрі дамытуға, қазақ халқының мемлекеттік тіл және мәдениет маңайындағы барлық этностардың интеграциясы.

Төзімділік, мәдениеттің диалогы, мәдениет аралық қазір үлкен деңгейде, бұрын тарихта болмаған тек қана философиялық түсінік қана емес, этника аралық және конфессияаралық нысандардың даму жағдайының практикалық жағдайы.

Төзімділік – бұл барлық азаматтардың құқығында әр түрлі болып көрсетілетін азаматтық қоғамдағы құндылық және әлеуметтік норма, әр түрлі конфессиялардың, саясаттық, этникалық және басқа әлеуметтік топтардың арасындағы тұрақты гармонияны, әр түрлі әлемдік мәдениетті құрметтеуді, өркениет және халықтарды, адамдармен түсіністікті және қызметтестікке дайындығын, сыртқы келбетті айыру бойынша, тілді, дәстүрлерді және сенімділіктерді қамтамасыз етуші.

Бұл өсіп келе жатқан жастарда Отанымыздың тағдырына және оны қорғауға деген дайындығына моральдық психологиялық сапаларды, төзімділіктің, патриотизмдіктің, адамзаттықтың, жауапкершіліктің орнының маңыздылығын барлығынан бұрын азаматтардың құрудағы қажеттілігін болжайды.

Төзімділікке тәрбиелеу және бірлігі жарасқан мемлекетті құру бүгінгі таңда өзекті, егер елімізді, қоғамымызды және адам мен «адамдағы адамгершілік қасиеттерді» сақтағымыз келсе, онда маңызды міндеттердің сапасын қарастыруымыз керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Н.А. Назарбаев За мир и согласие в нашем доме. Материалы первой сессии Ассамблеи народа Казахстана. – А., 1995. – 63 с.
2. Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі жедел ақпарат №23-10/15, 2009 жылдың 7 мамыр - Павлодар, 2009
3. Қазақстанның ел бірлігі доктринасы// Егемен Қазақстан 2009 ж. 6 қараша, 3 б.
4. Республикалық журнал «Достық-Дружба» №4 (16) 2005 ж.
5. Тугжанов Е.Л., Кан Г.В., Коробков В.С., Шаяхметов Н.У. «Ассамблея народа Казахстана: исторический очерк – Алматы: Раритет, 2010. – 304с.
6. Достықтың дархан ұясы! Живем в семье единой! - Павлодар қ. ЭКО, 2004.-280 б.
7. «Ассамблея – Қазақстан Халқының ортақ мінбері» - «Егемен Қазақстан» - 2009 – 27 қазан–1,3 б.

МИРОВАЯ МОДЕЛЬ МИРА И СОГЛАСИЯ Н.А. НАЗАРБАЕВА

Жолумбетов Е.М.

ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана

«...Мы должны крепить доверие между всеми казахстанцами! Быть толерантными друг к другу! Это ключи к будущему Казахстана...» таким актуальным для страны речью Лидер Нации Н.А. Назарбаев обозначил новый глобальный шаг на пути в число 30 самых развитых стран мира. Основную роль на данном пути и в развитии современного Казахстана должна сыграть его детище - Ассамблея народа Казахстана.

Однажды 18 октября 2002 года на встрече с членами Совета Ассамблеи народа Казахстана в Астане Экс-генеральный секретарь ООН Кофи Аннан сказал: «Казахстан отличается от некоторых стран СНГ тем, что в стране царят мир и стабильность, наблюдается экономический рост. Казахстан может служить примером государства, в котором мирно сосуществуют различные нации и где в этническом многообразии видят благословение...». [1, стр. 39] Оценка Экс-генсека ООН имеет за собой вполне реальные основы. С момента обретения независимости Казахстан четко определил вектор государственной национальной политики, основными принципами которой являются равные права для представителей всех национальных и конфессиональных групп и создание благоприятных условий для деятельности всех конфессий. Благодаря политической дальновидности Лидера Нации Нурсултана Абишевича Назарбаева 1 марта 1995 году была создана Ассамблея народа Казахстана. Скрепившая интересы всех этносов, обеспечив неукоснительное соблюдение прав и свобод граждан независимо от их национальной принадлежности, данная инициатива вывела Казахстан на новый мировой уровень, день за днем увеличивая свою значимость не только в Азии, но и в Европе, во всем международном сообществе. **Казахстан стал лидером движения мира и согласия во всем мире, и обеспечил внутри государства стабильность без единого политического массового столкновения на этнической или религиозной почве на протяжении более двадцати лет.**

Новый уникальный институт получил статус консультативно-совещательный органа при Президенте Республики Казахстан, главной задачей которого является реализация государственной национальной политики, обеспечение общественно-политической стабильности в Республике Казахстан и повышение эффективности взаимодействия государственных и гражданских институтов общества в сфере межэтнических отношений. За свою историю Ассамблея трансформировалась из консультативно-совещательного органа при Президенте РК в конституционный орган, имеющий прочную правовую основу и общественно-политический статус. В мае 2007 года в Конституцию Республики Казахстан был внесен ряд поправок. Ассамблее народа Казахстана придан конституционный статус, она получила право избирать в Мажилис Парламента РК девять депутатов, что значительно повысило общественно-политическую роль Ассамблеи. 20 октября 2008 года Президентом страны был подписан Закон «Об Ассамблее народа Казахстана», не имеющий аналогов в мире. Ассамблея народа Казахстана стала полноправным субъектом политической системы страны, были определены нормативные правовые основы ее деятельности. Она способствует разработке и реализации государственной национальной политики, обеспечению общественно-политической стабильности в Республике Казахстан. [2]

В составе АНК участвует вся страна. Первому Президенту Республики Казахстан - Лидеру Нации обладает правом пожизненно возглавлять Ассамблею народа Казахстана. [3] Структурно она состоит из Сессии Ассамблеи, Совета и Секретариата, ассамблей областей, города республиканского значения и столицы. В регионах структуру Ассамблеи возглавляют акимы областей. Состав Ассамблеи и ассамблей областей, города республиканского значения и столицы формируется из числа граждан Республики Казахстан - представителей

этнокультурных и иных общественных объединений, представителей государственных органов и иных лиц с учетом их авторитета в обществе. В настоящее время Ассамблея имеет в своем составе более 350 членов. [4]

Деятельность Ассамблеи способствует росту имиджа Республики Казахстан на международной арене как страны, эффективно решающей вопросы, касающихся межнациональные отношения. Вклад Ассамблеи по достоинству оценен на самом высоком уровне. Во время своего официального визита в Астану в 2001 году Папа Римский Иоанн Павел II высоко отозвался о казахстанском народе и его президенте, обозначив что Казахстану выпала особенная миссия быть мостом между религиями, между народами и континентами.

За свою историю АНК претерпела значительную эволюцию развития, на основе которой сформирована казахстанская модель межэтнической толерантности и общественного согласия, по праву называемая сегодня моделью Н. Назарбаева. Модель презентована в Организации Объединенных Наций, странах-участницах ОБСЕ, в государствах, где прошли крупные международные форумы - Копенгагене, Вене, Женеве, Нью-Йорке. Генсек ООН подчеркнул, что принципы Ассамблеи народа Казахстана сочетаются с принципами Организации Объединенных Наций. «Дружба является фундаментом мира, процветания и безопасности, она основывается на ценностях уважения, толерантности и терпимости. Это как раз принципы ООН. И это принципы Ассамблеи народа Казахстана», - отметил Пан Ги Мун. [5]

Уникальная в своем роде Казахстанская модель стала одной из основ тесного взаимодействия Ассамблеи народа Казахстана и Верховного комиссара ОБСЕ по делам национальных меньшинств. Получив международное признание Ассамблея народа Казахстана начала активно расширять свою географию с целью продвижения общегражданских ценностей и укрепления толерантности в мире. Так АНК подписала ряд соглашений о сотрудничестве с Общероссийской общественной организацией - Ассамблеей народов России, Ассамблеей народов Татарстана РФ, Ассамблеей народа Кыргызстана по перспективам межкультурного диалога, что стала основой для реализации совместных политических, экономических и социальных проектов.

В период председательства Казахстана в ОБСЕ казахстанская модель межэтнической толерантности переведена на языки государств ее участников, что еще раз подтверждает международный авторитет и признание инициатив нашего государства в сфере межэтнических отношений и общественного согласия.

Авторитетные современные политики, духовные лидеры и представители общественных организаций дают самую высокую оценку опыту Казахстана по укреплению межнационального и межконфессионального согласия. **Главный раввин Израиля Йона Мещгер отметил, что** в Казахстане, живут в мире и согласии более 100 народов, и каждый должен учиться у этой страны.

Не отставая от мировых лидеров, о важности модели Казахстана разделяют и мировые эксперты, которые считают что модель межэтнического и межконфессионального согласия, функционирующую в Казахстане, многие зарубежные эксперты оценили как «уникальный казахстанский путь», а также предлагают «экспортировать» ее в другие государства. **По мнению** научного эксперта Академии национальной обороны Австралии Мартина Малекса сила возникает у людей, когда они начинают действовать совместно. Точно так же Казахстан обрел глобальную силу, объединяя под миротворческими инициативами целые континенты. Президент Центра информации и политического анализа США Хуман Садри убежден, что сегодня Казахстан - настоящий остров стабильности на просторах СНГ. Это чудо, над которым ломают головы политологи, и всегда будут говорить историки, изучающие наш период - рубеж XX и XXI веков. Он охарактеризовал достижение Казахстана одной фразой - «Стабильность, мир и согласие». Во всех кругах уже закрепились мнение, что Ассамблея народа Казахстана – это политическое «ноу-хау» Лидера Нации, которое вызывает сегодня в мире огромный интерес.

Действительно, политика толерантности в нашем государстве проводилась с первых дней независимости государства. Как отметил Нурсултан Назарбаев на Форуме народов Казахстана, «Не одно поколение казахстанцев создавало главное достояние - дружбу народов. Мы не вправе растрачивать это богатство, перечеркивать добрые традиции интернационализма». [6]

Всем нам известно, что XXI век остро обозначил проблемы взаимоотношений культур и цивилизаций, межэтнических контактов во всем мире, создания новых подходов к интеграции полиэтничных обществ. И в этих условиях, где признаки системного общецивилизационного кризиса, отражающий не только мировой финансовый кризис, но и признаки энергетического, экологического, продовольственного, социального кризисов Казахстан уже четко определил для себя путь развития и процветания благодаря уникальной модели мира и согласия Лидера Нации Нурсултана Абишевича Назарбаева.

Список использованной литературы:

1. Н.А. Назарбаев – основоположник казахстанской модели межэтнического и межконфессионального согласия. / Сост.: А.Н. Нысанбаев, А.Г. Косиченко.– Алматы: 2010. – 365 с.
2. Концепции развития Ассамблеи народа Казахстана (до 2020 года) от 18 апреля 2013 года.
3. Конституционный закон Республики Казахстан «О Первом Президенте Республики Казахстан - Лидере Нации» от 20 июля 2000 года N 83-П.
4. Положение об Ассамблее народа Казахстана от 7 сентября 2011 года.
5. «20 лет Ассамблее народа Казахстана. Уникальная модель единства и согласия», газета «Семей таңы» от 24.01.2015 г.
6. Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на Форуме народов Казахстана (Алма-Ата, 13 декабря 1992 года).

ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕНІ БОЙЫНА ЖИҒАН ХАЛЫҚТАР ДОСТЫҒЫ

Жүсіпбек Р.Р.

Жәңгір хан атындағы БҚАТУ 2 курс студенті, Орал қ.

Бұл дәуір мықтылар мен білімділер дәуірі. Қай елдің экономикасы өрлеп, білімі ошапса заман сол елдікі. Ол елдің жастары да соншалықты биікте сақтайды. Алайда экономикасы дамыған елдер халықының бірлігін таба білмесе ешқашан алыптардың қатарына кірмейді. Іштегі алауыздық сырттағы жаудан бетер үрей туғызыды. Себебі бұл – жаһандану дәуірі.

Қазіргі кезеңде Қазақстан Республикасындағы ұлтаралық қатынастардың теориялық және тәжірибелік саласы ең өзекті мәселелердің бірі болып отыр. Елімізде 120-дан астам ұлт пен ұлыстар тұратыны белгілі. Әлемдік қауымдар Қазақстанның этноәлеуметтік дамуындағы сәттіліктерді мойындауда. Әрине, бұл жетістіктерде Қазақстан халқымен қатар еліміздің тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың да қызметін атап өтуіміз қажет. Президентіміз өзінің еңбектерінде: «Біз еліміздің болашағы үшін әр қайсымызға жүктелген жауапкершілікті түсіне отырып, өткенді еске сақтап, болашаққа ұмтылуымыз керек. Басқа халықтармен достықта өмір сүре отырып, олардың мәдениеті, дәстүрлерін құрметтеуіміз керек. Қазақ халқының береке басы бірлікте деген сөз әрдайым есте сақтауымыз керек» - дейді.

Ата заңымыздың 39 бабының 2 тармағында ұлтаралық қатынастарға қарсы жасалған әрекеттердің барлығы конституциялық емес болып табылады делінген болатын. Қазіргі таңда әлемдік қоғамдастықтардың мәдени өмірін саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайлардағы өзгерістердің интенсивті түрде дамуы ұлтаралық және этникааралық процестерде өсіп отыр. Сондықтан өткен кезең мен қазіргі уақыттағы түрлі ұлттардың

қарым-қатынастарындағы тарихи және теоретикалық, болжамдық, тәжірибелік жағынан талдау өзекті мәселелердің бірі болып отыр. [1, 6 б.].

Қоғамдағы татулық- мемлекетті нығайтудың ең басты шарты болып табылатындығы белгілі. Әлемде тұрақты, мықты ұлтаралық қатынас болу үшін, ол мемлекетте барлық этностардың құқығын қорғайтын мықты құқықтық база және осы құқықтарды іске асыратын институттар болуы керек. Осындай институттар құру туралы идеяны алғаш рет Қазақстан Республикасының Президенті 1992 жылы Тәуелсіздіктің бірінші жылына арналған Қазақстан Халықтарының бірінші Форумында ұсынған болатын. Форумда сөйлеген сөзінде Президент қазақ халқының бірнеше ұрпақтары, біздің басты игілігіміз- ұлттар достығы қалыптастырды. Бүгінгі таңда тарихқа көз жүгірту кезінде осы байлығымызды жоғалтып алмай, көптеген дәстүрлерімізді жоғалтпауымыз керек. Олар соңғы он жылдықтар немесе партияның дерективаларымен қалыптасқан жоқ, әр бір адамның, әр бір халықтың, әр бір ұлттық дауысын күнде есту қажет. Міне, сондықтан форумды тұрақты негізге көшіріп, жаңа қоғамдық институт қазақ халықтарының бірлігі мен татулығының Ассамблеясын құру керек деген болатын. Елбасы бір сөзінде: «Мені небір қиын күндерде де демеп жүретін халықтың қолдауы, Қазақстандағы ұлттар мен ұлыстардың достығы. Біз қоғамда қалыптасқан саяси тұрақтылықты, ұлттар арасындағы ауызбіршілікті, ағайын арасындағы сыйластықты, адамдардың бір-біріне деген мейірімділігін көздің қарашығындай сақтауды балаларымыздың балаларына аманат етіп өтуге тиіспіз!», - деп атап көрсеткен болатын. Ассамблеяның бұл бағытта, еліміздегі бірлікті сақтауда маңызды рөл атқарып отыр. Бір сөзбен айтқанда, Ассамблея өз міндетін орындап келеді. Соның арқасында Қазақстанда мекен етіп отырған ұлттар мен ұлыстардың достығы көрініс тауып отыр. Қазақстан дамуының бір модулі ретінде Ассамблеяның өз міндеті бар. Оның ішінде Қазақстанда мекендеп отырған әр түрлі ұлт пен ұлыстың өкілі өзінің мәдени және тарихи, этнографиялық өмірінен қалыс қалмай, осында өмір сүре отырып, өздерінің тарихи танымын байытуда, өздерінің мәдениетін, өнерін жоқтатпай отыр. Ассамблея Қазақстанда тұрып жатқан өзге ұлт өкілдерінің басын қосып, жан әлемінің бола ма, тағы да басқасының бола ма, көрініс табуына ықпал етіп, құрылым ретінде қызмет етуде.

Арада 20 жыл өтсе де Елбасының бұл сөздерінің өзектілігі артып, күн өткен сайын өміршеңдігі айқындала түсті. Қазақстан халқы Ассамблеясының алғашқы құрылтайында Елбасы жаңа институттың қоғамдағы рөлі мен жұмысының басты контурларын сол кезде-ақ: «Осыдан бастап қоғамдық мәселелердің барлық қырлары бойынша, әсіресе, ұлттық саясатта мемлекеттік актілер Ассамблеяның пікірлерін ескеріп және оның тікелей қатысуымен қабылдануға тиіс. Ол актілердің әрқайсысы еліміздегі барлық этностардың мүдделеріне қайшы келмеуі қадағаланып, сараптан өткізілуі керек», деп қолмен қойғандай нақтылап берді. Бұл кейіннен идеологиялық тренд ретінде орнығып, әлемге «бейбітшілік пен қоғамдық келісімнің Назарбаев моделі» деген атпен белгілі болған Қазақстан халқы Ассамблеясының алғашқы қадамы еді. [1, 250 б.].

Мемлекеттік этностық саясатты жүзеге асырудың жаңа институционалды тетіктері толығымен қалыптасты. Өткен жылы Елбасының Өкімімен Президент жанындағы «Қоғамдық келісім» республикалық мемлекеттік мекемесі құрылды. «Облыстардағы, республикалық маңызы бар қалалар мен елордадағы Қазақстан халқы Ассамблеяларының қызметтерін қамтамасыз ету» атты жаңа бюджеттік бағдарлама қабылданды. Аймақтарда 11 мамандандырылған облыстық «Достық үйі» табысты жұмыс істеп тұр. Тағы 4 облыста Ассамблея жылы барысында ашылатын болады. Елбасының тапсырмасы бойынша Достық үйлерін дамыту тұжырымдамасы бекітіліп, Достық үйлері директорларының әдістемелік кеңесі құрылды. Күнделікті өмірден туындайтын нақты мәселелер жергілікті жерлерде пайда болады, тиісінше түйткілдердің түйінін тарқату да сонда жүзеге асырылады. Бұл ретте, Ассамблеяның аймақтық құрылымдарының маңызы ерекше екенін ескеріп, оның жергілікті жерлердегі жұмысын қолдау үшін аймақтық Ассамблея хатшылықтары менгерушілерінің лауазымы көтерілді. Ассамблея жұмысын ең жоғарғы заң шығарушы орган деңгейінде қамтамасыз ету мақсатында Ассамблеяның парламенттік өкілдігі пайда болды. Қазақстан

халқы Ассамблеясының атынан Мәжіліске сайланған 9 халық қалаулысы әрбір ұлыс өкілінің жоғын жоқтаумен бірге барша халқымыздың бірлігі жолында Парламент қабырғасында табысты қызмет етуде. Ассамблеяның Мәжілістегі депутаттық тобына аталған 9 депутатпен бірге төменгі палатаның 7 комитетінде тұрақты қызмет істейтін, парламенттік партиялардың барлығын қамтитын 12 халық қалаулысы кіруі Ел бірлігі мәселесінің кез келген саяси кеудемсоқтықтан биік тұрғанын көрсетеді. Бұл Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясының XX сессиясында жүктеген «жалпыазаматтық, саясатүстілік және жалпыхалықтық сипатта болу» турасындағы міндеттің парламент қабырғасында табысты орындалып жатқанына айқын дәлел іспетті. Осы депутаттық топтың негізінде Парламентте қоғамдық келісімді нығайту мәселелері жөніндегі партияаралық ынтымақтастық тетігі қалыптасты. Елбасы Ассамблеяның алғашқы сессиясында ең басты міндеттердің бірі ретінде атап өткендей, кез келген заң мемлекеттің Ел бірлігі саясатына сәйкестігі тұрғысынан арнайы сараптамадан өтеді. Дәл осындай депутаттық топтар барлық облыстық мәслихаттарда құрылып, ортақ мүддеге сай жұмыс істеуде. Бұл да Мемлекет басшысының бейбітшілік және қоғамдық келісім саласындағы кез келген бастамасының арада қаншама жыл өтсе де ешқашан мәні мен маңызын жоғалтпайтын өміршеңдігіне кезекті дәлел. Ассамблея институты азаматтық қоғамның ең дамыған салаларының біріне және қоғамдық бірлестіктер мен мемлекеттің өзара әрекеттестігіне қажетті басты сұхбаттастық алаңына айналды. Қазақстанда 820 этномәдени бірлестік жұмыс істейді. Ассамблея мен этномәдени бірлестіктердің активі 67 мыңнан астам адамды қамтиды. Елбасының тапсырмасы бойынша аймақтық әкімдіктердің жанынан ақылдастық кеңестік орган ретінде құрылған Қоғамдық келісім кеңестері Ассамблеяның Елбасы айқындап берген жалпыхалықтық институт мәртебесін айшықтай түседі. Себебі, ауыл, аудандардағы әртүрлі ұйымдардың басын бір арнаға тоғыстыратын, қоғамда туындайтын негізгі сауалдардың барлығымен айналысатын осы кеңестер. Бүгінде еліміздің барлық аймақтарында түрлі деңгейдегі 1035 қоғамдық келісім кеңесі табысты жұмыс істеуде. Ассамблеяның жанынан құрылған Отбасында толеранттық тәрбие беру жөніндегі Аналар кеңесі еліміздің ең басты құндылықтары – татулық пен тұрақтылықты ұрпақ жадына сіңірудің тиімді тетігі ретінде өз жұмысын бастады. [1, 13 б.].

Елбасымыз үнемі айтып келе жатқандай «Бейбітшілік пен тұрақтылық біздің мемлекетіміздің негізі, басты байлығымыз бен игілігімізге» айналды. Тәуелсіздік тұғырына көтерілген сәттен бастап, мемлекетіміздің саяси бағыты әрбір ұлт өкілінің өз мәдениетін дамытып, туған тілін, салт - дәстүрі мен әдет - ғұрыптарын сақтауға тең құқылы болуына жағдай жасауға кең жол ашылды. Осы орайда, барлық қиындықтарды тек қана достық пен бірлік негізінде ғана жеңуге болатынын Елбасымыз құрған жаңа мемлекеттің аз уақытта жүріп өткен жолы айқын көрсетіп берді.

Барлық Қазақстан халқын біріктіретін бірден-бір фактор - қазақ тілі. Қазақ тілі - ұлт пен ұлысты біріктіруші, ұйыстырушы, түсіндіруші, бір-бірімен ұғыстырушы құралға айналатын мемлекеттің ең басты тетігі. Мемлекеттік тіл арқылы түсінісе білсе оңай әрі жеңіл болады. Сондай күнге жетсек, Ата Заңымыздағы мемлекеттік тілдің конституциялық мәртебесін толық орындауға мүмкіндік болады деп есептеймін.

Қазақстан Республикасын мекендеп отырған 16 миллион халықтың тағдыры бір, өмірі бір, тіршілігі бір, мұны бір, соның барлығы Елбасы айтқандай, бір ел, бір ту, бір тіл, бір діл қағидаты бойынша жүруі керек. Сол кезде Қазақстан халқының достығы берік, ынтымағы мықты болады. Осы қалпын одан сайын берік қылатын бірден-бір жол - мемлекеттік тіл, барлығымыз қазақ тілі арқылы түсінісуіміз керек. Еліміздің жетістіктерін жоққа шығармай, соны баянды етуіміз, Тәуелсіздікті баянды етуіміз керек. Тіл мен Тәуелсіздік екеуі егіз ұғым, тұрлаулы ұғым. Ең басты дүниелер осы мәселелерге келіп тіреледі. Бұл мәселелер шешілгенде тыныштық та, тұрақтылық та, береке де, мереке де болады. // www.parlam.kz //

“Түрік жұрты үшін түнде ұйықтамадым, күндіз отырмады”- деп келетін ерте кезден жеткен жыр жолдарында елдің қамын, бірлігін ойлаған бабаларымыз бүкіл саналы өмірін

елдің болашағы үшін арнады. Міне, бүгінгі халықтар достығының жарқын көрінісі бабалар еңбегінің асыл жемісіне айналып отыр.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы, 1998. [1, 6 б.].
2. Назарбаев Н.Ә. Тәуелсіздігіміздің бес жылы. – Алматы, 1996 [1, 250 б.].
3. Ассамлея народов Казахстана. - Алматы, 1997. [1, 13 б.].
4. Халмурадов Р. Қазақстан Халқы Ассамблеясы Президент Н.Ә. Назарбаевтың «ноу - хауы» // www.parlam.kz

ЕЛ БІРЛІГІ ЖЫЛЫ

Исакова С.Т.

*М.Х. Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университетінің
аға оқушысы, Қаратау қ.*

1995 жыл-тәуелсіздігін дүйім дүниеге паш етіп, өзін егемен ел ретінде жариялағанына бірнеше жыл ғана болған Қазақстанның күйреген империядан мұраға қалған құлдыраған экономикасының ауған жүгін түзету жолындағы арпалыспен қатар шекарасын шегендеп, мемлекеттілігін нығайтып, алдағы даму жолын айқындау мақсатында әлемдік үрдістердің беталысын байыптап, барлай отырып, ешкімге ұқсамайтын, ешкімді қайталамайтын бірігей Қазақстан жолын салуға кіріскен кезі болатын. Сол жылы көктемнің алғашқы күнінде Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев Қазақстан халқы Ассамблеясын құру туралы Жарлыққа қол қойды. Араға бірнеше апта салып, өзінің тікелей бастамасымен шақырылған Қазақстан халқы Ассамблеясының бірінші сессиясында тарихи баяндамасын жасады. «Мен елімнің Президенті ретінде қоғамдық тұрақтылықты және ұлтаралық келісімді қамтамасыз етуді өзімнің басты міндетім деп санаймын. Бірлік аспаннан өзі келіп түспейді, тек қарқынды жұмыс арқылы ғана келеді. Мен кең - байтақ жерімізде татулық пен тыныштық болғанын тілеймін. Мұның, ең алдымен, миллиондаған қазақстандық отбасына керек екенін еске аламын. Мен қайғыдан шашы ағарған аналардың балаларын жоқтамағанын, сәбилердің мүгедек болмауын, қарт адамдардың күйреген үйлерінің алдында қасірет шегіп, жыламағанын қалаймын», деген Нұрсұлтан Назарбаевтың сөздері сол кездегі ең өзекті, ең маңызды мәселе ретінде әрбір қазақстандықтың жүрегінің төрінен орын алды.

Арада 20 жыл өтсе де Елбасының бұл сөздерінің өзектілігі артып, күн өткен сайын өміршеңдігі айқындала түсті. Елбасымыздың бастамасымен алдымыздағы жыл Қазақстан халқы Ассамблеясы жылы деп жарияланды. Оның мақсаты-отандастарымыздың жарқын келешегінің, балаларымыз бен немерелеріміздің шат күлкісінің кепілі болып отырған еліміздегі толеранттылық пен қоғамдық келісімді жалпақ әлемге паш ету.

2015 жыл біздің Отанымыз үшін тарихи белестерімізді атап өту жылы болмақ. Бідің тарихымыз - бұл бірліктің қацнар көзі! Өткенімізді бағалай отырып қана келешегімізді болжай аламыз.

Біз Қазақстан халқы Ассамблеясы жылын, Қазақ хандығының 550 жылдығын, Қазақстан Республикасы Конституциясының 20 жылдығын, Жеңістің 70 жылдығын, Ш.Уәлихановтың 180 жылдығын, Абай Құнанбаевтың 170 жылдығын атап өткелі отырмыз. Бұл оқиғалар – еліміздің тарихында түбегейлі бетбұрыс жасаған жасампаз кезеңдер. Бұл тек тарихи қазынамыз ғана емес, елдік рухымыздың бастауы, бірлігіміздің негізі, мемлекеттілігіміздің айғағы. Қазақстан халқы Ассамблеясы жылы – бұл бірлік жылы, Н.Назарбаевтың барша әлем мойындаған Этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімнің қазақстандық моделінің жалпыхалықтық салтанат құру жылы. 1995 жылдан бастап Елбасы Н.Назарбаевтың Қазақстан халқы Ассамблеясының әрбір сессиясында сөйлеген сөзі мен көтерген бастамалары сол кездегі ел дамуының ең өзекті мәселелерін қамтып отырды.

Сондықтан, Ассамблеяның тарихы — соңғы жиырма жылдағы Қазақстан тарихы. Тиісінше, дербес институт ретінде Ассамблеяның жүрген жолы, оның жеткен жетістіктері мен шыққан биіктері еліміздің даму даңғылындағы айтулы оқиғалармен тығыз астасып жатыр. Уақыт өлшемі бір оқиғаға тұтас ғасырды, бір кезеңге тұтас дәуірді сыйғызардай сығымдалған қазіргі Мәңгілік Ел болуды мақсат еткен Қазақ елі – бүгінгі мен ертеңін ғана емес, көз жетпес көкжиектен арғысын ойлаған ел. Ешқашан мызғымайтын тұғыры мықты, ешқашан үзілмейтін ғұмыры ұзақ Мәңгілік Еліміздің кемел келешегі үшін атқарылып жатқан қыруар шаруа мен жасалып жатқан ұшы-қиырсыз еңбекті баянды ететін бір ғана ұйытқы – Ел бірлігі. Бірлік болмаса, қандай қуатты империяның да күлі көкке ұшатынын тағылымы мол тарих талай мәрте адамзат баласына көрсеткен. Сондықтан, ешбір байлықпен салыстыру мүмкін емес, күн жетпес қазынамыз – бірлігімізді сақтай отырып, Елбасы айқындап берген «Нұрлы Жолмен» келешекке нық қадам басып, «Қазақстан – 2050» Стратегиясында көзделген биік мақсаттарға сеніммен қол созамыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Ассамблея народа Казахстана: исторический очерк / Тугжанов Е.Л., Кан Г.В., Коробков В.С., Шаяхметов Н.У. – Алматы: Раритет, 2010. – 304 б.
2. Қазақстан Республикасының Заңы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне әлеуметтік қамсыздандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы»
3. Егемен Қазақстан 2015 № 1.
4. Аймбетов С. 1926-1939 жылдар арлығындағы Қазақстан халқының этнодемографиялық және әлеуметтік құрылымындағы өзгерістер. Алматы, 1998.

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ЭТНОСАРАЛЫҚ КЕЛІСІМ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ҚЫЗМЕТІ (Қазақстан Республикасы Конституциясы аясында)

Искакова К. И.

*Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Қазақстан тарихы
кафедрасының профессоры, филол. г. к.*

Еліміздің бейбітшілік пен татулықтың берекелі бекетіне айналуына Қазақстан халқы Ассамблеясы үлкен үлес қосып келеді. Қоғамдағы этностық және түрлі әлеуметтік топтар арасындағы, сонымен бірге мемлекетаралық қатынастардағы келісімге қол жеткізу мәселесі - бағзы тарихтан мемлекет өміріндегі басты мәселелердің бірі. Демократиялық тәртіптегі қоғамдық келісімге, ондағы түрлі топтардың мүдделерін есепке алу, үйлестіру арқылы және этностық, әлеуметтік әралуандықты ымыраға келтіре отырып қана қол жеткізілетіндігі белгілі. Дәл осындай пайыммен 1995 жылдың 1-ші наурызында Елбасы Н.Назарбаевтың бастамасы бойынша құрылған Қазақстан халқы Ассамблеясы бүгінде негізгі конституциялық қағидаға айналған этносаралық және қоғамдық келісімнің алтын діңгегі, әрі жанды құралына айналды. Елімізде қоғамдық институттардың белсенді қатысуымен қоғамның басты құндылықтарын жаңғырту жөнінде ортақ көзқарасқалыптасып, ел бірлігінің іргетасы мен отансүйгіш орта орнықты.

Төрағасы Елбасы Н.Ә.Назарбаев болып табылатын Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздегі бірлік пен келісімнің киелі бесігі, Тәуелсіздіктің қасиетті мұрасы болып орныққандығына 20 жыл толды. Қазақстан халқы Ассамблеясы Тәуелсіздік жылдары этносаралық тұрақтылықты нығайтудың ерекше құралына айналғандығы туралы Н.Ә.Назарбаев былайша атап көрсетті: «Тәуелсіздігімізді тұғырлы ететін де, елімізді жаңа белестерге шығаратын да біздің осы қоғамдық татулығымыз. Бірліксіз ел тозады, бірлікті ел озады дейтін даналықтың шындығына бүгінде бәріміздің көзіміз жеткен. Бүгінгі таңда

Қазақстан халқы Ассамблеясы осы айтып отырған мемлекетіміздегі тұрақтылық пен тұтастықты сақтаудың берік тұғырына айналды» [1, 6-7].

Ассамблея мемлекеттік ұлттық саясаты әзірлеуге және жүзеге асыруға, Қазақстан Республикасындағы қоғамдық-саяси тұрақтылықты қамтамасыз етуге ықпал жасайды. Ассамблеяның мақсаты – қазақ халқының топтастырушылық ролін арқау ете отырып, қазақстандық патриотизм, Қазақстан халқының азаматтық және рухани-мәдени ортақтығы негізінде қазақстандық біркелкілікті және бәсекеге қабілетті ұлтты қалыптастыру процесінде республикадағы этносаралық келісімді қамтамасыз ету.

Ассамблеяның негізгі міндеті – этносаралық қатынастар саласында мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету, қоғамда этносаралық келісімді және толеранттылықты одан әрі нығайту үшін қолайлы жағдай жасау, ел бірлігін нығайту, қазақстандық қоғамының негіз қалаушы құндылықтары бойынша қоғамдық келісімді қолдау және дамыту. Ассамблея этномәдени бірлестіктердің күш біріктіруін қамтамасыз етеді, этно мәдени орталықтардың, Қазақстан халқының ұлттық мәдениеттері, тілдері мен дәстүрлерінің өркендеуін, сақталуын, және дамуын қамтамасыз етеді. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президентіне — Елбасына Қазақстан халқы Ассамблеясын өмір бойы басқару құқығы тиесілі.

Қазақстан халқы Ассамблеясы құрылғаннан бергі жиырма жылда мемлекетіміздің негізгі тұрғындары - қазақ халқының санасында болып жатқан өзгерістерге басқа ұлттардың өкілдері түсіністікпен қарауға, оған рухани және интеллектуалдық тұрғыдан қолдау көрсетіп, Қазақстанда тұратын этникалық диаспоралар да біздің ұлтымыздың осындай түсіністік пен қатынасты талап ететінін дұрыс ұғына білуге, өз ұлтымыздың біріктіруші ролі арқасында барлық қазақстандықтардың теңдігін қамтамасыз етуге, жалпыұлттық мүдделерді жүзеге асыру жолында сіңірген еңбегі зор.

Жылына бір рет өткізілетін отырыстарында (сессияларында) Ассамблея қоғамымыздың саяси-әлеуметтік өміріндегі басты мәселелерге басым көңіл бөлетін іс-шараларды атқаруға зор ынтымақтастықпен кірісті (2014 жылдың сәуіріне дейін Қазақстан халқы Ассамблеясының 21 сессиясы өтті). Қазақстан нарықтық экономикаға бағытталған және жаңа принциптік түрдегі қоғамдық қарым-қатынастарға негізделген тәуелсіз мемлекетті құруға кіріскен кезеңде, Ассамблея ерекше тарихи бастама көтеріп, еліміз дүниежүзілік өркениет із ашқан жолға түсуге тікелей араласты. Оның бірі - Қазақстан Республикасының жаңа Конституциясын қабылдау болды.

Еліміз тарихында 1995 жылы 30 тамызда қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясы тәуелсіз Қазақстанның іргетасын бекіткен құжат болып табылады [2]. 1995 жылғы Конституцияны қабылдауының нәтижесінде демократиялық институттар жұмыс істеуіне қажетті негізгі жүйе іске асырылды. Мемлекеттің тұрақты дамуын басқаратын президенттік нысаны, Парламенттің осы заманғы құрылымы және нақты құрылған билік жүйесі орнықты. Конституция нарықтық экономиканы, азаматтық қоғамының барлық институттарын бекіту негізінде ел дамуының демократиялық жолын қамтамасыз ететін құжатқа айналды. Биліктің өкілдік органдарының өкілеттігін кеңейтуі саяси жүйесін дамытуда маңызды бағыттарының бірі болып табылды. Осыған байланысты аталған реформаларды стратегия мен тактикасын әзірлеу жөнінде үлкен жұмыс атқарылды.

1995 жылғы Қазақстан Республикасы Конституциясы мемлекетте адам мен азамат қатынастарының принциптері мен нормаларын, сонымен бірге, қазақстандық және әлемдік қоғамдастықтың алдындағы бастапқы міндеттерді қалыптастырды, Қазақстан халқының егеменді құқықтарын бекітті. Конституция қолданыста: «жеке тұлға – отбасы – меншік қатынастары – халық - егемендік – халықаралық құқықтық тәртіп» сияқты әр дәрежедегі әлеуметтік қарым-қатынастар тізбегінің барлық заңды мәнісін қамтиды. Конституция адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының негіздері мен шектеулерін: конституциялық құрылысты қорғау, қоғамдық тәртіп, адамның құқықтары мен бостандықтары, халықтың денсаулығы мен имандылығын сақтау мақсатында қажетті

шамада және тек заңмен ғана белгілейді. Конституцияда ешбір жағдайда да шектелмеуге тиіс негізгі құқықтар мен бостандықтар көрсетілген.

Қазақстан Республикасының Конституциясы адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары «ең қымбат қазынасы» екенін мойындайды. Тұлғаның жеке мүмкіндіктерін дамыту мемлекеттің маңызы мен мақсаты болып табылады. Қазақстан Республикасында Конституцияға сәйкес адам құқықтары мен бостандықтары танылады және оларға кепілдік беріледі.

Адамның құқықтары арқылы оның мемлекетте ұйымдастырылған құқықтық тәртіпке бағыну, адамдық тұрмыс ережелерін сақтау жөніндегі қоғам алдындағы міндеті танылады.

Қазақстан халқы қабылданған Конституцияны сыйлау, салық төлеу және қажетті жағдайда Отанды қорғау, тарихи және мәдени мұралардың сақталуына қамқорлық жасау, табиғат байлықтарына ұқыпты қарау – бұның барлығы қоғамда өмір сүрудің табиғи құқығынан шығатын азаматтың конституциялық міндеттері.

Адамның табиғи құқықтарын мойындап, оларды негізгі конституциялық құқықтар мен бостандықтарды бекітумен қатар, Ата заң оларды қорғау механизмін қамтамасыз етті. Республика Конституциясы құқықтар мен бостандықтарды қорғайтын екі маңызды - сот арқылы және әкімшілік тәсілді бекітті. Бірінші кезекте - өз құқықтары мен бостандықтарын сот арқылы қорғалуына құқығы. Құқықтық мемлекет жағдайында тәуелсіз сот адам құқығын қорғалуының негізгі құралы болып табылады.

ҚР Конституциясы қазақстандық қоғамың әртүрлі қоғамдық-саяси күштерінің келісімін қамтамасыз етуі Негізгі заңның басты әлеуметтік құндылығы болып табылады. Бұл Конституцияны саяси тұрақтылығының факторы, бейбітшілік пен келісімнің кепілі. Бүгінгі күні Қазақстан ішкі тұрақтылығына жетті, әлеуметтік даму базасының сенімділігі қамтамасыз етілді. Қазақстан Республикасы Конституциясының 20 жылдық қызметіне баға бере отырып оның өз мұраттарына адал қызмет атқарып келе жатқандығын айта аламыз. Еліміздің Конституциясы Қазақстан Республикасын демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтыруға қызмет атқарып келеді. Конституция елімізде қоғамдық келісімді қамтамасыз етіп, оның саяси, экономикалық, әлеуметтік және рухани салаларда қарыштап дамуына негіз болып отыр. Бұл туралы Ел Президенті Н.Ә.Назарбаев: «1995 жылы қабылданған Конституция Қазақстанда реформаны жүргізудің аса қуатты серпіні болғанын мен мақтанышпен айта аламын. Көп жағдайда, оның ережелерінің арқасында, аздаған мерзімдердің ішінде ғана жас мемлекеттің экономикасы мен саясатында ұлтаралық тұрақтылықта аса үлкен жағымды нәтижеге жеттік», - деп жазды [3, 91-б.].

Бүгінгі күні Конституция институты – қоғам мен мемлекеттің негізгі актісі ретінде оның өмір сүруі мен дамуының стратегиялық тұжырымдамасы бекітілген жалпы ұлттық әмбебап құрал деп танылады. Дамыған өркениетті қоғамдардағы конституция – мемлекет пен қоғам өмірінің барлық салаларында тікелей қолданылатын құқықтық әлеуеті зор құжат.

Соңғы кезеңдерде, көптеген мемлекеттерде конституциялардың әлеуметтік қатынастарды оның ішінде этникалық қатынастарды реттеудегі маңызының артып келе жатқандығын байқауға болады, мұндай үрдісті әсіресе ХХ ғасырдың 90 жылдары қабылданған көпэтникалық елдердің (атап айтқанда Белгия, Босния және Герцеговина, Латвия, Литва, Румыния, Словакия, Словения, Эстония т.б.) конституцияларынан анық көре аламыз. Талдау көрсеткендей, әдетте конституцияларда алдымен, қоғамның ұлттық бірлік сипаты айқындалып, жеке тұлғаның мәртебесі, оның ішінде этникалық ерекшеліктеріне қатысты адам құқықтары мен бостандықтары бекітіледі және мемлекеттегі этникалық қатынастардың реттелуінің негізгі ережелері мен шегі белгіленеді. Тиісінше, көп этникалық қоғам конституциялары қоғамның этникалық тұрғыдағы тұрақтылығын қамтамасыз етуші нақты ережелерге ие.

1995 жығы Қазақстан Республикасының Конституциясына уақыт сұрақтарына дәл жауап беру үшін өзгерістер мен толықтырулар енгізіліп отырды. Атқарылған жұмыстардың

нәтижесі Конституцияға енгізілген «ҚР Конституциясына өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР 2007 жылғы 21 мамырдағы № 254 Заңы, тиісті түзетулері болды.

Мемлекеттік қызметінің сапасын көтеруге, азаматтық қоғаммен мемлекет арасындағы өзара ықпалдастығын нығайту, халықтың әлеуметтік және құқықтық қорғалуына бағытталған Қазақстандағы жүргізіліп жатқан реформалар қоғамдағы ішкі тұрақтылық пен келісімді сақтайды, бұған біздің Конституциямыз толық мүмкіндік туғызады. Конституция мемлекеттік құрудың алғашқы кезеңдеріндегі тарихи қиын сәттерден сабақ ала отырып, жаңа мемлекет құру үшін, күрделі өзгерістерге бел шешіп кіріскен саяси басшылықтың тікелей бастамасымен бүкілхалықтық референдумда қабылданған болатын.

2007 жылғы осындай өзгерістер нәтижесінде Қазақстан Республикасында этникалық топ өкілдерінің қоғамдық-саяси өмірге тікелей қатысуы негізінде, олардың Парламентте өкілдік етуінің конституциялық негізі қаланып, тәжірибеге енгізілді, елімізде этникалық саясатта тікелей демократия тәсілі пайда болды. Сол жылы өткен Мәжіліс сайлауында алғаш рет тоғыз депутатты Қазақстан халқы Ассамблеясы Мәжіліске сайлады. Тиісінше, ұлттық саясаттың жетекші әрі ерекше институты Қазақстан халқы Ассамблеясы конституциялық құрылымға айналып, оның мәртебесін бекіткен заң қабылданды.

Ғалымдардың атап көрсеткендей, бүгінде әлемде 34 елде парламенттің төменгі палатасында, ал, 17 елде жоғарғы палатасында ұлттық азшылықтарға (бір орыннан ондаған орындарға дейін) заңнамалық квоталар қарастырылғын. Алайда, салыстырмалы талдау көрсеткендей, осындай өкілдік беруде электорат ретінде түбінде этносаралық қарым-қатынастың саясилануына алып келетін тұтас халық емес, этникалық жағдайға баға беруге күзиретті Қазақстан халқы Ассамблеясының таңдалып алынуы Қазақстандық үлгінің тиімділігін еселей түседі [4, 115-131 бб.].

Конституциядағы тұрақтылықты қамтамасыз етуге бағытталған ережелердің маңызды бөлігін ұлттық бірлікті қорғаушы ережелер деп атауға болады. Бұл ережелер сипаты бойынша еліміздегі этникалық татулық пен тұрақтылықтың шырқын бұзатын әрекеттерге тыйым салу мен осындай әрекеттерді айыптаудан тұрады. Атап айтқанда, олар: «мақсаты немесе іс әрекеті... әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік, топтық және рулық араздықты қоздыруға бағытталған қоғамдық бірлестіктерді құруға тыйым салынады» [2; 5-бап, 3-тармақ]; «тегіне... нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына байланысты немесе кез келген өзге де жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды» [2, 14-бап, 2-тармақ]; «нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық және рулық астамшылықты... насихаттауға немесе үгіттеуге жол берілмейді» [2; 20-бап, 3-тармақ]; «ұлтаралық татулықты бұзатын кез келген әрекет конституциялық емес деп танылады» [2; 39-бап, 2-тармақ].

Қазақстан Республикасының Конституциясында да еліміздің көп этникалық құрамынан туындайтын ұлтаралық қарым-қатынасты реттеуге және ұлттық бірлікті нығайтуға бағытталған нақты нормалар бекітілген болатын. Бұл ережелер ұлттық саясатты жүргізуде бүгінгідей нәтижелерге қол жеткізуге ықпал етті.

Ассамблея өз қызметін Қазақстан Республикасының Конституциясына, заңдарына, Қазақстан Республикасы Президентінің актілеріне, сондай-ақ Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік құқықтық актілеріне және Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы Ережеге [5] сәйкес жүзеге асырып келді. 2008 жылғы 20 қаңтарда еліміздің Президенті «Қазақстан халқы Ассамблеясы» туралы әлемде баламасы жоқ заңға қол қойды [6]. Сөйтіп, Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздің саяси жүйесінің толыққанды бөлігіне айналды. Оның қызметінің нормативтік құқықтық негіздері айқындалды.

Елімізде ерекше маңызы бар құжат 2010 жылы қабылданған «Қазақстанның Ел бірлігі Доктринасы». Тұтас қоғамды қамтыған талқылаулардан кейін дүниеге келген осы стратегиялық құжатта Қазақстанның ұлттық саясатының өткеніне баға беріліп, болашақтағы басымды принциптер анықталды. Доктринада «егер мемлекеттің қалыптасу кезеңінде басты міндет этносаралық төзімділік пен қоғамдық келісім негізінде қоғамды ұйыстыру болса, ел дамуының жаңа кезеңінде, стратегиялық басымдық ретінде, қоғамның барлық азаматтары

мойындаған ортақ құндылықтар мен қағидаттар жүйесіне негізделген Ұлт Бірлігіне жету болып табылады», - деп көрсетілді[7].

Доктрина этносаралық төзімділіктің қазақстандық үлгісі негізінде құрастырылған, уақытында ұсынылған, болашақ дамуға бағытталған әрекеттің жетекшілікке алынатын теориялық және саяси ұстынын білдіретін мемлекеттік маңызды құжат. Доктрина Мемлекеттік егемендік туралы декларацияға, мемлекеттік Тәуелсіздік туралы конституциялық заңға, Қазақстан Республикасының Конституциясына, сондай-ақ «Қазақстан-2030» стратегиялық даму бағдарламасынан бастау алып, 2020 жылға дейінгі мемлекеттік ұлт саясатының бағыт-бағдарларын айқындайды.

Доктрина негізінде Елбасы Жолдауында жарияланған халықтың ең басты құндылығы ретінде Тәуелсіздік идеясы қаланған. Бұл ретте құжатта **«...ел дамуының жаңа кезеңінде, стратегиялық басымдық ретінде, қоғамның барлық азаматтары мойындаған ортақ құндылықтар мен қағидаттар жүйесіне негізделген Ұлт Бірлігіне жету болып табылады»**, деп нақты көрсетілген. Бұдан әрі **«Доктринаның қажеттілігі өмірдің өзінен, біздің жалпы тағдырымыздан, тарих логикасынан туындап отыр. Өйткені бірліксіз — Ұлт жоқ. Ұлтсыз — мемлекет жоқ. Ал, мемлекетсіз — болашақ жоқ»**, делінеді. Құжат жалпы ережелер мен үш бөлімнен және қорытындыдан тұрады. Доктринаның «Бір ел — бір тағдыр», деп аталатын бірінші тарауының іс-шаралары ел бірлігін және қазақстандық патриотизмді нығайтуға бағытталады. Бұл ретте бірқатар институционалдық шаралар қабылданып, Ақсақалдар кеңесі, діни тақырыптарды жариялауға арналған әдістемелік кеңес құрылатын болады, этносаралық қатынастар мәселелері бойынша үздік сарапшы журналистер клубының қызметі қамтамасыз етіледі. Бұнымен қоса, халық бірлігіне қауіп төндіретін кез келген әрекетті анықтау және алдын алу жөніндегі сауықтыру жұмыстары күшейтілетін болады.

Егер мемлекеттің қалыптасу кезеңінде басты міндет этносаралық төзімділік пен қоғамдық келісім негізінде қоғамды ұйыстыру болса, ел дамуының жаңа кезеңінде, стратегиялық басымдық ретінде, қоғамның барлық азаматтары мойындаған ортақ құндылықтар мен қағидаттар жүйесіне негізделген Ұлт Бірлігіне жету болып табылады. Сондықтан, 2010 жылы сәуірде азаматтық қоғам мен мемлекеттік институттардың, азаматтардың сындарлы ұсыныстарын жинақтаған Қазақстанның Ел Бірлігі Доктринасы қабылданды. Содан бері Қазақстанның Ел Бірлігі Доктринасы – халықтың, уақыт талабына сәйкес, бірігу қажеттігін түсінуіне негіз, әрі халықты қандай күш біріктіреді және біртұтас етеді - соны түсінудің тәсілі және болашаққа бірігіп ұмтылудың серпіні болды деп айтуға негіз толық екендігін тарих дәлелдеп отыр.

«Ел бірлігі» доктринасы еліміз үшін ұлттық саясатты жүргізуде ішкі тұрақтылық пен қоғамдық келісім және ұлт бірлігінің мызғымастығы алғашқы кезектегі маңызға ие екендігін тағы да дәлелдеп берді. Ұлттық саясаттағы осы басты мұраттар Қазақстан Конституциясының ішкі рухымен үндес және ішкі тұрақтылық пен келісімнің, ұлттық бірліктің мызғымастығы Қазақстанның экономикалық, әлеуметтік, саяси және мәдени дамуының негізгі факторына болып қала бермек. Осы орайда, Қазақстан Республикасы Конституциясының ережелеріне талдау жасай отырып ондағы этникалық тұрақтылықты қалыптастыруға және ұлттық бірлікті нығайтуға бағытталған нормаларға баға беру үшін оларды мазмұндық сипаты бойынша төмендегідей үш топқа бөліп қарастыруды ұсынымыз. Біріншіден, Қазақстан Республикасының Конституциясындағы қоғамның ұлттық бірлік сипатын айқындаушы ережелер еліміздегі барлық этникалық топтарды біртұтас «Қазақстан халқы» деп саяси-құқықтық баға беріп, ұлттық бірліктің негізін бекітеді. Бірқатар ғалымдар, 1993 жылғы Конституцияның дағдарысқа ұшырауының бір себебі ретінде ол құжатта белгіленген ұлттық бірлік идеясының Қазақстан халқының ортақ саяси-ұлттық біртұтастығын қамтамасыз етуге қауқарсыз болуынан деп пайымдайды [8, 16–19-б.б.].

Шын мәнінде түрлі этникалық, мәдени ерекшеліктерден тұратын қоғамның бір бөлігінің өзін жат сезінуіне алып келетін идея ешқашан да қоғамдағы бірліктің бастауы бола алмайды. Тек тең және ерікті негіздегі қоғамдық келісім жолымен жақындасуға, бірлесуге

арқа сүйейтін конституциялық идея ғана этникалық, мәдени ерекшеліктеріне қарамастан, бірін-бірі жатсынбас біртұтас азаматтық қоғамның қалыптасуына, ұлттық бірлікке жол ашады. Өз кезегінде конституциялық реформаларды талап еткен осы мәселе жаңа конституцияны қабылдауда сабақ боларлық сәттердің бірі болатын. Соған байланысты, 1995 жылы қабылданған Конституцияда ұлттық бірліктің «азаматтық ұлт» үлгісі бекітілді. Конституция преамбуласындағы «біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттік құра отырып өзімізді татулық мұраттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп ұғына отырып осы Конституцияны қабылдаймыз» делінген сөздегі конституциялық идея Қазақстан халқын біртұтас мемлекеттің тең құқылы, ерікті азаматтарының саяси қауымдастығы ретінде танып, олардың этникалық, мәдени ерекшеліктеріне қарамастан бір елдің азаматы ретінде сезінуіне, жақындасуына, ұйымдасуына және қоғамдық келісімге әрі бүгінгідей ұлттық бірліктің қалыптасуына жол ашты.

Екіншіден, этносаралық тұрақтылықты қамтамасыз етіп, ұлттық бірліктің дамуына ықпал етуші ережелер. Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабында әлем елдері конституцияларының ешбірінде де кездеспейтін ерекше норма бекітілген. Онда қоғам мен мемлекеттің және еліміздің әрбір азаматының қызметінде басшылыққа алынуы тиіс деген тұжырыммен жазылған «Республика қызметінің түбегейлі принциптері» анықталған. Оның қатарында «қоғамдық татулық пен саяси тұрақтылық», «қазақстандық патриотизм» принциптері бар. Осы норманың конституция жобасын әзірлеу барысында заңгер ғалымдардың мұндай нормалар конституциялық тәжірибеде жоқ екендігін дәлелдеуіне қарамастан Президентіміз Н. Назарбаевтың жеке бастамасымен енгізілгені мәлім. Бүгінде осы ережелер еліміздегі ұлттық саясаттың басты принциптері болып отыр.

Сонымен қатар Қазақстан Республикасы Конституциясында: мемлекеттік тілдің қазақ тілі болып бекітілуі және мемлекеттің Қазақстанда өмір сүруші өзге де этникалық топтардың тілдерін үйрену мен дамыту үшін жағдай жасауға кепілдік беруі [2,7-бап]; «Әркімнің қай ұлтқа... қай дінге жататынын өзі анықтауға және оны көрсету көрсетпеуге» құқығының [2, 19-бап, 1-тармақ]; «Әркімнің ана тілі мен төл мәдениетін пайдалануға қарым-қатынас тәрбие, оқу және шығармашылық тілін еркін таңдап алуға» [2, 19-бап, 2-тармақ] құқығының танылуы еліміздегі этникалық тепе-теңдіктің конституциялық кепілі болып табылады.

Конституция ережелерінің ұлттық бірліктің, қоғамдық келісімнің бұзылмауын қорғайтын ережелеріне баса назар аудару бүгінгі күні аса маңызды екендігіне ерекше тоқталып өткен жөн. Қазіргі таңда елімізде жүргізіліп отырған этносаясаттың Қазақстандық үлгісі нәтижесінде әлем назарын аударып отырған ерекше ұлтаралық татулық, қоғамдық келісім, бейбіт қоғам қалыптасты. Бұл тиянақты жүргізіліп келе жатқан салиқалы ұлттық саясаттың және барлық этникалық топ өкілдерінің қажырлы еңбегінің арқасында қол жеткізілген тарихи игілік. Міне осындай нәтиженің қандай да болмасын ұлтаралық татулықты бұзатын, этникалық кикілжіңге алып келетін әрекеттерге ұшырамауы жіті назарда болуы тиіс. Ғалымдардың ойынша, бұл салада еліміздегі «уыздай ұйыған» татулық пен келісімді бұзатын әрекеттерді алдын ала анықтап жедел қарсы тұрудың механизмін жетілдіру қажет. Қазірдің өзінде Қазақстан Республикасының қылмыстық, әкімшілік заңнамаларында мұндай әрекеттерге нақты жауапкершілік қарастырылған. Алайда, азаматтарымыздың бауырмал сезіміне ірткі салатын әрекеттер мен көзқарастардың орын алуы мен қарапайым құқық бұзушылық немесе қылмыстық әрекеттердің салдарынан алауыздық ұшқынының тұтануының алдын алатын салмақты әрі сарапталған шараларды жедел әрі жүйелі ұйымдастырудың тетіктері әлі де жоқтың қасы. Осы орайда, зертеушілердің пікірлерінше, ойламаған жерден орын алып, ұлтаралық татулықты бұзатын, ұлттық бірлікке нұқсан келтіретін әрекеттерге нақты жауап беруге қауқарлы кешенді шаралар ойластырылуы керек [9].

Қазақстан Республикасы Конституциясының ережелері елімізде қоғамдық келісім мен тұрақтылықты қалыптастыруда, ұлттық бірлікті нығайтуда демократиялық әдістерді, еріктілік, теңдік, әділдік принциптерін қолдануға және адам құқықтары мен бостандықтарын

катаң сақтауға, әрі қорғауға негізделген деген тұжырымға келуге болады. Демек, Конституция еліміздегі этносаралық татулық пен қоғамдық тұрақтылықтың және ұлттық бірліктің берік негізі әрі кепілі болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті – Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың 2014 жылдың 11 қарашасындағы «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Алдағы жылы біз Конституцияны қабылдаудың және Қазақстан халқы Ассамблеясы құрылуының 20 жылдығын салтанатты түрде атап өтеміз. Осы даталарды атап өте отырып, бізге қазақстандықтарды рухани тұрғыда бұрынғыдан да гөрі күштірек, топтасқан және бұрынғыдан да бетер тағатты ету маңызды...Этносаралық келісім – ол өміршеңдік оттегі. Біз дем алған кезде оны байқамаймыз, ол өздігінен болады – біз тек өмір сүреміз. Бірлігіміз бен этносаралық келісімді біздің өзіміз сақтауға тиіспіз...Біз Жалпыұлттық идеямыз – Мәңгілік Елді басты бағдар етіп, тәуелсіздігіміздің даму даңғылын Нұрлы Жолға айналдырдық. Қажырлы еңбекті қажет ететін, келешегі кемел Нұрлы Жолда бірлігімізді бекемдеп, аянбай тер төгуіміз керек», - деп атап көрсеткен болатын [10].Елімізде қоғамдық бірлікті одан әрі нығайту, Қазақстан халқы Ассамблеясының ұлттық бірлігін нығайту мақсатында Елбасы 2015 жылды Қазақстан халқы Ассамблеясы Жылы деп жариялаған болатын.Жолдауда алға қойылған осы міндеттерді ынтымағымызды ұйыта түсетін, ілгерілеуімізге серпін беретін, рухани жаңғыруға жағдай жасайтын нұрлы жол деп біледі қазақстандықтар.

Қазақстан халқы Ассамблеясы өзінің құрылған кезінен бастап орасан біріктірушілік пен зияткерлік әлеует жинақтап және халықтық дипломатия институты үлгісіне бейімделе отырып, ұзақ даму жолынан өтті. Еліміздегі 140-тан аса этностың басын біріктіретін бірегей құрылым тұрақтылықты сақтап, республиканың ілгерілей дамуы үшін маңызды роль атқарды. Қазақстан халқы Ассамблеясы бүкіл әлемге Қазақстанның этносаралық қатынастар саласында жүргізіп отырған саясатының табысты екенін паш етіп келеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Елдің қуаты – елдің бірлігінде // Ақиқат. -2010, №11;
2. Қазақстан Республикасы Конституциясы. – Астана, 1997
3. Назарбаев Н.А. Қазақстандық жол. – Қарағанды, 2006. – 372 б.
4. Абдығалиев Б. Государственная политика и межнациональные отношения в Республике Казахстан. - Алматы, 1996. -75с.
5. Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы Ереже. - Қазақстан Республикасы Президентінің № 856 Жарлығы. – 2002, 26 сәуір
6. Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы Заң. Қазақстан Республикасы 2008 жылғы 20 қазанындағы № 70- IV Заңы // adilet.zan.kz/kas/docs/Z...
7. Қазақстанның Ел бірлігі доктринасы.- Астана, 2010.- 52б.
8. Оспан Е. Этникалық топтардың парламентте өкілдік етуінің құқықтық негіздері: Қазақстандық тәжірибе және шет елдердегі парламентаризмге салыстырмалы талдау // Представительная власть в Казахстане/Под. общ. ред. Б. Байкадамова – Астана, 2009. – 190с.
9. Оспан Е. Қазақстан Республикасының Конституциясы этносаралық тұрақтылықтың және ұлттық бірліктің негізі // Конституция – Қазақстан Республикасындағы демократиялық өзгерістердің негізі ретінде.-Дөңгелек үстел материалдарының жинағы: Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, 2010
10. Назарбаев Н.Ә. Нұрлы жол – болашаққа бастар жол. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. – 2014, 11 қараша // Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты / akorda.kz/kz/page/...

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ САЯСИ ИНСТИТУТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ

Қалиев Н.,

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Қазақстандағы саяси модернизация соңғы жылдардағы саяси үдерістердің мазмұнын құрайды. Ол саяси жүйедегі құрылымдық, институционалдық өзгерістерді, халықтың әртүрлі жаңа топтарының саяси істерге қатысуын, осы мақсатта жаңа саяси институттардың қалыптасуын қажет етеді. Қоғамдық үрдістердің талаптарына, әлеуметтік топтардың мүдделеріне байланысты саяси жүйеде арнайы рөлдерге ие құрылымдар мен институттардың пайда болуы табиғи мәселе. Олар түзілу мен дамудың белгілі бір кезеңдерінен, фазаларынан және даму циклдарынан өтетіні де белгілі.

Қазақстан Республикасы өз тәуелсіздігін жариялап, егемен мемлекет құру ісіне кіріскеннен бері оның алдында үнемі тұрған күрделі проблеманың бірі – елдегі ұлтаралық және қоғамдық татулықты нығайту болды. Мәселенің ерекше, саяси күрделілігі мен маңыздылығының бірнеше тарихи-саяси себептері бар еді.

Біріншіден, байырғы қазақ жерінде өзінің мемлекетін құруды жариялаған Қазақ ұлтының кеңестік дәуірдің қатігездік пен бұрмалаушылық саясатынан өз жеріндегі үлес салмағы төмен болатын. Қазақстан жариялаған мемлекеттік тәуелсіздікті, тұрсын айту керек, барлық этностар бірдей жылы қабылдай қойған жоқ.

Екіншіден, XX ғасырдың 90-шы жылдарында әр түрлі тарихи, әлеуметтік, экономикалық себептерден Қазақстандағы кейбір этностардың, әсіресе, орыстардың, немістердің, гректердің, поляктардың және тағы басқа да топтар өкілдерінің өздерінің тарихи Отанына көші-қонын саясаткерлер, қоғамдық ұйымдар белсенділері, бұқаралық ақпарат құралдары біржақты, тек саяси-құқықтық себептермен түсіндіріп, елдегі ұлтаралық, этносаралық ахуалды шиеленістіруге тырысушылар болды.

Үшіншіден, мемлекет құраушы ұлттың мемлекеттік тілдің функцияларын кеңейту, ұлттық дәстүрлерді қалпына келтіру, тарихи ақтаңдақтарды жою, өткен кезеңдерде бұрмаланып, күштеп өзгертілген жер-су аттарын қалпына келтіру жөніндегі заңды талабы мен бұл бағыттағы мемлекеттік органдардың заңнамалар аясындағы қызметі де бұрмаланып көрсетілді. Қазақстанның Батыс, Солтүстік және Шығыс аймақтарында кейбір сепаративтік күштер бой көрсетті.

Төртіншіден, кейбір сыртқы күштер, саясаткерлер (Горбачев, Солженицын, Жириновский және т.б.) Қазақстан аумағына, аумақтық тұтастығына ірткі салуға тырысып, әртүрлі арандатушылық мәліметтер жасады.

Осындай күрделі саяси ахуалда Қазақстанның мемлекеттік басқару органдары алдында ұлтаралық қатынастардағы жас мемлекетіміздің саяси-құқықтық түбегейлі ұстанымдарын дөп, қалтқысыз, біліктілікпен белгілеудің аса күрделі жауапкершілігі тұрды.

Қазақстан мемлекеті өз тәуелсіздігінің алғашқы күндерінен-ақ ұлтаралық және қоғамдық татулықтың айқын да сабырлы жолын таңдады. 1991 жылы 16 желтоқсанда қабылданған «Қазақстан Республикасының мемлекеттік тәуелсіздігі туралы» Конституциялық Заңда: «Тарихи тағдыр ортақтастығы қазақ ұлтымен біріктірген республиканың барлық ұлттарының азаматтары Қазақстанның біртұтас халқын құрайды, бұл халық Қазақстан Республикасындағы егемендіктің бірден-бір иесі және мемлекеттік биліктің қайнар көзі болып табылады... Республика азаматтары өздерінің ұлтына, ұстаған дініне, қандай қоғамдық бірлестікке жатанынына, қызметіне, тұрғылықты орнына карамастан бірдей құқықтар иеленіп, бірдей міндеткерлікте болады» деп түйінделген. Ал Заңның 8-бабында: «Қазақ ұлтының және Қазақстанда тұратын басқа ұлттар өкілдерінің мәдениетін, дәстүр салтын, тілін қайта түлету, дамыту, ұлттық қадір-қасиетін нығайту мемлекеттің аса маңызды міндеттерінің бірі болып табылады» делінген.

1995 жылғы қабылданған Ата заңымыздың алғашқы жолдарының «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы байырғы қазақ жерінде» деген сөздермен басталуы – біріншіден, бұл жердің иесі, мемлекет құраушы негізгі ұлт – қазақтар екенін білдірсе, екіншіден, Қазақ жерінің оны мекендеп жатқан барлық ұлттар мен ұлыстардың Отаны екенін айқындап, олардың ортақ Отан тағдыры үшін жауапкершілігі мен міндеттеріне де мезгеп тұрғанын тура айтуымыз қажет. Қазақстан Республикасы Конституциясында ұлт және этнос қатынасы мәселелерінің түбегейлі конституциялық нормаларын анықтауда оның авторлары мына маңызды факторларды еске алғаны даусыз:

- еліміздегі барлық этностар байырғы Қазақ жерінде тіршілік етіп, дамып, өсіп -өніп келеді:

- мемлекетқұраушы, жүйеқұраушы ұлт - қазақтар, дәл осы ұлттың атауы мемлекет атауын түпкілікті анықтайды;

- мемлекет унитарлық негізде құрылады және түпкілікті болып табылады, Қазақстанда ұлттық-этностық негіздегі қандайда болсын аумақтық мемлекеттік құрылымға жол берілмейді;

- мемлекеттік тіл – қазақ тілі;

- орыс тілі тарихи себептерден және тілдік ахуалдың ерекшелігінен ресми түрде мемлекеттік ұйымдарда және жергілікті өзін-өзі басқару органдарында қазақ тілімен тең қолданылады;

- мемлекет Қазақстанды мекендеген этностардың өз тілдерін үйренуі және дамытуы үшін қамқорлық жасайды;

- әркім өзінің қай ұлтқа және қай дінге жататынын өзі анықтауға және оны көрсету-көрсетпеуге хақылы;

- әркімнің өзінің ана тілі мен төл мәдениетін пайдалануға, қарым-қатынас, тәрбие және оқу мен шығрамашылық тілін еркін таңдап алуға құқығы бар;

- әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топтық, және рулық астамшылдықты насихаттауға жол берілмейді және тағы басқалары.

Қазақстан мемлекеті тәуелсіздік жылдары ұлт және этносаралық қатынастар саласында қандай күрделі қиыншылықтармен кездескенін мына бір деректер нақты бекіте түседі. 1989 жылы КСРО ыдырардан екі жыл бұрын соңғы Бүкілодақтық халық санағы өткізілді. Бұл санақтың қорытындысы бойынша саны 16 млн, адамға жеткен Қазақстан халқының құрамы мынадай болды: қазақтар - 39,7%, орыстар – 37,8%, украиндар – 5,4%, немістер – 5,8%, татарлар - 2,0%, өзбектер-2,0%, белорустар мен ұйғырлар -1,1%, кәрістер – 0,6%, әзірбайжандар -0,4% [1].

Мемлекеттің ұлттық құрамының осындай күрделі жағдайында Қазақстан халқын мемлекет құраушы ұлттың төңірегіне ұйыстырудың ұйымдық саяси формаларын іздестіру күн тәртібінен бір түскен емес. Осы жолда Мемлекет басшысын ерекше назарында, ойында болған мәселе – Қазақстандық этностарды қазақ ұлтының жетекші жағдайындағы мемлекеттің түбегейлі мүдделері төңірегінде топтастыратын қоғамдық ұйымдық-мәдени нысанды табу еді. Ол туралы алғаш рет Мемлекет басшысы Қазақстан халықтарының бірінші форумында 1992 жылы өз тұжырымдамалық ұстанымын былай деп жариялаған еді: «Бүгінгі талқылаудың нәтижесінде біз жаңа қоғамдық институт – Қазақстан халықтарының келісім және бірігу ассаамблеясын құра алар едік деп ойлаймын. Бұл Қазақстандағы ұлтаралық келісімді бүкілхалықтық нығайту міндетін шешетін саяси емес, үкіметтік емес ұйым болар еді». Осы жерде бәріне уақыт төреші деген пікір заңды түрде ойға түседі. Әуеліде, Мемлекет басшысы «саяси емес» деп сипаттаған құрылым бірте –бірте айқын саяси сипаттағы ұйымға айналды. Бұл да Қазақстандағы қоғамдық процестердің қайшылықты күрделі сипатының бір белгісі әрі ерекшелігі.

Қазақстан халқы Ассамблеясы өзі араласатын өмір саласының – ұлтаралық қатынастардың елдегі саяси үдерістердің бел ортасында тұрғандықтан, біздің пікірімізше оның қызметі бірте-бірте тікелей, айқын саяси сипаттағы институтқа айналды деп есептейміз..

Жалпы саяси институт саяси ғылымдағы базалық түсініктердің бірі. Саяси институттар қалыптасуы ерешеліктері мен табиғатын зерттеудегі әлемге белгілі ғалымдардың бірі М. Дюверже: «Белгілі бір елдегі осы уақыттағы саяси институттардың жиынтығы саяси режимді құрайды. Белгілі бір мөлшерде саяси режим жұлдыздар шоғырынан тұрады, ал жұлдыз функциясын саяси институт орындайды» - деген тұжырымды пікір айтқан[2]. Саяси институттар қоғамдық процесстер талабынан туады, соның заңдылықтарына бағынады, сонда туған саяси мүдделерге жауап береді. Олар қатып қалған, сіреспе, жансыз бірлестік немесе құрылым емес. Саяси өмірдің ықпал-тезімен, жүйедегі акторлардың көңіл-күйімен, талаптарына сәйкес өзгереді.

«Институт» деп латынның «institutum» – біріншіден, мекеме, ұйым, бірлестік деген мағынан білдіретін, екіншіден, тұрақты ішкі берік қатынастар арқылы міндеттері, мақсаттары және әлеуметтік жағдайлары ортақтығы біріктіретін және бұл маңызды жүйекұраушы белгілердің түгелі дерлік заңдар және ережелер арқылы түбегейлі реттелген адамдардың белгілі бір үлкен тобын айтады.

Институттану (институционализация) дегеніміз күрделі үдеріс, оның қызметі барысында белгілі бір қоғамдық-саяси объектідегі әлеуметтік-саяси қатынастар мен үрдістер қажетті реттілікке келіп, ол тұрақты әлеуметтік-функционалдық құрылымға айналады. Тәуелсіз Қазақстанның саяси жүйесіндегі соңғы жылдардағы аса маңызды өзгерістердің бірі Қазақстан халқы Ассамблеясының (бұдан әрі - Ассамблея) конституциялық-құқықтық негіздерінің нығайып, Қазақстан Республикасы Конституциясына 2007 жылғы 21 мамырдағы өзгерістер мен толықтыруларға сәйкес саяси жүйенің маңызды консультативтік-кеңестік институты мәртебесіне ие болуы. Ассамблея – саяси жүйенің маңызды институты.

Саяси институт – билік пен басқаруға байланысты адамдар қатынастары мен әрекеттерінің жетілген формасы. Оның негізгі жүйе құраушы белгісі ішкі бірлігі, мақсат ортақтығы, белгілі бір құндылықтары және ұйымдық нақты принциптерінің болуы.

ҚХА қалыптасуының, қызметі мен қажеттігінің аса маңызды қорытынды нәтижесі – 2008 жылғы 20 қазанда қабылданған Қазақстан Республикасының «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңның қабылдануы болды.

Бүгінде ҚХА-сын саяси жүйенің аса маңызды әлеуметтік-саяси институты ретінде қарастырып, зерттеуге, сипаттауға толық негіз бар. Оны саяси институттар санатына жатқызудың ең басты негізі – оның бүкіл тіршілігінің, қызметі мақсатының саяси жүйенің орталық институты мемлекетпен және оның ішкі саясатының аса маңызды бағыты – этносаралық келісім мен татулықты қамтамасыз етумен тікелей және жан-жақты байланыстарында жатыр. Егер Қазақстандағы қоғамдық-саяси қатынастарда, саяси үдерістерде этносаралық қатынастар, этностар өмірі мен мүдделері мәселелерінің маңызды, күрделі және өткір екендігін мойындасақ, осының өзі-ақ ҚХА-ның саяси жүйедегі өзіндік өскелең орнын көрсетеді. ҚХА саяси жүйе дизайнын оның құрамына кіретін этностар мәдениетімен, дәстүрлерімен біршама әрлендірді, әртүрлі реңке бөледі деуге болады. ҚХА тікелей саяси сипаттағы институт ретінде сипаттауға мынадай, заңнамалық-ұйымдық негіз бар.

Біріншіден, оның бүкіл қызметінің ең алдымен еліміздегі қоғамдық қатынастардың аса күрделі саласы – мемлекеттік этносаралық саясаты жүзеге асыруға, елімізде қоғамдық-саяси тұрақтылықты нығайтуға, этносаралық саладағы мемлекеттік және азаматтық ұйымдардың өзара қимыл бірлігінің тиімділігін арттыруға бағытталғандығынан көрінеді. Екіншіден, оның төл қызметінің негізгі бағыттары анық саяси мазмұн мен мәнге ие. Ол ҚХА туралы Заңның алтыншы бабында түбегейлі анықталған қызметінің мына нақты бағыттарынан көрініп тұр:

- мемлекеттік ұлттық саясатты әзірлеуге және іске асыруға жәрдемдесу ;
- мемлекеттік тілді және Қазақстан халқының басқа тілдерін дамыту
- этносаралық саладағы өңірлік саясатты жетілдіру;

- мемлекеттік ұлттық саясат мәселелері жөніндегі заң жобаларын қоғамдық-саяси сараптама жасауға қатысу[3].

Үшіншіден, оның қызметінің саяси сипаты мемлекеттің ішкі және сыртқы саясатының негізгі бағыттарын айқындайтын, ел ішінде және халықаралық қатынастарда Қазақстанның атынан өкілдік ететін ең жоғарғы лауазымды тұлға, халық пен мемлекеттік билік бірлігінің, Конституцияның мызғымастығының, адам мен азамат құқықтары мен бостандықтарының нышаны әрі кепілі, мемлекеттік биліктің барлық тармағының келісіп жұмыс істеуін және өкімет органдарының халық алдындағы жауапкершілігін қамтамасыз ететін Қазақстан Республикасының Президентімен тікелей қарым-қатынасында жатыр. ҚХА-ны құратын, қайта құратын, оның қызметінің негізгі бағыттарын анықтап, басшы лауазым иелерін қызметке тағайындап, босататын Президент. Ал Президент құзіреттері мен шешімдері қашанда айқын саяси сипат пен мазмұнда болатыны белгілі. Өйткені, еліміздің ішкі саясатындағы Президенттің әр шешімі ең алдымен саяси тиімділік пен қоғамның саяси ішкі тұтастығы, бірлігі тұрғысынан қабылданатыны даусыз ақиқат.

Төртіншіден, ҚХА қызметінің саяси сипаты оның еліміздегі саяси жүйенің негізгі институттарының бірі – Қазақстан Республикасы Парламентімен ара қатынасында жатыр. ҚХА еліміздің заң шығару қызметін жүзеге асыратын ең жоғарғы өкілді органның – Парламент Мәжілісінің тоғыз депутатын тікелей сайлауы оның еліміздің саяси жүйесіндегі ерекше орнын көрсетеді. ҚХА – Мәжіліс депутаттарын тікелей сайлау құқына ие бірден бір саяси-қоғамдық орган. Бұл Ассамблеяның жоғарғы басшылық органы ҚХА Кеңесінің ерекше құқына жатады. Егер Парламент қызметінің еліміздегі қоғамдық-саяси қатынастардың бүкіл спектрін қамтитындығын және елдегі маңызды қоғамдық қатынастарды реттейтін заңдар қабылдайтынын, жоғарғы деңгейдегі кадр саясатын – жоғарғы лауазымды мемлекеттік саяси қызметшілерді тағайындауға немесе орнынан босату, сенімсіздік көрсету мәселелеріне тікелей қатысатынын еске алсақ – бұның бәрі ҚХА қызметінің саяси мазмұны мен бағытының нақты дәлелдері.

Бесіншіден, саяси сипат оның қызметінің негізгі принциптерінде де нақты белгіленен. ҚХА туралы Заңның бесінші бабында тұжырымдалған: - адам және азамат құқықтары мен бостандықтарының басымдығы; халық пен мемлекет мүдделерінің басымдығы; нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге деген қатынасына немесе кез келген өзге де жағдайларына қарамастан адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының теңдігі [2]. т.б. мәселелер тікелей саяси сипаттағы қатынастар болып табылады.

Сонымен Заңның қабылдануы осыған дейінгі он өрт жылға жуық ҚХА қызмет жасауының қоғамдық тәжірибесін жинақтап, оған нақты ұйымдық-құқықтық және айқын саяси сипат берді. Заңмен анықталған ҚХА мақсаты, міндеті және қызметнің принциптері Қазақстан Республикасындағы бүгінгі саяси қатынастардағы ең бір өткір де өміршең салаларды қамтиды. Мысалы, еліміздегі тіл саясатын алайық. Еліміз тәуелсіздік алғаннан бері оның төңірегіндегі пікір таласы бір толастаған емес. Әсіресе, бір қарағанда айқын, даусыз ақиқат болып көрінетін мемлекет құраушы ұлттың тілі қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесін нығайту, қоғамдық функциясын кеңейту мәселелері кейбір қоғамдық топтар тарапынан сірескен қарсылыққа кездесуде. Президент Н. Назарбаевтың сөзімен айтқанда – қазақ тілінің еңкейген еңсесін көтеру ұстаранның жүзінде қылпып тұрған, шиеленісті мәселе. Ал мемлекеттік тілді дамыту ҚХА қызметінің аса маңызды бағыты болып табылады.

Ассамблея елімізде саяси өмірде келешекте тууы мүмкін қақтығыстардың алдын алу, оларды реттеудің де аса маңызды институты болмақ. Заңда атап көрсетілгендей, этносаралық қатынастар саласындағы келіспеушілік пен дауларды реттеу, оларды шешуге қатысу, қақтығысты жағдайларды болдырмау жөнінде ұсынымдар әзірлеу және практикалық шараларды іске асыру – ҚХА қазіргі кезеңдегі қызметінің басты һәм күрделі бағыттарының бірі.

Жоғарыда айтылғандай, аса күрделі саяси үрдістерді Қазақстан саяси эволюция, демократиялық даму жолымен біршама сәтті өтті. Елімізде ҚХА –ның қызмет жасауына,

дамуына, қолайлы саяси-құқықтық кеңістік қалыптасты. Бұның басты негіздері, әлеуметтік тірегі қандай күштер?

Біріншіден, оның басты негізі, әлеуметтік тірегі ҚХА пайда болып қауалыптасар қарсаңындағы халықтың басым көпшілігінің әлеуметтік жағдайының құлдыраудан аман болып, этностар өкілдерінің көпшілігі үшін біршама қалыпты күнкөрістік-тұрмыстық ахуалдың болуы, сондай-ақ, Қазақстан халқының сол мезгілдегі жалпы білім, рухани деңгейінің, саяси және құқықтық сауаты мен мәдениетінің едәуір жоғарылығы. Осылардың нәтижесінде Қазақстан этностарының ҚХА қызметін түсіністікпен қабылдап, төңірегіне топтасуы.

Екіншіден, бүгінде тәуелсіз мемлекет тұрғындарының басым көпшілігі болып табылатын қазақтардың жалпы ұлт ретіндегі негізгі табиғи мінез-ұстанымы, мінез-тұрпатындағы салмақтылығы, саяси ұстамдылығы, әр қоғамдық құбылысқа, саяси партиялар мен қозғалыстардың қызметіне, мемлекет және қоғам қайраткерлері мен олардың іс-әрекетіне аса талаппен, ерекше сыншылдықпен қарайтын көзқарасы, табиғатына тумысынан тән саяси сарапшылдық, салқынқандылық қадыр-қасиеті.

Этносаралық, жалпы қоғамдық татулық пен келісімді нығайтудың институттары елімізде әр алуан. Олар қоғамдық өмірдің сан саласын қамтиды. Сол мүмкіндіктердің ішіндегі ең бір әлеуеті мен мүмкіндігі молдығы әрі, рухани-мәдени, әлеуметтік-саяси кеңістіктегі ауқым-мазмұндылығы жағынан ең бір әлеуеттісі мемлекеттік тіл. Мемлекеттік тіл – Қазақстандағы барлық этностарды топтастырудың аса маңызды факторы. Мемлекеттік тіл біздің тәуелсіздігіміздің аса амаңызды тірегі және оның мазмұны мен мәнінің аса маңызды мәнді жағы.

Дәл осындай ұйымдық-құқықтық алғышарттар, бүкіл мемлекеттік басқарудың барлық тетіктерінің мемлекеттік тілде қызмет жасауы оның бойындағы мол әлеует пен мүмкіндікті жүзеге асырудың негізі болады.

Мемлекеттік тіл Қазақстандағы 130 дан астам этностарды топтастырудың аса маңызды факторы. 2009 жылғы халық санағы бойынша Қазақстан Республикасы халқының саны 16004,8 адамды құрады. Оның ішінде қазақтар – 10 098,6; орыстар - 3 797, 0; өзбектер - 457,2; украиндар - 332,2; ұйғырлар - 223,1; татарлар – 203,3; немістер - 178,2; және басқа этностар - 714 мың адамды құрады. Құрамы осындай көп этносты елде тіл саясаты қашанда күрделі сала.

Егер «Тіл туралы» Заңда және басқа да заңнамалық актілерде жинақталған принциптер мен нормаларды, бүгінгі қоғамдық қатынастардағы үдерістерді, білім мен мәдениет саласындағы ахуалды саралай келе мынадай нақты қорытынды жасауға болады – мемлекеттік тіл Қазақстанда өмір сүретін барлық этностарды топтастырудың аса маңызды факторы ғана емес, ол, сонымен бірге, этносаралық қарым-қатынастың аса маңызды құралы. ҚХА өз қызметінде келешекте осы бағытқа ерекше баымдық беруі тиіс деп епетеіміз. Біздер, әдетте, инерциялы түрде, әлі де болса орыс тілі ұлтаралық қарым-қатынас құралы деген формула айтыла береді. Сонда Қазақстанда мемлекеттік тіл- қазақ тілі ұлтаралық қатынастың тілі бола алмай ма? Кеісінше, мемлекеттік тіл ұлтаарлық, этносаралық қарым-қатынастардың мүмкіндіктері мол, әлеуетті құралы.

ҚХА келешекте осы мәселеге назар аударып, мемлекеттің тілдің осы аса маңызды қоғамдық функциясын насихаттап, нығайтуға күш салуы қажет-ақ. Елімізде этносаралық байланыс құралы функциясының бірітіндеп орыс тілінен мемлекеттік тілге ауысуы – еліміздегі тіл құрылысы дамуының объективті заңдылығы.

Мемлекеттік тілдің топтастырушылық рөлінің рухани-мәдени әлеуетінің қайнар көзі, сарқылмас мол қуаты сол тілдің негізгі иесі, сол тілді түзуші де қолданушысы да, ғасырлар бойы сақтап, әуездеп, әспеттеп, дамытып келе жатқан қазақ ұлтының бойындағы біртума ұлттық мінез-қасиеттер мен үздік адамдық, азаматтық қасиеттерден туады. Егер ҚХА туралы құжаттарды қарасаңыз оның ең бір маңызды міндеті қазақ халқының топтастырушылық рөлін арқау ете отырып, мемлекеттік тілді

дамыту жөніндегі міндеті ерекше атап көрсетілген.

ҚХА азаматтық қоғам институты ретінде қалыптасудың, дамудың бірнеше кезеңдерінен өтті. Оның құрылымдық қалыптасуы, институттану кезеңі аяқталды. Оның қызметін насихаттауға, оны ұйымдық-қаржылық, материалдық-техникалық жағынан қолдауға елімізде ұлан-ғайыр жұмыс істелінді. Еліміз Президенті тарапынан бірде бір қоғамдық институт дәл осы ҚХА- дай қамқорлық пен ықыласты көрген емес десек - ол даусыз ақиқат.

Ал осындай мол ықылас пен қолдауға ие институт өз функцияларын толық орындап отыр деп айта аламыз ба? ҚХА саяси институт ретіндегі өзінің бойындағы мол мүмкіндіктерді, оған мүше этнос өкілдерінің шығармашылық, рухани әлеуетін толық ашып, «Ел бірлігі доктринасында» анықталған аса маңызды құндылықтар төңірегінде жан-жақты, өрелі, нысаналы жұмыс істеп отыр деп тұжырымды айтуға, біздің пікірімізше, әлі ертерек сияқты. ҚХА мен оның жергілікті құрылымдары арасында терең ойластырылған жұмыстан гөрі, біздің пікірімізше, нақандық, атаулы мерекелер күндеріндегі концерттік-декоративтік, жарнамалық-көрмелік, насихаттық стиль мен уақытша форматтар басым көрінеді.

Біздің пайымдауымызша, келешекте ҚХА өзінің қызметінің басты бағыттары етіп ең алдымен «Ел бірлігі доктринасында» анықталған мына нақты құндылықтарға[4]:

- Ұлт Рухын дамыту және нығайту, осыны еліміздегі әрбір азаматтың өмірлік бағдарына айналдыру, Ұлттық Рухымызды көтеру үшін негізгі басымдықтар болып табылатын: дәстүр мен отансүйгіштікке, жаңару рухына, жарыс пен жеңіс рухына;

- мемлекеттік тілді дамытуға және оның аясын кеңейтуге ұлт бірлігін нығайтатын фактор ретінде басымдық беру; оны меңгеру әркімнің парызы мен міндеті, жеке бәсекеге қабілеттілігі мен қоғамдық өмірге атсалысудағы белсенділігін айқындайтын ұмтылысы мен ынталануына айналуы; Бұл - шешуші басымдық, рухани және ұлттық бірліктің негізгі факторы екендігіне;

- мәдениетті, дәстүр мен тілді жаңғырту мен дамыту, ұлттық қадір-қасиетті нығайтуға- көңіл бөлуі керек деп пайымдаймыз.

Қазақстан Республикасының Президенті, «Нұр Отан» партиясының Төрағасы Н.Назарбаев партияның XVI съезіндегі «Баршаға бірдей осы заманғы мемлекет: бес халықтық реформа» атты бағдарламалық сөзінде былай деді: «Мемлекет құраушы ұлт ретінде қазақ халқына айрықша жауапкершілік жүктеледі. Қазақтар Жаңа Қазақстанның болмысын қалыптастыруда барша ұлыстарды ұйыстырушы рөлге ие. Бұл – қазақтың ұлттық сипатын сақтап, дамытудың және еліміздің қазақы болмысын нығайтудың басты факторы» [5]. Ендеше дәл осы арнайы атап көрсетілген ерекше болмыстық құндылықты нығайту, насихаттау, баршаға жеткізу ҚХА-ның саяси институт ретінде қызметінің аса басым 1989 жылғы Бүкілодақтық санақтың қорытындылары. М. «Политиздат», 1989 жыл, бағыты болуы тиіс деп есптейміз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. 1989 жылғы Бүкілодақтық санақтың қорытындылары. М. «Политиздат», 1989 жыл,
2. Политические институты России и Франции: традиции и современность. М. 2014.5-б.
3. Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы. Қазақстан Республикасының Заңы. 20 қазан 2008 жыл, «Егемен Қазақстан», 21 қазан 2008 жыл.
4. «Ел бірлігі доктринасы» Астана, 2011 жыл.
5. Н.Назарбаев. Баршаға бірдей осы заманғы мемлекет: бес халықтық реформа. «Егемен Қазақстан», 12 наурыз, 2015 жыл.

СТАНОВЛЕНИЕ КУЛЬТУРЫ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО И МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНОГО ОБЩЕНИЯ – ВАЖНЕЙШАЯ ПРЕДПОСЫЛКА СОХРАНЕНИЯ ГРАЖДАНСКОГО МИРА

Клишина Е.А.

*Научно-исследовательский институт экономических и правовых исследований
Карагандинского экономического университета
Казпотребсоюза, г. Караганда*

Современный этап развития общества характеризуется глубинными переменами во всех сферах жизни. Процессы реформирования приобрели формы существенных трансформационных изменений, основательно преобразовав экономические, политические, социальные, гражданские отношения, политическую систему государства. В этой связи наблюдается подъем научно-исследовательского интереса к вопросам модернизации общества, формирования институтов гражданского общества и характера инновационных процессов, затрагивающих государство и граждан. Однако до сих пор в казахстанском законодательстве есть пробелы в определении полномочий структур гражданского общества.

Фундаментальное противоречие нашей эпохи и одновременно главный вызов человеческому сообществу в XXI веке – это противостояние либеральных цивилизационных стандартов, с одной стороны, и ценностей национальной культурно-религиозной идентичности – с другой. Вопросы культуры межэтнического и межконфессионального взаимодействия являются традиционными для отечественного образования и воспитания и всегда составляли важную часть формирования культуры межэтнического и межконфессионального общения, утверждения толерантного отношения к представителям иной конфессии, иного этноса, иной культуры. Культура – это самодетерминация индивида – поиск, отбор, переоформление и созидательное конструирование собственного личного бытия, преломление «внешнего мира через внутренний». Мысль, делая осмысленным бытие, создавая структуру понимания своей экзистенциальной задачи, является условием и предпосылкой самостановления человека, обретения им духовности. М. Мамардашвили сравнивал сознание со всепроникающим эфиром, который подобен волне, распространяющейся и обнаруживающей «Другого» как свою границу (узнавание «я» в «ты») и возвращающейся к своему источнику, обогатившись при этом новыми смыслами [1, с.177].

В XX веке теме «Я и Другие» посвящены работы многих феноменологов, экзистенциалистов, психоаналитиков, религиозных философов. Мы живем среди людей, формируемся под их влиянием и формируем их. В центре темы «Я и Другие» стоит проблема понимания, проблема доступности (или недоступности) внутреннего мира другого человека, другого по религиозным убеждениям, другого по расовой, этнической принадлежности, другой культуры. Только диалог и согласие, считал Бубер, открывают настоящий путь к единству различных культур и религиозных верований. В центре буберовской философской антропологии находится не изолированный индивид, не «человек-одиночка» и не человек, растворившийся в массе, в коллективе, а человек, стремящийся к постоянному диалогу с Другим [2]. Важность диалога (как для Бубера, так и для других философий диалога XX в. – от Г. Марселя, М. Бахтина до Ю. Хабермаса, К.-О. Апеля) вряд ли нуждается в оправдании и ничем так не подтверждается, как дефицитом цивилизованного общения, доверительного диалога в век мировых войн, кровавых этнических, религиозных и иных конфликтов.

В Декларации принципов толерантности, принятой Генеральной Конференцией ЮНЕСКО в 1995 году, понятие толерантности определено как уважение, принятие и правильное понимание богатого многообразия культур нашего мира, форм самовыражения и проявления человеческой индивидуальности, отказ от догматизма, от абсолютизации истины и утверждение норм, установленных в международно-правовых актах в области прав человека [3]. Толерантность не уступка, снисхождение или потворство, а, прежде всего, активное отношение, формируемое на основе признания универсальных прав и основных свобод человека. В основе толерантности лежит склонность людей к взаимной помощи, благодаря которой стало возможным выживание и прогрессивное развитие человечества.

Толерантность как общественная ценность порождена существующими различиями в человеческих сообществах и проблемой уважительного отношения к этим различиям.

И если на постсоветском пространстве либеральная идея положена в основу государственно-общественной модели развития страны, то ее, в полном соответствии с либеральным принципом сдержек и противовесов, необходимо дополнить политикой утверждения в сфере воспитания и образования обеспечением условий становления культуры межэтнических и межконфессиональных отношений, системы традиционных ценностей. Эта проблема актуальна для всех постсоветских государств.

Подвергнув отрицанию систему традиционных ценностей, мы окажемся неспособными реализовать общенациональную идею единства нации и понимание того, что все страны, в том числе и Казахстан, с развитием институтов гражданского общества должны становиться общим домом для всех своих граждан независимо от этнической и религиозной принадлежности. Во главу угла сегодня необходимо ставить не только экономические отношения, но и межэтнические проблемы, которые, оставаясь на периферии, порождают новые проблемы.

Создание нормативно-правовой и научно-этической базы социального мира и согласия – необходимая составляющая политики Казахстана как многонационального и многоконфессионального государства. В статье 5 Конституции РК говорится: «Запрещаются разжигание расовой, национальной, религиозной розни» [4]. Приоритеты обеспечения межэтнического и межконфессионального согласия отражены в программной работе Президента Назарбаева Н. А. «Идейная консолидация общества как условие прогресса Казахстана», Стратегии развития Казахстана до 2030 года, Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года, Концепции развития Ассамблеи народа Казахстана (до 2020 года), Концепции формирования государственной идентичности РК. Эта тема всесторонне раскрыта в книгах Главы государства «В потоке истории», «Критическое десятилетие», его докладах на сессиях Ассамблеи народа Казахстана и других выступлениях. Кроме того, по поручению Президента страны приняты Государственная программа развития и функционирования языков на 2001-2010 годы, Стратегия Ассамблеи народа Казахстана на среднесрочный период (до 2011 года) и другие документы, Закон о религиозной деятельности и религиозных объединениях (2011).

Поддержание порядка в государстве – первостепенная задача, осмысление которой является традиционной проблемой. Аристотель видел решение этой проблемы в соблюдении следующих условий: нравственное просвещение граждан, призывы к гражданам о необходимости соблюдения правовых норм поведения; принуждение к исполнению законов; применение наказаний к нарушителям законов. К добродетелям древнегреческие мыслители относили любовь, добролюбие, трудолюбие, рассудительность, совесть, мужество и др. [5,104]. Аристотель отмечал, что добродетели в нас существуют не по природе и не вопреки природе, а благодаря приучению. К средствам добродетелей (нравственных качеств) он относил поступки и был убежден в том, что повторение одинаковых поступков способствует воспитанию нравственности. Как не вспомнить знаменитые слова Теккерей: «посеешь поступок – пожнешь привычку, посеешь привычку – пожнешь характер, посеешь характер – пожнешь судьбу».

Многие положения, высказанные древнегреческими мыслителями по вопросам гражданского воспитания, были приняты философами Нового времени. Актуальными они являются и в наше время. Гражданский мир сегодня невозможен без диалога культур, без межэтнической и межконфессиональной толерантности. Примеров этому множество и на постсоветском пространстве, и в различных регионах планеты, которые называют горячими точками или территориями гражданского противостояния. Гражданский мир, межэтническое единство и межконфессиональное согласие – одни из важнейших приоритетов, провозглашенных Президентом страны Нурсултаном Назарбаевым в области внутренней политики. Межэтнический мир – достояние нашей республики. Обретение Казахстаном независимости в 1991 году неразрывно связано со становлением новой идеологии

национального единства. Среди первоочередных задач – сохранение межнационального единства и межконфессиональной толерантности на основе равенства прав всех казахстанцев [6]. Казахстан стал общим домом для всех проживающих в нем.

Подлинным институтом гражданского согласия, толерантности, национального единства стала Ассамблея народа Казахстана. Культура мира, духовность, согласие приоритеты АНК, приоритеты нашей страны. Ассамблея народа Казахстана насчитывает 394 представителя всех этносов республики. Высший орган – сессия АНК. Председатель АНК – Президент страны. Решения сессии обязательны для рассмотрения всеми государственными органами страны. Ассамблея народа Казахстана – это консультативно-совещательный орган при президенте республики. За двадцать лет его существования нигде в мире аналогов такого объединения так и не появилось. Хотя сейчас деятельность Ассамблеи, то есть укрепление дружбы народов, все чаще становится примером для многих стран. Сегодня пример Ассамблеи народа Казахстана стал активно восприниматься в других странах, и не только ближнего, но дальнего зарубежья. Потому что на фоне тех конфликтов, которые сегодня происходят в мире, Казахстан - это не просто островок безопасности, это страна, в которой дует ветер добрых перемен, который находит отклик в других странах, в межконфессиональном диалоге, в межнациональном диалоге. Казахстан становится узнаваемым и через Ассамблею народа Казахстана. АНК объединяет больше 800 этнокультурных объединений, просветительскую работу ведут почти 200 комплексов, а в школах преподают языки этносов.

За свою историю Ассамблея трансформировалась из консультативно-совещательного органа при Президенте РК в конституционный орган, имеющий прочную правовую основу и общественно-политический статус. В мае 2007 года в Конституцию Республики Казахстан был внесен ряд поправок. Ассамблее народа Казахстана придан конституционный статус, она получила право избирать в Мажилис Парламента РК девять депутатов, что значительно повысило общественно-политическую роль Ассамблеи. 20 октября 2008 года Президентом страны был подписан Закон «Об Ассамблее народа Казахстана», не имеющий аналогов в мире, который определяет статус, порядок формирования и организацию работы Ассамблеи народа Казахстана, направленных на реализацию государственной национальной политики, обеспечение общественно-политической стабильности в Республике Казахстан и повышение эффективности взаимодействия государственных и гражданских институтов общества в сфере межэтнических отношений[7].

Ассамблея народа Казахстана стала полноправным субъектом политической системы страны, были определены нормативные правовые основы ее деятельности. Ассамблея способствует разработке и реализации государственной национальной политики, обеспечению общественно-политической стабильности в Республике Казахстан.

Казахстанская модель межэтнического согласия, получив широкое признание мировой общественности, содержит универсальный опыт, который востребован в рамках крупных международных организаций, таких как ОБСЕ и ОИК. Со стороны мировой общественности присутствуют высокие ожидания относительно того, что наша страна внесет лепту в распространение по всему миру идей толерантности и межнационального согласия. Не случайно Казахстан сегодня является движущей силой многих интеграционных процессов на евразийском пространстве – это СНГ, ЕАЕС, ШОС, ОДКБ, ОБСЕ, СВМДА.

В настоящее время в Казахстане в мире и согласии проживают представители более 140 этносов и 17 конфессий. Одним из краеугольных камней в политике межэтнического согласия в Казахстане является опора на религиозные и национальные традиции казахского народа и других этносов, волей судеб оказавшихся в казахской степи. Они характеризуются высокой степенью веротерпимости, толерантностью, готовностью без отчуждения принять культурные традиции соседних народов. Это, безусловно, составляет мощный фундамент общества межнационального согласия. Это согласие – заслуга достаточно зрелого гражданского сознания народа Казахстана, взвешенной политики политического руководства страны, и, в первую очередь, Президента Республики Казахстан Н.А.

Назарбаева. В книге «В потоке истории» Н.А. Назарбаева сказано, что: «Мы строим полиэтничное государство с равными правами и возможностями для всех» [8, с.4-5]. Далеко не случайно, что именно в Казахстане были проведены четыре Съезда лидеров мировых и традиционных религий, благодаря которым казахстанская модель межэтнического и межконфессионального согласия получила признание в мире.

С первых дней обретения независимости консолидация казахстанского общества, обеспечение равноправного сосуществования всех этнических групп стали основополагающими направлениями национальной политики государства. В сложных условиях транзитного периода благодаря целенаправленной и последовательной политике государства в Казахстане не было столкновений на межэтнической почве, дестабилизации и раскола общества. В целом, формирование и укрепление национального единства и межконфессиональной толерантности в полиэтничном обществе является базовым условием обеспечения безопасности и независимости государства, реализации стратегических приоритетов его социально-экономической и политической модернизации. Актуальность сплочения и консолидации казахстанского общества значительно возрастает в современных условиях, когда перед Казахстаном стоят задачи по реализации планов экономики знаний, обеспечения инновационно-технологического прорыва страны в XXI веке несмотря на геополитические вызовы современности. Доктрина национального единства, принятая в 2010 году, явилась основой для создания целостной системы правовых, социально-экономических, политических, государственно-управленческих мер по укреплению единства нации, развитию демократии, диалога культур.

Список использованной литературы:

1. Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. М.: 1992.
2. Бубер М. Я и ты. 1995.
3. Декларация принципов толерантности. Утверждена резолюцией 5.61 генеральной конференции ЮНЕСКО от 16 ноября 1995 года.
4. Конституция Республики Казахстан.
5. Аристотель Никомахова Этика. Аристотель. Соч. в 4т.
6. Назарбаев Н. Речь при вступлении в должность Президента Казахской ССР 10.12.1991.
7. Закон Республики Казахстан от 20.10.2008 N 70-IV «Об Ассамблее народа Казахстана».
8. Назарбаев Н.А. В потоке истории. – Алматы: Атамура, 1999.

АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА – ДУХОВНЫЙ КАРКАС ТОЛЕРАНТНОГО СОЦИУМА

Муканов О.Н.,

Магистрант Академии ГУ при Президенте РК, г. Астана

Новое Послание Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева «*Нурлы жол* - путь в будущее» открывает новый путь для развития страны, дает ответы на многие вызовы современности. Президент подчеркнул важность сохранения этнического мира и согласия, отметив тот факт, что в 2015 году будет торжественно отмечено 20-летие создания Ассамблеи народа Казахстана.

Сегодня в Казахстане проживают более 130 наций и народностей. Этот факт используется как большое преимущество [1, с.5] Глава государства, Нурсултан Абишевич Назарбаев поставил задачу перед всеми диаспорами: стать живым мостом народной дипломатии между Казахстаном и исторической Родиной. Теме толерантности и межгосударственного сотрудничества посвящены труды известных политологов-практиков, в контексте евразийской экономической интеграции.

Книга депутата Сената Парламента Республики Казахстана, академика Казахстанской АЕН, заместителя председателя Ассамблеи народа Казахстана, зав.кафедрой АНК ЕНУ им.

Л. Гумилева А.А. Башмакова посвящена одной из важнейших проблем современной политики, феномену интеграционных процессов – приграничному сотрудничеству Казахстана и России, созданию Таможенного союза и формированию основ Евразийского экономического союза. Автор последовательно проводит мысль о расширении и углублении роли гуманитарных контактов, считая неэкономические факторы сотрудничества «духовной скрепой экономик стран – субъектов Таможенного союза» [2, с. 5].

Ученый подчеркивает, что «идея Н.А.Назарбаева о создании Евразийского экономического союза явилась пассионарным толчком, который способствовал приливу объединительной творческой энергии». [2, с. 6] Издание хорошо структурировано, имеет внутреннюю взаимосвязь глав и богато иллюстрировано прикладным материалом.

В своем отклике на Послание Главы государства А.Башмаков отметил: «Мне глубоко импонирует сравнение Президента межэтнического единства с живительным кислородом. Действительно, этническое и религиозное разнообразие Казахстана - это данность, определенная исторической судьбой единого вечного народа - «Мәңгілік Ел». В этом наша уникальность, и мы должны беречь мир и согласие, воспитывая подрастающую молодежь в духе толерантности и любви друг к другу. Наша задача - воспитание высоко духовной личности, почитающей свои корни, уважающей свою историю, любящей свою Родину» [3].

За рубежом, опыт Казахстана в плане межэтнического согласия, на фоне глобализационных процессов дезинтеграции, вызывает интерес и еще будет изучаться как евразийский феномен. [4, с.5] К примеру, г-н Джонатан Айткен, бывший депутат и член кабинета министров, является автором 12 книг, в том числе - биографии президента США Ричарда Никсона. Его последние публикации из серии «Герои и современники», посвящены, в частности, личности Н. Назарбаева и его роли в созидании Казахстана [5, с. 7].

В Казахстане на сегодня сложился цельный, понимающий социум, основу которого составляют интеллектуалы, представители разных этносов. Все они объединены общей судьбой, пережили тяготы и вместе радуются достижениям государства. Интересный факт: в судьбе Лидера нации, Н.А.Назарбаева, история страны переплелась с семейным укладом. В детстве он дружил с ровесником, балкарцем. Языки наши похожи, поэтому они понимали друг друга. Казахские аулы тогда дали приют и делились последней лепешкой с депортированными чеченцами и ингушами.

В предвоенные годы Северный Казахстан, как и другие регионы, принял сотни немцев, крымских татар, поляков, корейцев. В Тайынше, на границе с Акмолинской областью, до сих пор живут потомки тех спецпоселенцев, для них Казахстан – «малая» Родина. [6, с.44]

Долгие годы проработал в СКГУ им. М.Козыбаева выпускник Петропавловского пединститута, философ, замечательный педагог, первый проректор, профессор Ф.А.Сим. Герман Ким, профессор, директор Центра корееведения КазНУ им. аль-Фараби, полон оптимизма: «Следующее поколение корейцев будет свободно говорить на казахском... Мои внуки носят фамилию Ким, но моей крови там четвертинка, а то и 12,5%, потому что моя «половинка» - из аргынов, и мой зять и невестка - казахи. Это пример межнациональной семьи во втором поколении. И таких немало. Мы настолько сплелись родственными и дружескими связями, что воспринимаем казахов как родных людей. Между нашими народами никогда не было, и, уверен, никогда не будет конфликтов или непонимания на национальной почве». [7]

Республиканские СМИ на корейском языке достаточно известны на медиа рынке. К примеру, «Корё ильбо» (в переводе с корейского - «Корейский ежедневник») - республиканская газета на корейском и русском языках. В газете освещаются общественно-политические, экономические, социальные, культурные аспекты жизни корейской диаспоры Казахстана, а также публикуются материалы о Корейском полуострове, соотечественниках за рубежом. «Коре ильбо» является старейшим корейским печатным изданием за пределами Корейского полуострова, в 2013 году отметила 90-летие. С 1978 года издаётся в Алматы, в 1991 году газета получила современное название. Еженедельное издание, тираж около 1500 экз. [8, с. 4]

С национальной газетой неразрывно связана судьба Корейского радио корёсарам.kz [8] Правительственное решение о его открытии было подписано, и 16 мая 1984 года в эфире Казахского радио при Гостелерадио Казахской ССР прозвучала первая передача «корёмаль бан-сон». Закипела работа, приходилось все начинать с нуля: подбор кадров и формирование фонотеки. Расселенные по всей огромной территории Казахстана корейцы смогли приобщиться к своей национальной культуре, услышать голоса родных и знакомых, а также песни в исполнении любимых артистов. Стала приходить корреспонденция из-за рубежа, из Кореи, Японии и Китая, особенно после того как Казахское радио открыло иновещание. Зарубежные корейцы проявляли большой интерес к жизни соотечественников в далеком Казахстане. [9, с.3]

Ассамблея народа Казахстана – гарант толерантности; живя в правовом поле, наследуя духовные традиции старших поколений, мы должны беречь мир и согласие. Будущее страны определяется внутренним равновесием и осознанием ответственности за каждый последующий шаг.

Список использованной литературы:

1. Народы Казахстана. Энциклопедический справочник. – Алматы: «Арыс», 2003. – 352 с.
2. Башмаков А.А. От приграничного сотрудничества к евразийской экономической интеграции. – Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2013. – 216 с.
3. Башмаков А.А. «Светлый путь Президента и народа Казахстана»: <http://www.enu.kz/ru/info/novosti-enu/32502/>
4. Pavlovic, Zoran (2003). Kazakhstan (Modern World Nations). - Chelsea House Pub. - 103 p.
5. Aitken, Jonathan (2012). Kazakhstan: Surprises and Stereotypes After 20 Years of Independence Hardcover – March 15, 2012 Bloomsbury Academic. – 216 p.
6. Трагедия и прозрение (сборник архивных материалов и воспоминаний жертв голода и политических репрессий). – Петропавловск: ОАО «Полиграфия», 2002 г.
7. Исабаева С. Братья с короткими фамилиями (Как корейцам живется в Казахстане) // «Central Asia monitor», 6 февраля 2015 года.
8. Электронный ресурс: http://rooakk.kz/ru/kore_ilbo.php
9. Цой Ен Гын. Радио корёсарам.kz (воспоминания) //«Коре ильбо» № 7 от 20 февраля 2015 г.

РОЛЬ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА В КОНСОЛИДАЦИИ КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Мухамбедьярова А.Т.

д.п.н, профессор АУЭС, г. Алматы

Демократические преобразования в казахстанском обществе имеют свои специфические особенности. Специфика реализации воплощения идеи народовластия во многом обусловлена менталитетом казахстанского народа, его традициями, идущими из прошлого.

В целях развития демократических идей и традиций необходимо повысить роль такого общественно-политического института, как Ассамблея народов Казахстана, которая вот уже 20 лет решает задачи единения многонационального народа Казахстана.

По словам Н.А. Назарбаева, «наша модель будет определять наш собственный путь развития, сочетая в себе элементы остальных моделей, но опираясь в основном на наши специфические условия, историю, новую гражданственность и устремления, учитывая конкретность этапов развития» [1].

В рамках нашего исследования, рассматривая теоретические модели народовластия, стоит обратить внимание на так называемый евразийский тип демократии, в котором заложена своя специфическая и определенная модель народовластия. Отметим, что данная теоретическая парадигма демократии на современном этапе только разрабатывается как отечественными, так и российскими учеными, в рамках общей идеи евразийства.

На наш взгляд, рассматривая современную модель народовластия внутри евразийского типа демократии необходимо учитывать и такой аспект как истоки ее зарождения. И в этом смысле, по мнению известного казахстанского ученого С.З. Зиманова, «казахское право представляет собой сокровище культурной жизни казахского народа и всей кочевой цивилизации». «...Бийское правосудие не только продолжает быть позитивным звездным отблеском в исторической памяти народа, но и претендует быть его ценностной ориентацией в политике демократизации в Казахском государстве» [2, с.29]. По словам ученого, «суд, как публичный орган, во все времена и эпохи был и остается критерием и символом власти и управления, по которому в первую очередь судили о власти, о ее приверженности демократии и интересам народа» [2, с.26].

В политической истории Республики Казахстан можно условно выделить т.н. родовой, либеральный и социалистический типы демократии. Эти модели значимы для нас не столько в качестве образца для подражания, сколько как логическая конструкция проблемы и ее решения, которая может быть воспроизведена в странах Евразийского экономического союза при качественно ином содержательном наполнении [3, с.22]. Когда мы говорим о евразийской модели демократии для Казахстана, то руководствуемся не буквой, а духом евразийства и подразумеваем особенное содержательное “наполнение” модернизации республики после обретения ею независимости и суверенитета [3, с.22].

По мнению казахстанских ученых, «идеи, заложенные в философии Евразийства, стали одними из самых удачных тактических ходов во внутренней политике Казахстана. Евразийская инициатива была встречена положительным откликом в казахстанском обществе, характеризующемся своей терпимостью и плюрализмом мнений». Кроме того, «благодаря учету евразийской специфики в национальном строительстве, в Казахстане сформировалась единая и сплоченная нация, интегрирующая в себе людей различных вероисповеданий, этносов и взглядов» [4, с. 9-10].

На наш взгляд, тесное сочетание государственности, гражданственности, евразийской идеи является именно тем условием, которое в ближайшее время будет способствовать консолидации общества и реализации идеи народовластия в Республике Казахстан.

И в этом смысле, как справедливо замечает казахстанский ученый Г.Г. Соловьева, «евразийская идея со знаком «плюс» содержит мощный интеграционный потенциал, как в строительстве казахстанской общности, так и на постсоветском пространстве». Кроме того, евразийская идентичность нацеливает на формирование национальной идеи и ее внутренних задач по консолидации и взаимосогласию всех этносов данных государств. Эти идеи оказываются внутренне взаимосвязанными: чтобы добиться евразийской идентичности в ее современной интерпретации, необходимо укреплять единство и взаимопонимание на основе национальной идеи» [5, с. 154, 156].

Таким образом, евразийство, как национальная идея и как социальная стратегия, заложенная в евразийском типе демократии на данном этапе политических, социальных и экономических преобразований в Республике Казахстан дает возможность наметить и продолжить основные направления и ориентиры общественного развития.

Во-первых, развитие политического консенсуса и диалога между различными социальными группами и слоями населения, а также обеспечение межнационального согласия.

Во-вторых, воспитание гражданской ответственности и политической культуры в казахстанском обществе.

В-третьих, развитие политики по обеспечению прав и свобод граждан в соответствии с Всеобщей декларацией прав человека, принятой во всем мировом сообществе.

В-четвертых, дальнейшее поддержание политики по развитию национальных культур всех представителей народов, проживающих на территории суверенного Казахстана.

Идея евразийства, заложенная в евразийском типе демократии «подчеркивает значимость развития национальных культур, уникальность и неповторимость каждой нации

и народа, роль в жизни народа собственной высшей национальной идеи и самостоятельного развития» [6, с. 230].

На наш взгляд, современная идея евразийства – это открытость общества и умение граждан создать свою специфическую модель демократического развития и воплощения идеи народовластия на основе национальных и общечеловеческих ценностей. Так, например, в настоящее время российские исследователи активно развивают идею и политическую концепцию «суверенной демократии». В 2006 году вокруг идеи «суверенной демократии» консолидировалась большая часть российских политиков и ведущих политологов, а ведущая политическая партия страны «Единая Россия» провозгласила в своем программном заявлении «стратегию качественного обновления страны как суверенной демократии». В настоящее время «суверенная демократия» воспринимается как стратегия последовательной, комплексной и жесткой защиты национальных интересов при сохранении открытости страны, демократических институтов и рыночных механизмов.

Политическая доктрина суверенной демократии может вполне выступить как определенная модель политического развития, внутри которой власть, государственные органы, политические действия выбираются и направляются всеми гражданами, народами и социальными группами.

На наш взгляд, концепция суверенной демократии заслуживает пристального внимания и со стороны казахстанских политиков и ученых. Казахстан стремится сегодня к реализации масштабной программы политической либерализации. О реализации осуществления нового этапа политической модернизации свидетельствуют и Государственные программы, и создание новых общественно-политических структур. Например, Национальной комиссии по вопросам демократии и гражданского общества при Президенте Республики Казахстан. Данная инициатива Главы государства направлена на повышение роли институтов гражданского общества в жизни страны, стимулирование дальнейшего развития демократических процессов в Казахстане. Сам факт появления новой общественно-политической структуры служит ярким свидетельством высокого уровня развития государственной власти на современном этапе, характеризуя степень ее открытости и готовности к прямому диалогу с различными политическими силами общества.

В состав Национальной комиссии входят руководители 12 республиканских политических партий – от радикально оппозиционных до наиболее лояльных к действующей власти (при этом каждая из них представляет интересы определенных социальных групп и слоев общества), представителями от каждой палаты Парламента, Администрации Президента и Правительства, призван отражать политический расклад сил в стране и учитывать всю палитру мнений в обществе. Создание комиссии является качественно новым шагом вперед. Она образована как консультативно-совещательный орган при Президенте Республики Казахстан в отличие от ранее существовавшего органа при Правительстве - Постоянно действующего совещания (ПДС). Перед ПДС была поставлена задача начать диалог, собрать партии за одним столом для обсуждения реальных проблем. Предполагалось, что в рамках ПДС различные политические силы смогут вырабатывать согласованные позиции и рекомендации для государственных органов по углублению демократических процессов в стране, совершенствованию соответствующего законодательства и по другим важным вопросам развития Казахстана. Существенным отличием Национальной комиссии является право вносить на рассмотрение Главе государства проекты законодательных и иных нормативных правовых актов, а также рекомендации по вопросам, связанным с дальнейшей демократизацией и развитием гражданского общества, совершенствованием политической системы.

По мнению специалистов, у комиссии есть реальный механизм влияния на принятие жизненно важных законов и иных нормативных правовых актов по вопросам политического развития Казахстана, что, несомненно, способствует реализации принципов народовластия. Она вправе осуществлять контроль за ходом выполнения принятых решений, получать от центральных и местных исполнительных органов и иных организаций соответствующую

информацию. По мнению политолога Д. Сатпаева, создание Национальной комиссии можно рассматривать как некий этап политической эволюции в отношениях власти и политических сил разного спектра [7].

В любом демократическом государстве создание переговорной площадки по схеме “власть – общество” выступает одним из механизмов влияния на власть, на принимаемые ею решения. Подобный диалог – взаимовыгодный процесс и для власти, и для представителей общества. По мнению западного ученого Э. Фегелин, артикуляция выступает состоянием представительства, которая развивает своеобразный состав представительства, символически отражающий его внутреннюю иерархическую структуру. И при расширении артикуляции общества представительство достигает каждого индивида, которое в свою очередь приводит «к тому, что общество становится представителем самого себя» [8, с.439].

Таким образом, новая общественно-политическая структура, может вполне реализовать современный принцип демократии, провозглашенный после второй мировой войны премьер-министром Великобритании Клементом Эттли, о том, что демократия означает правление через обсуждение, при условии, если работа комиссии будет максимально открытой, публичной и представительной. Сегодня вполне ясно, что все партии, даже наиболее радикально настроенные, выражают интересы определенных слоев общества. Интересы, которые власть не может не учитывать.

За относительно короткий срок политическими партиями в Казахстане накоплен немалый политический опыт. Они выражают интересы различных социальных слоев общества. Поэтому каждая партия должна иметь официальную трибуну, где она могла бы излагать свои предложения по модернизации политической системы. На наш взгляд, сегодня необходимо использовать наработанный потенциал Национальной комиссии как место, где могли бы совещаться по вопросам демократизации общества представители всех слоев общества, всех политических партий, общественных объединений и властных структур. Тем самым охватить вниманием все слои населения, договариваться не только с радикальными политиками, но и со всеми другими активными политическими участниками. Для диалога пригласить по одному представителю от областных маслихатов Алматы и Астаны, деловых кругов и Форума предпринимателей Казахстана, Ассоциации фермерских хозяйств РК, Ассамблеи народов Казахстана, крупных НПО и других значимых общественных организаций.

В процессе равноправного диалога, столкновения позиций можно выработать ту политическую конструкцию народовластия, которая бы учитывала насущные потребности и интересы казахстанцев.

Кроме того, политическая модернизация и укрепление гражданского общества предполагают серьезные изменения в функциональном предназначении ряда институтов власти. По инициативе Главы государства значительно укрепляется роль Парламента: увеличивается число депутатов обеих палат, изменяется процентное представительство депутатов по партийным спискам.

Для создания современной эффективной структуры государственного управления в стране начат процесс передачи функций и полномочий от центра на места. Однако переданные полномочия в основном остались на областном уровне. И это тормозит создание реальных предпосылок для решения поставленной Главой государства задачи по введению выборности акимов малых городов, районов и сельских округов.

В настоящее время административная реформа набирает обороты. Приводятся в соответствие с указом “О мерах по дальнейшему совершенствованию системы государственного управления Республики Казахстан” структура и полномочия правительства и местных государственных органов. Сделан также еще один важный шаг, который приблизит нашу систему государственного управления к современным мировым стандартам: подписан и реализуется указ о создании электронного правительства. В условиях информационного общества, его компьютеризации возможна эффективная система прямой и, главное, обратной связи между органами управления и всеми членами общества,

позволяющая непосредственно и немедленно выявлять и учитывать мнение всех членов общества по всем вопросам социального управления. Кстати, во многих развитых государствах это является одним из современных механизмов осуществления народовластия.

Дальнейшее развитие парламентско-президентской формы правления в Казахстане должно развиваться в контексте реализации идей народовластия и демократии, а также основных направлений реформирования политической и государственной власти. Среди которых, на наш взгляд, значимое место занимают:

1. Развитие системы власти, которая представляла бы все многообразие интересов различных социальных групп и слоев общества, превращая этих субъектов в действительные факторы политического управления обществом в целом.

2. Политическая трансформация институционального механизма политической власти, что означает ее организацию посредством модернизации соотношения государства и других основных элементов политической системы.

3. Дальнейшее развитие системы представительства социальных интересов в направлении плюрализации политической власти в плане социального содержания, а также расширение возможностей для социальных групп реально воздействовать на процесс принятия основных политических решений на всех уровнях власти.

4. Преодоление дисбаланса в сторону представительной формы реализации народовластия, который выражается в усилении исполнительной власти при отсутствии серьезных механизмов ответственности всех осуществляющихся властей за состояние дел в обществе и государстве.

5. Развитие учредительной власти народа и его составных частей в качестве высшей, постоянно действующей власти, непосредственно выражающей суверенитет народа. Ее основными функциями реально должны стать: принятие и изменение конституции, обеспечение ее действия; принятие решения о необходимости учреждения качественно новой власти; организация учреждения новой власти; периодическое переустройство власти (организация выборов должностных лиц и контроль за правильным выражением воли народа; высший контроль за развитием и обеспечением прав человека.

В ближайшей и среднесрочной перспективе создание демократического общества и построение правового, социального государства в Казахстане, на наш взгляд, возможно в силу очевидных объективных причин. В первую очередь подтверждением этому является долгосрочная политика государства направленная на формирование среднего класса, создание эффективного механизма регулирования экономикой со стороны государства, постепенное развитие процессов повышения правовой и политической культуры среди граждан.

Изменяющаяся природа государственной власти, формы правления неизбежно влекут за собой «инвентаризацию» имеющихся средств, политических институтов, государственных структур, с тем, чтобы повернуть ее развитие в направлении к человеку и его потребностям.

Развитие и становление казахстанской модели народовластия, на наш взгляд, находит свое отражение в дифференциации его на два основных вида: демократию и самоуправление, исторически выступавшие во взаимопереходе друг в друга.

Список использованной литературы:

1. Назарбаев Н. Евразийский Союз: идеи, практика, перспективы. 1994-1997. – М.: Фонд содействия развитию социальных и политических наук, 1997. – С. 418.
2. Зиманов С.З. Казахский суд биев – уникальная судебная система. – Алматы: Атамұра, 2008. – 224 с.
3. Петрова В.Ф. О Евразийской модели демократии // Евразия. - 2001. - №1. - С. 17-23.
4. Евразийская стратегия суверенного Казахстана / под общей редакцией Султанова Б.К. Научное издание. – Алматы: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, 2005. – 202 с.

5. Содержание и мобилизующий потенциал общенациональной идеи: материалы республиканской научно-теоретической конференции, посвященной 60-летию д-ра философ. наук, профессора, зав. Отд. Института философии и политологии МОН РК А.Г. Косиченко / сост.: А.Н. Нысанбаев, А.Г. Косиченко, В.Д. Курганская. – Алматы: Ин-т философии и политологии МОН РК, Центр гуманит. исслед., 2008. – 402 с.

6. Идеи и реальность евразийства: материалы Валихановских чтений «Исторические корни и перспективы евразийства как социокультурного и социополитического феномена», 11 декабря 1998 г., Астана / отв. ред. А.К. Кошанов, А.Н. Нысанбаев. – Алматы: Дайк-Пресс, 1999. – 296 с.

7. Казахстанская правда. - 2004, ноябрь - 26.

8. Фегелин Э. Представительство и существование // Антология мировой политической мысли: в 5 т., т. 2. Зарубежная политическая мысль XX в. - М.: Мысль, 1997. - С. 439.

РАДИОХАБАРЛАРДАҒЫ ТАТУЛЫҚ ПЕН БІРЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ

Нуриден Р.Ш.

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
журналистика және саясаттану факультетінің доценті, ф.ғ.к.*

Тәуелсіздікке жеткен жылдардан бастап Елбасымыз сыртқы татулыққа көп мән беріп, шет елдермен тіл табысуға ұмтылды. З.Бжезинский сияқты саясаткерлердің этноконфессиялық қақтығыстардың ошағы ретінде Қазақстан туралы «сәуегейлігінен» кейін Н.Назарбаев ішкі татулық пен тұрақтылық елдің тұтастығын сақтайтындығына кепіл бола білді. Сол себепті 1995 жылы бірінші наурызда ҚР Президенті жанынан консультативті кеңестік орган ретінде Қазақстан халқы Ассамблеясы құрылды. Демек, ел басшылығы алдында халықтың бірлігін сақтап қалу, қоғам мүшелерінің әлеуетін бір арнаға тоғыстыру басты мақсат болды. Жүзден астам этностың басы бірікпесе, «бас басына би болып» кетуі, оның үстіне басқа күштердің сондай сәтті күтіп жүргені де рас еді. Өркениеттер қақтығысында неше түрлі жағдайлардың орын алуы қазіргі күні анық болып отыр. «Жаһандану», «ақпараттық қоғам» деген атаулар өмірімізге дендеп енген сайын әсіресе, біздің еліміз сияқты көп ұлт-ұлыстың, әр түрлі мәдениеттің мекеніндегі татулық пен бірлікті сақтап қалудың маңызы зор. Елімізді мекендеп отырған халықтармен достықта, татулық пен бірлікте өмір сүру халқымыздың басты құндылықтары болып табылады. Осы құндылықтарды түсіндіруде, насихаттауда еліміздің радиолары қандай жұмыстар атқарып жатқандығын білу мақсатында хабарларды сараладық. Бұл орайда біраз иденхабарлар бар екендігі қуантты. Солардың ішінде «Астана» және Қазақ радиоларының бір тақырыпқа-Қазақстан халқы Ассамблеясына арнаған хабарларына назар аудардық. Өйткені биылғы жыл осы Ассамблеяға арналып отыр.

Қазақ радиосынан берілетін «Менің елім» қоғамдық-танымдық хабары аптасына бір рет сенбі күндері толқынға шығады. Бағдарламаның жетекшісі Мұрат Мұқаш, жүргізушісі Мөлдір Жанбаева. «Хабардың негізгі мақсаты: еліміздегі ұлтаралық достықты, ынтымақты насихаттау. Хабар барысында елімізде мекен етіп жатқан өзге ұлт өкілдері біздің ана тілімізді қаншалықты меңгеріп, ата-дәстүрімізді қаншалықты сыйлайтындығы, әдебиет-мәдениетімізден қаншалықты хабардар екендігі сөз етіледі. Сонымен қоса, хабар кейіпкері өз ұлтының дәстүрі мен әдебиет-мәдениетін баяндай отырып, ата-бабасының немесе өзінің Қазақстанға қалай қоныс аударғаны жөнінде әңгімелейді. Хабарымыздың қай кейіпкерінен болмасын қазақ халқына деген ықылас-пейіл, ризашылығы айқын аңғарылады»-делінген хабардың сипаттамасында.

«Менің елім» әдеби-сазды бағдарламасының «Береке бастауы-бірлік» деп аталатын хабарында өткен жылдағы Ассамблеяның атқарған істеріне қорытынды жасалып, Елбасымыздың «Нұрлы жол-болашаққа бастар жол» Жолдауында халықтар достығы мен ынтымағына да көп көңіл аударылғандығы аталып өтті. Бұл хабарға қатысқан өзбек, күрд, орыс халықтарының өкілдері Қазақстанды өздерінің Отаны деп санайтындарын, елдегі

бірлік пен татулыққа өздерінің үлес қосып жүргендіктерін қазақ тілінде жеткізді. Ал, биылғы жылдың алғашқы хабары «Ассамблея жылы-этносаясатты қолдау жылы» деп аталып, осы іргелі ұйымның 20 жылдық қызметі жайлы Ассамблея мүшесі, «Этнос форум» қоғамдық қорының бастығы Ғабит Нұрәділұлы сөзінің негізі түйіні: «Ассамблеяның құрылуы еліміздегі басқа этностардың миграциясын бәсеңдетті, тіпті тоқтатты деуге болады. Күдіктер сейіліп, Қазақстандағы тұрақтылыққа сенім күшейді. Әр этностың өз тілін, дінін, әдебиетін, мәдениетін, салт-дәстүрін сақтауға жол ашылды». Ассамблея жылында жас ұрпақтарды осы жолда тәрбиелеу үшін мектептерде де үлкен шаралар жүзеге асырылатын болады. Биылғы жылы осы шара аясында тағы да басқа кешенді істер атқарылатындығы жайлы да баяндалды.

Біз тыңдаған он шақты хабарлардың ішінде өз тілімен қатар қазақ тіліне де жетік әртүрлі ұлт өкілдерімен жүргізілген сұхбаттарда «Тіл-татулық құралы» екендігі айтылады. Тек қазақ ғана емес, басқа ұлттардың да құндылықтары сақталып отырғандығы құрметпен айтылады. Қазақ радиосының Ассамблеямен бірлескен «Менің елім» хабарының келесі бір саны Ассамблея жылының ресми түрде басталғанын баяндап, біраз мағлұматтарды паш етеді. ҚР Ұлттық кітапханасының үлкен залында Қазақстан халқы Ассамблеясын насихаттайтын «Ұлттар жарастығы-ұлттық қазына» деп аталатын шара болып өтті. Осы шараның маңызы туралы Ұлттық кітапхана директоры Ә.Асқаровқа тілші микрофон ұсынды. Ә.Асқаров кітапханада Ассамблеяға арналған депозитарий жасалғандығын, онда бес жүзге жуық кітап бар екендігін айтты. Елімізде тұратын басқа этностардың тарихы, мәдениеті, жеке адамдар мен танымал тұлғалар туралы да ақпараттар жиналған. Бұл деректерге ғалымдар мен ізденушілердің қызығушылығы басым. Сонмен қатар мәдени орталықтардың қолөнер бұйымдары көрмесі де бар. Жыл бойы осындай шаралар көптеп өткізілетін болады. Сонда мол дерек көздерімен толыға береді. Осы хабарда шараға арнайы қатысушы, «Мемлекеттік тілге құрмет» бірлестігінің төрайымы А.Османова өзінің батыл пікірлерімен бөлісті: «Елбасымыз ерекше мән беріп, ролінің жоғарылығын бағалап, Ассамблеяның қазақ топырағында алар орнын жоғары бағалап, оған арнайы жыл беріп отыр. Сол жылға орай бүгінгі өтіп отырған шара елге Ассамблеяны таныстырады. Шын мәнісінде көпшілік Ассамблеяның не екенін біле бермейді. Сондықтан оны халыққа насихаттап, түсіндіру басталып кетті. Енді еліміздің түкпір түкпірінде биылдан бастап Ассамблеяны біле түсетін шығар деп ойлаймын. Ассамблеяның алғашқы кезінде ұлттар жеке мүддесін қорғаса, енді қазақ тілінің мүддесін бірігіп қорғауымыз керек». «Ынтымақ, бірлік, келісім – ең басты байлық ел үшін» – деген қағиданы одан әрі дамытып, насихаттау – ұлтаралық достықты дәріптейтін «Менің елім» хабарының басты кредосына айналып отыр.

«Астана» – жастарға арналған ақпаратты-музыкалық радио. «Ең таңдаулысы сен үшін» деген ұранмен еңбек ететін бұл радионың эфирдегі жалпы уақыты – 19 сағатты құрайды. 1999 жылы 19 қаңтарда эфирге шыққан Елорданың үнжариясын 101.4 FM толқынында көпшілік үзбей тыңдайды.

Хабарларының 60 пайызы қазақ тілінде, 40 пайызы орыс тілінде тікелей эфирден таралатын бұл радио 2003 жылдың 1 ақпанынан бастап, өзінің эфирлік форматын жаңартып, заман талабына сай, сандық құрылғылармен жұмыс істеп келеді. Сан-салалы қажетті тақырыптарды қамтиды. Солардың бірі-көп этносты еліміздегі ынтымақты, татулықты паш ететін «Бірлік» ақпаратты-сараптамалық бағдарламасы. Оның жүргізушісі Жанболат Шәкім ҚР Мәдениет және ақпарат министрлігі мен Қазақстан халқы Ассамблеясының тікелей қолдауымен өткен этножурналистика саласындағы республикалық «Шаңырақ» байқауында «үздік» деп танылып, 1-ші орынды иеленген радиожурналист. «Қазақстанды Отаны санайтын, тілі басқа тілегі бір, түрі басқа жүрегі біртүрлі ұлыстың мәдениеті мен әдебиеті, тарихы мен танымы, салт дәстүрі мен әдет ғұрпына арналған «Бірлік» хабарында түрлі мәселелер сөз болады. Сондай кезекті хабардың бірі «Қоғамдық келісімді қалыптастырудағы Ассамблеяның рөлі» деп аталады. Студия қонағы-Этносаралық және конфессияаралық қатынастарды зерттеу орталығының жетекшісі, социология ғылымдарының докторы Сәдуақасова Айгүл Кәкімбекқызы Қазақстан халқы ассамблеясы

туралы толық мағлұмат беріп, журналист сауалдарына жауап берді.1995 құрылған бұл үлкен мекеме қазір көп тәжірибе жинақтады.Оның қызметін екі тараптан қарастыруға болады:бір жағынан бұл азаматтық қоғамның негізгі институты болса, екінші жағынан мемлекеттік басқару мен саясаттың негізгі түйіні. Биылғы жылдан бастап дүниеге келген «Қоғамдық_келісім» деп аталатын арнаулы мемлекеттік мекеме Ассамблеяның жұмысын жетілдіре түсетін болады. Бұл сұхбатта тіл, дін, ұлттық идея, қоғамдағы кереғар құбылыстар да сөз болды. Болашаққа қандай құндылықтармен барамыз? Биылғы жыл Ассамблея жылы болып аталып, оны той тойлайтын емес, ой ойлайтын етіп өткізу қажет. Өткенімізді зерделеп, болашағамызды бағдарлайтын жылда қандай жұмыстар атқарылады? Көп тілді, полимәдениетті , көп конфессиялы мемлекет болғандықтан бізде бір ұйытқы болу керек деді Айгүл Кәкімбекқызы журналист сұрағына берген жауабында ол ұйытқы қазақ халқы. Мемлекет құрушы қазақ халқының жалғыз Отаны бар. Ол-Қазақстан. Отанымызда тыныштық, бірлік, ынтымақ болуына ең алдымен қазақтың өзі мүдделі.Қазақ халқы өзінің басты байлығы-тәуелсіздігін қызғыштай қори білген, соның жолында басқалармен тату өмір сүре білетін ұлт екендігін тарих дәлелдегелі қай заман. Тікелей берілетін хабарда жанды сөз, қолма-қол берілетін сұрақ-жауаптар бағдарлама ажарын аша түседі.Хабарды екі дауыста Гүлназ бен Жанболат жүргізіп, сұрақтарды кезектесе қойып отырды. Мәнді сұрақтар жанды жауаптармен толықты. Тыңдарманға «тірліктен бұрын бірлікті ойлау» керектігін баяндаған бұл хабар жан-жақты ашылып, өз мәресіне жетті.

Ассамблея жылы аясында «Бірлік» хабарының бірнеше хабарларын тыңдап, көтерген мәселелерімен, тақырыптарымен таныстық. Келесі [абардың қонағы - Қазақстан халқы Ассамблеясы жанынан құрылған «Жарасым» республикалық жастар ұйымының Астана қаласы бойынша төрағасы Азамат Сүндетов.Былтыр ғана құрылған бұл ұйым жастар арасында бірлік пен татулықты ұстана отырып, түрлі этномәдени орталық өкілдерінің көшбасшыларын бір алаңға шоғырландыруға, оларды ортақ бағытта жұмыс істеуге бағыттау мақсатында жұмыс атқарады. Мәдени ағартушылық, рухани ізгілік, қайырымдылық,білім беру, сауықтыру сияқты мәселелермен айналысады.Ассамблея дегеніміз он жеті миллион қазақстандық болса, солардың он төрт жастан отызға дейінгі өкілдерімен жұмыс істеуге ынталы бұл ұйымның алдағы атқаратын істері баршылық. Осы жылдың ақпан айында Ассамблея жылы басталып кеткендігі алдағы хабарлардан белгілі болғанындай, бұл ұйым Астана қаласында «Қамқор» акциясына кірісіп кетті.Бұл акция соғысқа қатысқандарға қамқорлық, көмек қолын созады. Өз ұйымы туралы биылғы Ассамблея жылы аясындағы жұмыстарды баяндаған жетекшіге хабар жүргізушінің ұтымды сұрақтар қоя білуі де хабардың шынайы бола түсуіне ат салысты. Хабар тақырыпты ашатын роликтермен, музыкамен көркемделген. Бұл хабардың мақсаты: «полимәдениетті жас тұлғаны қалыптастыру» болып табылады. Жастар радиосының хабарын тыңдап, осындай ұйымдармен бірлесе отырып, жас қазақстандықтардың жарқын бейнесін жасай береді деген сенімде болдық.

«Астана» радиосының «Бірлік» хабарының басқа сандарының да ізденіске толы, тікелей эфир табиғатын дұрыс түсініп, аудитоияны баулитын қасиетін аңғардық. Татулық пен бірлік сөз болғанда тек бір халық емес, барлығымыз бірігіп қана мақсатқа жетеміз. Қазақ тілін құрметтеу, сол арқылы бәріміз тұтасып, бір халық-бір тағдыр,тілге құрмет-елге құрмет екенін басқа этностардың айтуы, олардың өз әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрін сақтауға қазақ халқының жасап отырған қамқорлығы жайлы хабарлар тыңдаушыны келешекке жетелейді.

Сонымен, Қазақ және «Астана» радиоларының еліміздегі татулық пен бірлікке арналған хабарлары әрқайсысы өзінше бір тартымды туынды.Көпэтносты еліміздің ерекшелігінен туындаған бұл хабарлар биылғы Ассамблея жылымен шектеліп қалмайды, ол алдағы уақыттарда да жалғасын тауып, өзіндік өрнегін сала беретін болады.Бұл-қазақстандық бұқаралық ақпарат құралдарының еліміздегі ерекше миссияны халыққа түсіндіруде алдыңғы шепте жүретін тақырыптарының ең негізгісі болып қала бермек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақ радиосының материалдары.
2. «Астана» радиосының материалдары.

СМИ И НОВАЯ МАТРИЦА НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ «МӘНГІЛІК ЕЛ»

Нуртазина Р.А.

д.п.н., профессор ЕНУ им.Л.Н.Гумилева

Средства массовой информации в современных условиях глобализации являются составной частью массовой коммуникации общества. Их роль неопределима в интеграционных процессах в мире, в укреплении национальной идеи, как организатора, консолидатора общества и просветителя.

Для Казахстана контекстами глобализации выступают не только геополитический статус страны, как евразийского государства, но и процессы демократизации общества, развитие рыночной экономики и института частной собственности, прозрачность границ и открытость мировым информационным потокам. Как следствие, ускоряется процесс медиатизации политики, усиливаются роль и влияние СМИ на все процессы жизнедеятельности общества и государства. Происходящие в общественно-политической сфере события показали, что провоцируемые СМИ «информационные войны», использование их в узко корпоративных интересах в борьбе за политическое и экономическое влияние оказывают негативное воздействие на общество и государство.

При этом государственная информационная политика представляет собой совокупность целей, отражающих национальные интересы Казахстана в информационном обществе через инструменты СМИ.

Информационная политика будет эффективной, если она носит комплексный, системный и прозрачный характер, открыто направлена на согласование интересов граждан, общества и государства. Содержание задач государственной информационной политики на каждом конкретном этапе вытекает из сложившихся в государстве политических и социально-экономических условий и состояния развития информационного пространства страны.

Консолидация наций в централизованные государства часто оказывалось возможным благодаря появлению прессы, которая создала новый вид социальной общности - публику отдельно взятой газеты. Члены этой агрегации разделены расстояниями, но объединены потребляемой информацией [1].

В формировании политических и духовно-нравственных ценностей современного гражданского общества решающую роль играют СМИ. Их морально-психологическое воздействие на население носит двойственный характер. С одной стороны, они оказывают на него положительное влияние, с другой - становятся катализатором межнационального противостояния, этнополитической напряженности.

Во-первых, следует отметить, что содержательные выступления СМИ по вопросам исторического прошлого способствовали исчезновению ряда «белых пятен» в истории государства, росту национального самосознания этносов и народов.

Во-вторых, пропаганда в СМИ понятий «демократия», «гражданское общество», «плюрализм», «консенсус», «правовое государство», «национальная политика», «государственный язык», «межнациональные отношения» без раскрытия их содержания, превращается в антипропаганду.

В современных условиях СМИ не всегда обращаются к положительным примерам строительства индустриально-инновационной экономики нового демократического общества, на которых можно было бы создавать и развивать гражданскую культуру. Так целесообразно разработать и активно претворять в жизнь антикризисную программу,

содержащую ситуационный анализ, раскрывающую цели, пути и средства проведения реформ, их этапы, «технологии» проведения.

В современных условиях роль СМИ способствует созданию благоприятной обстановки творческого поиска решения общественных проблем, информирует население о концепциях дальнейшего развития государства. Односторонняя ориентация СМИ на одну политическую позицию несовместима с процессом демократизации государства.

Актуальной проблемой на сегодня является роль СМИ в формировании культуры межнациональных отношений, когда в разных точках планеты происходят конфликты на межнациональной почве. Главная задача СМИ заключается во всестороннем разъяснении целей и задач государственной национальной политики.

Модель межэтнического согласия Казахстана состоит в том, что на протяжении веков в стране живут, сохраняя свою этническую самобытность, культуру и язык, более 140 народов. Это уникальный пример гуманизма, толерантности казахстанской нации. В стране с многонациональным составом населения не может быть полноценной гражданской культуры без сформированной культуры межнациональных отношений. Здесь важно понять: нет интернациональной культуры, как и интернационального языка.

Выработка казахстанской общенациональной идеи «Мәңгілік Ел» становится одним из факторов, формирующих межнациональную культуру и консолидацию общества. Как отметил Глава государства «Мәңгілік Ел – это вечный ел, это национальная идея нашего общекзахстанского дома. Мечта всех наших предков. За 22 года суверенного развития созданы главные ценности, которые объединяют всех казахстанцев, составляют фундамент будущего нашей страны: стабильность, толерантность, равенство всех, несмотря ни на что: религиозные пристрастия, национальность и так далее» [2]. Возвращение духовных начал в современное казахстанское общество способствовало восстановить его силы, дать импульс к возрождению.

Какой смысл заложен в национальной идеи «Мәңгілік Ел»? Это новая матрица патриотического сознания молодого поколения, всеказахстанская гражданская идентичность. Духовный смысл базовой ценности человека должен донести СМИ через диалоговую площадку, раскрывая новые аспекты национальной идеи, как возможность каждого гражданина всегда ощущать себя неотъемлемой частью Единого Народа Казахстана, пропагандировать неразрывную связь личного, общественного и государственного, что делает каждого гражданина и патриота страны достойным творцом собственного благополучия, счастья и успеха как нетленной сердцевины общественного процветания и государственной мощи.

Какова эффективность роли СМИ в пропаганде национальной идеи? Какие формы, методы политической деятельности государства, партий, движений зависят от уровня и потенциала информирования как выражения активности граждан при реализации проекта «Мәңгілік ел»? Реализация данной идеи возможна только при координации информационной деятельности СМИ в освещении аналитических материалов:

- интеллектуальной активности и способности политических сил отображать реальность и преобразовывать ее в соответствии со своими политическими целями;
- организационно-регулирующее воздействие СМИ как информационного потенциала государства и общества;
- прогностическая активность, оказывающая активное влияние на реализацию основных задач проекта «Мәңгілік ел»;
- теоретический и практический поиск, новых методов донесения для простого гражданина вопросов национальной идеи.

Общая совокупность интересов, которая при любых различиях принимается каждым народом - это демократизация общества, поддержание на должном уровне обороноспособности страны, повышение качества жизни народов Казахстана.

Все то, что присуще любому этносу, существует в национальной «оболочке». Как уже отмечалось, вненационального, без этнического в современном мире нет и быть не может.

Жизнь показала несостоятельность представлений о быстром устранении, стирании национальных различий. Всякая национальная культура уникальна. В ее самобытности она не может быть возмещена никакими самыми высокими достижениями каких-либо других культур. Именно это обстоятельство служит надежной основой для обеспечения интернационального равенства и равноправия в отношениях между национальными культурами и развития новой национальной идеи. Что несет с собой, помимо тех признаков, о которых говорилось ранее, национальное бытие и идентичность? В чем оно ярче всего выражается?

Первое и самое главное - это язык. В нем наиболее обнаруживается возможность идентификации себя с теми, кто на нем говорит, и отделение себя от тех, кто им не владеет. Поэтому обостренное внимание к языковым проблемам, эмоциональный накал вокруг проблемы «государственного языка», озабоченность представителей ряда этносов страны сужением сферы действия родного языка, забота о чистоте национальных языков, стремление поддерживать, обогащать и развивать науку, образование, литературу на родном языке - явления естественные.

Посредством языка живет специфика национальной духовной культуры: этнические сказания, исторические источники, древние предания, многоцветный фольклор, богатствасовременной художественной культуры, сфера повседневности, непосредственного общения людей и их личной жизни - все это неотделимо от родного языка.

В Стратегии «Казахстан-2050» отмечается, что политика развитияказахского языка не должна способствовать его отторжению, причем даже казахами. Наоборот, язык должен стать консолидаторомнарода Казахстана. Для этого языковую политику надо проводить грамотно и последовательно, не ущемляя ни один язык, на котором разговаривают казахстанцы. В реализации данной задачи главную роль должны играть СМИ.

Развитие наций и межнациональных отношений социально-психологические проблемы их жизнедеятельности в условиях глобализации являются актуальными. Это обусловлено ростом национального самосознания и кризисными явлениями в обществе. Негативную, будоражащую национальные чувства роль сыграли разочарование в недавнем прошлом, методичное навязывание СМИ установки на полную ущербность этого прошлого, социально- политический, экономический и духовно-нравственный кризис, отсутствие доверия к государственной власти.

В этой ситуации национальная принадлежность выступает как главный и самый понятный компенсаторный механизм. Отсюда повышенная доверчивость при восприятии людьми различного рода национальных идей и лозунгов, легкость, с какой они становятся жертвами популистской и не всегда чистоплотной политики узкого круга этнической элиты. Поэтому национальная политика Казахстана должна строиться с учетом психологического состояния национального самосознания, обостренного отношения ко всему, что связано с национальным достоинством, национальным самочувствием [3, с.270].

Основными языками казахстанских СМИ являются казахский и русский. Доля СМИ, выходящих только на казахском языке, составляет 17,5%, только на русском языке – 35%, на этих двух языках – 35% от общего числа СМИ.

В республике издаются газеты и журналы, выходят в эфир передачи на 11 языках: узбекском, украинском, польском, английском, немецком, корейском, уйгурском, дунганском, турецком, татарском и фарси.

Помимо этого, государством осуществляется финансирование посредством государственного заказа четырех национальных газет: на немецком языке – «Дойче Альгемайне Цайтунг», на украинском – «Українські новини», корейском – «Коре ильбо», уйгурском – «Уйгур авазы». На казахском радио действует международный канал «Евразия», вещающий на семи языках и активно сотрудничающий с Ассамблеей народа Казахстана и национально-культурными центрами.

В своем Послании народу Казахстана от 28 января 2011 года Президент РК Н.А.Назарбаев подчеркнул: «Мир и согласие в многоязычном и многоконфессиональном

обществе - это наша с вами заслуга, уважаемые казахстанцы. Отрадно отметить, что казахстанцы с уважением и достоинством стали изучать государственный казахский язык, давший название родной земле, на которой мы живем и ведем к благополучию нашу страну. Сейчас доля взрослого населения, свободно владеющего государственным языком, составляет подавляющее большинство. И это огромное достижение Независимости. ...Мы также будем развивать русский язык и языки других казахстанских этносов. Я всегда говорил, что для современного казахстанца владение тремя языками - это обязательное условие собственного благополучия» [4].

В Казахстане за эти годы независимости создана правовая база межэтнического и межконфессионального равенства, работа АНК выстроена на основе стратегического планирования, в основу политики государства в межэтнической сфере положен принцип «Единство в многообразии», укреплен финансовая и материальная база межэтнических отношений, обеспечено представительство всех этносов в Парламенте РК и маслихатах регионов страны, успешно работают 820 этнокультурных объединений. Принята Доктрина национального единства – стратегический документ, направленный на укрепление общественного согласия, совершенствование нашей модели межэтнической и межконфессиональной толерантности.

Сегодня перед Казахстаном стоят большие задачи по форсированному индустриально-инновационному развитию страны, по проекту «Нұрлы жол», которая является социально-экономической основой национальной идеи. Их решение создаст основу для нового качественного роста экономики, развития социальной сферы, благополучия и процветания всего народа Казахстана с новой национальной идеей «Мәңгілік ел». Для достижения поставленных целей необходимо сплотиться вокруг Общенационального лидера и проводимой им политики ускоренной модернизации страны в условиях глобального экономического и духовного кризиса. Нам необходимо беречь и укреплять наши общие ценности – единство, межнациональное и общественное согласие.

Создание Ассамблеи позволила Казахстану найти собственный путь к национальному единству: «Прежде всего, расширяется сеть школ с казахским языком обучения. Сейчас таких школ почти четыре тысячи, что в 2 раза больше, чем в начале 90-х годов... За годы Независимости печатных изданий на казахском языке стало больше в 7 раз. Успешно действует эффективная система государственной поддержки этнических языков и культур. В 88 школах обучение ведется на узбекском, таджикском, уйгурском и украинском языках. В ста восьми школах языки двадцати двух этносов преподаются в качестве самостоятельного предмета. Действует сто девяносто лингвистических центров по изучению языков тридцати этносов. В стране издаются тридцать пять печатных изданий на пятнадцати языках. В эфир телеканалов выходят передачи на одиннадцати языках. Работают четырнадцать русских, узбекский, а также единственные в СНГ уйгурский, корейский и немецкий театры» [5].

Роль СМИ в решении вопросов социально-психологических проблем национального развития и межнационального общения, пропаганде новой национальной идеи «Мәңгілік ел» заключается в информационном поле освещении актуальных тем:

- защита и уважение достоинства нации и национального достоинства человека;
- свободное национально-культурное самоопределение личности;
- соблюдение законов страны и ориентация на равноправный диалог национальностей и культур, их бесконфликтное взаимодействие в режиме духовного сотворчества;
- недопущение дискриминации личности по национальному признаку;
- формирование атмосферы уважения к культурно-языковым традициям всех народов страны, культуры межнационального общения.

Список использованной литературы:

1. Тард Г. Общественное мнение и толпа. Пер. с франц. М., 1902. С.62-63.
2. Интернет газета. «Назарбаев поручил разработать патриотический акт “Мәңгілік ел». Электронный портал:<https://zonakz.net>.

3. Нуртазина Р.А. Республика Казахстан: СМИ и политика. Учебное пособие. 2 издание - Алматы: «Бастау», 2014. - С.270.

4. Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Построим будущее вместе!» 28.01.2011.<http://www.akorda.kz/ru/>

5. Выступление Президента РК на XVI сессии Ассамблеи народов Казахстана <http://www.nomad.su/>

ҚАЗАҚСТАН - ДОСТЫҚТЫҢ ТАЛ БЕСІГІ

Самұратова Г.

*Қызылорда медицина колледжі, Қызылорда қ.
Ғылыми жет. Умбетова С.*

Қазақстанда 130-ден астам ұлт өкілдері тұрады. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев айтқандай "Қазақстан-ортақ мекен", " ортақ –діннің тоғысқан жері" болып табылады. Біз бір-біріміздің салт-дәстүрімізді, яғни ұлттық киімдерімізді, ұлттық тағамдарымызды, ұлттық ойындарымызды қатты қадір тұтамыз. Соның арқасында бір-бірімізге оң жағы болмаса, теріс әсері тиген жоқ. Соның арқасында еліміздің мәдениетіміз дамып қоймай, сауда-саттық, қол өнеріміз дамыды,яғни "көзіміз-ашық", "көкірегіміз-ояу болды". Бір шаңырақ астында тұрған отбасы секілді бір елде тату –тәтті тұрамыз. Әсіресе бұрын біз Кеңес Одағының құрамында болған Ресей, Қырғыстан, Түркіменстан, Өзбекстан, т.б. осы ұлт өкілдерімен тату –тәтті тұрдық. Біз тәуелсіздігімізді алғанымызбен оларға бәрібір бүйрегіміз бұрып тұрады. Сонау тоқырау жылдарында, ашаршылық кездерінде, қалай аман қалудың, қалай еңбек етудің жолдарын мәселен орыс халқы балық аулауды үйретсе, өзбек халқы дәнді - дақылдарды, көкөністерді өсіруді үйретті. Сонымен қатар, "Қазақстан" жерінде көптеген ұлт өкілдері айдауда болды.Олар қазақтың мәдениетін шығармаға түсіріп, яғни кітап жазып, әлемге паш етті. Біздің арғы хандарымыз, сұлтанымыз басқа ұлт өкілдерімен достық – қатынасты орнатуды жөн көрген. Мәселен, Қасым хан, Абылай хан, Әбілқайыр хан Ресей патшасымен, Қытай мемлекетімен дипломатиялық қарым –қатынасты орнатты. Осы ұлы тұлғаларымыздың арқасында достығымыз әлі кунге жалғасып келеді. Абай Құнанбаев, Шоқан Уалиханов орыс халқымен тату тұрған. Көптеген Ресейдің ұлы жазушылармен дос болған және орыс тілін білуді жөн көрген. Әсіресе 1930 жылдары Қазақстанға өзге ұлттарды қоныс аудару кеңінен жүргізілді. Өлке аумағына халық көптеп, келе бастады. Қысқаша айтқанда 0,5 млн. арнайы қоныс аударушылар келді. Сол кездерден бастап, басқа ұлт өкілдері Қазақстан жерінде тұрақтай бастады. Әсіресе талайды қансыратқан Ұлы Отан соғысы жылдарында башқұрт, өзбек, орыс, т.б. деп бөлінсінбей бір ауыздан біріктік [1, 569-б.]

Осы татулықтың арқасында достығымыз ажырамады және Жеңіске жеттік. Біздің ортақ мейрамымызда бар, ол "Наурыз" мейрамы, оны барша түркі-тілдес халықтар тойлайды. Осы ұлттық мейрам күні барша ұлт өкілдері, біздің асымыздан дәм татады. Ол –татулықтың нышаны. Қазақстан тәуелсіздігін танып, әлем алдында мойындаған туыстас Түркия мемлекеті және Румыния болды. Бүгінде Қазақстанды әлемнің барлық мемлекеті танып, көптеген елдермен елшілік дипломатиялық қатынас орнаттық. Еліміздің бірнеше халықаралық ұйымдардың мүшесі екендігін, әсіресе олардың ішінде әлемдегі ең беделді ұйымдардың бірі-БҰҰ мүшелігін мақтанышпен айта аламыз.Қазіргі таңда біз әлемнің 145-мемлекетімен сауда байланысын жасаймыз. Қазақстан Батыс пен Шығыстың мәдениетін, тарихын, дінін үйлестірген мемлекетпіз. Әлем халықтарын құрайтын 3000-дай этностар ішінде қазақтар 70-орын алады, түркі-тілдес халықтардың ішінде 4-орын алады [2, 3-б.].

Ең басым ұлт-өкілдері: татарлар, қырғыздар, қар ақалпақтар, өзбектер тұрады. Олар қазақ ұлты сияқты Отанымыздың гүлденіп, көркеюіне күш салуда. Қазақстан

Республикасының Ата заңында дініне, тіліне, шыққан тегіне қарамастан Қазақстанда мекен еткен барлық ұлттардың тең екендігі жазылған. Біздің Отанымызда басқа ұлт өкілдеріне кемдік немесе артықшылық көрсетілмейді. Қазақ жеріне мекен ететін аз этнос өкілдеріне мемлекет тарапынан зор қолдау көрсетіп отырады, жастарына жоғары оқу орындарына түсуге, ересектеріне жұмыс істеуге барлық мүмкіндіктер берілген. Айта кететін бір мәселе Қазақстанда ұлт және мемлекет құрушы этнос біреу, осы қазақ этносы. Жер бетінде этнос көп, олардың ішінде мемлекет құрғаны тек 200-дей ғана. Алыста тұратын өз туыскандарымен араласып, қарым-қатынас жасауға мүмкіндік берген. 2007 жылы Парламент сайлауы кезінде Қазақстан халықтары Ассамблеясы депутат орнына арнайы орындар берілді. Ассамблея делегаттарына 33 диаспораның атынан мүдделерін білдіру, әрбір этностың және Қазақстан халқының болашағын ойлау сияқты орасан зор тарихи жауапкершілік жүкеліп отыр. Қазақстан халықтары Ассамблеясының сессиялары еліміздегі қоғамдық саяси үдерістерге талдау жасап, кеңесіп отырады. 33 ұлт диаспорасының 320 өкілінің басын қосқан Ассамблея бүгінгі күні елдің саяси өміріне араласа алады. Еліміздің әрбір азаматы ата-мекеніміздегі бейбітшілік сақтауға жауапты екенін айқын білдіреді. Тәуелсіздік, еркіндік, бірлік пен келісім – Қазақстан халқы Ассамблеясы осы қағиданы берік ұстанған әлемдегі ешқандай елде теңдесі жоқ ұйым. Ал биылғы жыл Елбасының жарлығымен "Қазақстан халқы Ассамблеясының" жылы болып жарияланғаны белгілі. Ассамблея жылы Конституцияның 20-жылдығы, Қазақ хандығының 550 жылдығы, Ұлы Жеңістің 70-жылдығы сияқты маңызды оқиғаларға толы. Бұл жыл- ортақ тарих пен тағдыр мәңгілікке біріктірген халқымыздың бірлігін паш ететін жыл. Өткен жылы мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың Жарлығымен 2015 жылы – Қазақстан халқы "Ассамблеяның жылы"-деп жарияланған еді. Осыған орай, арнайы ұлттық жоспар қабылданды. Қазіргі кезде еліміздің барлық өңірінде, елордамыз Астанада осы жылға байланысты ұлттар арасындағы достықты, бірлікті паш ететін мейрам. [3, 5-б.]

Ассамблеяның негізгі символы "Тайқазан" болып табылады. Тайқазан қиын қыстау күнде елдің басын біріктіруге себеп болған мұра. Халқымызда "Ынтымақты елдің ырысы мол" деген дана сөз бар. Бүгінде біз келісім мен бірліктің, татулық пен ынтымақтың арқасында әлем мойындайтын елге айналдық. Демек, бұл біз үшін ерекше мерейтой. Қазақстан халқы Ассамблея жылы аясында Еуропа елдерінде халқыаралық шаралар ұйымдастырылды. Мәселен, таяуда халықаралық жоба өз жұмысын бастады. Ассамблеясы еліміздегі тұрақтылық пен келісімге сына, сызат түсіруге және адамдардың тілі мен дініне, ұлты мен әлеуметтік саясатына қарай кемсітуге тоқтатылып Қазақстан халқы Ассамблеясы бейбітшілік пен келісімнің іргетасы осыдан 20 жыл бұрын 1995 жылы 1 наурызында біздің қоғамдағы бейбітшілік пен келісімді сақтауға арналған бірегей институт -Қазақстан халқы Ассамблеясын құру туралы жарлыққа қол қойды. "Ассамблея жылы" дегеніміз бұл-ең алдымен бірліктің жылы, Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы салған қоғамдық келісім моделінің жылы. Қазақстан халқы Ассамблеясы моделін біз Біріккен Ұлттар Ұйымында 2008 жылы таныстырған болатынбыз. Тәуелсіздік, еркіндік, бірлік, бейбітшілік пен келісім- Қазақстан халқы Ассамблеясы осы қағиданы берік ұстанған, әлемдегі ешқандай елде теңдесі жоқ ұйым. Ал биылғы жыл Елбасының жарлығымен осынау татулықтың тірегі айналған Қазақстан халқы Ассамблеясының жылы болып жарияланды. Қазақстан - бұл тұтас жер, тіртұтас халық, ортақ болашақ! Сондықтан, Ассамблея жылының басты идеясы - "Менің елім - Мәңгілік Ел!" Егемендік, бірлік және келісім рухы болашаққа деген Сенімімізді арттырып, күш-қуатымызды еселесін! Біз-тағдыры ортақ, бірлігі жарасқан біртұтас еліміз! Біздің Қазақстандық жол -бейбітшілік, келісім және даму жолы! Ассамблея қызметінің арқасында Қазақстанда этностық немесе діни ерекшелігіне қарамастан әрбір азаматтың Конституциясымен азаматтық құқықтары мен еркіндігі толығымен қолданылатын этносаралық келісімнің айрықша үлгісі қалыптасты. Елбасы еліміздегі тіл мәселесіне ерекше көңіл бөліп келеді. Этносаралық қатынастар жүйесіне мемлекеттік тіл ел

бірлігін қалыптастырудың маңызды факторлары болып танылған. Сондықтан да Ассамблея қызметінде мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейту маңызды орынға ие. Ассамблея қызметі этносаралық қатынастар мәселелерін тиімді шешіп келе жатқан ел ретінде Қазақстан Республикасының халықаралық беделінің өсуіне ықпал етуде. Бүгінде Н.Назарбаевтың этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісім үлгісі әлем назарын аударып отыр. Қазақстан халқы Ассамблеясы заң деңгейінде бекітті. Этносаралық қатынастар субъектілерінің жұмысының елімізде жүргізіліп келе жатқан саяси бағытпен үндес жаңа жүйесін қалыптастырады. Ассамблеяның мақсаты қазақ халқының азаматтық және бәсекеге қабілетті Ұлтты қалыптастыру процесінде Қазақстан Республикасында этносаралық келісімді қамтамасыз ету болып саналады. Бейбітшілік пен тыныштық әр үйдің баға жетпес байлығы болып саналады. Бүгінгі уақытқа дейінгі Қазақстан халқы Ассамблеясының атқарған жұмысының басты нәтижесі де осы. Ассамблея-тұрақтылық пен қоғамдық келісімнің сенімді, берік іргетасы. Ассамблея тарихы-ел тарихы, халық тарихы. Олай болса, жетістікке толы биылғы жыл Ассамблея жыл болмақ. [4, б-б.]

Ұлт тағдырын ұрпақ шешетіні айқын. Бірі-қазақтың қызын алып, мың жылдық күйеу бала атанса, бірі-қазақы отбасыға салиқалы келін атанып, қазақы шаңырақтың түтінің түтетіп отыр. "Отбасы-шағын мемлекет"-демекші адам бойындағы жақсы қасиеттер отбасында қалыптасады емес пе? осы орайда, тұрақтылық пен халқымыздың тыныштығын күзетіп, елге қорған болып жүрген өзге ұлтты апа-ағаларымызды балаларына әдет ғұрыпымызды, қазақ дінімізді рухани құндылықтарымызды бойларына сіңіріп отырып, тәрбие беріп жатыр деген сенімдеміз. Өйткені, ұлтты қазақ болмаса, да сөзі қазақ, жжүрегі қазақ бауырларымыздан нағыз ұлтжанды, қазақ елінің болашақ қорғаушылары мен батырлары өніп шығ атыны айқын. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев "Дамудың сыры-бірлікте" ата-бабамыздан мирас болып, қалған ауыз біршілігіміз, өзара түсіністігіміз қазір де жалғасын тауып келе жатыр. Халықта "Туған - ана емес, тәрбиелеп өсірген - ана" демекші кез келген ұлттың өкілі, Қазақ елін "туған жерім" деп санайтындарына сенімдіміз. 135-ұлттың басын біріктірген "Мәңгілік еліміз" ғұмырлы, тәуелсіздігіміз тұғырлы, бірлігіміз баянды болсын. Қазақстанда 820 этномәдени бірлестік жұмыс істесе, Ассамблея мен этномәдени бірлестіктердің активті 67 мыңнан астам адамды қамтиды. Ассамблеяның басты ерекшеліктерінің бірі оның еліміздің жоғары заң шығару органында - Парламентте этностық топтар мүдделерінің келілді өкілдік етуін қамтамасыз етуі болып табылады. Жалпы алғанда негізіннен Ассамблея жұмысының арқасында біздің елімізде этносаралық және конфессияралық келісімнің бірегей модемі, әрбір азамат этникалық және діни ерекшелігіне қарамастан Конституцияда кепілдік берілген азаматтық құқықтары мен бостандықтарын толық пайдалана алатындай ерекше сенім ынтымақ, өзара түсіністік ақуалы қалыптасты. Республикада Қазақстанның барлық этностардың мәдениетін тілін, дәстүрін дамыту үшін қажетті жағдайдың барі жасалған. Ассамблея қызметі Қазақстанның этносаралық қатынастар мәселелерін тиімді шешетін ел ретіндегі халықаралық беделін арттыруға ықпал етеді:

1. Этносаралық қатынастар саласында мемлекеттік органдармен және азаматтық қоғам институттарымен тиімді өзара іс-қимылды қамтамасыз ету.

2. Халық бірлігін нығайту, Қазақстандық қоғамның негізін салушы қоғамдық келісімді қолдау және дамыту.

3. Ассамблеяның мақсаты мен міндеттерді қол жеткізу үшін этномәдени біріктіруді қамтамасыз ету.

4. Қазақстан халқының ұлттық мәдениетін, тілдері мен дәстүрлерін өркендету болып табылады.

Қорытындылай келсем, осыдан 20 жыл бұрын қабылданған Қазақстан халқы Ассамблеясы біздің ауызбіршілігімізді мықтап, бірлігі жарасқан елге айналдырды. 131-ден астам ұлт пен ұлыстардың басын біріктіріп, бір шаңырақтың астында өмір сыйлаған Елбасымызға мың алғыс. Бастысы, өзге мемлекеттердегідей ұлтаралық келіспеушіліктер жоқ, лайым ешқашан болмасын. Татулық, бірлік, келісім деген ең асыл қазынамыз бар. Осы

қазынамызды ешқашан жоғалтпай, ұлтаралық қарым-қатынасымыз арта берсін дегім келеді. Ассамблея жылында барлығымыз белсенділік танытып тарих беттерінде қалатын басты оқиғаларды ерекше әрі мазмұнды етіп, атап өтуге ат салысайық. Мықты да, тұғырлы ел болып, үлкен "Достық мекенінде" ұлттық салт- дәстүрді дәріптеп, мемлекеттік тілді үйретіп, тарихымызбен таныстыруды жалғастырайық.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Әлеуметтану және саясаттану бойынша / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ. 2006. - 569 б.
2. Ана тілі газеті //2015 жыл. № 6. 3-бет.
3. Егемен Қазақстан газеті //2015 жыл. №37 5-бет.
4. Егемен Қазақстан газеті //2015 жыл. №38 6-бет.

САН ҰЛТТЫ ҰЙЫСТЫРҒАН АССАМБЛЕЯ

Серікова Б.Т.

*М.Х. Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университетінің
аға оқытушысы, Қаратау қ.*

Қазақстанның саяси жүйесінде маңызды тұтқа болып табылатын Ассамблея бүгінгі таңда барлық этностардың мүддесін ортақ қазақстандық мүддеге айналдыруды, ұлттық ерекшеліктеріне қарамастан барлық азаматтардың құқығы мен еркіндігін сақтауды қамтамасыз ететін қоғамдық институт ретінде толығымен қалыптасты. Қазақстанда тұратын барлық ұлттар мен этностар қалыптастырған ел бірлігі мен тұрақтылықты сақтауға бағытталған қазіргі мол тәжірибе этносаралық проблемаларды шешудің әлемдік тәжірибесіне енуде.

Бүгінгі таңда Қазақстан халықтарының Ассамблеясы – ұйымдық құрылым ғана емес, ол біздің өміріміздің ажырамас бөлігі, біздің тыныштығымыз бен бірлігіміздің белгісі.

Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың биылғы жылды «Қазақстан халқы Ассамблеясының жылы» деп жариялауына байланысты «Бір халық – бір ел – бір тағдыр» бастамасына үн қосу мақсатында жиналған еліміздің болашағы, жасампаз жастар, әр түрлі ЖОО-да білім алып жатқан тегі – бөлек, теңдігі – бір, түрлі этнос өкілдері басқосуда қазақстандық патриотизм моделін нығайту, ұлтаралық татулық пен достық қатынас, этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісім тақырыбында сөз қозғады. Бұл – табалдырығымыздан аттаған жаңа жыл ел бірлігінің, бейбітшілік пен келісімнің, татулықтың жылы деген сөз. Тарихқа көз жүгіртер болсақ, тағдыр тауқыметімен қаншама ұлыс өкілдері қасиетті Қазақ жерін пана тұтқаны белгілі. Сындарлы кезеңдерді бастан өткерген қазақ халқы өз атамекенінде көпұлтты мемлекетке айналды. Қашанда татулық пен ынтымақты ту еткен еліміз үшін өзге ұлт өкілдерімен достық қарым-қатынаста болып, біртұтастықта өмір сүру маңызды. Ұлт Көшбасшысы Нұрсұлтан Әбішұлы халықты ұлтына бөліп-жармай, біртұтас Қазақстан қоғамын қалыптастыруды мақсат тұтып, 1992 жылы алғаш рет Ассамблея құру туралы идеясын қалың көпшілікке жариялады. Идея ірі мақсатқа ұласып, 1995 жылдың 1 наурызында Қазақстан халқы Ассамблеясы құрылды. Ұлтаралық татулық пен тұрақтылықтың феномені – Қазақстан халықтары Ассамблеясы. Бұл ешбір елде болмаған ерекше, саяси маңызы зор құрылым. Ассамблея 365 мүшесі, 471-ден астам республикалық, өңірлік, облыстық, қалалық ұлттық-мәдени бірлестіктері 500-ге жуық кіші ассамблея мүшелерінің бастарын біріктіріп, біздің ортақ үйіміз – Қазақстанда шынайы достықты қамтамасыз етіп келеді. Бүгінде әрбір ұлтқа салт-дәстүрлерін жанғыртуға, мәдениеті мен әдебиетін дамытуға, тілінің жетілуіне қамқорлық көрсетілуде. Осының бәрі Елбасының қоғамдағы азаматтық ынтымақтастық пен ішкі саяси тұрақтылықты сақтау стратегиясын

дұрыс таңдап, ұлтаралық қатынастарды реттеудің тиімді тетіктерін жасай білуінің арқасында мүмкін болуда.

Биыл ұлтаралық татулық пен қатынасты, біртұтас қоғам құру мен түсіністікті басты шарты еткен Ассамблеяға – 20 жыл. Осы жылдар ішінде Елбасының теңдессіз идеясы әлем үшін үлгі болып, жеке дара «қазақстандық бренд» ретінде танылды. Әрқашанда бірлік пен татулықты сақтауға, алауыздыққа жол бермеуге шақырған Қазақ Елі «Бақыт қайда барасың, ынтымаққа барамын» деген әйгілі сөзін қалдырған. Сондықтан Елбасы айтқандай, «біздің туымыз – бірлік» болуы керек. Тәуелсіз Қазақстанның аспаны мәңгі бейбіт болсын. Жерімізден құт-береке қашпай, ұлт пен ұлыстың достығы артып, татулығымыз таси берсін!» – деп атап өтті.

Бұл жыл мемлекеттік деңгейде маңызы зор мерейтойларға толы. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев өз Жолдауында «2015 жыл – ұлттық тарихымызды ұлықтау және бүгінгі биіктерімізді бағалау тұрғысынан мерейлі белестер жылы. Қазақ хандығының 550 жылдығын, Қазақстан халқы Ассамблеясы мен Конституциямыздың 20 жылдығын, Ұлы Жеңістің 70 жылдығын атап өтеміз. Осынау тарихи белестер Жаңа Қазақстандық Патриотизмді ұрпақ жадына сіңіруде айрықша рөлге ие», – деп ерекше атап көрсетті. Бұл жыл Жаңа қазақстандық патриотизм моделін нығайтатын, ұрпақ тәрбиесінде ерекше рөлге ие болатын жыл болмақ. Мемлекеттің бір бөлшегі, біртұтас қоғамды құруға атсалысатын, болашақтың алтын кілтін иеленетін саналы ұрпақ тәрбиелеуге ауқымды үлес қосып келе жатқан ұстаздар ұстаханасы – Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті де бұл маңызды шаралардың ешқайсысынан да қалыс қалмайды. Мемлекеттік тыныс-тіршілігі, қайнаған өмірінің кішкентай көрінісі біздің киелі шаңырағымызда өтіп жатыр. Арман қуып әсем Алматыға аяқ басқан қаракөздер Арулар ордасына табан тіреп, сапалы білім алып, білікті маман болып шығып жатқандарына, міне – 70 жылдан асты. Қазақтың ғана емес, қырғыз, өзбек ағайындардан бастап, ұйғыр, тәжік, күрд, орыс, украин, кәріс секілді 480-нен аса өзге ұлт өкілдері білім алып жатқан тілегі бір білім ордалары бар.

Бұл бірегей институт еліміздегі барлық этнос өкілдерін ортақ мақсатқа ұйыстыра отырып, республикадағы тұрақтылықты сақтау мен ел дамуының мақсатына айтулы үлес қосып келеді.

Ассамблея қызметінің арқасында Қазақстанда этностық немесе діни ерекшелігіне қарамастан әрбір азаматтың Конституциямен кепілдік берілген азаматтық құқықтары мен еркіндігі толығымен қолданылатын этносаралық және конфессияаралық келісімнің айрықша үлгісі қалыптасты. Қазақстанның көпэтностық бай кеңістігінде сенім, келісім мен өзара түсіністік үлгісі орнады.

Бүгінде Қазақстанда 820 этномәдени бірлестік жұмыс істейді. Ассамблея мен этномәдени бірлестіктердің активі 67 мыңнан астам адамды қамтиды. Елбасының тапсырмасы бойынша аймақтық әкімдіктердің жанынан ақылдастық-кеңестік орган ретінде құрылған Қоғамдық келісім кеңестері Ассамблеяның Елбасы айқындап берген жалпыхалықтық институт мәртебесін айшықтай түседі. Себебі, ауыл, аудандардағы әртүрлі ұйымдардың басын бір арнаға тоғыстыратын, қоғамда туындайтын негізгі сауалдардың барлығымен айналысатын осы кеңестер. Бүгінде еліміздің барлық аймақтарында түрлі деңгейдегі 1035 қоғамдық келісім кеңесі табысты жұмыс істеуде. Ассамблеяның жанынан құрылған Отбасында толеранттық тәрбие беру жөніндегі Аналар кеңесі еліміздің ең басты құндылықтары – татулық пен тұрақтылықты ұрпақ жадына сіңірудің тиімді тетігі ретінде өз жұмысын бастады. Қазақ және орыс театрларын қоспағанда елімізде тағы төрт ұлттық – өзбек, ұйғыр, корей және неміс театрлары жұмыс істейді. Әр жыл сайын Қазақстан этностарының тілдерінде бірнеше ондаған жаңа кітаптар жарық көреді. Жыл сайынға халықтық мерекелер Наурыз, 1 мамыр – Қазақстан халқының бірлігі мерекесі, масленица, сабантой дәстүрге айналды. Егер мемлекеттің қалыптасу кезеңінде басты міндет этносаралық төзімділік пен қоғамдық келісім негізінде қоғамды ұйыстыру болса, ел дамуының жаңа кезеңінде, стратегиялық басымдық ретінде, қоғамның барлық азаматтары мойындаған ортақ құндылықтар мен қағидаттар жүйесіне негізделген Ұлт Бірлігіне жету

болып табылады. Сондықтан 2010 жылы сәуірде азаматтық қоғам мен мемлекеттік институттардың, азаматтардың сындарлы ұсыныстарын жинақтаған Қазақстанның Ел Бірлігі Доктринасы қабылданды. Қазақстанның Ел Бірлігі Доктринасы – халықтың, уақыт талабына сәйкес, бірігу қажеттігін түсінуге негіз. Бұл – бізді қандай күш біріктіреді және біртұтас етеді - соны түсінудің тәсілі. Бұл – болашаққа бірігіп ұмтылудың серпіні.

Ел Президенті еліміздегі тіл мәселесіне ерекше көңіл бөліп келеді. Этносаралық қатынастар жүйесінде мемлекеттік тіл ел бірлігін қалыптастырудың маңызды факторы болып танылған. Сондықтан да Ассамблея қызметінде мемлекеттік тілдің қолданыс аясын кеңейту маңызды орынға ие.

Ассамблея қызметі этносаралық қатынастар мәселелерін тиімді шешіп келе жатқан ел ретінде Қазақстан Республикасының халықаралық беделінің өсуіне ықпал етуде. Бүгінде Н.Назарбаевтың этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісім үлгісі әлем назарын аударып отыр.

Қазақстандық үлгі Біріккен ұлттар ұйымында, ЕҚЫҰ-ға қатысушы елдерде, Копенгагенде, Венада, Женевада, Нью-Йоркте өткен халықаралық форумдарда таныстырылып оң бағаға ие болды, ЕҚЫҰ-ға қатысушы 56 мемлекет тіліне аударылды.

БҰҰ-ның Бас хатшысы Пан Ги Мун елімізге сапары барысында Қазақстан халқы Ассамблеясының қызметімен танысып Ассамблея принципі БҰҰ-ның жұмыс принципімен толық сәйкес келеді деп атап өтті.

Қазақстандық үлгі Қазақстан халқы Ассамблеясы мен ЕҚЫҰ-ның ұлттық азшылықтар ісі жөніндегі Жоғары комиссары арасындағы өзара іс қимылдың негізгі бағыттарының біріне айналды. Қазақстандағы қоғамдық келісім үлгісіне қызығушылық танытушы мемлекеттер мен халықаралық ұйымдар саны күн санап артып келеді.

Бүгінгі таңда Елбасының қойып отырған негізгі мақсаты да – ел бірлігі. Ол бірліктің тұтқасы да, ұйытқысы да, келешегі де жастар деп үміт артып отыр, сол сенімді ақтайтындай елдің мықты қайраткері, елін сүйген, жерін сүйген азаматтары болындар. Ел бірлігін пәк қардай асқақтата біліңдер, елдің ынтымағына, татулығына ұйытқы болындар! Тілді білген адам ғана, сол ұлтты құрметтейді, салтына, дәстүріне бойлайды. Тіл жанашыры сонымен қатар, құшағына барлық ұлтты сыйдырып, бірлік пен келісімде өмір сүруіміз Елбасының сарабал да, салиқалы саясатының арқасында деп атап өтіп, бүгінгі қоғамда алатын Ассамблеяның рөлін сөзге тиек етуге болады.

Ассамблея дүниеге келген 20 жылдан бері атқарған қызметі мен жүріп өткен сара жолы қазақстандық этносаралық және конфессияаралық келісім үлгісінің әлемдік қауымдастық алдында беделді ұйымға айналып, ел қоғамының құрамдас бөлігіне айналғанын көрсетті. Қазіргі таңда бүкіл әлемді шарпыған ғаламдық дағдарыс Қазақстанға да өз салқынын тигізіп отыр. Мемлекетте қоғамдық-саяси тұрақтылық болмай, экономикалық салада жетістік болмайды деген қағиданы тарих әлдеқашан дәлелдеген. Сондықтан Қазақстан халқының бірлігін бұдан әрі жетілдіру міндеті мемлекеттік саясаттың басым бағытына айналып отыр. Қазақстанның экономикалық дамуы, этносаралық қатынастардың әлемдік қауымдастық тарапынан мойындалуы, ең алдымен, қазақ ұлтының еншісінде екендігі анық.

Қазақ халқы қашанда бірлік пен татулық мәселесіне ерекше мән беріп, оны тірліктің тұтқасы, өмірдің өзегі ретінде бағзы заманнан бағалап келген. «Бірлік бар жерде - тірлік бар», «Береке басы - бірлікте», «Ырыс алды - ынтымақ» деген сияқты көптеген мақал-мәтелдер соның айғағы. Болашақтың бірліксіз болмайтынын болжай білген бабаларымыз бала тәрбиесінде де осы қағиданы басты бағыт етіп ұстаған. Ол атадан балаға мұра болып, әлі де жалғасын тауып келеді. Бірлік пен татулық тәлімінің қазіргі көпұлтты Қазақстан жағдайында маңызы ерекше. Мемлекет құраушы, елдің, жердің иесі ретінде қазақ халқы өзге ұлттар мен ұлыстарға оның асқан үлгісін көрсетіп келеді десек артық емес.

Ассамблея жылы қатардағы көп мерейтойлардың бірі емес. Бұл – Елбасы айтқандай, той тойлайтын емес, ой ойлайтын жыл. Себебі, елдегі бейбітшілік пен келісімді, тұрақтылық пен татулықты сақтап, дамытудың бірегей тетігіне айналған Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздің өшпес құндылығы – Тәуелсіздікке тірек болған Ел бірлігінің ең басты тұтқасы.

Еліміз Қазақстандағы түрлі мәртебесі бар, сан алуан қоғамдық немесе мемлекеттік институттардың мерейтойларын мемлекеттік деңгейде атап өтпейді. Дегенмен, Ассамблеяның орны ерекше. Қоғамды біртұтас ағзаға баласақ, оған қан жүгірететін алуан түрлі қантамырлар іспетті барлық салаларды біріктіретін, бәрінің жолын бір арнаға тоғыстырып, бір ағысқа бағыттайтын бір жүрек бар. Ол жүректің аты – Ел бірлігі. Бірлік болмаса, бейбітшілік пен келісім болмаса өлшеусіз термен, қыруар қажыр-қайратпен жасалып жатқан елімізді өркендету жолындағы еңбектің бәрі де бекер. Яғни, ресми түрде Қазақстан халқы Ассамблеясы жылы деп жарияланған 2015 жыл Ассамблея институтының мерейтойы емес, құнды қазынамыз – Ел бірлігі жылы, бейбітшілік пен келісімнің Назарбаев моделінің жылы.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстанның әлеуметтік жаңартылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам //Егемен Қазақстан, 10 шілде, 2012. № 97 (28456)-6-76.
2. Н. Назарбаев – этносаралық және конфессияаралық келісімінің қазақстандық үлгісінің негізін қалаушы / Жалпы ред.басқ. Ж.Ә.Әлиев.- А., 2006.- б.163 – 182.
3. Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев. Тәуелсіз мемлекеттің негізін қалаушы.-А., 2010.-б.95-100.
4. Арын Р.С. Қазақ этносының әлеуметтік- саяси мәртебесінің дамуы.- Павлодар, 2008.- б. 68-119.
5. Сұлтанов Б.Қ. Қазақстан қоғамы дамуының өзекті мәселелері: мақалалар жинағы.- А.: ҚР Президентінің жанындағы ҚСЗИ, 2010.- 164 б.

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ЖАУАПКЕРШІЛІК

Тұржан О.І.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ доценті, Астана қ.

Әлемде тек қана бір ұлттан тұратын мемлекет жоқ. Өйткені адамзат талай ғасырлардан бері ұлы қозғалыс үстінде. Қозғалыс адам баласына дамудың жаңа қырларын тану үшін, табиғаттың түрлі құбылыстарын зерттеп біліп, соған сәйкес өмір сүру тәсілдерін үйрену үшін қажет. Дегенмен, бұл қозғалыстардың өзі хаосты болып кетпеуі үшін әр мемлекет өзіндік заңдық-нормалар қабылдап, әр ұлт пен ұлыстың тек құқықтық жағдайын қалыптастыруға міндетті әрі міндетті болады.

«Қоғам дегеніміз – өнеге көрсетушілер мен өнеге алушылардың арасындағы жанды ынтымақтастық» деген тұжырым айтқан ойшыл Хосе Ортега-и-Гассеттің сөзінің түп-төркінінде демократтық-құқықтық қоғамның үлгісі жатыр [1. 66]. Кез келген құқықтық қоғамның ең басты идеясы – тәуелсіздік және жеке тұлғаның сол қоғамдағы орыны туралы идея. Ал сол Тәуелсіздік туралы ой адам баласына қай кезде келді екен дейтін болсақ, ол шамасы, алғашқы қауымдық құрылыс аяқталып, құлдық дәуір басталып кеткен кезде келген болар. Өйткені сол кезеңнің ойшылы Марк Тулий Цицерон «Біз тәуелсіз болуымыз үшін заңның құлына айналумыз керек» деген ғұламалық идея айтыпты. Мұндай идея өз замандастарын таңқалдырған да болар. Өйткені – бұл құл иеленушілік дәуір еді. Бұл дәуірде құл иеленушінің өзінің біреуге немесе бір нәрсеге құл болуы ақылға сыйымсыз болатын. Бірақ ол кезде бұл тек құл иеленушінің ғана ақылына сыйымсыз болды. Ақылына сыйғыза алғандар қоғамды ілгері алып жүруге ұмтылып, жаңа идеялар ұсынды. Сол идеялардың ішіндегі ең маңыздысы – жеке тұлға мәселесі еді.

Әрине, жеке тұлғаның қоғамдағы орынын белгілеп, мемлекеттің толық құқылы азаматы ретіндегі мәртебесінің мойындалуына дейін адамзат тағы да талай дәуірді бастан кешіруіне тура келді. Өйткені адамның құқықтық санасының қалыптасуы бір күнде жүзеге аса қалмайтынын тарихы та көрсеткен, психологтар да дәлелдеген. Оның үстіне алғашқы рулық қоғамдастықтан кейін келген, одан әлдеқайда дамыған қоғамда тек руластарымен ғана емес, басқа ұлт, басқа халық өкілдерімен де бірігіп өмір сүруіне тура келді.

Ғасырлар бойы қалыптасып қалған құлдық және рулық-тайпалық сана өз бетінше өмір сүруге көп жағдайда қабілетсіз болып шығады. Алдымен жеке тұлғаның қоғамда өзінің пассивті элемент еместігін, керісінше, қоғамның аса белсенді мүшесі екендігін мойындауы керек. Осылайша мойындау деңгейінен асқаннан кейін ғана ол басқаларға да, өзіне де жаңаша көзбен қарай бастайды. Сол жаңаша көзқарастар бірін бірі жетелеп, біріне бірі күш беріп заманаларды жаңартумен болады. Заманаларды жаңарту жолында адам баласы небір бейнетті жолда адасты да, қырылды, жойылды, сосын қайта гүлдеді. Дәуірлер өз бойын жаңа идеялар арқылы тазартып отырды. Сөйтіп адамзаттың белгілі бір заңдылықтарға бағынғанда ғана нағыз қоғам құра алатындықтарына көзі жетті.

Зерттеушілердің айтуынша адамныңосындай өзіндік қауымдастық құрып, алғашқы қоғамдық қатынастарға түсе бастағанына 1,5 миллиондай жыл өтіпті. Осы жылдар ішінде жүріп өткен жолдың жинақтап берген тәжірибесі кейінгілердің құқықтық нормаларды қалыптастыруына негіз болды. Сондай кезде британдық әлеуметтанушы Г.Спенсер «Жұрттың бәрі еркіндік алмайынша, жеке бір адамның еркіндікте өмір сүруі мүмкін емес» деген ой тастады. Ал тағы бір ойшыл «тәуелсіздікке деген жалпыхалықтық немқұрайдылық басым болса, бұл нағыз еркіндікке қауіп төндіреді» деген ойды айтыпты. Сондатәуелсіздік алған жұртшылық қандай ретпен өмір сүруі керек? Қазақ халқы бұл тұрғыда нағыз тума демократтық қасиетке ие екендігін көрсетті. Сонау Ю.Скайлер деген саяхатшының 1873 жылдар шамасында қазақ даласына келген кезде жазған күнделігінде мынадай жазу бар екен: «Қырғыздар (*қазақтар* – О.Т.) басқа азиаттық халықтарға қарағанда бейне бір бала мінезділігімен ерекшеленеді. Олармен өте жақын танысқаннан кейін оларды құрметтемеуге, жақсы көрмеуге ешқандай шараң қалмайды. Орта Азияда тұрған барлық адамдар қырғыздар (*қазақтар* – О.Т.) басқа тайпалардан жоғары тұр деген пікір айтады»[2. 19]. Тәуелсіздік алысымен басқа ұлттарға достық қолын созған еліміздің бүгінгі дамуының түпкі тамырында сол Ю.Скайлер айтқан қасиеттер жатыр.

Құлдық дәуірдің адамның мойнына артар жүгі ауыр. Бірақ тәуелсіздіктің жүгі де жеңіл емес. Өйткені тәуелсіздік дегеніміз – ұлы жауапкершілік. Ұлы жауапкершілікті қалайша жүзеге асыру керек? Оған ең алдымен сол мемлекеттің негізін қалаушы жергілікті ұлт өкілдері жауапты болатыны түсінікті.

Тереңірек ойлап қарағандар үшін адам – табиғаттың туындысы. Ал табиғаттың қай туындысының да жарық дүниеге жаратылып, сосын бірте-бірте дамып және әрі қарай тіршілік етуінің өзі ішкі конституциялық реттіліктер арқылы жүзеге асырылып отыратындығы белгілі. Мысалы, қыс пен жаз қатар келмейді немесе өсімдік көктегенде алдымен тамыр жайып, жапырақтары мен гүлдері содан соң пайда болады. Бұл – табиғаттың өзіндік конституциясы. Адамның дене бітімі де жаратылыстың конституциясы бойынша өзіндік реттіліктермен орналасып, ішкі зат алмасу процесін қамтамасыз етеді. Сол орналасуы арқылы адам кішкентай сәби шағынан ересек адам дәрежесіне дейін өседі. Әлеуметтік қоғамды да дәл осындай тұтас организм деп қарастыратын болсақ, сол организмнің құрамдас бөліктерінің арасында осындай реттіліктер орнықпаса, қоғам кез келген жерде сүрініп, даму тежелер еді. Осындай кезеңде адамға ең бірінші көмекке келетін құжат – Ата Заң. Ағылшын ойшылы, конституциялық демократияның базалық идеяларын қалыптастырушылардың бірі Джон Локктың тұжырымы бойынша «Заң жоқ жерде, еркіндік те жоқ».

Қазақ халқының ежелден еркіндікті аңсай отырып, оның негізін де ерте кезден қалай бастағандығын оның ұлттық салт-дәстүріндегі ұстанымдардан көре аламыз. Ал оның құжат жүзіндегі дәлелдерінің бірі – 17-ғасырда өмір сүрген Тәуке ханның «Жеті Жарғысы». Оған дейін “Қасым ханның қасқа жолы” мен “Есім ханның ескі жолы” болған еді. Тәуке хан соларды жетілдіріп, жаңа заң жүйесін жасақтады. «Жеті жарғыға сүйенген қазақ билері ел ішіндегі дау-жанжалдар мен саяси маңызы бар мәселелерді тиімді шеше алды. Жаңа заң жүйесі қазақ халқының өмірлік мәселелерін барлық жағынан қамтыды, соның нәтижесінде Тәуке ханның билік еткен тұсы Қазақ хандығының барынша күшейіп, дәуірлеген кезі болды»[3].

Кез келген жеке тұлғаның тәуелсіздік алған күннен бастап, енді қандай міндетті мойныма алуым керек немесе қандай мақсат көздеуім керек немесе не істеуім керек дегендей ойлардың қоршауында қалары сөзсіз. «Ойыма не келсе, соны істеймін бе?» деген пиғылдың да жетіп келері сөзсіз. Осындай да еркіндік ала тұрып, адам өзінің шексіз еркін емес екендігін де санасынан өткізуі маңызды. «Өмірінің мәні болатын нәрсесінің бәрін жоғалтқан адам ғана шексіз еркіндікте қалады» дейді Ремарк ойшыл. Демек, адамға керегі – шексіз еркіндік емес, белгілі бір реттіліктерге бағынатын, қоғамның әр мүшесінің мақсаттары мен міндеттері айқындалған орта. Ондай ортаны мүмкін ететін – Ата Заң. Ата Заң – құқықтың негізгі қайнар көзі. Ата Заңда күллі құқық жүйесінің бастаулары шоғырланады және оның талаптарын қатаң сақтау – баршаның ең басты парызы болып табылады. Ежелден заң жолымен жүріп, ел ішіндегі бірлік пен тәртіптілікті сақтауды ұлы мұрат еткен қазақ халқының бүгінгі кезеңінде де демократтық ұстаным тәуелсіздіктің тірегі болып келеді.

2008 жылғы 20 қазанда Қазақстан Республикасының «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңына қол қойылды. Бұл Ассамблеяның құрылуы Кеңес Одағы тарап кеткен соң біздің елімізде өмір сүріп жатқан кіші-гірім ұлттар мен ұлыстардың алаң көңілін орнықтырған жағдай ретінде бағаланды. Ал мұндай Заңның қабылдануы демократтық жолға түскен жас мемлекеттің ірге тасының берік болуына ықпал етуші құжат ретінде маңызды екендігіне дау жоқ.

Бұл Заң Қазақстанда тұрып жатқан әрбір ұлт пен ұлыстың өкілі бәріміз болып жеңіп алған тәуелсіздіктің тағдырына және ұлтаралық татулықтың баянды болуына жауаптылығын заңдастырған аса құнды құжат болды. «Осы заң этносаралық қатынастар саласындағы негізгі принциптерді айқындай отырып, Қазақстан халқы Ассамблеясы мен оның құрылымдарының мәртебесін заң деңгейінде бекітті. Этносаралық қатынастар субъектілерінің жұмысының елімізде жүргізіліп келе жатқан саяси бағытпен үндес жаңа жүйесін қалыптастырды. Қазақстан халқы Ассамблеясы – бірегей әлеуметтік институт ретінде өмір сүріп, бүгінгі таңдағы мемлекеттік мәселелерді шешуде маңызды рөл атқарып отырғандығы да соның көрінісі болса керек» [3].

ҚР Конституциясының 1-бабында «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деп атап көрсетілген. Және «Республика қызметінің түбегейлі принциптері: қоғамдық татулық пен саяси тұрақтылық; бүкіл халықтың игілігін көздейтін экономикалық даму; қазақстандық патриотизм; мемлекет өмірінің аса маңызды мәселелерін демократиялық әдістермен, оның ішінде республикалық референдумда немесе Парламентте дауыс беру арқылы шешу» деп жалғасады осы бап [4]. Осындай құқық беретін Ата Заңның жолымен жүргенде ғана кез келген халық, оның ішіндегі жеке тұлға өзін ерікті сезіне алады. Ал ерікті адам қоғамдық ойдың озық болуына да ықпал етеді. Адам бойындағы ерекше қабілеттілік, дарындылық, ой тереңдігі оның бостандығының арқасында ғана қанатын кеңге жая алады. М.Цветаева «Қанат – оны қағып ұша алсаң ғана қанат, ал ұша алмасаң, арқаңдағы ауыр жүк қана» дейді. Ақынның осы ойын өмірге қатысты айтар болсақ, өмір – еркіндікте болса ғана өмір, еркіндігің жоқ болса, мойнына асып қойған ауыр жүк қана. Ата Заң – осы жүгіңді көтерісетін және оның мән-мағынасын арттырып, бақытты, адами тіршілігіңді қамтамасыз етіп тұратын қасиетті қағидаттар жиынтығы.

Біз Тәуелсіздік алғаннан кейін көп ұзамай өзіміздің Ата Заңымызды жарияладық. Мұндағы негізгі идея қазақстандықтардың достық, бауырластық қарым-қатынасын орнықтырып, ежелден келе жатқан гумандық дәстүрімізді сақтап қалуға негізделді және негізгі міндеттер де айқындалған. Сол міндеттердің ішіндегі ең қасиеттісі – отан сүйгіштікті қалыптастыру, оған адал болу. Тағы бір аса маңызды міндет – әрбір Қазақстан азаматының орта білім алуға міндеттілігі. Білім алуға міндетті болудың арғы жағында біздің мемлекетіміздің әрбір азаматының саналы да ойлы, кең дүниеге көзі ашық, жақсы мен жаманды салмақтай білетін, ұлы бәсекелестіктер дәуірінде қиындықтардан қаймықпайтындай болып қалыптасуына мүмкіндік жасау қағидасы жатыр. Шығыстың ұлы

математигі А.Х. ас-Самарқанди «Білім дегеніміз әрі қуат-күш, әрі сұлулық» деп тұжырым айтқан екен. Демек біздің әрқайсымыздың біліміміз мемлекетіміздің қуатты болуына қосылатын үлес болмақ. Ата Заңға сүйене отырып, тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында ең алдымен саяси саладағы басты міндетіміз – Қазақ елінің саяси қуаттылығын арттыру қажеттілігін қолға алдық, демократияны орнықтырып, меншік қатынастарын реформалап, нарықтық экономикаға өтуді жеделдетіп, халықтың әлеуметтік жағдайын жақсартуға кірісудің, әлемдік қауымдастыққа кірігіп, дамыған мемлекеттермен тең дәрежеде тұра алатын жағдайға жету жолының – осының бәрінің өзіндік ауыр жолынан өттік.

Біздің халқымыз – бостандық жолындағы талай күрестерде өзінің ерлік рухын түсірмеген халық. Сол ерлік рухының бұдан әрі қарай да ұрпақтан ұрпаққа жалғасып, Отанымыздың іргесінің нығая түсуіне ықпал ету қажеттігі де Ата Заңымызда атап көрсетілген. Ал бұл мақсатты жүзеге асыруда халықтың бірлігінің аса маңызды рөл атқаратындығы түсінікті. Сондықтан да біздің Конституциямыздың 3-бабында «Мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы – халық» делінген [4]. Халықтың тұтастығы, өзара сыйластық, басқа мемлекеттермен достық қарым-қатынас орната алу, экономиканың дамуы, жоғары мәдениеттілікке қол жеткізу – осының бәрі де тек қана халықтың ауызбіршілігі арқылы жүзеге асырылады.

Біз қазір әрбір азаматтың құқықтық санасы жоғары сауаттылықпен қалыптасқан, әркім өзінің жауапкершілігін терең сезінетін қоғам құрдық және оны әрі қарай дамыту үстіндеміз. Өз құқығымызды жақсы білу арқылы қоғамдық тәртіп пен әлеуметтік қарым-қатынастарда Ата Заңның қағидаттарының сақталуын әрқайсымыз қатаң қадағалайтын жауапкершілікті де мойнымызға алдық.

Соның арқасында Қазақстан әлем таныған бейбіт сүйгіш ел ретінде танылып үлгерді. Жаһандық мәселелерді қарастырған, халықаралық деңгейдегі аса маңызды құжаттар қабылданған талай алқалы жиындардың біздің Астанаымыздың төрінде өткендігіне әлем куә болды.

Астана форумы аясында Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев жаңа G-Global жобасын ұсынды. Бұл жоба бүгінгі таңда көп қырлы әлемді біріктіруші идеялардың біріне айналуда. Жобаға жаһандық қауымдастықтың саясаткерлері, экономистері мен сарапшылары дереу үн қосты. Ресей экономистері мен сарапшылары бүгінгідей ауыр дағдарыс жағдайында әлемдік экономиканың кез келген ойыншысы еркін қатыса алатын жаңа G-Global форматына сенім зор екендігін білдірде. Өйткені бұл «бүгінгі таңдағы ең өзекті деген: инновациялық дамудың, ядролық және экологиялық қауіпсіздіктің, этносаралық және дінаралық толеранттылықтың, геосаясаттың және басқа да толғақты мәселелерді әлемдік деңгейге шығып талқылау алаңы». Осы жобаны біздің мемлекеттің әлемді жаңа экономикалық және әлеуметтік даму сатысына көтеру жолында кеңесуге шақыру идеясы және сол арқылы адамзаттың ой-санасын соғысқұмарлықтан алып қашу идеясы деп те пайымдай аламыз.

Қай мемлекеттің болсын басшысының сөзіне әлемдік сарапшылардың құлақ түруі – бұл сол мемлекеттің халықаралық деңгейдегі әлеуетін де мойындайтындықтың белгісі болып саналды.

«Тарихтың бізге бұйыртқан сыйына жеңіл-желпі қарауға болмас. Уақыт дегеніңіз жүрдек, маңдай тіреген мың сан сұраққа әрі дәл, әрі жылдам жауап беру қажет. Сол сұрақтардың ішіндегі ең маңыздысы ұлттық пәтуа бірлік болса керек» деп Елбасымыз айтқандай [5. 55]. Әлем мойындап отырған біз сияқты мемлекеттің келешегі – ұлттық татулық пен өзара түсінісушілікте.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Ой-қазына антологиясы. XX ғасыр. «Аударма» баспасы, Астана, 2004. 539 бет.
2. К. Есмағамбетов. Қазақтар шетел әдебиетінде. «Атамұра» баспасы, Алматы, 1994. 223 бет.
3. <http://kk.wikipedia.org/wiki>
4. Қазақстан Республикасының Конституциясы. <http://www.parlam.kz/>
5. Назарбаев Н. Ә. Тарих толқынында. - Алматы: «Атамұра» баспа үйі, 2003. – 265 бет.

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНА – 20 ЖЫЛ

Умбетова С.

Қызылорда медицина колледжінің оқытушысы, қ. Қызылорда

Адамзат ұрпағының тағдыры қилы болғанымен, жүріп келе жатқан даңғылы жалғыз. Сонау ескі дүниеден бүгінгі дәуірімізге дейінгі аралықта адамзат баласы барлық басынан кешірген аламан-сүргіндердің астарында жалғыз ғана сыр жатыр. Ол дүние дидарындағы барлық ұлттар мен ұлыс атаулының азаттығы жолындағы қастерлі күресі, ерлік істері. Осы қасиетті сапарда бар қиындықты жеңіп, байрағымыз көкке желбіреп, қабырғалы мемлекет болып қалыптастық. [1, 568-б.]

1995 жылы 1 наурызда іргесін көтерген Қазақстан халқы Ассамблеясына биыл 20 жыл. Осы жылдар ішінде Ассамблея қарқынды дамып, елеулі өзгерістерді бастан кешірді. Ассамблеяның арқасында Қазақстан сан ұлт пен ұлыстардың басын қосып, біріктіріп, тыныштық пен бейбітшілікте өмір сүріп, бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығарып отыр. Қазіргі таңда Ассамблея құрамында 394 мүше бар. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев барлық ұлт пен ұлыс өкілдерінің жағдайын жасауда. Әр жыл сайын Қазақстан этностарының тілдерінде бірнеше жаңа кітаптар жарық көрді. 15 тілде газет-журналдар, 8 тілде радиобағдарламалар, 7 тілде телебағдарламалар шығады. Сонымен қатар білім беру жүйесінде өзбек, тәжік, украин тілдерінде жүргізілетін 88 мектеп бар, елімізде корей, өзбек, неміс, ұйғыр, орыс театрлары жұмыс істейді. Барлық аймақтарда Достық үйлері өз жұмысын тиімді атқарып келеді. Елбасының тапсырмасымен Астана қаласында-Бейбітшілік және келісім сарайы салынды. Бұл сарайда Қазақстан халқы Ассамблеясының сессиялары, әлемдік дәстүрлі діндер съездері, өзге де маңызды іс- шаралар өтеді. [2, 4-б.]

Қазақстан халқы Ассамблеясы бүкіләлемде Қазақстанның этносаралық қатынастар саласында жүргізілген саясатының табысқа толы екендігін паш етіп келеді. Қазақстан халқы Ассамблеясына әлемнің алып елдері, ірі державаларынан келген шетелдік сарапшылар, ғалымдар, журналистер мен дипломаттар түрлі кездесулер өткізіп, қазақстандық үлгіні мойындап қана қоймай, ең таңдаулы жоба ретінде зерттеп, зерделеуге және оны өз елдерінде қолдануға ынталы екендігін айтып жатады. Қазақстан халқы Ассамблеясы БҰҰ-ның жұмыс принциптерімен толық сәйкес келеді деп те айтылған. Қазақстандағы қоғамдық келісім үлгісіне қызығушылық танытушы мемлекеттер мен халықаралық ұйымдар күн санап артып келеді. [3, 5-б.]

Жалпы алғанда, Қазақстан халқы Ассамблеясының негізгі міндеттері тағдыр тауқыметін көріп, қазақ жеріне қоныс аударған ұлт өкілдеріне қамқор болып, достық қатынаста болып, біртұтас өмір сүруін қамтамасыз ету, олардың құқығын қорғап, біртұтас қоғам құру.

Бирегей мемлекет құрып, 130- дан астам ұлт өкілін біріктіріп, бір ту астында өмір сүріп жатқанымыз Елбасымыз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың салиқалы саясатының арқасы. «Қазақстан-бір ел, бір халық, бір болашақ. Сондықтан Ассамблея жылының басты идеясы-«Менің елім-мәңгілік ел!»- дейді мемлекет басшысы өз құттықтауында. Сондықтан Ассамблеяның басты ұраны -Ел бірлігі. «Бақ қайда барасың? Бірлігі жарасқан елге барамын!», «Бірлік бар жерде, тірлік бар», Береке басы –тірлікте» деген қазақ даналары. Түптеп келгенде Тәуелсіздіктің ақ таңы атқан кезден бері жеткен әрбір жетістіктердің, асқан әрбір асулардың өзегінде-ел тыныштығы мен тұрақтылығы, бейбітшілік пен бірлік жатқаны ақиқат. [4, 6-б.]

Елбасы еліне сенеді, елі Елбасына сенеді. Жас ұрпақ, біздер де ертеңімізді Елбасымызбен, оның нұсқаған басым бағдары арқылы елестете аламыз. Еліміз ауыр да сынағы мол жылдарды артқа тастады. Ендігі кезең- жарқын жылдар болмақ.

Қорытындылай келе, өз ойымды Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың сөзімен аяқтамақпын: «Алдымызда асу белдер бар, ұлт жолында ұйтқи соғар желдер бар. Бел де талар, жел де беттен қағар. Бәріне төзу керек, жас ұрпақ!».

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Әлеуметтану және саясаттану бойынша / Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: «ЭКО» ҒӨФ. 2006. - 568 б.
2. Ана тілі газеті //2015 жыл. № 6. 4-бет.
3. Егемен Қазақстан газеті //2015 жыл. №37 5-бет.
4. Егемен Қазақстан газеті //2015 жыл. №38 6-бет.

МӘНГІЛІК КЕЛІСІМ МӘДЕНИЕТІ – ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ

Умирзакова Н.К.

М.Х.Дулатаи атындағы ТарМУ аға оқытушысы, Қаратау қ.

Қазақстанда жаһандану жағдайындағы этникалық қақтығыстар, діндер арасындағы келіспеушіліктер, аймақтық даулар түріндегі қатерлер кезінде бейбітшілік пен келісімді сақтау ерекше маңызды. Халықтың тұтастығын сақтау – мемлекет өзінің даму жолында алдына қойған мақсатына жетуінің басты факторы болып табылады. Қазақстан – мекендеген жері мен тарихи тағдыры ортақ этностардан құралған унитарлы мемлекет. Оларды ортақ құрылымның аясына біріктірудің сара жолы – Қазақстан халқы Ассамблеясын құру болды. Қазақстан халқы тәуелсіздік алғалы бері осы қағидатты желбіретіп жоғары көтеріп келеді. Ассамблея дербес қоғамдық институт болып құрылғанына да 20 жыл толды. Ресми түрде 2015 жыл Қазақстан халқы Ассамблеясы жылы деп жарияланды. Ассамблеяның басты мақсаты: Қазақстандағы барлық этностардың рухани тұрғыда қайта жанғыруы мен дамуын қамтамасыз ету; өркениеттік және демократиялық ұстанымдарға, мемлекеттік ұлттық саясатта барлық этностардың мүддесіне деген құрметке негізделген ұлтаралық қатынас мәдениетін қалыптастыру болатындығы айқындалды. Ассамблея жылы қатардағы көп мерейтойлардың бірі емес. Себебі, елдегі бейбітшілік пен келісімді, тұрақтылық пен татулықты сақтап, дамытудың бірегей тетігіне айналған Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздің өшпес құндылығы – Тәуелсіздікке тірек болған Ел бірлігінің ең басты тұтқасы.

«Қазақстан-2050» стратегиясы: бейбітшілік, руханият және келісім мәдениеті-мемлекеттік этносаясатты жүзеге асырудың негізі. Көпұлтты Қазақстан халқының қоғамдық келісімі Қазақстан өмірінің өзегіне айналуы тиіс. Қазақ халқының кең де дархан пейілін еліміздегі қай ұлттың өкілі болсын ағынан жарыла мақтан ете айтып беретіні айдан анық. Кезінде тағдыр тәлкегімен Қазақстан жеріне көшіп келіп, бір үзім нанымен бөлісіп, жылуын сыйлаған кешегі ата-бабаларымыздың өнегесін енді бүгінгі жас буын жалғастыруы тиіс. «Қазақстан-2050» стратегиясында осы жайттармен қатар мемлекеттік тілді меңгеру, ұлтаралық келісім және де дамудың сыры тек бірлікте екені де айтылды.

1995 жылдың 1 наурызында тәуелсіз еліміздің тарихында «Қазақстан халқының Ассамблеясы» атты жаңа институт пайда болды. Бұл бірегей институт еліміздегі барлық этнос өкілдерін ортақ мақсатқа ұйыстыра отырып, республикадағы тұрақтылықты сақтау мен ел дамуының мақсатына айтулы үлес қосып келеді. Ассамблея қызметінің арқасында Қазақстанда этностық немесе діни ерекшелігіне қарамастан әрбір азаматтың Конституциямен кепілдік берілген азаматтық құқықтары мен еркіндігі толығымен қолданылатын этносаралық және конфессияаралық келісімнің айрықша үлгісі қалыптасты. Егемендігімізді алған кезден бастап бұл ел үшін оңай болмады. Мемлекетімізді аяғынан тік тұрғызу үшін қыруар күш қажет болды. Елбасы Нұрсұлтан Назарбаев жаңа мемлекеттің алдымен экономикасын көтеруді басты мақсат еткені де белгілі. Бірақ бұл мақсатқа бірліксіз, рухани келісімсіз, ынтымақсыз қол жеткізу мүмкін еместігін басынан айқындап алды.

Экономикалық дамумен қатар еліміздегі татулықтың тамырын тереңдету керектігін тәуелсіздік алғаннан бері халыққа түсіндірумен келеді Мемлекет басшысы. Бастаманың мән-маңызын ұғынған еліміздің барлық облысы идеяны іліп әкетті.

XXI ғасырдың ең басты заңы – татулық. Татулық пен тыныштық арқылы экономика өседі, халықтың әл-ауқаты күшейеді, бейбітшілік орнайды. Келісім, экономика мен саясат қауіпсіздігі – өмір заңы. Біз келісім мәдениетін дәстүр ретінде ұрпаққа мұра етуге тиіспіз. Келісім мәдениеті мәңгілік болу керек. Ал шараға қатысушылар ассамблеяның санаулы жылдар ішіндегі жетістіктерін жіпке тізіп, барша ұлт пен ұлысқа өз лебіздерін білдірді. Өзінің ана тілін, сонымен қоса, мемлекеттік тілді меңгерген жалынды жастар келешекте жақындық пен теңдіктің тетігіне айналмақ. Әр облыстардың жергілікті ерекшеліктері ескеріле келе, Қазақстан халқы Ассамблеясын дамытудың 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасы бекіді. Ұлтаралық келісімді нығайтуды көздейтін кез келген шара қоғамда жылы қабылданады. Қазіргі таңда әлемнің қаншама елінде тұрақсыздық белең алуда. Бейбіт тұрғындар жапа шегіп жатыр. Осындай оқиғаларды сөз еткенде, ылғи Қазақстанның ұстанымының түп-төркінін терең ұғынады. Қысқасы, бейбітшілік пен келісімнен асқан дүниенің жоқтығын түсінеді. Бұл асыл қазына болмаса, ешбір істің алға баспайтынына көптің көзі жетуде. Ассамблея осылайша елдің басын біріктіруші күш екенін көрсетті. Бірлік бар жерде тірлік болатынын дәлелдеді.

Қазақстан халқы Ассамблеясының алғашқы құрылтайында Елбасы жаңа институттың қоғамдағы рөлі мен жұмысының басты контурларын сол кезде-ақ: «Осыдан бастап қоғамдық мәселелердің барлық қырлары бойынша, әсіресе, ұлттық саясатта мемлекеттік актілер Ассамблеяның пікірлерін ескеріп және оның тікелей қатысуымен қабылдануға тиіс. Ол актілердің әрқайсысы еліміздегі барлық этностардың мүдделеріне қайшы келмеуі қадағаланып, сараптан өткізілуі керек», деп қолмен қойғандай нақтылап берді. Бұл кейіннен идеологиялық тренд ретінде орнығып, әлемге «бейбітшілік пен қоғамдық келісімнің Назарбаев моделі» деген атпен белгілі болған Қазақстан халқы Ассамблеясының алғашқы қадамы еді. Ассамблеяның тарихы – соңғы жиырма жылдағы Қазақстан тарихы. Тиісінше, дербес институт ретінде Ассамблеяның жүрген жолы, оның жеткен жетістіктері мен шыққан биіктері еліміздің даму даңғылындағы айтулы оқиғалармен тығыз астасып жатыр. Өткен 20 жылда Қазақстан қоғамының ішкі ықпалдасуының, қоғамдық келісім мен ел бірлігін нығайтудың біртұтас мемлекеттік және қоғамдық жүйесі толығымен қалыптасты. Қазақстан халқы Ассамблеясы мемлекеттің этностық саясатын қоғамдық келісім саясаты деңгейіне көтерген бүкілхалықтық институтқа айналды. Этносаралық қатынастарды реттеудің толық заңнамалық базасы құрылды. Ассамблеяға конституциялық орган мәртебесі берілді. «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заң қабылданып, Ассамблеяның құрылымы мен қызметінің, еліміздің қоғамдық-саяси жүйесінде алатын орны мен рөлінің нормативтік-құқықтық реттелуі заңнамалық негізде қамтамасыз етілді. Ассамблеяның негізгі стратегиялық және бағдарламалық құжаттары өмірге келді. Ел ішінде мұқият талқыланып, Елбасы мақұлдаған «Ел бірлігі доктринасы» бейбітшілік пен қоғамдық келісімді нығайтудың «бір ел – бір тағдыр», «тегі басқа – теңдігі бір», «ұлт рухының дамуы» сияқты басты қағидаларын айқындап берді.

Қазақстанда 820 этномәдени бірлестік жұмыс істейді. Ассамблея мен этномәдени бірлестіктердің активі 67 мыңнан астам адамды қамтиды. Елбасының тапсырмасы бойынша аймақтық әкімдіктердің жанынан ақылдастық-кеңестік орган ретінде құрылған Қоғамдық келісім кеңестері Ассамблеяның Елбасы айқындап берген жалпыхалықтық институт мәртебесін айшықтай түседі. Себебі, ауыл, аудандардағы әртүрлі ұйымдардың басын бір арнаға тоғыстыратын, қоғамда туындайтын негізгі сауалдардың барлығымен айналысатын осы кеңестер. Бүгінде еліміздің барлық аймақтарында түрлі деңгейдегі 1035 қоғамдық келісім кеңесі табысты жұмыс істеуде. Ассамблеяның жанынан құрылған Отбасында толеранттық тәрбие беру жөніндегі Аналар кеңесі еліміздің ең басты құндылықтары – татулық пен тұрақтылықты ұрпақ жадына сіңірудің тиімді тетігі ретінде өз жұмысын бастады. Қазақстан халқы Ассамблеясының қызметі мен мемлекеттік Ел бірлігі саясатын насихаттау тұрғысынан

жүйелі ақпараттық жұмыс жолға қойылды. Ассамблея қабырғасында еліміздегі маңызды оқиғалар мен іс-шараларға байланысты 40-тан астам медиажоспар жасалып, жүзеге асырылды

Этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісін шет мемлекеттерге насихаттау жөніндегі жұмыстар халықаралық ынтымақтастық саласында жалғасын табуда. Еуропадағы Қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымында, Біріккен Ұлттар Ұйымында жасалған бейбітшіліктің Қазақстандық моделінің арнайы беташарлары халықаралық сарапшылар тарапынан жоғары бағаға ие болды.

Қазақстан халқы Ассамблеясы аң алуан этностарды азаматтық тұрғыда топтастырудың қуатты құралдарының біріне айналды. Жалпы алғанда, өз қызметінің алғашқы күндерінен бастап Ассамблея еліміздегі этностардың мәдениетінің қайта жаңғыруы мен дамуына елеулі үлес қосып келеді. Наурыз мейрамы, корей, неміс мәдениетінің фестивальдері, татарлар мен башқұрттардың сабантойы жалпы халықтық сипатқа ие болды. Дүнгендер, курдтар сияқты, т.б. халықтардың мейрамдары мен түрлі форумдары республикалық деңгейде дәстүрлі түрде өткізіліп отырады.

Ассамблеяның белсенді қызметінің нәтижесінде Қазақстандағы этностардың мәдени өмірі жандана бастады. Өйткені Ассамблея этникалық топтар арасындағы ұйымдастыру жұмыстарының орталығына айналды. Ассамблея органдарына мемлекеттік мәртебе берілуіне байланысты этномәдени орталықтардың мәселелері жедел шешімін тауып, кейбір өзекті мәселелер бойынша үкімет деңгейіндегі шешімдер қабылданады. Ассамблея Кеңесінің шешімімен этномәдени орталықтарға қаржылай және ұйымдастыру жұмыстары бойынша көмек көрсету мақсатында республикалық қор құрылған. Бұл қордың бөлімшелері әрбір облыстарда ашылды.

Бүгінгі күні Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздегі әрбір этностың мүддесін қорғайтын қоғамдық бірлестік. Ассамблея көпұлтты Қазақстан халқын топтастырушы институт ретінде қалыптасып болды деп есептеуге толық негіз бар. Ассамблея Қазақстан азаматтарын отансүйгіштік рухта тәрбиелеуге, халықтар арасындағы достық пен бірлікті нығайту ісіне өлшеусіз үлесін қосып келеді.

Ассамблеяның ең жоғарғы органы Қазақстан халқы Ассамблеясының сессиясы болып табылады. Ал Ассамблея Кеңесі заң жобаларын сараптамадан өткізу, мемлекеттік тіл мен еліміздегі барлық халықтардың тілін және мәдениетін дамыту, жастардың бойында қазақстандық отансүйгіштікті қалыптастыру, БАҚ-пен тығыз байланыс орнату, халықаралық байланыстар жүргізу, әрбір этностың мәдени дамуына ықпал ету сияқты, өзге де жұмыстарды жүзеге асырады

Ассамблеяның алдына қойған басты ұраны - Ел бірлігі, Ел ынтымақтығы және Мәңгілік Ел болуы! Ал бірлік болмайтын жерде береке де, тірлік те болмайтыны бесенеден белгілі, бұл жайында бабалардан қалған даналық ой, асыл сөздер де жеткілікті. «Бақ қайда барасың? Бірлігі жарасқан елге барамын!» деген бабаларымыздан қалған дана сөз бар емес пе. Түптеп келгенде, Тәуелсіздік жылдарынан беріге қарай жеткен әрбір жетістіктің, асқан әрбір асудың өзегінде - елдегі тыныштық пен тұрақтылық, бейбітшілік пен бірлік жатқаны да шындық. Егемендігіміздің ең алғашқы қиын қыстау жылдары Елбасы Н. Назарбаевтың бастамасымен құрылған Қазақстан халқы Ассамблеясы өзінің мәңгілік екендігін танытып қана қойған жоқ, қазіргі таңда одан әрі өрлеу үстінде. Ендеше еліміздің тұрақтылығы мен татулығына, бейбітшілігі мен бірлігіне қызмет ететін Ассамблея сияқты айрықша институтқа бір жылымызды арнау қуанарлық іс. Тіпті бұл жыл дәл осы тұрғыдан алғанда тарихи жылға айналуы да әбден анық. Себебі мәңгіліктің табыстылықтың, ынтымақтастықтың, татулықтың, тұтастықтың кілті – бірлікте екенін әр қазақстандық өз жүрегімен сезеді. Сондықтан да, Ассамблея жылының - *бейбітшілік, рухани келісім мәдениетінің негізгі* жылы екендігіне еш күмән келтірмейміз.

Қазақстан халқының Ассамблеясы – Қазақстанның ерекше дамыған саяси жаңалығының шешуі болып табылады. Қазақстан елі көпұлтты елдің татулығының, басқа елдерге қарағанда тұрақты дамуының үлгісі. Сенім, дәстүр, толеранттық – дамыған

көпұлтты еліміздің негізгі қағидалары болып есептелінеді. Осы құндылықтар тұрақтылығымыздың, модернизацияланудың және дамуымыздың негізін қалады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Ассамблея народа Казахстана: исторический очерк / Тугжанов Е.Л., Кан Г.В., Коробков В.С., Шаяхметов Н.У. – Алматы: Раритет, 2010. – 304 б.

2. Қазақстан Республикасының Заңы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне әлеуметтік қамсыздандыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы»

3. Құдайбергенова Ж.А. Влияние миграционных процессов на изменения историко-демографической ситуации в Казахстане (вторая половина XIX – начало XX вв). – Алматы, 2010

4. Аймбетов С. 1926-1939 жылдар арлығындағы Қазақстан халқының этнодемографиялық және әлеуметтік құрылымындағы өзгерістер. Алматы, 1998.

АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА - УНИКАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ

Шалдарбекова К.Б.

ТарГУ им. М.Х. Дулати, г. Каратау

В международном сообществе Казахстан признан как страна, ведущая последовательную внутреннюю политику, направленную на обеспечение толерантности, межконфессионального и межкультурного согласия представителей всех национальностей, проживающих в Казахстане и представляющих единый народ Казахстана — народ, который активно строит современное и конкурентоспособное светское государство. Казахстан заинтересован в расширении и углублении так называемого диалога цивилизаций, всегда поддерживал и сам выражал готовность выступить с международными инициативами, направленными на сближение понимания между Востоком и Западом по ключевым проблемам современного мироустройства. В первые годы независимости республики в стране происходили весьма сложные процессы, связанные с духовной жизнью общества, его социальным самочувствием, возрождением национального самосознания. И именно тогда, в начале 90-х годов прошлого века, переосмыслив многое заново в нашей истории, во имя сохранения главного нашего достояния — дружбы народов — на 1-м форуме народов Казахстана в 1992 г. Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым была высказана идея о необходимости перевода этого форума на постоянную основу. А 1 марта 1995 г. на общественно-политической арене республики появился новый институт в области национальной политики — Ассамблея народов Казахстана.

Казахстан стал первой страной среди стран-участниц СНГ, в которой был создан уникальный институт — Ассамблея народа Казахстана. Этот институт во многом способствовал становлению и утверждению казахстанской модели полиэтнического общества, деятельность которого направлена на укрепление межэтнического и межконфессионального согласия. Ассамблея народа Казахстана с момента своего образования играла большую роль в укреплении мира и согласия между народами, проживающими в Казахстане. Но в последние годы ее роль в обществе стала особенно заметной. В мае 2007 г. Парламент РК принял ряд конституционных поправок, существенно меняющих роль всей представительной ветви власти. Одно из важнейших нововведений конституционной реформы – увеличение числа депутатов в Мажилис Парламента до 107 человек, 9 из которых избираются Ассамблеей народа Казахстана. Этот шаг, несомненно, поднял роль Ассамблеи на более высокий уровень. Кроме того, введение специальных мест для Ассамблеи путем увеличения количества депутатов дало возможность представительства в Парламенте наиболее крупных этносов, проживающих на территории Казахстана.

20 октября 2008 г. был принят Закон Республики Казахстан «Об Ассамблее народа Казахстана». Закон определяет статус, порядок формирования и организацию работы Ассамблеи народа Казахстана, направленных на реализацию государственной национальной политики, обеспечение общественно-политической стабильности в Республике Казахстан и повышение эффективности взаимодействия государственных и гражданских институтов общества в сфере межэтнических отношений.

Ассамблея народа Казахстана — учреждение без образования юридического лица, созданное Президентом Республики Казахстан, способствующее разработке и реализации государственной национальной политики. Согласно этому закону целью Ассамблеи является обеспечение межэтнического согласия в Республике Казахстан в процессе формирования казахстанской гражданской идентичности и конкурентоспособной нации на основе казахстанского патриотизма, гражданской и духовно-культурной общности народа Казахстана при консолидирующей роли казахского народа.

Основными задачами Ассамблеи являются:

- обеспечение эффективного взаимодействия государственных органов и институтов гражданского общества в сфере межэтнических отношений, создание благоприятных условий для дальнейшего укрепления межэтнического согласия и толерантности в обществе;
- укрепление единства народа, поддержка и развитие общественного консенсуса по основополагающим ценностям казахстанского общества;
- оказание содействия государственным органам в противодействии проявлениям экстремизма и радикализма в обществе и стремлениям, направленным на ущемление прав и свобод человека и гражданина;
- формирование политико-правовой культуры граждан, опирающейся на демократические нормы;
- обеспечение интеграции усилий этнокультурных и иных общественных объединений для достижения цели и задач Ассамблеи;
- возрождение, сохранение и развитие национальных культур, языков и традиций народа Казахстана.

Принципами деятельности Ассамблеи являются:

- а) приоритет прав и свобод человека и гражданина;
- б) приоритет интересов народа и государства;
- в) равенство прав и свобод человека и гражданина независимо от его расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений или по любым иным обстоятельствам;
- г) равноправие и персональная ответственность членов Ассамблеи за деятельность в ее составе;
- д) гласность.

Основными направлениями деятельности Ассамблеи являются: содействие в разработке и реализации государственной национальной политики; содействие формированию казахстанского патриотизма; развитие государственного языка и других языков народа Казахстана; совершенствование региональной политики в межэтнической сфере; участие в разработке и реализации планов и мероприятий в области демографии и миграции; пропаганда казахстанской модели межэтнического и межконфессионального согласия в стране и за рубежом; осуществление просветительской и издательской деятельности, направленной на достижение межэтнического согласия; осуществление мониторинга состояния межэтнических отношений, в том числе в области применения государственного языка и других языков народа Казахстана; участие в общественно-политической экспертизе законопроектов по вопросам государственной национальной политики; поддержка казахской диаспоры в зарубежных странах в вопросах сохранения и развития родного языка, культуры и национальных традиций, укрепления ее связей с исторической Родиной; выработка рекомендаций и реализация практических мер по урегулированию разногласий и споров, недопущению конфликтных ситуаций в сфере

межэтнических отношений и участие в их разрешении; методическая, организационная и правовая помощь этнокультурным общественным объединениям; проведение семинаров, конференций, осуществление иных мероприятий, обеспечивающих диалог государственных органов и общественных объединений по вопросам межэтнических отношений; взаимодействие с институтами гражданского общества и международными организациями по вопросам обеспечения межэтнического и межконфессионального согласия; оказание содействия в развитии связей других этносов Казахстана с их исторической родиной; иная деятельность, содействующая межэтническому согласию и не противоречащая законодательству Республики Казахстан.

Структуру Ассамблеи составляют Сессия Ассамблеи, Совет Ассамблеи, Аппарат (Секретариат) Ассамблеи, ассамблеи областей (города республиканского значения, столицы). Сессия Ассамблеи — собрание членов Ассамблеи — является высшим руководящим органом Ассамблеи. Сессия созывается Президентом Республики Казахстан по мере необходимости, но не реже одного раза в год.

В период между сессиями руководство Ассамблеей осуществляет Совет Ассамблеи, образуемый решением Президента Республики Казахстан. Состав Совета утверждается Президентом Республики Казахстан. Совет является коллегиальным органом, формируемым из числа входящих в состав Ассамблеи представителей этнокультурных объединений, руководителей ассамблей областей (города республиканского значения, столицы), государственных органов. По решению Президента Республики Казахстан в состав Совета могут быть введены и другие члены Ассамблеи.

Состав Ассамблеи и ассамблей областей (города республиканского значения, столицы) формируется из числа граждан Республики Казахстан — представителей этнокультурных и иных общественных объединений, представителей государственных органов и иных лиц с учетом их авторитета в обществе. Члены Ассамблеи осуществляют деятельность в рамках полномочий, определенных настоящим Законом.

Мероприятия, направленные на обеспечение межэтнического согласия в Казахстане, организуемые Ассамблеей, ассамблеями областей (города республиканского значения, столицы), этнокультурными общественными объединениями, входящими в состав Ассамблеи, финансируются в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан. Казахстан сегодня — общий дом для представителей 130 этносов. Казахи, украинцы, уйгуры, русские, поляки, татары — у каждого одинаковые права и обязанности. В республике нет ни одного закона, который бы ущемлял права граждан, — отметил Нурсултан Назарбаев.

Таким образом, Ассамблея народа Казахстана — это результат уникального политического новаторства Казахстана. Сегодня опыт ее работы становится привлекательным и полезным для многих стран мира. Сегодня Конституция и Ассамблея народа Казахстана не просто ровесники. Это две великие ценности, ставшие фундаментом стабильности, модернизации и процветания. Доверие, традиции, транспарентность, толерантность, — это именно те принципы, которые легли в основу нашего многонационального процветающего государства. В основу политики государства в межэтнической сфере положен принцип «Единство в многообразии».

Список использованной литературы:

1. Базарбаев А. Сила страны — в единстве // Индустриальная Караганда. — 2008. — № 132. — 23 окт.
2. Закон Республики Казахстан «Об Ассамблее народа Казахстана» от 20 октября 2008 года № 70-IV.
3. Тугжанов Е. Модель народной дипломатии // Индустриальная Караганда. — 2009. — № 48-49. — 1 мая.
4. Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на XVI сессии Ассамблеи народа Казахстана // Казахстанская правда. — 2010. — № 278. — 21 окт.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОҒАМДЫҚ КЕЛІСІМНІҢ ИДЕЯЛЫҚ-МАЗМҰНДЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Шаяхметов Н.У.

ҚР Президентінің жанындағы «Қоғамдық келісім» РММ, Астана қ.

Кенес дәуірінен кейінгі кеңістікте Қазақстан қоғамға этносаралық және конфессияаралық келісімді қамтамасыз ету үлгісін ұсынған бірден бір мемлекет болды. Онда көпэтносты және көпконфессионалды қоғамның оңтайлы формуласы – барлық этностардың мүдделері тоғыстырылған үлгі ұсынылды. Бұл елде саяси және экономикалық реформаларды жүзеге асырудың табиғи негізіне айналып, мемлекеттің демократиялық жолмен дамуына мүмкіндік тудырды.

Қазақстанның ерекшелігі – халықтың даналығы мен Елбасының салиқалы саясаты ішкі саяси тұрақтылыққа, этносаралық келісімге қол жеткізуге алғышарт жасады. Бұл синтез этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісінің қалыптасуына себепші болған фактор болып табылады. Ұлттық бірлік пен қоғамдық келісім «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы...» деген конституциялық ұғымның төңірегіне топтасқан ұлттық бірегейлікті қалыптастыруды қамтамасыз ете отырып, мемлекеттің тәуелсіздігі мен тұтастығына негіз болды. Осынау басты құндылық Қазақстан қоғамын ұйыстырушы қуатқа ие болды.

Қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгісінің негізін конституциялық қағидаттар қалайды. Оған азаматтық келісім, этносаралық және дінаралық толеранттылық құндылықтар жүйесі кіреді. Бұндай негіздегі Қазақстанның ішкі саяси тұрақтылығы уақыт талаптарымен сыналған еді.

Қазіргі таңда қоғамдық келісім мемлекеттердің тұрақтылығының, табысты дамуы мен қауіпсіздігінің шешуші факторы ретінде халықаралық маңызға ие.

Қазақстан халқының ұлттық бірлігі – бұл тек өткен мен қазіргі уақыттың жетістігі ғана емес, сонымен қатар, болашақтың маңызды міндеті. Қазақстан халқы Ассамблеясының конституциялық мәртебесі мен атауының «біртұтас халық» деген ұғымға орайластырылуы Ассамблеяның дамуындағы маңызды кезеңге жол ашты.

Бүгінгі заман талабының стратегиялық міндеттері өзгерген жоқ. Ол халықтың бірлігі мен ұйысуы, қазақстандық патриотизмге тәрбиелеу, этносаралық қатынастарды үйлестіру және сақтау. Бұл міндеттердің жүзеге асырылуы нәтижесінде әлемнің жедел өзгеруі жағдайында ұлттың тұрақты дамуы мен бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді.

Қазақстан тәуелсіздігінің берік іргетасы еліміздің аумағында тұратын барлық этностардың мәдениеті мен рухани құндылықтарынан қуат алады. Ал оларды ұйыстыратын ұлт – қазақ халқы. Этномәдени бірлестіктердің жетістіктері, диалог пен инновацияға бейілдігі, өзара ықпалы мен рухани толысуы күллі қазақстандықтардың жалпыұлттық игілігіне айналып отыр.

Әлемдік қауымдастық теңдессіз деп бағалап отырған этносаралық толеранттылық пен қоғамдық келісімнің қазақстандық үлгінің мәні қоғамдағы этностық, конфессиялық және мәдени әралуандықтың бірлігін, өзегін таба білуінде еді. Бұл үлгі адам болмысының қайшылықты факторларын ортақ дінгеке төңірегіне біріктіре, топтастыра алды.

Әлемдік тәжірибеде этносаралық қатынас үлгілерінің ассимиляция, мәдени плюрализм сияқты т.б. түрлері қалыптасқан. Әрбір мемлекет өзінің қайталанбас ерекшеліктерін назарға ала отырып, белгілі деңгейде нақты бір үлгінің жалпыға ортақ белгілерін қабылдауы, қайталауы заңды. Дегенмен, бұл жерде екі жол айқын болмақ, біріншісі – нақты қалыптасқан әрі іс жүзінде тәжірибеден өткен үлгіні ішінара өзгерістермен қолдану болса, екіншісі – этносаралық келісімнің өзіндік қайталанбас моделін қалыптастыру.

Дербес даму жолына түскен уақыттан бастап Қазақстанның алдына этносаралық қатынас моделін айқындаудың өзекті де өткір мәселесі қойылды. Алайда, Қазақстан қоғамының өзіндік тарихи даму ерекшеліктері, қалыптасқан дәстүрлері мен ұлтаралық қатынас мазмұны оған ешбір дайын үлгілердің: солтүстік американдық, оңтүстік американдық, еуропалық, ресейлік, қытайлық және с.с. үлгілердің сәйкес келмейтіндігін көрсетіп берді. Сол себепті, ұлтаралық қатынастың өзіндік қайталанбас үлгісін, яғни қазақстандық үлгісін жасау қажеттілігі туындады.

Қазақстандық этносаралық қатынастар үлгісі қоғамдағы мынандай ерекшеліктерді назарға алуы қажет еді:

- Қазақстан халқы байырғы қазақ жерінде өмір сүріп, дамып келеді;
- мемлекетқұрушы және мемлекет атауына ие ұлт – қазақтар;
- мемлекет унитарлы, қоғамды біріктіруші ұлт – қазақтар;
- мемлекет полиэтностық сипатымен ерекшеленеді;
- Қазақ жеріне көптеген этностар саяси қысым арқылы мәжбүрлеу, депортациялау саясатының нәтижесінде қоныс аударған;
 - қоғамдағы көпшілікті құрайтын қазақ ұлты мен орыс этностық тобы;
 - мемлекеттік тіл – қазақ тілі;
 - қоғамның басым бөлігі орыс тілінде сөйледі. Іс жүзінде орыс тілі этносаралық қатынас тілі қызметін атқарады;
- Қазақстандағы барлық этностар өзінің ұлттық тілін, тарихы мен мәдениетін дамытуға мүдделі;
 - Қазақстан халқы көп конфессиялы қоғамда өмір сүреді;
 - қоғамда ұлтаралық және конфессияаралық толеранттылықтың дәстүрі қалыптасқан, оның тамыры терең. Мұндай қасиет, ең алдымен, қазақ халқының менталитетіне тән және толеранттылық дәстүрді Қазақстанның барлық этностары ортақ құндылық ретінде қабылдайды;
 - қоғам дамуының басты құндылықтары: азаматтық қоғам, демократия, нарықтық қатынастар;
 - Қазақстан – бейбітсүйгіш ел. Ол ядролық қарудан ерікті түрде бас тартып, әлемдік қауымдастыққа Азиядағы өзара ықпалдастық және сенім шаралары жөніндегі кеңесін, еуразиялық интеграция идеясын ұсынды. Ұжымдық қауіпсіздік шарты ұйымын (ҰҚШҰ), Шанхай ынтымақтастық ұйымын (ШЫҰ) ұйымдастыру мен қалыптастыруда белсенді рөл атқарды, ЕҚЫҰ төрағалық етті.

Этносаралық қатынастың қазақстандық үлгісінің күрделілігі мен қайталанбастығы осынау ерекшеліктерді үйлесімді етуде, ортақ мүддеге тоғыстыруда болып табылады.

Қазақстан тәуелсіздігінің алғашқы жылдарында Президент ұстанған ұлттық саясат мүмкін болар қателіктердің алдын алуға негіз болды. Сонымен бірге, ішкі және сыртқы саясаттың басты бағыттарын нақты айқындауға мүмкіндік берді. Оның ішінде, әсіресе қоғамдағы тұрақтылық, азаматтық келісім мен этносаралық татулық мәселелері ерекше назарға алынды.

Еліміздің ұлттық саясаты мен қоғамдық тұрақтылықты нығайту бағытындағы ізденістер заңдылықтың қатаң сақталуы ұстанымдарына негізделіп, бұл бағыт Елбасының тәуелсіздіктің алғашқы жылдары жарық көрген «Қазақстанның егеменді мемлекет ретіндегі қалыптасуы мен даму стратегиясы» (1992 ж.), «Қазақстанның болашағы – қоғамның идеялық бірлігінде» (1993 ж.) атты еңбектерінде нақты айқындалды. Онда қоғамның тұрақтылығы мен этносаралық татулықты қамтамасыз етуге басымдық беру Қазақстанның ұлттық-мәдени әртүрлілігін сақтаудың, этностық өзіндік ерекшелікті дамытудың және реформалардың табысты жүзеге асырылуының бірден-бір саяси алғышарты болады деп атап көрсетілді.

Қазақстандағы этностық ерекшеліктерді дамыту және ұлттық- мәдени әралуандылықты сақтау, тұрақтылық пен этносаралық келісімді қамтамасыз ету реформаларды тиімді жүргізудің басты алғышарты болатын. Кеңес дәуірінен кейін Қазақстанның мемлекет ретінде

құрылуының айқын бағыты бейбітшілік пен келісімді сақтау. Сол себепті, көпұлтты қоғамда этносаралық диалог тәрбиесі мемлекеттік саясат деңгейіне көтерілді.

Мұнда конституциялық үдеріс, яғни, жаңа Конституцияны қабылдау шешуші рөл атқарды. Жоғарыда атап өткендей, Негізгі Заңның тарихи маңызы қоғамда өмірлік маңызы бар мәселелер бойынша: мемлекеттілік сипаты, жер меншігі, сонымен бірге тілге, Қазақстан халқының бірлігі сияқты тұжырымдамалық мәселелер бойынша қоғам ортақ ұстанымдарға бірікті.

Конституцияға сәйкес Қазақстан халқы түрлі этностық тиістілігі бар біртұтас азаматтық қауымдастық ретінде қарастырылады. Мемлекет барлығына және әрқайсысына этномәдени мүдделерін еркін жүзеге асыруға, сонымен қатар, мемлекет тағдырына ортақтастыққа мүмкіндік жасайды.

Қоғамдық келісім – тек теориялық пікірталас мәселелері ғана емес, ол мемлекеттің күнделікті жүзеге асыратын саясатының тәжірибелік мәселесі болып табылады. Ол, сондай-ақ, ұлттық қауіпсіздік мәселесі. Қазақстан ұлттық саясаттың сындарлы да сара жолын жүзеге асырып келеді. Қазақстан Республикасы ұстанып отырған ұлттық саясаттың тиімділігін елімізге Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін тән болған эмиграциялық толқынның күрт азаюы мен эмигранттардың Қазақстанға қайта келу үдерісі айқын дәлелдеп тұрса керек. Ал 1980 жылдардың соңы мен 1990 жылдардың басындағы эмиграция саяси себептерден орын алған жоқ еді.

Жаңа қазақстандық азаматтылықты қалыптастыру еліміздің мемлекеттілік негізіне қатысты өзекті саяси мәселеге айналды. Саяси және азаматтық бірегейлікке ұмтылыс Қазақстанды көп ұлтты азаматтардың біртұтас қоғамына айналдырып отыр. Ал, қазақтар мемлекетқұрушы әрі топтастырушы этнос болып табылады.

Қазақстанның тәуелсіздігі – қазақ халқының тарихи атамекенінде өзінің мемлекеттілігін құруға деген заңды құқығы. Бұл, сөз жоқ, аса маңызды тарихи оқиға. Қазақ халқының өзінің ұлттық мәдениеті мен тарихын, ұлттық қадір-қасиетін жаңғыртуға деген табиғи ұмтылысына басқа этнос өкілдерінің құрметпен қарауы еліміздегі бейбітшілік пен татулық факторы және еліміздің тұрақты дамуының стратегиялық негізі болып табылады. Өйткені, Қазақстан тарихының басым бөлігі оның аумағында тұрған халықтардың мәдени-этностық байланыстарының тарихынан тұрады.

Қоғамдық келісім – Қазақстандағы тұрақтылық пен дамудың негізі дегенге сайып келетін ұстаным – ішкі саясаттың темірқазығы болып табылады. Ал өз кезегінде этносаралық және дінаралық татулық толеранттылыққа негізделген. Басқаша айтқанда, «толеранттылық» термині келісім мен татулық ұғымы мен құбылысына тән болып келеді. Сондықтан да Қазақстан қоғамын «толерантты қоғам» ретінде сипаттауға толық негіз бар. Кез келген қоғамның ішінде, сондай-ақ, әлемдік қауымдастықта да белгілі бір халыққа тиісті қалыптасқан қадір-қасиетін ерекшелеп көрсететін дәстүр бар екені белгілі. Мысалы, «немістік дәлдік» немесе «американдық іскерлік» сияқты ұғымдардың қалыптасқандығы баршаға белгілі. Ал Қазақстан қоғамы қандай ерекше белгілерімен сипатталады? Қазақстан қоғамының басты сипатына – толеранттылық қасиет жатады. Бұл ерекше қасиет ашық қоғамға алғышарт бола алады. Міне, бұл қазақстандықтардың ерекше қадір-қасиеті немесе саяси, экономикалық және мәдени дамудағы қазақстандық феноменнің мәні болып табылады.

Толеранттылық ұғымы мен этносаралық толеранттылық құбылысын кең мағынада әрі кешенді түрде қарастырған абзал.

Біріншіден, ол ұлттық қадір-қасиеттің белгісі әрі менталитеттің элементі ретінде басқа этностардың тұрмыс- тіршілік ерекшеліктеріне, мінез-құлқына, дәстүрлері мен әдет-ғұрпына, көзқарастарына, діни наным-сенімдеріне деген төзімділік, шыдамдылық, құрметпен қарауды білдіреді.

Екіншіден, қоғамда өзіңнен мүлде басқа да этностық қауым бар және олар да өзін қатарлы деп танудың өмірлік ұстанымы болып табылады.

Үшіншіден, ол этносаралық қатынас мәдениетінің, ұлтаралық келісім деңгейінің, адамдардың әлеуметтік ортаға, қарым-қатынасқа, ынтымақтастыққа бейімділігінің көрсеткіші, яғни индикаторы.

Төртіншіден, ол этностардың бірлігі мен келісімін сипаттайтын мемлекеттік ұлттық саясаттың ұстанымы.

Бесіншіден, ол этносаралық келіспеушіліктер мен қайшылықтарды реттеу құралы, этносаралық келісімді нығайтудың маңызды элементі. Ал толеранттылыққа қарама-қайшы ұғымдар – ксенофобия, ұлттық кемсітушілік пен өшпенділік болып табылады.

Алтыншыдан, толеранттылық мемлекеттілік этносаясаттың демократиялық бағытының көрсеткіші, яғни оның мақсаты теңдік пен өзара сыйластыққа, ынтымақтастыққа, келісім мен бірлікке сайып келеді.

Қазақстан халқы ұлттық толеранттылық қасиеттеріне беріктігі арқылы еліміздегі этносаралық қатынастардың тұрақтылығына алғышарт жасайды.

Тәуелсіз даму жолына түскеннен бастап республикада дәйекті түрде барлық этностық топтарды біртұтас Қазақстан халқына біріктіру жұмыстары жүргізіліп келеді. Барлық этностар мәдени, тілдік және тұрмыстық ерекшеліктеріне қарамастан Қазақстан деген ортақ шаңыраққа бірігуде. Тарихи синтез елдегі ортақ құндылықтар мен қазақ мемлекеттілігін нығайтудың тарихи қажеттілігін түсінуге алып келген қазіргі этнодемографиялық ахуалдың қалыптасуына негіз болды.

Қазақстан этностарының ортақ тарихи тағдыры – бұл өмірлік мәні мен әрбірінің тікелей қатысы бар, ортақ тарихи құбылыстар мен үдерістер кешені. Бұл тағдыр ортақтығының беріктігі тарихтың күрделі кезеңдерінде әлденеше рет сыналған болатын. Сол себепті де, Қазақстанның көпэтностық ерекшелігі елдің өркениетті дамуын айқындайтын маңызды ресурс болып табылады.

Қазақстанның азаматтық келісім мен бейбітшілікті, этносаралық татулықты нығайту бағытындағы мақсатты саясаты елдегі әлеуметтік тұрақтылықтың айқындаушы факторы болып табылады. Сан алуан мүдделер тоғысқан азаматтық қоғамды қалыптастыру жағдайында базалық құндылықтар мен қағидаттар бойынша ортақ мәмілеге келудің маңызы зор.

Этносаралық толеранттылықтың және қоғамдық келісімнің үлгісін түзу диалектикасының өзі, әмбебап институт – Қазақстан халқы Ассамблеясының қалыптасуы мен дамуы халықты бірегей саяси субъект ретінде объективті түрде айқындайды.

Негізгі заңымыздың кіріспесіндегі «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы» деген тұжырым егемендікті, мемлекеттілікті және ұлттық бірлікті бекітеді. Сондықтан осынау формула мемлекет қызметінің қағидаларын, олардың ішінде қоғамдық келісімді білдіреді. Қазақстан халқы – бұл елдің рухани әлеуеті мен оның жаңа мақсаттар мен идеяларға ұдайы ұмтылысының мәні.

Көпэтносты мемлекет болып табылатын Қазақстан өзінің этносаралық қатынастар үлгісін іс жүзінде орын алып отырған қоғамдық келісім формуласы ретінде алға тартады.

Біріншіден, елімізде этностық және діни қатыстылығына қарамастан азаматтардың тең құқықтықты жүзеге асырудың пәрменді тетіктері құрылған және олар жетілдіріліп отырады.

Ассамблеяның Төрағасы Конституцияның кепілі – Президент. Бұл Ассамблеяның жоғары мәртебесін айқындап тұр.

Екіншіден, қазақстандық үлгі азаматтық бастамашылық, елдің барлық қоғамдық-саяси жүйесі тартылған азаматтық қоғам мен мемлекеттің сындарлы диалогы негізінде қалыптасқан. Бұл рөлді қоғам мен мемлекетті біріктіруші диалог алаңына айналған Қазақстан халқы Ассамблеясы атқарады.

Үшіншіден, Қазақстанның ерекшелігі – этностық топтардың бірегей, азаматтық-құқықтық және қоғамдық тұрғыдан келгенде мәртебесі аса жоғары болып табылады. Олардың өкілдері ұлттық азшылықтар емес, Қазақстанның бірегей халқының барлық құқықтарға ие азаматтары болып табылады.

Ел Конституциясының он бір нормасы этносаралық қатынастар саласындағы стандарттарды айқындайды, ал «ұлттық азшылықтар» деген ұғым іс жүзінде қолданылмайды. Қазақстан халқының құрылымындағы этностар санына қарамастан мемлекеттің қорғауында және тең құқықтармен қамтамасыз етілген.

Төртіншіден, қоғамдық келісім аса маңызды саяси-идеологиялық құндылық болып табылады. Негізгі заңның осынау қағидасы Қазақстан Республикасы Конституциясының сарқылмас әлеуетін объективті түрде ашып көрсетеді, өйткені ол қоғамдық келісім мен саяси тұрақтылықты, азаматтардың қоғамдық-саяси өмірге және шешімдер қабылдауға толыққанды атсалысуы үшін тең мүмкіндіктерін қамтамасыз етудегі мемлекет пен азаматтық қоғам институттарының рөлін айқындайды.

Бесіншіден, Қазақстан халқы Ассамблеясы сайлайтын Парламент Мәжілісінің 9 депутаты барлық этностардың кепілді парламенттік өкілдігін қамтамасыз етеді.

Алтыншыдан, мәдени саналуандықты сақтауға және көбейтуге мемлекеттің этностық тілдер мен мәдениетін қолдау жөніндегі тұрақты саясаты ықпал етеді. Кез келген этносқа сыйластық пен сенім көрсетіледі, оның өз шығармашылық әлеуетін дамыту үшін заңды түрде бекітілген мүмкіндіктері бар.

Жетіншіден, Қазақстандағы этносаралық қатынастар саясаттан тыс. Бұл заңмен бекітілген. ҚР Конституциясының 39-бабының 2-тармағында ұлтаралық татулықты бұзатын кез келген әрекет конституциялық емес деп танылады делінген.

Сегізіншіден, этносаралық қатынастар үлгісінде Қазақстан халқы Ассамблеясы маңызды орын алады.

XXI ғасырда толеранттылық экономикалық өсімнің маңызды факторы болып, әлемдік экономиканы дағдарыстан шығарудың тұтқасы болмақ. Бұл үлгі Қазақстанда уақыт сынынан өткен, тиімділігі тарихпен дәлелденген. Қазақстан сияқты көпұлтты қоғамда ұлттық бірлікті қалыптастыру мен нығайту мемлекеттің тәуелсіздігі мен қауіпсіздігін, әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуының стратегиялық бағыттарын жүзеге асырудың базалық негізі болып табылады.

Ол бүгін қоғамдық-саяси, әлеуметтік, азаматтық, ғылыми негізделген идеологиялық маңызды қызметін жүзеге асырып, елдегі қоғамдық келісім үлгісінің сабақтастығына себепші болады.

Бұл көпэтностық және көпмәдениетті қоғамды біртұтастыққа интеграциялауды; этностық шығу тегіне қарамастан барлық азаматтардың тең құқылығын; мемлекеттік саясаттың тұтастығын; этносаясат, саяси, әлеуметтік-экономикалық, рухани-мәдени салалардағы реформалардың өзара байланысын; этносаралық қатынас мәдениеті мен этикасын қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

2014 жылы 17 қаңтарда «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында Елбасы табысты әрі гүлденген Қазақстанды құру үшін жаңа ұйыстырушы идеология мен ұлттық идея ретінде «Мәңгілік Ел» идеясын жариялады.

Қасиетті Ұлытау баурайындағы Елбасының «Мәңгілік Ел» туралы асыл пікірлері тек халқымыздың сан ғасырлар бойғы арманы ғана емес, сонымен қатар, тәуелсіздік жылдарындағы Қазақстан дамуының нақты нәтижелері екенін тұжырымдады. Мемлекеттік саясаттың динамикалық форматы жаңа идеологиялық мазмұнмен толығып отырғандығын көрсетеді. Осы тұрғыдан алғанда қоғамдық институттардың дамуында жаңа бағыттар қалыптасып, тұжырымдамалық негізі бар әлеуметтік салаға бағдарлы басымдықтарға жол ашылып отыр. Осылайша, ең алдымен, қоғамдық келісімді, ұлттық бірлікті нығайтуға және адам капиталының сапалық тұрғыда өсуіне бағытталған мемлекеттік саясатты тиімді жүзеге асырудың стандарттары негізделді.

Қазақстан Республикасы Конституциясы мен Қазақстан халқы Ассамблеясының 20 жылдығын атап өту барысында «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы...» деген конституциялық концептің жүзеге асырылуы мен мемлекет қызметінің басты қағидатына айналу үдерісін, қазақстандық этносаясаттың демократиялық трендтерін одан әрі зерттеп-зерделеудің өзектілігі арта түседі

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы//<http://www.akorda.kz>
2. Қазақстанның ел бірлігі доктринасы // <http://inform.kz/kaz/article/2263392>
3. Назарбаев Н. Қазақстан Республикасының тәуелсіздігі – Мәңгілік Елдің ұлы тарихы // Егемен Қазақстан, 2014 жыл, 16 желтоқсан].
4. «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заң// <http://www.assambly.kz>
5. Қазақстан халқы Ассамблеясының даму тұжырымдамасы (2020 жылға дейін) // <http://www.assambly.kz>
6. Н. Назарбаев: бейбітшілік және қоғамдық келісім идеясы / Тоғжанов Е.Л., Әбдәкімов Ә.Ә., Калашникова Н. П.. және басқалар. – Астана: «Ақарман - медиа», 2010. - 258 б.
7. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 17 қаңтар 2014 жыл // <http://www.akorda.kz>

РЕСПУБЛИКАМЫЗДА КЕЛІСІМ МЕН ТҮСІНІСТІКТІ САҚТАЙ БІЛУ

Шымырбаева А.У

М.Х.Дулати атындағы ТарМУ, Қаратау қ.

Қазақстанда тұратын адамдар-еліміздің негізгі байлығы. Кең байтақ Қазақстан жерінде 2008 жылдың 1 қаңтарындағы есеп бойынша 15 миллион 1571,5 мың адам тұрды.

Республикамыздың басты жетістігі мен мақтанышы этносаралық келісім мен түсіністікті сақтай білуі. 140 этнос пен 46 конфессияға ортақ үй болып отырған Қазақстандағы этносаралық келісім болып табылатын бұл тәжірибе –Қазақстан Республикасының 2010 жылы Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі ұйымға (ЕҚЫҰ) төрағалығының негізгі кілті.

Бүгінгі таңда республикада қоғамдық келісім мен тұрақтылықты одан әрі нығайтудың маңызы ерекше. «Ырыс-алды ынтымақ», «Бірлік бар жерде тірлік бар» дейтін халқымыз үшін республика тұрғындарының тату-тәтті тіршілігі- тәуелсіздіктің басты жетістіктерінің бірі.

Жаһанда 4 мыңдай этностар мен 192 ұлт бар, олардың өз мемлекеттері бар. Ұлтаралық келісімге қол жеткен мемлекеттер әлдеқайда көп жетістіктер мен тұрақты дамуға, өркендеуге жол ашқан. Қазақстанда 130-дай ұлт пен ұлыстың өкілі өмір сүреді. [3,13]

Қазіргі мемлекеттің іргесін «қазақ ұлты құраушы» ретінде қоғам, тарихи жағдайларға байланысты аса үлкен жауапкершілік алып отыр. Қазақстанда ұлт және мемлекет құраушы – қазақ этносы.

«Қазақ халқы бәрінің басын біріктіруші ұлт ретінде алдымен өзі ұлтаралық татулықты сақтау стратегиясының болуына және бір мемлекеттің ішінде өзге ұлттармен тату-тәтті өмір сүруге, ал сыртта басқа елдермен, халықтармен достық қатынаста болуға мүдделі. Міне, осы орайда қазақ халқы өз тілін дамытуы, мәдениетін өркендеуі, дәстүрін қадірлеуі, ұлттық намысты қорғай білуі, ұлттық мерейінің арта түсуі және өзімен бірге өмір сүріп жатқан басқа халықтардың да тарихын, әдет-ғұрпы мен дәстүрлерін сақталуына кепіл болуы, сондай-ақ әлемге өзін таныту және сыйлата білуі-ең жоғары әрі қиын да жауапкершілік екенін жете түсінуі маңызды.

Н.Назарбаевтың журналистерге берген сұхбатында былай деді: «Еске алсақ, тәуелсіздігімізді жариялаған кезде, қазақтардың саны халықтың 42 пайызын ғана құрайтын. Елімізді қуаттандыру үшін ұлтына қарамастан, барлық азаматтар еңбек етті. Мұны ешқашан ұмытуға болмайды»-деді. Тәуелсіздік-Қазақстан халқының ортақ жеңісі, ортақ қуанышы. Тарихтың жазуымен, Қазақстан көпұлтты мемлекет ретінде қалыптасты». [4,3]

1992 жылы өткен Қазақстан халықтарының форумында Келісім және бірлесу ассамблеясын құру идеясы көтеріліп, қолдау тапты. Ол форумның басшы органы болуы және оның құрамына барлық этникалық топтардың, партиялар мен қоғамдық

қозғалыстардың өкілдері, республиканың беделді тұлғалары енуі керектігі айтылды. Ассамблея ұлттық мәдени орталықтар мүшелерімен бірлесіп, әртүрлі әлеуметтік және ұлттық топтардың, конфессиялардың өзара қарым-қатынастарының терең процестерді зерттеу, мемлекеттегі этникалық-әлеуметтік шиеленістің алдын алу жөніндегі саясатты жүргізетіні айқындалды.

Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 ж. 1 наурыздағы Жарлығымен Қазақстан халқы ассамблеясы құрылды. Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы консультативтік- кеңесші орган- Қазақстан халқы ассамблеясының мақсаты:

-ұлттық мәселені әділетті шешудің негізі ретінде қоғамдық тұрлаулылықты нығайту;

-мемлекеттік тіл мен қазақ халқы мәдениетінің өзекті топтастырушысы рөлін арқау ете отырып, Қазақстан этностарын қазақстандық патриотзм, азаматтық және рухани-мәдени тұтастық негізінде шоғырландыру жолымен қазақстандық сәйкестікті қалыптастыру;

-азаматтардың өркениетті әрі демократиялық нормаларға сүйенетін саяси мәдениетін қалыптастыру;

Қазақстан Республикасы Президентінің 2002ж. 26 сәуірдегі Жарлығымен Қазақстан халқының бірлігін, қоғамдағы тұрлаулылық пен келісімді нығайтудағы рөлін одан әрі көтеру мақсатында қазақстан халқы ассамблеясының орта мерзімді кезеңге арналған стратегиясы бекітілді.

Ассамблеяның даму стратегиясының негізгі бағыттар жинақталған күйде қандай ұлттың өкіліболғанына, қандай дінді ұстанатынына қарамастан әрбір адамға, Қазақстанның әрбір азаматына түсінікті ұлттық келісім мен қауіпсіздік, азаматтық бітім деген қарапайым сөздермен тиянақталады. [2, 64]

Еліміздегі ішкі саяси ахуал қазіргі кезде тұтастай алғанда тұрақтылығымен сипатталады. Соңғы жылдары ұлтаралық қатынастар жақсы нәтижелерге жетуде.

Ұлтжандылық-өз ұлтының мәдениетін, әдебиетін, дәстүрін қадірлейтін, ұлттық намысты қорғай білетін адамның ең жоғарғы қасиеті. Ұлттық намыс-әрбір ұлт өкілінің отансүйгіштікке қасиетін көрсететін жігерлі сезімнің, саналы іс-әрекетінің көрінісі. Ұлттық және интернационалдық тәрбие-өз ұлттық қасиетін сезінуге және басқа ұлттық және халықты құрметтей білуге тәрбиелеу.[1] Осы қасиеттер еліміздегі ұлт пен ұлыстың туған еліне айналған Қазақстандықтарды еліміздің гүлденуі үшін тату- тәтті еңбек етуге жетелейді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаев бірлігі жарасқан еліміздегі барлық ұлт өкілдерінің татулығына ерекше назар аударып келеді. «Қазақстанның ел бірлігі доктринасының» жобасы-дер кезінде дайындалған аса маңызды тарихи, саяси құжат. Доктринаның негізгі бағыттарында этносаралық өзара іс-қимыл институттарын нығайту, тіл саясаты, білім мен тәрбие, рухани-мәдени, ақпараттық, құқық және құқық қорғау мен конфессияаралық қатынастар салалары қамтылған. Бұл құжатта мемлекеттік тілді дамыту, жас ұрпақтың мемлекеттік тілді меңгеру қажеттілігі баса айтылған. Халықтар арасындағы татулық пен достық қатынас-еліміздің өркендеуінің басты кепілі. Еліміздегі тыныштық, елде тұратын халықтардың ауызбіршілігі мен өзара түсінушілігін сақтау- біздің әрқайсымыздың аса жауапты мақсатымыз. Осы мақсатты іске асыруда Қазақстан халқы ассамблеясының беделін барынша арттыру- басты шарттардың бірі. Жалпы, 2006 жылды Қазақстан халқы ассамблеясының әлемдік деңгейге шыға бастаған жылы деуге болады. Біздің елімізде этносаралық және конфессияаралық келісімнің қазақстандық моделін қалыптастырдық. Еліміздің ұлтаралық татулық пен бірлік басқа мемлекеттердің қызығушылығын арттаруда.

Бүгінгі таңда елімізде Қазақстан халыққы ассамблеясы және 30-дай мәдени орталықтар жұмыс істейді. Онда әр ұлттың өкілдері өз тілдерінде қарым-қатынас жасап, өз халқының дәстүрлері мен мәдениетін дамытуға мүмкіндіктері бар. ҚР Президенті Н.Назарбаев: «Ассамблея мүшелері бірлігі жарасқан Қазақстанның абыройы мен беделінің, ғасырлар бойы қалыптасқан жарасымды салт-дәстүрінің жанды айғағы деп баса айтты. Қазақстан Республикасында тұратын ұлттар мен ұлыстар өлкемізде тыныштықты нығайтуға белсене қатысады. Айта кететін болсақ, бізде Талас ауданы Қаратау қаласында «Неміс» этно –

мәдени орталығы «Wiedergeburt» ансамблі жұмыс істейді, жетекшісі В.Рихтер – Талас аудандық орталық ауруханасының жұмысшысы, ал «Кәріс» этно– мәдени орталығының жетекшісі Е.Цой – жеке кәсіпкер және «Славян» этно – мәдени орталығының жетекшісі- Г. Шуваева – зейнеткер. Күрді мәдени - ұлттық орталығының «Синам» ансамбліжұмыс істейді, жетекшісі - Кашкина Лиля. Осындай 4 этномәдени орталықта 4500 адам жұмыс істейді. Бұл этно-мәдени орталықтар түрлі мәдени, саяси іс-шараларға қатысып, ауданымызда тұратын ұлттар мен ұлыстар арасында тыныштықты нығайтуға белсене қатысады.

Бүгінгі таңда Қазақстан халқы ассамблеясы әлемдік өркениет таныған, ел бірлігі мен қоғамдық келісімнің тұғырлы институтына айналды. Елбасының Қазақстан халқына Жолдауында жарияланған «Мәңгілік Ел» ұлттық идеясы келешегі келісті елдің болашағына бағдар, ұрпағына міндет, халқының алдына қойылған мақсат болып отыр және әрқашанда өзімізге ең қымбат нәрсе-Отанымыздың бейбіт өмірі мен татулығын естен шығармауымыз керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

- 1.Қазақстан ұлттық энциклопедиясы.-Алматы,Қаз.энц., 2001.
2. К.Сағымбайұлы, Қазақстан халқы ассамблеясының стратегиясы: саяси тұрақтылық пен ұлтаралық келісімді нығайту мәселелері/Қызылорда, «Тұмар», 2003
- 3.Қазақстан тарихы :әдістемелік журнал . 11.2011ж
- 4.Егемен Қазақстан. /Бір болсақ, алынбайтын асу жоқ./10.05.2012 жыл

III СЕКЦИЯ
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯНЫҢ ЖҰМЫСЫ
ҮШІН ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ҚОЛДАУ

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАБОТЫ АССАМБЛЕИ
НАРОДА КАЗАХСТАНА

ПРИУЧЕНИЕ К ТРУДУ СРЕДСТВАМИ
НАРОДНОЙ ПЕДАГОГИКИ

Аббасова Р.К.

старший преподаватель

Милова Е.В.

доцент КГУ им. Коркыт Ата, г. Кызылорда

Проблема формирования национального самосознания, гармонизации общечеловеческих и личностных ценностей, необходимости глубокого приобщения молодежи к национальной культуре, является ключевой в организации гендерно ориентированного образования и воспитания.

Эта идея нашла отражение в Стратегии гендерного равенства, реализуемой в Казахстане на протяжении нескольких лет. Основными приоритетами данного документа называются укрепление института семьи и повышение ее престижа, достижение гендерного равенства в семейных отношениях, возрождение лучших семейных, этнокультурных традиций [1].

Изучение и анализ научной литературы (Аргынбаев Х.А., Волков Г.Н., Жарыкбаев К.Б., Калиев С.К., Калыбекова А.А., Кожаметова К.Ж. и др.) показали, что этнопедагогика, отражающая самобытность, художественный гений народа, стала носителем интегративного, социогуманитарного знания, сфокусированного на статусе человека, развитии эгалитарного сознания (*эгалитаризм* [фр. e'galitarisme, от e'galite' – равенство] – концепция, предлагающая создание общества с равными возможностями по управлению и доступу к материальным благам всем его членам), возможностях, перспективах личной, социальной и этнокультурной идентичности.

Памятники устного творчества, дошедшие до наших дней, подтверждают наличие богатого материала по вопросу обучения и воспитания в семье, которая, сохраняя ценности этнической культуры, транслирует их от поколения к поколению, приобщая человека к многовековым морально-этическим правилам, в том числе и в нормировании положительного отношения к труду с ориентацией на гендерные функции.

Известно, что особенности социально-экономических, культурно-исторических, природно-климатических факторов у казахов предопределили свои требования к воспитанию трудолюбия у мальчиков и девочек, юношей и девушек, мужчин и женщин.

Многие нравоучения, наставления, примеры для подражания высказывали идею о гендерных ролях и моделях взаимоотношений полов, которые развиваясь и самоизменяясь в условиях жизни конкретного общества, передавались через богатейшую сокровищницу человеческой мудрости.

Сказки, песни, загадки, считалки и т.п. – неисчерпаемая память, сохраняющая духовный опыт отцов и дедов, педагогические воззрения, связывающие прошлое с настоящим и будущим.

Так, несмотря на краткость и простоту пословиц и поговорок, отражающих хозяйственный уклад народа, особенности и пропаганду труда как источника жизни и благоденствия, афоризмы отличаются богатой содержательностью, четкостью суждений, ясностью изложения определенной мысли с назидательным и поучительным контекстом. Ответственность, сознание своего долга пер

ед родными и близкими, готовность помочь слабому, уважение старших и т.п. – почитались как высшая нравственная ценность:

«Жизнь без труда – тлеющая зола»

или:

«Без тяжелого легкого нет, без труда жизни нет».

Вместе с тем, трудовое воспитание в казахской семье создавало резко отрицательное отношение к нечестности, лени, тунеядству, неорганизованности, расхлябанности, неумению думать о будущем:

«Плохой работы нет, есть плохой работник»

или:

«Труд города украшает, безделье их опустошает» и др.

Следовательно, отчетливо формулируя основные законы трудовой деятельности, произведения устного народного творчества представляют собой колоритные примеры практической философии, концентрирующие результат огромного труда и понимание закономерностей бытия и мышления человека.

Народная мудрость не только содержит ценные мысли о формировании личности, о привитии юному поколению любви к труду с ориентацией на гендерные функции, нравственных постулатов, моральных норм, и даже художественных вкусов, но и указывает в каком возрасте, какими приемами, средствами следует воспитывать эти благородные качества.

Исследователи казахского быта отмечают, что забота о ребенке начинается задолго до его рождения. В фольклорном наследии неоднократно встречаются наставления, регламентирующие правильное поведение беременной женщины, от которого зависели не только здоровье ее ребенка, но даже его характер, внешний вид, и потому члены семьи пытались удовлетворить все гастрономические прихоти будущей матери. По представлениям казахов, различные добродетели и пороки человека находятся в прямой зависимости от употребления определенных видов мясной пищи. Обычно для беременной женщины специально резали барана и готовили блюдо **жерик асынын табагы**. Если женщина была немолода, подаваемое ей блюдо состояло из жамбас (тазовой кости с прилежащим мясом). Для молодой беременной женщины, готовили асыкты жилик (бедренную кость), тос (грудинку) и ултабар (сычуг).

Словом, все домочадцы, а также многочисленные родственники, всячески должны были заботиться о будущей матери, чтобы она могла благополучно разродиться от бремени и подарить семье здорового ребенка:

«Дети, цветы души, глаз лучи»

или:

«Мать, подарившую шестерых сыновей, царицей зови, добрую родню частицей души зови», - говорят казахи.

Первые дни жизни младенца целиком были возложены на мать: она кормила его, ухаживала, следила за соблюдением гигиенических требований, шила ему одежду и др., склонившись над колыбелькой, напевала ему, желала, чтобы он был:

«Пальцы свои сгибая, разные орнаменты вырезая, Мастером».

Колыбельные песни занимают особое место в полоролевом воспитании.

В культуре всех народов принято укачивать ребенка в момент засыпания на руках или в люльке и петь песню. Мать словно сопровождает дитя в сон, помогает ему преодолеть страх. Малыш, закрывая глаза, уже не видит ее, но продолжает слышать знакомый и ласковый голос: «Все хорошо, я с тобой, засыпай, а когда ты проснешься, я снова буду рядом. Я люблю тебя!»:

**Белый свет моей души,
В белой люльке полежи,
И не плачь, дитя мое,**

**Верблюжонок белый мой,
В теплой шапке шерстяной,
Для других, может, плохой.**

*Лучше песенку споем:
Альди, альди, альди-ай,
Мой хороший, засыпай.
Привяжу перо павлина,
Пусть украсит люльку сына.
С белой кисточки жирок.
Соберу тебе, сынок.
Альди, альди, альди-ай,
Мой хороший, засыпай.*

*Для меня же ты родной.
Альди, альди, альди-ай,
Мой хороший, засыпай.
Для меня ты, светик мой,
Камышинка над водой.
В поле чистом тополек,
Мне опора ты, сынок.*

Колыбельная для девочек - это особенный диалог между матерью и малюткой о любви и нежности, слова и музыка которого подсказаны сердцем, посредством чего усваиваются родной язык, чувства доброты, чуткости, восприятия красоты жизни.

Так, например, казашки укачивали своих дочерей:

*«Баю-баюшки-баю, мой младенец, поцелую твои глазки;
Баю-баюшки-баю, ты как звездочка в небе, как норка в воде;
Ты как пери в райском саду, баю-баюшки-баю».*

Вместе с тем, колыбельная для мальчика содержит ожидания родителей о будущем ребенка быть здоровым, уважаемым человеком, трудолюбивым, настоящим защитником своей родины:

*«Не плачь, мой малыш, не плачь;
Может, станешь ты батыром, летящим с криком на врага?
А может, мастером станешь, который складывает узоры на кошке?
А может, оратором станешь, который без перерыва говорит?»*

Словом, исполняя колыбельную песню, мать программирует маленького на определенный поведенческий стереотип, социально-гендерную модель: **взрослый - ребенок, мужчина - женщина, брат - сестра.**

Принято считать, что с ранней поры, видевшие труд взрослых и ориентированные на него мальчики и девочки постепенно овладевали секретами профессионализма и накапливали значительный опыт до возмужания.

Ремеслу их обучали мать, отец, искусные умельцы аула, использовавшие в своих воспитательных целях методы объяснения, внушения, одобрения, наставления. К словам старших прислушивались с почтением и воспринимали их как руководство к действию:

*«...Кто в кости и мяч играет,
Впустую жизнь проведет.
Сытым всегда бывает
Тот, кто овец пасет».*

Заметим, что к настоящему воспитанию ребенка казахи приступали только по достижении 5-6-летнего возраста, которое выражалось, прежде всего в постепенном приобщении детей к посильной для них домашней работе.

Мальчики исполняли роль пастухов, помогая мужчинам в уходе за скотом, изучали различные свойства разводимых ими домашних животных по внешнему виду, учились определять время случки, срока отела, возраст по форме рогов, гривы, хвоста, размерам горба, по голосовым особенностям, по бегу и т.д.

«Если отец не умеет овец пасты, сын не умеет ягнят пасты»

В то же время к важным атрибутам трудового воспитания юношей относятся и всевозможные изделия, изготовленные из дерева (посудные шкафчики, сундуки, лари для продуктов), металла (ювелирные изделия, аксессуары ремней, браслетов, серег), кожи (обувь, посуда, конская сбруя, ремни) и т.д.:

«Труд – источник богатства человека, авторитет – источник его уважения»

или:

«Труд украшает человека, а человек свое время».

Между тем, девочки помогали в ведении домашнего хозяйства, осваивая рецепты мастерства по созданию уюта в доме, приготовлению пищи, уходом за малышами. Они учились у матерей и старших сестер шитью, вышивке, ковроткачеству, обработке войлока, кошмовалаянию.

Войлок, как известно, выполняет широкую универсальную функцию: он идет на изготовление верхней одежды, головных уборов, пологов и покрытий для юрт, стеганых ковров и многое другое. В традиционном представлении казахов, спасая от холода и зноя, войлок обладает магической силой и способностью оберегать от злых духов и вражеских стрел.

Кошмовалаяние, возникшее еще в 5 веке до н.э., процесс - очень долгий и трудоемкий, и потому женщины выполняют его объединенными усилиями, переходя из одного дома к другому: «Кой басты», «кой басты», что буквально означает: «твой дом наполнен баранами». Шерсть взбивают, стирают, сушат, красят, варят, укладывают, скручивают и т.д. После выполненной работы хозяйка дома выносит угощение - кумыс, баурсаки, курт - и благодарит помощниц.

Народные педагоги располагали многочисленными приемами и средствами подготовки юношей и девушек к самостоятельной трудовой жизни. Ценностные представления о труде нашли свое отражение, например, в замечательном обычае – асар.

Со всего аула собираются люди - от стариков до детей - и общими стараниями выполняют определенную работу, часто непосильную для отдельной семьи. Такой организованный на добровольных началах коллективный труд и называется асаром.

Асар - отражение братства, единства земляков и сородичей, стремление безвозмездно помочь друг другу, поэтому его отличительная черта состоит в том, что все работают бесплатно, без расчета на вознаграждение. Единственные затраты хозяев дома - это расходы на питание, которого должно быть в изобилии, и, как говорится, тогда работа разгорится. Если не удастся закончить намеченное в первый день, то все соберутся еще раз. Не прийти на объявленный асар считалось неприличным. Таким действием, вместе, казахи нередко возводили дома или другие сооружения, строили жилье для молодоженов.

Понимание значимости коллективного труда как способа самоутверждения, осознания ценности добрых взаимоотношений с окружающими людьми – высоконравственный критерий проявления гуманности в воспитании полоролевого поведения.

И потому с гордостью казахи говорят:

«Сын идет отцовской дорогой, дочь идет материнской дорогой»

или:

«Сын берет пример с отца, дочь берет пример с матери».

Со всей серьезностью казахи относились и к приметам, в том числе имеющим отношение к формированию трудолюбия у мужчин и женщин, которые, по мнению А. Калыбековой, сегодня представляют лишь исторический интерес, однако помогают человеку жить, творить и приумножать духовное и материальное богатство [2].

Так, по поверью, когда к работе впервые приступает юный джигит, не имеющий никаких навыков в трудовой деятельности, следует незаметно для него разломать пополам соломинку или травинку. И это действие должно быть в почине.

Хорошим примером для мальчика будет совет – почистить пришедшим гостям обувь, а перед их уходом подать ее им.

Или, пастуху не рекомендуется отдавать или передавать свой кнут, которым он погоняет скотину, другому человеку, т.к. палка, по мнению людей, наделена магическими свойствами, может отгонять нечистую силу и злых духов.

Приметы для девушек демонстрируют образцы поведения в роли дочери, жены, матери. Зная их, можно оградить себя и своих близких от многих неприятностей, проблем и бед.

Девушкам не рекомендуется ходить за водой ночью и развешивать выстиранное белье, поскольку она может испугаться чего-либо и впоследствии захворать.

Хозяйка дома должна помнить, что посуду соседей, в которой им преподнесли какие-нибудь гостинцы, не принято возвращать пустой – это признак дурного тона.

Честный и добросовестный труд прославляется и в сказках, в основе которых – вера в человека, в его разум, готовность преодолевать любые трудности для достижения намеченной цели, овладевать разнообразным гендерным репертуаром и грамотно выстраивать архитектуру взаимоотношений полов.

Сказка моделирует не только важнейшие реальные ситуации, но и формирует представление об идеалах мужчины и женщины, создает эмоционально положительный эталон гендерного поведения. Так, казахские народные сказки «Красавица Кункей», «Девушка-падишах и тазша», «Красавица Каншайым и семь чудодеев» изображают обобщенный, позитивный образ доброй, работающей, отзывчивой к чужому горю, внимательной и самоотверженной девочки.

В знаменитом произведении «Мудрый Жиренше и красавица Карашаш» рассказывается о трех подругах, собирающих в степи кизяк. Пора была весенняя, и перед закатом прошел сильный ливень. Две женщины вернулись домой с мокрым кизяком, и потому их семьи легли спать без ужина. Только одна Карашаш принесла сухой кизяк, развела огонь и обсушила одежду гостей.

— Как ухитрилась ты уберечь кизяк от дождя? — спросили ее приезжие.

И девушка объяснила, что заслонила мешок своим телом. Она не могла поступить иначе, так как ее отец — пастух, возвращается к ночи голодный и мокрый, и ему необходимо тепло и горячая еда.

Ответ Карашаш понравился Жиренше, и он решил во что бы то ни стало сделать ее своей женой.

Со всеми злыми, страшными персонажами ведут борьбу не на жизнь, а на смерть главные герои волшебных сказок – Мерген, Ер-Гостик, батыр Асан и другие, отважно защищающие родную землю, стойко переживающие жизненные невзгоды, умеющие трудиться и уважать труд других людей.

Их отличает скромность, верность, доброта, готовность прийти на помощь, бескорыстие. Положительные качества этих героев являются ориентиром для воспитания мужественности и трудолюбия у мальчиков.

Иллюстрацией к сказанному, на наш взгляд, может послужить сказка, повествующая о четырех братьях.

Трое из них были отъявленными лентяями, только младший славился своим усердием и старательностью.

Бойкие на язык соплеменники дали братьям прозвища, соответствующие свойствам их характера.

Старший из лентяев, выгнав на выпас скотину, ложился в тени и поплеывал, поэтому его прозвали Плевакой.

Второй – обращался ко всем встречным с мольбой присмотреть за его немногочисленным стадом, а сам оставался отдыхать в доме. Его и прозвали Посмотри-ка.

А третий обычно просил соседей пригнать с пастбища его живность, за что и получил прозвище Подгони-ка.

Младший из братьев, выпив с утра чашку айрана, отправлялся пасти своих овец.

Однажды во время страшного джута пал скот у Плеваки, больше половины стада не досчитался Посмотри-ка, а у Подгони-ка осталось и того меньше.

А младший брат сумел сохранить весь скот и спас аул от голода.

Мораль этой истории сводится к формуле: «Только трудом процветает народ».

В лучших своих образах сказка открывает ребенку мир, суть отношений между мужчиной и женщиной, нюансы человеческих чувств — доброты, уважения, сочувствия, товарищества, справедливости, отзывчивости, взаимопонимания, и тем самым несет в себе богатый нравственный потенциал.

Неразрывная связь предания с жизнью позволяет мальчикам и девочкам через ситуации, предметы обсуждения, присутствующие в сказке, получить социальный опыт, который им понадобится в жизни.

Следовательно, гармонизация ценностей духовного порядка, стандарты поведения, модель взаимоотношения полов, нашедших отражение в фольклоре, свидетельствуют о том, что труд для казахов - ведущая форма жизнедеятельности, а трудолюбие – доминирующее нравственное качество.

Вышеизложенное позволяет сделать вывод о том, что в условиях «созидания конкурентоспособного и сильного Общества Всеобщего Труда»[3], **актуальным является использование трудовых традиций народной педагогики**, призванных формировать многогранную, активную, успешную, креативную личность с пробужденным национальным сознанием.

Список использованной литературы:

1. Указ Президента РК «Об утверждении Стратегии гендерного равенства в Республике Казахстан на 2006-2016 годы» от 29 ноября 2005 года №1677 // САПП РК. 2005. №41.
2. Калыбекова А. Теоретические и прикладные основы народной педагогики казахов. Алматы: Баур, 2005.
3. Н.А. Назарбаев Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к обществу всеобщего труда // Казахстанская правда. 10 июля 2012г.
4. Антология педагогической мысли Казахстана / Сост.: Жарикбаев К.Б., Калиев С.К. Алматы: Рауан, 1995.

КӘСІПТІК ОҚЫТУ МАМАНДЫҒЫНЫҢ СТУДЕНТТЕРІН ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАР АРҚЫЛЫ АДАМГЕРШІЛІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Алшынбаева Ж.Е.

С. Сейфуллин атындағы ҚазАТУ докторанты, Астана қ.

Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаев ұсынған «Қазақстан-2030» стратегиясында негізгі бағыттардың бірі ретінде халықтың ұлттық моделі мен салт-дәстүрлерін есепке ала отырып, білімі мен білігі жағынан өркениетті елдердегі замандастарымен қатар тұра алатын, бойында ұлттық, отаншылдық рухы мықты қазақстандықтардың жаңа ұрпағын тәрбиелеу қажеттілігі атап айтылған [1].

Еліміздің дамуы мен қалыптасуында сан түрлі қажеттіліктерге сәйкес ұлы мақсаттар айқындалып отыр. Оның ең бастысы – еліміздің тұғырын берік ұстап тұра алатын, оны одан әрі дамытып, көркейтетін ұрпақ тәрбиелеу мәселесі. Осы қажеттілікті жүзеге асыру үшін жоғарыда аталған бағдарлама дамып келеді. Қоғамды дамытушы негізгі күш жас ұрпақ болғандықтан, оның бойында ұлы істі жүзеге асыра алатындай күш-қабілет болуы керек. Ол күш – білім, тәрбие мәселесінде екені айқын.

Қандай да бір ұлы іс болмасын ол қашанда сол халықтың, елдің саяси әлеуметтік, тұрмыстық – экономикалық хал-жайына, көңіл-күйіне, сана-сезіміне байланысты болады. Еліміздің нығаюына халықтың өзін-өзі басқаруының дами беруіне жас ұрпақ жан тәнімен мүдделі.

Қазақстан Республикасы тәуелсіз даму жолына енді ғана түсті. Оның келешегі алда, біртіндеп дамыған, өркениетті елдер қатарына қосылады. Мұны жүзеге асыратын Қазақстанның қазіргі жас азаматтары, студенттер. Қазақстанға жан-жақты білімді, осы республикадағы барлық халықтың тілін, тарихын, әдет-ғұрпын сыйлайтын, осы ел үшін оның халқының бақытты келешегі үшін бар білімі мен күш-жігерін аянбай жұмсайтын нағыз отаншыл азаматтар қажет.

Өркениет жолында алға ұмтылған ұлт, ең алдымен, жас ұрпаққа оқу білім және тәрбие беру ісін дұрыс жолға қоюы тиіс. Ұлттың бүгіні де, болашағы да тәрбиелі ұрпаққа байланысты. Толық жетіліп қалыптасқан ұлттық сана – қабілетінде, түсінік – талғамында, мінез – құлқында, өзіне тән ерекшелік менталитеті болатынын ғылым дәлелдеген. Оны ұлтымыздың өзек – мәйегі, ұлттық ерекшелігіміздің негізі деп қарастырсақ жөн болмақ. Қоғамымыздың іргетасын нығайту үшін бүгінгі жастарға үлгілі, өнегілі тәрбие беру – қазіргі міндеттің бірі. Имандылық, ізгілік, адамгершілік, елжандылық және де толып жатқан кісілік қасиеттер мектеп қабырғасында бастауыш сыныптан қалыптасады. Бұлар арқылы оқушыны алға талпындыруға, Отанды сүйуге, ата – аналарға, үлкендерге деген кішіпейілділікті бойына сіңіруге, залалды әдеттерден аулық болуға адамгершілікке тәрбиелеуге тиіспіз[2].

Адамгершілік іс- әрекеттің қалыптасуы – тәрбиенің негізгі мақсатына жетуді анықтайтын өлшем. Қоғамның болашағы бүгінгі жастардың құнды қасиеттерінің қандай дәрежеде болуымен тікелей байланысты. Ол студенттердің бақыт пен бақытсыздықтың, жақсылық пен жамандықтың адам өмірінің мәні әділдік ұғымдары арқылы өлшенеді. Көрсеткіштер мәліметтерін анықтағанда сауалнама жүргізу кезінде «әлеуметтік қажеттілік» феномені пайда болуы мүмкін. Сондықтан бағалау жұмысы тәжірибелік тәсілдерді қажет етеді.

Сонымен, тәрбие процесін бағалауда өлшемдер жүйесін қолдану қажет, себебі тәрбие процесі- ол динамикалық біртұтас жүйе. Әр түрлі әлеуметтік- педагогикалық жүйелер үшін жалпы өлшемдерді қолдануға болады.

Өлшемдер қоғам мен адам арасында өркениетті қатынастарды (мінез мақсат), тұлғаны қалыптастыру (өзекті мақсат), тәрбие процесін ғылыми түрде ұйымдастыру деңгейін, болжамды нәтижені анықтау, бағалау, бақылау және нәтижені қадағалауын, яғни тәрбиенің мақсатқа жету деңгейін өлшейді. Тәрбие процесі бойынша өлшем болжамды нәтиже мен нақты жетістікке жетуде жұмсалған педагогикалық күш пен әдіс- тәсілдердің қойылған мақсатқа сәйкестігін анықтайды. Өлшемдер тәрбие процесінде қатысушылардың өзара іс- әрекетін бағалайды. Сол арқылы жастар сыртқы тәрбие әсерін сезінеді. Сөйтіп, тәрбие процесі кең мағынасында субъектілер мен объектілерге араласады.

Тәрбие процесінің өлшемдері тұлғаның әлеуметтенудің қаншалықты табысты өтіп жатқанын көрсетеді. Олар тұлғаның психологиялық ерекшеліктерін зерттейді. Себебі тәрбие процесін тек сыртқы әсер ғана емес, баланың ішкі өзгерістерімен қоса өсу, тәжірибе жинақтау тәрізді қасиеттердің қалыптасуы кіреді. Сондықтан тәрбие процесін бағалауға психологтарды қатыстыру қажет[3].

Жалпы алғанда, оқу орындарында тәрбие процесінің тиімділігі мен нәтижесін зерттеудің нақты көрсеткіштеріне мінез-құлықтың негізгі дәлелдері, құндылықтар арқылы адамгершілікке тәрбиелеу алынады.

Бала тәрбиесі – ана сүтінен басталып, біреудің біреуге ықпалы арқылы өмір бойы қалыптасатын күрделі құбылыс. Тәрбиенің ең алғашқы бастамасын отбасында алса, жалғасы мектеппен байланысты, яғни бала тәрбиелене отырып білім алады.

Ұрпақ тәрбиесі, бүгінгі қоғамға лайықты азаматтар тәрбиелеу күрделі мәселелердің бірінен саналатын, үлкен жауапкершілікті, жан-жақтылықты талап ететін процесс. Осыған байланысты қоғамның жаңа ғасырға өтпелі кезеңінде, үлкен өзгерістер мен жаңалықтарға толы мерзімде болашақ азаматтарға білім мен тәрбие беру мекемелерінің алдында жауапты міндеттер тұр. Қазіргі сәтте осындай келелі мәселелерді шешу мақсатында уақытқа ыңғайластырылған тиімді әдіс-тәсілдер іздестірілу үстінде. Тәрбиелеудің қиындығы оның нәтижесі бірден көріне бермейтін әрекеттерге жататындығында. Яғни тәрбие беруге барлығын жан-жақты терең ойластырғанда ғана жемісті болатынын педагогика және психология ғылымдары зерттеп, дәлелдеуде. Кеңестік дәуірдегі ғылыми педагогикада: «Тәрбиелеу ісі ұрпақтар арасындағы сабақтастық байланысты қамтамасыз етеді. Мұнда, тәрбие процесінде жастар өзінің алдындағы ұрпақтар жинақтаған коллективтік (ұжымдық) тәжірибе мен білімдерді меңгеруге ғана тиіс емес, сондай-ақ оның бойында өмір алға

қоятын, аға ұрпақ шешпеген жаңа міндеттерді шешу үшін қажетті қасиеттер қалыптастыруға тиіс» деп айтылғанды.

Ал кейінгі кездегі бала тәрбиелеу бағытындағы күрделі өзгерістерге байланысты Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Тұжырымдамасында: «Тәрбие – халықтың ғасырлар бойы жинақтап, іріктеп алған озық тәжірибесі мен ізгі қасиеттерін жас ұрпақтың бойына сіңіру, баланың қоршаған ортадағы қарым-қатынасын, дүниетанымын, өмірге деген көзқарасын және соған сай мінез-құлқын қалыптастыру» деген түсінік береді. Екі анықтама да әртүрлі кезеңде берілгенімен, тәрбиеде көзделген мақсат біреу – ұрпақ пен ұрпақты байланыстыру, сабақтастыру, тәжірибеде шыңдалған тәрбие түрлерін, әдістерін келесі ұрпаққа жеткізу, солар арқылы тәрбиелеу болып табылатындығын айғақтайды. Жоғарыда аталған Тұжырымдамада: «...Тәрбиенің негізгі мақсаты – дені сау, ұлттық сана-сезімі оянған, рухани ойлау дәрежесі биік, мәдениетті, парасатты, ар-ожданы мол, еңбекқор, іскер, бойында адамгершілік игі қасиеттер қалыптасқан адамды тәрбиелеу» делінген. Бұл қоғамға қазіргі кезде қандай адам тәрбиелеп, өсіру керек деген сауалдарға толыққанды түсінік береді. Осы жерде құндылық ерекшеліктерін меңгеру үшін ең алдымен, ұлттық, адамгершілік сана-сезімнің басым болуы керек екендігін баса айта кету керек. Басқаша айтқанда, бүгінде қоғам алдында жас ұрпаққа құндылықтар арқылы адамгершілік тәрбие беру міндеті тұр. Ал, құндылық деп отырғаннан кейін ұлттық құндылық, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, әдебиет пен мәдениет, өнер, тұрмыс-тіршілігінің тарихын қозмай кетуге болмайды. Ол жөнінде белгілі тарихшы-ғалым Қойшығара Салғараұлының «Ертеңі бар ел боламыз десек» ... деген еңбегінде жан-жақты түсінік беріледі: «Ұлттық сана деген абстракт ұғым емес, ол – ұлт тірлігінің тұрмыстық көрінісі, былайша айтқанда, сол ұлтты құрайтын халықтың бүкіл ғұмырнамасының, әдет-ғұрпының, салт-дәстүрінің, әдебиеті мен мәдениетінің, өнерінің, тұрмыс-тіршілігінің тарихын білу дәрежесін, яғни халықтың өзін-өзі жете танып, түсінуі. Ұлттық сана ұлттық дүниетанымға негізделеді. Ал ұлттық дүниетаным дұрыс таным түсінік арқылы өріс жайып, ұлттық дәстүр арқылы өз болмысын – танытады» дейді. Осыдан шығатын қысқаша қорытынды ұлттық сана-сезімді ояту үшін халықтық дәстүрлерді, әдебиеті мен мәдениетін, өнерін келер ұрпаққа дұрыс түсіндіре алу, жеткізу, үйрету керек. Сондағана жас ұрпаққа құндылықтар арқылы адамгершілік тәрбие береміз. Студенттердің ұлттық дүниетанымын халықтың ерекше қасиеттері арқылы кеңейтіп тәрбиелеу, оны әрі қарай дәстүрге айналдыру олардың бойында ізгілікті қалыптастырады.

Еліміздің білім беру ісінде түрлі өзгерістер болып жатқаны белгілі. Қабылданған білім стандартының, реформалардың мақсаты да аян: әлемдік білім кеңістігіне ену. Ал мұғалімнің басты да қасиетті міндеті – рухани бай, жан-жақты дамыған жеке, дарынды тұлға қалыптастыру. Адамзат тарихында Аристотельден кейінгі екінші ұстаз атанған ұлы Әбу Насыр әл-Фарабидің «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие беру керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы, ол келешекте оның өміріне апат әкеледі» дегенін біз, ұстаздар қашанда жадымызда ұстауымыз керек. Өйткені, білім мен тәрбие – егіз ұғым. Сапалы білім мен саналы тәрбие шынайы астасқанда ғана ұлт тілегі, мемлекет, халық мүддесі орындалмақ, қоғам өзінің рухани дамуына сай асыл қасиеттерге қол жеткізбек. В.Дальдің анықтамасына сүйенсек, білім беру ақыл-ой мен адамгершілік қасиеттерін қалыптастырады.

Мағжан Жұмабаевтың «Тәрбиелеу – адам баласын кәметтік жасқа толып, өзіне өзі қожа болғанша тиісті азық беріп, өсіру» десе, «тәрбие дегеніміздің өзі, ең алдымен, баланың сезімін оятып, әсершілдігін дамыту, сезімді тәрбиелеу, яғни, баланы қоғамдық мәні бар, адамдарға жақсылық әкелетін қылық қасиеттерден рахат, қуаныш табуға баулу деген сөз», - деп жазады Сара Алпысқызы Назарбаева өзінің «Ұстаздан ұлағат» кітабында.

Адамгершілік- адамның рухани байлығы, болашақ ұрпақты ізгілік бесігіне бөлейтін рухани дәуіріне жаңа қадам болып табылады. Адамгершілік тәрбиенің нәтижесі адамдық тәрбие болып табылады[4].

Ол студенттердің қоғамдық бағалы қасиеттерімен сапалары, қарым-қатынастарында қалыптасады. Адамгершілік қоғамдық сананың ең басты белгілерінің бірі болғандықтан, адамдардың мінез-құлқы, іс-әрекеті, қарым-қатынасы, көзқарасымен сипатталады.

Олар адамды құрметтеу, оған сену, әдептілік, кішіпейілдік, қайырымдылық, жанашырлық, ізеттілік, инабаттылық, қарапайымдылық т.б. Адамгершілік - ең жоғары құндылық деп қарайтын жеке адамның қасиеті, адамгершілік және психологиялық қасиеттерінің жиынтығы.

Құндылық арқылы студенттерге адамгершілік тәрбие беру мәселесіне қатысы, студенттердің ортамен қарым-қатынасы, айналысатын ісі, білімі мен өмір сүру салты, санасы, сезімі, сенімі мен сапасынан тұратын жүйе. Бұл жүйенің сапасы төмендегідей бөлімдерден тұрады.

Білімділік сапа – бұл зердені байытып, ойлауды белгілі бір дәрежеге көтеру үшін керек дүние. Сол кезде Сократ «Менің білетінім ешнәрсені де білмейтіндігім» - дегені адамның әлі де ғалам құпиясынан бейхабар екенін көрсетеді. Қазіргі ақпарат ағыны дамыған заманда адам баласы күнде естіген, көрген білгендерін қорытуға өз білімдері арқылы үлес қосуға мәжбүр болып отыр. Сондықтан алған білімін жинақтауда сандық нәтижеден гөрі оның сапалық жағынан көп мән берілсе, адамға өз пайдасын тигізеді.

Имандылық сапа – немесе рухани күштердің адал жанды қолдайтынына сенім, болашаққа деген үлкен үміт, адамды, табиғат және бүкіл әлемді жан – тәнімен сүйе білуі.

Адамгершілік сапа – бұл адамның жан сұлулығы, ой тазалығы, іс-қимыл мен ниетінен ақтық үйлесімділігі. Мәселен, өте қас шебер үшін өз жүрегінің әмірімен жасалған өнер әрқашанда адам жанына әсер етері сөзсіз, сондықтан адамгершіліктің рухани-әсемдікпен байланысы да адам үшін құндылық болып есептелінеді.

Психологиялық сапа - бұл адам бойындағы «жандүние», «жүрек жылуын» қалыптастыру қажеттілігі арқылы мейірімділікке, жылылыққа, сұлулыққа әкелетін дүние. Бұл физиологиялық қажеттілік емес, бұл психологиялық ерекшеліктерден туындайтын адами игі қасиет.

Өнерлілік сапа - өнерге құндылық ретінде дұрыс қатынасты қалыптастыру қажеттілігін туғызуы. Өнер арқылы адам бойындағы дарындылықты әлемге танытады.

Шығармашылық сапа – бұл адамның бүкіл әлемді тануға ұмтылысы, оның тек қана бейнелеп қоймай, әрі қарай жетілдіріп, дамытуға ұмтылу. Бұл сапа қызметі адамның өміріндегі орнын біліп, мәнін түсініп, сол арқылы санасын қалыптастыру күнделікті өмірдің дағдысына айналғаны дәлел болып отыр ендеше, құндылықтар арқылы адамгершілікке тәрбиелеуде маңызы үлкен. Осы сапа негізінде бастауыш сынып оқушыларына құндылықтар арқылы адамгершілікке тәрбиелеудің жүйесі құрылды.

Түйіндей келе адамгершілік тақырыбы- мәңгілік. Ол ешқашан ескірмек емес. Адамгершілік әр адамға тән асыл қасиеттер. Адамгершіліктің қайнар бұлағы - халқында, отбасында, олардың өнерлерінде, әдет-ғұрпында. Әр адам адамгершілікті күнделікті тұрмыс - тіршілігінен, өзін қоршаған табиғаттан бойына сіңіреді.

Ұлттық құндылық арқылы адамгершілікке тәрбиелеу – бұл адамды белгілі бір ұлттың өкілі, ұлттық дәстүрді, халықтық тәжірибені ұрпақтан ұрпаққа жеткізуші ретінде сипаттайтын адами сапа (қасиет) болып табылады, ол ұлттық тұлғаның таным-білімімен, сана-сезімімен және алынған білімді іс жүзінде жүзеге асыра алу дәрежесімен – мінез-құлқымен өлшенеді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан – 2030» даму стратегиялық бағдарламасы. – Алматы: Білім, 1997. – 96 б.
2. Ұзақбаева С.А. Тамыры терең тәрбие. – Алматы: Білім, 1995. – 232 б.
3. Наурызбаев Ж. ұлттық мектептің ұлы мұраты - Алматы: Ана тілі, 1995.- 192 б.
4. Абдраман Ш.А. Жоғарғы техникалық оқу орындары студенттерін кәсіби техникалық қалыптастырудың дидактикалық негіздері: докт.пед.наук: 13.00.08.-2000.-320 с.

МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ РУХАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ – ӨЗІН-ӨЗІ ТАНУДЫҢ НЕГІЗІ

Алшынбаева С.Е.

№27 ЖББ ОМ ШО тәрбиеші, Қарағанды қ.

Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінде мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту білім беру үрдісінің бірінші деңгейі болып табылады. Жаңа кезеңдегі білім берудің өзекті мәселесі жас ұрпаққа рухани-адамгершілік тәрбие беру, бала бойындағы мәңгілік құндылықтарды дамыту, рухани бай адамды қалыптастыру оның туған кезінен басталуы керек. Рухани-адамгершілік тәрбие отбасынан басталады. Бала тәлім-тәрбиені, адамгершілік қасиеттерді ата-анасынан, үлкендерден, тәрбиешілерден насихат жолымен емес, тек шынайы көру, сезім қатынасында ғана алады. Дәлірек айтқанда, адалдық пен шыншылдық, адамгершілік пен кішіпейілділік, қарапайымдылық пен сыпайылық, үлкенді сыйлау мен инабаттылық адамзат тәрбиесінің ең өзекті мәселелері. Мектепке дейінгі адамгершілік тәрбие – балалардың сана-сезімін, мінез-құлқын қалыптастыруды қамтиды. Ұрпақ тәрбиесі – келешек қоғам тәрбиесі. Сол келешек қоғам иелерін жан-жақты жетілген, ақыл-парасаты мол, мәдени, ғылыми өрісі озық етіп тәрбиелеу – біздің де қоғам алдындағы борышымыз. Бұл жөнінде Елбасының биылғы жылғы «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында мектепке дейінгі білім беруді дамытуға баса назар аударылды [1].

Рухани-адамгершілік тәрбие ерте балалық шақтан бастау ала отырып, адам өмірінің әр кезеңдерінде жүйелі дами келе, осы тәрбие үрдісін дұрыс ұйымдастыру нәтижесінде, рухани бай, дамыған жеке тұлғаны тәрбиелеуге өріс ашады.

Мектепке дейінгі кезеңде жалпыадамзаттық құндылықтарға сәйкес баланың жеке тұлғалық мәдениетінің негіздері қаланады. Сондықтан, баланың бойына туған- туыскандары мен жақын адамдарына сүйіспеншілік, айналасындағы жанды-жансыз дүниеге қайырымды көзқарастары мен сезімталдық сияқты адамгершілік сапаларын қалыптастыру аса маңызды. Жеке тұлғаны қалыптастыру үрдісі адамгершілік, еңбексүйгіштік, ізеттілік, шыншылдық, жауапкершілік, әдептілік, т.б. адами қасиеттерді дамытуды көздейді.

Мектепке дейінгі жастағы балаларды адамгершілікке тәрбиелеудің негізгі міндеттері – балалардың адамгершілік сезімдерін, мінез-құлықтың ізгі дағдылары мен әдеттердің адамгершілік ұғымдары мен мінез-құлық түрткілерін қалыптастыру. Баланы тәрбиелеуде оның өмірінің алғашқы жылдарынан бастап-ақ адамгершілік сезімдерін қалыптастыру үлкен орын алады. Үлкендермен қарым-қатынас жасау үрдісінде оларды жақсы көру сезімі, олардың нұсқауларына сай әрекет жасауға, оларға қуантуға, жақын адамдарын ренжітетін қылықтар жасамауға ұмтылу пайда болады. Бала өзінің тентектік, қателік жасаған кездегі ренішті немесе наразылықты көргенде толқуды бастан кешіреді, ал өзінің жақсы қылықтарына жылы шыраймен қараса, оған қуанып, жақын адамдарының ризашылдық білдіруінен рақат алады. Мектепке дейінгі шақта балада қайырымдылық, жанашырлық, қуанышқа ортақтасу сезімдері қалыптасады. Сезім балаларды белсенді іс- әрекетке: көмек көрсетуге, қамқорлық жасауға, көңіл аударуға, жұбатуға, қуантуға итермелейді. Патриоттық сезімге: туған өлкесін, Отанын сүйуге, басқа ұлттардың адамдарын құрметтеуге тәрбиелеудің ерекше маңызы бар.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында қатынаста болу, серуен, жеке шығармашылық үшін уақыт үнемдеуге әсер ететін ықпалдасу жолын жүзеге асырудың негізгі түрлерінің бірі және ойын әрекетінің ең бастысы – ықпалдасқан сабақтар болып саналады. Педагогикалық процеске тұтастық-ықпалдасқан жол мектепке дейінгі жастағы балаларға әлемнің толық бейнесін беру, оларды жүйелі білімді қалыптастыру, қорытылған ептілік және ең маңыздысы, адамгершілік қасиетін тәрбиелеу, руханилығын ашу.

Тұтастық «үйлесімділік» және «ықпалдастық» түсініктерімен бір маңызды байламға жалғанады. Үйлесімділік - бұл саналуандықтың бірлігі, ал ықпалдастық - бірліктің

саналуандылығы. Үйлесімділік ықпалдастықпен ғана тығыз байланыста емес, сонымен қатар, тұтастықпен де байланысты: педагогикалық процестің тұтастық деңгейі барынша жоғары болса, ол сонша рет үйлесімді және тәрбиелеу мен оқытудың басты болашағы - жан-жақты дамыған жеке тұлғаның қалыптасуы тиімді шешіледі. Керісінше, педагогикалық процестің үйлесімділік дәрежесі барынша жоғары болса, сонша рет ол тұтастық болып есептеледі және ол өзінің қызметтерін нәтижелі орындайды. «Жеке тұлғаның сан алуан жағының дамуы», оның дене бітімінің және рухани күштерінің, оның барлық шығармашылық қабілеттерінің және таланттарының, сонымен қатар, жоғары адамгершілік қасиеттерінің, жан-жақты рухани және материалды құндылықтармен эстетикалық және мәдени құндылықтарды таратушысы ретінде белгіленетін баланың жеке тұлғасының жан-жақты дамуы. Оқытуда ықпалдасу идеясы Я.А. Коменскийдің еңбектерінде бастау алады, ол бір-бірімен байланысты нәрселер, ұдайы байланыста болуы және ақыл-парасат, ес және тіл арасында бірдей бөлінуі керектігін дәлелдейді. Сонымен, барлығы, адамды неге оқытатын болса, ол аз, бірікпеген болмауы керек, керісінше бірыңғай және тұтас болуы керек. Ықпалдастық-заманауи білім берудің қалыптасуының ең маңызды және болашағы бар әдістемелік бағыттарының бірі болып саналады. Білім беруде ықпалдастық білім беру әдістерінің тәрбиешілерге ерекше ықпалы, тәрбиелеу мен оқытудың позитивті нәтижесін, өмірдің барлық тұстарының негізі ретінде гуманистік бағытты қамтамасыз етуші олардың әрқайсысының жеке-жеке әсеріне қарағанда, көбінде белсендірек және тәуірлеу деп есептелгенінде көрінеді. Педагогтың негізгі міндеті- баланың алдында әлемді жалпы ашу, оған әлемді орасан кең және сан қырлы етіп, бұл үшін дыбыстарды, сөздерді, қимылдарды, ым-ишараларды және иістерді қабылдап, қолдана отырып үйрету болып табылады. Балалар, орман, өзен, жер және т.б. бар екенінен хабардар болуы шарт, және олардың қандай да бір жағдайда қалай өзара әрекетте болуын білуі керек. Бірақ олар жеке іс-әрекетте және сондай-ақ бірлескенде қандай нәтижелер алып келетінін білмейді. Әрине қорытындысында біз білетін, бірақ түсінбейтін баланы аламыз. Түсінетін бала ол алдымен, барлық нәрсенің тұтас байланыстарын және қатынастарын көруге қабілетті, құбылыстар арасында кішкентай ғана байланыстар мен өзара тәуелділікті, сонымен қатар іс-әрекеттерінен туындайтын зардаптарды көруге қабілетті бала. Бұл, сезінуге қабілетті, біреудің қайғы-қуанышына ортақтаса білетін, «барлығының бірлікте, бәрімен байланысты екенін» сезінеді нәтижесінде білуі мүмкін, бірақ түсінбейді [2].

Мұның барлығы әртүрлі білім беру саласында жалпыадамзаттық құндылықтарды ықпалдастыруға мүмкіндік береді. Осылай мазмұн ықпалдаса қалыптасуы мүмкін:

- бейнелеу және тіл, бейнелеу өнері және музыкалық даму, мұнда байланыстырушы элементі болып бейне көрінеді (көркем және тіл);

- техникалық және көркем – эстетикалық құрастыру, қызметтің осы түріне шығармашылық сипат береді, мұнда рухани-шығармашылық даму және қабілеттердің дамуы болады;

- математикалық және ақпараттық, құрылымдық, балалардың математикалық ойлауын дамытуды теңестіру, талдау, пайымдау, қорытындылай білу, ойша пайымдауларды, әртүрлі нүктелер, қасиеттер, алуандар арасындағы қатынастарды түсіне білуді қамтамасыз етеді;

- әлеуметтік мәдениетпен экологиялық білім беру, бұл өз кезегінде балаларда экологиялық қауіпсіздіктің, тірі әлемге күш көрсету, экологиялық мәдени ойлай білу және мінез-құлықты қалыптастыру, қоршаған ортада адамгершілік мәндерін ажырату, табиғатта және әлеуметтік ортада өзін тани білу негіздерін дамытудың міндеттерін шешуге мүмкіндік береді;

- валеологиялық және физикалық дамыту «өзі туралы» білімдердің қалыптасуының және балалардың денсаулығын жақсарту міндеттерін шешуге мүмкіндік береді;

- байланыстырушы элемент болып табылатын бейне, құбылыс, категория, түсінік шығатын танымдық және бейнелеу; балаларда танымдық процестердің дамуын қамтамасыз етеді, шығармашылыққа жол ашады.

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы деңгейі ретінде қазіргі тұрақты өзгеріп тұрған әлемде табысты бейімделуге қабілетті бала тұлғасының қалыптасуы мен дамуы үшін жағдайлар жасайды. Жетекші ғалымдар мен практиктер жүргізген көптеген психологиялық-педагогикалық зерттеулер нақты мектепке дейінгі жастың зияткерлік, тұлғалық, әлеуметтік және эмоционалдық дамуын анықтайтын шарт екендігін дәлелдеді. Уақытында алынған мектепке дейінгі білімнің әр бала үшін де, еліміздің әл-ауқаты үшін де өмірлік маңызды мәні бар [3].

Балалар бақшасында және жанұяда балаға қойылатын талаптардың жүйелілігі, бірізділігі және бірлігі мінез-құлық дағдыларын бекем меңгеруді, баланың жеке басының адамгершілік қасиеттерінің қалыптасуын қамтамасыз етеді. Бұл заңдылық тәрбиешіден барлық тәрбие жұмысын жүйелі түрде, тәрбие міндетін бүкіл топқа тұтас және әр балаға өз алдына (оның ерекшеліктерін және енгізілген адамгершілік ережелерді меңгеруін, мінез-құлық тәжірибесін есепке ала) біртіндеп күрделендіре отырып жүзеге асыруды талап етеді. Сондай-ақ тәрбие міндетін неғұрлым толық шешуді қамтамасыз ететін жағдай жасау қажет: қандай да болса адамгершілік қасиетті қалыптастыру үшін баланың сол қасиеті бейнеленетін қылықтарын жүйелі жаттықтыру қажет, сонымен бірге оны тәрбиелеуші адамдардың талаптарының бірдей болуын қамтамасыз ету керек. Әйтпесе, балаларда өз мінез-құлық саналы басқару емес, тек үлкен адамдардың бұйрығына бағына білу ғана қалыптасады. Бейімделгіш болу қаупі туады. Балаларды құрбы-құрдастар ұжымында тәрбиелеу жеке-дара тәсіл заңдылығымен де жүзеге асырылады, мұнда жас ерекшеліктерін, адамгершілік түсінік дәрежесін және баланың мінез-құлық тәжірибесін есепке алу керек. Бұл заңдылықты жүзеге асыру үшін тәрбиешіден әр жастағы баланың психо-физиологиялық және әрбір тәрбиеленушінің дамуының жеке-дара ерекшеліктерін терең білуді талап етеді. Адамның моралдық сапа негіздері мектепке дейінгі балалық шағында қалыптасады. Мектепке дейінгі жылдарда бала ересектердің жетекшілігімен жақын адамдарымен, құрдастарымен, заттармен, табиғатпен қарым-қатынас жасаудың, тәлім-тәрбие алудың бастапқы тәжірибесіне ие болады. Балалардың іс-әрекеттерін басқара отырып, тәрбиші олардың бойында Отанын сүйу, айналадағыларға ықыласпен қарау, шамасы келгенше оларға көмектесуге ұмтылу, дербес іс-әрекетте белсенділік және белгілі бір іске бастама (инициатива) көрсету сияқты адамның маңызды сипаттарын қалыптастырады. Дұрыс тәрбие балаларда теріс тәжірибе көбеюіне жол бермейді, баланың адамгершілік сапасының қалыптасуына қолайсыз әсер ететін мінез-құлықтағы теріс дағдылар мен әдеттердің дамуына кедергі жасайды. Тәрбиеші балаларда үлкендерге құрмет көрсетуді, өз қатарларымен дұрыс қарым-қатынас жасауды, заттарға ұқыпты қарауды білдіретін сан алуан мінез-құлық дағдыларын қалыптастырады. Бұлар әдет бола отырып, мінез-құлық нормасына айналады: сәлемдесу мен қоштасу, біреудің көрсеткен қызметіне рақмет айту, алған затын орнына қою, қоғамдық орындарда өзін мәдениетті ұстау, өтінішін ізеттілікпен білдіру әдеті. Мектепке дейінгі естияр жаста үлкендермен, өз қатарларымен мәдениетті қарым-қатынас жасау, шын айту, тазалық, тәртіп сақтау, пайдалы іс-әрекет жасау, еңбек ету әдеті қалыптаса береді. Мектепке дейінгі ересек жаста балалар қылығының адамгершілік мазмұнына ой жүгірте қарау негізінде дамыған адамгершілік дағдылар мен әдеттер неғұрлым берік болады. Тәрбиеші балалардың адамгершілік нормаларына бағынатын, саналы түрде меңгерілген мінез-құлыққа тәрбиелейді. Сезімге, санаға және мінез-құлыққа ықпал жасау бірлігі заңдылығы жеке адам дамуы үдерісінің біртұтастығы ұғымынан туады. Ол адамгершілік тәрбие құралдары мен әдістерін таңдап алуда кешенді қатынасты талап етеді [4].

Адамгершілік тәрбиесінің мазмұнына балалардың интерационалдық рухта тәрбиелеу де жатады. Өйткені, ол адамгершілік тәрбиесінің негіздерінің бірін құрайды. Балабақшада көптеген ұлттың балалары бар олардың бәрі бірдей тәрбиеленіп, бірдей қамқорлыққа бөленеді. Осының өзі-ақ балалардың бір-біріне жолдастық, достық сезімін тәрбиелеудің қолайлы жағдайы.

Адамгершілік тәрбиесінің мазмұнына баланың мінез-құлқын тәрбиелеу жатады. Мінез-құлық дегеніміз – адамдардың өзін қоршаған ортаға, қоғамға, басқа адамдарға деген қарым-қатынасынан көрініс табатын тұрақты психикалық ерекшелігінің жиынтығы.

Бұл ерекшеліктердің ең бастысы - сана мен ерік. Мінез-құлық ерте жастан бастап қалыптасады және саналы, ақылды ұйымдастырылған тәрбие ісіне бағынады. Еріктік сапаға: қажыр-қайрат, өзін менгере алу, сабыр, төзім, мақсаттылық, шешімділік, тұрақтылық, ұстамдылық, батылдық, белсенділік жатады. Бұл қасиеттер балалардың іс- әрекет, еңбек, ойын, оқу-тәрбие жұмыстары үстінде көрініс тауып, қалыптасады [5].

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1 Балаларды мектепке дейінгі тәрбиемен және оқытумен қамтамасыз ету жөніндегі 2010 – 2020 жылдарға арналған «Балапан» бағдарламасы.

2 Меңжанова Ә. Мектепке дейінгі педагогика. - Алматы, 1992.

3 Белобрыкина О.А. Психологическая диагностика самооценки детей старшего дошкольного возраста. - Новосибирск: ГЦРО, 2000.

4 Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. - М. Прогресс, 1996.

5 Лисина М.И., Сильвестру А.И. Психология самопознания у дошкольников. - Кишинев: Штиинца, 1993.

ПОНЯТИЕ «ПРОБЛЕМНАЯ СИТУАЦИЯ» КАК ОСНОВНОЙ ЭЛЕМЕНТ ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ

Бондаренко Л.П.

учитель КГУ №97 гимназии, г.Караганда

В Концепции развития образования Республики Казахстан до 2015 года указывается, что основной задачей начальной школы является обеспечение первоначального становления личности ребенка, выявление и развитие его способностей. На современном этапе мы можем наблюдать стремительные изменения во всем обществе, которые требуют от человека новых качеств, одной из которых является способность к творческому мышлению, самостоятельности в принятии решений, инициативности.

Школа должна воспитывать человека, умеющего использовать полученные знания, критически мыслить, анализировать и принимать решения, работать как индивидуально, так и в команде, мыслить творчески, развивать свои коммуникативные навыки и постоянно совершенствоваться. В начальной школе долгое время применялись репродуктивные методы, однако в настоящее время они отвечают современным требованиям. Проблемное обучение способствует эффективному развитию творческих умений учащихся, обеспечивает более качественное усвоение знаний, воспитывает инициативную личность, таким образом, реализует социальный заказ – формирование творческой личности.

Фундаментальные работы, посвященные теории и практике проблемного обучения, появились в конце 1960-х – начале 1970-х гг. (Т.В.Кудрявцев, А.М.Матюшкин, М.И.Махмутов, В.Оконь и др.).

Под проблемным обучением понимается такая организация учебных занятий, которая предполагает создание под руководством учителя проблемных ситуаций и активную самостоятельную деятельность учащихся, с целью развития познавательной активности, в результате чего и происходит творческое овладение знаниями, навыками, умениями и развитие мыслительных способностей.

Учитель при организации проблемного обучения так строит урок, чтобы ученики не оставались пассивными слушателями и исполнителями, а превращались в активных исследователей учебных проблем. Учебная деятельность младших школьников становится творческой, и поэтому они лучше усваивают материал, т.к. знания не получают в готовом виде, а открывают сами.

По мнению Е.Л.Мельниковой, проблемное обучение обеспечивает творческое усвоение знаний. Это значит, что ученик проходит четыре звена научного творчества: 1) постановку проблемы, 2) поиск ее решения – на этапе введения знаний; 3) выражении решения и 4) реализацию продукта – на этапе воспроизведения (проговаривания) знаний. В отличие от научного творчества, ученик формулирует учебную проблему, открывает субъективно новое знание и выражает его в простых формах.

Проблемное обучение как теория имеет свою систему понятий, которые связаны с категорией проблемности усвоения. Такими понятиями являются проблема, проблемная ситуация, гипотеза, проблемный вопрос, проблемное изложение и др. Естественно, что эти понятия должны определять новую структуру процесса учения. Более подробно рассмотрим понятие «проблемная ситуация».

В дидактике нет единого, общепринятого определения «проблемной ситуации», но употребляется это понятие в научно-педагогической литературе в связи с вопросами побуждения учащихся к умственной деятельности.

Ю.К. Бабанский, И.Я. Лернер, М.И. Махмутов и др. рассматривают проблемную ситуацию как ситуацию интеллектуального затруднения. В частности, М.И.Махмутов писал: «Под проблемными ситуациями имеются в виду такие учебные ситуации затруднения, которые возникают в моменты, когда учащийся принимает задачу, пытается ее решить, но чувствует недостаточность прежних знаний. Эти ситуации вызывают активную мыслительную деятельность учащегося, направленную на преодоление затруднения, т.е. на приобретение новых знаний, умений, навыков». Ю.К. Бабанский считает, что ситуация познавательного затруднения, вовлекающая учащихся в самостоятельное познание элементов новой темы, носит название проблемной ситуации.

В педагогическом словаре дается следующее определение понятию «проблемная ситуация» (от греч. *problema* – задача, задание и лат. *situatio* – положение) – 1) соотношение обстоятельств и условий, в которых разворачивается деятельность человека или группы, содержащее противоречие и не имеющее однозначного решения; 2) психол. модель условий порождения мышления на основе ситуативно возникающей познавательной потребности.

Проблемная ситуация – это познавательная задача, которая характеризуется противоречиями между имеющимися у учащихся знаниями и умениями и предъявляемыми требованиями. Познавательная задача вызывает у учащихся стремление к самостоятельному поиску путей ее решения. Проблемные ситуации дифференцируются по структуре действий, которые должны быть выполнены при решении проблемы; по уровню развития этих действий; по трудности проблемной ситуации.

В литературе известно свыше 20 классификаций проблемных ситуаций (А.М.Матюшкин, Т.В.Кудрявцев, Р.А.Хабиб, Д.В.Вилькеев, М.И.Кругляк, Ю.К.Бабанский и др.). Многие авторы классифицируют проблемные ситуации по следующим основаниям:

- по направленности на приобретение нового (знаний, способов действия, возможностей их применения в новых условиях);
- по содержанию (учебно-теоретические, учебно-практические, научные, общественно-практические, производственные);
- по степени трудности; - по характеру противоречий (например, между житейским и научным знанием);
- по объему (предметные, межпредметные, общенаучные).

А.М.Матюшкин разработал классификацию проблемных ситуаций в наиболее общем виде, т.к. в ее основу положены три наиболее общих основания. Одним из оснований взято действие, которое является главным элементом поведения человека, его деятельности, а также одним из наиболее общих элементов, усваиваемых человеком в процессе обучения.

В строении действия принято выделять три компонента:

- 1) цель (предмет)
- 2) способ

3) условия действия, которые определяются специфическими особенностями предмета действия.

В зависимости от того, какой из структурных компонентов действия будет поставлен в проблемной ситуации как неизвестное, возможны три достаточно общих класса проблемных ситуаций.

1-й класс – ситуации, где усваиваемым неизвестным является цель (предмет) действия. В ситуациях этого рода неизвестное будут составлять какие-либо усваиваемые человеком закономерности, те или иные теоретические положения. В соответствии с этим А.М.Матюшкин характеризует данный класс проблемных ситуаций, как теоретический. Чаще всего эти ситуации применяются при изучении гуманитарных предметов.

2-й класс - ситуации, где усваиваемое неизвестное это способ действия. Проблемные ситуации этого рода широко представлены при усвоении многих предметов, предполагающих формирование у учащихся достаточно сложных способов выполнения тех или иных действий (языковых, математических операций, многих теоретических умений и двигательных навыков). Сюда также относятся ситуации, возникающие в процессе обучения общим и специфическим способам решения задач в различных учебных предметах.

3-й класс – ситуации, где неизвестным являются новые условия действия. Ситуации этого рода чаще всего рассматривались при изучении формирования навыков, т.е. на различных этапах тренировки усвоенного действия.

В.Т. Кудрявцев выделяет два типа проблемных ситуаций - первичные и вторичные. Первичная проблемная ситуация возникает тогда, когда обучаемый, наталкиваясь на противоречие, еще не осознает его, хотя и испытывает при этом недоумение, удивление, познавательный дискомфорт. Вторичная проблемная ситуация имеет место там, где проблема осознана и четко сформулирована, т.е. субъект видит, в чем состоит противоречие. По его мнению, проблемная ситуация возникает:

- когда обнаруживается несоответствие между имеющимися уже системами знаний у учащихся и новыми требованиями (между старыми знаниями и новыми фактами, между знаниями более низкого и более высокого уровня, между житейскими и научными знаниями);

- при необходимости выбора из систем имеющихся знаний единственно необходимой системы, использование которой только и может обеспечивать правильное решение предложенной проблемной задачи;

- перед учащимися – когда они сталкиваются с новыми практическими условиями использования уже имеющихся знаний, когда имеет место поиск путей применения знаний на практике;

- если имеется противоречие между теоретически возможным путем решения задачи и практической неосуществимостью или нецелесообразностью избранного способа, а также между практически достигнутым результатом выполнения задания и отсутствием теоретического обоснования;

- при решении технических задач – когда между внешним видом схематических изображений и конструктивным оформлением технического устройства отсутствует прямое соответствие;

- когда существует объективно заложенное в принципиальных схемах противоречие между статическим характером самих изображений и необходимостью прочесть в них динамические процессы.

Проблемная ситуация завершается формулированием проблемы в общем виде. Общая проблема конкретизируется в проблемном вопросе. Неудачно сформулированный вопрос может исключить все предыдущие усилия учителя, убить возникающий интерес к обсуждаемой области неизвестного. Это в частности случается, если вопрос слишком сложен и ученики понимают полную бесперспективность поиска выхода из проблемной ситуации, а также в том случае, когда вопрос слишком легок. Правильно сформулированные вопросы

конкретизируют, сужают область неизвестного, показывают, что именно следует выяснить для решения проблемы. Таким образом, учитель должен достичь того, чтобы ученик:

- действительно почувствовал определенную теоретическую или практическую – трудность;

- сформулировал проблему или уяснил сформулированное учителем;
- захотел решить эту проблему;
- смог это сделать.

Кроме того, проблемная ситуация создает и определенный эмоциональный настрой учащихся (сопереживание с литературными героями, удивление перед научными фактами, поисковый интерес при проведении опытов и др.). Для создания проблемной ситуации необходимо учитывать ее специфику, т.е. все ее компоненты. В числе таких компонентов А.М.Матюшкин называет:

- необходимость выполнения такого действия, при котором возникает познавательная потребность в новом, неизвестном способе или условии действия;
- неизвестное, которое должно быть раскрыто в возникающей проблемной ситуации;
- возможности учащихся в выполнении поставленного задания, в анализе условий и открытии нового.

Проблемные ситуации могут создаваться на всех этапах процесса обучения: при объяснении, закреплении, контроле. Для обеспечения развития познавательной деятельности учащихся в проблемном обучении необходима оптимальная последовательность проблемных ситуаций, их определенная система. Учитель создает проблемную ситуацию, направляет учащихся на ее решение, организует поиск решения. Таким образом, необходимо ставить ученика в позицию субъекта обучения и как результат у него образуются новые знания, он овладевает новыми способами действия. Трудность управления проблемным обучением в том, что возникновение проблемной ситуации – акт индивидуальный, поэтому от учителя требуется использование дифференцированного индивидуального подхода.

В дидактике определены методические приемы создания проблемной ситуации:

- учитель подводит школьников к противоречию и предлагает им самим найти способ его разрешения;
- сталкивает противоречия практической деятельности;
- излагает различные точки на один и тот же вопрос;
- предлагает учащимся рассмотреть явление с различных позиций, например: командира, юриста, педагога и др.
- побуждает учеников делать сравнения, обобщения, выводы, сопоставлять факты;
- ставит конкретные вопросы на обобщение, обоснование, конкретизацию, логику, рассуждение;
- определяет проблемные теоретические и практические задачи (например: исследования);
- ставит проблемные задачи (например: с недостаточными или избыточными исходными данными, с неопределенными в постановке вопросами, с противоречивыми данными, с заведомо допущенными ошибками, с ограниченным временем решения).

Для реализации проблемной ситуации необходимы:

- отбор самых актуальных, сущностных задач;
- определение особенностей проблемного образования в различных видах учебной деятельности;
- построение оптимальной системы проблемного обучения, создание учебных и методических пособий и рекомендаций;
- личностный подход и мастерство учителя, способность вызывать активную познавательную деятельность.

Вариантами проблемного обучения выступают поисковые и исследовательские методы, при которых учащиеся ведут самостоятельный поиск и исследование проблем, творчески применяют новые знания.

На основе анализа психолого-педагогической литературы можно сделать вывод, что проблемная ситуация - центральное звено проблемного обучения, с помощью которого пробуждается мысль, познавательная потребность, активизируется мышление, создаются условия для формирования правильных обобщений. Создание проблемных ситуаций, определяющих начальный момент мышления, является необходимым условием организации процесса обучения, способствующего развитию подлинного продуктивного мышления детей, их творческих способностей.

Список использованной литературы:

1. Концепция образования Республики Казахстан до 2015 года // Учитель Казахстана. - 2004. - № 1-2. - С. 2-6.
2. Ксензова Г.Ю. Перспективные школьные технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 364с.
3. Мельникова Е.А. Проблемный урок, или Как открывать знания с учениками. – М., 2012.
4. Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе. – М., 1977.– 374с.
5. Бабанский Ю.К. Проблемное обучение как средство повышения эффективности учения школьников. – Р/н/Д, 1970. – С.9.
6. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: для студентов высших и средних педагогических учебных заведений. – М.: Academia, 2003. – 172с.
7. Хоритонов Л.А. Проблемные ситуации на уроках природоведения // Начальная школа. – 1998. – №4. – С. 29-41.
8. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – М.: Директмедиа Паблицинг, 2008. – 392 с.
9. Брызгалова С.И. Проблемное обучение в начальной школе: Учеб. пособие. – Калининград: Калинингр. ун-т, 1995. – 72 с.
10. Кудрявцев В.Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы. – М.: Знание, 1991. – 80 с.
11. Педагогический поиск. /Сост. И.Н.Баженова. – М.: Педагогика, 1989. – 273 с.
12. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998. – 267 с.

РАБОТА КАФЕДРЫ «АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА» КОСТАНАЙСКОГО ИНЖЕНЕРНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. М. ДУЛАТОВА: ИТОГИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Евдокимова О.Н.

КИнЭУ, заведующая кафедрой «Ассамблея народа Казахстана»

В современном мире вопросы межнационального общения и толерантного поведения являются очень сложными, многогранными и актуальными.

«Гражданский мир и межнациональное согласие – наша главная ценность» - провозгласил Глава государства Н. Назарбаев в **Стратегии «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства**

Мир и согласие, диалог культур и религий – мечта и одновременно проблема любого современного государства. Достичь своей мечты можно только в условиях сформированной высокого уровня культуры личности.

Казахстан всего чуть более 20 лет движется по пути создания единой нации. Но при этом наша страна уже признана мировым эталоном толерантности. Безусловно, огромную роль в дружбе народов сыграла многовековая толерантность кочевой культуры казахов, но в еще в большой степени, я думаю, вы все согласитесь, мы обязаны эффективной государственной политике, проводимой Лидером нации.

В первые годы Независимости была создана Ассамблея народа Казахстана, которая сегодня проводит многообразную работу по укреплению единства и согласия в обществе.

Являясь посредником между гражданским обществом и государством, Ассамблея народов Казахстана стала авторитетной организацией не только в Казахстане, но и в мире. Как сказал Президент страны, «Это наше казахстанское ноу-хау, которым мы по праву гордимся и обязаны бережно охранять».

2015 год Президент Республики Казахстан Нурсултан А.Н. объявил Годом Ассамблеи народа Казахстана. В канун юбилейного года 26 апреля 2014 года на расширенном заседании Учёного совета Костанайского инженерно-экономического университета им М. Дулатова мы приняли решение об открытии на базе нашего университета кафедры «Ассамблея народа Казахстана». С тех пор прошёл почти год и мы можем подвести итоги работы и обозначить перспективы развития.

На тот момент мы были третьим университетом в Республике (после Евразийского национального университета им. Л. Гумилёва и Кокшетауского университете имени Абая Мырзахметова) где открылась кафедра «Ассамблея народа Казахстана».

Первые две кафедры были созданы по предложению Главы Казахстана, Председателя Ассамблеи народа Казахстана Н.А. Назарбаева и являются рупором, трибуной Ассамблеи народа Казахстана.

На торжественном мероприятии в Костанайском инженерно-экономическом университете им. М. Дулатова, посвященном открытию кафедры, присутствовали заместитель председателя Ассамблеи народа Казахстана, депутат сената Анатолий Башмаков, его коллеги – Женис Нургалиев и Хусаин Валиев, руководители этнокультурных центров Костанайской области. Руководителем кафедры Ассамблеи народа Казахстана был избран Жомарт Нургалиев

Как было отмечено в выступлениях гостей, открытие кафедры «Ассамблея народа Казахстана» будет способствовать реализации государственной национальной политики и воспитанию у студентов межнационального согласия, поддержка межконфессионального диалога и толерантности в молодежной среде.

Итогом проведения заседания Учёного совета стало подписание Меморандума о сотрудничестве и взаимопомощи между Ассамблеей народа Казахстана и КИиЭУ.

Одной из задач кафедры стало: предоставление учащейся молодежи диалоговой площадки на проводимых мероприятиях для осуществления возможности обсуждать актуальные проблемы формирования толерантности в казахстанском обществе, повысить тем самым роль молодежи в построении процветающего Казахстана.

Перед кафедрой АНК поставлена еще одна очень важная задача – включиться в работу по разработке гуманистической концепции «Мәңгілік Ел», предложенной Главой государства в Послании «Казахстанский путь – 2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» от 17 января 2014 года. На сегодня это главная идея, в рамках которой планируется вся научно-методическая и воспитательная работа кафедры.

Кафедра планировала заниматься разработкой методических пособий и монографий. Итогом исследовательской работы стал выпуск монографии к.п.н., заведующей кафедрой Евдокимовой О.Н. «Педагогические условия развития навыков толерантного взаимодействия» (LAPLAMBERT Academic Publishing Saarbrücken, Germany). В ней автор освещает теоретические и практические вопросы развития навыков толерантного взаимодействия у студентов технического вуза как основы конкурентоспособности современного специалиста. Рассмотрен исторический контекст развития толерантности, комплекс педагогических условий, способствующих успешному развитию навыков толерантного взаимодействия у студентов, обобщён опыт научно-исследовательской и экспериментальной работы, предложены эффективные педагогические методы и средства развития толерантности у студентов.

В образовательном процессе высших учебных заведений негуманитарного, технического профиля имеется немало возможностей для развития личности, повышения общей культуры и формирования толерантного сознания студентов.

Эти возможности заложены в организации преподавания цикла общеобразовательных

гуманитарных дисциплин, само содержание которых, при соответствующей расстановке акцентов, способно значительно повлиять на формирование толерантности. Так, например, в курсе философии предусмотрен раздел - история философии, в котором студентов знакомят с различными философскими взглядами и системами, имеющими как противоположные, так и сходные положения, при этом каждая философская концепция имеет право на существование. При изучении основных философских проблем рассматриваются различные, часто противоречивые подходы к их пониманию и решению, что убеждает студентов в том, что не существует простых, однозначных и принимаемых всеми без исключения ответов на сложные вопросы. Курс социологии и политологии убедительно показывает, что общество отнюдь не представляет из себя монолит. Оно состоит из множества социальных групп, различных по этническим, конфессиональным, возрастным, образовательным, идеологическим, имущественным и др. признакам. Соответственно существует большое количество политических партий и групп, выражающих интересы различных социальных групп, и в демократическом обществе все эти интересы достойны внимательного и уважительного отношения. Курс истории Казахстана дает представление о сложном, неоднозначном и порой драматическом развитии взаимоотношений народов нашего государства, а также о традиции дружественного и благополучного их сосуществования. Изучение иностранных языков, даёт возможность знакомства с иноязычной культурой, образом жизни, манерами общения, обычаями и традициями зарубежных стран. Большие возможности для развития толерантности представляет содержание курса психологии. Главной его целью, помимо усвоения основ научной психологии, понимания природы, развития и функционирования психики и сознания, основных психических процессов, свойств и состояний, является формирование психологической культуры будущих специалистов. Психологическая культура включает в себя глубокое и адекватное понимание и осознание человеком своих внутренних процессов, состояний и свойств; понимание других людей, их психологических особенностей и состояний, а также умение налаживать и поддерживать доброжелательные, гуманные отношения с людьми.

В ряду перечисленных учебных предметов важное значение в процессе формирования толерантного сознания имеет курс «Культурология». Известно, что культура создает комфортную среду обитания, самоощущения и самопонимания в тотально обобществленном мире. Она выводит вовне антропологические качества социального человека в процессе «окультуривания» - творческого процесса. Изучение истории развития культуры, дает представление о неограниченном вкладе достижений разных стран и народов в становление и развитие мировой культуры и современной цивилизации.

С целью формирования системы философско-религиоведческой компетенции и развития конструктивной основы убеждений личности профессионала в учебный процесс нашего вуза была введена дисциплина «Религиоведение».

Преподавание светского религиоведения в инженерно-экономическом вузе обусловлено необходимостью для будущего профессионала уверенно ориентироваться в реалиях светского государства, духовной жизни страны. В процессе изучения данной дисциплины, студенты знакомятся с проблемами происхождения религии, изучают типы и структуру современных религиозных организаций, понятие и формы мировых религий, этноконфессиональную характеристику современного мира, становление и утверждение принципов мира, общественного и духовного согласия, светского государства, национальную и конфессиональную безопасность в политической сфере, духовной культуре современного Казахстана.

Уже не первый год студенты нашего вуза изучают дисциплину «Гендерология». Гендерный подход в обществе предполагает, что различия в поведении и восприятии мужчин и женщин определяются не столько их физиологическими особенностями, сколько социальными механизмами, воспитанием и распространением в каждой культуре представлениями о сущности мужского и женского. Такое конструктивистское понимание полов расширяет возможности преодоления стереотипов в их иерархичности,

дискриминации, асимметрии и предлагает новые версии интерпретации общественных и личных проблем.

С открытием кафедры «Ассамблея народа Казахстана» связано и внедрение в учебный процесс магистратуры элективной дисциплины «Основы толерантности в социальных отношениях». Развитие личности, ее духовно-нравственной культуры, социального поведения, основанного на уважении прав каждого человека быть самим собой, способности к личному самоопределению и самореализации – это лишь некоторые задачи, которые ставит перед магистрантами педагог в процессе совместной работы.

В основу этого курса положен междисциплинарный подход, который базируется на материалах педагогики, психологии, культурологии, антропологии, социальной психологии, психологии личности, философских учениях об этике, истории, устного народного творчества.

Профессиональная деятельность многих магистрантов уже в настоящее время связана с работой с людьми. Для успешной работы необходимо иметь не только глубокие профессиональные знания, но и умение квалифицированно общаться в деловом мире, знать основы толерантности в социальных отношениях. Без общения невозможно образование и воспитание человека, его деловая, социальная и личная жизнь. С помощью общения мы строим отношения с другими людьми.

Будущий технический работник должен быть не только компетентным профессионалом, но и честным, глубоко порядочным человеком, с развитым чувством патриотизма и любви к своей стране. Он должен быть патриотом своего государства. «Воспитание патриотизма невозможно без воспитания толерантности, терпимости к людям других национальностей, верований, культур». Современное образование главной целью обучения ставит не столько передачу знаний, сколько успешную социализацию и формирование ценностных ориентаций студента.

Открытие на базе нашего университета кафедры «Ассамблея народа Казахстана» имеет свою предысторию.

Ещё в 2009 году с целью формирования толерантности, межэтнического и межнационального согласия у студентов при поддержке Общественного объединения «Эверест» на базе Костанайского инженерно - экономического университета им. М. Дулатова был создан «Студенческий клуб Малая Ассамблея народов КИИЭУ».

Студенческая Ассамблея осуществляла свою деятельность во взаимодействии с Костанайской областной Ассамблеей народа Казахстана, Домом Дружбы и различными национально-культурными центрами Костанайской области, таким как татаро-башкирским национально-культурным центром «Дуслык», Греческим национально-культурным центром «Нео Акрополис», Чечено-ингушским культурным центром «Вайнах и Азербайджанской общиной «Бирлик».

В рамках реализации плана работы студенческой Ассамблеи 14 октября 2011 года проводился областной фестиваль народов Казахстана «**Ана тілі және отбасы**», заказчиком которого выступило Управление по развитию языков акимата Костанайской области. В программу фестиваля вошли интеллектуальные и творческие конкурсы для детей, мастер-класс по народно-прикладному творчеству, презентация изделий народного творчества, конкурс семейных пар, тематическая выставка «В семье единой», выставка фотографий «Семейный отдых» и т.д.

За время существования студенческого клуба «Малая Ассамблея народа КИИЭУ» стали традиционными дискуссионные площадки «Личность в современном мире: быть или казаться?», дебатные турниры. Большой популярностью пользовались организованные Дни культуры народов Казахстана, Дни толерантности, Дни духовного согласия, ежегодно проводились семинары – тренинги по толерантности «Я в мире... Мир во мне...», «Жить в мире с собой и другими».

Уже стал традиционным международный семинар «Личность в современном мире».

Доброй традицией стало проведение **конкурса детских рисунков на асфальте**, посвящённого Дню столицы Республики Казахстан. Под руководством кафедры

«Ассамблея народа Казахстана» с целью воспитания казахстанского патриотизма, привитие любви и уважения к культуре и традициям народов Казахстана, формирование и распространение идей духовного единства, межнационального и межконфессионального согласия и стабильности в обществе 4 июля 2014 года был проведён очередной творческий конкурс рисунков.

Мы пригласили юных художников из подшефных школ и соседних дворовых клубов. Возраст участников не ограничивали, поэтому самой младшей участнице было всего 2 года и 8 месяцев. 60 девочек и мальчишек старательно рисовали развивающийся государственный флаг, красочную юрту, широкую степь и главное украшение столицы, символ Независимости – Байтерек. Все работы получились замечательные. И правду говорят: «Неталантливых детей не бывает!»

В этом году Ассамблея народов Казахстана отмечает 20-летний юбилей. Уникальность этого казахстанского института признана во всем мире, а его опыт по проведению политики, направленной на укрепление межэтнического и межконфессионального согласия, перенимают страны ближнего и дальнего зарубежья.

Во все времена считалось, что единство народов независимо от их национальной, социальной, религиозной принадлежности является одной из главнейших ценностей государства. Высшей сферой духовности, где человеческие противоречия как бы примиряются, является область религии

В Казахстане проживают представители 130 этнических групп. И только в КИиЭУ обучаются более 30 национальностей. В связи с этим в апреле 2014 года в КИиЭУ была открыта кафедра «Ассамблея народа Казахстана», которая является по счету третьей кафедрой в республике.

«Единство и сплоченность – это главные ценности общества», - отметил в своем выступлении Президент Республики Казахстан Н.А.Назарбаев на XXI сессии Ассамблеи народа Казахстана.

16 октября 2014 года в КИиЭУ с целью реализации государственной политики в сфере сохранения межэтнического и межконфессионального согласия и стабильности, воспитание студенческого сообщества в духе толерантности состоялась диалоговая площадка на тему «Духовное согласие общества – прочный фундамент развития толерантности и понимания», посвященная Дню духовного согласия Республики Казахстан.

По мнению организаторов диалоговой площадки, формат проведения данной встречи выбран не случайно: свободное общение участников позволяет решать многие актуальные вопросы по формированию толерантности, межэтнического и межконфессионального согласия у студентов вуза.

В декабре 2014 года на базе нашего учебного заведения состоялась встреча представителей областной Ассамблеи народа Казахстана со студентами вуза и колледжа. В начале встречи со вступительным словом выступил ректор - Исмуратов С.Б.- «Сейчас мы имеем стабильное и безопасное общество. У нас развит институт межнационального и межконфессионального согласия, мы толерантны друг к другу. Благодаря политике нашего Государства, мы наблюдаем рост экономики Казахстана. В области и Республики возрастает объём национального фонда, создаются новые предприятия и новые рабочие места. Можно много перечислять, что было сделано за последнее время в Республике и области»

На встрече выступили Дандыбаев Б.А. – заведующий секретариатом областной АНК и Шевченко Л.В. – председатель белорусского НКЦ «Крыница», которые осветили вопросы истории создания АНК в республике и в Костанайской области; основы и принципы национальной политики в государстве; вклад НКЦ области в развитие межэтнических и национальных отношений; история развития НКЦ «Крыница» в Костанайской области; основные исторические моменты 20 сессий АНК.

Все мероприятия, проводимые в рамках празднования 20-летия Ассамблеи народа Казахстана, должны способствовать консолидации общества вокруг проводимой политики Главы государства, упрочению стабильности, единства и согласия в казахстанском обществе.

В связи с этим 4 февраля 2015 года в КИиЭУ прошла лекция-презентация об истории Ассамблеи народа Казахстана с участием ректора университета Исмуратова Сабита Борисовича, **заведующего секретариатом – заместителя председателя областной АНК Дандыбаева Б.А.** и председателя таджикского национального этнокультурного центра «ШАРК» Эргашвой Холметова.

Как отмечали лекторы, за свою 20-летнюю историю Ассамблея народа Казахстана не просто сумела доказать свою жизнеспособность и эффективность, но и стала ключевым элементом государственной модели межэтнической толерантности, стабилизирующим фактором в обществе. Особую тональность лекциям придавали личные впечатления и личный опыт спикеров, связанный с деятельностью АНК, с работой в этнокультурном поле и просто жизнью в многонациональном обществе.

Два десятилетия АНК эволюционно развивалась, органично видоизменилось ее название, что стало демонстрацией созревшего в обществе понимания того, что все казахстанцы – это один народ одной страны. Расширилась роль ассамблеи, она обрела конституционный статус. Благодаря АНК обеспечено представительство всех этносов в главном законодательном органе страны.

В работе кафедры мы и дальше планируем приглашать для чтения лекций ведущих учёных, общественных деятелей и преподавателей Костанайской области. Ведь главная цель кафедры не учебная, а воспитательная. Она призвана формировать у студентов лучшие черты: толерантность, уважение к людям разных национальностей, она поможет решать вопросы, связанные с повышением уровня культуры в стране, а также углубиться в историю этносов, проживающих на территории Казахстана.

С целью пропаганды здорового образа жизни, выявления сильнейших спортсменов среди сотрудников, популяризации спортивно – массовой работы спортивного клуба «КИиЭУ» среди преподавателей и сотрудников, развития массовой физической культуры в спортивно-оздоровительном комплексе более 80 преподавателей и сотрудников университета с 19 по 21 января 2015 года играли в настольный теннис, волейбол, баскетбол, мини-футбол, тогызкумалак, шахматы, шашки, дартс, перетягивали канат, соревновались на скорость в весёлых стартах на XII университетской спартакиаде, посвящённой юбилею Ассамблеи народа Казахстана.

На церемонии открытия присутствовали ректор университета Исмуратов С.Б., заведующий секретариатом областной Ассамблеи народа Казахстана Дандыбаев Б.А., председатель национально-культурного центра народов Прибалтики «Янтарь» Костанайской области Якушевич С.И., заведующая кафедрой «Ассамблея народа Казахстана» КИиЭУ Евдокимова О.Н., начальник отдела по работе с молодёжью Пермяков А.К. Под звуки спортивного марша команды-участники во главе с командующим парадом, мастером спорта Поликарповым С.Н., вошли в зал для торжественного открытия спартакиады.

«Деканы факультетов, заведующие кафедрами, преподаватели университета и колледжа сменили сегодня деловой костюм на спортивный, чтобы принять участие в ярком спортивном событии нашего университета, - сказал на открытии Спартакиады Ректор университета Исмуратов С.Б. - Это первое мероприятие в нашем учебном заведении, посвящённое знаменательным датам юбилейного года».

Как отметил в своём приветственном слове участникам спартакиады заведующий секретариатом областной Ассамблеи народа Казахстана Дандыбаев Б.А., - «В декабре 1992 года Президент страны сказал, что для сохранения мира и согласия в государстве, должен быть создан общественный институт, объединяющий граждан Республики Казахстан. И буквально через несколько лет была создана Ассамблея народа Казахстана, основная задача которой - народное единство. Так Ассамблея народа Казахстана стала инструментом реализации государственной политики и единства народа. 2015 год объявлен нашим

Президентом годом Ассамблеи народа Казахстана. Мы будем отмечать 20-летие образования Ассамблеи. В течение этого года по всей Республике пройдут около 150 мероприятий этнокультурных объединений».

В течение трех дней в спортивном зале университета шла упорная борьба за право называться чемпионами спартакиады и стать обладателем переходящего кубка спортклуба КИиЭУ.

В феврале в стенах КИиЭУ состоялось торжественное открытие Года Ассамблеи народа Казахстана и 20-летие Конституции РК. Мероприятие началось приветственного слова депутата городского маслихата, ректора университета, профессора Сабита Исмурадова.

На церемонию открытия Года Ассамблеи народа Казахстана в КИиЭУ были приглашены представители Костанайского областного и городского акимата, городского маслихата, руководители областных национально – культурных центров, молодежные НПО, представители сферы образования и культуры, ветераны, а также жители микрорайона. Особый колорит мероприятию придал танец «Под единым шаныраком», символизирующий дружбу народов Казахстана, в исполнении танцевальной группы КИиЭУ стал кульминацией праздника.

Все юбилейные мероприятия мы завершим к концу года, а в декабре 2015 года подведём Торжественное собрание, где будут подведены итоги года Ассамблеи народа Казахстана в Костанайском инженерно-экономическом университете им М. Дулатова.

В завершении хочется особо отметить слова Главы государства Н.А. Назарбаева «Год АНК - станет годом наших больших конкретных дел, новых свершений для достижений целей Стратегии Казахстана-2050». Мы приступили к реализации основных задач новой экономической политики «Нурлыжол - путь в будущее». Нынешний год должен стать яркой демонстрацией единства народа, навеки сплоченного общей исторической судьбой».

Список используемой литературы:

1. Абрашова В.А. Формирование казахстанского патриотизма на занятиях истории Казахстана [Текст] // Духовное согласие и толерантность Казахского общества: материалы международной научно-практической конференции/ Костанайский педагогический университет. – Костанай, 2008. – 12-16
2. Евдокимова, О.Н. Приёмы формирования толерантности у студентов в условиях кредитной технологии обучения [Текст] // Молодёжь в науке и культуре XXI века: мат. Междунар. науч.– творч. форума / Челяб. гос. акад. культуры и искусств. – Челябинск, 2008. – С. 37-40.
3. Положение о кафедре «Ассамблея народа Казахстана» Костанайского инженерно-экономического университета им. М. Дулатова, 2014 год

РОЛЬ КАФЕДРЫ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА В УКРЕПЛЕНИИ ЦЕЛОСТНОСТИ КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Жапеква Г. К.

ПГУ им. С. Торайгырова, к.и.н., доцент, г. Павлодар

В Стратегии «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» президент страны Н.А. Назарбаев отметил: «Изменилась парадигма задач, которые нам предстоит решать: характер и глубина происходящих в мире трансформаций требуют устойчивого долгосрочного развития» [1]. Одним из приоритетных направлений государственной этнополитики на современном этапе является эффективное управление этносоциальными и этноконфессиональными процессами.

В Послании Президента страны Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Нурлы Жол – Путь в будущее» особо подчеркивается, что 2015 год – это год знаменательных рубежей с точки зрения оценки сегодняшних достигнутых за годы независимости высот. Обозначены ключевые события и юбилейные даты – 20 лет Ассамблеи народа Казахстана»; 20-летие

Конституции РК; 550-летие Казахского ханства; 70-летие Победы в Великой Отечественной войне, которые станут масштабной демонстрацией реализации принципов идеи мира и общественного согласия Н. Назарбаева [2].

Деятельность Ассамблеи, направленная на реализацию государственной национальной политики, обеспечение общественно-политической стабильности в Республике Казахстан и повышение эффективности взаимодействия государственных и гражданских институтов общества в сфере межэтнических отношений [3] за 20-летний период демонстрирует качественно новый уровень развития диалога культур и цивилизаций.

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева первым среди вузов страны открыл кафедру Ассамблеи народа Казахстана, что явилось на наш взгляд, залогом успешного и в дальнейшем активного взаимодействия учебных заведений в образовательном пространстве страны. Создание кафедр «Ассамблеи народа Казахстана» во многих ведущих ВУЗах позволило объединить усилия в методическом обеспечении фундаментальных и прикладных научных исследований для мобилизации основных функций университетов: обучения, исследовательской и общественной деятельности. Необходимым направлением работы кафедр является применение комплексного подхода к исследованию межэтнических отношений в контексте социально-экономических, политических и культурных процессов и недопущение изолированности исследований в данной сфере от исследований в других сферах жизни общества и государства.

Важным шагом стала инициатива кафедры «Ассамблеи народа Казахстана» Евразийского Национального университета имени Л.Н. Гумилева по созданию Ассоциации кафедр «Ассамблеи народа Казахстана» высших учебных заведений Республики Казахстан с целью объединения усилий в выработке единых методологических и практических подходов в изучении и пропаганде казахстанской модели этнического мира и согласия в процессе формирования толерантного поведения в среде молодежи [4].

Павлодарский государственный университет им. С. Торайгырова стал вторым после ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, где была открыта подобная кафедра. Необходимо отметить, что огромная поддержка исходило и от конкретных личностей, внесших вклад в ее организацию. Кафедра выражает благодарность - зав. секретариатом ассамблеи народа Казахстана Павлодарской области Сейсембаю Жетпысбаеву, руководителю культурного центра «Беларусь» Любовь Богнат, руководителю болгарского национально-культурного центра Валентине Шатовой, руководителю греческого национально-культурного центра Людмиле Ифандопуло, руководителю центра еврейской национальной культуры Фаине Свечинской, руководителю карачаево-черкесского и кабардино-балкарского национально-культурного центра Марии Байрамкуловой, руководителю славянского культурного центра Татьяне Кузиной, руководителю чувашского общественно-культурного центра Елене Сафроновой. Проректор по стратегии развития, воспитательной и социальной работе, д.полит.н., профессор Арман Акишев, открывая мероприятие, сообщил присутствующим о том, что торжественное открытие кафедры Ассамблеи народа Казахстана – еще один вклад в дело укрепления межнационального согласия в обществе. «Я глубоко убежден, что планомерная работа по сохранению межэтнического согласия, проводимая в нашем университете, будет способствовать формированию поколения казахстанцев с высокой толерантной культурой, для которого принципы национального единства и общественного согласия станут приоритетными», – подчеркнул А.А. Акишев [5].

Со времени своего создания кафедры активно включилась в работу не только в масштабах ВУЗа, но и региона. Работа кафедры началась в первую очередь во взаимодействии с департаментом науки и инноваций, **департаментом по воспитательной работе и социальных вопросов**, со студенческой ассамблеи «Бірлік», читальным залом «Библиотеки Народа Казахстана», **«Региональным научно-практическим центром исследования межэтнических и межконфессиональных процессов»** ПГУ им. С. Торайгырова и ассамблеей народа Казахстана Павлодарской области.

Кафедра приняла участие в международном социокультурном и научно-образовательном проекте «Актуализация культурного наследия в странах Азии», который был трансграничным и осуществлялся на территории Большого Алтая, включающего приграничные регионы Российской Федерации, Республики Казахстан, Монголии. А также большой исследовательский интерес у студентов ПГУ им. С. Торайгырова специальности «Культурология» вызвал проект «Семейная память о советском прошлом» совместно с кафедрой культуры и дизайна Российского государственного социального университета.

Фестивали дружбы, в честь Дня Единства Народа Казахстана, мероприятия, проводимые ко Дню Победы, международный молодежный этнокультурный форум «Бірлік – Единство. KZ», «Уроки истории», посвященные Дню памяти жертв политических репрессий, популяризация государственных символов, творческие встречи с этнокультурными объединениями – все это и многое другое, является не только основой для научной рефлексии, но требует активного участия и плодотворной деятельности нашей кафедры.

26 августа 2014 г. в Лондоне по инициативе британских деловых кругов был открыт Казахстанский центр мира и согласия. Кафедра Ассамблеи народа Казахстана ПГУ им. С. Торайгырова в этом году сумела внести посильную лепту в это благородное начинание, в фонд центра были переданы книги из серии «Библиотека казахской этнографии», изданные по государственной программе «Культурное наследие».

Объявление 2015 года Годом Ассамблеи народа Казахстана еще раз подчеркивает значимость последовательной государственной политики по укреплению национального единства в условиях, когда в мире этнические и религиозные конфликты стали определенными вызовами современности.

Нужно сказать, что активное участие в старте года Ассамблеи началось с эстафеты «АНК-20 добрых дел», которая прошла 21 января 2015 года в Центре обслуживания молодежи. В ходе акции команда ПГУ приняла участие в интеллектуальной игре, посвященная старту эстафеты «АНК-20 добрых дел».

6 февраля 2015 года кафедра «АНК», студенты и активисты молодежных организаций Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова приняли участие в торжественной церемонии открытия Года Ассамблеи народа Казахстана. Флаг Года Ассамблеи народа Казахстана пронесли по историческим и культурным местам Павлодара. Эстафета началась у монумента Единства и согласия, затем ее участники направились к областному музыкально-драматическому театру им. Ж. Аймаутова здесь встречали их кафедра «АНК», студенты и активисты молодежных организаций, затем посетили площадь государственных символов, памятник Ч. Валиханову и Г. Потанину, монумент жертв политических репрессий, обелиск Славы. После чего в Доме Дружбы г. Павлодара состоялась торжественная церемония поднятия флага Года Ассамблеи народа Казахстана, где принял участие аким Павлодарской области, председатель областной Ассамблеи народа Казахстана Канат Бозумбаев, а также члены этнокультурных объединений, студенты, школьники, творческая интеллигенция.

11 февраля 2015 года кафедра «АНК» и председатели этнокультурных объединений Павлодарской области провели единый урок истории Ассамблеи народа Казахстана для студентов Павлодарского государственного университета имени С. Торайгырова. Гость урока, председатель общественного объединения «Павлодарское областное армянское общество «Айреник», член Ассамблеи народа Казахстана Эльмира Петросян представила документальный фильм об истории Ассамблеи народа Казахстана, рассказала о деятельности этнокультурного объединения. Также гостем на уроке был преподаватель татарского отделения Школы национального возрождения имени Каната Даржумана Роза Серасшетдинова рассказала о работе Школы и реализации образовательного проекта по изучению татарского языка и литературы, уроки по которым доступны всем желающим. Затем библиотекарь ПГУ имени С. Торайгырова Елена Лиханова представила выставку книг читального зала библиотеки народа Казахстана.

Незабываемые впечатления оставила творческая встреча с **общественным объединением “Павлодарский карачаево-черкесский и кабардино-балкарский национально-культурный центр “Эльбрус”**. Открывая мероприятие, председатель регионального карачаево-черкесского и кабардино-балкарского этнокультурного объединения «Эльбрус» Байрамкулова Мария отметила, что торжество проводится в рамках акции «АНК – 20 добрых дел». «Оберегая наши главные сокровища – гармонию, мир и единство народа Казахстана, мы осознаем себя единой дружной семьей. Преумножая ценности своего народа и оберегая нравственные устои, мы уверенно движемся вперед, укрепляем независимость страны, наше общественное согласие», – сказала Мария Алботовна. На концерте были представлены различные хореографические и вокальные номера, выступили вокальные группы школы национального возрождения имени К. Даржумана «Чипчик», «Къуанч», «Минги Тау».

Профессорско-преподавательский состав, сотрудники и студенты ПГУ им. С. Торайгырова приняли участие в благотворительной акции «20 добрых дел», посвященной 20-летию Ассамблеи народа Казахстана. Кафедра «АНК» и Библиотека народа Казахстана организовала сбор средств, литературы, детских игрушек для оказания помощи «Центру реабилитации и адаптации женщин» города Павлодара.

27 февраля 2015 года в ПГУ им. С. Торайгырова была проведена Региональной конференции «Ассамблея народа Казахстана - уникальная модель в свете глобальных вызовов», с участием Ассамблеи народа Казахстана Павлодарской области, этнокультурных объединений и учреждений образования области. На конференции были обсуждены вопросы взаимодействия молодежных организаций, этнокультурных объединений Ассамблеи народа Казахстана РК, неправительственных организаций, государственных органов по консолидации общества и укреплению межэтнических отношений. Взволнованным, эмоциональным было выступление на конференции председателя Общественного объединения «Славянский культурный центр» Татьяны Кузиной, которая призвала всех студентов не оставаться равнодушными, проголосовать во время внеочередных выборов президента Республики Казахстана: «Мы наследники великого Абая, наследники огромных духовных и политических ценностей не имеем права оставаться в стороне, когда решается судьба страны».

По итогам обсуждения актуальных проблем межэтнических отношений и их регулирования присутствующие выработали общую стратегию деятельности по сохранению стабильности Казахстана в условиях глобализации. Участники конференции высоко оценили вклад Президента Н.А. Назарбаева в процветание государства и безопасности мира.

Список использованной литературы:

- 1 Послание Президента Республики Казахстан - Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» // <http://www.akorda.kz>
- 2 Послание Президента Республики Казахстан «Нұрлы жол – путь в будущее» // <http://www.akorda.kz>
- 3 ПОЛОЖЕНИЕ об Ассамблее народа Казахстана от 7 сентября 2011 года № 149
- 4 Создана Ассоциация кафедр Ассамблеи народа Казахстана // <http://www.enu.kz/ru/info/>
- 5 1 марта 2014 года в ПГУ им. С. Торайгырова состоялось открытие кафедры АНК. // <http://www.psu.kz/>

ЧЕРЕЗ ЯЗЫК - К ЕДИНСТВУ, МИРУ И СОГЛАСИЮ.

Жапарова М.К.

*ректор Международной Академии Дружбы,
член научно-экспертного совета при Ассамблее народа Казахстана*

Карыбаева С.Е.

доцент ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, к.ф.н., г.Астана

Республика Казахстан - многонациональная страна и мы этим гордимся. В нашей стране созданы все условия для развития государственного языка, а также языков и других этносов. В условиях поликультурности языковая политика призвана создать в стране гармоничное социолингвистическое пространство, стать фактором единения народа. Испокон веков объединяющие этнос ценности – язык, религия, традиции, менталитет, культура, история. Любой язык – это культурный код, который формирует философию жизни человека, его систему ценностей, стиль поведения, образ мышления. Главной политической ценностью является государство, а главной культурной – язык. Язык – необходимое условие существования нации, об этом говорил ещё в XVIII веке немецкий философ Готфрид Гердер.

Казахский язык является не только хранителем всего богатства древней культуры, но и ядром современной казахстанской языковой полиэтнической среды. С первых лет независимости в стране проводится гармоничная языковая политика, учитывающая интересы всего народа Казахстана, которая обеспечивает соблюдение языковых прав всех этносов страны, свободный выбор языка общения, воспитания, обучения и творчества. Выступая на XX сессии Ассамблеи народа Казахстана 24 апреля 2013 года, ее Председатель, Президент Казахстана Н. Назарбаев отметил: «За годы Независимости этническая полифония языков, культур и традиций Казахстана обрела уверенное звучание, богатство своеобразных оттенков и красоты. В Казахстане за годы независимости ни один этнос не утратил свой язык. Мы бережно храним и создаем все возможности для развития культуры даже самых малых этнических групп - ассирийцев, рутулов, лакцев и многих других.

Казахская земля объединила более 100 этносов. Конечно, чтобы всё это этническое многообразие стало единой нацией, нужен хороший цемент. И сегодня главным фактором, цементирующим нацию, является казахский язык - язык государства». Еще раньше, на XVII сессии Ассамблеи народа Казахстана Глава государства отметил: «Мы поставили цель к 2017 году овладения государственным языком 80% населения республики, а к 2020 году не менее 95%, к 2020 году доля населения, владеющего английским языком, должна составить не менее 20%. Мы также будем развивать русский язык, языки других казахстанских этносов». Эту мысль Президент страны развил в образных символах в своем Послании народу, в котором выдвинул новый политический курс государства - Стратегию «Казахстан-2050»: «Уже к 2025 году казахский язык станет главенствовать во всех сферах жизни, станет языком повсеместного общения. Наш суверенитет, наша независимость наконец-то обретет то, что скрепляет нацию, цементирует ее, – это родной язык. Это главный бриллиант в короне суверенности нашего государства». В Стратегии «Казахстан-2050» Президент выдвинул несколько идеологических концептов, сформулированных в виде слоганов, относительно роли казахского языка и самой государствообразующей нации в процессе национального строительства: «Ответственная языковая политика является одним из главных консолидирующих факторов казахской нации»; «язык – консолидатор народа», «казахский язык – это наш духовный стержень»; «казахский народ и государственный язык выступают как объединяющее ядро развивающейся казахстанской гражданской общности».

Лидер Казахстана неуклонно подчеркивает: «Чтобы политика развития казахского языка не способствовала его отторжению, причем даже казахами, языковую политику надо проводить грамотно и последовательно, не ущемляя ни один язык, на котором разговаривают казахстанцы». Поставлена задача популяризации казахского языка и выработки эффективного механизма содействия гражданам страны, не владеющим государственным языком, в его изучении; привлечения к этой работе всех государственных и общественных

институтов. Одним из таких общественных институтов является Ассамблея народа Казахстана. Создание условий для овладения государственным языком всех граждан Казахстана, независимо от этнической принадлежности является частью масштабной работы, которую проводит Ассамблея народов Казахстана, в рамках поручений Главы государства, данных на сессиях Ассамблеи народа Казахстана. В связи с этим роль инновационных технологий обучения языкам и новых моделей полилингвальных методик возросло.

Огромная востребованность коммуникативных умений в казахском и иностранных языках на современном этапе требовало совершенствования традиционных технологий обучения языкам с учетом последних достижений психолого-педагогических наук. Все это предопределило актуальность создания и всей деятельности Методического центра инновационных технологий обучения языкам «Тілдарын» созданного Общественным Фондом Ассамблеи народа Казахстана при поддержке АО «ФНБ «Самрук-Қазына». Целями Методического центра являются:

- создание педагогических условий, которые способствовали бы оптимальному использованию резервных возможностей личности и приводили к эффективному ускоренному обучению языкам в условиях современной языковой ситуации Республики Казахстан;

- предложение конструктивных мер по расширению и укреплению социальной и коммуникативной функций государственного языка, сохранение диалоговой функции и развитие языков других этнических групп.

Методическим центром «Тілдарын» проделана масштабная работа. Так, проведена экспертиза существующих авторских методик по обучению, по пропаганде государственного языка, по распространению опыта внедрения полиязычного обучения в школах с национальным языком с привлечением потенциала местных сообществ и этнокультурных объединений. По итогам состоялся цикл семинаров и тренингов, дискуссии по темам: «Инновационные методики ускоренного обучения государственному языку», «Государственный язык как объединяющий фактор казахстанцев», «Инновационные технологии и формы обучения в становлении полиязычного общества, согласно Стратегии «Казахстан-2050», «Модели многоязычного и билингвального обучения в полиязычном пространстве, «Полиязычное образование – требование времени», «Языковая политика в Казахстане: реализация принципа духовной основы народа Казахстана» в регионах Республики Казахстан. В семинарах-тренингах приняли участие государственные служащие, руководители этнокультурных объединений, представители научно-экспертных групп ассамблей областей, методисты, преподаватели казахского и иностранных языков. Был реализован международный культурно-просветительский проект «Интеграция: язык, культура, обычаи и традиции» в городах Кемер, Белек (Турция).

Разработана новая методика ускоренного изучения казахского языка «Тілдарын». В основе новой разработки лежит изучение опыта ведущих казахстанских лингвистов, практиков, в том числе и известного российского лингвиста Дмитрия Петрова. Методика была успешно апробирована в экспериментальных группах. В эксперименте участвовали представители зарубежных посольств и дипломатических миссий в Казахстане.

В основе методики «Тілдарын» лежит комплексный подход в обучении языку, который направлен на получение максимального результата. Основным отличием данной методики является компактность, образность, интерактивность, быстрое преодоление языкового барьера, комбинаторность. Уникальность и новизна методики в том, что неизменными остаются грамматические структуры (15 конструкций, в которых систематизирован весь грамматический строй казахского языка), на них «наносится» лексический материал и речевые обороты, отобранные на основе частотности употребления, в соответствии с темами. Таким образом обеспечивается переход от уровня к уровню.

Использование методики «Тілдарын» дает возможность упрощенным способом наращивания большого фразеологического запаса и легкого прохождения "языкового барьера". Поэтапное усвоение казахского языка позволяет постепенно повысить уровень

словарного запаса независимо от того, с какого уровня начиналось изучение казахского языка, от индивидуальных способностей и мотивации обучающегося. По окончании каждого этапа лексический запас увеличивается на 1000 и более лексических единиц. Предлагаемый способ изучения казахского языка, благодаря использованию интерактивных игровых приемов и методов мнемотехники, позволяет ускорить время усвоения более чем в несколько раз по сравнению с традиционным обучением.

При определении уровня владения казахским языком мы использовали общепризнанные европейские стандарты, в частности новую универсальную общеевропейскую шкалу уровней владения иностранным языком принятой Советом Европы.

Данная шкала ориентируется на практическое использование иностранного языка, на владение определенными языковыми навыками и умениями.

Всего в экзаменационной системе сертификации CEF различают три ступени и шесть основных уровней, которые и взяты нами за основу:

1. Ступень – Базовое использование языка.

A1 «Уровень выживания» состоит из основных 36 ак.\часов

Для тех, кто никогда не изучал казахский язык (16 ак.\час.учебный курс + 20 ак.\час.тренаж). В последний день курса проводится тест - экзамен.

A2 - «Уровень элементарного владения» состоит из основных 40 ак.\час

Для тех, кто закончил первый уровень обучения 16 ак.\час.учебный курс + 24 ак.\час.тренаж) В последний день курса проводится экзамен.

2. Ступень – Независимое использование языка.

B1 - «Пороговый уровень» состоит из основных 48 ак.\часов

(16 ак.\час. учебный курс + 32 ак.\час. тренаж). В последний день курса проводится тест - экзамен.

B2 – «Уровень независимого пользователя» состоит из основных 64 ак.\час(16 ак\час. учебный курс+ 48 ак\час тренаж). В последний день курса проводится экзамен.

3. Ступень- Профессиональное использование языка

C1- «Уровень профессионального владения» состоит из основных 72 ак.\час.

(16 ак.\час учебный курс + 56 ак.\час тренаж). В последний день курса проводится тест - экзамен.

C2 – «Уровень владения в совершенстве» состоит из основных 88 ак.\час.

(16 ак.\час. учебный курс + 72 ак.\час тренаж.) В последний день курса проводится экзамен.

Уровни плавно переходят один в другой и не имеют четких, обозначенных в каких-либо единицах границ.

На основе методики «Тілдарын» по заказу Комитета по языкам Министерства культуры и информации Республики Казахстан изданы учебно-методические комплексы «Қазақ тілі. Тілдарын» уровней А-1, А-2, В-1. По заказу ТОО «ТенгизШевройл» разработано учебное пособие «Баршаға арналған қазақ тілі», изучение казахского языка через английский язык, пособие написано с использованием латинского алфавита.

По приказу № 505 МОН РК от 10 декабря 2014 года УМК «Қазақтілі. Тілдарын» уровней А-1, А-2 включен в Реестр государственной регистрации нормативных правовых актов № 8890 «Об утверждении Перечня учебников, учебно-методических комплексов, пособий и другой дополнительной литературы, в том числе на электронных носителях, разрешенных к использованию в организациях образования».

Совместно с компанией «AdvancedAstana», разрабатываются инновационные составляющие, которые позволят распространить и внедрить уникальную программу ускоренного изучения казахского языка для широкого круга интернет пользователей. Это создание и сопровождение веб-портала развития языка разделами: аудио-, видео обучение, новости, форум, онлайн обучение и т.д.; разработка программного обеспечения для обучения казахскому языку посредством мобильных устройств на основе iPad и Android.

Работа Методического центра инновационных технологий обучения языкам «Тілдарын» созданного Общественным Фондом Ассамблеи народа Казахстана показывает, что пропаганда казахского языка, повышение его статуса является важным инструментом и основой укрепления единства, согласия и взаимопонимания между нациями и народностями.

Обобщая сказанное, отметим, что по отношению к нации язык играет консолидирующую роль, т.е. поддерживает её единство, служит средством создания национальной культуры и ее передачи следующим поколениям.

Список использованной литературы:

1. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана, 2012.
2. Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на XX сессии Ассамблеи народа Казахстана «Стратегия «Казахстан - 2050»: один народ – одна страна - одна судьба», 2013, <http://www.akorda.kz/>.
3. Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на XVII сессии Ассамблеи народа Казахстана "Независимый Казахстан: 20 лет мира, согласия и созидания", 2011, <http://www.akorda.kz/>.

ФОРМИРОВАНИЕ ТОЛЕРАНТНОСТИ МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

Капышев А.К.

КУ им. А. Мырзахметова к.и.н., доцент, г.Кокшетау

В связи с усилением в мировом массовом сознании таких проявлений, как национализм, нетерпимость, дискриминация, особую актуальность в современном казахстанском обществе приобретают проблемы формирования толерантных межнациональных отношений.

Вначале обратимся к истории понятия «толерантность». Его появление связано с эпохой религиозных войн. По своему первоначальному содержанию оно выражает компромисс, на который вынуждены были согласиться католики и протестанты. Позднее толерантность как принцип согласия возникает в либеральном сознании эпохи Просвещения.

Выдающиеся ученые XVII-XVIII веков: Гоббс, Локк, Вольтер, Руссо – выступали против жестоких религиозных столкновений и религиозной нетерпимости.

В «Философских письмах» (1733), «Трактате о веротерпимости» (1763) Вольтер утверждал, что верхом безумия следует считать убеждение, будто все люди должны думать одинаково. Любое верование, считал ученый, имеет право на существование. Итогом деятельности просветителей стало постепенное проникновение в общественное сознание идеи толерантности в качестве всеобщей ценности, фактора согласия между религиями и народами. В 1789 году во Франции была принята Декларация прав человека и гражданина. Она стала предвестницей современных деклараций о правах человека, в том числе Всеобщей декларации прав человека 1948 года, провозгласившей принципы мира, демократии, ненасилия во взаимоотношениях между народами и государствами. (1, с. 14).

В современной жизни понимание толерантности неоднозначно и неустойчиво, различно его понимание разными народами в зависимости от их исторического опыта. По этой причине понятие толерантность имеет довольно широкий диапазон интерпретаций. Так, в английском языке толерантность означает «готовность и способность без протеста воспринимать личность или вещь», во французском языке этот термин понимается как «уважение свободы другого, его образа мысли, поведения, политических или религиозных взглядов». В китайском языке проявлять толерантность – значит «позволять, допускать, проявлять великодушие в отношении других». На этом фоне наиболее широкую гамму

чувств и отношений понятие «толерантность» выражает в арабском языке, где оно может употребляться в значении «прощение, снисхождение, мягкость, сострадание, благосклонность, терпение, расположенность к другим людям». [2, с.99].

В русском языке наиболее близким по значению понятию «толерантность» является термин «терпимость», что в обыденном употреблении означает «способность, умение терпеть, мириться с чужим мнением, быть снисходительным к поступкам других людей». (3, с. 22-23).

В научной литературе толерантность рассматривается, прежде всего, как уважение и признание равенства, отказ от доминирования и насилия, признание многомерности и многообразия человеческой культуры, норм поведения, отказ от сведения этого многообразия к единообразию или преобладанию какой-либо точки зрения. В такой интерпретации толерантность означает признание прав другого, восприятие другого как себе равного, претендующего на понимание и сочувствие, готовность принять представителей других народов и культур такими, какими они есть, и взаимодействовать с ними на основе согласия и уважения.

Как известно, наиболее острая проблема – толерантность в сфере межэтнических отношений. В разные эпохи она приобретала специфические особенности, в разных регионах принимала разные оттенки. Права на сохранение своего языка, своих культурных ценностей, традиций, имен предъявлялись как фундаментальные требования и защищались этносами на разных уровнях. И всегда задачи мирного сосуществования, а тем более активного взаимодействия этносов были чрезвычайно сложными для практического решения на достойном уровне. Очевидно, что толерантность, понимается сегодня как объективно возникший феномен, как инструмент регулирования межэтнических отношений. В данном случае толерантность понимается как терпимость к ино-культуре, ино-мыслию, ино-верию, доверительность.

Известно, что негативные стереотипы и предрассудки рождаются именно там, где нет глубокого знания своей и иной культуры. В высшей школе, где обучаются студенты с разными культурами и религиозными убеждениями, становится очевидной необходимость целенаправленной и систематической работы по формированию культуры толерантности в молодежной среде. Одной из форм подобной работы стало открытие 28 марта 2014 года кафедры Ассамблеи народа Казахстана в Кокшетауском университете имени Абая Мырзахметова.

За истекший период кафедрой АНК университета проведена определенная работа, прежде всего, воспитательной и социально значимой направленности. На базе университета действует студенческая ассамблея народа Казахстана «Өркен», в которой задействованы студенты более 16 национальностей.

Целью создания данной организации является воспитание молодежи в духе казахстанского патриотизма, толерантности, межэтнического согласия, уважения национальных традиций и обрядов, пропаганда, изучение и знание государственного языка. Молодежная организация «Өркен» работает во взаимодействии с Акмолинской Ассамблей народа Казахстана и принимает активное участие во всех мероприятиях городского, областного и республиканского уровней.

В рамках воспитания толерантности современного студенчества, на наш взгляд, необходимо проводить различные по форме и содержанию мероприятия. В числе таковых можно назвать, например:

- знакомство студентов с культурой своего собственного народа, что является непременным условием интеграции в другие культуры;
- формирование представлений о многообразии культур, воспитание позитивного отношения к культурным различиям;
- воспитание в духе мира, терпимости, гуманного межнационального общения;
- нахождение общих обычаев, традиций, объединяющих эти языки и культуры;
- проведение комплекса мероприятий в рамках декады толерантности в университете;

- проведение анкетирования студентов с целью выяснения мнений учащихся по проблемам экстремизма и национализма и др.;
- участие в городских и областных ежегодных конкурсах на лучшее знание языков и выставках народного творчества;
- совместное проведение мероприятий по укреплению национального единства и общественного согласия, сохранение и развитие казахстанского культурного кода (кураторские часы, конференции, «круглые столы», конкурсы докладов, дискуссии, диспуты, встречи с ветеранами войны и труда, беседы, лекции и т.д.).
- публикацию в газетах материалов, направленных на пропаганду и распространение идей толерантности, уважение к другим культурам;
- организацию выставок в образовательных учреждениях, посвященных роли и месту мировых религий в культуре народов Казахстана, направленных на воспитание у молодежи позитивного отношения к конфессиональному многообразию.

Предложения, сформированные нами по воспитанию толерантности, вполне применимы в воспитательном процессе и, на наш взгляд, соответствуют теоретическим закономерностям воспитания толерантности.

Толерантность вытекает из уважения прав, культуры и традиций других людей. Она вырастает из убеждения, что все свободны, иметь и собственное мнение, и веру, что каждый вправе критиковать мысли и действия других людей и власти, а также внимательно прислушиваться к критике. Она неразрывна с признанием за каждым права на творчество, на культурную самобытность, свободный выбор нравственности, и правом иметь индивидуальный облик, вести собственный образ жизни.

Таким образом, воспитание толерантной личности реализуется не только в семье, школе, но и в высшем учебном заведении. А так же процессу ее воспитания способствуют социальные службы для молодежи, общественность (национально-культурные центры, негосударственные общественные организации, различные фонды), религиозные организации, государственные органы (республиканские и местные) и, наконец, мировое сообщество (международные организации и фонды).

Список использованной литературы:

1. Губогло М.Н. Толерантность сознания молодежи: состояние и особенности // Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика): Сб. науч.-метод. Ст. – 2-е изд., стереотип. – М.:, 2003.- 238 с.
2. Дьяченко Н.В. Толерантность в воспитании межнациональных отношений. Проблема толерантности и образовательный процесс в учебных заведениях МЧС России /Материалы научно-практической конференции. – М.Академия ГПС МЧС России, 2010.-129с.
3. Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика): Сб. науч.-метод. Ст. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательство Московского Психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – 368 с.

ЭТНОСАЯСАТ ПӘНІ ЖАСТАРДЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ТАТУЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗДЫ ҚҰРАЛЫ

Қалиев Н.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Ғабдуллина Б.А.

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана қ.

Қазақстан халқы Ассамблеясы жылы аясында өткізіліп отырған осы ғылыми-теориялық конференцияда талқыланатын, белгілі бір шешімге келетін мәселе – жастарды этносаралық татулыққа, мәдениетке, осы саладағы қазіргі заманғы теориялық және практикалық мәселелерді игеруге оқыту, тәрбиелеу. Қазіргі заманғы күрт өзгеріп отырған саяси процестер, қауіп-қатерлер қоғамдық келісім мен этносаралық татулықты ең алдымен бұл

мәселеде өмірлік тәжірибесі аз, саяси иммунитеті әлсіз жастар арасында үнемі жетілдіруді, нығайтуды қажет етеді. Әлемде қоғамдық келісім мен ұлтаралық татулыққа жарықшақ түсіргісі келетін саяси күштер баршылық. Одан бізде сабақ алып, сындарлы қорытындылар жасауға тиіспіз.

Мемлекет басшысы «Қазақстан - 2050» саяси стратегиясында еліміздің бұл бағыттағы басты, түбегейлі ұстанымдарды қарапайым және түсінікті түрде былай нақтылаған: «Біз қоғамдық келісімді сақтауға және нығайтуға тиіспіз. Бұл – біздің мемлекет ретінде, қоғам ретінде, ұлт ретінде өмір сүруіміздің айнымас шарты. Барлық ұлт өкілдерімен тіл табысып, тату-тәтті, бейбітшілік пен келісімде өмір сүру – барша қазақтың басты қағидасы болуы шарт» [1,69].

Міне, осы күрделі міндеттерді жүзеге асырудың маңызды механизмдерінің бірі – Қазақстанның кейбір оқу орындарында, оның ішінде Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде де әзірше «саясаттану» мамандығы бакалавариаттарының оқу жоспарына енгізіліп, оқытыла бастаған «Этносаясат» пәні. Бұл пән, біздің пікірімізше, барлық оқу орындарында, әсіресе гуманитарлық және педагогикалық мамандықтар бойынша оқытылуы керек. Кейін, мүмкіндігінше, барлық мамандықтар бойынша енгізуді ойластырған жөн, бұны ҚХА Білім және ғылым министрлігі алдына қойып, нақты шешетін уақыт жетті. Этносаралық қарым-қатынастың мәдениетін қалыптастыру – аса маңызды жалпымемлекеттік проблема. Ал әуел баста «этносаясаттану» деп айдарланып, бүгінде «**этносаясат**» аталған пәннің мазмұны мен құрылымы туралы мәселеге келсек, пәндік тұрғыдан оған барлық қоғамдық ілімдерден жақын тұрғаны, әрине, саясаттану пәні. Саясаттануды саясат, қоғам мен мемлекеттің саяси өмірінің, саяси жүйе мен оның институттарының құрылымы, қызмет жасау заңдылықтары және функциялары, әлеуметтік қауымдастықтардың мүдделерінің саяси өмірдегі көрінісі мен билікте жүзеге асу мәселелері, саяси, мәдениет туралы ілім деп түюге болады. Осы тұрғыдан, яғни, сөздің кең мағынасында – этносаясат ілімі саясаттану теориясының құрамдас бөлігі, немесе оның қоғамдық қатынастардың жеке бір саласындағы теориялық және практикалық нақты түрленіп, көрінуі, шығармашылық қолданысы болып табылады. Сондықтан этносаясаттың пәні мен объектісі саясаттану ілімінен теориялық-әдістемелік тұрғыдан түбегейлі, іргелі айырмашылықта болмайды.

Этносаясат пәнінің қоғам туралы пәндер жүйесіндегі орнын табу оңай проблема емес екендігін бірден ескерткіміз келеді. Өйткені, этноқатынастар мәселелерін этнология, этносоциология, этнопсихология, әлеуметтік антропология және басқада пәндер (тарих, философия, құқықтану, экономика) қарастырып, оқытады. Сондықтан этносаясат пәнаралық сипатта, оны оқыту мен игерудің ең бір күрделі жері де оның осындай табиғатында жатыр. Оның осы пәндік ерекшелігін ресейлік әлеуметтанушы ғалым З.В. Сикевич былай деп дәл көрсетеді: «Жекеленген этноәлеуметтік ғылымдардың зерттеушілік «алаңдары» («поле») түйісіп, кейде сәйкес келуі табиғи нәрсе және сондықтан да кез келген этникалық құбылыстарды зерттеу пәнаралық сипатқа ие. Сонда олардың айырмашылығы неде және ол болуы да керек ғой? Ол, сірә, этносаясатшылардың ең алдымен этникалықтың саясатпен қайда және қалай түйісетіндігін, этникалықтың саясаттануының формалары мен салдары қандай екендігін басты мақсат етіп, түбегейлі қарастыруында жатыр»[2,13].

Этносаясат саясат және саяси практиканың саяси-этникалық, этносаралық нақты мәселелерімен қабаттасқан, тоғысқан, қоғамдық қатынастардың этносаралық саласына қатысты құбылыстар мен қажеттіктердің арнайы және пәндік ерекше саласын қамтып, талдайды.

Яғни этносаясат – этностар мен этникалық топтардың мемлекеттің ісіне, сондай-ақ өз кезегінде мемлекеттің этностар істеріне араласуы, олардың тұрақты және үдемелі дамуына жағдай жасау, олардың мүдделері мен құқықтарын қамтамасыз етудің нақты мәселелерін қарастырады. Сонымен, **этносаясат** саясаттанудың шығармашылық сипатынан және қоғамдық өткір қажеттерінен туған өскелең нақтылы пәндік саласы ретінде белгілі бір елдегі халықтың құрамына енетін этностар мен этникалық топтардың мүдделері мен

құқықтарының мемлекеттік саясатта жүзеге асуын, этностардың аймақтық және мемлекеттік деңгейдегі саяси үдерістердегі ролін, әлеуметтің этникалық бағдарын, сан-салалы қажеттіктерін, этникалық ұйымдар мен қозғалыстардың, саяси партиялардың, жеке саясаткерлердің қызметтерін талдайды.

Демек, **этносаясаттың пәніне** мемлекеттің этносаясатын қалыптастырудың негіздері мен көздерін, оны қозғаушы нақты себептер және заңдылықтарды, оларды жүзеге асырудың нақты жолдары мен құралдары, этностардың өзара қатынастарының сипатын, мазмұнын, сапасын, этноқозғалыстардың идеологиясы мен іс-әрекеттерін, халықтың этносаяси ұстанымдары мен бағдарларын және олардың іс жүзіндегі көріністерін, осы салалардағы болуы мүмкін қатерлер мен шиеленістердің алдын алу немесе еңсеру жолдарын көрсету, оқытып, үйрету жатады.

Этносаясаттың пән ретіндегі негізгі функционалдық міндеті этносаралық қатынастардың, этностар тіршілігі, ұлттық мемлекеттің сан-салалы теориялық мәселелерінің бүкіл аспектісін толық, түбегейлі қамтумен бірге, болашақ маманның елдегі этносаралық қатынастардың табиғаты мен мәнінен ғылыми мағлұмат алып, оны түсіну, өзінің дұрыс азаматтық ұстанымының қалыптасуына ықпал ету. Этносаясат – практикалық сипаттағы пән. Сондықтан оның негізгі міндетіне елдегі этносаралық қатынасқа талдау жасау, мемлекетпен оның тиісті уәкілетті органдарының осы саладағы саясатының тиімділігін талдау, этносаралық қатынастардағы шиеленісті мәселелердің табиғатын ашып, оның негізгі көздерін ашу, мемлекеттің басты даму стратегиясы төңірегіне этникалық жұмылдырудың ресурстарын анықтап, этносаралық саяси және рухани мәдениетті жетілдірудің жолдарын көрсету болып табылады. Әрине, бұл айтылғандымен пәннің міндеттері мен қызметі аяқталмайды. Өйткені, құрамы көпэтносты елдерде этносаралық қатынастар үнемі жаңа проблемалар мен үдерістерді алға тартып отырады. Ол табиғи да заңды. Этностар санасының оянуы, олардың өзіндік ерекшелігін сақтауға үнемі ұмтылысы, оның үстіне әлемдік жаһандану үдерісі туғызып отырған соны, тың да қайшылықты құбылыстар мен үрдістер этнос өміріне де жан-жақтан қысым жасап, салмақ түсіруде. Оның үстіне бұл салалардағы көптеген мәселелер этнос өкілдерінің кей ретте өз мүдделері мен жағдайын тараздап, саралауда субъективтік бағалаулар мен сезімдерге бой алдыру, осыдан туатын көптеген құбылыстар мен қиындықтар бұл саладағы ахуалға, қоғамдық сана-сезімге қосымша салмақ түсіретінін де ескеру керек.

Демек көп этносты қауымдастықтар тудыратын осынау өзекті мәселелерге дұрыс ғылыми жауап табу және оны шағармашылықпен игеру – этносаясат пәнін оқытушы маманның да, оны оқып, үйренуші студенттің алдына да өзара тығыз байланыстағы аса жауапты, аса маңызды шығармашылық талаптар мен міндеттер қояды. Көпэтносты қауымдастықтарда өмір сүріп, келешекте мейлі қай салада қызмет істейтін болса да болашақ маман осы саяси ортаның татулық пен бірлікке қызмет ететін ережелері талаптарын мұқият сақтап, орындауды бойына әуеліден, ішкі қажеттілік ретінде сіңіруге ұмтылысы – өркениеттілік пен зияткерлік сананың өрелі жемісі. Уақыттың талабы, жаһандаудың қысымы мен тегуіріні осындай. Бұл қалыптасқан Қазақстан мемлекетінің де түбегейлі мүдделеріне сәйкес келеді. Өйткені, мемлекет ең алдымен ішкі тыныштық пен келісім жағдайында ғана тұрақты да үдемелі дами алады. Этносаясаттың міндеті осы саладағы шиеленіске соқтыруы мүмкін факторларды анықтап, олардың алдын алу және оларды реттеу жолдарын ұсыну болып табылады. Осы қоғамдық қажеттілік саясаттану және басқа да ғылым салаларында қарастырылатын этносаралық қатынастардың дәстүрлі тақырыптарын едәуір кеңейтті.

Этносаясат пәнінің ауқымы мен талдайтын, қарастыратын мәселелер тізбесі өте кең. Оны бір сөйлеммен қамтып, сипаттау мүмкін емес. Этносаясат ғылымы мен пәнінің Ресейдегі беделді мамандары В.А. Тишков пен Ю.П. Шабаев «этносаясат – саясатта этникалық фактордың көрінуі, этникалық топтардың мемлекеттің ісіне қатысуы және сондай-ақ, өз кезегінде, этникалық қауымдастықтардың ісіндегі саясат пен мемлекеттің

рөлі, көпэтносты мемлекетті басқару, этносаралық келісімді қаттамасыз ету, этносаралық шиеленістерді еңсеру»[3, 10] деп түйеді.

Осы және басқадай талдаулар мен зерттеулерге сүйене отырып, біз **этносаясаттың пәніне**, ең алдымен, мынадай, әр саладағы, этносаралық күрделі қатынастар мен құбылыстарды жатқызуға болады деп есептейміз:

- этностар өмір сүріп отырған әлеуметтік орта, ондағы саяси, әлеуметтік-экономикалық жағдай және жеке этнос өмір сүріп отырған аумақтағы немесе нақты ұжымдық ортадағы саяси ахуал;

- этникалық топтардың қоғамдық және мемлекеттік істерге қатысы мен саяси белсенділігі, мемлекеттік кадр саясатындағы этностар мүдделері;

- этностардың өз тілдерін, мәдениетін, салт-дәстүрлерін сақтауға, дамытуға мүмкіндігі және оған мемлекет тарапынан жасалатын қамқорлық деңгейлері мен бағыттары мәселесі;

- елдегі ішкі және сыртқы көші-қон мәселесінің этникалық құрамдасы және оның себептері;

- отбасындағы ішкі қатынастардың этностық мазмұн-қырлары мен ерекшеліктері;

- елдегі тіл құрылысындағы жағдай, мемлекеттік тілдің қолданысы деңгейі және әр түрлі этностар тілдеріне мемлекеттік-қоғамдық қамқорлық мәселелері;

- этникалық мүдделер және этникалық байланыстар, бағдарлар, толеранттылық, этносаралық қайшылықтар мен келіспеушілік, этноұлтшылдық, этноэгоизм проблемалары және оларды шешудің жолдары;

- этносаралық мәдени байланыстар, діннің мәдени байланыстар мен этносаралық татулыққа әсері.

Этносаралық қатынастардың теориясы мен практикасы саласындағы мәселер бойынша ТМД елдеріне танымал ғалым, саясаткер Р.Г. Абдулатиповтың этносаясаттың пәніне берген мына анықтамасы да бұл пәннің күрделілігі мен қамтитын құбылыстарының ауқымдығын көрсетеді: «Этносаясаттанудың пәні — әлеуметтік-саяси институттар жүйелеріндегі этникалық, этноұлттық, этникоаралық, этномәдени қатынастардың генезисі, этникалық факторлардың саяси билікке, идеяларға, саяси-құқықтық нормаларға, билік қатынастарына, саяси мекемелердің, партиялардың қозғалыстардың этноұлттық қатынастар саласындағы қызметіне әсері»[4, 25]

Этносаясат іс жүзінде қоғамдағы барлық маңызды деген әлеуметтік-саяси қатынастардың этностық мазмұнын, оның ерекшеліктер мен этносаралық қатынасқа ықпалы мәселелерін саясаттану ғылымының талаптары мен жетістіктерін тұрғысынан тұтастай қарастырады. Бұл мәселерді зерттеуде этносаясат кешенді әдісті қолданады, яғни этнос тіршілігінің макро орталығын – елдегі саяси-әлеуметтік және экономикалық жағдайларды ғана емес, сонымен бірге мезо- және микроортадағы этникалық топтардың жағдайы мен мүдделері мәселелерін зерттейді. Мысалы, Қазақстан жағдайында бұған жекеленген облыстардағы, аудандардағы, қалалардағы, ауылдар мен еңбек ұжымдарындағы этникалық топтардың мүдделері мен сұраныстары жатады.

Кейбір ғалымдардың пікірі бойынша этносаясат жас пән болғандықтан оның пәні мен объектісі саясаттанудан бүтіндей, түбегейлі айырмашылықта бола алмайды оның басты өзіндік ерекшелігі – ол саясат пен этникалықтың түйісер тұстарын қарайтын саясаттанудың бір саласы болып табалады.

Сонда қандай үдерістер мен құбылыстар этносаясаттың пәндік – проблемалық кеңістігін құрайды?

Біріншіден, этностар мен этникалық топтар жөнінен мемлекеттік саясат: мемлекеттік құрылыс саласын қоса қамтитын этникалық топтардың мүдделері мен құқықтарын қорғау; олардың мемлекеттік органдардағы өкілділігін қамтамасыз ету, этностардың өзара қатынастарын реттеу, саяси шешімдер қабылдарда этностар мүдделері мен ерекшеліктерін еске алу.

Екіншіден, этностар мен этникалық топтардың саясатқа қатысуының түрлері мен нысандары: этносаяси қозғалыстар мен шиеленістер, этносаяси институттар мен жекеленген саясаткерлер қызметі, этнократияның қалыптасуы мен функциясы.

Үшіншіден, этносаяси сана мен сан-сезімді, этноұлтшылдық идеология мен саяси мәдениетті, ксенофобияны қамтитын идеялы-саяси саладағы үдерістер.

Төртіншіден, азшылықтың мүддесін қорғау жөнінен дипломатиялық, гуманитарлық миссияларды және әскери әдістерді қоса қамтитын этникалық саясаттың халықаралық өлшемдері. Мысалы, аумақтық және халықаралық қауіпсіздікке әсер етуі мүмкін этникалық ұлтшылдық, жаһандық үдерістердің этностардың саясаттануына ықпалы, трансұлттық этникалық қауымдастықтардың қалыптасуы мәселелері.

Қазіргі қоғамның қажеттіктері мен талаптарына байланысты және соларға сай жауап беру үшін этносаясат пәні қоғамдық ғылымдардың бүкіл жүйесімен көп салалы және терең байланыста. Солардың ішінен ең тығыз байланыстылары саясаттану, әлеуметтік психология, этнология, саяси әлеметтану, құқықтану, экономика және тарих ғылымдары. Бірақ бұл тізіммен этносаясаттың ғылым аралық байланыстары шектелмейді.

Этносаясаттың заңдылықтары, функциялары мен негізгі категориялары. Этносаясат пен этносаралық қарым-қатынастар саласындағы этнобілімнің мынадай екі деңгейі болады: теориялық және практикалық. Теориялық этносаясат этностар тіршілігінің жалпы саяси-әлеуметтік мәселелерін қарастырса, қолданбалы этносаясат этностар өмірінің нақты мәселелерін талдаумен айналысады. Қолданбалы этносаясатқа этнос өкілдерінің мемлекетке және оның саяси, әлеуметтік, экономикалық саясатына көзқарасын, қолдауы деңгейін зерттеудің саяси технологиялары жатады. Этносаясаттың аса маңызды міндетіне этностар мен олардың өзара қатынастарының негізгі заңдылықтары мен дамуы үрдістерін, олардың функциялары мен даму ерекшеліктерін анықтау, талдау енеді. Этностар өмірінің, әсіресе, олардың көпэтносты қоғамдардағы саяси, әлеуметтік-экономикалық, рухани-мәдени өмірінің жай-күйі мен даму заңдылықтарын білу – қашанда аса маңызды теориялық-практикалық қажеттіліктер қатарына тұрады. Ол, әсіресе, көпэтносты қоғам жағдайында өмір сүріп, еңбек ететін әр болашақ маман үшін өмірлік қажеттілік болып табылады. Ал оларды білу саяси басқарушылар үшін айрықша сипат алады: олар этностар өмірін басқарудың заңдылықтарын білу арқылы дұрыс ұсыныстар береді және қажетті саяси шешімдерді өз уақытында қабылдайды, оларды өмірде нәтижелі жүзеге асырады, тууы мүмкін этношиеленістердің алдын алады. Бүгінде зерттеушілер этносаяси заңдылықтарды олардың қызмет жасау салалары мен көрінуі деңгейлеріне байланысты үш топқа бөледі.

Бірінші топқа этносаясаттың қоғамдық өмірдің басқа салаларымен байланыстары мен өзара қимыл бірлігін білдіретін салалар жатады. Бұған этносаясаттың қоғамның саяси жүйесі институттары қызметіне, әлеуметтік және экономикалық құрылымдарға объективті тәуелділігі, сондай-ақ этносаясаттың өз кезегінде қоғамдағы саяси үдерістерге, экономикалық, әлеуметтік, рухани-мәдени салаға ықпалына қатысты заңдылықтары, әсіресе, рухани-этикалық жатады.

Екінші топқа этносаясаттың өзінің мазмұнын құрайтын құрылымдық элементтер, оның мәнді және тұрақты байланыстары мен даму үдерістерін білдіретін заңдылықтар жатады. Бұған этностардың саяси санасы, этностық саяси мәдениет, этностар мүдделері, этностық сәйкестілік (идентичность), этностық менталитет және тағы басқалары енеді.

Үшінші топқа этносаясаттың тұрақты байланыстары мен даму үдерістерінің жеке, нақты қырларын қамтитын заңдылықтар жатады. Заңдылықтардың бұл тобына мыналарды жатқызуға болады: этнос және мемлекеттің тіл саясаты, этнос және мемлекеттің миграциялық саясаты, этнос және дінаралық қатынастар, этнос және қоғамдағы этносаралық келісім мен татулық проблемалары және тағы басқалары.

Әрине, бұлай топтаудың өзі де негізінен шартты, өзгермелі екендігін, қатаң ережелері жоқтығын есте ұстау әр кез қажет болады. Өйткені, саясат пен этносаясаттың заңдылықтары табиғат заңдылықтарындай өз объектісімен тікелей, себеп пен салдардың

катаң формуласы қатынастары түрінде қызмет жасамайды. Бұнда бәрінде бір ізді, бір тұрпатты детерминация болмайды. Саясатта белгісіз, болжауға, алдын ала бағалауға қиын құбылыстар мен оқиғалар тізбесі, екінші дәрежелі факторлардың араласуы жиі кездеседі. Осыдан барып, этносаясаттың да тарихи жағдайлардан, этностардың әлеуметтік белсенділігінен, мінез-құлқындағы ұстаным-әдеттерге тәуелділігі саяси заңдылықтар сипатына, оларды анықтау мен түсіндірудің әдістеріне әсер етері сөсіз.

Этносаясат теориясы да басқа қоғамдық ғылымдар сияқты белгілі бір функцияларды орындайды. «Функция» түсінігі (латынның *functio* деген сөзінен шыққан) кез келген саяси немесе әлеуметтік құрылымның қызметі, оны орындауы, міндеттерінің ауқымы дегенді білдіреді. Этносаясаттың функциялары қоғамдық өмірдің көптеген салаларында жүзеге асырылатын болғандықтан, олар белгілі бір мөлшерде жіктеуді қажет етеді. Бұл жерде мынаны есте ұстаған жөн. Этносаясат теориясы біршама жас ілім және оның көптеген заңдылықтары мен категориялары, түсініктері әлі де қалыптасу, сұрыпталу, зерттелу, талдану үрдісінде болғандықтан оның функциялары да белгілі бір жағдайда шартты, даму, қалыптасу, түзілу үстінде деп есептеуге болады. Этносаясат теориясының бүгінгі жетістіктері деңгейіне сүйене отырып оның мынадай негізгі функцияларын атауға болады: танымдық, идеологиялық, болжамдық, интеграциялық, саяси әлеуметтендіру [5,]. Әрине, бір мақаланың шеңберінде этносаясат пәнінің күрделі методологиялық мәселерін толық қамту мүмкін емес. Ол еліміздегі жоғарғы мектептегі қоғамтанушы мамандарының ұжымдық ізденістерін де қажет етеді. Этносаясат пәні мазмұны, құрылымы және қамтитын қоғамдық процестердің ауқымы жағынан, егер оны оқыту мен меңгертуді дұрыс жолға қоя білсек Қазақстанның түбегейлі стратегиялық мақсаттарын қамтамасыз етуге яғни қоғамдық келісім мен татулықты нығайтуға септігін тигізері – даусыз мәселе.

Президент Н. Назарбаев «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» Жолдауында былай деп, баса көрсетті: «Қазақстанның шыққан шыңы мен бағындырған биіктерінің ең басты себебі – бірлік, берекесі. Біз тұрақтылықты бағалай білгеніміздің арқасында бүгінгі табыстарға жеттік. Ешкімді кемсітпей, ешкімнің тілі мен ділін мансұқтамай, барлық азаматтарға тең мүмкіндік беру арқылы тұрақтылықты нығайтып келеміз. Біздің кейінгі ұрпаққа аманаттар ең басты байлығымыз – Ел бірлігі болуы керек. Осынау жалпыұлттық құндылықты біз әрбір жастың бойына сіңіре білуге тиіспіз».

Ал осы жалпыұлттық құндылықты жас ұрпақтың, болашақ маманның бойына сіңірудің пәрменді де нақты тетіктерінің бірі – шығарамашылықпен, сапалы оқытылатын, дәл солай игерілетін этносаясат пәні болады деп, ойымызды түйіндейміз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н. «Қазақстан - 2050» стратегиясы - қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. Астана, 2012.
2. Сикевич З.В. Социология и психология национальных отношений: учебное пособие. СПб., 1999. С.10
3. Тишков В.А. Шабаев Ю.П. Этнополитология: политические функции этничности: учебник для вузов. М., 2011. С.13
4. Абдулатипов Р.Г. Этнополитология: Учеб. пособие. –СПб., 2004.
5. Шабаев Ю.П., Садохин А.П. Этнополитология. Учеб. пособие. –М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.
6. Назарбаев Н. Нұрлы жол – болашаққа бастар жол. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 11 қараша.

ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ОРНЫ

Назарова А.А.

Қорқыт Ата атындағы ҚМУ оқытушысы, қ. Қызылорда

«Кезінде тағдырдың жазуымен қасиетті қазақ даласына сан түрлі ұлт өкілдері қоныс тепті. Бүгінде олар тегі басқа болғанымен теңдігі бір, қаны бөлек болғанымен жаны бір, арманы ортақ біртұтас халыққа айналды. Туған елінің туының астында бірігіп, туған жердің тұғырын биік етуге бел шешкен азаматтарды бір тағдыр күтеді әр уақытта. Осылай елдігіміздің ертеңі ошақтың ұштағаны секілді «бір халық, бір ел, бір тағдыр» деген үш сөзге сыйып отыр» [1, 16.].

Елімізде 130-дан аса этнос өкілдері бір ұлттық мүдде, ортақ Отан, бір мақсат жолында өмір кешуде. Көп этносты қоғамда ел бірлігін қалыптастыру және нығайту мемлекеттің қауіпсіздігі мен тәуелсіздігін қамтамасыз етудің, оның әлеуметтік-экономикалық және саяси дамуындағы стратегиялық басымдықтарды іске асырудың негізгі шарты болып қала береді.

Ұлттық бірлікті қамтамасыз ету - демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет құрудың маңызды шарты. Елдің экономикалық өсуі, әлеуметтік ілгерілеуі және демократиялық дамуы тек қоғамның топтасуы мен бірлігін сақтағанда ғана мүмкін болады. Полиэтносты және поликонфессиялы құрылымы бар мемлекетті нығайту этностардың қазақ халқының айналасына топтасуы негізінде қалыптасқан біртұтас азаматтық қауымдастығынсыз мүмкін емес. Әр этнос өзінің дәстүрлерін, тілін, мәдениетін сақтай және дамыта отырып, «бір ел - бір тағдыр» қағидатымен бірігуі керек.

Қазақстанда тұрып жатқан ұлттардың ана тілін, мәдениетін, дәстүрін сақтауға, ары қарай өркендетуге толықтай мүмкіндік берілген және барлық этностардың Ата Заң негізінде білім алып, еңбек етіп, әр түрлі салаларда табыстарға қол жеткізу үшін жағдай жасалған. Қазіргі жағдайда ұлтаралық келісім моделінің формуласы Қазақстан Республикасының Конституциясындағы: «Біз, ортақ тарихи тағдыр біріктірген Қазақстан халқы, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілік құра отырып...» [2, 36.], - деп басталатын жолдардан айқын көрініс тапқан.

Осылайша, еліміздің Негізгі Заңы бойынша Республика азаматтарының полиэтникалық қоғамдағы бірлігінің мызғымас ұстанымы қаланды. Онда азаматтық және этникалық ұстанымдар бір біріне қайшы келмейді, керісінше өзара байланыста болып, бірін бірі толықтырып тұрады.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін қазақ ұлтымен қоса, елімізде мекендейтін барлық этнос өкілдеріне билік тарапынан көңіл бөліне бастады. Осы мақсатта 1995 жылы Қазақстанда ұлттық саясатты жүзеге асыратын, республикалық және өңірлік, жергілікті ұлттық-мәдени орталықтардың жұмысын біріктіретін қоғамдық институт – Қазақстан халқы Ассамблеясы құрылды. Бүгінгі күні Қазақстан халқы Ассамблеясы еліміздің бірегей ұстанымы болып отыр. Қазақстан аумағында өмір сүріп жатқан ұлттар мен ұлыстардың басын біріктіруге негіз болған Нұрсұлтан Назарбаевтың осы Үлгісі бүкіл әлемге бейбітшілік пен ынтымақтастықтың жаршысы ретінде танылуда.

Сонымен қатар Елбасымыз: «Ассамблеяның бүкіл инфрақұрылымы қазақстандықтардың, ең алдымен, біздің жастарымыздың бойында ортақ үйіміздегі бейбітшілік пен келісімге деген жоғары жауапкершілік сезімін тәрбиелеу үшін жұмыс істеуге тиіс. Бұл жүйе әрбір қазақстандықтың - оның саналы өмір сүруінің бірінші күнінен бастап өмірінің барлық жақтарына бойлап енуі керек» [3, 16.], - деп осы органның басым бағыттарының бірін атап көрсетті.

Әлем тарапынан мойындалған этносаралық қарым-қатынастың қазақстандық моделін барлық аудиторияларда, барлық факультеттерде, түрлі мамандықтарда оқитын студенттерге насихаттау, осы бағыттағы мемлекеттік саясатты түсіндіру үшін Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті «Қазақстан – 2050: Мемлекеттің жаңа саяси бағыты»

стратегиялық даму бағдарламасына сәйкес ұлтаралық келісімді сақтау мақсатында жеке адамдардың, топтардың, әлеуметтік жұртшылықтың арасындағы мәдени, діни, нәсілдік және басқа айырмашылықтардың зандылығын мойындайтын, басқа адамдардың түр-түсіндегі, бет-әлпетіндегі, мінез-құлқындағы, жан-дүниесіндегі айырмашылықтарға төзімділікпен қарайтын, ұлттық ынтымақтастық пен қоғамдық келісімді ту ететін жаңа буын жас ұрпақ тәрбиелеуді қолға алып отыр.

ҚР президенті Н.Ә. Назарбаев ұрпақ тәрбиелеу мәселесін үнемі жіті назарында ұстап: «20 жыл ішінде біз Тәуелсіздік жағдайында өсіп шыққан қазақстандықтардың алғашқы буынын тәрбиеледік. Оларды елдің және халықтың игілігіне орасан күш-жігермен жұмыс істейтін патриоттар, белсенді және толерантты азаматтар етіп тәрбиеледік... Біз Отанның толерантты патриоттарының болашақ буынын тәрбиелеу үшін одан әрі жұмыс жүргізетін боламыз. Бұл біздің ортақ міндетіміз... Бұл Қазақстан халқы Ассамблеясы қызметінің басты мағынасына айналуға тиіс» дей келе, бізге «Бір сауал қоймақпын. Халық Ассамблеясы балаларға мектепке дейінгі білім беру бағдарламасын қабылдауға қатыса ма? - Жоқ!...Ассамблея мамандары мектептердің тарих бойынша оқулықтарына толеранттылық, оларда қазақстандық этностар достығының көп қырлы тарихының көрініс табуы тұрғысында сараптама жасай ма? - Тағы да жоқ!

Бұл ұсақ-түйек емес! «Еркіндік тек заңдарға ғана тәуелді болудан тұрады», деп Вольтердің өзі айтып кеткен. Яғни, заңдарда олардың бәрі де жазылған. Егер біреулер ұмытар болса, оған жан бітіру керек» [3, 16.] , - деп болашақта жүрер жолымызды айқын анықтап берді.

Осыған орай, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университетінде 2014-2015 оқу жылының қарсаңында Қазақстан-2050 Стратегиясының «Жаңа қазақстандық патриотизм - біздің көпұлтты және көпконфессиялы қоғамымыз табысының негізі» атты 7-ші басымдығына сәйкес және университеттің Ғылыми Кеңесінің шешімі негізінде Қорқыт Ата атындағы ҚМУ ректорының 2014 жылдың 7 маусымындағы №951-а бұйрығымен «Қазақстан халқы Ассамблеясы» кафедрасы ашылды. Кафедраны ашудағы басты мақсат - қазақ халқының тарихы мен мәдениеті, оның мемлекеттілігі, Еуразия тарихындағы орны мен рөлі туралы білімді тарату, қазақстандық патриотизмді қалыптастыру, этностық мәдениеттерді, тілдер мен Қазақстан халқының дәстүрлерін дамыту болып табылады.

Кафедра оқытушылары «Әлеуметтану», «Қазақстандағы этносаралық қатынастар», «Қазақстандағы этностардың тарихы мен мәдениеті», «Әлеуметтік этнография және демография», «Этносаясат негіздері», «Конфликтология» пәндерінен дәрістер береді. Типтік оқу бағдарламалары жоқ пәндерден арнайы оқу бағдарламалары жасалынған.

Университеттің барлық мамандықтары бойынша факультеттерінің оқу жоспарларына «Қазақстандағы этностардың тарихы мен мәдениеті» қосымша пән ретінде ғылыми-қоғамдық сұранысты қамтамасыз ету үшін енгізілді. Бұл курс бакалавриат студенттерінің орта мектептерде «Қазақстан тарихы», «Жалпы тарих», «Мәдениеттану» пәндерінің логикалық жалғасы және жоғары оқу орындарының барлық мамандықтарында қосымша оқу түрі ретінде оқытылады. Сондай-ақ, басқа да міндетті пәндермен қатар студенттердің негізгі білімін толықтыруға мүмкіндік береді.

Қазақстандағы этностардың тарихы мен мәдениетін оқыту үлкен қиындықтар мен күрделі мәселелерден тұрады. Ол ең алдымен, ғылыми жете зерттелген типтік бағдарламаның, мықты оқулықтар мен оқу құралдарының жоқтығына байланысты.

Біз осы пәннің бағдарламасының негізіне «Қазақстан – 2050: Мемлекеттің жаңа саяси бағыты» стратегиялық даму бағдарламасы және Қазақстан Республикасы Президентінің 2013 жылғы 18 сәуірдегі № 552 Жарлығымен бекітілген Қазақстан халқы Ассамблеясының (2020 жылға дейінгі) даму тұжырымдамасының қағидаттарын басшылыққа алдық.

Оқу бағдарламасының мақсаты білім алушыларға Қазақстандағы этностардың этникалық тарихы мен халықтардың қоныстануын, этностардың ерекше нышандары – тілін, материалдық және рухани мәдениетін, әдет – ғұрыптарын, салт – дәстүрлерін, діни сенімдерін, әлем халықтарының өзіне тән отбасылық және неке құру салттарын, тұрғын үй

жайлары, ұлттық киімдерін, т.б. таныстыру, білім беру. Аталған жайлар этностардың ерекшеліктерін білдіреді және олардың қорғауды қажет ететін, сонымен қоса көршілес халықтармен бірге құнды пайдалануға тұратын мәдени мұраларын көрсетеді.

Пәннің мақсаты білім алушыларға Қазақстанда тұрып жатқан этностардың этногенезін, олардың қазақ жеріне қоныстану тарихын түсіндіру, этномәдени қалыптасу ерекшеліктерін, этнографиясы мен рухани мәдениеттерін жан-жақты оқытып, білім беру және сол арқылы қазақстандық патриотизмді қалыптастыру болып табылады.

Пәннің міндеттеріне Қазақстанда өмір сүріп жатқан халықтардың тарихы мен мәдениеті, қазақтардың Еуразия тарихындағы орны мен рөлі туралы білімді тарату, этностық мәдениеттерді, тілдер мен Қазақстан халқының дәстүрлерін дамыту, конфессияаралық ынтымақты насихаттау, елдегі саяси тұрақтылықтың маңызын терең түсіндіру негізінде студент жастарды толеранттылыққа тәрбиелеу жатады.

Осы пәнді меңгеру нәтижесінде білім алушыларда:

- Қазақстандағы этностарының және халықаралық мәдениеттің тарихын дамуы процесі мен ерекшеліктерін анықтау;

- Қазақстанда тұратын және заманауи этностарының этникалық дәстүрлі формасы жөнінде түсінік болу;

- Мәдениеттің саналуандығымен Қазақстандағы қоғамдағы толеранттылық мәселесі;

- Жалпы қоғамдық, еуропалық және әлем мәдениетімен Қазақстан халқының мәдени интеграциясы туралы мінездеме жөнінде түсінік болу;

- Мәдениетті қалыптастырып, даму деңгейін және шығармашылық жұмысқа деген қызығушылығын арттыру;

- Жеке өмірге қатысты зерттеу сұрақтарын ұйымдастыру білу дағдыларын қалыптастыру көзделеді.

Түйіндей келе, Ұлт Көшбасшысының мына сөздерінің біздің келешек жас ұрпақты тәрбиелеу қызметімізде бағдаршам болары анық екенін айтқым келеді.

«10 жылдан кейін мектептеріміздің түлектері қазақ тілінде 100 пайыз сөйлейтін болуы тиіс.

Барлық азаматтардың қазақ тілін білуі - әшейін бір ұран емес, бұл - олар еліміздің тарихын, ерте дәуірден бастап бүгінгі күнге дейінгі қазақ халқының тарихын, мәдениетін, дәстүрін білетін болады деген сөз. Бұл барлық қазақстандықтардың бұрынғыдан да жақындасуына жетелеп, біздің арамыздағы сенімді күн сайын, жыл сайын нығайта түсетін болады.

Ассамблея жұмысының мақсаты, міне, осында. Ұлы Абай былай деген еді: «Басқа халықтың тілі мен мәдениетін білу адамды сол халықпен тең етеді». Бұл жерде әңгіме тек қазақ тілі туралы ғана емес, жалпы тілдер туралы. Тілді білсең, сол халықпен тең боласың. Қандай терең сөздер! Яғни, бұл барлығы араласқан, бүкіл әлем бір-бірімен қатынасқа түскен бүгінгі жаһандық дүниеде қажеттілік болса, ол біз үшін және біздің балаларымыз үшін де ашық.

Біз сондай-ақ барлық этностық топтардың мәдениетін, дәстүрлерін, салттарын, тілдерін сақтап дамыту бойынша, біздің бай ортақ тарихи-мәдени мұрамызды сақтау бойынша жұмыстарды жалғастыруға тиіспіз.

Бұл ел ішіндегі тұрақтылық, бейбітшілік пен келісім, оның өркендеуі мәңгілік болуы үшін қажет» [3, 2 б.].

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н. *«Қазақстан - 2050» стратегиясы: бір халық - бір ел – бір Тағдыр.* Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан Халқы Ассамблеясының жиырмамыншы сессиясындағы баяндамасы // Егеменді Қазақстан. – 2013. – 24 сәуір

2. Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы: Жеті жарғы, - 2007

3. Назарбаев Н. Тәуелсіз Қазақстан: бейбітшіліктің, келісімнің және жасампаздықтың 20 жылы. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан Халқы Ассамблеясының он жетінші сессиясындағы баяндамасы // Егеменді Қазақстан. – 2011. – 19 сәуір

ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ - ХАЛЫҚТАР ДОСТЫҒЫ МЕН БІРЛІГІНІҢ НЕГІЗІ

Сарбасова Қ.А.

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Астана қ.

Бекмағамбетов А.Ж.

«Өрлеу» БАҰО АҚФ Астана қаласы бойынша ПҚ БАИ, Астана қ.

Адамзаттың асыл мұраттары қайта гүлдеп, мәдениет дәрежесі демократия мен қоғамдық прогрестің одан әрі дамуының өлшеміне айналып отырған бүгінгі шақта отансүйгіштікке тәрбиелеудің маңыздылығы ерекше арта түседі. Еліміздің болашағы көркейіп, өркениетті елдер қатарына қосылуы бүгінгі ұрпақ бейнесімен көрінеді. Қазіргі кезде Қазақстанда тұратын басқа ұлт өкілдері мен ұлыстар өзінің тума мәдениеті мен тіліне, өнері мен дәстүріне сүйіспеншілікпен қарай отырып, өз Отаны ретінде Қазақстанға деген құрметін арттыруда, мұның өзі жалпықазақстандық патриотизмнің көрінісі болып табылады. Әрине, бұл дамудың жаңа үдерістерінің бастамасы, оның жалғасын тауып, нығая түсуі үшін әлі де атқарылар шаралар көп. Республика халықтарының өзара ұлттық келісімі мен достығын нығайтуға, 130-дан астам ұлттар мен ұлыстардың жалпықазақстандық патриотизмінің кемелденуіне бірқатар тарихи мерзім керек екендігі туралы Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан – 2030» стратегиялық даму бағдарламасында: «...біз Қазақстанның барлық азаматтарының отаншылдық сезімі мен еліне деген сүйіспеншілігін дамытуға тиіспіз» - [1, 16 б.] деп жазғанда, бұл процестің жеңіл, әрі қысқа мерзімде аяқтала қоймайтындығын ескергені сөзсіз. Сондықтан әрбір қоғам мүшесіне патриоттық тәрбие бере отырып, оның ұлтжандылығын, отансүйгіштік санасын, басқа ұлт өкілдеріне сыйлы қатынасын және халқына деген құрмет сезімін қалыптастыру талабы жылдан жылға күшейіп отыр.

Қазіргі қоғамның патриоттық санасы үш түсінікті құрайды: ұлттық-этникалық; жалпыадамзаттық және әлеуметтік-таптық. Ұлттық-этникалық дегеніміз – ұлттық намыс сезімі, Отанға деген, ұлт мәдениетіне, тіліне, т.б. деген сүйіспеншілік, Қазақстан көп ұлтты мемлекет болғандықтан, жалпықазақстандық патриотизм республикадағы ұлттар өкілдерінің бәріне дерлік ортақ түсінік болу керек.

Қазақстандық патриоттық тәрбиенің мақсаты - жеке тұлғаның, әлеуметтік, ұлттық топтың патриоттық іс-әрекетке саналы түрде ұмтылуын анықтайтын саяси-моральдық, кәсіби, денешыңдау қасиеттерін қалыптастыру.

Қазақстандық патриотизм қазақ ұлтының республикадағы басқа да ұлттармен өзара қатынасы негізінде мына принциптер бойынша жүзеге асады: өзара түсінушілік; материалдық және рухани құндылықтармен өзара алмасу; өзара көмек; ортақ мақсат, идеялар негізінде өзара қарым-қатынаста болуға саналы талпыныс; ұлттық және жалпыадамзаттық мүдденің табиғи үйлесімділігі; тең құқықтық, т.б. Бүгінгі жағдайда бұл принциптер қазақстандық патриоттық тәрбиенің негізгі бағыттарын жүзеге асыруға ықпал етеді [2, 11 б].

Патриоттық тәрбиенің мазмұны өзара бір-бірімен тығыз байланысты екі негізгі компоненттен тұрады. Оның біріншісі кең әлеуметтік-педагогикалық бағыттылығымен сипатталады. Ол мынадай элементтерге негізделеді: негізгі әлеуметтік, тарихи, адамгершілік, саяси, әскери және басқа мәселелер бойынша оң дүниетанымдық көзқарастар мен ұстанымдар, маңызды рухани адамгершілік, әрекеттілік сапалар (Отанға деген сүйіспеншілік, заңнамаларға сыйлы қатынас, конституциялық міндеттерді орындау және азаматтардың қауіпсіздігін сақтау алдындағы жауапкершілік, т.б.).

Патриоттық тәрбие мазмұнының әлеуметтік-педагогикалық компоненті оның өзегін құрайтын басты компонент болып табылады, өйткені бойында өзіне тән құндылықтары, көзқарасы, бағдары, қызығушылықтары, ұстанымдары, мотивтері бар қазақстандық азамат пен патриоттың тұлғасын қалыптастырмай, Отан қорғау, әскери және басқа да мемлекеттік қызметке қатысты нақты міндеттердің табысты шешілуі мүмкін емес.

Бүгінде патриоттық тәрбие мазмұнының өзіне тән арнайы компонентінің мәні артып отыр. Бұл компонент патриоттық тәрбиені алға қойылған нақты міндеттерге сәйкес саралап, негіздеп, әрі жан-жақты жүргізуді көздейді. Патриоттық тәрбие мазмұнының өзіне тән арнайы компоненті неғұрлым нақты және әрекетті бағыттылығымен сипатталады. Қазіргі жағдайда патриоттық тәрбие мазмұнында басымдық танытатын рухани адамгершілік құндылықтар ретінде мыналарды бөліп көрсетуге болады:

- Отанды қорғауға даяр болу;
- моральдық-саяси оптимизм;
- ізгілендіру;
- бейбітшілік сүйгіштік, бейбіт өмір мен әлеуметтік прогресс;
- ерлік, отансүйгіштік қызметте көрінетін белсенділік;
- өз Отанына деген сүйіспеншілік пен мақтаныш сезім;
- өз халқына, туған өлкеге, тіліне, мәдениетіне берілгендік;
- өзге ұлт өкілдеріне, олардың тіліне, мәдениетіне құрметпен қарау;
- ұлттық ерекшеліктерді ескере отырып, бүгінгіні тәрбиелеу үшін ерлікке толы өткенімізге, әскери, еңбек пен озық халық дәстүрлеріне адал, әрі берілген болу [3, 12 б.].

Жоғарыда айтылғандар негізінде қазіргі таңда оқушыларға патриоттық тәрбие беру мынадай негізгі бағыттар бойынша жүзеге асырылады:

1. Рухани-адамгершілік – тұлғаның жоғары құндылықтарды, мұраттар мен бағдарларды, әлеуметтік маңызды процестер мен шынайы өмірдің құбылыстарын саналы түсінуі, оларды күнделікті іс-әрекеті мен мінез-құлқында негізгі принциптер, ұстанымдар ретінде басшылыққа алу қабілеті. Бұл бағыт жоғары мәдениеттілік пен білімділікті дамытуды, Отанға адал қызмет етуге даяр болуға итермелейтін идеяларды саналы түсінуді, мінез-құлықтың жоғары адамгершілік, кәсіби-этикалық нормаларын, шыншылдық, жауапкершілік және ұжымшылдық қасиеттерін қалыптастыруды көздейді.

2. Тарихи – біздің ата-бабаларымыздың тарихын танып-білу, Отанның, оның тағдырының қайталанбайтындығын саналы түсіну, ерлікке толы өткендегі төңкеріс, әскери, еңбек және халық дәстүрлеріне аялы көзқарас. Бұл бағыт Отанымыздың көпғасырлық тарихын, әлемдік тарихи процесте Қазақстанның алатын орны мен атқаратын ролін оқып-үйренуді, біздің халқымыздың менталитетінің, әдет-ғұрыптарының, наным-сенімдері мен дәстүрлерінің ерекшеліктерін түсінуді, еліміздің егемендігі мен тәуелсіздігі үшін күрескен өткен дәуірлердегі батырларымыздың, қайраткерлеріміздің, билеріміз бен хандарымыздың, халық құрметтеген азаматтарымыздың ерлік істерін дәріптеуді көздейді.

3. Саяси-құқықтық - мемлекет пен ар-ожданнның бағынышты күшіне негізделген адамдар арасындағы нормалар мен ережелердің жиынтығы. Оның негізгі мақсаты - қоғамдық меншікті қорғау, халық үкіметін, демократияны, мемлекеттік заңдылық нормаларын, адамның құқықтары мен бостандығын қорғау. Біздің елімізде демократиялық құқықтық мемлекет орнатудың күн тәртібіне қойылуына байланысты құқықтық сананың маңызына назар аударылып, саяси-құқықтық бағыттың ролін арттыру көзделуде. Құқықтық нормаларды қоғамдық қатынастардың нақты практикасына ендіруге құқықтық сананы жетілдіру, азаматтардың санасын ояту, қоғамдық пікір беделі мен заңның күшін мемлекеттік құқық қорғау органдарының көмегімен күшейту арқылы қол жеткізуге болады.

Құқық қоғам өмірінде бірнеше маңызды әлеуметтік функцияларды атқарады. Құқықтың негізгі қайнар көзі мемлекеттік құқықтың мәнін ашып көрсететін Ата Заң болып табылады. Ата Заңның негізінде қоғамдық өмірдің әрбір саласы (еңбек, азаматтық, меншік, кәсіпорын, кооперация, қоршаған ортаны қорғау туралы, әкімшілік, отбасылық, қылмыстық) бойынша заң актілері жасалып, әрекет етеді. Мұнда құқықтың реттеуші функциясы көрінеді.

Тәрбиелік функциясы демократиялық құқықтық мемлекетте адам тәртібінің негізі - оның белсенді және саналы түрде адамгершілік пен құқық нормаларын орындауы болып табылады. Осында педагогикалық және заң ғылымының өзара әрекеті негізделеді: педагогика адамгершілік нормаларын тәрбиелеуден құқыққа қарай, юриспруденция -

құқықтан адамгершілікке қарай жылжиды. Екі ғылым да бір міндетті – тұлғаның бойында адамгершілік құқықтық мәдениетті қалыптастыруды көздейді.

4. Патриоттық – біздің қоғам мен мемлекетті, қазақстандықтардың ұлттық сана-сезімін, өмір салтын, дүниетанымы мен тағдырын қалыптастыру мен дамытудың ерекшеліктерін айқындайтын маңызды рухани-адамгершілік және мәдени-тарихи құндылықтарды тәрбиелеу. Ол өз Отанына деген шексіз сүйіспеншілік пен берілгендікті, халқының байлығы, ерлік істері мен дәстүрлері, мәдениеті үшін мақтаныш сезімін қалыптастыруды, қоғам мен мемлекетке адал, шынайы қызмет етуді қамтиды.

5. Кәсіби-әрекеттілік – Отанға қызмет етумен байланысты еңбекке жауапкершілік пен борыштылық қатынасын, лауазымдық міндеттері мен қойылған міндеттерді табысты орындау мүддесі тұрғысынан кәсіби-еңбек сапаларын белсенді танытуға ұмтылушылықты қалыптастыру. Ол тұлғаның өзін-өзі кәсіби-әрекет тұрғысынан көрсетуінің мотивтерін, мақсаты мен міндеттерін, құндылық бағдарларын, еңбекте жоғары нәтижелерге қол жеткізуге кәсіби құштарлықтары пен ынтасын, міндетті жоғары тиімділікпен орындау және нақты мақсаттарға жету қабілетін, өзінің кәсіби тұрғыдан өсу жоспарын болжау және іске асыра білу білігін қамтиды.

6. Психологиялық – жастарда жоғары психологиялық беріктікті, кез келген жағдайда күрделі, әрі жауапты міндеттерді орындауға даярлықты, қиыншылықтарға төзімділікті, табысты өмір мен іс-әрекет үшін қажетті маңызды психологиялық қабілеттерді қалыптастыру. Ол әскери және басқа ұжымдарда әлеуметтік-психологиялық процестерді оқып-үйренуді және болжай білуді, жағымсыз құбылыстардың алдын-алуды мен девиантты мінез-құлықты болдырмауды, психологиялық қызбалылықты сабасына түсіруді, қозушылық жағдайын жоюды, іс-әрекет түрлерінің, мінез-құлық ережелері мен нормаларының, рухани құндылықтарының ерекшеліктеріне сәйкес психологиялық сапаларды қалыптастыруды көздейді.

7. Әскери –патриоттық - жас жеткіншектерді әскери қызметке, өзінің Отаны – Қазақстан Республикасының және өз халқының алдындағы азаматтық борышын өтеуге, тәуелсіз демократиялық Отанының сенімді қорғаушысы болуға даярлау, маңызды әскери дәстүрлерді игеруі және қазіргі заман қару-жарақтарын меңгеруі. Ол мынадай мәселелердің шешімін табуды көздейді:

- жастарды Қазақстан Республикасының Ата Заңымен, Отан қорғау, ҚР Қарулы Күштерінде әскери борышын өтеу туралы Заңдармен таныстыру;

- әскери істің тарихымен таныстыру;

- ҚР Қарулы Күштерінің және басқа жасақтардың міндеттерімен, құрылымымен таныстыру;

- азаматтық қорғаныс негіздерін оқыту;

- әскери істің негіздері бойынша практикалық дағдыларды қалыптастыру;

- Отан алдындағы әскери борышын өтеуге психологиялық даярлық беру;

- өлкетану және ізденіс жұмыстарын, Әскери Даңқ тарихы мектеп мұражайларының іс-әрекетін ұйымдастыру.

Бұл бағыттардың барлығы бір-бірімен тығыз байланысты, патриоттық тәрбие берудің мақсаты, міндеттері, рухани-адамгершілік және дүниетанымдық негіздері, принциптері, формалары мен әдістері тұрғысынан іс-әрекет барысында өзара бірлікте жүзеге асырылады.

Оқушыларға патриоттық тәрбие берудің мақсаты, міндеттері, мазмұны мен принциптері мектеп практикасында белгілі бір жүйе арқылы іске асырылады. Жүйе – бұл белгілі бір тұтастықты құрайтын өзара байланысты элементтердің кешені; олар өзара байланысты, бір-біріне тәуелді бола отырып, өзара әрекет етуі негізінде тұтас бірлікті құрайтын элементтердің (компоненттердің) реттелген жиыны.

Жастарға патриоттық тәрбие берудің нәтижелілігін қамтамасыз етуде жалпы білім беретін мектептер басты роль атқарады. Сондықтан біз зерттеу барысында тәрбие теориясының негіздерін, мектепте жүргізілетін тәрбие жұмыстарының әдістемесін және алдыңғы қатарлы педагогикалық тәжірибені терең оқып-үйреніп, тиянақты талдау жасау

арқылы мектепте жоғары сынып оқушыларына патриоттық тәрбие берудің жүйесін жасадық. Бұл жүйе мұғалімдерге патриоттық тәрбие беру ісінде негізгі бағыт-бағдарды алуға көмектеседі. Жүйені негізге ала отырып, мұғалімдер патриоттық тәрбие беру процесін әлеуметтік-экономикалық дамудың жаңа жағдайына сәйкес жаңа көзқарастар тұрғысынан жетілдіруге көңіл бөлу керек. Қазіргі таңда патриотизмді маңызды әлеуметтік құндылық, қоғамның рухани-адамгершілік бірлігінің, оның өмірлік ұстанымдары мен мемлекеттілігінің негізі ретінде қайта жаңғырту және дамыту аса маңызды болып отыр.

Патриоттық тәрбие беру жұмыстарын ұйымдастыру және өткізу соған сәйкес тәрбие жұмысы формаларының тұтас кешенін пайдалануды көздейді, оларды шартты түрде екі негізгі топқа бөлуге болады:

- бірінші топ патриоттық тәрбие мазмұнының жалпы дамытушылық компонентіне негізделген, жалпы патриоттық сипаттағы неғұрлым кең, әрі көптүрлі формаларды қамтиды. Олар оқу-тәрбие мекемелерінде негізгі тәрбиелік шаралар (әңгімелесулер, кештер, «дөңгелек үстел», кездесулер, т.с.с.) немесе факультативтерде, үйірмелерде, курстарда, секцияларда қосымша оқу сабақтары түрінде өткізіледі;

- екінші топ патриоттық тәрбие мазмұнының өзіне тән ерекшелігіне негізделген, көптүрлі емес және көп жағдайда әскери және әскери-қолданбалы бағыттылықпен сипатталады. Бұл формалар негізінен практикалық сабақтар, жұмыстар, әскери ойындар түрінде өткізіліп, жасөспірімдерді әскери бөлімшелердің өмірі мен қызметімен және әскер қызметшілерінің тұрмысымен, қызметімен таныстыруды көздейді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан – 2030. – Алматы: ЮРИСТ, 2006. – 152 б.
2. Құсайынова Д.С. Әлия мен Мәншүк ерлігінде жоғары сынып оқушыларын патриоттыққа тәрбиелеу: пед. ғылымдарының канд. дәрежесін алу үшін дайындаған дисс. автореф. - Алматы, 1999. – 29 б.
3. Құрманбаева М.Ж. Мәлік Ғабдуллин мұрасындағы этнопедагогикалық құндылықтар арқылы оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеу: пед. ғылымдарының канд. дәрежесін алу үшін дайындаған дисс. автореф. – Алматы, 2003. - 27 б.

ЭТНОКУЛЬТУРА НАРОДА КАЗАХСТАНА: РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ И ЕДИНСТВО

Такижбаева Н. З.

к.и.н., доцент, Almaty Management Univesity, г.Алматы

Так называлась Фестивальная Олимпиада «Этнокультура народа Казахстана: региональные особенности и единство», посвященная 20-летию Ассамблеи народа Казахстана, которая прошла в Almaty Management University (ALMU) 26 февраля 2015 г.

2015 г. – это не только год 70-летия Победы в Великой Отечественной войне, 550-летия Казахского ханства, это и год Ассамблеи народа Казахстана, уникального института, призванного сохранять мир и согласие в нашем обществе. Поэтому, вполне естественно, что текущий год посвящен главным ценностямказахстанцев – независимости, свободе, единству, миру и согласию.

В качестве гостей и участников, помимо коллектива ALMU, присутствовали преподаватели и студенты колледжа Казахской Национальной Академии искусств им. Жургенова, Алматинского колледжа декоративно-прикладного искусства им О.Тансыкбаева, а также Центр Декоративно-прикладного искусства Центральной Азии «Бахыт».

В холле ALMU была развернута выставка ярмарка мастеров декоративно-прикладного и изобразительного искусства, на которой преподаватели и студенты художественных колледжей г.Алматы презентовали свои произведения – картины, панно,

инсталляции, предметы быта и одежду из войлока, кожи, дерева, керамические изделия и многое другое.

Сам Конференц-зал, где проходил Фестиваль, был празднично украшен разноцветными шарами, постерами и эмблемами команд, представлявших все регионы Казахстана. Каждая команда стремилась представить «свою» область максимально всесторонне, отметив ее достижения во всех сферах жизнедеятельности, особо отметив, что это достигнуто благодаря труду всех этносов, проживающим в данном регионе. Зрители с большим интересом знакомились с представленными материалами.

Официальную часть мероприятия открыла зав. кафедрой «Общеобразовательные дисциплины», д.т.н., профессор А.Т.Колушпаева, которая отметила, что двадцать лет назад, 1 марта 1995 года, Президентом РК Н.А. Назарбаевым был подписан Указ о создании Ассамблеи народа Казахстана, очередной юбилей которого мы ныне отмечаем. Она отметила, что студенты специальности «Регионоведение» всегда ценят дружбу народов, проявляют интерес ко всем этносам и регионам мира. Свидетельством этому служат ежегодно проводимые Фестивали народов мира, Фестивали народов Центральной Азии, Фестивали народа Казахстана.

Модераторы – студенты-регионоведы, подчеркнули, что нынешний Фестиваль-Олимпиаду подготовили кафедра «Общеобразовательные дисциплины» и студенты 1-го курса специальности Регионоведение. Затем они представили жюри, куда вошли

А.Т.Колушпаева, профессор, зав. кафедрой «Общеобразовательные дисциплины» АЛМУ, председатель жюри; Б.З.Отарбаева, д.пол.наук, профессор, АЛМУ; Ж.К.Кошен, член Союза художников РК, преподаватель колледжа Казахской Национальной Академии искусств им.Т.Жургенева; А.Б. Сарсенбаев, директор центра «Делового казахского языка» АЛМУ; Н.А.Нурова, выпускница специальности «Регионоведение» Казахского университета международных отношений и мировых языков им. Абылай хана (г.Алматы), старший консультант по подбору персонала VRVConsultants.

По традиции конференцию открыл гимн Республики Казахстан, при исполнении которого все торжественно встали, приложив руку к левой груди.

Затем, после приветственных речей, участники продемонстрировали всё то, что они подготовили к празднику Года Ассамблеи народа Казахстана.

Команды–участники, представив постеры и эмблемы, вышли на первый тур, который был посвящен презентации областей, во втором туре команды продемонстрировали сделанные своими руками модели, символизирующие этнокультурный дух своего региона.

В финал вышли три команды, набравшие наибольшее количество баллов. Это – команды «Карагандинская область», «Павлодарская область», «Акмолинская область». Им предстояло отгадать орнамент того или иного этноса народа Казахстана, рассказать о нём. Затем представители финалистов состязались в ораторском искусстве по теме «Этнокультурные объединения» своей области, при этом необходимо было продемонстрировать их региональные особенности и единство, характерное для народа Казахстана. Завершал финал конкурс знатоков творчества Абая. Команды должны были перевести перекрестно с казахского, русского и английского языков цитату из «Книги слов» Абая, и при этом указать конкретно, с какого Слова взята та или иная цитата. Надо отметить, что все участники успешно справились с данным заданием, что свидетельствует о новом поколении казахстанцев, прекрасно владеющих этими тремя языками, и знающих творчество Абая, которому в этом году исполнилось 170 лет со дня рождения.

Жюри пришлось нелегко, определяя лучших. Таковыми оказались: главный Приз получила команда «Акмолинская область», второе место заняла команда «Карагандинская область», третье – команда «Павлодарская область». При этом были отмечены номинанты по таким категориям, как: «Лучшая модель» и «Лучший знаток трёх языков», ими оказались Алма Конакбаева и Жания Курманбай соответственно.

Председатель жюри вручила награды победителям и призерам. Кстати, Оргкомитет, состоящий из самих студентов, в качестве призов выбрал произведения декоративно-

прикладного искусства, сделанные руками преподавателя колледжа Казахской Национальной Академии искусств им.Т.Жургенева А.Т.Мукатовой, подчеркнув тем самым значимость и ценность народного творчества.

Завершая мероприятие, зав. кафедрой «Общеобразовательные дисциплины», лучший преподаватель Республики Казахстан 2015 г., подчеркнула, что проведение Года ассамблеи предусматривает проведение замечательной республиканской акции – эстафета «АНК – 20 добрых дел». Символом этой идеи является Тайказан - чаша мира, благополучия и достатка. Эту чашу каждый из нас, казахстанцев, должен наполнить 20-ю добрыми делами. Кафедра «Общеобразовательные дисциплины» силами студентов 1-го курса специальности «Регионоведение» сегодня начала заполнять Тайказан.

Затем она пригласила всех присутствующих присоединиться к этой эстафете совершения двадцати добрых дел, тем самым внося вклад в единство народа Казахстана. Проведенное мероприятие показало, что такие праздники, посвященные этнокультурным особенностям региона Казахстана позволяют молодежи осознать, что, говоря словами Президента РК Н.А. Назарбаева: «Мы один народ, одна страна, одна судьба. Наш казахстанский путь – это путь мира, согласия и развития».

МИРОВОЙ ОПЫТ ЭТНОПОЛИТИКИ. МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ

**ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ**

Әліпбаева С. Р.

М.Х. Дулати ат. ТарМУ, Қаратау қ.

Ассамблеяның басты ерекшеліктерінің бірі оның еліміздің жоғары заң шығару органында - Парламентте этностық топтар мүдделерінің кепілді өкілдік етуін қамтамасыз етуі болып табылады.

Парламент Мәжілісіне Қазақстан халқы Ассамблеясынан сайланған 9 депутат еліміздің барлық этностары атынан өкілдік етеді. Бұдан басқа қазақстандық этностық қоғамдастық өкілдері Парламенттегі өкілдігі өкілді органдарға саяси партиялар арқылы сайлауға тікелей қатысу негізінде жүзеге асырылады.

Қазақстан халқы ассамблеясы өзінің құрылған кезінен бастап орасан біріктірушілік және зияткерлік әлеует жинақтап және халықтық дипломатия институты үлгісіне бейімделе отырып, ұзақ даму жолынан өтті. Еліміздегі 100-ден аса этностың басын біріктіретін бірегей құрылым тұрақтылықты сақтап, республиканың ілгерілей дамуы үшін маңызды роль атқарды. Қазақстан халқы Ассамблеясы бүкіл әлемге Қазақстанның этносаралық қатынастар саласында жүргізіп отырған саясатының табысты екенін паш етіп келеді.

Жалпы алғанда негізінен Ассамблея жұмысының арқасында біздің елімізде этносаралық және конфессияаралық келісімнің бірегей моделі, әрбір азамат этникалық және діни ерекшелігіне қарамастан Конституцияда кепілдік берілген азаматтық құқықтары мен бостандықтарын толық пайдалана алатындай ерекше сенім, ынтымақ, өзара түсініктік ахуалы қалыптасты. [1]

Республикада Қазақстанның барлық этностарының мәдениетін, тілін, дәстүрін дамыту үшін қажетті жағдайдың бәрі жасалған. Ассамблея қызметі Қазақстанның этносаралық қатынастар мәселелерін тиімді шешетін ел ретіндегі халықаралық беделін арттыруға ықпал етеді.

Қазақстан Халқы ассамблеясының тәжірибесі шетел мамандарын қызықтырып отыр. Бұл туралы Мәскеуде өткен халықаралық ғылыми конференцияда айтылды. Ресей астанасында бас қосқан әлемнің сарапшылары, этносаясат саласындағы мамандар, діндарлар, ғалымдар мен журналистер ірі қалалардағы ұлтаралық бірлік, халықтар достығын нығайту мәселелері жайында ой бөлісті. Осы орайда шетелдік мамандар қазақ елінің тәжірибесі өзгелерге үлгі болуы тиіс деп санайды. Естеріңізге сала кетейік, 2015 жылы елімізде Қазақстан халқы ассамблеясының жылы деп жарияланды. Келер жылы ТМД аумағындағы теңдесі жоқ институтқа 20 жыл толады. Максим Шевченко, РФ Президенті жанындағы Ұлтаралық қатынастарды реттеу кеңесінің мүшесі: - Бүгіндері Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың қолға алған шаралары көпшілікке үлгі болып отыр. Сондықтан Қазақстан халқы ассамблеясы ұлтаралық бірлікті, келісімді, халықтар достығын нығайтуға зор үлес қосып келеді. Осы институттың тәжірибесі барша әлемді қызықтырып отыр. Қазақ халқынан үйренетініміз көп. Андрей Коробков,Теннеси университетінің профессоры: - Қазақстан халқы ассамблеясының институты 20 жыл ішінде оң нәтижелерге қол жеткізді. Мәселен санақ мәліметтеріне жүгінер болсақ, 1990 жылдары халықтың басым бөлігі Қазақстаннан Ресей секілді өзге мемлекеттерге көше бастаған еді. Қазір көшу үрдісі тоқтап қана қоймай, керісінше Қазақстанға Ресейден көшіп келіп жатқандардың саны арта бастады. Қазақ елі ұлтаралық бірлікті сақтап, зор жетістікке қол жетізді. Елдегі достық пен татулық бүгіндері батыс елдердің білікті мамандарын қызықтырып отыр. Қазір әлемнің белгілі ғалымдары

Астанаға келіп, Назарбаев Университетінде жұмыс істеуде. Бүгінде Қазақстан халқы Ассамблеясының жұмыс тәжірибесін Ресей, Қытай, АҚШ, Франция сияқты көптеген шет мемлекеттер зерттеуде. Ел бірлігінің шыңына жетудің соқтықпасы көп, соқпақсыз жолында түрлі этностардың, тілдер мен ділдердің, діндердің арасында шынайы сұхбаттастық орнатуды мемлекеттік қана емес, тұтас жаһандық деңгейге көтере алған Қазақстанның елшілік үндестік алаңы – Ассамблея бүгінде біраз мемлекеттерге үлгі болып отыр. Оны Біріккен Ұлттар Ұйымы, Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымы, Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары жөніндегі кеңес сияқты әлемнің ең белді халықаралық ұйымдары да мойындады. Қазақстан тәжірибесін зерттеп, тәжірибе алмасу үшін елімізге тек соңғы 1 жылдың өзінде 15 мемлекеттің өкілдері келуі осының айқын дәлелі. Сондықтан, Қазақстанның этносаралық қатынас саласындағы өткенін, бүгіні мен болашағын Қазақстан халқы Ассамблеясынан бөле-жарып қарау мүмкін емес. Ол әу баста құрылғандағы қоғамдық-ақылдастық деңгейінен әлдеқашан өсіп, толыққанды конституциялық органға айналды. Ассамблея Қазақстанның әлеуметтік жаңғыруының жаңа кезеңінде барлығымыз бірге құрып жатқан азаматтық қоғамның келісім институты ретінде өз жұмысының бағыт-бағдарын айқындады. Әртүрлі саяси күштермен, барша аймақтармен байланыс орната білген Ассамблея жан-жақты жаңғыру жолына түскен Қазақстан Халқы Ассамблеясы атты бірегей институт жайлы: «Қазақстанның Ассамблея құрудағы тәжірибесін көптеген мемлекеттер қолданып отыр. Мәселен, 2003 жылы Ассамблеяның делегациясымен Мәскеуге барған кезімде сол тұстағы Ресей халықтары ассамблеясы атқарушы комитетінің төрағасы ұлты тува Ч.Ондар: “Біз өз ассамблеямызды Қазақстанның тәжірибесіне сүйеніп құрдық”, деді. Ресей Федерациясы халықтары ассамблеясының төрағасы Рамазан Қажымұратұлы Әбдуләтіпов мырза да: “Біз Ресей халықтары ассамблеясын Қазақстан халқы Ассамблеясының құжаттары мен мол тәжірибесі негізінде құрған болатынбыз. Себебі, Қазақстан халқы Ассамблеясы бізден үш жыл бұрын құрылған еді. Біз одан көп нәрсе үйрендік, бірақ әлі күнге дейін Қазақстанның деңгейіне жете алмай келеміз. Мен сіздерге қызығамын. Өйткені, сіздердің Ассамблеяларыңызды Президенттің өзі басқарады. Сондықтан сіздерде барлық жағынан мүмкіндік жоғары”, дегенді айтып еді. Шынында да, сөзінің жаны бар» - деп өз ойын мақаласы арқау еткен Қазақстан халқы Ассамблеясының мүшесі, республикалық қоғамдық-саяси “Ұйғур авазы” газетінің бас редакторы Юлдаш Азаматов. Қазақстанның барша ізгі қадамдарының бел ортасында жүр. [3]

«Татулық пен тұрақтылық ел иесі ретінде ең алдымен қазаққа керек. Қазақтың ынтымағы мен бірлігі мықты болмайынша мемлекеттің тұтастық келбетін сақтау мүмкін емес» - деді ХХ сессияда елбасы Н. Назарбаев. [2]

Мемлекет дамуының басты негізі - халық арасындағы бірлік пен келісім толеранттылық өзара сенім. Ассамблеяны құрудың арқасында біздің ел дүниежүзінде ешкімге ұқсамайтын, саяси, әлеуметтік, экономикалық және ұлттық дамудың қазақстандық моделін қалыптастырды.

Еуразиялық интеграцияның негізі – қоғамдық келісім мен толеранттылық. Минскіде өткен халықаралық конференцияға осы тақырып арқау болды. Шараны Беларусь Ұлттық ғылым академиясының философия институты мен Қазақстан елшілігі бірлесіп өткізді. Жиынға келгендер еуразиялық кеңістіктегі халықтың мүддесі, қоғамдық келісім және елдің әлеуметтік-экономикалық дамуы сынды ауқымды мәселелерді қаузады. 2015 жылдың 1 қаңтарынан іске кірісетін Еуразиялық экономикалық одақ келісімінің алдында бұл жиынның маңызы арта түсті. Шараға қатысушылар татулық пен рухани келісімнің үлгісі Қазақстаннан бастау алғанын айтты. Олар әлемде баламасы жоқ Қазақстан халқы ассамблеясы институтының ең алғаш біздің елімізде қалыптасқанына тәнті. Сондықтан өзге елдер де қазақстандық үлгіні үйреніп, тәжірибие жинақтауға мүдделі. Ерғали Бөлегенов, ҚР Беларусь Республикасындағы Төтенше және өкілетті елшісі: - Қазақстан халқы ассамблеясының тәжірибесі ТМД кеңістігінде ғана емес, әлем алдында ауадай қажет. Қазақстан кезкелген мемлекетке қонақжайлылық танытады. Ал Белоурсь пен Қазақстан елдері бір-бірімен бауырлас қарым-қатынаста. Тараптар арасындағы сенімді серіктестік екі ел Президенттерінің

арқасында стратегиялық маңызға ие болды. Анатолий Лазаревич, Беларусь ҰҒА философия институтының директоры: - Ел дамуында экономика маңызды рөл атқаратыны сөзсіз. Алайда ұлттар арасындағы рухани байланыс, келісім, мәдениет болмаған жерде ел арасындағы байланыста болмайды. Түптеп келгенде Қазақстан, Ресей, Беларусь халықтарының достығы біздің ортақ әріптестігіміз бен байланысымызды жалғайды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Базарбаев А. Сила страны - в единстве // Индустриальная Караганда. 2008.
2. Выступление Президента Республики Казахстан Н.А.Назарбаева на XVI сессии Ассамблеи народа Казахстана // Казахстанская правда. — 2010. — № 278.
3. Ақпарат көзі: <http://www.24.kz/kz/zha-aly-tar/o-am/item/32727-zyzy-tyruda>

МӘДЕНИЕТТЕР ТОҒЫСУЫ ЖӘНЕ МУЛЬТИМӘДЕНИЕТ

Аликенова К.Н.

І.Жансүгіров атындағы ЖМУ ф.ғ.к., доцент, Талдықорған қ.

Жаһандану үрдісі қазіргі әлеуметтік әлемнің маңызды да өзекті мәселесі болып табылатындығы анық. Ол жан-жақты қарастыруды қажет етеді, өйткені жаһандану көптеген қайшылықтарға толы үрдіс.

Қазіргі жаһандану үрдістері және олардың ұлттық мәдениеттерге тигізетін әсері соңғы жылдары ғалымдар болсын, қызу талқыланатын мәселеге айналды. Француз философы Жан Аттали ХХІ ғасырда «жаңа көшпелілердің дәуірі басталады дейді. Жаңа көшпелі тамырсыз ризома келбетті, магниттік карточка оның түгел тұлғалық көрсеткіштерін ауыстыратын, әмбебап нарыққа жол ашатын, «Меннің протезі» болып табылады дейді.

Метамәдениет пен ұлттық мәдениеттердің арақатынасында үлгі-модельдерді таңдауда үш жол бар екендігін зерттеушілер атап өтеді.

Бірінші үлгіні дамудың (немесе стагнацияның) этнократиялық моделі деп атауға болады. Мұнда көп этникалық қоғам бір этностың басымдылығын мойындау арқылы тұрақтанады. Сыртқы ықпалдар мен инновациялар шектеліп отырады.

Екінші үлгіде мемлекет жаһандық орталықтарға тәуелді шеткі кеңістік ретінде әрекет етеді. Бұл жағдайда мәдениеттің «вестернизациясы», «макдональдизациясы» жүзеге асады. Ұлттық ерекшеліктерді сақтап қалу басты мәселеге айналып кетеді.

Тартымды және үйлесімді үлгіге үшіншісі жатады, бұл жағдайда мемлекет дүниежүзілік мәдени процеске оның теңқұқылы мүшесі ретінде қатысады. Бұл жағдайда этномәдениет жаңа сатыға көтерілу үшін өзінің бүкіл шығармашылық қабілеттілігін шұғыл арттыруы қажет.

Соңғы позицияны кейде мультикультуризм деп те атайды. Оның мәнісі басым этномәдениет өркендеуіне жағдай туғызу. Бұл мәселе тіпті АҚШ сияқты дамыған елдерде де әлі шешімін күтіп тұр. Айталық АҚШ-тағы «вамп»-тер (ақ нәсілді еркек протестант американдықтар) үстемдігі туралы ділдік құбылыс анда-санда өз нобайын көрсетіп қояды. Мультикультурализмге, біздің ойымызша, ұтымды анықтаманы қазақстандық философ Г. Нарбекова береді.

«Мультикультурализм – это прежде всего взаимосвязь и взаимообогащение национальных культур, признание и приобщение к духовным ценностям, нормам, сущность которых состоит в уважении статуса и свободы самореализации каждого этнокультурного субъекта. Способность народов к восприятию другой национальной культуры предполагает наличие в воспринимаемой культуре общечеловеческого содержания» [1, 33 б.].

ХХ ғасырдың аяғына қарай ахуал едәуір өзгерді, дәлірек айтқанда "екіге жарылды". Бір жағынан, барлық жерде дерлік ұлтшылдықтың, әсіресе этникалық және діни сананың өсуі ұлттың мән-маңызының ұлғая түскенінен хабар береді. Екінші жағынан, ұлттық бөліністер

мен құндылықтар күмән мен қайта қарауға ұшырауда және көпшіліктің көзіне олар архаизм болып көрінеді.

Этникалық пен ұлттың маңызы туралы сұрақтың жауабы, біз айтып өткендей, дәстүршілдік пен одан туындайтын барлық феномендерді қалай түсінуге байланысты болып келеді. Дәстүрлі институттар ретіндегі этникалық, ұлт немесе ұлттық мемлекет туралы айтқанда, біз дәстүрді әлеуметтік ұйымдасу нормалары мен институттарының бір түрлерін игеріп және жаңасын түзудің ұдайы үдерісін ұғынамыз. Тарихи дамудың барысында сол заманғы функцияларды атқаратын институттар бірте-бірте өз функцияларын жоғалтып, дәстүрмен шайыла отырып, кейінгі орынға шегінеді және "жаңа заманауимен" алмаса отырып, ақыры соңында ығыстырылып, дәстүрге айналады.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін қазақ мәдениеті үшін бұрын-соңды болып көрмеген тарихи мүмкіндік пайда болды: ұлттық мұра құндылықтарын қазіргі озық мәдениеттер жетістіктерімен үйлесімді қосу. Бұл ұжымдылық пен жеке-даралықты, үлкендерді сыйлау мен тұлға еркіндігін, экологиялық сана мен жасампаздықты, төзімділік пен белсенділікті және т.б. үйлесімді қоса білуді талап етеді. Бірақ бұл жүзеге аса ала ма? Әлде көшпелілер ұрпақтары батыстық либералдық құндылықтарды қабылдауға қабілетсіз болып шыға ма? Біз осының бәрі мүмкін деп жауап бергіміз келеді. Қазақ мәдениеті тарихынан осыған көптеген мысалдар келтіруге болады: ру-тайпалық өрістен шыға білген қазақ ақын-жырауларының индивидуалдық дискурсы, Абайдағы Шығыс пен Батыстың сұхбаты, XX ғасырдағы тоталитаризм қысымында болғанымен, көшпелілер ұрпақтарының батыс технологиясын және рухани мәдениетін игеруге деген талпынысы, Қазақстан Республикасында жүргізіліп жатқан көпбағытты саясат.

Әрине, мультимәдениет идеясында қазақтың ұлттық мүдделеріне теріс келетін жақтары да бар. Мысалы, гетерогендіктің ұлттық гомогендікке ұмтылысымен қайшылықта болуы, мультимәдениет идеясын жастардың бұқаралық мәдениетінде теріс түсінуі, мәдени релятивизді әсерлеу т.т. Бірақ, мәселе терминді қалай қолдануда тұр, әйтсе де, «мультимәдениет» термині өзімен-өзі бейтарап болып табылады. Дұрыс мағынадағы мультимәдениет мәдени нәсілшілдікке, ксенофобияға, этноцентризмге, лингвизмге (тілдік кемсіту), сексизмге (жыныстық әсірелеу), әлеуметтік жікшілдікке, партикуляризмге, фундаментализмге т.т. қарсы бағытталған. Басқаша айтқанда, қазақстандық мәдениеттің осындай сипаты оны батыстандырудың сыңаржақтылығынан жоғары қоя алады.

Қазақстандық мультимәдениет туралы айтқанда, оның тек көпэтникалық сипатта екендігі жөнінде ғана емес, сонымен бірге оның көптеген діни сұхбаттар нәтижесінде қалыптасқандығы жайында айту қажет. Осы конфессиялар арасында өзара қарым-қатынаста ислам дінінің ерекше рөлі болды. Қазақ мәдениетіне қатысты «ұлттық ислам» деп қаншама ерекшеленгенмен, исламның ұлттық бітімін оның жалпы өркениеттік тұтастығына қарсы қоймаған жөн. Православиялық және конфуцийлік өркениеттер арасында ғасырлар бойы әрекет етіп келген қазақ мәдениеті үшін ислам басты қорғаушы, мәдени архетиптерді сақтаушы күш рөлін атқарады. Кесімді айтқанда, ислам қазақ халқын ресейлік, қытайлық және батыстық қысымнан рухани қорғап отырды.

Белгілі болғандай, қазіргі әлемде вестернизация мен жаһандануға төтеп бере алатын аз күштер қалды. Бір жағынан ол барша адамзатқа ортақ көкейкесті мәселелерді (атомдық ядролық бомбаның қауіпі, экологиялық жағдайлар, соғыстар т.с.с.) бірігіп шешу жолын бағыттайтын болса және жалпы адамзаттық мәдениет пен өркениеттің ағымына кіру мүмкіншілігін анықтаса, екінші жағынан, ол басқалардың ішінде ыдырап кетуді, өзіндік ұлттық ерекшеліктің жоғалуына алып келуі мүмкін. Жаһандану үрдісінде адамның жекелік проекциясы, өзіндік ерекшелігі, даралығы жоғалып кетеді, ол саясаттың манипуляторына айналады. Ол тек «нақты – тарихи әлеуметтіліктің жекелік құбылысын айналады» [2, 135б.].

Осыдан мынадай бір тұжырымға баруға болады. Жаһандық үрдісімен келіп жатқан вестернизация бұқаралық әлсіз қоғамға өз ойын тез, әрі ұтымды жүзеге асырады. Өйткені, еліктегіш болмыс, тез сенгіштік және өз тарихын бағаламау, өзіндік ұлттық ерекшеліктерін айыруға барынша мүмкіндік туғызады. Сол себептен, мәдениеттер арасындағы сұхбатты

жүргізе отырып, өзіміздің тарихи-мәдени мұраларымызды тек сақтап қана қоймай, оларды құндылық ретінде ұлттық мұраға айналдыру қажет. Ұлттық мұраны сақтаудағы факторларға тек көшпелілік өмір салтымен келген құндылықтар ғана емес, сонымен бірге мұсылмандық өркениетпен байланысты Қазақстан аумағындағы қалалық мәдениет те жатады.

Қазіргі заманғы батыстық мәдениеттің универсалды басты принципі түріндегі технизмнің жаппай таралуы гуманитарлық бағдардағы интеллигенция өкілдерінің антитехницистік, антисциентистік қозғалыстарын тудырды.

Қазіргі әлемде жаһандану үдерістерінің толассыз қарыштауына бәріміз куәгеріне айналып отырмыз. Шын мәнісінде жаһанданудың түпнегізінде батыстану жатқанын дәлелдеу онша қиынға соқпайды. Әрине, глобализм қай жерде мүмкін болса трайбализм үрдістерін және әлеуметтік теңсіздікті күшейтіп ұлттық мемлекеттерді ыдыратуға ұмтылады. Бұрынғы КСРО-ның кеңістігінің барлығында автократиялық кландық мемлекеттердің құрылуы бекер емес. Бірақ, глобализмнің оппоненті антиглобализмдік құбылысы мәселеден шығудың жолы емес. Кейде ол жаһаншылдарға қызмет етіп кетеді. Мысалы, кейбір мемлекеттерде билік пен оппозиция барынша ұлттық тәуелсіздікті көксіп, бірақ Батыстан демеушілік көріп отырса, шын мәнінде бұның барлығы Батыстың мақсаты үшін жасалады, өйткені, осындай жағдайда глобализм бөліп билеу үшін жақсы мүмкіндіктерге ие болады.

Антиглобализм жер, тіл, дәстүрлер сияқты бұрынғы оқшау құндылықтарды қорғайды. Батыстандыруды жүзеге асыратын нақтылы мәдени тетіктердің арасында маргиналдану ерекше рөл атқарады.

Шектеусіз трансформациялардың нәтижесінде және бұрынғы мұраттардың жоғалуы жеке тұлғаны, бір жағынан, белсенділікке, алға ұмтылуға, жасампаздыққа жетелесе, екінші жағынан, өз мүмкіндіктерін дұрыс бағаламауы арқылы енжарлыққа, сенімсіздікке, түңілуге, қоғамға жат қылықтарға апаруы мүмкін. Өтпелі мәдениетке тән тұлға мен қоғамдастықтардың аралық жағдайын білдіретін қалыпты маргиналдану деп атайды. Бұл ұғым тікелей батыстық мәдени ареалға қатысты болғандықтан оған арнаулы тоқталайық.

“Маргиналды (лат. *Marginali* — шет, жиектегі, шекарадағы) – қоғамдағы әртүрлі процесстердің нәтижесінде (көші-қон, этномәдени әрекеттестіктер, қоғамдық жүйелердің модернизациялануы және басқа) пайда болатын, өзге мәдениет. Маргинал — дәстүрлер мен нанымдарды иеленуші бола тұра бөтен мәдени құндылықтар мен әлеуметтік рөлдерді меңгеруге мәжбүр, аралық, шекаралық әлеуметтік топтардың мәдени құндылықтары, дәстүрлі нанымдары, бағдарлары және тұрмыс салттарының, басқа да элементтерінің конгломераты. “Маргиналды тұлға” ұғымын 1920 жылдары өздері үшін жаңа урбанистік тұрмыс қалпына бейімделуге мәжбүр жағдайға тап болған эмигранттардың мәдени статусы мен сана-сезімін белгілеу үшін Р. Парк ұсынды” [3, 168-169 бб.].

Жалпы, "маргинал" сөзі американдық социология, әлеуметтік психология және мәдени антропология ғылымдарында белсенді түрде қолданыла бастаған. Парктың өзі бұл сөзге "мәдениет шекарасындағы тұлға" деген мағына берген. Яғни, терминді ойлап шығарған ғалымның өзі сөздің мәдени, ұлтаралық, этникалық байланыстарға ғана қатысты екенін, ол басқа (формациялық, биологиялық, т.с.с.) "өтпелі", "аралық" жағдайдан (айталық, ұрпақаралық, әлеуметтік топтараралық) өзгеше екенін білдірген.

Сонымен, маргиналды шекаралық әлеуметтік-мәдени кеңістіктегі адамдарға жатады. Олар бұрынғы құндылық аймағынан шығып қалғанымен, жаңа топтың құрамына да ене алмай қалды. Әрине, маргиналдықтың жағымды жақтары да бар: инновацияшылдық, мобильдік, ашықтық, т.т. Алайда, маргиналдану, З. Фрейд тілімен айтқанда, Мен және Мұрат-Меннің арасындағы үйлесімсіздіктен туындайды. Мысалы, Қазақстанда жүргізілген реформалардың нәтижесінде бұрынғы мемлекеттік меншікпен байланысты адамдар (инженерлер, жобалау институтының қызметкерлері, зоотехниктер мен агрономдар, т.т.) маргиналдану процесіне ұшыраған. Осы жөнінде ғалым-социологтар мынандай қорытындыға келеді: “Әлеуметтік маргиналдау адамның әлеуметтік тек не өзін бір топпен бірдей санауы туралы ойларын өзгерте отырып, әлеуметтік институттарының функцияларын шатастырды, ірі және шағын әлеуметтік топтардың әлеуметтік позициясын өзгертті, жаңа

элеуметтік топтарды дүниеге келтірді. Қазіргі қазақстандық қоғамда адамның өзін бір топпен бірдей санауы дағдарысқа ұшыратуда. Өзінің қай топқа жататыны туралы ойламайтын, не оған бейтарап қарайтын адамдар тобы көбеюде. Бұл мағынада дүние макро деңгейде ғана емес, микро байланыстар деңгейінен де топқа өзін мүше санау қатынасын бөлді.

Енді осы жерде біз "маргиналдық" сана (жалпы, "маргиналдық" құбылыс) дегенге де баға беруіміз керек. Соңғы жылдары бұл сөз әдебиетте көп қолданылып, көпшілік арасына да белгілі бір жағымсыз мағынада түсіндіріліп тарады (артта қалған, қалалық мәдениетті меңгере алмай жүрген т.с.с.). Екінші жағынан қазақ тілді әдебиетте бұл ұғым ұлттық нигилист, мәңгірт немесе "шалақазақ" мағынасында қолданылады. Шын мәнінде, бұл сөздің мағынасын әркім әрқалай түсініп жүрген сияқты. "Маргиналдық" термині ұлттық бірегейленудің батыстану мәселесіне тікелей қатысы бар. Бұл сөзді трансформация жағдайындағы, бір кезеңнен (дәреже) екінші кезеңге өту үстіндегі жеке адам (немесе топ ұлт) санасын сипаттау үшін қолданады. Мысалы, мұндай өтпелі, трансформация жағдайы – орыстілділерге тән, олар ұлттық пен бұрынғы метрополиялық арасында, екеуіне де жатпай, қобалжып, қайшылықты күй басынан кешіреді. Ауылдан қалаға көшіп келіп, адаптация, бейімделу жағдайында жүрген адам да солай. Сол сияқты мәдениеттер, олардың субъектілері – ұлттар да өз даму (кемеліне жету) барысында трансформация, өтпелі жағдайға ұшырайды. Бұл әдетте өте күрделі, ұлт тағдырын шешетін үлкен тарихи кезеңдер.

"Маргинал" сөзін "транслиминал" мағынасынан ажырату арқылы біріншісінің терең мағынасын ашып, қателесуден жұққан жағымсыз мағынадан арылту керек. Өркениеттер, ұлттар мен ұлыстар біріккен (кездескен) жерде құрбандықтар, күрес, жоғалту да болады, бірақ дәл сол жағдайда ұлы тұлғалар да туады (әл-Фараби, Баласағұн, Қашқари т.б.). Өрине саяси теңсіздік жағдайында өткен мәдениет, ұлтаралық диалог өте қатаң, тіпті қайғылы жағдайларда өтеді. Бірақ осыдан нағыз тұлғалар – топты жарып шығып жаңа сөз, жаңа жол көрсетеді (алаш-ордашылар, Абай), және олар халыққа үлгі болып, оны өз соңына шақырады ("Оян, қазақ!"), олар маргинал емес.

Шығыс елдерінің отаршылдық дәуірінде алға шыққан ұлы сұхбатшыл тұлғалар ассимиляцияға, отаршылдыққа қарсы шықты, өз ұлтының мәдениетін, ділін, тілін қорғап (соны дәлелдеп, дүниеге паш етіп, танытып) күреске шықты. Алайда олар осы тарихи-мәдени қақтығыста өзін-өзі тану үшін, өз мінін біліп, арын оятып, ұлтты түзету үшін пайдаланды. Мәдениеттануда өркениеттер бір-бірін "жекпе-жекке" шақырады деген көзқарас бар. Ескіні жоқтап, замана талабына сай іс-қимыл жасамай, өзгеден үйренуге талпынбай, құр ұлттық "менін" (яғни ұлттық нәпсісін) дәріптей беру – ол мәдени-рухани тоқырауға, "жекпе-жектен" қашып, өз үңгіріне барып тығылу, тарихи тағдырын өз қолына алып жігерленбеген; өзін-өзі "қамшылап" дамытпаған ұлттың болашағы жоқ.

Алайда, ұлттық бірегейлену абстрактылы ұран болып қалмауы керек. Ұлттың өзі адамдық Мен төңірегінде заман талаптарына сай модернизацияға ұшырап отыруы қажет. Әр түрлі тарихи дәстүрлер, мәдени үрдістердің өзара ұшырасып, тоғысуының, синкретті бірлігінің нәрінен мол сусындаған қазақ мәдениетінде өзіндік келбеті, таптырмайтын өзіндік даралығы қалыптасты.

Қазіргі ғылымдағы орын ала бастаған, Батыс пен Шығысцентрилік көзқарастарды біріктіретін, жанастыратын көзқарас басқаша. Кез келген қоғамның өсуі мен өшуі сол қоғамдағы адамдардың парасаты мен іс-әрекетіне тікелей байланысты. Барлығына ортақ мәселе – адамның кешегі мен бүгінгісі, қайғысы мен қуанышы, арманы мен тілегі, бақыты мен қиын кезеңдері, болмысы мен болашағы.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Нарбекова Г. Приоритеты культурной политики государства в контексте трансформации казахстанского общества // Перспективы развития философии и политологии в XXI веке: Материалы научно-теоретической конференции. - Алматы: Компьютерно-издательский центр Института философии и политологии МОН Республики Казахстан, 2004. - С.271
2. Нысанбаев Ә. Адам және ашық қоғам. - Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 1998. – 344 б.
3. Маргиналдық // Мәдени-философиялық энциклопедиялық сөздік. - Алматы: Раритет, 2004. – 320 б.

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ ИЛИ МЕЖКУЛЬТУРНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ? О ПОЛЬЗЕ СОВЕТСКОГО ОПЫТА ЭТНОПОЛИТИКИ

Аманжолова Д.А.

Институт российской истории РАН, д.и.н., профессор, РФ, г. Москва

В 2013 г. в Москве вышел труд, посвященный кризису мультикультурализма [1]. Содержание его весьма характерно: в первой части «Кризис мультикультурализма в Германии и других западноевропейских странах» В.Малинкович рассматривает проблемы иммигрантов-европейцев, «конфликт двух цивилизаций в одной отдельно взятой стране» - Германии, ситуацию с иммигрантами в других странах Западной Европы, отдельно выделяя бывшие метрополии (Англия, Франция, Нидерланды), и вопрос о кризисе мультикультурализма как испытания для демократии. Вторую часть представил ведущий российский этнолог В.А. Тишков, который рассматривает функционирование полиэтничного общества и государства через проблемы понимания и управления культурным разнообразием. Такой подход представляется наиболее перспективным как в научном, так и в политико-прикладном измерении. Третья часть монографии написана украинскими авторами и содержит анализ украинского измерения мультикультурализма в самых разных аспектах – национализм и проблемы интеграции общества, языковой и ведущие этнообразующие компоненты украинского общества с учетом исторического опыта, роль правых сил и конфессионального разделения в развитии этой страны. Авторы еще не знали о том ужасном кризисе, который разваливает Украину с начала 1914 года, но характеристика предшествующих ему событий начала XXI века вполне адекватно отражает ряд причин и процесс укрепления националистических, праворадикальных сил в политической системе страны. Этот феномен рассматривается в контексте усиления правопопулистских тенденций в европейской политике. Показательно на фоне событий 2014-2015 гг. выглядит вывод одного из авторов о «традиционном отсутствии иммунитета политически активных слоев украинского общества перед идеологиями крайне правого толка» [1, с.378]. Как оказалось, не только политически активные слои, но и значительная часть рядовых граждан стали жертвами последовательных и целенаправленных идеологических и политических манипуляций «проводников демократии» внутри страны и извне [2].

Для стран ЕврАзЭС, прежде всего России и Казахстана, вопрос о межэтнической консолидации общества, качестве государственного управления и гражданской ответственности в сфере межнациональных отношений на фоне предшествующего исторического опыта и современных вызовов выглядит принципиальным. Может ли мультикультурализм как апробированный в Европе политический проект быть пригодным для наших стран? С учетом того, что его проводники уже признали свой провал, - вряд ли. Главное же заключается в существенных различиях между европейским конгломератом социокультурных практик, колониальных и постколониальных историй и многовековым опытом евразийского сообщества народов и культур. Западная Европа, имевшая колонии за границами своих стран и формально принявшая в согражданство представителей бывших владений, не сумела создать интегративную модель внутренней политики, выстроив сегрегационные барьеры в сфере занятости и карьеры, в территориальном и жилищном, образовательном, бытовом и досуговом пространствах. Одновременно происходило размывание традиционных ценностных и духовных ориентиров самих европейцев – достаточно напомнить о нежелании их противостоять диктату сексуальных меньшинств, циничном отказе увидеть гуманитарное бедствие на юго-востоке Украины и возрождение нацизма в этой стране, включенной в Европейскую ассоциацию, как и в прибалтийских странах. Эта потеря собственной идентичности служит важнейшим препятствием на пути к налаживанию взаимодействия с инокультурными группами. Стало очевидно, что общечеловеческие ценности не способны быть прочной основой для консолидации национального сообщества и его долгосрочного успешного развития. Информационная

революция меняет социальные и культурные механизмы поддержания идентичности, на первое место у индивидуума выходят динамизм, аморфность и неустойчивость. Общество атомизируется, и мультикультурализм не может обеспечить социально-политическую стабильность [3].

Для народов и государств Евразии характерен качественно иной опыт и инструментарий межкультурного взаимодействия [4]. В этом плане полезно обратиться к недавнему советскому опыту. Несмотря на критическое отношение ко многим событиям и деятелям советской истории, нельзя не признать, что межкультурная интеграция народов СССР и на территории Казахстана в том числе проводилась в целом успешно. Во многом даже вопреки деструктивной линии власти в период сталинизма, когда многие лучшие представители всех народов были репрессированы, что могло, казалось бы, спровоцировать межэтническую неприязнь или конфликты, здравый смысл, народная мудрость, многовековая практика соработничества и сожительства людей разных национальностей не позволили разделить общество по этноконфессиональным границам. Безусловно, большую роль сыграла и общая линия советской этнополитики, направленная на формирование объединяющих надэтнических ценностей и смыслов во всех сферах жизнедеятельности.

Так, техническая взаимопомощь и сотрудничество усиливали межкультурную интеграцию специалистов – представителей разных республик и национальностей. Одновременно происходил рост мультикультурности регионов и смешанных браков (1959 г. – 10,2%, 1979 – 14,9, 1989 г. – 17,5%) [5]. Готовность многих людей селиться и жить на территории других республик вместе с представителями других народов, активные миграционные процессы укрепляли навыки позитивного взаимодействия в учебных заведениях, трудовых коллективах, армии. Важную роль играло владение русским языком представителями других национальностей: 1970 г. – 48,7%, 1989 г. – 81,9%. В 1979 г. 16,3 млн. представителей разных народов назвали родным русский язык, 61,3 млн. одинаково свободно владели родным и русским языком [6]. В целом рост вертикальной и горизонтальной мобильности, наряду с господством общекультурных практик, усиливали межэтническое взаимодействие.

Социально-экономическая модернизация национальных регионов обусловила изменение внутриэтнической социальной структуры. У многих народов впервые появились многочисленные кадры квалифицированных рабочих, научно-технической и гуманитарной интеллигенции. Внутриэтнические социальные взаимосвязи между этими группами существенно отличались от традиционных, т.к. опирались на иные маркеры престижности и мобильности. Происходило формирование новой внутриэтнической иерархии, обусловленной доминированием бюрократических критериев социальной организации. Прежние ценностные ориентиры культивировались в семейной, бытовой сферах и межличностных отношениях.

Историческое наследие и традиционные этнокультурные отношения существенно влияли на соотношение уровня развития аграрного и промышленного секторов в каждой республике (выделяется 4 группы республик с разными моделями – Прибалтика; Россия, Украина и Белоруссия; Закавказье и Молдавия; Казахстан и Средняя Азия). В хозяйственный механизм встраивались устойчивые навыки организации труда в этносообществах, традиционные правила неформального социального контроля, межпоколенческих и гендерных отношений, статусной иерархии и т.д. Иные этносоциальные группы оставались вне этих внутриэтнических связей, что вносило определенную напряженность в межнациональные отношения. К тому же включенность представителей титульных этносов в процесс индустриализации и в состав высококвалифицированных научно-технических кадров была неравномерной и явно недостаточной. Интернационализация при централизации государственного устройства и унификации в 1960-1980-е гг. не остановили развитие этнического самосознания. Более того, именно многолетние вложения государства в развитие экономики и культуры всех народов привели к формированию нового качества национальной интеллигенции, которая обрела потребность и возможность влиять на

настроения своих сограждан («соплеменников»), пробуждая познавательный интерес и повышенную эмоциональную чувствительность к утраченной этнической самобытности, особенно через язык и национальную литературу.

По переписи 1939 г. например, на Украине украинцев в аппарате было более половины всех высших административных работников, в Грузии грузины среди руководителей учреждений составляли 68,7%, а в Армении армяне — 93,5%. При этом управленческий аппарат был многонациональным. В той же Грузии кроме грузин и русских среди управленческих кадров было немало армян, а в Армении были представлены тюрки. В Узбекистане среди руководителей госучреждений узбеки насчитывали 37%, а среди высшего юридического персонала - 33%; русских, украинцев в аппарате было 53,4%, а среди юристов - 59,7%, кроме того, 6% работников аппарата составляли таджики, а среди юристов их было 5,1%. В Казахстане казахов среди руководящих кадров госучреждений было 22,4%, а среди высшего юридического - 33,6%, русских было в аппарате 54,4, среди юристов - 44,4; украинцев соответственно - 10,1 и 9,8%. Таким образом, административный аппарат в его высшем звене сразу складывался как многонациональный. То же надо сказать и о высшем корпусе юристов[7, с.37]. Контроль за этническим балансом в руководстве национальных регионов во 1960-1980-е гг. был одним из важных элементов набора установок для ежедневного функционирования советского общества. Включение в центральные органы власти, прежде всего в ЦК КПСС, представителей республик обеспечивало «институциональный плюрализм», когда первые секретари ЦК компартий республик становились посредниками между высшей властью и массами.

Вместе с тем, этносоциологи констатировали сокращение доли русских во всех республиках во 2-й половине XX века, в отличие от их роста в период с 1926 по 1939 гг., с увеличением доли коренного населения. Отмечается и снижение численности русских в целом (1970 г. — 52,4%, 1989 г. — 50,8%). Кроме того, принципиальным был рост доли занятых умственным трудом: в 1959 г. только 4 народа имели равную с русскими долю, в 1979 в 6 из 15 титульных этносов союзных республик доля занятых умственным трудом сравнялась с русскими (эстонцы, грузины, армяне, латыши, казахи); к ним приближались литовцы, украинцы, белорусы[8, с.346, 348]. Производственная интеллигенция стала самой многочисленной у большинства народов союзных республик, вместе с научной и гуманитарной она формировала мораль и нравственность, умонастроения народа. В партийно-государственном аппарате республик участие русских снижалось, особенно в Закавказье и Прибалтике. Как пишет Л.М. Дробижева, «чем больше накапливался социальный потенциал у национальностей, тем шире становились круги интеллигенции, разнообразнее ее профессиональный состав, более высокими социальные и политические запросы»[8, с.350,352].

В 1979 г. книги и брошюры в СССР издавались на 155 языках, в том числе почти на 90 языках народов СССР. 82 радиостанции работали на 62 языках. Радио, печать, архитектура и скульптура, театр, кино, телевидение — все это играло огромную роль. В 1960-е годы в школах союзных республик с образованием на родном языке внедряется двухкомпонентная система содержания образования, благодаря единой системе учебников также усиливается межкультурная интеграция. В то же время сохранялось образование в национальных школах на бикультурной основе. Формирование негомогенного целого через относительно гомогенное образовательное, культурное, информационно-коммуникативное пространство, наряду с общими параметрами социальной стратификации вне зависимости от национальности и последствиями миграций служило укреплению советского полиэтничного единства. Межэтнические коммуникации, опыт которых был у граждан СССР многопоколенным и выработал способность уживаться и адаптироваться в разных условиях, прирастали новыми практиками надэтнической политики власти. Разнообразие общественных сетей и их масштабы служили реализации коллективных и индивидуальных гражданских и культурных потребностей людей.

До войны выражение «советский народ» уже использовалось. 19 марта 1935 г. в Правде была опубликована передовая статья «Советский патриотизм». Традиционная национально-государственная духовная ценность наполнялась новым содержанием. Вместе с тем было восстановлено историческое образование, без которого нельзя было организовать широкое патриотическое воспитание. Образ Родины формировался на представлении об СССР в целом, причем традиционная метафора державности стала важным компонентом официального дискурса о советском патриотизме. Он дополнялся образом «Большой семьи» с ее лучшими сыновьями и дочерьми – передовиками и воинами разных национальностей, гордостью за армию и воинскую славу Отечества. Советский патриотизм предполагал политическую лояльность, а в коммуникативной практике коллективная идентичность формировалась на основе представлений об особых ценностях, образе жизни как предмете общей гордости. Политическое и географическое пространство объединялось в образе советской Родины, включавшем этническое разнообразие. Конституция 1936 г. сыграла важную роль в кристаллизации новой коллективной идентичности – «советский народ», которая активно развивается в 1935-1939 гг. «Советский народ» упоминается в песне 1938 г. В. И. Лебедева-Кумача «Если завтра война», в докладах и резолюциях съезда ВКП (б) в марте 1939 г., в передовице газеты «Правда» от 21 декабря 1939 г. «Родной Сталин», многочисленных советских произведениях (например, Б. Полевой «Мы — советские люди»), в годы Великой Отечественной — в приказах И. В. Сталина. Создание гимна СССР (1943 г.) также служило формированию общесоветской гражданской идентичности людей.

Само понятие «советский народ» в официальном дискурсе предполагало социально-политическую консолидацию. Между тем поликультурное наполнение советского гражданства было реальностью, которая постепенно прочно утверждалась в массовом сознании при обращении к понятию «советский народ». С 1945 г. в пропагандистской практике в понятии «советский народ» акцент делается не только на братство народов, но и на их гражданское единство. Но вплоть до 1960-х гг. ведущую роль играло описание процессов интеграции в рамках концепции «многонационального советского государства» и соответствующей ему «дружба народов». Советский народ рассматривался как результат и социальных трансформаций («сближение всех классов и социальных слоев»), и достижения юридического и фактического равенства, а также братского сотрудничества всех наций и народностей [8].

Система общих социально-политических и культурных институтов и коммуникаций, единая идейно-политическая интерпретация и мифология, общегосударственные символы и ритуалы, сблизившиеся параметры политико-правовой культуры наряду с полиэтничным составом населения многих регионов обеспечивали единство советского народа как политической нации. Это не исключало поощрения этнокультурного разнообразия в установленных идеологических и политических координатах. В результате происходила не ассимиляция, а межкультурная интеграция народов СССР. С одной стороны, в паспорте каждого человека указывалась этническая принадлежность (национальность), с другой – понятие «советский» было идентификатором принадлежности к особой общности. Этническое и гражданское соединялись в динамичном соотношении. С ростом культурной сложности личности происходило и усложнение этноидентификации людей (двойная и даже тройная идентичность – русский немец и т.п.).

В Армении доля русских в 1970 г. была 2,7%, в 1989 г. – 1,6, в Азербайджане соответственно 10 и 7,9, в Грузии она уменьшилась с 8,5 до 7,4%. При этом в Грузии и Азербайджане сокращалась доля армян, а в Армении – азербайджанцев (с 1970 по 1979 гг. с 10 до 7,9%). В среднеазиатских республиках и Казахстане росла доля коренного населения и за счет высокой рождаемости, и за счет сокращения доли русских. С 1970 по 1989 гг. она снизилась в Узбекистане с 12,5% до 8,4, в Казахстане – с 42,4 до 37,8, в Туркмении – с 14,5 до 9,5, в Таджикистане – с 11,9 до 7,6, в Киргизии – с 29,2 до 21,5%. Этническая мозаичность в этих республиках снижалась. В другой группе республик – Белоруссия, Украина, Латвия, Эстония, Молдавия – уже с 1950-х гг. прогнозировалось уменьшение доли коренного

населения и рост доли русских, а в Латвии и Эстонии и других национальностей. С 1970 по 1989 гг. доля русских в Латвии росла с 29,8 до 34, а в Эстонии с 24,7 до 30%. В Литве изменения были не такими заметными – 95,3% литовцев жили в республике, и русские составляли в 1970–1980-е гг. 8,6–9,4% [8, с.344-345]. От 60 до 80% населения разных республик называли родиной СССР. Наибольшую приверженность надэтнической общности испытывали русские. По данным переписи 1989 г., 30% русских в РСФСР самоопределились как советские, в Москве и Ленинграде их было 38%. В декабре 1990 г. по данным ВЦИОМ от 70 до 80% русских в России и других союзных республиках воспринимали себя прежде всего как граждане СССР, тогда как представители титульных этносов в союзных республиках на 1-е место ставили свои республики [9].

Одним из доказательств состоявшегося конструирования советского народа являются результаты референдума о судьбе СССР в марте 1991 г. Замечания по поводу формулировки вопроса, конечно, важны, но для массового сознания все же принципиальным было представление о судьбе своего общего Отечества, и этой общностью большинство, несомненно, дорожило. В идентификации советских людей усиливаются критерии общегосударственного единства, восприятие страны как единого пространства общей Родины, обладающего принципиальной ценностью. Это не противоречило сохранению этнического самосознания и возрождающейся тяге к этнокультурной самобытности. Исследования этнологов в 1972-1982 гг. показали: формирование советского народа ни в коей мере не означает нивелирования национальных особенностей, вариативно проявлявшихся в разных сферах социальной жизни и по национальностям [10, с.433]. Для большинства советских граждан хорошие отношения между людьми разных национальностей были реальностью, но чувство общности все больше подвергалось испытаниям.

Устаревшая интеллектуальная культура и инерционная модель поведения руководства страны, неготовность учиться управлять новыми рисками и учитывать качественные изменения, обусловленные проводимой им самой политикой, привели к кризису идеологии, политики и самих институтов власти. Это особенно важно учитывать в современных условиях, когда факторы идентификации, условия формирования гражданского единства изменились, прежде всего для новых поколений. Так, у современной российской молодежи, в частности, основными мотивами национально-государственного идентификационного выбора служат потребности в безопасности, комфорте, карьерные амбиции, стремление к самореализации, патриотизм. Основными ценностями, притягательными в идентификационном образе России с точки зрения молодежи, являются сила, национальные ресурсы, государственный патернализм, национальный исторический, в том числе антикризисный, опыт [11, с.14]. В постсоветских государствах особенно остро воспринимается возрастающая степень транскультурного контекста, объективно складывающаяся смешанная и множественная идентичность. Это, наряду с богатством нашего исторически заданного культурного ландшафта - не обреченность, а важное достижение, которое можно и должно использовать во благо общества и каждого его гражданина. Принципиальное значение имеют способы, характер и последствия повсеместного этнокультурного и конфессионального возрождения, формирование новой системы межличностных и межгрупповых отношений в изменившейся экономике и социальной структуре общества, выстраивание современного политического пространства с соответствующей культурой диалога власти и народа, партий и объединений, лидеров со своими единомышленниками и противниками. Каждому из нас стоит начать с себя, потрудиться над проявлением своих добрых человеческих качеств каждый день. Наряду с известными мерами административно-правового плана, принципиально важно неустанно и последовательно развивать объединение молодежи в общих школах, клубах, кружках и т.п., независимо от их этнической принадлежности и гражданства, когда они учатся и живут вместе. Необходимо системное ознакомление родителей, госслужащих, преподавателей, представителей национально-культурных организаций, в т.ч. мигрантов, с культурой наших

народов, что позволит им уважительно и корректно взаимодействовать, позитивно воспринимать и усваивать информацию о богатстве разных культур и вкладе всех народов в общую копилку социально-экономических, научных, культурных и иных достижений наших стран. Отражая общественное разнообразие, чувствительно реагируя на этнические, культурные и религиозные вопросы, предоставляя информацию изнутри о разнообразии каждого сообщества, образовательные учреждения и общественные объединения способствуют укреплению атмосферы согласия и взаимного уважения между людьми, преодолению пороков сознания, препятствующих формированию благожелательного поликультурного евразийского пространства. Нам жизненно необходима оптимизация и мобилизация имеющихся образовательных, социальных и культурных ресурсов для содействия современной молодежи в формировании жизнеобеспечивающих качеств, в т.ч. патриотизма и гражданской ответственности, креативности, профессионального владения технологиями кросс-культурных коммуникаций, умения организовать свой досуг на основе здоровых нравственных представлений.

Список используемой литературы:

1. Кризис мультикультурализма и проблемы национальной политики. Под ред. М.Б. Погребинского и А.К. Толпыго. М.: Весь Мир, 2013. 400 с.
2. См., к примеру: Забродина Е., Соколовская Я., Карцев А. У Киева отшибло память о Воляни. А Варшава об этом помалкивает // Известия. 2008. 16 октября; Печатнов В. Операция «Порабощенные народы» // Родина. 2009. № 6; «TheNation», США. 70 лет сотрудничества с нацистами: маленький грязный украинский секрет Америки [Электронный ресурс] // URL: <http://www.russiapost.ru/archives/22870> (дата обращения: 24.04.2014) и др.
3. См.: Семененко И.С. Глобальный кризис идентичности: личность, общество, культура // Глобализация и Россия. М., 2004; Ее же. Интеграция инокультурных сообществ в развитых странах <http://www.polit.ru/research/2009/07/14/semenenko.html> (дата обращения: 14.07.2009).
4. См., к примеру: Аполлова Н.Г. Экономические и политические связи Казахстана с Россией в XVIII – начале XIX вв. М.: Изд-во АН СССР, 1960. 456 с.; Байдосов З.Б. Культурные связи казахского и русского народов во второй половине XIX - начале XX века (на материалах Западного Казахстана): Автореф. дис. ... к.и.н. Алма-Ата, 1989. 26 с.; Ахметов А. Дух вольности святой: Чокан Валиханов и демократическая Россия. Алматы: Казахстан, 1995. 350 с.; Российская многонациональная цивилизация. Единство и противоречия. М.: Наука, 2003. 378 с.; Султангадиева Г.С. Западный Казахстан в системе этнокультурных контактов (XVIII - нач. XX вв.): Дис. ... д.и.н. Алматы, 2003. 302 с.; Мурзабулатов А. Тюрко-русское братство [Электронный ресурс] // URL: www.navi.kz (дата обращения: 9.09.2005); Русские в Евразии XVII-XIX вв. Миграции и социокультурная адаптация в иноэтничной среде. Тула: Гриф и К, 2008. 480 с.; Этнокультурные взаимодействия в Евразии: пространственные и исторические конфигурации: Материалы всерос. науч. конф. (Барнаул, ноябрь 2012 г.). Барнаул, 2012. 262 с. и др.
5. Российская многонациональная цивилизация. Единство и противоречия. М.: Наука, 2003. С. 158-181, С. 206; Вдовин А.И. Русские в XX веке. М., 2004. С. 249; Уманский Л.А., Шаболдин С.С. Годы труда и побед, 1917-1987: Попул. справочник. М., 1987. С. 291.
6. Польшин М.Ф. Проблемы и противоречия в развитии национальных отношений в СССР в 1970-х – первой половине 1980-х гг. // Общество. Среда. Развитие (TERRA HUMANA) Вып. № 2. 2008. С.12; Уманский Л.А., Шаболдин С.С. Годы труда и побед, 1917-1987. С. 283.
7. Сахаров А.Н., Жиромская В.Б. Облик народа к началу Великой Отечественной войны // Народ и война: очерки истории Великой Отечественной войны 1941—1945 гг. М., 2010. С.11-47.
8. Дробижина Л.М. Этнодемографические и социальные изменения в жизни национальностей в 1970-1980 гг. // Этнический и религиозный факторы в формировании и эволюции российского государства. М.: Новый хронограф, 2012. С.332-379.
9. Дробижина Л.М., Аклаев А.Р., Коротеева В.В. и др. Демократия и образы национализма в Российской Федерации 90-х годов. М., 1996. С. 305-306; Дробижина Л.М. Мифы и реальность многонациональной семьи народов // Этнический и религиозный факторы в формировании и эволюции российского государства. С. 356; Русские (Этносоциологические очерки). М., 1992. С. 400, 415.
10. Социально-культурный облик советских наций. М.: Наука, 1986. 454 с.
11. Титов В.В. Формирование национально-государственной идентичности молодежи в современной России (политико-психологический анализ). Автореф. дисс. ...к.полит.н. М., 2009. 28 с.

ҚАЗАҚ ЭТНОСЫНДА ОТБАСЫ-НЕКЕ ПРОБЛЕМАСЫНЫҢ ЗЕРТТЕЛУІ

Арапбаева Д.К.

*Ташкент облыстық халық ағарту қызметкерлерін қайта дайындау
және олардың білімін жетілдіру институтының п.ғ.к.,
аға оқытушысы, Ташкент қ, Өзбекстан*

Бүгінгі таңда отбасы, отбасы-неке қатынастары, отбасындағы психологиялық орта, тәлім-тәрбие және оның этнопсихологиялық ерекшеліктерін зерттеу өзекті проблемалардың бірі болып табылады.

Қоғамда отбасын нығайту, жастарды жан-жақты жетік, денсаулығы мықты, кемел тұлға етіп тәрбиелеу, отбасын қоғамның басқа да маңызды әлеуметтік құрылымдары секілді еліміздегі рухани өзгерістермен үндес дамыту, оның беделін арттыру мәселесіне мемлекеттік саясаттың ең маңызды үстем бағыты ретінде тұрақты назар аударылуда.

Әрбір халықтың өзіне тән ұлттық тілін, дінін, әдет-ғұрпын, салт-дәстүрлерін және этнопсихологиялық ерекшеліктерін зерттеу көптеген ғалымдардың зерттеу нысанына айналған. Сондай-ақ қазақ отбасысының өзіндік этнопедагогикалық және этнопсихологиялық ерекшеліктері бойынша Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, Абай Құнанбаев, Ә.Диваев, Ш.Құдайбердіұлы, М.Дулатов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов тағы басқа ғалымдар мен ақын-жазушылар зерттеулер жүргізген.

Басқа халықтар секілді қазақ халқы да өзіне тән тарихи салт-дәстүрлері және ұлттық құндылықтары мен ерекшеленеді. Әсіресе, қыздарды некеге дайындау мәселесі қазақ отбасыларында да өзіндік ерекшелікке ие. Қыз өсіріп отырған әрбір шаңырақта оның барша қимыл-қозғалысы бақылауда болады. Оларды халқымыздың ең жақсы әдет-ғұрыптары, дәстүрлері мен ұлттық құндылықтары негізінде отбасылық өмірге дайындау аналар мен әжелердің борышы саналады. Әже-аналардың үгіт-насихаттары арқылы келіннің міндеттері, ерінің ағайын-туысқандары алдындағы келіндік борыштары түсіндіріледі. Ал бұл, өз кезегінде, қыздарда болашақ келін мен ана туралы түсініктер қалыптасуында шешуші орын иелейді.

Жаңа өмір қарсаңында тұрған қыздар басқа жанұяға келін болып барғанда, олардан ар-ұят, пәктік, әдеп, ибалылықпен қатар келіндергетән борыш, міндеттер, әдет-ғұрып және келіндерге қойылатын талаптарды толығымен үйрену талап етіледі. Әже-аналардың насихаттарына құлақ асып, олар үйреткен амалдарды сөзсіз орындаған қыздардың отау құрғаннан соң жаңа ортаға бейімделуі оңай болады. Бұл жағдайда қыздарда болашақ келін жайындағы түсініктердің қалыптасуында тәрбиемен қатар тікелей әлеуметтік-психологиялық орта да ерекше маңыз иелейді. Отбасындағы тәрбие мен отбасылық өмір туралы білімдерді игеру қыздарды болашақ отбасына дайындауда таптырмас сабақ қызметін атқарады.

Х.А.Арғынбаев өзінің “Қазақтың отбасылық дәстүрлері” атты шығармасында дәстүрлі отбасы және отбасылық қарым-қатынастар, некелесу әдет-ғұрыптары, қалың малжәне жасау, сондай-ақ қазақ отбасыларындағы мәдени өмір және неке қатынастарын жете зерттеген [1,216].

Х.А.Арғынбаев қазақ дәстүрінде ат тергеу ғұрпы әсіресе келіндерден қатты талап етілетінін атап өтеді.

Қайынатасы мен енесінен бөлек тұратын келіндер де олар отырған үйдің төріне шықпайды, төсегіне отырмайды. Тіпті, олар о дүниелік болып кетсе де, сол үйдің төрі мен ата-енесінің орны келіндер үшін қасиетті болғандықтан, бұл әдетті бұзғандар ауруға шалдығады, деп есептеледі [1,39]. Келіндерге күйеудің ағайындарының атын атауға қатаң тыйым салынады. Бұл туралы алғаш рет Н.И.Ильминский: “Қазақ отбасында келін-күйеу туыстарының атын атап шақырмайды. Күйеудің аға-інілеріне, апа-сіңлілеріне айрықша ат қоятын”, — дейді [1,29].

Келін тарапынан жаңа есіммен шақыру, күйеу туыстарының жасына, жынысына, туыстық қатынастарының алыс-жақындығына байланысты. Мұнда келіннің сөзге шеберлігі,

тапқырлығы, ең маңыздысы, парасатты болуы оған аса көмек береді. Себебі, әрбір адамның ішкі-сыртқы күйініш-сүйініштері мен мінездерін назарға алып, оларға ұнайтын есімдер қою кез келген адамның қолынан келетін жұмыс емес.

Жаңа түскен жас келін отбасы мүшелері, отбасындағы ереже-қағидалар, әдет-ғұрыптар және ұлттық құндылықтарға бейімделе отырып, өзі де сол жанұяның мүшесіне айналады. Әдет-ғұрыптар бойынша, жаңа түскен келін өмірлік жолдасының үлкен атасын “ата”, анасын “әже” дейді. Күйеудің өз атасы және оның аға-інілерін “үлкен ата”, “ата”, “кіші ата” деп шақырады. Күйеуінің ағаларын “үлкен аға”, “жақсы аға”, “ағакем” десе, інілерін “сал жігіт”, “молда жігіт”, “мырза жігіт”, “ортаншым”, “кенже” т.б.; қайынсіңлілерін “шырайлым”, “еркежан”, “еркешім”, “молда қыз” секілді есімдермен шақыру әрбір келіннің борышына айналған [1,29-30].

Сондай-ақ, келіндерден өмірінің соңына дейін күйеуінің ағайын-туыстарына иіліп сәлем салу және әрқашан дастарқанның төменгі (есік) жағына отыру қатаң талап етіледі. Олардың қайыната-қайынағалары отырған жерге кіруі мүмкін емес. Осы амалдарды ұстанған келінді халық ардақтап, әдепті келін санаған. Өткен замандарда жаңа түскен келіннің өз үйіне баруына бір жыл рұқсат етілмеген. Оның өз себебі — тәрбиелік жағы бар. Жаңа түскен келін сол отбасының ең кіші мүшесі болып табылса да, жасы үлкен адамдар, қайынағалары оның алдында әдеп сақтап отырған.

Қазақ отбасыларындағытағы бір өзіндік ерекшелік мынада, келін таңдағанда, бірінші кезекте, оның қай ру өкілі екеніне назар аударылады. Бұл басты мәселе. Сондықтан қазақ отбасыларында өскен әрбір ұл-қыз қай рудың перзенті екендігін, қай ру өкілдері оның аталасы болып, қыз алып, қыз бере алмайтынын біліп өседі. Бұл неше ғасырлардан бері сақталып келе жатқан дәстүр. Өйткені қазақтарда әрбір өскелең ұрпақ жеті атасын міндетті түрде біліп, жаттап өседі және таңдалған келін аталас болмағандықтан, перзенттерінің төрт мүшесі сау, қаны таза болып туылады. Оларда жеті атаның шежіресі былайша:

1. Өзің 2.Әке 3.Ата 4.Арғы ата 5.Баба 6.Түп ата 7.Тек ата.

Венгер ғалымы А.Вамбери “Орта Азия очерктері”, “Орта Азияға саяхат” атты шығармаларында: “...екі қазақ бір-бірімен кездесе, олардың алғашқы сұрағы “Жеті атаң кім?” болады және бұған жеті жасар бала да саспай жауап бере алады” – дейді. Мұның өзіндік тәрбиелік маңызы бар. Оларда келін таңдарда оның туысқан болып шықпауы, “жеті атадан” кейінгі ұрпақ болуы қажет деген дәстүр күні бүгінге дейін сақталады. “Жеті атаға” толмай келін таңдау этнография ғылымында “экзогамия” деп аталады.

Қазақ халқында экзогамия қағидасыныңөзіндік ерекшеліктері туралы бірнеше ғалымдар зерттеулер жүргізген.А.Левшин өз зерттеулерінде экзогамиялық қағида қазақтарда қатаң сақталатындығын, бір рудан шыққан немесе аталас ұл мен қыздың үйленуіне мүлдем рұқсат етілмейтінін бақылаған.

3.Ж.Жаназарованың “Современная семья в Казахстане и ее проблемы” атты монографиясында отбасының теориялық-методологиялық мәселелері кеңінен ашып көрсетіледі[2,270]. Аталған шығармада қазіргі қазақ отбасының неке қатынастары, некенің беріктігіне ықпал ететін факторлар, ажырасымдардың себептері сияқтылар баяндалады.

Монографияда некеге байланысты 4 дәреже көрсетіледі:

1) некеге деген кері пікір;

2) болашақ өмірлік жолдасын таңдауға деген жоғары талап; егер тұлға өзінің идеалын кездестірмесе, өмірінің соңына дейін жалғыз өтуге дайын;

3) таңдаудың орта бөлігі, мұнда тұлға өзі ұнатқан жанды кездестірсе, оған тұрмысқа шығуға дайын;

4) таңдаудың төменгі бөлігі, мұнда адамға үйленуден басқа ешнәрсенің керегі жоқ, ол адам үйленуді бірінші кезекке қояды [2,270].

М.М.Маматов түрлі ұлт өкілдері отбасыларының этнопсихологиялық ерекшеліктеріне тоқталып, өзбек және қазақ отбасыларының өзіне тән жанұялық әдет-ғұрыптары мен салт-дәстүрлері арасындағы айырмашылықтарды нақты мысалдарға негізделе отырып баяндайды [3,60]. Мысалы, қазақ халқындағы “қыз алып қашу” дәстүрінің пайда болуы туралы автор

былай жазады: “Қыз алып қашу” дәстүрі топтық некенің жойылуы және экзогамиялық некеге өту кезеңінде пайда болған деп есептеледі. Топтық некедегі барлық әйелдер сол топтағы барлық ерлерге тиесілі болған. Басқа топтан бөтен еркектің араласуына қатаң түрде тыйым салынған әрі жазаланған.

Экзогамиялық некеге өтумен рудағы әйелдерге басқа топтағы еркектер иелік ете бастайды. Бұл жайт әйелдің тобындағы еркектерді оған иелік ету құқығынан айыра бастады. Әрине, мұндай психологиялық күй — стереотиптің бұзылуы оңайға соқпайды. Егер бұл стереотип бірнеше ғасырлар бойы қалыптасқан және орныққан болса, оның жойылуы үшін де сонша уақыт қажет. Сондықтан да әйелдің рудың еркектері құда жақпен келісіп, қызды алып қашуға мүмкіндік берген. Біраз уақыт өтіп, “сезіп қалған соң” өз құқықтарын қорғау үшін “қарсыластарын” қуған. Кейіннен бұл жағдай әдет-ғұрып көрінісіне енген” [3,60].

Т.Б.Нарымбетовтің “Өзбекстанда тұратын қазақ отбасыларының әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктері” атты диссертациялық зерттеуінде Өзбекстан аумағында өмір сүретін қазақ отбасыларының әлеуметтік және этнопсихологиялық ерекшеліктері зерттелген. Атап айтқанда, мәдениетаралық ерекшеліктер мен этникалық стереотиптердің отбасылық қатынастарға әсері, неке факторлары, танысу орны, формасы, жасы мен тұрмыс құру мотивтері, қарым-қатынас, рөлдер бөлінісі, некеге қанағаттану, даулар және ажырасымдардың себептері мен салдары жіктеледі [4,227].

Жоғарыда келтірілген ғылыми әдебиеттерді талдай отырып, отбасы-неке мәселелері, адамаралық қатынастар мен тәлім-тәрбие, отбасындағы этнопсихологиялық ерекшеліктерді зерттеу елдегі және шетелдегі ғалымдардың тұрақты назарында тұрған проблемалардың бірі болып табылады. Отбасы тақырыбына арналған зерттеулерде қазақ отбасының әлеуметтік-этнопсихологиялық ерекшеліктерін үйренуге деген қызығушылықтың артып келе жатқандығын көрсетеді. Расында, ғалымдар қашанда отбасының қоғамдағы орнына ерекше мән берген. Өйткені қоғамның ең маңызды байлығы — отбасы. Отбасы салауатты әрі берік болса, қоғамда бейбітшілік пен береке орнығады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Арғынбаев Х. Қазақтың отбасылық дәстүрлері. – Алматы: “Қайнар”, 2005. – 216 б.
2. Жаназарова З.Ж. Современная семья в Казахстане и ее проблемы. – Алматы: Қазақ университеті, 2004. – 270 с.
3. Маматов М.М. Этнопсихология. – Тошкент: 1999. – 60 б.
4. Норимбетов Т.Б. Социально-психологические особенности казахских семей проживающих в Узбекистане. Дис. ...канд. психол. наук. – Ташкент: 2008. – 227 с.

МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ МЕХАНИЗМ ТОЛЕРАНТНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Асылханова Г.Ж.

профессор Инновационного Евразийского университета, г. Павлодар

Процветание суверенного государства Казахстан, на мой взгляд, в значительной степени зависит от консолидации всего общества и, в первую очередь, от вклада представителей всех наций и народностей, от усилий всех, кому дорог мир в нашей республике.

Вполне закономерно, что в ежегодных Посланиях народу Казахстана Президент постоянно подчеркивает, что мир с соседями, дружба народов представляют задачу первостепенной важности. «Мы должны крепить доверие между всеми казахстанцами! Быть толерантными друг к другу! Это ключи к будущему Казахстана. Межэтническое согласие - это живительный кислород» [1, с.6].

Анализ современного состояния межэтнических отношений свидетельствует: казахстанское общество за годы независимости претерпело существенные изменения. В процессе реформирования экономической и политической системы, демократизации всем представителям этносов создаются условия для возрождения и развития культуры, языка, утверждаются доброжелательные отношения и свободомыслие.

Уникальную роль в укреплении межкультурных взаимодействий сыграла созданная в 1995 году Указом Президента Республики новая неправительственная структура – Ассамблея народов Казахстана, которой сегодня исполняется юбилейная дата - двадцать лет. В общественно-политической жизни республики ей отводится исключительная роль в стабилизации общества и обеспечении единства и согласия.

Что касается национальной культуры, то и здесь Ассамблея народов Казахстана акцентирует внимание казахстанцев на расширение знаний об истории и культуре казахского и всех других народов республики, сохранение исторического наследия и дальнейшее развитие национальной самобытности и традиций взаимоотношения этнических групп.

В настоящее время, определив свои приоритетные направления, Ассамблея народов Казахстана способствует укреплению государственности, защите прав и свобод, содействует формированию казахстанского патриотизма, системы этнокультурного образования и профилактики противодействия негативным тенденциям, несущим угрозу национальной идентичности и консолидации общества.

Не ущемляются конституционные права представителей всех этнических групп. В республике ими открыты свои национально-культурные центры, создаются условия для развития языков, открываются группы и классы в детских садах и школах и т.д. Казахам, составляющим основу государства, не предусмотрено никаких привилегий, каких-то особых положений и прав.

Поэтому не случайно, что преамбула Конституции начинается с обращения: «Мы, народ Казахстана, объединенный общей исторической судьбой, созидая государственность на исконно казахской земле, сознавая себя миролюбивым гражданским обществом...», где постоянно проживают представители 125 наций и народностей, из которых казахи составляют 65,2%, русские – 21,8%.

Следовательно, дружба и сотрудничество, взаимное уважение и искренность, внимание к интересам различных наций, составляющие сердцевину гуманистической традиции и становится фундаментом межкультурной коммуникации.

«Наша главная цель, чтобы казахстанцы ставили новые общенациональные ценности - верховенство права, государственные традиции, казахстанские ценности – выше своих этнических поведенческих моделей... В школах необходимо ввести в программу обучения преподавание ценностей всеказахстанской идеи «Мәңгілік Ел» [2, с.7].

Сегодня в Казахстане существуют школы, театры, библиотеки, которые дают возможность почувствовать многим национальным меньшинствам, диаспорам заботу государства об их культурном достоянии и наследии.

Актуальность проблем межкультурной коммуникации связана с объективными социальными, политическими и экономическими процессами, происходящими в Казахстане. Сегодня становится всё более очевидным, что технологическое развитие и тесное сотрудничество в самых различных сферах заставляют общаться людей, принадлежащих к различным культурам.

В процессе межкультурной коммуникации происходит осознание коммуникантами социальных норм другой культуры, что создает условия для их успешной социализации и аккультурации, способствующих развитию современной, открытой к сотрудничеству и созиданию мультикультурной личности, способной к успешной социализации в глобальном мире.

Глобализация представляет собой, по своей сути, новый этап взаимодействия социальных общностей и как характеристика современного развития социальной коммуникации.

Важность роли межкультурной коммуникации возрастает при формировании толерантных отношений между представителями разных социокультурных сообществ и межкультурной коммуникации как социального механизма взаимодействия глобальной и локальной культур в человеческой жизнедеятельности современного мира.

Актуальность темы исследования обусловлена потребностью исследования межкультурной коммуникации в социологическом ракурсе.

Вторичный анализ социологической информации по исследованиям, проведенные казахстанскими социологами [3] показал, что в Казахстане полностью реализованы принципы культурного разнообразия на современном этапе его развития.

Мнение казахстанцев по вопросу о реализованности в жизни общества установок на межкультурный диалог и стабильность является основанием для оптимистических выводов.

Отвечая на вопрос «Реализуются ли в повседневной жизни Казахстана принципы культурного разнообразия и межнационального согласия?» большинство респондентов – 66,4% ответили, что данные принципы реализуются полностью.

В контексте исследования социальных взаимодействий, в число которых входят и процессы межэтнической коммуникации, необходимо учитывать, что каждый человек выступает не как изолированный субъект, а как представитель определенной социальной группы - нации, этнической общности, субкультуры, профессии, поколения, носитель отличных друг от друга ценностей, стереотипов или поведенческих форм.

Очевидно, что на возраст, пол, религиозность и т.д. обращают большое внимание в любой культуре.

Особенности поведения определяются принадлежностью к этим группам и, следовательно, поведение партнеров по межкультурной коммуникации, то есть обмен различными культурными установками, стереотипами, социальными мифами и культурными достижениями, возможно интерпретировать по преобладанию в ней того или иного типа реакции на ситуации встречи с «иной» культурной средой.

В ходе исследования экспертам было предложено оценить имеющиеся в Казахстане особенности осуществления межкультурного диалога по разработанной в литературе шкале, отметив наиболее распространенные типы реакции на ситуацию межкультурной коммуникации, способы восприятия межкультурных различий.

С точки зрения экспертов, участвовавших в исследовании типичные реакции в контексте межкультурного общения в Казахстане, преобладают среди этнорелятивных.

Основным типом реакции в процессе межкультурной коммуникации экспертами было названо следующее: «принятие, позитивная оценка различий между культурами, их самобытности (поведенческих норм и культурных ценностей)» - 65%.

В Казахстане исторически сложились все условия для продвижения межкультурного диалога в рамках современного глобального мультикультурного мира.

По вопросу о соблюдении в Казахстане прав на свободу вероисповедания можно также отметить достаточно высокую степень демократичности.

84,2% респондентов ответили, что у них есть все возможности беспрепятственно следовать религиозным традициям и обычаям своего народа или своему религиозному чувству, а вариант ответа «Мои права и свободы ущемляются» не был отмечен ни в одной анкете [4, с. 87].

Обобщая проанализированную информацию можно с достаточной уверенностью утверждать о последовательном развитии в Казахстане тенденций к мирному сосуществованию на одной территории различных культур, этносов, конфессий, в том числе двух мировых религий – христианства и ислама.

Имеющиеся исторические традиции, при этом следует рассматривать как необходимое, но не единственное условие стабильного развития и реализации норм культурной толерантности.

Анализируя факторы, способствующие продвижению в Казахстане межкультурного диалога и толерантности, респонденты отметили как наиболее значимые:

- государственная политика в данной сфере - 47,3%
- исторически сложившиеся традиции - 42,1%
- геополитическое положение Казахстана - 30,2%
- инициативы общественных организаций и объединений - 26,3%
- социально-экономическая обстановка в стране - 21,7%
- деятельность международных организаций - 18,4%

Среди ответов на вопрос «Что в наибольшей степени способствует продвижению межкультурного диалога?» участвовавшими в исследовании экспертами были выделены: социально-экономическая обстановка в стране (70%), государственная политика (65%), геополитическое положение и исторически сложившиеся традиции – (55%).

В качестве факторов стабильности в сфере межкультурных взаимоотношений экспертами также были отдельно отмечены - мирная внешняя политика РК, развитие институтов демократии и гражданского общества, политика президента Н.А. Назарбаева, направленная на системное реформирование Казахстана как евразийского государства.

Подводя итог можно отметить, что с точки зрения казахстанцев в стране, несмотря на существование определенных трудностей сложилась в достаточной степени стабильная обстановка по вопросу о реализации прав национальных меньшинств.

Соответственно достижение фактора стабильности в сфере межкультурного диалога невозможно без той роли, которая принадлежит в данном вопросе государственным структурам и, наконец, развитие межкультурного взаимодействия, по мнению опрошенных, не является прерогативой какой-либо определенной социальной структуры, а складывается из объединенных усилий многих организаций, охватывающих самые различные сферы социальной жизни общества.

Список использованной литературы:

1. Послание Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева народу Казахстана. 11 ноября 2014 г. НҰРЛЫ ЖОЛ – ПУТЬ В БУДУЩЕЕ// <http://www.akorda.kz>
2. Выступление Президента Республики Казахстан, Председателя партии «Нур Отан» Н. Назарбаева на XVI съезде партии// <http://www.akorda.kz>
3. Веревкин А.В., Лифанова Т.Ю. Краткий анализ ситуации в сфере межкультурных и межнациональных отношений в Республике Казахстан: толерантность и культурное взаимодействие - pps.kaznu.kz/Main/FileShow/58-70 с.
4. Ахметова Л.С., Веревкин А.В., Лифанова Т.Ю. и др. Разрешение социальных конфликтов. Методическое пособие – Астана: Типография «ИП Волкова А.В.», 2010. – 178 с.

МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ И МАСС МЕДИА

Ишанова А.К.

д.ф.н., профессор ЕНУ им.Л.Гумилева, г. Астана

Современный мир раздираем межнациональными конфликтами и войнами, в освещении которых масс медиа принимают самое непосредственное участие.

Концепция мультикультурализма в настоящее время переживает спад.

Исламская тема в современных масс медиа набирает обороты. Как это все влияет на процессы современного медийного пространства? Уилсон и Гутиэррес еще до появления концепции мультикультурализма выделили основные стадии взаимодействия СМИ и культурных моделей национального: исключение, угроза, конфронтация, стереотипные клише [1]. Ни одна из этих моделей не стала приоритетной для современных масс медиа, но более четких, новых и действенных принципов, соответствующих современной реальности не прослеживается, свидетельствуя о явной кризисности положения дел в масс медиа. Особенно ясно это становится во время всплеск внезапных терактов, возникновения локальных конфликтов и войн, когда масс медиа могут только информировать, не углубляясь в социальный, психологический пласт интерпретации событий. Если СМИ Запада и Востока стараются давать комментарии, исходя из своих социально-политических интересов, то казахстанские телеканалы и печатные издания предпочитают ограничиваться элементарной информацией, которая чаще всего имеет источником западные мировые информагентства.

Сегодня отошла на второй план и теория «плавильного котла», связанная с одноименной пьесой еврейско-британского драматурга Израэля Зангвиля, изобразившего Америку гигантским плавильным котлом, в котором рождается новый тип сверхчеловека, соединившего в себе все национальности.

Мультикультурализм привлек к себе внимание благодаря принципам разнообразия и различия, однако со временем становится ясно, что эта концепция не может стать панацеей в решении национальных конфликтов. В 2011 году многие руководители европейских стран открыто заявили о неэффективности концепции мультикультурализма.

Особенно полемичным и кризисным представляется мультикультурализм в условиях обострившихся социальных конфликтов, к примеру, между Россией и Украиной. Российские СМИ сегодня не могут открыто говорить о своей толерантности. Как отмечает И. Дзялошинский о России предшествующих лет: «...в современном российском обществе, в котором еще не сложилась устойчивая система демократических ценностей, идея толерантности не стала общепринятой» [2]. Значит, толерантность напрямую связана с завоеваниями демократии, но современный Запад, давно развивающий демократические устои общества, также сегодня

Современные СМИ многих постсоветских стран можно упрекнуть в слабом стремлении пропагандировать терпимость, единство, толерантность. Возможно, исключением могут быть масс медиа Казахстана, но в основном благодаря отсутствию межнациональных конфликтов, а не потому, что СМИ ведет в этом направлении последовательную и продуманную работу.

Общим местом для всех мировых СМИ могут быть упреки в чрезмерном внимании масс медиа к сценам насилия и жестокости. Отдельные исследователи считают, что и традиционные, и новые медиа могут посредством фреймирования даже живописать жестокость, что может постепенно способствовать выработке у зрителей и читателей устойчивые зоны равнодушия и привыкания к межнациональным конфликтам и войнам.

В общемировом масштабе чрезвычайно актуальна проблема «транснациональной медиаграмотности» журналистов. По мере того, как все больше трансформируется и усложняется мировая медийная система, все более актуальной становится задача овладения комплексом знаний, которые способствовали бы предотвращению информационных войн и

межнациональных распрей. Если раньше многие страны отличались мононациональностью, то отличительной особенностью многих, к примеру, европейских стран, отказавшихся от колониальной политики, сегодня является многонациональность. Жители бывших колоний европейских государств массово переезжают во Францию, Италию, Германию и другие страны в поисках лучшей жизни. Это приводит к значительному усложнению социально-национального пласта жизни, находя отражение в новых произведениях литературы, кино, публикациях масс медиа.

Мишель Уэльбек – один из самых культовых, скандальных и популярных писателей современной Европы. Его последний роман «Покорность» вышел в печально известный день расстрела журналистов французского сатирического еженедельника «Мишель Эбдо». Накануне в еженедельнике было опубликовано интервью писателя, главной темой которого стал новый роман.

"Soumission" – название нового бестселлера можно переводить не только как «Покорность», но и как «Капитуляция». Мишель Уэльбек главным объектом обвинения сделал европейскую интеллигенцию, слишком пассивно и равнодушно, с точки зрения автора, воспринимающую реальность

Перед этим во время российской презентации предшествующего романа Мишель Уэльбек журналистам заявил о своем равнодушии к исламской теме. Он говорил о том, что он исчерпывает интерес к той или иной теме, закончив очередной роман. Однако выход нового романа опровергает это высказывание прозаика. Как оказалось, исламская тема не просто оставлена им, она стала ключевой в новом произведении.

Мишель Уэльбек известен своими антиисламскими выпадами как в творчестве, так и в масс медиа. Можно заметить сложные истоки внутренне -противоречивого отношения писателя к исламу. Мишель Уэльбек живет в стране, заметную часть которой сегодня составляют иммигранты. Мать писателя является ортодоксальной последовательницей ислама. Еще ребенком М. Уэльбек пережил развод родителей, расставание с матерью, отношения с которой сегодня приобрели еще большую остроту.

83-летняя Люси Секкальди (Lucie Ceccaldi), мать популярного французского писателя Мишеля Уэльбека (Michel Houellebecq), обрушилась с яростной критикой на своего сына в автобиографической книге "L'Innocente" ("Невиновная"), которая опубликована во Франции. В интервью французскому литературному журналу Lire, на который ссылается лондонская газета The Times, Секкальди прямо обвинила Уэльбека в клевете, которую тот распространял о ней как в своих книгах, так и в прессе. После выхода в 1998 году романа "Les Particules elementaires" ("Элементарные частицы" в русском переводе), в котором фигурирует "блудная мать" главных героев Брюно и Мишеля по имени Жанин Секкальди, чья биография схожа с историей матери писателя, Уэльбек неоднократно заявлял, что его мать была "шлюхой" и что она умерла. В своей книге Люси Секкальди намерена опровергнуть оба утверждения сына [3].

Мадам Секкальди, в прошлом активистка французской компартии, ныне живущая на тропическом острове Реюньон в Индийском океане, в интервью Lire пообещала выбить сыну все зубы, если он еще хоть раз упомянет ее имя в своих книгах.

Ключевым событийным центром нового романа Мишеля Уэльбека является избрание во Франции в 2022 году Мохаммеда бен Аббеса, лидера движения "Мусульманское братство". Президент-мусульманин вводит шариат, разрешает многоженство, решает проблему безработицы в основном как следствие того, что женщины становятся домохозяйками, освобождаются рабочие места. Все это сопровождается эмиграция евреев, исламизацией системы просвещения.

Вокруг романа разгорелась ожесточенная полемика. Еще предшествующие произведения давали основания для обвинений писателя в исламофобии, в разжигании межнациональной розни.

Ультра-правые националисты Германии, Франции и сегодня нередко организуют шествия, забастовки, свидетельствующие о сложностях разрешения проблем национального сосуществования современного человечества.

Масс медиа опосредованно и непосредственно влияют на эти процессы, сами также испытывая сложные трансформации преобразований в плане тематике и форм подачи материала.

Напомним, что в одном из интервью в 2001 году Уэльбек назвал ислам "глупейшей религией" и подчеркнул, что "она была опасна с самого начала". "Когда читаешь Коран - впадаешь в депрессию, - заметил он. - Библия, по крайней мере, прекрасно написана, у евреев был чертовский литературный талант" [3].

После этого четыре мусульманские организации, среди которых Французская лига прав человека, подали на Уэльбека в суд, обвинив его в разжигании расовой ненависти и в "исламофобии". Появившись в суде Уэльбек заявил, что испытывает к исламу совсем не ненависть, но презрение. "Я никогда не демонстрировал ни малейшего презрения по отношению к мусульманам, но испытываю ровно такое же презрение к исламу, которое всегда испытывал", - сказал он.

Уэльбек пояснил, что выступает не только против ислама, но и против всех религий, утверждающих, что есть лишь один Бог, и считает критику религии своим писательским правом.

Решение суда, полностью снявшего с Уэльбека все обвинения, уже было названо важной победой в борьбе свободы слова и религиозного консерватизма.

Нетрудно заметить, что в случае с трагедией, развернувшейся в редакции «Шарли Эбдо», почти все мировые масс медиа сделали акцент на парадоксальном противопоставлении понятий «свобода слова» и свобода вероисповедания.

Если позиция и поведение Мишеля Уэльбека могут быть поняты с разных позиций, в том числе и с точки зрения пиар-функций эпотажа и скандала, всегда способствующих успеху новых произведений, то позиция отдельных СМИ, к примеру, сатирического еженедельника «Шарли Эбдо» выходит за всякие рамки основных журналистских принципов деятельности.

В отличие от масс медиа, отдельные казахстанские режиссеры и писатели пытаются художественно углубленно интерпретировать тему многонациональной толерантности как основу современной казахстанской реальности. Это удалось сделать молодому режиссеру и сценаристу Ерболу Жумагулу в фильме «Книга». Фильм был отобран для участия в престижном кинофестивале в Пусане (Южная Корея). Духовные искания, сплин, кризисная саморефлексия главного героя – типичного представителя общества потребления находят свою кульминацию в открытии Ислама, веры. Достоверным фоном духовных исканий Онгара является его многонациональное окружение – друг-фотограф еврей, возлюбленная русская Зина и другие персонажи фильма.

Итак, можно заключить, что в современном информационном обществе почти все политические конфликты замешаны на нарочитом обострении и противопоставлении национально-религиозных констант и идеалов бытия.

Масс медиа не спешат дать углубленный анализ все более обостряющегося противостояния, тем самым усугубляя положение дел. Одной из важных позиций масс медиа должна быть абсолютная объективность оценки событий. Раздувание костра национальной и религиозной нетерпимости не должны отождествляться с принципами свободы слова. Масс медиа должны вслед за кинематографом и литературой найти новые культурно-информационные коды интерпретации проблем современного мира.

Список использованной литературы:

1. Глостанова М. Западные СМИ и мифология толерантности // Новое литературное обозрение, 2005.
2. Дзялошинский И.М., Дзялошинская М.И. Российские СМИ: Как создается образ врага. *Статьи разных лет*. М.: Московское бюро по правам человека, "Academia", 2007
3. Уэльбек М. Кто виноват в исламизации Европы? // <http://genosse.su/684-michel-uelbek-kto-vinovat-v-islamizacii-evropy.html>
4. Мультикультурализм и трансформация постсоветских обществ / Под ред. В.С. Малахова и В.А. Тишкова. М.: Институт этнологии и антропологии РАН, 2002. С. 103–115.

ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ ПОЛИТИКИ МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА ВО ФРАНЦИИ

Койшибаев М.М.

ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, магистр, г. Астана

Одной из основных проблем в сегодняшней Франции является массовая иммиграция из Северной Африки и других регионов с более низким уровнем экономического развития. Иммигранты – носители иных обычаев, верований, которые с трудом вписываются в реалии страны, что провоцирует межэтнические и межрелигиозные конфликты.

Сегодня проблемой оказался не столько масштаб иммиграции, сколько нежелание или неспособность к ассимиляции последней волны афро-арабской иммиграции, новых поколений выходцев из бывших колоний, прежде всего из «мусульманских» регионов.

Стало понятно, что Франция переоценила свои способности принять и интегрировать афро-арабское население. «Трудовая иммиграция» положительно повлияла на рост экономики Франции в 1950-1970-е годы, рассматривалась как временная и предполагала возвращение иммигрантов на родину. Однако с разрешением на воссоединение семей, строительством социального жилья, трудовая иммиграция уступила место семейной и нелегальной иммиграции, переросла в постоянный, требующих немалых государственных расходов фактор экономики и социальной политики. Она обрела политическую и культурно-религиозную составляющую, зачастую противоречащую принципам французской идентичности, обостряющую проблему общественной безопасности. Теперь проблема усугубилась наличием массовой безработицы. Вопрос занятости и социального обеспечения иммигрантов арабского происхождения и членов их семей спровоцировал массовые беспорядки в этнических кварталах вокруг Парижа в 2005-2006 годах.

Одним из главных направлений деятельности французского правительства является интеграция иностранных граждан. Иммигранты всегда сохраняют приверженность своей общине или «этнической» культуре. Но политические и культурные традиции французского общества всегда оказывали огромное влияние на их участие в экономической и общественной жизни.

По мнению значительной части французов, данная политика мультикультурализма во Франции, как и в остальной Европе, вошла в кризисную стадию [1]. В 2011 году президент Франции Николя Саркози, поставивший данную проблему в центр предвыборной программы, в ответ на вопрос о мультикультурализме во время эфира на канале TF1 заявил о полном провале политики мультикультурализма во Франции: «Да, это провал. Правда заключается в том, что во всех наших демократиях слишком пекутся об идентичности тех, кто прибывает, и слишком мало – об идентичности принимающей стороны. Общество, в котором общины сосуществуют рядом друг с другом, нам не нужно. Если кто-то приезжает во Францию, то он должен влиться в единое сообщество, являющееся национальным. Если кто-то с этим не согласен, пусть не приезжает во Францию. Наши соотечественники, исповедующие ислам, должны иметь возможность жить и практиковать религию как и все

другие наши сограждане», принадлежащие другим конфессиям, «но речь должна идти лишь о французском исламе, а не исламе во Франции» [2].

Кроме того, лидер крайне правых, Марин Ле Пен, в одном из своих выступлений провела параллель между практикой массовых молитв мусульман на улицах французских городов, когда им не хватает места в мечети, и нацистской оккупацией [2].

Французская общественность давно обеспокоена ставшей типичной практикой съезда мусульман из окрестных и удаленных городов в Париже для проведения молитвы прямо на улицах, многие расценивают данные действия как политическую акцию и демонстрацию силы [3]. В ряде крупных европейских городов в последнее время прошли массовые акции протеста против исламизации Европы, вызванных атаками исламских террористов на редакцию французского еженедельника «Шарли Эбдо».

Точное количество иммигрантов установить не просто. Сложности учета их общего количества состоят в том, что иностранец, получивший французское гражданство, становится только французом и нигде не будет зафиксировано, какие у него корни – африканские, магрибские или китайские. Это связано с тем, что Франция исповедует принцип «государства-нации», в соответствии с которым гражданином является индивид, разделяющий республиканские принципы, а какой он национальности или вероисповедания остается за кадром или оставалось за кадром до недавнего времени.

В политике французского руководства за последние десятилетия можно отметить определенные меры, касающиеся представителей этнических и религиозных меньшинств, и прежде всего, французов североафриканского происхождения. Анализ французской политической практики обозначить три направления проводимых мер: 1) признание этнического и расового разнообразия французов; 2) признание ислама, являющегося основным вероисповеданием среди французов магрибского (а также африканского и турецкого) происхождения, и выстраивание отношений между государством и представителями мусульманского клира; 3) разработка и реализация политики так называемой позитивной дискриминации для нивелирования низкого социального статуса и повышения социальной мобильности французов иммигрантского происхождения [4].

Политике интеграции иммигрантов во французское общество, проводимой правительством, мешают следующие проблемы:

Во-первых, недостаточное владение языком и отсутствие правильного представления о принимающем обществе в иммигрантской среде.

Во-вторых, замкнутость иммигрантских общин, которые создаются по этноконфессиональному принципу и зачастую дублируют функции государства. Они, с одной стороны оказывают всестороннюю моральную и материальную поддержку иммигрантам, а с другой – препятствуют их прямому взаимодействию с принимающим обществом. Кроме того, общины переносят и консервируют традиционный уклад иммигрантов с их родины в страны Европы, что также замедляет их интеграцию во сферах жизни.

В-третьих, усиление радикальных религиозных течений в Европе, в частности салафизм. Эта проблема является одной из наиболее актуальных, так как она тесно связана не только с внутренней ситуацией во Франции и Европе, но и с внешней конъюнктурой [5].

Основной проблемой французской интеграционной модели остается то, что колониальные традиции и весь исторический путь страны не позволяют рассчитывать на равноправное отношение с иммигрантами, которые в большинстве являются выходцами из бывших французских территорий. Это связано как со стереотипами мышления, так и с объективным страхом того, что через три-четыре поколения инокультурные иммигранты будут составлять большинство в отличие от коренного населения. Это, в свою очередь, может подорвать светские устои государства и разрушить его изнутри.

Франция испытывает серьезные издержки в своей интеграционной политике, обострившимися культурно-религиозными противоречиями, социальным конфликтом между «коренным» населением Франции и потомками трудовых «послевоенных» мигрантов,

нелегальными иммигрантами. Сегодня возникают серьезные сомнения в том, что Франция и дальше сможет ассимилировать новых иммигрантов из стран третьего мира.

Одной из серьезных проблем интеграции стало столкновение культур, неспособных в силу серьезных различий верований и нравов «слиться воедино». Дети иммигрантов во втором поколении оказались отверженными и сами отвергают ассимиляцию. Если и возможна интеграция афро-азиатского населения, то только при условии сохранения подчеркнуто светского характера государства, где религия обязана оставаться личной верой, индивидуальной моралью.

Другим препятствием на пути интеграции иммигрантов во французское общество, идентификация себя с французами является несовместимость семейных укладов арабомусульманского и «коренного» населения. Чем более схожи системы семьи, тем успешнее адаптация, а следовательно, и постепенная идентификация иммигрантов с принимающим обществом.

Одной из главных в проблеме интеграции является ее социальная составляющая, углубляющийся разрыв между богатыми и бедными в западных обществах, социальная изолированность и отсутствие перспектив у иммигрантов.

Часто молодежь из среды иммигрантов пополняет протестные, этнические движения, отказываясь от идентификации себя с большинством населения из-за несогласия, что в ней видят антисоциальное явление, преступных маргиналов. Возникают параллельные, «протестные» идентичности. Они развиваются в пригородах, в замкнутых пространствах, где молодое поколение иммигрантов практически изолировано, ограничено своим кругом и не сталкивается с французским обществом, что препятствует их интеграции. Это определенный городской маргинальный мир – субкультура, которая характеризуется слабой экономической активностью, социально-культурной интеграцией и сильным внутренним дискомфортом. Молодежь обращается к исламу, который позволяет ей идентифицировать себя не как жертву, а в качестве достойных, активных членов общества. Если раньше во Франции в социальном отношении можно было интегрировать, а в культурном ассимилировать иммигрантов через работу, школу, то сегодня ситуация изменилась. Работа, хорошее образование практически недоступны для молодых иммигрантов, и этнические группы остаются изолированными от общества.

Школа всегда была ключевым механизмом интеграции во Франции. Впервые обучение языку страны происхождения было введено в государственных школах с 1973 года и совпало с безуспешными попытками государства вернуть иммигрантов на родину. В 1980-е годы с приходом к власти социалистов получила распространение «мультикультурная традиция», предполагавшая открытость французской культуры, межкультурный диалог в рамках школы как модели будущих многоэтничных европейских обществ. Однако и она оказалась малоэффективной. Уроки для иммигрантов не выявили интереса у самих иммигрантов. Серьезные опасения вызвало акцентирование национально-культурной самобытности как истоникамаргинализации иммигрантов. С согласия, а иногда и по инициативе родителей, время, отведенное на изучение культуры и языка страны происхождения (за исключением государств, с которыми были заключены соответствующие соглашения), стало использоваться для преподавания основных мировых языков. Исследования показали, что чем больше школьная программа сконцентрирована на самом учебном процессе и закрыта от общественного влияния и полемики, тем она эффективнее, в том числе и в отношении детей из семей иммигрантов [6].

Список использованной литературы:

- 1 Конец эпохи мультикультурализма. URL: <http://liberty.ru/Themes/Konec-mul-tikul-turnoj-epohi>
- 2 Теперь и Саркози признал, что политика мультикультурализма провалилась. URL: <http://inosmi.ru/europe/20110211/166444540.html>

3'Islamization' of Paris a Warning to the West. URL:<http://www.cbn.com/cbnnews/world>

4 Денисенко М.Б. Франция. Организационное устройство миграционной политики. URL:<http://www.archipelag.ru/authors/denisenko/?library=1898>

5 Стрельцова Я. Европа: новые реалии. Франция и проблема интеграции мигрантов // Мировая экономика и международные отношения. – 2005. - №9. – С.69.

6 Стрельцова Я.О. О проблеме «национальной идентичности» во Франции // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. - №7. – С.23

ҚАЗІРГІ ЭТНИКАЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ЕРЕКШЕЛІГІ ЖӘНЕ ІШКІ САЯСИ ЖАҒДАЙҒА БЫҚПАЛЫ

Серікова Б.Т.

*М.Х. Дулати атындағы Тараз мемлекеттік университетінің
аға оқытушысы, Қаратау қ.*

Этностың әртүрлі компоненттерінің өзгеруі, тарихи даму барысында этникалық процестер атауына ие болған. Этникалық қоғамның өзгеруі немесе этникалық процестер адамзаттың әлеуметтік-экономикалық және мәдени дамуымен бірге жүріп бір-бірімен тығыз байланысты болады. Бұл өзгерістерді тудыратын процестер этникалық қауымдастықтың жақтарына әсер етуі әр түрлі. Алғашқы қауымдық құрлыстан қазіргі кезеңге дейінгі қоғамдық тарихи формацияның ауысып отыруына байланысты олардың ішінде ең әуелі әлеуметтік-экономикалық процестерді бөліп алуымыз қажет.

Мәнді өзгерістерге алып келетін этностардың өзара әрекетін *этникалық процесс* деп атайды. Оның эволюциялық және трансформациялық бағыттары болады. Эволюциялық бағыты этностың негізгі элементтерінің, ең алдымен тіл мен мәдениеттің сапалы өзгерісін білдіреді. Трансформациялық этникалық процесс ұлттық тиесілікті алмастыруға алып келетін өзгерістерді қамтиды, оның негізгі этапы этникалық өзіндік сананың алмасуы болып табылады. Трансформациялық біріктіруші процестер консолидация, ассимиляция және интеграция түрінде жүзеге асады.

Консолидация — тіл мен мәдениеті жағынан бір-біріне жақын бірнеше дербес халықтардың біртұтас ірі этносқа бірігуі. Мысалы, XV ғасырда түрік тілдес тайпалардың қазақ этносына бірігуі.

Ассимиляция — көбіне саны аз халықтың өзге ірі этностың құрамына сіңіп кетуі, нәтижесіне өзінің этникалық қасиеттерін жоюы. Мысалы, монғол тілдес тайпалардың Алтын Орда заманы тұсында қыпшақтармен ассимиляцияланылуы.

Интеграция - тілі мен мәдениеті әртүрлі бірнеше халықтардың ортақ белгілері пайда болуына байланысты бірігуі, бірақ олардың тұрақтылығы мен беріктілігі шамалы, ұзақ өмір сүрмейді. Мысалы, Австро-Венгрия, Осман империясы, КСРО, Югославия және т.б.

Қазіргі мемлекеттер көп этносты болуына байланысты мемлекет тарапынан үлкен көңіл бөлуді талап ететін этносаралық қатынастар әр алуандығымен ерекшеленеді. Көп ұлтты мемлекеттің маңызды міндеті — ұлтаралық қатынастарды оптимизациялау. Халықаралық қатынастар субъектілерінің өзара әрекет етуінің ең қолайлы нұсқаларын іздестіру және жүзеге асыру болып табылады. Қазақстан Кеңес Одағынан кейінгі кеңістікте ғана емес, дүниежүзілік деңгейде де көп этносты және көп конфессиялы елдер қатарына жатады.

Тәуелсіз Қазақстанның реформаторлық практикалық дәуірінің кезеңі 90-жылдардың ортасынан бастап мемлекеттік саясаттың ұлтаралық ынтымақтастық пен ішкі тұрақтылыққа қарай бағдар ұстауға көшумен сипатталады.

Үкіметтің мәдени саясаты 1996 жылы Қазақстан Республикасының мемлекеттік тиесілігін қалыптастыру концепциясын ұсынды. 1995 жылдың наурыз айында ҚР Президентінің жарлығымен Қазақстан халықтарының Ассамблеясы құрылды. Осыған байланысты тіл мен білім, мәдени мұраларды сақтау, бұқаралық ақпарат құралдарымен үйлесімділік, миграция мәселелері мен сыртқы байланыстар, ұлттық саясат концепцияларын

дайындау, сонымен қатар, ұлттық мәдени орталықтар мен кіші ассамблеялар істері мен мәселелері жөнінде комиссиялар құрылды. Елімізде біртұтас әлеуметтік мәдени кеңістік қалыптастыру азаматтық идентификация мәселесін күн тәртібіне қойды.

Бұл мәселенің туындау буыны қатпаған жас мемлекетіміздің геосаяси және ішкі этномәдени мәселелерімен байланысты болды. Белгілі американдық ғалым С.Хантингтон болашақтағы өркениеттер қақтығысы барысында ыдырайтын мемлекеттер қатарына — Түркия, Мексика және Ресейді жатқызады. Бұл дезинтеграцияның себебі ретінде геосаяси жағдайымен қатар ішкі мәдени өртектілігі айтылады.

Бұл теорияға сүйенер болсақ американдықтың назарынан тыс қалған Қазақстан бұл қақтығыстың ең қауіпті аймағында тұр. Егер біз қазақтарды ресми түрде түрік өркениетінің құрамдас бөлігі деп қарастырар болсақ, оның территориясын оңтүстіктен ислам әлемі, оңтүстік-шығысынан конфуциандық және солтүстік-батысынан православиелік суперөркениеттер қоршап жатыр.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Қазақстан халықтары Ассамблеясының I сессиясында ұлттық мәселенің шешімін халықтар арасындағы татулық пен сенімді нығайту арқылы табуға болатынын, біздің басты бағытымыз ымыраға келтіретін жолдарды іздестіру және біріктіретін бастамаларды нығайту арқылы барлық ұлттық топтарды дамыту ісіне негізделуге тиіс екенін атап көрсетті.

Ұлтаралық қатынастардың тұрақтылығы ең алдымен түрлі ұлттық топтар мүддесін ескеруге байланысты. Ең бастысы — осы мүдделердің үйлесімді іс-қимылын қамтамасыз ету. Қазақстан тұрғындарының ұлттық құрамы өте күрделі. Ол өз тарапынан саяси жағдайға ықпалын тигізбей қоймайды.

Орыстардың, немістердің, украиндықтардың тысқа көшіп кетуімен олардың үлес салмағы азайса, оралмандардың елге оралуына байланысты қазақтардың миграциялық қалыпты сальдосының өсуі байқалады.

Қазақстандағы мұндай демографиялық ахуалдың қалыптасуы белгілі демограф Мақаш Тәтімөвтің айтуынша солтүстік батыстан ағылған төмендегі миграциялық ағындармен байланысты болса, олардың тарихи хронологиясына жүгінейік:

1) қазақстанның солтүстік-батыс аймақтарында бастапқы қазақтардың қоныс тебуі 200 мың адам, яғни XVII ғ. бастап - өлкені отарлаудың басталуы;

2) қазақстан территориясында отарлау линиялары бойында (Горький, Ертіс, Жайық линиялары) әскери бекіністерді салу және ол жерлерге жазалаушы әскерді жанұяларымен қоса қоныстандыру (125 мың адам XVIII);

3) Ресейдің еуропалық бөлігінен Дала өлкесінің шұрайлы жерлеріне шаруалар мен переселендерді жаппай қоныстандыру (XX ғасырдың басына дейін, Столыпіннің жер реформасын қоса жалпы көлемі 1 млн. 150 мың адам);

4) Ресейдің ішкі бөлігінен ауған діни қуғындалушылар -староверлер, кержактар және баптястер (150 мың адам, XIX ғ. арты —XX ғ. басы);

5) Кеңес өкіметінің алғашқы жылдарындағы тәркілендіру барысында кедейленген депортанттар (250 мың адам, XX ғ. 20-30-жылдары);

6) Азамат соғысы жылдарында Сібір, Орал және Волга аймағынан келген әскери жалдамалылар (100 мың адам);

7) Индустрияландыру жылдары маман жинақтауды ұйымдастыру барысында келгендер (1 млн. 250 мың адам XXI ғ. 30-жылдары);

8) Ұлы Отан соғысы қарсаңында және барысында зорлықпен жер аударылған халықтар (1 млн. 300 мың адам, 1939-1945 жылдары);

9) Соғыс жылдарында оккупацияланған аудандардан эвакуацияланған адамдар (350 мың адам, 1941-1945 жылдар);

10) Тың игеруге өз еркімен келген "патриоттар" (1 млн. 950 мың адам, 1954-1959 жылдар);

11) "Ұйымдаспаған" стихиялық миграциялық ағымның нәтижесінде тұрғылықты көшіп-келгендер (1 млн. адам, 70 жылдардың басына дейін);

12) Жабық әскери қалашықтардағы "стратегиялық тұрғындар" (250 мың адам, 1946 жылдан 1991 жылға дейін).

13) "Екпінді" Бүкілодақтық құрылыстарға еңбек ресурстарының ведомствалық миграциясы (200 мың адам, 1999 жылға дейін);

14) Жаңа игерілген кен орындарындағы соңғы вахтовиктер (50 мың адам, 1986-1991 жылдар, демографиялық экспансияның ақыры);

15) Закавказье мен Орта Азиядағы азамат соғыстары кезіндегі әскери және этникалық босқындар және Балтық бойы мен Молдовадан келген азаматтық мигранттар (75 мың адам, 1989-1993 жылдар).

Осындай тарихи себептермен Қазақстан Республикасының көпұлтты мемлекетке айналуы оның лоликонфессионалды сипатын да айқындайды. Кейінгі кеңестік мемлекеттерде діннің құндылықтық статусының өзгеруі идеологиялық климаттың ауысуына алып келді. Діндарлық өсуіне саяси, этно-психологиялық, әлеуметтік-экономикалық, адамгершілік-этикалық факторлар мен демографиялық процестер ықпалын тигізді. Қазақстан халықтарының тарихи даму ерекшеліктері оның алуан дінділік тұрпатын туғызды: қазақтар, татарлар, ұйғырлар, дүңғандар және т.б. — ислам дінін ұстанса, православтарға — орыстар, украиндер, белорустар, протестанттарға — немістер мен орыстар, католиктерге — немістер мен поляктар жатады.

Қазіргі демографиялық мәлімет бойынша Қазақстан аумағынан тыс жерлерде 4,5 млн./ға жуық қазақ өмір сүреді, атажұртына түбегейлі қоныстануға ынталы жандар аз емес. Олар тек еліміз тарапынан белгіленген кедергімен шектелуде. Шетелдегі қазақтарды Қазақстанға көшіріп әкелудің бүгінгі қарқынын ең жоғарғы ауызша белгіленген деңгейімен және сырттағы қазақтардың сандық өсімін қоспай қазіргі мәліметтермен есептейтін болсақ, онда көші-қон үрдісі әлі де 60 жылға, ал бүгінгі қоныс аударудың санымен 4 ғасырға созылатындығын көрсетеді. Сөйте тұра мемлекеттік квотаның толығымен орындалмай отырғаны көші-қон үдерісін одан әрі күрделендіре түсетіндігін, әлі күнге дейін оны жүйелі түрде реттеудің, басқарудың, жүзеге асырудың нақты механизмдерінің жетілгендігін көрсетеді.

Елбасы Н.Назарбаевтың Дүниежүзі қазақтарының II құрылтайында сөйлеген сөзінде шетелдерден 2003 ж. 5000 отбасыға, 2004 ж. 10 000 отбасыға, 2005 ж. 15 мың отбасыға көшіп келу квотасы бөлінгендігін айтады. Демек көші-қон үдерісі Қазақстан саясатындағы күн тәртібінен түспейтін, жетілуді талап етуші, ең маңызды мәселенің бірі болып қалып отырады. Республиканың этникалық көрінісі соңғы жылдарда жас мемлекеттің қалыптасуы барысында маңызды өзгерістерге ұшырауда. Ең алдымен бұл, үлкен көшу-қону легінің теріс сальдосынан туындайтын этнодемографиялық жағдайдың өзгеруі дейміз. Республикадан кететіндер саны күрт өсіп отыр. Олардың көпшілігі орыс, неміс және украин ұлттарының өкілдері. Этносаралық жағдайдың шиеленісуі, ал соған байланысты тұрғын халықтың негізінен қазақтан өзгелерінің басқа жаққа қоныс аударуы, қоғамдағы экономикалық және саяси-әлеуметтік реформалау нәтижесінде пайда болған өзгерістермен байланысты. Кеңес жүйесінің ұлттық қатынастар мәселесіндегі әрекет ету нәтижелерінің бірі — Қазақстан қоғамының қанағаттанғысыз этноәлеуметтік құрылымы. Қазақтың көпшілігі мекендеген аймақтарға біржақты экономикалық инфрақұрылым басым және экологиялық проблемалары көп аймаққа батыс және оңтүстік облыстары жатады. Екі облыстан басқасында (Қызылорда және Атырау) негізгі этностың үлесі облыстар бойынша 20 пайыздан 65 пайызды құрайды. Сонымен қатар 8 облыста (солтүстік, солтүстік-батыс, солтүстік-шығыс) және Алматыда орыстар этникалық көпшілікті құрайды. Еліміздің жұмыспен қамтылған халқы ішінде де көпшілігі орыстар — 40 пайыз. Сонымен қатар орыстардың 51 пайызы қала тұрғындары, ауылда — 19 пайызы тұрады, ал жұмыспен қамтылған ауыл тұрғындарының 57 пайызы қазақтар.

Егемендікке ие болып және ұлттық ұқсастық айқындалып, экономикалық және әлеуметтік жіктелу басталысымен, ресоциализация бір-бірімен қарым-қатынаста болған этникалық топтардың әлеуметтік-статустық жағдайының күрт өзгеруіне алып келуі тиіс

болатын. Енді қазақ этносының қозғалысқа келуі мен әлеуметтік талаптарының артуын күтуге болатын болды, ал бұл басқа этностардың, ең алдымен жағдайы бұрынғыдан өзгерген орыс этносының, әлеуметтік «көңіл-күйіне» өз ықпалын тигізуге тиіс еді. Егер орыстар бұрын кенес қоғамында басқалардан гөрі басым жағдайда тұрса, енді олар басқа этностардың ең алдымен қазақ этносы өкілдері тарапынан болатын ашық бәсекеге түсе бастады. Алайда, кейбір мамандар «орыс этносы социумның барлық саласында әлі күнге дейін үстем болып отыр», ал «Қазақстанда орыстардың жағдайы басқаларға қарағанда ең нашар деген» шағымдары өзі мекендеген мемлекетке деген саяси адалдығының жоқтығын бүкпелеп қалуға бағытталған іс деп санайды».

Қазақстан қоғамының реформалануы қалыптасқан стратификациялық жүйені өзгерте бастады, әр этнос өзінің әлеуметтік орнына ие болуда, сөйтіп, әлеуметтік тепе-теңдіктің камтамасыз етілуіне жол ашылып отыр. Қазір оған Президент Н.Ә.Назарбаевтың жеке басы және саясаты арқылы қолдау жасалынууда. Бүгінгі таңда, құзырлы мәлімдеушілер айтқандай, республикада «этносаралық қатынастар саласында қақтығыссыз дамудың объективті шарттары бар» деп санауға негіз бар.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Кожакеева Л.Т. Социально-демографическое развитие населения городов Южного Казахстана во второй половине XIX – начале XXI вв. – Алматы, 2010;
2. egemen.kz.2012/2912
3. el.kz.
4. www.assembly.kz/>assembly.kz

КУЛЬТУРА КАК ФАКТОР ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ ЭТНОПОЛИТИЧЕСКИХ КОНФЛИКТОВ

Турабекова Б.Б.

Алматинский Университет Менеджмента, к.п.н., г. Алматы

К основополагающей сфере интересов индивида, социальных групп, на наш взгляд относится культура. Культура, по мнению многих культурологов, является не чем иным, как образом жизни, ее смыслом. Поэтому, покушение на эту сферу выступает, как покушение на образ жизни индивида социальных групп. В этой связи терпимость к другим культурам выступает, как способ сосуществования противоречивых на первый взгляд интересов индивидов, социальных групп. Здесь противоречивость интересов выступает в такой же форме, как противоречивость столкновений интересов людей при их реализации, достижении своих основных потребностей. Образ жизни является одним из способов по реализации достижения базовых жизненных потребностей. Базовые жизненные потребности, такие, как удовлетворение голода, продолжение рода, жизни, досуг реализуются, достигаются различными способами. Кто-то ест пищу в ресторане, кто-то в столовой, кто-то предпочитает есть пищу у себя дома. Некоторые проводят досуг в кинотеатре, другие – в театре, некоторые проводят досуг в ночных клубах. Другие – на природе и т.д.

Таким образом, реализация, достижение базовых и других человеческих потребностей выступают как образ жизни, как культура. В этом аспекте конфликт, как столкновение, противоречие интересов сожжет иметь место и при пересечении различных культур. Более того, зачастую, различного рода конфликты являются производными от культурных противоречий, их нетерпимости, скрытой латентной фазы, в ходе которой накапливаются раздраженность, отвращение к ценностям, символам других культур, образу жизни других этносов. Мусульманин, испытывающий ужас и отвращение при виде поедания христианином свинины постепенно может прийти к силовому выражению скрытого, латентного конфликта. Это может выражаться в оскорблениях, унижениях, драке, как в общественных местах, так и в быту и на работе.

К силовому разрешению культурных противоречий может прийти и христианин, при виде ущемления прав мусульманских женщин, при проявлениях мусульманского религиозного фанатизма, выражающихся, например, в таких актах вандализма, как разрушение ценностей, символов чужих культур. Так, например, разрушение движения «Талибан» скульптур Будды в провинции Бамиан, на территории Афганистана, отнесенных к сокровищнице мировой культуры вызвали всеобщее негодование у мировой общественности. Необходимо отметить, что акты вандализма со стороны христиан также имели место. Одно упоминание актов вандализма, совершенных гитлеровцами, ирландской республиканской армии и других может перечеркнуть по степени и масштабности акты вандализма мусульман. В этой связи следует не забывать о том, что средства массовой информации современного мира в большей мере контролируются евроатлантическими государствами. Исламская ксенофобия, ужас и отвращение к этой религиозной, культурной системе во многом искусственно возвращаются евроатлантическим союзом, пытающемся раздробить и подчинить исламский мир, с его богатыми запасами энергоресурсами. Таким образом, возвращение исламской ксенофобии является попыткой противопоставить весь остальной мир, мировое общественное мнение мусульманским государствам, являющимися потенциальными противниками блока НАТО. Конечной задачей такой информационной войны является получение легитимности, ресурсов у остального мира для противостояния исламскому миру.

В научно-исследовательской литературе часто муссируется мысль о том, что основой нации является гражданское общество, так как только в этом случае якобы возможно единство плюрализма мнений, выражающейся затем в концепции «национальные интересы». Но если вспомнить историю казахской государственности, такой её институт как «меритократию», то в этой концепции начинают появляться слабые, уязвимые места.

При применении наших методологических установок мы получили результаты противоречащей общепринятой концепции «нации», «национальных интересов».

Во-первых, институт старейшин, так называемый «глас народа» можно сравнить с институтом представительной власти. В обоих случаях право на представительство санкционируется легитимностью.

Во-вторых, законодательная функция институтов биев показывает некоторую независимость законодательной власти от исполнительной в казахском ханстве.

В-третьих, пожизненное деление функций государства создаёт группы интересов, которые через совет старейшин, институт биев конденсируются в единой концепции национальных, по сути, интересов.

Конечно, в данном подходе есть много уязвимых мест, таких как трайбализм и т.д. Но в дальнейшем мы покажем, что это не отменяет возможность нашего подхода к данной проблеме. Даже более того, трайбализм также как пожизненное деление является групповым расслоением интересов. В конечном итоге нельзя утверждать, что лобби, группы давления «западных» политсистем нельзя не считать корпорация, выражением корпоративного интереса. Трайбализм, как известно, также является отражением корпоративного интереса. В этом случае можно сказать, что трайбализм можно считать одним из механизмов представительной власти. Связующим звеном между родами в казахской степи был образ общего врага, общий культурно-цивилизационный контекст (обычаи, традиции, кочевое ведение хозяйства, жильё (юрты)) и т.д.

Например, корпоративный дух Японии, который, однако, не помешал сложиться так называемому, японскому варианту демократии и многое станет ясным. В Японии плюрализм социальных интересов не сравним с аналогичным на Западе, который является интеграцией, единством мнений («Едины в многообразии» написано, например, на гербе США), Японский же плюрализм несколько иной, там каждый элемент (социальные интересы, конфессии и т.д.) сохраняют свою самобытность, хотя и поддерживает тесную связь с другими элементами. Что касается Японии, то для неё характерна особая форма культурного плюрализма, отличная от западных форм. Как писал профессор Осакинского университета Я.Масакадзу

«...западный плюрализм с его полной интеграцией различных влившихся в него элементов можно сравнивать с легированием металлов или с химическим соединением. В отличие от этого в Японии, элементы хотя и вступали в тесную связь друг с другом, но сохраняли свою самобытность, как это имеет место в ткани из смешанной пряжи».[1,с.223]

Вспомним также восточную веротерпимость. По крайней мере известно, «известно, что в Индии и Китае не было религиозных войн, подобных тем, которые время от времени возникали в Европе».[2,с.223] Можно утверждать, что в тюрко-монгольской кочевой традиции также наблюдалась высокая степень веротерпимости. Вспомним в связи с этим веротерпимость монгольцев при их завоевательных походах. [3,с.27-36]

Необходимо отметить, что в свое время Чингисхан, арабский халифат при своих завоевательных походах одним из главных своих составляющих избрали принцип терпимости ценностей, символов культур завоеванных стран, народов. На наш взгляд, такой принцип, как толерантность чужих культур – форма существования монгольской империи и арабского халифата был выбран ими далеко не случайно. Как-то, в свое время, Чингисхан говорил о том, что он пытается захватить весь мир, чтобы установить в нем спокойствие, мир и согласие. Возможно, Чингисхан, призывая к терпимости чужих культур, исходил из того, что завоеванный народ до тех пор не будет завоеван, пока его культура органично не сольется в монгольскую культуру. С другой стороны, возможно, что при этом он руководствовался тем, что для установления стабильности, согласия в империи необходимо было развивать толерантность культур.

Установка на веротерпимость была составным элементом культурной толерантности монгольской империи. Любая религиозная система является культурным артефактом, феноменом культуры, поэтому, установка на культурную толерантность должна сочетать в себе религиозную веротерпимость. Как известно, чужие народы, входившие в состав монгольской империи, многое заимствовали из культуры тюрко-монголов. При этом, это заимствование не происходило в форме принуждения – это было органичное заимствование феноменов тюрко-монгольской культуры, что и позволило, на наш взгляд, просуществовать монгольской империи довольно длительное время. Учитывая все сказанное, можно с определенной долей уверенности утверждать, что «нация не является образованием производным от политической интеграции. Наличие такой интеграции является скорее формой образования нации. Поясним нашу мысль. Гражданская интеграция социальных интересов, групп, на наш взгляд, происходит тогда, когда каждый член общества становится «гражданином», то есть человеком живущим на основе соблюдения норм во-первых писанного и затем неписанного права, нормативно- правовых актов. Данная законодательная база и есть интегратор социальных интересов, групп и достижения ситуации, когда человек уважает права других, включая их вероисповедание, мировоззрение (культуру). Политическая интеграция же есть ничто иное как «баланс интересов» на взаимовыгодной основе или игра с положительной суммой, где выигрывают все, но некоторые (меньшинство) выигрывают больше и становятся тем самым представителями воли остальных. То есть становятся депутатами, президентами и другими государственными чиновниками или составляют политическую, правящую элиту.

При этом общими идеями, на основе которых проводится политическая интеграция, являются методы достижения, реализации определенных целей и, собственно, они и есть сами цели, которые и являются «национальными интересами». Но здесь следует оговориться - мы не случайно сказали о методах достижения, реализации «национальные интересы». Здесь мы подчеркиваем тот факт, что эти методы принимаются, преимущественно, на уровне политической, правящей элиты, которые тем самым и формируют конкретный государственный курс, как во внешней, так и во внутренней политике.

Что же касается гражданской интеграции, то эта сфера, на наш взгляд, и является той структурой, где вырабатываются принимаемые большинством участников «игры», общие интересы, которые, собственно, и являются содержанием категории «национальные интересы», а форма образуется, соответственно, на уровне политической интеграции,

мобилизации социальных групп, их интересов, на осуществление, достижение «национальных интересов» под руководством легитимной элиты.

Среди одной из главных функций этнической идентификации необходимо выделить такую функцию, как обеспечение состояния безопасности. Ощущения безопасности, стремление к ней является одной из главной потребности человека. Поэтому человек стремится идентифицировать себя с какой-либо общностью, социальной группой, что бы ощущать свою безопасность. С другой стороны, стремление влиться в какую-либо социальную общность является отображением стремлением достичь свои цели с помощью других. В этой связи соображения Д.фон Неймана о достижении цели с помощью группы как наиболее эффективного пути выглядит вполне оправдано. С другой стороны стремление к идентификации с какой либо общностью отражает стремление субъекта определить самого себя. Идентификация субъектом самого себя через идентификацию с социальными общностями далеко не случайно, так как этот процесс можно сравнить с операцией нахождения координат.

Среди этих координат субъекта следует выделить главное, такие как: социальный статус, этническую и культурную принадлежность. Этническая идентификация таким образом, в этом аспекте выступает как операция установления, подтверждения своей этнической принадлежности. Установление культурной принадлежности не всегда совпадает с поиском своей этнической принадлежности, так как субъект относясь к какому-либо этносу может принимать культуру совсем другого этноса, социальной группы.

Но это не значит, что субъект при этом полностью выпадает из культурного ореола своего этноса. Субъект может механически соблюдать некоторые обычи, традиции своего этноса, но при этом в своей жизни ориентироваться на ценности, символы другой культуры. Культура отражает внутренний мир человека, его существование. В данном случае мы придерживаемся определения культуры, которое дается подавляющим большинством современных культурологов.

В этой связи следует отметить, что главным объектом самоидентификации субъекта выступает культура. Культурная идентификация, собственно, и определяет самого субъекта. Через нахождение своей культуры, субъект обретает себя, ощущения безопасности и путь реализации, достижения своих целей, интересов. В этом аспекте правы российские исследователи С.А. Арупонов, А.А. Сусоколов и Н.Н. Чебоксаров, определяющие этнос как среду информационной защиты своих членов. [4] Данные исследователи, показали, что главная функция этноса состоит в поддержании культурных традиций, которые и обеспечивают информационную защиту своих членов в их жизнедеятельности. [5, с.41-46, с.29-32]

Культура не является феноменом, который органично связан с человеком – это не примордиальное образование. Примордиалисты, выводящие природу этноса из органичного единства человека и территории не учитывают тот факт, что человек, будучи представителем одного этноса, может при этом быть приверженцем другой культуры, которая не обязательно может быть этнической. Культура является свободным выбором человека, поэтому нельзя рассматривать её, как органично присущий человеку феномен. Но, конечно, степень свободного выбора культуры находится под большим влиянием уровня образованности, цивилизованности человека. Уровень образованности человека является подвижным процессом – этот процесс зависит не только от самого субъекта – он в большей мере зависит от пути развития общества, государства. Когда в государстве не востребованы знания, высокая образованность, когда экономика государства не требует высокого уровня профессионализма, базирующегося как на специальном, так и фундаментальном знании, тогда невозможно ожидать появления образованных людей. В таком обществе, государстве знания заменяют традиции, обычаи, здесь не нужно думать, делать выбор социальной и гражданской позиции – она определена традициями, обычаями. В этой связи большое значение для полноценного развития гражданина, образованного человека имеет не только создание условий для востребованности знания, образования, но и поощрение участия

человека в решении проблем общества, государства. Этот процесс, в свою очередь, подразумевает широкое политическое участие, участие людей в политическом процессе государства. Только на этой основе, на наш взгляд, возможно появление граждан, то есть людей с высоким уровнем образованности, цивилизованности, которые не остаются в стороне от проблем общества, государства. Этот процесс является составным элементом воспитания и установления толерантности культур. Толерантность культур, таким образом, является одним из признаков гражданина. В то же время гражданственность подразумевает появление единой нации, у которой есть единые ценности, символы, то есть культура.

Единые ценности, символы, которых придерживаются граждане, являются, на наш взгляд, теми феноменами, которые неразрывно связаны с естественными правами человека, являющимися базой для других прав, в том числе гражданских. Высокая степень признания гражданских прав невозможно без надлежащего уровня признания, поддержания и защиты естественных прав человека. Свобода выбора гражданской и социальной позиции, культуры относится к естественному праву человека. Как видим, высокий уровень политического участия человека неразрывно связан с его естественными правами.

В обществах, государствах, где свободный выбор человека заменён традицией, обычаями, предписаниями идеологии, невозможно развитие высокой степени толерантности культур. Толерантность культур, таким образом, также является составным элементом естественного права, полноценного гражданина. Поэтому, в этой связи далеко не случаен тот факт, что в государствах со слабым развитием системы прав человека, экономики, её технологичности; системы образования и науки, её слабой востребованности; политического участия населения и, таким образом, отсутствия гражданского общества, функционируют авторитарные и тоталитарные режимы. В этой связи следует отметить, что в таком тоталитарном государстве, как СССР была сильно развита система образования и науки, экономика и её технологичность. Но в СССР, интегрирующим началом нации, выступала коммунистическая идеология, которая являлась организующим началом государственной власти. В СССР фактически не функционировала политическая власть, свободное политическое участие советских граждан здесь находилось под строжайшим запретом. Свободный выбор гражданской, социальной и культурной позиции советских граждан был заменён предписаниями официальной коммунистической идеологии.

В СССР, таким образом, сложилась парадоксальная ситуация, когда был создан ряд условий для появления полноценного гражданина с параллельным широким ограничением системы прав человека. Здесь культурный выбор навязывался идеологией и указаниями органов государственной власти. Здесь толерантность культур других этносов также выступала как предписание, а не как свободный, осознанный выбор человека. Поэтому далеко не случаен тот факт, что одной из главных причин развала СССР стали масштабные межэтнические конфликты. Толерантность, искусственно возвращаемая в человеке, не приводит к предупреждению межэтнических конфликтов, она всего лишь их консервирует до тех пор, пока сильна официальная государственная идеология и сама государственная власть. В случае их обоюдного ослабления законсервированная межэтническая напряжённость вырывается наружу и приводит к появлению межэтнических конфликтов. Что, на наш взгляд, и произошло в СССР. Таким образом, главной причиной межэтнических конфликтов в СССР являлись диспропорциональность, недостаточность мер по развитию гражданского общества. Поэтому в этой связи заслуживают внимание рекомендации по предупреждению и урегулированию межэтнических конфликтов ученых тех стран, где были созданы условия для свободного гражданского, социального и культурного выбора.

Таким образом, мы выяснили, что основные ценности, символы, обычаи и традиции любой культуры, или её содержание, создаются элитами, лучшими представителями всех слоёв общества. В современных государствах этот процесс находится под контролем государства, какого оно бы ни было устройства, именно оно задаёт темпы развития культуры, её содержания, и возможность сосуществования культурных ценностей и символов. При этом, не важно какой политический режим и какая политическая система

функционируют в государстве, организующем и направляющем культуру. В целях предотвращения этнополитических конфликтов необходимо воспитывать толерантность этнических культур и прорабатывать пути их сосуществования, что и является, на наш взгляд, основной функцией полиэтничного государства. И эти функции успешно реализовывает Ассамблея народов Казахстана, которая представляет собой уникальный общественно-политический институт, выполняющий многие задачи национальной политики нашего многонационального государства.

Список использованной литературы:

1. Гаджиев К.С. Введение в политическую науку. Учебник. – М.: Логос, 1997. – 544 с.
2. там же
3. ЭренженХараДаван. Чингизхан и его наследие. – М.1998.
4. Арутюнов С.А. Народы и культуры: развитие и взаимодействие.- М., 1989 г. Сусоколов А.А. Структурные факторы самоорганизации этноса. Расы и народы. Вып 20.-М., 1990г.
5. Арутюнов С.А. Народы и культуры: развитие и взаимодействие. - М., 1989 г. Сусоколов А.А. структурные факторы самоорганизации этноса. Расы и народы. Вып 20.-М., 1990г.

ТОЛЕРАНТНОСТЬ ЭТНИЧЕСКИХ КУЛЬТУР КАК ФАКТОР ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНТЕРЕСОВ

Турабекова Б.Б.

Алматы Менеджмент Университет, г. Алматы

В современном мире ТНК ведущих геополитических держав мира становятся одними из проводников достижениях экономических, социальных и политических целей. При этом в своей деятельности эти компании применяют крайне радикальные методы распространения и наращивания капитала. Как известно, многие ТНК размещают свои дочерние предприятия в странах третьего мира, где стоимость рабочей силы очень низкая и тем самым они уменьшают себестоимость выпускаемой продукции. При этом ТНК всячески эксплуатируют дешевую рабочую силу третьих стран с широким ущемлением их гражданских, социальных, экономических и других прав.

Практически такие же методы используют в своей внешнеполитической и внешнеэкономической деятельности ведущие державы мира. Они навязывают странам третьего мира для себя выгодные соглашения и законы. Взять, хотя бы то, что положения Киотского протокола и Йоханесбургские соглашения, за которым стоят ведущие державы мира, навязали, в конечном итоге странам третьего мира функцию сырьевых придатков и поставщиков человеческих ресурсов [1]. Данное положение вещей не может не вызывать скрытый и открытый протест населения стран третьего мира. По мнению известного российского исследователя Уткина А.И., данная ситуация в скором времени может привести к восстанию «бедного большинства планеты против материально благоденствующего меньшинства» [2, с. 38].

На наш взгляд, именно такие методы ТНК и держав мира стали главными причинами роста этнического самосознания, религиозного и политического экстремизма, терроризма и этнического шовинизма. Терроризм на уровне психики человека, по своей сути, является отражением недовольства, возмущения человека, которое не может найти прямую реализацию и выплёскивается наружу в скрытых формах – агрессии, садизме, истерике и т.д. Также как в этих случаях, народы, недовольные хищничеством, эксплуататорством ТНК и держав мира, не могут напрямую противоборствовать им и встают на путь скрытого экстремизма.

Косвенным подтверждением нашей позиции по этому вопросу служат слова С. Хантингтона: «В высокотехнологичном мире многим трудно понять мотивацию ультранационалистов...Для националистов немислимо, что другие страны позволяют

субъектам извне вторгаться в сферу их священной – предположительно – независимости. Но этого требует глобализация бизнеса и финансов» [2, с. 43].

В то же время не следует забывать о том, что терроризм в современном мире стал одним из вспомогательных средств реализации геополитических проектов многих государств мира. В этом аспекте терроризм все более и более трансформируется в одну из прибыльных профессий. Не случайно, поэтому в отрядах террористов «работают» специалисты высокого уровня. То есть для того, чтобы стать террористом, необходимо быть профессионалом высокой квалификации. С другой стороны данный факт показывает, что терроризм является одним из проявлений столкновения культур. В большинстве государств, где терроризм связан с определенными этническими группами – эти этнические группы заняты преимущественно в аграрной или низкотехнологичной сфере. Террористы в этих этнических группах становятся представителями-носителями высоких технологий, которых этот этнос ранее не развивал. Данная ситуация с другой стороны отражает тот факт, что терроризм выступает как атака врага с помощью его же средств, то есть высоких технологий. С одной стороны данная ситуация говорит, на наш взгляд, о том, что внедрение в определенный этнос высоких технологий даже через терроризм приведет в конечном итоге к развитию промышленности и, таким образом, цивилизованности. Не случайно в этой связи Древний Рим пришёл к цивилизованности именно через развитие военных технологий, воинского искусства. Милитаризация государства, как это показали некоторые исследователи, неминуемо ведёт к экономическому развитию страны. Так, например, последователи Дж. М. Кейнса, Э. Хансен, Ч. Боулз, С. Слитчер, считают, что процветание общества и государства должно стимулироваться обширной милитаризацией, гонкой вооружений [3, с. 48].

Как мы говорили ранее, наиболее фундаментальной основой социального согласия, консенсуса, взаимовыгодного соглашения по сферам интересов является цивилизованность, рациональность. Цивилизованность, рациональность, на наш взгляд, являются производными от широкой интегрированности образования, знания во все сферы общества. Такая ситуация приводит к высокому статусу знания, его востребованности и необходимости для достижения богатства, повышения, наконец-то, самого статуса. В результате это приводит к особой ситуации – власти знания. Власть знания возможна лишь в таком государстве, где экономика и другие сферы общества функционируют на основе высоких технологий.

Первыми государствами, где появились высокие технологии относительно своего времени, были Древний Египет, Древняя Греция, Древний Рим, государство ацтеков и инков, Древняя Индия, государства Междуречья и Древний Китай. В этой связи далеко не случайно в этих государствах статус и авторитет знания был очень высок. Люди – носители знаний в этих государствах обладали высоким авторитетом и возможностью занимать высокие посты в государственной власти. Такое развитие этих государств в древности имеет свою логику в способе организации этих государств. Производными явлениями от способа организации этих государств стали и их политические системы и режимы. Так, например, Древний Китай, Древняя Индия, Древний Египет и государства Междуречья возникли как речные цивилизации. Поэтому в этих государствах были востребованы и нужны специалисты по ирригации, градостроительству, возведению дамб и т.д. От этих специалистов и специалистов по координации и управлению за всей сложной, единой и взаимосвязанной системы дамб, ирригации во многом зависела судьба этих государств.

Сложные географические и климатические условия Древней Греции, государства инков привели к тому, что как государственная, так и политическая власть в этих государствах стала принадлежать лучшим представителям общества. По сути дела большую часть времени в этих государствах государственная и политическая власть образовывалась по принципу меритократии. Например, в демократических полисах Древней Греции политическая и государственная власть фактически принадлежала элите. Таким образом, можно с полной уверенностью утверждать, что демократические режимы Древней Греции

являются, по сути элитистскими демократиями. Не случайно, в конечном итоге, политические режимы большинства полисов трансформировались в олигархии. Для объяснения данного факта наиболее применим, по нашему мнению, «железный закон олигархии» Р. Михельса [4].

Такая трансформация политического режима не случайна, она во многом зависит от состояния нравственности и этики в обществе. Разложение нравов, погоня за роскошью, гедонизм предшествовали разложению политических систем древнегреческих полисов. В результате древнегреческие полисы стали легкой добычей соседней Македонии [5, с. 57-59]. В свое время А.А. Богданов, создатель тектологии, показал, что необновляемость управляющего центра системы приводит в конечном итоге к развалу всей системы [6, с. 267-273].

В этой связи важно помнить то, что основные ценности, символы, обычаи и традиции любой культуры, или её содержание, создаются элитами, лучшими представителями всех слоёв общества. В современных государствах этот процесс находится под контролем государства, какого оно бы ни было устройства, именно оно задаёт темпы развития культуры, её содержания, введения новых ценностей и символов. При этом не важно, какой политический режим и какая политическая система функционируют в государстве, организующем, направляющем и создающем культуру. Для любого политического режима одной из главных целей является создание единой культуры, объединяющей всю нацию. Причем следует отметить, что государство создаёт не культуру каждого отдельного народа, а культуру, общую для всех народов данного, определенного государства – создает культуру нации. Создание культуры, объединяющей все народы в единую нацию, является, на наш взгляд, основной функцией государства. В этой деятельности государство объединяет политическую и государственную власть и, таким образом, все политические институты, входящие в них. В свою очередь институты политической власти в этой деятельности объединяют социально-экономическую, культурную и политическую элиту и, наконец, всё общество, в особенности его частный случай – гражданское общество. В этой деятельности, собственно, проявляется один из основных признаков государства – характер единства его территории и власти. При этом, на наш взгляд, в связи территории и власти, главным является то, что государственная власть организует территорию, объединяет её и устанавливает согласие, консенсус между его институтами и внутри них. Разумеется, при этом, главным институтом, на территории государства является общество, организация установления согласия в нём является, возможно, главной функцией государственной власти. Без наличия согласия в обществе становится бессмысленным стабильное существование государства. И как правильно отмечает известный казахстанский политолог Л.А. Байдельдинов: «Согласительная функция – важнейшая функция государства, она выражает фундаментальное основание государства и по мере формирования и развития политической культуры общества, повышения его цивилизованности становится всё более разносторонней и содержательной» [7, с. 48].

Следует отметить, что в Республике Казахстан создан ряд условий для сохранения, проживающих на ее территории этносов, своих культур и языков и заложена, таким образом, база для межэтнического согласия. Так уже в 1999 г. в Республике Казахстан существовало 2376 школ с русским языком обучения, 78 – с узбекским, 13 – с уйгурским, 3 – с таджикским, 3 – с турецким, по 1-й школе – с немецким и украинским языками обучения и 2050 смешанных школ. Кроме того, было организовано изучение родных языков для 14 этносов (татаров, уйгуров, украинцев, узбеков, поляков, корейцев и других) в местах их компактного проживания. Помимо этого в республике работает более 100 национально-культурных центров и ассоциаций, 40 театров с 5 рабочими языками, ведется телерадиовещание на 10 языках, работает 740 коллективов художественной самодеятельности 22 этносов Казахстана [8, с. 35]. В то же время следует отметить, что в Республике Казахстан выбран курс на единение всех этносов в одну нацию, что отражено в выступлении главы государства Н.А. Назарбаева на VII сессии Ассамблеи Народов Казахстана 15 декабря 2000 года: «Сохранение

своего национального «Я» и патриотизма по отношению к стране своего гражданства» [9, с. 3].

В тоже время нельзя искусственно поддерживать согласие в обществе – оно само, на основе свободного выбора, должно участвовать в этом процессе. В этих целях необходимо поддерживать создание НПО, общественных движений, которые содействуют развитию толерантности этнических культур. Эти организации гражданского общества должны участвовать в процессе выработки этнополитики, национальной идеи государства. В этой связи следует отметить, что в Республике Казахстан создан такой важный орган, содействующий развитию толерантности этносами республики культур друг друга, как Ассамблея народов Казахстана. Этот важный орган укрепления межэтнического согласия и сотрудничества был создан на основе Указа Президента Республики Казахстан от 1 марта 1995 года, № 2066 как консультативно-совещательный орган при Президенте Республики Казахстан. Следует отметить, что в дальнейшем были расширены функции Ассамблеи народов Казахстана посредством Указа Президента Республики Казахстан от 26 апреля 2002 года за номером 856, что отразилось в принятии новой стратегии на среднесрочный период (до 2007 года). Согласно этой стратегии, Ассамблея народов Казахстана получила довольно широкие полномочия: участие в выработке рекомендаций и положений по этнополитике государства; укрепление межэтнического согласия и единства на основе культурно-воспитательных мероприятий и специальных исследований межэтнических отношений в Республике Казахстан; «участие...в развитии нормативно-правовой базы, регулирующей сферу межэтнических отношений» [10, с. 286-300].

Расширенные полномочия Ассамблеи народов Казахстана с предоставлением ей права непосредственного участия в выработке этнополитики, национальной идеи государства, а также выработка этих важных концепций государства право их ратификации парламентом Республики Казахстан формируют системный подход к предупреждению и разрешению проблем.

В этнополитике должны быть совмещены интересы государства и полиэтнического общества Республики Казахстан, должен соблюдаться их органичный баланс. Баланс интересов государства и общества Республики Казахстан в этнополитике РК достигнут посредством следующих следствий.

Во-первых, этот процесс легитимен, так как интересы не титульных этносов Республики Казахстан, согласно конституционным реформам 2008 года, имеют возможность быть представлены в государственной администрации, органах местного самоуправления и парламенте. Это, в свою очередь, даёт возможность не титульным этносам, поддержания их интересов на двух этапах: в процессе рационального формулирования в НПО, общественных объединениях, Ассамблеи народов Казахстана, во время ратификации концепции этнополитики в парламенте Республики Казахстан и её дальнейшей реализации исполнительной ветвью государственной власти.

В то же время в этом процессе не ущемляются интересы государства, его безопасность, так как представленность этносов в парламенте, возможно лишь при одновременном голосовании большинства представителей этноса, компактно проживающего в районе выборов, за своего этнического представителя. В то же время нельзя сбрасывать со счетов тот факт, что выбор обществом своего представителя в государственной власти в большинстве случаев происходит с преимущественным учётом профессиональных и моральных достоинств кандидата, а не его этнической, земляческой и родовой принадлежности. В таком случае, как в законодательной, так и в исполнительной ветви власти, будут представлены, преимущественно, такие люди, которые будут стремиться к сохранению целостности государства, общества, их стабильности и развития. То есть этот процесс даст, таким образом, с другой стороны, возможность формировать профессиональную и легитимную государственную власть. С другой стороны это будет способствовать развитию согласия общества, толерантности этнических культур. Таким образом, мы пришли к выводу, что развитие толерантности этнических культур,

общественного согласия базируется на реализации и соблюдении политических и культурных прав этносов, создании условий для упрочнения и развития этнических культур и взаимного понимания их ценностей и символов.

Список использованной литературы:

1. Солозобов Ю. Протоколы киотских мудрецов // Мир Евразии. - 2005. - № (17). – С. 11-15.
2. Уткин А.И. Векторы глобальных перемен: Анализ и оценки основных факторов мирового политического развития // Полис. – 2000. - № 1. - С.38-54
3. Веселовский С.Я., Потапов В.В., Сальковский О.В. У критического порога (социально-экономические аспекты милитаризации). – М.: Междунар. Отношения, 1990. – 264 с.
4. «Железный закон олигархии» Р. Михельса // <http://www.auditorium.ru/aud/p/index.php?>
5. Альдебер Ж., Бендер И., Груша И. и др. История Европы (по европейской инициативе Фредерика Делуша). Научн. ред. русского издания Кошелева В.С. – Пер. с фр. – М.: Просвещение, 1996. – 385 с.
6. Богданов А.А. Тектология. Всеобщая организационная наука. – М.: Прогресс, 1989. – 301 с.
7. Байдельдинов Л.А. Казахстан как политическая реальность. – Алматы: Институт развития Казахстана, 2000. - 169 с.
8. Баймагамбетов С.З. Особенности национально-культурного развития государства // Саясат. – 2001. - № 10-11. – С. 33-35
9. Духовно-культурное развитие народа – основа укрепления государственной независимости Казахстана. Из выступления президента Назарбаева Н.А. на VII сессии Ассамблеи народов Казахстана // Казахстанская правда. 16 декабря, № 322-323. 2000 г. – С.1-3
10. Малинин Г.В., Дунаев В.Ю., Курганская В.Д., Нысанбаев А.Н. Теория и практика межэтнического и межкультурного взаимодействия в современном Казахстане. Учебное пособие для вузов. – Алматы: Институт философии и политологии МОН РК, 2002. – 305 с.

КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ ФОТОМАТЕРИАЛДАРЫ ФОТОМАТЕРИАЛЫ КОНФЕРЕНЦИИ

Рис. 1. Модераторы конференции: проректор ЕНУ им. Л.Н. Гумилева Д.Қамзабекұлы и заведующий кафедрой АНК А.А. Башмаков

Рис. 2. Участники конференции

Рис. 3-4. Участники и гости конференции

Рис. 5. Представители этнокультурных центров г. Астана

Рис. 6. Участники Международной научно-практической конференции «Ассамблея народа Казахстана и ее роль в консолидации казахстанского общества». 8 апреля 2015 г. ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, г. Астана

МАЗМҰНЫ СОДЕРЖАНИЕ

<i>Приветственное слово</i> (Сыдыков Е.Б.).....	3
<i>Вступительное слово</i> (Башмаков А.А.).....	5

ПЛЕНАРЛЫҚ ОТЫРЫС ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Ничкасов А.И. Ассамблея народа Казахстана – уникальный общественный институт.....	7
Токарь П.В., Рубан С. Отношения между Украиной и Казахстаном: политический диалог.....	9
Мәлібекұлы Ж. Новое градостроительное предложение по дальнейшему укреплению межэтнического мира и согласия в Республике Казахстан.....	15
Муратбеков Е.Б. Диалог культур и религий как основополагающие принципы развития казахстанского общества.....	17
Калашникова Н.П. Феномен казахстанской модели мира и общественного согласия Н. Назарбаева.....	19
Салахов В.К. Земля мира и согласия.....	22
Кабульдинов З.Е. О некоторых специфических факторах межэтнической стабильности в Казахстане и пути ее дальнейшего укрепления.....	22
Байниязов Р.С. Евразийская толерантность: духовная глубина и жизненная сила.....	26
Козыбаева М.М. Основные этапы формирования полиэтнической среды в Казахстане.....	28
Кабенова М.Ф. Казахстанская модель национального единства через призму инфокоммуникационного пространства.....	30
Халелова Р.А. Расселение башкир на территории Республики Казахстан.....	34

I СЕКЦИЯ.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ТАРИХЫ ИСТОРИЯ ЭТНОДЕМОГРАФИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ В КАЗАХСТАНЕ

Абдрахманова К.К. Этнодемографические процессы в городах Центрального Казахстана в послевоенные годы.....	38
Айқынбаева Г.Қ Туыстық қарым-қатынас қоғамдық қатынастың бір бөлшегі ретінде.....	44

Амантаева А.Б. Принципы социальной справедливости в казахстанском обществе.....	47
Амантаева А.Б. Проблемы поликонфессиональности в условиях современного Казахстана.....	53
Баураева Г.А. Қазақстандағы көші-қон процестерінің демографиялық салдары.....	57
Бегімбетова Г. М. Қазақстанның этнодемографиялық даму тарихы.....	63
Берикболова У.Д. Демография және еңбек әлеуметінің теориялық аспектілері.....	67
Есенбекова Ұ. Полиэтникалық қоғамдардағы ұлттық мәдениет, әдет-ғұрып және дәстүр мәселелері (көпэтносты қазақстандық қоғамның ерекшеліктері негізінде).....	69
Кабульдинов З., Бейсекеев А. Некоторые аспекты проблемы формирования немецкой диаспоры в Казахстане.....	72
Каженова Г.Т. Формирование казачьего населения Кокчетавского уезда.....	75
Капаева А.Т. Исторические аспекты толерантности в Казахстане.....	79
Каринбаев Ж.Ә. Қазақстанның оңтүстік аймағындағы поляк ұлтының өкілдері: қалыптасу тарихы мен бүгіні.....	85
Касабекова А.И. Қазақстанға этностардың келу тарихы.....	93
Копбаев А.С. История возрождения танца «Кара Жорга».....	98
Кошман Т.В. Финно-угорские этнические группы Казахстана: социально-демографическая характеристика.....	101
Қабдөшев Б.Ж. Кеңестердің Қазақстанға күштеп қоныс аудару саясаты.....	105
Маслов Х.Б. Белорус халқының тың игеру жылдарындағы тарихынан қысқаша шолу.....	110
Рахымбаева А.Б. Қазақстанда татар диаспорасының қалыптасу тарихы.....	114
Таскужина А.Б. Этнодемографические процессы в Северном и Восточном Казахстане в XIX в.....	119
Терещенко Т.А. Расселение мордвы в Казахстане.....	123

Шремзер В. В. Основные этапы этнодемографических процессов в Казахстане.....	126
II СЕКЦИЯ.	
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ – БІРЕГЕЙ ӘЛЕУМЕТТІК ИНСТИТУТ РЕТІНДЕ АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА КАК УНИКАЛЬНЫЙ ОБЩЕСТВЕННЫЙ ИНСТИТУТ	
Әбеу Б.М., Игембаев Р.К. Қазақстан халқы Ассамблеясының рөлі.....	129
Абузьярова Ж.Р. Ассамблея народа Казахстана – модель межэтнического и межконфессионального согласия на современном этапе.....	132
Ахатаева К.Б. Татулық – тартылмас байлық.....	135
Байғабылов Н.О. Қазақстан республикасындағы этносаралық қатынастарға әлеуметтанулық шолу.....	137
Байғабылов Н.О. Қазақстан халқы Ассамблеясы – бірегей әлеуметтік институт ретінде.....	142
Бегімбетова Г. М. Қазақстан Ассамблеясының толеранттылық үлгісі.....	144
Бижуманова С.А. Қазақстан халқы Ассамблеясы – ынтымақ пен бірліктің қазақстандық үлгісі.....	147
Жармухаметова Р.О. Бейбітшілік идеясы және қоғамдық келісім.....	148
Жолумбетов Е.М Мировая модель мира и согласия Н.А. Назарбаева.....	151
Жүсіпбек Р.Р. Әлемдік тәжірибені бойына жиған халықтар достығы.....	153
Исакова С.Т. Ел бірлігі жылы.....	156
Искакова К.И. Қазақстан халқы Ассамблеясының этносаралық келісім мен тұрақтылықты қамтамасыз ету қызметі (Қазақстан Республикасы конституциясы аясында).....	157
Қалиев Н. Қазақстан халқы Ассамблеясы саяси институт ретінде қалыптасуы.....	164
Клишина Е.А. Становление культуры межэтнического и межконфессионального общения – важнейшая предпосылка сохранения гражданского мира.....	170
Муканов О.Н. Ассамблея народа казахстана – духовный каркас толерантного социума.....	173

Мухамбедьярова А.Т. Роль Ассамблеи народа Казахстана в консолидации казахстанского общества.....	175
Нуриден Р.Ш. Радиохабарлардағы татулық пен бірлік мәселелері.....	180
Нуртазина Р.А. СМИ и новая матрица национальной идеи «Мәңгілік Ел».....	183
Самұратова Г. Қазақстан – достықтың тал бесігі.....	187
Серікова Б.Т. Сан ұлтты ұйыстырған Ассамблея.....	190
Тұржан О.І. Тәуелсіздік және ұлттық жауапкершілік.....	193
Умбетова С. Қазақстан халқы Ассамблеясына – 20 жыл.....	197
Умирзакова Н. К. Мәңгілік келісім мәдениеті – Қазақстан халқы Ассамблеясы.....	198
Шалдарбекова К.Б Ассамблея народа Казахстана – уникальная модель межэтнического согласия.....	201
Шаяхметов Н.У. Қазақстандағы қоғамдық келісімнің идеялық-мазмұндық негіздері.....	204
Шымырбаева А.У Республикамызда келісім мен түсіністікті сақтай білу.....	209

III СЕКЦИЯ.
ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯНЫҢ ЖҰМЫСЫ
ҮШІН ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК ҚОЛДАУ
НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАБОТЫ
АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА

Аббасова Р.К., Милова Е.В. Приучение к труду средствами народной педагогики.....	212
Алшынбаева Ж.Е. Кәсіптік оқыту мамандығының студенттерін ұлттық құндылықтар арқылы адамгершілікке тәрбиелеу.....	217
Алшынбаева С.Е. Мектеп жасына дейінгі балалардың рухани-адамгершілік тәрбиесі – өзін-өзі танудың негізі.....	221
Бондаренко Л.П. Понятие «проблемная ситуация» как основной элемент проблемного обучения.....	224
Евдокимова О.Н. Работа кафедры «Ассамблея народа Казахстана» Костанайского инженерно-экономического университета им. М. Дулатова: итоги и перспективы развития.....	228

Жапекова Г.К. Роль кафедры Ассамблеи народа Казахстана в укреплении целостности казахстанского общества.....	234
Жапарова М.К., Карыбаева С.Е. Через язык - к единству, миру и согласию.....	238
Капышев А.К. Формирование толерантности межнациональных отношений студентов вузов.....	241
Қалиев Н., Ғабдуллина Б.А. Этносаясат пәні жастарды этносаралық татулыққа тәрбиелеудің маңызды құралы.....	243
Назарова А.А. Қазақстан халқы Ассамблеясының қазақстандық патриотизмді қалыптастырудағы орны.....	249
Сарбасова Қ.А., Бекмағамбетов А.Ж. Патриоттық тәрбие - халықтар достығы мен бірлігінің негізі.....	252
Такижбаева Н.З. Этнокультура народа Казахстана: региональные особенности и единство.....	255

**IV СЕКЦИЯ.
ЭТНИКАЛЫҚ САЯСАТТЫҢ ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕСІ.
МУЛЬТИМӘДЕНИЕТ
МИРОВОЙ ОПЫТ ЭТНОПОЛИТИКИ. МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМ**

Әліпбаева С. Р. Қазақстан халқы Ассамблеясының халықаралық тәжірибесі.....	258
Аликенова К.Н. Мәдениеттер тоғысуы және мультимәдениет.....	260
Аманжолова Д.А. Мультикультурализм или межкультурная интеграция? О пользе советского опыта этнополитики.....	264
Арапбаева Д.К. Қазақ этносында отбасы-неке проблемасының зерттелуі.....	270
Асылханова Г.Ж. Межкультурная коммуникация как социальный механизм толерантности в Республике Казахстан.....	273
Ишанова А.К. Мультикультурализм и масс-медиа.....	276
Койшибаев М.М. Проблемы реализации политики мультикультурализма во Франции.....	279
Серікова Б.Т. Қазіргі этникалық процестердің ерекшелігі және ішкі саяси жағдайға ықпалы.....	282
Турабекова Б.Б. Культура как фактор предотвращения этнополитических конфликтов.....	285

Турабекова Б.Б. Толерантность этнических культур как фактор государственных интересов.....	290
КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ ФОТОМАТЕРИАЛДАРЫ ФОТОМАТЕРИАЛЫ КОНФЕРЕНЦИИ.....	295

**ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ
ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚОҒАМДЫ БІРІКТІРУДЕГІ РӨЛІ**

Халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

**АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА
И ЕЕ РОЛЬ В КОНСОЛИДАЦИИ
КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА**

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
Международной научно-практической конференции

Мазмұнына баспа бөлімі жауап бермейді

Таралымы 85 дана.
Пішіні 60x84 1/16 Көлемі шартты 19
Қаріп түрі «Times New Roman»
Тапсырыс № 13932.

Ұлттық университет типографиясында басып шығарылды.
Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
010008, Астана қ., Қажымұқан к., 13/1.